

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

طبقات ناصری

تاریخ ایران و اسلام

منهاج سراج

جلد (۱)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طبقات ناصری، یا، تاریخ ایران و اسلام

نویسنده:

منهاج سراج

ناشر چاپی:

دنیای کتاب

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۵	طبقات ناصری، یا، تاریخ ایران و اسلام جلد ۱
۲۵	مشخصات کتاب
۲۵	[جلد اول]
۲۵	مقدمه طبع اول
۲۸	دبیاچه
۳۰	الطبقة الاولى [(۱)] طبقه انبیاء
۳۰	ابو البشر آدم صلوات الله علیه
۳۲	مهتر شیث علیه السلام
۳۳	انوش علیه السلام
۳۳	قینان بن انوش
۳۳	مهلائیل بن قینان
۳۴	یردین مهلائیل [(۳)]
۳۴	اخنوخ [(۵)] بن یرد
۳۵	متوشلح [(۳)] بن اخنوخ
۳۵	لمک بن متوشلح
۳۷	سام بن نوح علیه السلام
۳۷	ارفخشد بن سام
۳۷	شالح بن ارفخشد
۳۷	عابر بن شالح
۳۸	صالح النبی علیه السلام
۳۸	هود النبی علیه السلام
۳۹	لقمان علیه السلام

- شداد المتمرّد ۳۹
- فالج بن عامر [(۳)] ۴۰
- ارغو بن فالج [(۲)] ۴۰
- ساروغ بن ارغو [(۳)] ۴۰
- ناحور [(۴)] بن ساروغ ۴۱
- تارح بن ناحور [(۵)] ۴۱
- اسماعیل النبی علیه السّلام بن ابراهیم الخلیل صلوات اللّٰه علیه اسحاق النبی علیه السّلام بن ابراهیم الخلیل صلوات اللّٰه علیه ۴۱
- اسحاق النبی علیه السّلام [(۳)] ۴۳
- مهتر یوسف علیه السّلام ۴۴
- لوط النبی علیه السّلام ۴۵
- ایوب الصّابر من ابناء عیص ۴۵
- شعیب النبی علیه السّلام ۴۶
- موسی کلیم اللّٰه و هارون الوزیر ۴۶
- یوشع ۴۸
- حزقیل [(۱)] ۴۹
- اشمویل ۴۹
- الخضر [(۴)] ۴۹
- الیاس ۴۹
- داود النبی علیه السّلام ۵۰
- یونس النبی علیه السّلام ۵۲
- اشعیا علیه السّلام ۵۲
- ارمیا علیه السّلام ۵۳
- دانیال علیه السّلام ۵۳
- عزیز علیه السّلام ۵۳

۵۴	زکریا علیه السلام
۵۴	یحیی علیه السلام
۵۵	عیسی علیه السلام ابن مریم
۵۷	قیدار بن اسماعیل
۵۷	نبت [(۱)]
۵۷	یشخب [(۲)]
۵۸	الهمیسع
۵۸	اذد [(۲)]
۵۸	اد
۵۸	عدنان
۵۸	معد
۵۸	نزار
۵۹	مضر
۵۹	الیاس
۵۹	مدرکه
۵۹	خزیمه
۵۹	کنانه
۶۰	النضر
۶۰	مالک
۶۰	فهر
۶۰	غالب
۶۰	لؤی
۶۱	کعب
۶۱	مره

- کلاب ۶۱
- قصی ۶۲
- هاشم بن عبد مناف ۶۲
- عبد المطلب بن هاشم ۶۳
- عبد الله بن عبد المطلب ۶۳
- امام الانبياء و تاج الأصفياء ۶۴
- اشاره ۶۴
- صفات گزیده و اخلاق پسندیده مصطفی علیه الصلاة و السلام ۶۶
- معجزات مصطفی علیه السلام ۶۷
- نامهای مصطفی علیه السلام و نود و نه نام ۶۷
- القاب رسول صلی الله علیه و سلم ۶۸
- السنة الاولى من الهجرة ۷۰
- السنة الثانية من الهجرة ۷۱
- السنة الثالثة من الهجرة ۷۲
- السنة الرابعة من الهجرة ۷۳
- السنة الخامسة من الهجرة ۷۴
- السنة السادسة من الهجرة ۷۵
- السنة السابعة من الهجرة ۷۶
- السنة الثامنة من الهجرة ۷۷
- السنة التاسعة من الهجرة ۷۸
- السنة العاشرة من الهجرة ۷۹
- الطبقة الثانية ۷۹
- طبقة خلفاء راشدين ۷۹
- الاول ابو بكر ۷۹

- ۸۰ الثانی عمر الفاروق رضی الله عنه.
- ۸۱ الثالث عثمان ذو النورین رضی الله عنه
- ۸۲ الرابع علی المرتضی کرم الله وجهه
- ۸۳ الحسن بن علی رضی الله عنه
- ۸۴ الحسین بن علی رضی الله عنه
- ۸۵ عبد الله بن الزبیر رضی الله عنه
- ۸۵ محمد بن حنفیه [(۱)] رضی الله عنه
- ۸۶ شجره نسبه العشره المبشره المتصل بنسبه النبی علیه السلام
- ۸۶ اشاره
- ۸۶ الاول ابو بکر الصدیق رضی الله عنه
- ۸۷ الثانی عمر بن الخطاب رضی الله عنه
- ۸۷ الثالث عثمان بن عفان رضی الله عنه
- ۸۸ الرابع علی المرتضی رضی الله عنه
- ۸۸ الخامس طلحه بن عبید الله [(۴)] رضی الله عنه
- ۸۸ السادس زبیر العوام رضی الله عنه
- ۸۹ السابع سعد بن ابی الوقاص رضی الله عنه
- ۸۹ الثامن سعید بن زید رضی الله عنه
- ۸۹ التاسع عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه
- ۹۰ العاشر ابو عبیده الجراح رضی الله عنه
- ۹۰ الطبقة الثالثة بنی امیه
- ۹۰ اولهم معاویه
- ۹۱ الثانی یزید بن معاویه
- ۹۱ الثالث معاویه بن یزید
- ۹۲ الرابع مروان بن الحكم

- ۹۳الخامس عبد الملك مروان
- ۹۳السادس وليد بن عبد الملك
- ۹۳السابع سليمان بن عبد الملك
- ۹۴الثامن عمر بن عبد العزيز
- ۹۴التاسع يزيد بن عبد الملك
- ۹۵العاشر هشام [(۲)] بن عبد الملك
- ۹۶الحادی عشر وليد [(۲)] بن يزيد عبد الملك
- ۹۶الثاني عشر يزيد بن وليد
- ۹۷الثالث عشر ابراهيم بن وليد
- ۹۷الرابع عشر مروان بن محمد بن مروان الحكم
- ۹۸الطبقه الرابعه خلفاء بنى العباس
- ۹۸خبر كردن مصطفى عليه السلام بخلافت فرزندان عباس
- ۱۰۰ذكر صاحب الدعوه ابو مسلم المروزي
- ۱۰۱ابن العباس سفاح رضى الله عنه
- ۱۰۱ابو جعفر الدوانيقي
- ۱۰۲المهدى محمد بن ابى جعفر المنصور
- ۱۰۳الهادى ابو محمد موسى بن المهدى
- ۱۰۳الرشيد ابو جعفر هرون بن المهدى
- ۱۰۴الامين محمد بن الهارون
- ۱۰۵المامون عبد الله بن الهارون [(۲)]
- ۱۰۵المعتصم بالله ابو اسحاق محمد بن هارون الرشيد
- ۱۰۶الواثق بالله ابو جعفر هارون بن المعتصم
- ۱۰۷المتوكل على الله جعفر [(۱)] بن المعتصم
- ۱۰۷المنتصر بالله [(۴)]

- المستعین بالله ۱۰۷
- المعتز بالله ۱۰۸
- المهتدی بالله ۱۰۸
- المعتمد علی الله ۱۰۹
- المعتضد بالله ۱۰۹
- المکتفی بالله ۱۱۰
- المقتدر بالله ۱۱۰
- القاهر بالله ۱۱۰
- الراضی بالله ۱۱۱
- المتقی بالله ۱۱۲
- المستکفی بالله ۱۱۳
- المطیع بالله ۱۱۳
- الطائع لله ۱۱۳
- القادر بالله ۱۱۴
- القائم بامر الله ۱۱۴
- المقتدی بامر الله ۱۱۴
- المستظهر بالله ۱۱۵
- المسترشد [(۶)] بالله ۱۱۵
- الراشد بالله ۱۱۵
- المقتفی لامر الله ۱۱۵
- المستنجد بالله ۱۱۶
- المستضیء [(۱)] بالله ۱۱۶
- الناصر لدين الله ۱۱۶
- الظاهر بالله ۱۱۷

۱۱۷	المستنصر بالله
۱۱۸	المستعصم بالله
۱۱۹	الطبقة الخامسة من الكتاب منه ذكر طبقات ملوك العجم الى ظهور الاسلام
۱۱۹	اشاره
۱۲۱	الطبقة الاولى
۱۲۱	الاول كيومرث
۱۲۱	الثاني هوشنگ
۱۲۲	الثالث طهمورث
۱۲۲	الرابع جمشيد
۱۲۳	الخامس بيوراسپ [(۲)] كافر
۱۲۳	السادس ضحاک تازی
۱۲۴	السابع افریدون
۱۲۴	الثامن ابرج
۱۲۵	التاسع نمرود الجبار
۱۲۶	العاشر منوچهر
۱۲۶	الحادی عشر افراسياب الترك
۱۲۷	الثاني عشر زو بن طهماسپ
۱۲۸	الطبقة الثانية الكيانیه
۱۲۸	الاول كيقباد
۱۲۸	الثاني كیکاوس
۱۲۹	الثالث کی خسرو
۱۲۹	الرابع کی لهراسپ
۱۳۰	الخامس گشتاسپ
۱۳۰	السادس بهمن

- ۱۳۱ السابع همای
- ۱۳۱ الثامن دارا
- ۱۳۲ التاسع دارا بن دارا
- ۱۳۲ العاشر اسکندر
- ۱۳۴ الطبقة الثالثة ملوک الطوائف الاشکانیه
- ۱۳۴ الاول اشک
- ۱۳۴ الثاني اشکان
- ۱۳۵ الثالث شاپور
- ۱۳۵ الرابع گودرز
- ۱۳۵ الخامس گودرز الاصغر
- ۱۳۵ السادس لرسی الاثغانی
- ۱۳۵ السابع الکسری الاثغانی
- ۱۳۶ الثامن بلاش [(۱)] الاثغانی
- ۱۳۶ التاسع اردوان الاصغر
- ۱۳۶ الطبقة الرابعة الساسانیه
- ۱۳۶ الاول اردشیر الجامع
- ۱۳۷ الثاني [(۴)] شاپور بن اردشیر
- ۱۳۷ الثالث هرمز بن شاپور
- ۱۳۸ الرابع بهرام بن هرمز
- ۱۳۸ الخامس بهرام بن بهرام
- ۱۳۹ السادس نرسی بن بهرام
- ۱۳۹ السابع [(۱)] هرمز بن نرسی
- ۱۳۹ الثامن شاپور ذو الاکتاف
- ۱۴۰ التاسع اردشیر بن هرمز

- العاشر شاپور ۱۴۱
- الحادی عشر بهرام بن شاپور [(۳)] ۱۴۱
- الثانی عشر یزد جرد الاثیم [(۴)] ۱۴۱
- الثالث عشر بهرام بن یزد جرد ۱۴۲
- الرابع عشر یزد جرد بن بهرام ۱۴۳
- الخامس عشر فیروز بن یزد جرد ۱۴۳
- السادس عشر بلاش بن فیروز ۱۴۴
- السابع عشر قباد ۱۴۴
- الطبقة الخامسة الأکاسرة ۱۴۵
- الاول نوشیروان بن قباد ۱۴۵
- الثانی هرمز بن نوشیروان ۱۴۶
- الثالث خسرو پرویز ۱۴۶
- الرابع شیرویه ۱۴۷
- الخامس اردشیر ۱۴۸
- السادس شهر آرای [(۴)] ۱۴۸
- السابع پور اندخت [(۱)] ۱۴۹
- الثامن آرمیدخت [(۴)] ۱۴۹
- التاسع کسری ۱۴۹
- العاشر جشنسده [(۴)] ۱۵۰
- الحادی عشر فرخزاد ۱۵۰
- الثانی عشر یزد جرد شهریار آخر ملوک العجم ۱۵۰
- الطبقة السادسة التابعه [(۱)] ملوک الیمن ۱۵۱
- اشاره ۱۵۱
- الاول الحارث الرایش ۱۵۲

- ۱۵۲ الثانی ابرهه بن الحارث الرایش
- ۱۵۳ الثالث افریقیس [(۳)] ابرهه
- ۱۵۳ الرابع مندر [(۱)] ابرهه
- ۱۵۳ الخامس هداد بن شراحیل [(۴)]
- ۱۵۳ السادس بلقیس بنت هداد [(۵)]
- ۱۵۴ السابع ناشر النعم
- ۱۵۴ الثامن شمر بن افریقیس [(۵)]
- ۱۵۵ التاسع [(۳)] اقرن بن شمر
- ۱۵۵ العاشر تبع بن الاقرن
- ۱۵۶ الحادی عشر ملک کلیکرب [(۴)]
- ۱۵۶ الثانی عشر تبع الاوسط
- ۱۵۷ الثالث عشر حسان تبع
- ۱۵۷ الرابع عشر عمرو بن تبع الاوسط
- ۱۵۷ الخامس عشر عبد کلال بن مرتد
- ۱۵۷ السادس عشر تبع الاصغر
- ۱۵۸ السابع عشر مرتد بن عبد کلال [(۲)]
- ۱۵۸ الثامن عشر ولتعه بن مرتد [(۳)]
- ۱۵۹ التاسع عشر حسان بن حسان [(۴)]
- ۱۵۹ العشرون ذو شناتر [(۶)]
- ۱۶۰ الحادی و العشرون ذو نواس
- ۱۶۰ الثانی و العشرون ابرهه الاشرم
- ۱۶۱ الثالث و العشرون یکسوم
- ۱۶۲ الرابع و العشرون مسروق
- ۱۶۲ الخامس و العشرون سیف ذی یزن [(۴)]

- ۱۶۳ السادس و العشرون و هرز العجمی
- ۱۶۳ السابع و العشرون مرزبان بن وهرز العجمی [(۲)]
- ۱۶۳ الثامن و العشرون باذان [(۱)] الملك المسلم
- ۱۶۳ الطبقة السابعة الطاهريون ملوك الاسلام فى العجم
- ۱۶۴ اشاره
- ۱۶۵ الاول طاهر ذو اليمينين
- ۱۶۵ الثانى طلحه بن طاهر
- ۱۶۵ الثالث عبد الله بن الطاهر
- ۱۶۶ الرابع طاهر بن عبد الله
- ۱۶۷ الخامس محمد بن طاهر
- ۱۶۷ حکايت
- ۱۶۹ الطبقة الثامنة الصفاريون
- ۱۶۹ اشاره
- ۱۶۹ الاولى يعقوب بن الليث
- ۱۷۰ الثانى عمرو ليث
- ۱۷۲ الطبقة التاسعة السامانيون
- ۱۷۲ اشاره
- ۱۷۳ الاول احمد بن اسد
- ۱۷۳ الثانى نصر بن احمد
- ۱۷۴ الثالث اسماعيل بن احمد
- ۱۷۶ الخامس نصر بن احمد
- ۱۷۷ السادس نوح بن نصر
- ۱۷۷ السابع عبد الملك نوح
- ۱۷۸ الثامن منصور بن نوح

- ۱۸۰ العاشر منصور بن نوح
- ۱۸۱ الحادی عشر عبد الملك بن نوح
- ۱۸۲ الطبقة العاشرة ملوك الديلم بحضرت دار الخلافة و العراق
- ۱۸۲ اشاره
- ۱۸۲ الاول ابو الحسن بويه الديلمی
- ۱۸۳ الثاني الحسن [(۶)] بن بويه الديلمی
- ۱۸۳ الثالث بختيار بن الحسن بن بويه
- ۱۸۴ الرابع فنا خسرو بن الحسن بويه الديلمی
- ۱۸۵ الخامس المرزبان بن فنا خسرو الديلمی
- ۱۸۵ السادس ابو الفوارس ما كان بن فنا خسرو ديلمی
- ۱۸۶ الطبقة الحادية [(۱)] العشر السبكتگينيه اليمينية المحموديه نور الله مضجعهما
- ۱۸۶ اشاره
- ۱۸۷ الاول الامير الغازي الناصر لدين الله سبكتگين (عليه الرحمة و الغفران)
- ۱۸۸ الثاني السلطان الاعظم يمين الدولة محمودالغازي [(۵)]
- ۱۹۱ الثالث محمد بن محمود
- ۱۹۲ الرابع الناصر لدين الله مسعود الشهيد
- ۱۹۴ الخامس مودود بن مسعود بن محمود
- ۱۹۵ السادس علي بن مسعود و محمد بن مودود بالشركة [(۴)]
- ۱۹۵ السابع عبد الرشيد بن محمود
- ۱۹۶ الثامن طغرل الملعون
- ۱۹۶ التاسع فرخزاد بن مسعود [(۷)]
- ۱۹۷ العاشر السلطان ابراهيم سيد السلاطين (رحمة الله عليه)
- ۱۹۹ الحادی عشر علاء الدين مسعود الكريم
- ۱۹۹ الثاني عشر ملك ارسلان

- الثالث عشر بهرامشاه ۲۰۰
- الطبقة الثانية عشر السلجوقيه ۲۰۲
- اشاره ۲۰۳
- الاول طغرل بن ميكائيل ۲۰۵
- الثاني داود جغريگ بن ميكائيل ۲۰۶
- الثالث الب ارسلان غازي ۲۰۷
- الرابع السلطان جلال الدين ملكشاه ۲۰۹
- الخامس محمد بن ملكشاه ۲۱۰
- السادس السلطان الاعظم معز الدنيا و الدين سنجر بن ملكشاه سلجوقى ۲۱۱
- ذكر سلاطين الروم من السلجوقيه ۲۱۵
- اشاره ۲۱۵
- الاول محمود بن ملكشاه ۲۱۵
- الثاني مسعود بن محمود ۲۱۵
- الثالث قزل ارسلان بن مسعود ۲۱۶
- الرابع قلع ارسلان بن قزل ارسلان ۲۱۶
- الخامس كيكائوس بن قلع ارسلان ۲۱۶
- السادس كيقباد بن كيكائوس ۲۱۶
- السابع كيخسرو بن كيقباد ۲۱۷
- الثامن كيكائوس بن كيخسرو ۲۱۷
- التاسع ركن الدين [(۱)] قلع ارسلان ۲۱۷
- السلطان طغرل بن طغرل ۲۱۷
- الطبقة الثالثة عشر ملوك السنجرية ۲۱۸
- اشاره ۲۱۸
- الفرقة الاولى ملوك العراق و آذربايجان ۲۱۹

- ۲۱۹ اشاره
- ۲۱۹ الاول اتابک ایلدکز السنجری
- ۲۱۹ الثانی اتابک محمد بن ایلدکز [(۲)]
- ۲۲۰ الثالث اتابک یوزبک بن محمد
- ۲۲۰ الرابع اتابک ابو بکر بن محمد
- ۲۲۰ الفرقة الثانية ملوک فارس
- ۲۲۰ الاول اتابک سنقر السنجری [(۴)]
- ۲۲۱ الثانی اتابک زنگی بن سنقر
- ۲۲۱ الثالث اتابک دکله
- ۲۲۱ الرابع اتابک سعد بن زنگی
- ۲۲۲ الخامس اتابک ابو بکر بن سعد
- ۲۲۲ الفرقة الثالثة ملوک نشاپور
- ۲۲۲ الاول الملك المؤید السنجری
- ۲۲۳ الثانی ملک طغان شاه بن ملک مؤید
- ۲۲۳ الثالث سنجر شاه بن طغان شاه
- ۲۲۴ الطبقة الرابعة عشر ملوک نیمروز و سجستان
- ۲۲۴ اشاره
- ۲۲۴ الاول طاهر بن محمد
- ۲۲۵ الثانی تاج الدین ابو الفتح [(۱)]
- ۲۲۵ الثالث الملك السائس شمس الدین [(۱)]
- ۲۲۶ الرابع الملك السعيد تاج الدین حرب محمد [(۳)]
- ۲۲۷ الخامس الملك ناصر الدین عثمان حرب [(۱)]
- ۲۲۸ السادس الملك الغازی یمین الدولت و الدین بهرامشاه حرب [(۱)]
- ۲۲۹ السابع الملك نصره الدین بهرامشاه

- ۲۲۹ الثامن رکن الدین محمود بن بهرامشاه
- ۲۳۰ التاسع الملك شهاب الدين محمود بن حرب
- ۲۳۰ العاشر الملك تاج الدين ينالتگین [(۴)] خوارزم شاهى
- ۲۳۲ الطبقة الخامسة عشر ملوك الكرد
- ۲۳۲ اشاره
- ۲۳۲ الاول سلطان نور الدين زنگى
- ۲۳۲ الثانى الملك الصالح
- ۲۳۳ الثالث ملك ايوب بن شادى
- ۲۳۳ الرابع الملك اسد الدين بن شادى بمصر
- ۲۳۴ الخامس سلطان صلاح الدين يوسف بن ايوب.
- ۲۳۶ السادس الملك افضل
- ۲۳۷ السابع ملك العزيز
- ۲۳۷ الثامن الملك العادل
- ۲۳۸ التاسع الملك المعظم عيسى بن ابو بكر ايوب
- ۲۳۹ العاشر الملك الكامل
- ۲۳۹ الحادى عشر الملك الصالح بن الكامل
- ۲۳۹ الطبقة السادسة العشر الخوارزمشاهيه
- ۲۳۹ اشاره
- ۲۴۰ الاول الملك قطب الدين ايبك
- ۲۴۰ الثانى الملك تاج الدين محمد [(۴)] ايبك
- ۲۴۱ الثالث الملك جلال الدين اتسز بن خوارزمشاه
- ۲۴۲ الرابع الملك ايل ارسلان بن اتسز
- ۲۴۲ الخامس السلطان تكش بن ايل ارسلان [(۴)]
- ۲۴۴ السادس سلطان جلال الدين محمد [(۴)] ايل ارسلان

- السابع یونس خان بن سلطان تکش ۲۴۵
- الثامن ملك خان بن سلطان تكش ۲۴۵
- التاسع على شاه بن تكش ۲۴۶
- العاشر السلطان علاء الدين محمد بن نكش خوارزمشاه ۲۴۶
- الحادی عشر قطب الدين ارزلو شاه بن محمد شاه بن تكش ۲۵۱
- الثاني عشر سلطان ركن الدين غوريشانستی [(۱)] ۲۵۲
- الثالث عشر غياث الدين آق سلطان محمد خوارزمشاه رحمه الله ۲۵۲
- الرابع عشر سلطان جلال الدين منكبرنی بن سلطان محمد ۲۵۲
- الطبقة السابعة عشر السلاطين الشنسابنيه و ملوك غور (انار الله براهينهم) [(۱)] ۲۵۴
- اشاره ۲۵۴
- ذكر الاوائل منهم و نسبتهم و آبائهم الى الضحاک ۲۵۶
- ذكر بسطام ملك الهند و السند [(۷)] ۲۵۷
- الاول منهم امير فولاد غوری شنسبی (عليه الرحمه) ۲۵۹
- الثاني امير بنجی نهاران شنسبی ۲۵۹
- الثالث امير سورى بن محمد رحمه الله ۲۶۱
- الرابع ملك محمد سورى ۲۶۳
- الخامس الملك ابو على بن محمد سورى ۲۶۴
- السادس الملك (الامير) عباس بن شيث (بن محمد بن سورى) ۲۶۴
- السابع امير محمد بن عباس ۲۶۶
- الثامن الملك قطب الدين [(۱)] حسن عباس ۲۶۶
- التاسع ابو السلاطين ملك عز الدين الحسين بن الحسن [(۴)] نور الله مراقدهم ۲۶۷
- العاشر ملك الجبال قطب الدين محمد (بن) حسين ۲۶۸
- الحادی عشر السلطان بهاء الدين سام بن حسين ۲۷۰
- الثاني عشر الملك شهاب الدين محمد بن حسين [(۱)] ۲۷۱

- الثالث عشر الملك شجاع الدين على بن حسين [(۳)] ۲۷۲
- الرابع عشر السلطان علاء الدين حسين بن حسين بن سام [(۳)] ۲۷۳
- الخامس عشر الملك ناصر الدين الحسين [(۱۰)] بن محمد مادي ۲۸۰
- السادس عشر السلطان سيف الدين محمد بن حسين [(۴)] ۲۸۱
- السابع عشر السلطان الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح محمد سام قسيم أمير المؤمنين ۲۸۴
- اشاره ۲۸۴
- فتوحات ۲۹۷
- الثامن عشر الملك الحاجي علاء الدين محمد بن ابي على بن الحسن الشنسي [(۲)] ۲۹۸
- التاسع عشر السلطان غياث الدين محمود بن محمد سام الشنسي [(۵)] (تغمده الله برحمته) ۳۰۱
- العشرون السلطان بهاء الدين سام بن محمود بن محمد سام [(۲)] ۳۰۵
- الحادي و العشرون علاء الدين آتسز حسين [(۴)] ۳۰۶
- الثاني و العشرون السلطان علاء الدين محمد (بن) ابي على ختم الملوك [(۳)] ۳۰۸
- الطبقة الثامنة عشر (في ذكر) السلاطين الشنسيه [(۱)] بطخارستان و [باميان] ۳۱۰
- اشاره ۳۱۰
- الاول الملك فخر الدين مسعود (بن) الحسين [(۱)] الشنسي ۳۱۱
- الثاني [(۶)] السلطان شمس الدين محمد بن مسعود [(۷)] ۳۱۲
- الثالث السلطان بهاء الدين سام (محمد) [(۷)] ۳۱۳
- الرابع السلطان جلال الدين (على بن سام) [(۱)] ۳۱۵
- الخامس السلطان علاء الدين مسعود بن شمس الدين محمد (رحمة الله عليه) ۳۱۶
- الطبقة التاسعة عشر في ذكر سلاطين الغزنيين [(۱)] من الشنسيه ۳۱۷
- اشاره ۳۱۷
- الاول السلطان سيف الدين سوري [(۱۱)] ۳۱۷
- الثاني السلطان المعظم معز الدنيا ابو المظفر محمد (بن) سام قسيم أمير المؤمنين [(۳)] ۳۱۹
- اشاره ۳۱۹

- ۳۲۷ ملوک و اقرباء [(۵)]
- ۳۲۸ دایره سلاطین
- ۳۲۸ وزراء
- ۳۲۹ دایره فتوح او [(۴)]
- ۳۳۰ الثالث السلطان علاء الدین محمد (بن) سام البامیانی [(۱)]
- ۳۳۲ الرابع السلطان تاج الدین یلدز المعزی [(۶)]
- ۳۳۴ الخامس الملك الکریم قطب الدین ایبک المعزی [(۶)]
- ۳۳۵ الطبقة العشرین فی ذکر سلاطین الهند من المعزیه [(۱)]
- ۳۳۵ اشاره
- ۳۳۶ الاول منهم السلطان قطب الدین المعزی [(۹)]
- ۳۳۸ الثاني منهم آرامشاه بن سلطان قطب الدین علیه الرحمه [(۳)]
- ۳۳۸ الثالث منهم الملك ناصر الدین قباچه المعزی [(۶)]
- ۳۴۰ الرابع بهاء الدین طغرل (السلطانی) المعزی [(۱)]
- ۳۴۱ الخامس الملك الغازی [اختیار الدین] محمد بختیار [(۲)] الخلی بدیار لکهنوتی
- ۳۴۹ السادس منهم (الملك عز الدین) محمد شیران [(۶)] خلج
- ۳۵۱ السابع الملك علاء الدین علی مردان الخلی [(۱)]
- ۳۵۲ الثامن الملك حسام الدین عوض حسین خلی
- ۳۵۴ الطبقة الحادیة و العشرین فی ذکر السلاطین الشمسیه (بالهند)
- ۳۵۴ اشاره
- ۳۵۵ الاول السلطان المعظم شمس الدین و الدین ابو المظفر التتمش [(۱)] السلطان
- ۳۵۵ اشاره
- ۳۶۳ دایره ملوک او [(۶)]
- ۳۶۵ دایره فتوح او [(۳)]
- ۳۶۶ الثاني الملك السعید ناصر الدین محمود بن السلطان [(۱)] (نور الله مرقده)

- الثالث سلطان رکن الدین فیروز شاه [(۹)] ۳۶۷
- الرابع السلطان رضیة الدنیا و الدین بنت السلطان [(۵)] ۳۶۹
- الخامس السلطان معز الدنیا و الدین بهرامشاه بن السلطان [(۱۰)] ۳۷۴
- السادس السلطان علاء الدین مسعود شاه بن فیروز شاه [(۳)] ۳۷۸
- السابع السلطان المعظم ناصر الدنیا و الدین [ابو المظفر] محمود بن السلطان ۳۸۱
- اشاره ۳۸۱
- السنة الاولى سنة اربع و اربعین و ستمائة ۳۸۷
- السنة الثانية، خمس و اربعین و ستمائة ۳۸۹
- السنة الثالثة سنة ست (و) اربعین و ستمائة ۳۹۱
- السنة الرابعة، سنة سبع و اربعین و ستمائة ۳۹۱
- السنة الخامسة [(۲)]، سنة ثمان و اربعین و ستمائة ۳۹۲
- السنة السادسة، سنة تسع و اربعین و ستمائة ۳۹۳
- السنة السابعة [(۲)]، سنة خمسين و ستمائة ۳۹۴
- السنة الثامنة [(۱۰)] سنة احدى و خمسين و ستمائة ۳۹۵
- السنة التاسعة [(۱۰)] سنة اثني و خمسين و ستمائة ۳۹۵
- السنة العاشرة سنة ثلاث و خمسين و ستمائة ۳۹۷
- السنة الحادية عشر سنة اربع و خمسين و ستمائة ۳۹۸
- السنة الثانية عشر، سنة خمس و خمسين و ستمائة ۳۹۹
- السنة الثالثة [(۶)] عشر سنة ست و خمسين و ستمائة ۴۰۲
- السنة الرابعة [(۳)] عشر، سنة سبع و خمسين و ستمائة ۴۰۳
- السنة الخامسة [(۴)] عشر، سنة ثمان و خمسين و ستمائة ۴۰۴
- درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان ۴۰۵

طبقات ناصری، یا، تاریخ ایران و اسلام جلد ۱

مشخصات کتاب

شابک : بها: ۱۸۰۰ ریال

شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۹۸-۶۳

عنوان و نام پدیدآور : طبقات ناصری، یا، تاریخ ایران و اسلام / تالیف منہاج سراج؛ به تصحیح و مقابله و تحشیه عبدالحی جیبی
مشخصات نشر : تهران: دنیای کتاب، ۱۳۶۳.

مشخصات ظاهری : ۲ ج. در یک مجلدنمونه، نمودار

یادداشت : فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

یادداشت : کتابنامه: ص. [۴۴۳] - ۴۵۲

عنوان دیگر : تاریخ ایران و اسلام

موضوع : اسلام -- تاریخ

موضوع : ایران -- تاریخ

موضوع : نثر فارسی -- قرن ۷ ق

رده بندی دیویی : ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱

رده بندی کنگره : DS۳۵/۶۳/م۷۸ط۲ ۱۳۶۳

سرشناسه : منہاج سراج، عثمان بن محمد، - ق ۶۹۸

شناسه افزوده : جیبی، عبدالحی، ۱۲۸۹ -، مصحح

وضعیت فهرست نویسی : فهرست نویسی قبلی

[جلد اول]

مقدمه طبع اول

«طبقات ناصری» یکی از مهمترین و معروفترین کتب تاریخی زبان پارسی است، که تقریباً هفت قرن پیش ازین به قلم یکی از دانشمندان خبیر خراسان قاضی منہاج سراج جوزجانی در دهلی نوشته شد.

مؤلف دانشور این کتاب یکی از نویسندگان معروف و زبردست زبان پارسی است، که کتابش از حیث سلاست و روانی انشاء بی نظیر است، و هم در ضبط وقایع تاریخی و مشاهدات خود مؤلف، یکی از آثار برجسته تاریخی بشمار می آید.

منہاج سراج نویسنده فاضل و دانشمند این کتاب، از رجال معروف عصر است، که بدربار سلاطین غور و آل شنسب محشور بود، و بسی از حوادث تاریخی را در اوایل خروج مغل برای العین مشاهده کرد، و یا از اشخاص خبیر و ثقه آن عصر سماع کرده، و درین کتاب نوشته است.

بعد ازین این مرد بصیر و آگاه، بهند افتاد، و در آنجا نیز مناصب بزرگ درباری و قضایی را دریافت، و در دربار سلاطین دهلی، حوادث تاریخی را بچشم خویش دید، و مشاهدات عینی خود را بانشای روان و دلچسبی در قلم آورد، که کتاب «طبقات ناصری» عبارت از آنست، و این کتاب، در طول چندین قرن، همواره مورد استفاده نویسندگان و ارباب ذوق، و دوستداران ادب بوده است.

با وجود شهرتی که منهای سراج بحیث یک نفر مؤرخ زبردست، و نویسنده مقتدری دارد، و کتابش نیز از شهکارهای ادبی و تاریخی شمرده شده، متأسفانه تاکنون نسخه کاملی از کتاب وی طبع نگردید، و بدسترس ارباب ذوق گذاشته نشد. در سال (۱۳۲۰ ش) چند طبقه این کتاب که از طرف انجمن آسیائی بنگال هشتاد سال پیشتر طبع شده، در کابل به مطالعه من رسید، و بعد از آن ترجمه انگلیسی آن کتاب که مأسوف علیه میجر راورتی انگلیس کرده است، از نظرم گذشت و با خود گفتم: دریغا و فسوسا! که کتابی بدین خوبی و سلاست و نزهت انشاء و طراوت، از دیده

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲

شوقمندان مخفی بماند، و نسخه کامل آن به چاپ نرسد، و مورد استفاده این و آن قرار نگیرد. بدین فکر در جستجوی نسخ کامل کتاب افتادم، و رأی زدم، که اگر از یاری بخت بلند، یکی از نسخ این کتاب نایاب بدست افتد، باید به نشر و طبع آن همت گمارم، و درین راه کاری را بکنم، که این شهکار تاریخ و ادب بدست جهانیان افتد، و روان نویسنده آن شاد گردد.

بعد از پرسش و کنجکاوی زیاد، بر من پیدا آمد، که نسخ خطی کتاب خیلی کم است، جز چند نسخه که در کتب خانهای هند و انگلستان محفوظ است، دیگر نسخی از آن معلوم نیست، و از تهیدستی که مراست، رسیدن بدان کتب خانها میسر و مقدور نی. چون دست من به آن نسخ خطی نرسید، این آرزو در دلم خشکید، و آرمان این کار را در خاطر نهفتم، ولی دریغ آمد، که دست از طلب بردارم و این آرزو را فراموش گردانم. چون «جوینده همواره یابنده بود» دست جستن و پالیدن بدامان نومیدی نمی چسپد، عاقبت الامر در قندهار نسخی از این کتاب یافتم، و علی الفور دست بکار بردم، و به تصحیح، و تحشیه و نقل و تهذیب آن پرداختم. با وجودی که این کار را در طول ایام و لیالی دوام دادم، و نسخه خطی‌ایکه یافته بودم، مدار کار گردانیدم، و نسخ ناقص کلکته و طبقه (۲۳) طبع بمبئی، و ترجمه راورتی را بآن ممد کردم چون یکی ازین نسخ، کامل نبود، در اثنای کار به بسی از مشکلات، و دشواریها بر خوردم، و متأسفانه کتبی که درین راه با من کمک کند، و یا از آن استفادتی کنم نیز در کابل بزحمت دست میداد، و برای تحقیق یک نام مجبور بودم، که درب چندین اشخاصی که کتابی پیش آنها بود بگویم، و از آنجا هم نومید برمی گردم.

در خلال این کار، بسبب نیافتن کتب و مراجع لازمه، بارها باین فکر افتادم که دست از کار بکشم، و آنرا بموقعی ملتوی گردانم، و در جایی انجام دهم، که کتب لازمه موجود باشد، و هم فراغی از امور دفتری و علمی دیگر میسر گردد، چون ظاهراً چنین فرصتی و فراغ بالی در ایام زندگانی من، مأمول و متصور نبود،

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳

و به محیطی رسیده نمی توانستم که در آنجا کتب و مآخذ لازمه سهولت مهیا گردد، بنابر آن با وضع موجوده بساختم، و کار خود را (با وجودی که ناقص خواهد بود) دوام دادم.

در مدت پنج سالی که باین کار مشغول بودم، وظایف اداری و علمی دیگری هم داشتم، که باید آنرا بسر رسانم و مجبور بودم، که در خلال این کار، چندین جلد کتب دیگر را بنویسم، و نشرات پنبتو تولنه (اکادیمی افغان) را ملاحظه و رسیدگی کنم، و هم امور اداره و دروس تاریخ زبان فاکولته ادبیات را حاضر گردانم، [(۱)] بنابران هفته‌ها و ماهها این کار معوق میماند، و بعد از آنکه فرصتی بدست باز می آمد تجدید میشد، و شبها اندرین کار «متجافی عن المضحج» بودم، و روز اندر پی کتاب و مأخذی میگشتم.

چنانچه خوانندگان محترم کتاب می بینند، با نبودن کتب لازمه، در حواشی صفحات بسی از مشکلات را تا جایی که مقدور و میسر بود، حل کردم، و برخی از مواد تشریح طلب را هم در پایان کتاب بصورت تعلیقات علی حده در آوردم، و در حل اسمای بلاد و اماکن از معلومات بومی و کتبی کار گرفتم، با وجود آن هم اگر زلتی و خطایی، یا کوتاهی در کار من باشد، از خوانندگان

دانشمند پوزش میطلبم، و تکمیل کار خویشتن را به همت علماء و دانشوران دیگر میگذارم، زیرا: «این توشه بمن گر نبود با دگری هست.» در پایان سخن این را زیادت می‌کنم: که در تحریر متن کتاب، حتی المقدور کوشیده‌ام، که صورت کلمات و عبارات مؤلف عینا حفظ شود، و در آن تحریفی بعمل نیاید، و در آنجایی که مجبور بودم، برای تکمیل مقاصد عبارتی را بیفزایم، در ذیل صفحات اشارت کرده‌ام، و روا نداشته‌ام، که انشای استادی عبارات محدث آلوده گردد، و مراعات حفظ امانت ادبی نشود. همچنان در نگارش شرح احوال و آثار مؤلف که قسمت بزرگ تعلیقات را تشکیل می‌دهد، به نوشته‌های خودش استناد کردم، و هر قدر معلوماتی که در دست بود، در آنجا فراهم آوردم، و اینک کتاب «طبقات ناصری» را بدوستانان دانش و ادب اهداء می‌کنم.

جوی شیر- کابل، ۱۵ برج جدی ۱۳۲۵ عبد الحی حبیبی قندهاری

[(۱)] از اوایل ۱۳۲۰ ش تا اواخر ۱۳۲۵- که در کابل رئیس فاکولته ادبیات و اکادیمی افغان بودم و مسئولیت‌های اداری و علمی داشتم، ترتیب این کتاب سردست بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴

رموز و اشارات کتاب

(۱) از اول کتاب تا آخر طبقه (۶) تنها از نسخه خطی (اصل) که مدار حقیقی کار بوده گرفته شده، چون نسخه دیگری در دست نبود، تنها بران نسخه کفایت شد، عباراتی که درین شش طبقه در بین قوسین (.....) آمده، حسب ضرورت از طرف مصحح برای تکمیل مقصد زیادت شده، و اسمای اعلام اگر در نسخه اصل خطی مغلوط بوده، صحیح آن باختلاف ضبط مورخان در ذیل صفحات نوشته شد.

(۲) سر از طبقه (۷) ذکر طاهریان، تا آخر کتاب با ترجمه راورتنی مقابله شد، و اختلافات نسخ در ذیل صفحات به اشارت اسم (راورتنی) آمده، و مخصوصا طبقات (۷-۸-۹-۱۰) با راورتنی مقابله شد، زیرا نسخه دیگری جز ترجمه راورتنی در دست نبود.

(۳) از آغاز طبقه (۱۱) تا آخر آن، و از اول طبقه (۱۷) تا آخر کتاب که در نسخه مطبوع کلکته طبع شده، مدار کار من نسخه اصلی خطی و مطبوع بوده و اختلافات آنرا در حواشی نشان داده‌ام، اگر عبارات نسخه خطی مرجح بود، آنرا در متن نوشته‌ام، و اختلافات ضبط نسخه مطبوع کلکته را بعلاamt (مط) در ذیل صفحه نوشته‌ام، و اگر عبارات نسخه مطبوع رجحانی داشت، آنرا به متن برده‌ام، و اختلاف نسخه خطی را بعلاamt (اصل): در حاشیه نوشته‌ام. کذلک جملات و عباراتی که در نسخه خطی اصل نبوده و در مطبوع آمده، آنرا در متن بین قوسین () گرفته‌ام. اما کلمات و عباراتی که در نسخه اصل خطی موجود بود، و در مطبوع کلکته نیامده آنرا در بین دو قلاب نوشته‌ام. [(۴)] در حواشی نسخه مطبوع کلکته برخی از اختلافات نسخ خطی ضبط شده، که در تمام کتاب آنرا بعبارات (نسخ مط) یا (مأخذ مطبوع) آورده‌ام، و مقصد از (نسخ راورتنی) هم اختلافاتیست، که راورتنی از روی نسخ متعدد خطی خویش ضبط کرده.

(۵) از آغاز طبقه (۱۲) تا آخر طبقه (۱۶) که طبع نشده بود، با ترجمه

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵

راورتنی مقابله شده، و اختلافات ضبط اسماء و غیره از راورتنی گرفته شد.

(۶) در تمام کتاب جائی که از کتب و مراجع دیگر استفاده شد، در ذیل صفحات بقید جلد و صفحه، و گاهی تنها بنوشتن نام کتاب، یا مؤلف اشارت شد.

(۷) در مواردی که ذیل صفحات حوصله تشریح موضوع را نداشت در آنجا با اشارت (ر:) به تعلیقات آخر کتاب حواله دادم، و اعدادیکه بعد از (ر: ...) نوشته شده، عدد تعلیق آخر کتاب را نشان می‌دهد که باید به آن رجوع شود.

- (۸) طبقه (۲۳) علاوه بر ترجمه راورتی، و نسخه (مط) با نسخه محرف مطبوعه بمبئی نیز مقابله شده، که اختلافات و تحریفات آنرا به علامت (مب) یعنی مطبوع بمبئی در ذیل صفحات نشان داده‌ام.
- (۹) در مواردی که املائی نسخه اصل با املائی امروزه تفاوت داشت و غلط نبوده، همان املائی نسخه اصلی حفظ شده، و اگر غلط بوده، در ذیل صفحه، املائی اصلی را نوشته‌ام.
- (۱۰) در حواشی اگر (کذا فی الاصل) نوشته شود، مقصد نسخه خطی من است، که آنرا اصل کار قرار داده‌ام، و شرح تمام نسخ را در تعلیقات آخر کتاب نمره (۴۴) نوشته‌ام.
- (۱۱) برخی از حواشی و توضیحات یا تعالیق لازمه در طبع دوم افزوده شده است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶

بسم الله الرحمن الرحيم

دیباچه

الحمد لله [(۱)] الاول الذی لا ابتداء لوجوده، الاخر الذی لا انتهاء لوجوده، الملك الذی لیس لملکه زوال، الدائم الذی لا یكون لسلطانه انتقال، و الصلاة علی من ختمت برسالته مصارع باب النبوه، و فتحت بجلالته مشارع کتاب الفتوه، و السلام علی اله الناصرین لدین الاسلام، و اصحابه الکاسرین للاصنام، و سلم تسلیما کثیرا کثیرا.

اما بعد: چنین گوید بنده دعاگوی مسلمانان الناصر لاهل السنه و الجماعة، الداعی الی الله تعالی ابو عمر عثمان بن محمد المنهاج سراج الجوزجانی [(۲)] عصمه الله تعالی عن الزلل و التوانی، که چون فیض فضل آفریدگار تعالی و تقدس، تاج و تخت سلطنت ممالک هندوستان، و بالش مسند اقالیم اسلام را بفر تارک مبارک، و یمن پای گردون سای خدایگان عالم، سلطان سلاطین ترک و عجم، مالک رقاب ملوک امم، فرمان فرمای ابناء آدم، ناصر الدنیا و الدین، غیاث الاسلام و المسلمین، صاحب الخاتم فی ملک العالم، ذو الامان لاهل الايمان، وارث ملک سلیمان، ابو المظفر محمود بن السلطان التتمش [(۳)] یمین خلیفه الله، قیم امیر المؤمنین، اعلی الله سلطانه، و خلد برهانه، و عظم شانه، و ادام لحرز الاسلام امانه، آراسته و مزین گردانید، و خطبه و سکه به حلیه اسم و لقب همایون آن پادشاه زیب و زینت یافت، و ایوان ساهی [(۴)] و میدان پادشاهی، به شعاع طلعت لقایش نور و بهاء گرفت، و پرتو آفتاب سلطنتش از مطالع بختیاری، بر اطراف

[(۱)] از نسخه اصل، این مقدمه افتاده، از روی نسخه مطبوع کلکته عینا گرفته شد.

[(۲)] راجع بنام مؤلف و پدر و وطنش به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود (ر: ۱)

[(۳)] مط: التمش، ولی چنانچه در تعلیقات این کتاب تحقیق خواهد شد التتمش اصح است.

[(۴)] کذا در اصل، در لغت عرب در ماده سهو معانی سکون و ملایمت موجود است، و سهی کویبی است از بنات نعش (المنجد)، اگر چه صیغه اسم فاعل ساهی در کلام عرب بمعنی بلند و رفیع نقل نشده، شاید مؤلف در این جا توسیعا آنرا بمعنی رفیع و ساکن آورده باشد و نیز محتمل است که اصل کلمه (شاهی) باشد و به تصحیف کاتب (ساهی) گردیده باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷

گیتی مستظهر گشت، و نسیم صبای عهد مبارکش ریاحین امن و امان، در چمن بساتین جهان بشگفانید، و سران و سروران جهان، گوش جان را بقرط [(۱)] طواعیت درگاه گردون پناهش مقررط گردانیدند، و گردن کشان گیهان، رقبه عبودیت را در رقبه [(۲)] امتثال اوامر و نواهی حکمش کشیدند، و زبان زمان و بیان جهان، بلبل آسا بر شاخه ثنا، این نوا سرائیدن گرفت:

الدين في غبطة و الملك في جزل و التاج و التخت في حلي و في حلل

و كم اقيم بحد العصر من صغر [(۳)] و كم اسد بصرف الدهر من خلل شعر

دعای دولت او گوی، زانکه بی کوشش جهان بدولت او آنچنان شد آبادان

که بیخ سوسن سیمین همی کشد خنجر که شاخ گلبن زرین همی زند پیکان ملک تعالی آن ظل سلطنت را تا نهایت حد امکان بقا، بر بسیط ربع مسکون، ممدود دارد. در اثنای صفای این دولت، و ادوار قرار این مملکت، که جاوید باد چون مسند قضای هندوستان، بدین مخلص داعی دعا، و ناشر ثنا مفوض گشت، وقتی از اوقات، در دیوان مظالم، و مقام فصل خصومات و قطع دعاوی، کتابی در نظر آمد، که افاضل سلف، برای تذکره امثال خلف از تواریخ انبیاء و خلفاء علیهم السلام، و انساب ایشان، و اخبار ملوک گذشته نور الله مرآدهم جمع کرده بودند، و آنرا در حواصل جلد اول ثبت گردانیده، در عهد سلاطین آل ناصر الدین

[(۱)] قرط: بضم اول گوشواره (المنجد)

[(۲)] رقبه گردن و ربقه حلقه رسن است (غیاث)

[(۳)] بیت اول مطلع قصیده لامیه ایست، که ابو طیب متنبی در مدح یکی از امرای دیالمه گفته، و تمام قصیده در دیوان وی موجود است. ولی بیت دوم از قصیده ابی تمام است، که در آن حد العصر عبارت از حوادث قاطعه زمان باشد که مانند حد سیف است، و در زبان عرب حد السیف تیزی و مقطع اوست (المنجد) و اسد در مصراع دوم فعل مضارع متکلم واحد است از مصدر سد، اما صرف گردش روزگار است، که عبارت از حوادث رو آوردنده باشد، و مقصود شاعر این است که میخواهد استقامت و اصطبار خویش را در مقام مصایب روزگار و مهالک حادثه نشان دهد.

یعنی: چه بسا ایستادگی که من کردم در مقابل تیزیهای حوادث زمانه از ابتدای خوردی خود و چه بسیار سد بسته کردم نوایب مهلکه روزگار را که عبارت از خلل است. این شعر از نظر بلاغت نقصی خواهد داشت: باین معنی که داخل شدن کم خبریه، بر فعل مضارع، خلاف استعمال بلغاست.

(از افادات شیخ محمد طاهر قندهاری)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸

سبکتگین برد الله مضاجعهم بر سبیل ایجاز و نهج اختصار، از هر بستانی گلی، و از هر بحری قطره‌ای جمع آورده، و بعد از ذکر انبیاء و انساب طاهر ایشان، و خلفای بنی امیه و بنی العباس، و ملوک عجم و اکاسره، بر ذکر خاندان سلطان سعید محمود سبکتگین غازی رحمه الله بسنده نموده، و از ذکر دیگر ملوک و اکابر، و دودمانهای سلاطین ما تقدم و ما تاخر اعراض کرده. این ضعیف خواست، تا آن تاریخ مجدول [(۱)] بذکر کل ملوک و سلاطین اسلام، عرب و عجم، از اوایل و اواخر مشحون گردد، و از هر دودمان شمعی در آن جمع افروخته شود، و سر هر نسیی را، از بیان حال و آثار ایشان، کلاهی دوخته گردد، چنانچه ذکر تباعه [(۲)] یمن، و ملوک حمیر [(۳)] و بعد از ذکر خلفاء، ذکر آل بویه، و طاهریان، و صفاریان و سلجوقیان و رومیان و شنسیان، که سلاطین غور و غزنین و هند بودند، و خوارزم شاهیان، و ملوک کرد، که سلاطین شام‌اند، و ملوک و سلاطین معزیه که بر تخت غزنین و هند پادشاه شدند، تا عهد مبارک این دودمان سلطنت، و خاندان مملکت التتمشی [(۴)]، که وارث آن تاج و تخت، سلطان معظم ناصر الدین سلطان السلاطین فی العالمین، ابو المظفر محمود بن السلطان یمین خلیفه الله، قیم امیر المؤمنین، خلد الله سلطانه است نوشته شد، و این تاریخ در قلم آمد، و بالقاب همایون و اسم میمون او موشح گشت، و نام این «طبقات ناصری» نهاده شد. رجای واثق است به کرم عمیم آفریدگار تعالی و تقدس، که چون این نسخه بنظر مبارک این پادشاه جهان، پناه اهل ایمان اعلی الله جلاله مشرف گردد، سعادت قبول یابد، و پرتو عواطف خسروانه، از اوج فلک انعام، و اعلی چرخ اکرام، برین ضعیف

تابد، و بعد از نقل ازین منزل مستعار، از خوانندگان دعای خیر باقی ماند، و اگر بر سهوی و غلطی اطلاع یابند بذیل عفو مستور فرمایند، که آنچه از تواریخ در کتب معتبره یافته شد در قلم آمد، و این چند بیت لایق وقت بود، ثبت افتاد، به رجای عفو از حاضران [(۵)] درین صحایف:

[(۱)] شرح این تاریخ مجدول در تعلیقات آخر کتاب در احوال مؤلف و مبحث مآخذ وی خوانده شود.

[(۲)] مط: تبایعه، ولی تبع بضم اول و تشدید و فتح دوم لقب ملوک یمن بود، که جمع آن تبایعه است (المنجد).

[(۳)] به کسره اول و سکون دوم و فتح سوم (مردم قدیم یمن که زبان ایشان حمیری، از السنه سامی است و مسیحیت را در عهد قسطنطین دوم (۲۳۷-۳۶۱ م) پذیرفتند (معجم المنجد ۱۶۷)

[(۴)] اصل: ایلمشی

[(۵)] کذا فی مط، ولی باید ناظران باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹ هر چه کردم سماع بنو شتم اصل نقل و سماع گوش بود

در گذارد خطا، چو دید کریم زانکه با عز و عقل و هوش بود

هر که او ذوق مهتری دریافت نزد صبرش، صبر چو نوش بود [(۱)]

دامن عفو پروریش مدام در ره حلم عیب پوش بود به دعایا داردش «منهاج» گرچه اندر قفس خموش بود ملک تعالی این سلطنت را باقی دارد، و متأملان و ناظران این تواریخ را در کنف عصمت خود، محروس و محفوظ.

بحق محمد و آله اجمعین و سلم تسلیما کثیرا کثیرا [(۲)]

[(۱)] در مصراع دوم تجنیس است، و صبر دوم به فتحه اول و کسره ثانی، عصاره شجره تلخی است (المنجد)

[(۲)] تا اینجا در نسخه مط کلکته دیباچه کتاب را طبع کرده‌اند، و در حاشیه نوشته‌اند، که بعد ازین ده طبقه (از طبقه اول که ذکر

انبیاء علیهم السلام است، تا آخر طبقه دهم که شرح دیلمیان است) چون تعلق به هندوستان ندارد، ترک نموده شد، و نسخه مذکوره از طبقه (۱۱) شرح آل سبکتگین آغاز میگردد، راورتی نیز از ترجمه (۶) طبقه اول صرف نظر کرده، و مختصر آنرا در چند صفحه مینویسد، و از ترجمه طبقه (۷) آل طاهر آغاز میکند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰

الطبقة الاولى [(۱)] طبقه انبیاء

ابو البشر آدم صلوات الله علیه

اما بعد: بدانکه حق تعالی چون خواست، که تخت خلافت، بفر و شکوه آدم علیه السلام، زیب و زینت دهد، ملائکه را که در فوج عزازیل از آسمان بر زمین آمده بودند، و اطراف بساط زمین را بنور عبادت منور میداشتند، اعلام داد: **وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً** [(۲)] آن فرستادگان از حضرت ذو الجلال استطلاعی [(۳)] نمودند که:

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ؟ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ.

و جواب **إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ** شنیدند، سر بر خط امتثال فرمان نهادند، مگر عزازیل. چون امر مستور ظاهر شد، و نسیم آثار ایجاد شکوفه چهره آدم را از غنچه خلعت، بر شاخچه خلافت بشگفانید، و او را بر جنایت نجابت دوش ملائکه در مهد عزت، بصدر جنت

بردند، و حوا علیها [(۴)] السلام، برای استیناس و آرام او از پهلوی عزت چپ بیرون گرفت و آن روز جمعه بود، و یک روز آخرت پانصد سال

[(۱)] چون نسخه اصل مقدمه و قسمت اول طبقه اولی ندارد، بنابراین نقل حصه ناقص نسخه اصل، از عالم مرحوم دوکتور محمد اقبال استاد دانشگاه پنجاب خواسته شد، تا از نخست خطی آن دانشگاه نقل بفرستند، آن دانشمند فقید نیز آرزوی مرا قبول فرموده، و نقل حصه ناقص را فرستادند، و در نامه خویش نوشتند که «بدبختانه این نسخه از روی صحت نسخه خوبی نیست، و درین کتب خانه منحصر بفرد است» چون برای تکمیل این حصه نسخه دیگری نبود، بنابر آن همان نقل نسخه پنجاب را گرفتم، و به تعدیلات لازمه آن در حاشیت اشارت کردم، خدای کردیم آن دانشمند را غریق رحمت کند.

[(۲)] قرآن: البقره آیه ۳۰

[(۳)] در نقل نسخه پنجاب (استطاعی) نوشته شده.

[(۴)] نسخه پنجاب: علیه

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱

این دنیا باشد، و آدم از بامداد تا نماز پیشین، که قریب به نصف روز باشد در جنت بود، و دانه گندم بحکم تقدیر او را خورانیده شد، او و حوا و ابلیس و طاوس و مار بر زمین افتادند. بحکم فرمان اهبطوا منها جمیعا [(۱)] آدم بسرندیب افتاد، و حوا به جده، و طاوس به هندوستان، و مار به اصفاهان و ابلیس بجزایر بحر.

چون بعد از دویست و پنجاه سال توبه او قبول شد، در عرفات حوا را باز یافت، و روایت صحیح آنست: که چون حق تعالی او را چهل [(۲)] فرزند داد در بیست شکم، و در هر شکمی یک پسر و یک دختر. دختر این شکم را که مقدم بود به پسر شکم مؤخر میداد، و دختر شکم مؤخر به پسر شکم مقدم میداد، پنجاه صحیفه برو [(۳)] منزل شد، و خانه از یک دانه در صافی فرود آمد، به جای کعبه بنهاد، تا آخر حیوة او آنجا بود، و بعد از وفات او، به آسمان چهارم بردند، بیت المعمور آنست، و نه حرف هندسه بیک روایت در علم حساب بروی منزل شد و اسرار حکمت افلاک، و طباع [(۴)] سفلی، همه روی منزل شد، و در عهد او کثرت فرزندان بحدی رسید، که در حجاز و شام و عراق و هند و سند و حبشه گنجائی نیافتند، چون واقعه هابیل و قابیل بجهت خواهران ایشان [(۵)] و اقلیما در افتاد، و قابیل خواهر خود را که باو زاده شده بود برگرفت، و بجانب جنوب آمد، و بکوههای قمر و حبشه و زنگبار برفت، و فرزندان او بسیار شدند، و همه در طوفان هلاک گشتند.

اما مهمتر آدم علیه السلام بیک روایت در سرانندیپ ساکن شد، و هر سال به حج رفتی، تا چهل حج بکرد، و در صحف او تحریم میتة و لحم خنزیر و دم بود، و آنچه ما یحتاج معاش او و فرزندان او بود، از حل و حرمت و اباحت همه بود و چون پانصد سال از عمر او بگذشت قابیل بزاد، و از پس او به هفت سالها بیل بزاد چون قابیل هشت ساله شد، هابیل را بجهت خواهر بکشت، که با قابیل [(۶)]

[(۱)] قرآن ۲-۳۶

[(۲)] نسخه پنجاب: او را از چهل

[(۳)] از نسخه اصل چند ورق افتاده، بنابر این دیباچه و ابتدای طبقه اول ندارد، از اینجا آغاز میگردد.

[(۴)] پنجاب: طبع

[(۵)] پنجاب: ایشان بود او اقلیما

[۶] اصل: که قابیل. نسخه پنجاب: و بجهه با قابیل شکم زاده بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲

بیک شکم زاده بود، چنانچه تحریر یافته است. آدم بر فوت هاییل بسیار جزع نمود چون حق تعالی شیث را عوض هاییل بوی داد، عمر مهتر آدم علیه السّلام یک هزار سال بوده است، و در روزه او خلافت، بعضی گفته‌اند بسرندیب. و بعضی گفته‌اند، بزمین شام است، که سیاحان از آن خبر میدهند، و اصحاب قصص برین متفق‌اند، که تابوت آدم علیه السّلام درون کشتی مهتر نوح علیه السّلام بودست، و این معنی بدانچه روزه او در شام است نزدیکتر است. و بر روی دو سر بوزینه، و دو سر گاو و اشتر، و دو سر گوسپند و میش [۱] منزل شد، و از آلات آهنگری خایسک [۲] و سندان. و او را سنگ گوهراهن [۳] تعلیم شد، تا آهن ساخت. او را جبرئیل زراعت و طبخ نان کردن، و تنور ساختن، در آموخت، و دهقانش [۴] تعلیم کرد، و حوا را رشتن پشم، و آدم را بافتن تعلیم کرد.

مهتر شیث علیه السّلام

مادر شیث علیه السّلام حوا بود [۵] مقدسی در دو تاریخ خود آورده است، که در پارسی شیث بدل بود، و بقول دیگر بخشیده. چون قابیل هاییل را بکشت، ایزد تعالی او را بدل هاییل به آدم علیه السّلام داد، بدین سبب او را شیث نام کردند، و نسل همه اولاد آدم علیه السّلام در نزول طوفان بریده گشت الا از آن شیث. و محمد جریر طبری گوید: اشتقاق او از شیث است

[۱] اصل: و تمیش، پنجاب: گوسفند و میش.

[۲] خایسک: بفتح یا و سکون سین، مطرفه آهنگران و زرگران (غیاث).

[۳] عینا نگاشته شد، شاید مقصد سنگی باشد که گوهر آهن دارد.

[۴] اصل: ده قانش

[۵] اینجا یک کلمه خوانده نمیشود، و ظاهر نیست، که مقصد مولف کدام مقدسی است، در مورخان دوره اسلامی دو نفر بنام مقدسی مشهوراند: یکی مطهر بن طاهر المقدسی مولف کتاب البد و و التاریخ در سال ۳۵۵ هـ- طبع کلمان هوار، پاریس ۱۸۹۹ تا ۱۹۱۹ م در شش جلد که سهوا جلد اول آنرا بنام ابو زید احمد بن سهل بلخی نشر کرد. و دیگری هم محمد بن احمد المقدسی معروف به البشاری که کتاب «احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم» را در سال ۳۷۵ هـ- نوشت، طبع لیدن ۱۹۰۶ چون کلمه پریده به (مطهر) نزدیکی دارد، شاید مقصد همان مورخ نخستین باشد در نسخه پنجاب بو نصر مقدسی است؟

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳

بزبان ایشان بدل باشد، و آدم علیه السّلام بفرمان ایزد تعالی، او را ولی عهد کرد. و شناختن ساعات بیاموخت، که در شبانه روزی، چند ساعتست و پرستش ایزد تعالی بیاموخت، تا او خلق را بیاموزد، و بگفت او را، که طوفان کجا باشد، و در کدام زمین قرار گیرد، و گویند مدت طوفان هفت سال بود، و ریاست پس از آدم شیث را بود، و پیغامبر مرسل بود، و ایزد تعالی بدو کتابی فرستاد در پنجاه صحیفه. و در ایام او بعضی از اولاد آدم حریصی نمودند بر بازگشتن بهشت، از آنچه آدم علیه السّلام صفت کرده بود پیش ایشان، تا ایشان زهد پیش گرفتند، و بکوه حرمون [۱] رفتند و عبادت مشغول شدند، و شیث دویست و پنجاه ساله بود، که انوش بزاد، و عمر مهتر شیث نهصد و دوازده سال بوده است. و مهتر آدم علیه السّلام او را به محافظت قالب خود وصیت کرده بود از طوفان، که دریابند، و از مخالطت [۲] فرزندان قابیل احتراز فرمود، صحیح آنست که سی صحیفه بر شیث منزل شد، و جمله آن صحف بعلم و حکم مشحون بود، و او را حکماء یونان عالیمون خوانند، و در کتب ایشان برین جمله است، و علوم طبیعی و ریاضی

و حکمی و اکسیری از وی روایت کنند، و در کتب حکمت ذکر آن همه هست. و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب.

انوش علیه السلام

انوش را اوانش [(۳)] نام بود، و مادرش بحوامله السمار [(۴)] حوری از بهشت، که ایزد تعالی شیث را بوی مخصوص گردانیده بود. چون شیث

[(۱)] به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود (ر: ۲)

[(۲)] پنجاب: از طوفان اگر دریا بندد از محافظت فرزندان؟

[(۳)] کذا فی الاصل، ولی میر خواند انس مینویسد (روضه الصفا، ج ۱ ص ۱۶) شاید عبارت چنین باشد: اول انش.

[(۴)] کذا فی الاصل، تورات در سفر التکوین شرحی راجع به انوش می‌دهد، ولی نام مادرش را نمی‌گوید، در تاریخ سیستان (ص ۴۱) محوایله البیضاست در جلد اول طبری چاپ بریل (خروده ساخت شیث) آمده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴

از مادر تنها زاد، و دیگر اولاد، دوگان زائیده بودند، آنگاه که قینان [(۱)] بزاد، او صد و نود و پنج ساله بود و او علم دبیری و حساب بیرون آورد، و اوقات و ایام و شهور و سال را بشمرد، و تاریخ نهاد، و مردمان را بیاموخت، و بر شریعت پدر خود، خلق را دعوت کرد، و تحریص بنمود، و وصیت شیث و آدم علیه السلام، در محافظت صندوق مهتر آدم، از طوفان نگاه میداشت، و علوم نجوم و طبیعی که از پدر بدو رسیده بود تعلیم میکرد، و بر جاده انبیا بود. و الله اعلم بالصواب.

قینان بن انوش

نام قینان حارس بود، مادر وی واسطه [(۲)] بنت کیل بن شیث، بن آدم علیه السلام، که او را صد و هفتاد سال عمر بود، که مهلائیل بزاد، بر سنت پدر و جد خود برفت، و شریعت حق را محافظت میکرد. بوصیت مهتر آدم علیه السلام، از فرزندان قابیل، قوم خود را نگاه میداشت، تا شیطان طبل و نای و سنج [(۳)] بساخت، در پای کوه حرمون که فرزندان قینان آنجا بودند و به فرزندان [(۴)] قابیل داد، تا در دامن آن کوه زدن گرفت. دختران و پسران ایشان از بلاء کوه فرود می‌آمدند، و زنا در میان هر دو فریق، ظاهر شد. چون خبر به قینان رسید، چندان غم بر وی مستولی شد، که هم دران هلاک گشت، و از دنیا رحلت کرد.

مهلائیل بن قینان

و مهلائیل هم آمده است [(۵)] و نام مادرش نحلّه بود بنت سولان [(۶)] بن [(۷)] هیطل بن شیث. و فرزندان آدم که در ایام شیث زهد گرفته بودند و بکوه حرمون [(۸)]

[(۱)] تورات و مسعودی و طبری و آثار الباقیه و حمد الله و میر خواند: قینان ولی در اصل: قیتان که سهو کاتب است.

[(۲)] طبری: امه نعمه ابنه شیث.

[(۳)] سنج: دو صفحه مدور رویی است، که برای آواز بهم زده میشود، و معرب آن صنج است

[(۴)] اصل: و فرزندان.

[(۵)] در تورات سفر تکوین: مهلائیل.

[۶] طبری و الکامل و مجمل: امه دینه، بنت براکیس.

[۷] اصل: بنت.

[۸] اصل: جرمون.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵

رفته، چون عبادت بسیار کردند، ضعیف گشتند، و نومید شدند، که ایشان را بهشت باز نخواهند برد، در میان خلق آمدند، و به لهر مشغول گشتند، و از اولاد قابیل زنان خواستند، و جباران و ظالمان از اولاد ایشان پدید آمدند، و برای دفع ایشان یکی را از فرزندان شیث پادشاه کردند، و لشکر ساختند، تا ظلم و تعدی آن جباران دفع کردند، و آن پادشاهان فرزندان شیث و آدم را کلدانیان [۱] گویند، و بعضی گویند، اول ایشان کیومرث بود، و او را کلشاه [۲] گفتندی، و الله اعلم.

پردین مهلائیل [۳]

نام وی تول بود، مادرش شهیال بنت برمائییک [۴] بن شیث بود، در ایام او خلق متفرق شدند، و هر کس خود را زمینی اختیار کردند، و لقبی نهادند، و گوشه گرفتند و از اولاد او قبلی جباریه و ظالمان پیدا آمدند، و با یک دیگر قتال کردند، پس از فتنه بسیار، سامیارس را از اولاد قبلی بر سر خود رئیس کردند، و اوقات ریاست سامیارس چهل و سه سال بود، و از آدم تا آن وقت یک هزار سال تمام شد، و از هبوط تا آن وقت یک هزار و سیصد و چهل سال بود. و الله اعلم.

اخوخ [۵] بن یرد

مادر اخوخ را دمت نام بود، بنت بیان [۶] بن آدم علیه السلام، و او ادريس پیغامبر بود علیه السلام، از برای آنکه بسیار درس کردی، ادريس خواندندی.

[۱] اصل: کلندانیان؟ شاید صحیح آن مطابق آثار الباقیه (ص ۸۷ بعد) کلدانیان باشد و مدنیت کلدیه در تاریخ تمدن مشهور و معلوم است.

[۲] در مجمل گوید (ص ۲۱) اول مردیکه بزمین ظاهر کرد، مردی بود که پارسیان او را گل شاه همی خوانند، زیرا که پادشاهی او الا- بر گل نبود. حمزه اصفهانی می نویسد: «فاول انسان کان علی وجه الارض رجل یسمیه الفرس کیومرث گلشاه (سنی ملوک الارض ۲۴). البیرونی گوید: پارسیان نخستین انسان را کیومرث ملقب به کرشاه دانند یعنی شاه جبل، یا گل شاه (ملک الطین) و باز مینویسد که کر، در پهلوی بمعنی کوه است، پس کرشاه ملک الجبال باشد (آثار الباقیه ۹۹) این گر، در اوستا و سنسکریت نیز بمعنی کوه است و در پشتو تاکنون غر، کوه را گویند، پس معنی آن شاه کوهسار است نه گل شاه.

[۳] تورات: یارد. آثار الباقیه ۷۳: یرد بن مهلائیل. گزیده: برد؟ میر خواند گوید که برد و یرد هر دو منقولست. در اصل: برد؟ مسعودی: لود؟ ولی یرد بیای حطی اصح است.

[۴] طبری: امه سمعن یا سمعان بنت براکیل.

[۵] بدون همزه اول اخوخ هم منقولست (میر خواند- مسعودی ج ۱ ص ۲۲)

[۶] در این جا اصل نسخه بسبب کرم خوردگی نقص دارد، این کلمه عینا طوری که بنظر می آید، نوشته شد، طبری گوید: امه برکنا بنت الدرسیل بن محریل. تاریخ سیستان: مادرش اجره.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶

و پیغامبر بود، چون قایبل از پس پیری آتش پرست شده بود، اولاد او بران رفتند، و خمر می ساختند و می خوردند، و نکاح از میان برداشتند، و هر کسی دعوت غیب گفتن گرفت، و کاهن بسیار شدند، و آنرا مذهب ساختند، ایزد عز و جل مهتر ادریس را فرستاد بر ایشان، و علم نجوم داد، و او را بفرمود تا خلق را به صحیفه‌های [(۱)] مهتر شیث دعوت کرده، و شش صد و پنجاه سال بود، که به آسمان رفت، و اول کسی که جامه دوختن بیرون آورد او بود، اول کسی که بقلم خط نوشت او بود، نبوت خود بمعجزه علم رمل بر قوم خود ثابت کرده، تا به نبوت او گریدند، و باتفاق منجمان، دقایق و درجات، و دوران فلکی، در استخراج، در وقت نبوت او بود و او را بزبان یونان هرمس هرامسه خوانند، و علم حکمت ازو روایت کنند، و علماء قصص چنین گویند که او را فرزندی بود، از غایت علم و کیاست و صباحت، در جوانی و خردی از دنیا برفت، از برای آن فرزند اضطراب نمود، حضرت عزت او را مخیر کرد، میان زنده شدن فرزند و میان عمر دراز، او دراز زندگانی اختیار کرد، و او را بعد از آنکه مرگ برسد، بر سیل امتحان شربت وار بچشید، و به صدر [(۲)] جنت بردند، و امروز او آنجاست، و در شب معراج، مصطفی علیه السّلام، او را دیده است، و الله اعلم الواقع.

متوشلح [(۳)] بن اخنوخ

مادر متوشلح را برکیا [(۴)] نام بوده، بنت کسرجیل بن خویلد بن آدم علیه السّلام و پس از هفت صد سال او را فرزندی آمد، و پس از ولادت پسر خود، دویست سال بزیست، و عمر او نهصد و نوزده سال بود، بر سنت آباء رفتی علیهم السلام، و فرزندان را بصلاح و عفت ارشاد کردی، و از تعدی و ظلم اجتراز فرمودی، و الله اعلم.

لمک بن متوشلح

مادر لمک [(۵)] را عریا نام بود [(۶)] بنت عرایل بن متوسل بن حیر بن شیث، و لمک

[(۱)] اصل: بصحیفای

[(۲)] اصل: و صدر جنت

[(۳)] در تورات سفر تکوین اصحاح ۵ متوشالح آمده و در اصل در آخر آن خای منقوطة است، آثار الباقیة: متوشالح، تاریخ سیستان: متوشلح، مسعودی: متوشلح.

[(۴)] طبری: هدانه بنت باویل، تاریخ سیستان: بروحا

[(۵)] در اصل عوض لمک، ملک هم آمده، ولی باستناد تورات (تکوین - اصحاح ۵) و مسعودی (ج ۱ ص ۲۲) و مجمل (ص ۱۸۶ - ۲۲۸) و آثار (ص ۷۳) لمک است، که باتفاق ارباب قصص پدر نوح بود، و مزار مهتر لمک در لغمان سمت مشرقی افغانستان مشهور است.

[(۶)] طبری: عربا بنت عزرائیل

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷

را معنی بتازی قلیل بود، و او بشام و حجاز و عراق و ما وراء النهر، و پارس و کرمان و قهستان [(۱)] و خراسان جمله بگشت، اسحاق موصلی [(۲)] آورده است، در کتاب اغانی که او را فرزندی بمرد، بسیار جزع کرد، آنگاه بریط ساخت بر مثال فرزند خویش، و آنرا بر گردن نهادی و میزدی، و بدان غمگساری میگردی و میگریستی.

و او پدر مهتر نوح بود علیه السّلام. جمله عالم، از سه پسر نوح‌اند. و با او در کشتی هشتاد و نه تن بودند. چون فرزندان نوح و

فرزندان ایشان جمله هلاک شدند، در طوفان باد و آتش که بر قوم صالح و هود بود [(۳)].

[(۱)] اصل: قهتان، ولی قهستان معرب کهستان ناحیتی است در شرق ایران بشمال کرمان و دشت لوت.

[(۲)] اصل: موصلی، برای تشریح (ر: ۱، مأخذ مولف نمبر ۱۳).

[(۳)] در این جا مولف شجره اولاد نوح (ع) (یافت، حام، کنعان) را نوشته، ولی کاتب در آن مسامحت تمام ورزیده، و آنرا بهم مخلوط ساخته، و خوشخط و خوانا هم نوشته، علاوه بر آن رسیدن نم هم این حصه کتاب را مغشوش و خراب کرده که خواندن آن دشوار است. در این جا ما عینا نوشته‌های کتاب را تا جائی که خوانده میشود، نوشتیم (و العهده علی الکاتب) (۶) ارباب قصص و تاریخ‌نگاران در شمار و اسمای اولاد نوح مختلف و مشوش‌اند آنچه درین کتاب بنظر می‌آید، با نوشته‌های تورات و مسعودی و مجمل سر نمیخورد و نمی‌توان اقوال مشوش مورخان را با تورات تطبیق کرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸

اما مادر نوح قیوس بود [(۱)] بنت برالیک بن متوشلح، از برای آن او را نوح خوانند، که نوحه بسیار کردی [(۲)] چون او را وحی آمد به پیغامبری، صد و پنجاه ساله بود، و آن روز که سام بزاد، پانصد ساله بود، و در میان قوم خود یک هزار سال کم پنجاه سال بماند، آنگاه طوفان پیدا آمد. چون بگذشت شش صد سال بزیست، و پس از طوفان عالم را تمام، میان فرزندان خود قسمت کرد. بابل به سام داد، ترک و خزر و روم و ناحیت شمال به یافت داد، در ایام ضحاک، باو وحی پیغامبری آمد، و در آن وقت، صد و پنجاه ساله بود، در ایام او بت پرست بودند. یعوق و یغوث و نسر آن بتانست. و پرواز آسمان کتابی نیامد [(۳)] و او خلق را بصحف آدم و شیث

[(۱)] مسعودی طوری مینویسد، که با مجمل تطبیق نمی‌شود، و اقوال هر دو با نوشته این کتاب مطابق نیست و بالاخره میرخواند در روضه الصفا طور دیگر می‌نویسد. چون اقوال تمام مورخان درین باره مشوش است، عینا نوشته کتاب را نقل کردم، و از تطبیق آن که نمیشود، صرف نظر شد.

حاشیه این صفحه:

[(۱)] طبری: قینوش یا قیوس بنت براکیل. تاریخ سیستان: قینوش بنت برکائیل بن محوائیل.

[(۲)] در این جا به خط نوی که ما سوای خط متن است، حاشیه نوشته شده، چنین: «آنکه نوح را مشتق از نوحه و یعقوب را از عقب و یوسف را از اسف دانسته، دور از صواب مینماید. اصحاب قصص، متفق‌اند، که زبان تازی از اسماعیل علیه السلام پس بافواه افتاد، ازین وجه است ذبیح الله علیه السلام را کنیت أبو العرب است، و این مقرر است، که نوح علیه السلام قبل از ابو العرب بود، منه ۱۲» [(۳)] اصل: بیامد، ولی بقرینه ما بعد نیامد درست است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹

و ادريس دعوت کردی، و در توریة قصه نوح چنانچه بقرآن موافق [(۱)] آمده، و همه خلق باتفاق از نسل ویند، چنانکه خدای تعالی فرمود: و جعلنا ذریته هم الباقین [(۲)]، و همه خلق طوفان را مفراند، مگر پارسیان عجم و گبران هند [(۳)].

صحیح آنست که نوح علیه السلام بر شریعت مستأنفه مبعوث شد، و بنابراین صحت لازم باشد که بروی کتابی منزل بوده باشد، و غلبه ظن دران می‌آید، که صابیان که در قرآن با ادیان دیگر ذکر ایشان می‌آید، بر دین او بوده‌اند. بدین سبب در احکام شرع حکم ایشان، حکم اهل کتابست.

اما آنچه او را شریعت مستأنفه بوده است، صاحب قصص نابی [(۴)] در مجموع خود نقل کرده است، که بعثت او بشریعت بوده

است، و صحیح آنست، که عمر نوح یک هزار و چهار صد و پنجاه سال بود [(۵)] .

سام بن نوح علیه السلام

نام مادر سام عروه بنت یرالیک [(۶)] بن محول بن اخنوخ النبی بوده، محمد ادریس گوید: در میان اولاد سام نوزده زبان بود، عرب و عجم و روم همه از اولاد سام‌اند، همه نیکو روی. و بروایت توریه ارفخشد بن سام صد و دو ساله بود، و عمر سام سیصد سال بود [(۷)] و الله اعلم بالصواب.

ارفخشد بن سام

مادر ارفخشد صلیب [(۸)] بود، بنت سامیل بن قدیم. او از پس طوفان، بدو سال

[(۱)] در متن موافقت آمده، و بالای آن بخط نو (موافق) نوشته‌اند.

[(۲)] قرآن، الصافات، ۷۷

[(۳)] قصه طوفان در متون هندی مها بهارت و شت پت پران می‌آید، و پهلوان آن (منو) است، که بعد از طوفان انسان اولین شمرده میشود، و با نوح تورات مطابقت دارد.

[(۴)] در اصل: یابی، به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود.

[(۵)] در این جا مولف شجره اولاد سام را آورده، کاتب آنرا به خط خوانا نوشته. و آثار نم هم آنرا مغشوش تر ساخته که خواندن آن متعسر است.

[(۶)] طبری: امه عمروره بنت براکیل تاریخ سیستان: عمریه.

[(۷)] این اعداد با شمار تورات سر نمیخورد، و ارفخشد در تورات ارفکشاد است. مسعودی و آثار الباقیه: ارفخشد.

تاریخ سیستان: ارفخشد.

[(۸)] طبری: صلیب بنت بتاویل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰

زاد، از آدم تا ارفخشد، دو هزار و دویست و چهل سال بود، و آنگاه که شالح [(۱)] بزاد صد و سی و پنج بود، و الله اعلم بالصواب.

شالح بن ارفخشد

مادر شالح سرود بنت سروش بن یافث. در آن وقت که عابر بزاد، او صد و سی ساله بود، از آدم تا او دو هزار و سیصد و سی و نه سال بود، از روزگار قینان تا زاده شدن شالح یک هزار و صد و سی سال بود.

عابر بن شالح

مادر عابر مکعبه [(۲)] بود، بنت عویلیم بن سام بن نوح. نور پیغامبری در پیشانی او پیدا بود، مردمان نشان آن نور یافته بودند، و گفته که او باشد، که خدای عز و جل را به یگانگی پرستد و بتان را بشکند، او را بزرگ داشتندی، چون فالغ [(۳)] بزاد، او صد و سی و چهار ساله بود، و یقطان پسر خواهر او بود، آنکه جور آشکارا کرد میان مردمان، و غارت کرد تا آنگاه که با او صلح کردند، و خراج گذاردند او را همه اهل یمن و ربیع و مصر، و خاندان ارباب عزت (؟) متفق‌اند، که هود پیغامبر علیه السلام او بود [(۴)] و

او چهار صد و هفتاد و چهار سال عمر یافت. و الله اعلم بالواقع.

صالح النبی علیه السلام

و هو صالح بن عبد الله بن حارث بن ثمود، بن عوض بن ارم بن سام بن نوح النبی علیه السلام [(۵)]. حق تعالی او را به بنی اعمام او فرستاد، که ایشان فرزندان ثمود

[(۱)] درین کتاب صالح به جای حطی و خای منقوطة هر دو آمده، ولی در تورات (شالغ) بدون نقطه آخرین ضبط است، در مجمل شالغ، و در ابو الفدا (طبع مصر) شالغ. طبری و مسعودی طبع مصر: شالغ. آثار: شالغ [(۲)] تاریخ سیستان: مرغانه.

[(۳)] اصل: فالغ. تورات، اصحاح ۱۱: فالج. طبری: فالغ و گوید: و معناه بالعربیه قاسم، و انما سمي بذلك لان الارض قسمت، و الألسن تبلبت فی ایامه (ص ۱۳۹). ابی الفداء: فالغ. مجمل (ص ۱۴۶) فالغ تاریخ سیستان ص ۴۲: فالغ. تاریخ گزیده (ص ۲۷): فالغ. مسعودی و آثار: فالغ.

[(۴)] مجمل و تاریخ سیستان درین قول با این کتاب موافق‌اند. طبری گوید: و یزعم ان هودا هو عابر بن شلغ. گزیده (ص ۲۸) هود علیه السلام، بعضی او را عابر می‌شمارند، هود بن عبد الله بن ذیاح بن حاروب بن عاد بن عوض بن ستاد بن آدم بن آدم بن سام بن نوح.

[(۵)] گزیده (ص ۲۹) صالح بن آسف بن عبید بن ناجح بن خاد بن ثمود بن حائر بن ادمم بن سام بن نوح.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱

بودند، و منازلهم الحجر، میان حجاز و شام وادی قوی بود، چون قوم عاد بطوفان باد هلاکت شدند، قوم ثمود بماندند و بسیار گشتند، و بت پرستی آغاز کردند، و فساد ظاهر گردانیدند.

یک روایت آنست: که صالح در اول بالغ شدن پیغامبر شد، و بروایت صحیح آنست، که بر سر چهل سالگی برو وحی آمد، و چهل سال خلق و قوم خود را بتوحید و عدل دعوت کرد، اندک مردم بدو بگرویدند، باقی قوم از و معجزه درخواست کردند و مهتر ایشان جندع بن عمرو بود [(۱)] بالتماس او، صالح علیه السلام دعا کرد ناقه که ده ماه آبستن بود، از سنگ بیرون آمد، و زانو بزد و بچه آورد، در بزرگی بمادر نزدیک، و بزرگی ناقه چنان بود، که ازین پهلوی او تا پهلوی دوم صد و بیست و پنج گز بود. چاهی بود قوم ثمود را، میان ناقه و جمله مواشی ایشان قسمت شد، یک روز مواشی را، و یک روز ناقه را، بدین سبب تنگ آمدند، قیدار بن سالف [(۲)] با چند تن شریک شد، و ناقه و بچه او را بگشتند. حق تعالی بر ایشان آتشی فرستاد تا همه هلاک شدند و عمر مهتر صالح دویست و هشتاد ساله بود. و صاحب تاریخ مقدسی چنین روایت میکند: که حق تعالی هود را به پیغامبری، نزدیک قوم فرستاد، و صالح را که به ثمود فرستاد، هم در ایام مملکت جمشید بوده است، در زمین بابل. و در بعضی تواریخ می‌آرد: که در میان مهتر نوح علیه السلام و مهتر ابراهیم علیه السلام دو هزار و دویست چهل سال بود، و در بعضی روایت از طوفان تا روز ولادت مهتر ابراهیم، یک هزار و صد و هفتاد سال بود، و الله اعلم.

هود النبی علیه السلام

هود بن عبد الله بن ریحان بن حارث بن عاد بن عوض بن ارم بن سام بن نوح النبی علیه السلام، پیغامبر خدای تعالی بوده است، و او مرد گندمگون بود، و هیچ یک از انبیاء علیهم السلام به آدم علیه السلام مانند ترازو نبود، و او قوم عاد را بتوحید و عبادت خدای

تعالی دعوت کرد، و از ظلم نهی کرد، بدین قدر فرمان بود او را. و او بردین مهتر نوح علیه السلام و شریعت او بود، و قوم عاد، مردمانی بودند، تمام خلقت و

[(۱)] مسعودی: جندع بن عمرو بن الدیل بن ارم بن ثمود بن عابر بن ارم بن سام بن نوح (۱: ۳۵۵).

[(۲)] مسعودی (۱: ۳۵۵) قدار بن سالف و مصدع بن مفرج، و دو زن: عنیزه بنت زعیم و صدوف بنت الماحیا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲

قوی بنت [(۱)] بیالا- هر یک صد گز بود، و آنکه کوتاه‌تر بود از همه، شست گز کم نبود، و مقام ایشان از حضرموت تا یمن و عمان بود، هود علیه السلام، مدت مدید، در میان قوم بود، و ایشان را دعوت میکرد، قبول نکردند مگر قوم اندک. و از اشراف ایشان مرثل بن سعید بن عقیر بود [(۲)] حق تعالی باران از ایشان هفت سال باز گرفت و قحط بدیشان گماشت، بعد از هفت سال برای باران خواستن به مکه آمدند، و مرثل در میان ایشان بود، از ایشان جدا شد، و ایشان دعا کردند، سه ابر پیدا آمد، سپید و سرخ و سیاه، هاتفی آواز داد، که اختیار کنید یکی را، ابر سیاه را اختیار کردند.

حق تعالی با دو آتش را به آن ابر بر ایشان گماشت تا همه هلاک شدند. هفت روز و هفت شب آن باد میرفت، تا جمله آن قوم ذره ذره رفتند و هلاک شدند. مرثل و قوم او بماندند. هود علیه السلام بعد از هلاک قوم بمکه آمد، و عمر مهتر هود چهار صد و شست و چهار سال بود. و بعضی گفتند [(۳)] (گور او) به حضرموت است، و بعضی گویند به مکه.

لقمان علیه السلام

بیک روایت لقمان حکیم، او بوده است [(۴)]، ایزد تعالی دعاء او را مستجاب کرد، و او را عمر هفت کرگس بداد، کرگس هفتصد سال بزید، که چهار هزار و نهصد سال باشد.

شداد المتمرّد

و هوشداد بن عاد بن عوص بن ارم بن سام بن نوح النبی علیه السلام، شداد

[(۱)] اصل: و قوی به نسبت.

[(۲)] طبری: مرثد بن سعد بن عقیر (ص ۱۴۹)

[(۳)] کلمات گور او در اصل نبود از قرینه تعبیر ابی الفدا زیاد شد، وی گوید: و بقی هود کذلک حتی مات و قبره بحضر موت، و قیل بالحجر من مکه. گزیده نیز گوید که به حضر موت مدفونست (ص ۲۹).

[(۴)] لقمان در ادب عرب به «صاحب لبد» مشهور است، و ارباب قصص ذکر کرگسهای وی را کرده اند، مجمل گوید: او یهود و من بود، و از خدای تعالی عمر خواست چنانکه هفت کرگس را، پس آواز آمد، که هم بیاید مردن، و حاجتش روا گشت. و کرگس پانصد سال بماند، و اینست صاحب لبد» ص ۱۸۸- طبری گوید: به اندازه عمر هفت کرگس زندگانی کرد، و هر کرگس هشتاد سال عمر کرد و کرگس آخرین لبد نام داشت، چون لبد بمرد، لقمان هم بمرد. ابی الفدا هم عینا چنین می گوید ولی مینویسد، که این لقمان ما سوای لقمان الحکیم است، که در عهد داود (ع) زندگانی داشت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳

و شدید دو برادر بودند، پدرشان عاد ملک بود، چون بمرد، ملک پدر هر دو را میراث شد، شدید بمرد، تمام ملک شداد را مسلم

شد، و بزرگ شد و همه دنیا بگرفت، چنانچه دویست و هفتاد پادشاه در زیر دست فرمان او بودند، و مال و خراج بدو گزاردندی. و ابن شداد ملحد بود، خدای تعالی پیغامبر را بوی فرستاد ایمان بوی نیاورد، پیغامبر به بهشت او را وعده کرد، شداد گفت علیه اللعنه: مرا چه حاجت، که برای چنین بهشتی، غیر خود را سجده کنم؟ من خود چنین جای بسازم، فرمود جمله پادشاهان دنیا را: تا همه امور (؟) از زر و سیم و جواهر عالم را نزدیک او آوردند، و شتالنگ گوسفند را در میان خلق روان کرد، و وزراء را فرمان فرمود، تا در حدود یمن، موضعی بقدر چندین فرسنگ در چندین فرسنگ برای او بهشتی ساختند و بر سر هر ستونی سنگین، خشتی از سیم، و اندایش [(۱)] آن دیوار از مشک و زعفران ساختند، و بجای سنگ ریزه در جویها از لعل و مروارید ریختند، سیصد سال بناست [(۲)] تا تمام شد. و او چون قصد آن موضع کرد و به نزدیک آن رسید، حق تعالی فرشته را بفرستاد، تا یک بانگ برایشان زد، او و همه خلق بدوزخ رفتند، و هیچ مخلوقی بدان موضع نرسید، و حق تعالی آن موضع را از چشم خلق پوشانید، تا در عهد معاویه شخصی شتربانی که شتر گم کرده بود میطلبید، بدان موضع رسید، و از آن موضع نشانی پیش معاویه آورد، و کعب احبار از آن حال خبر داد، که صدق است. و الله اعلم.

فالح بن عامر [(۳)]

نام او قاسم بود، مادرش عروه [(۴)] بنت صفوفی بن عویلیم بود، و ولادت او بعد از طوفان به چهل سال بود، و با فالج از فرزندان صلب او هفتصد سوار بر نشستی، و از جلوس نمود کافر که اول به بابل ملک شد، تا وقت ولادت او صد سال بود، و از آدم علیه السلام تا نمود، دو هزار و هفتصد و دو سال

[(۱)] یعنی کاه گل و گلابه، و تنها اندا بر وزن فردا نیز به همین معنی آمده (فرهنگ نو بهار) اندائیدن ازین ریشه مصدر، و اندایش حاصل مصدر است.

[(۲)] کذا- شاید بیایست باشد.

[(۳)] کذا فی الاصل، ولی طوری که در سابق گذشت، عامر نی بلکه عابر است.

[(۴)] تاریخ سیستان: میشاخا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴

بود، چون صرح [(۱)] فرود آمد، فالج در زیر آن بمرد. پس از آن در زبانها اختلاف افتاد. و الله اعلم بالصواب.

ارغون بن فالج [(۲)]

در روایت ارغون آمده، مادر وی انه بنت شقر بن عویلیم بن سام بن نوح النبی علیه السلام بود، و عمر وی دویست و سی و نه سال بود، که ساروغ بزاد.

ساروغ بن ارغو [(۳)]

نام ساروغ سریع بود، مادرش عروه بنت کونک بن عویلیم، او را برای آن سریع گفتندی، که شتاب زده بود به نیکی‌ها کردن. هرگز ندیدی کس او را الا به نماز، یا بکار خیر، یا به عبادت یا به ثناء خدای مشغول بودی، سی ساله بود که ناحور بزاد، عمر وی دویست و سی سال بود. و الله اعلم بالحق.

ناحور [(۴)] بن ساروغ

تفسیر ناحور سرورزی بود، مادر وی ملکه بنت اخیل بن عویلیم. چون تارح بزاد، او چهل ساله بود، و عمر او دویست و چهل و هشت سال بود.

تارح بن ناحور [(۵)]

مادر تارح شکی بود بنت حومیان بن یقطان. پدرش او را تارح نام کرد، چون نمرود خزاین خود بدو داد، او را آرزو نام کرد، و گویند آزر نام آن

[(۱)] اصل: صرخ، ولی صرح صحیح است، بمعنی بنای عالی (المنجد) و نام قصر بخت نصر نزدیک بابل (منتخب).

[(۲)] تورات و مسعودی (ص ۲۵ - ج ۱) رعو، مجمل (ص ۲۲۸) ارغو، تاریخ سیستان (ص ۴۲) ارغوا. ابو الفدا (ص ۲۳) رعو. طبری (ص ۱۴۳) ارغوا. آثار: ارغو

[(۳)] تورات: سروج. طبری (ص ۱۴۳ - ۱) ساروغ - ابو الفدا کذا - مجمل (ص ۱۹۳) اشوع، اسوع، اشوع - تاریخ سیستان (ص ۴۳) اشروع - آثار و مسعودی (ص ۲۵ - ۱) ساروغ.

[(۴)] اصل: ناجور. تورات و مسعودی و آثار و ابو الفدا: ناحور. تاریخ سیستان (ص ۴۳) ناجورا.

مجممل (۱۹۳) باخور. طبری (ص ۱۴۳ - ۱) ناحور.

[(۵)] تورات: تارح - در اصل و دینوری و محمل و تاریخ سیستان و طبری (ص ۱۴۳ - ۱) تارخ. گزیده (ص ۳۰) تارخ بن ناخور بن ساروغ بن ارعنون بن حالع بن دبر بن شالح بن ارفخشد بن سام بن نوح.

آثار و مسعودی و ابو الفدا (ص ۲۳) تارح.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵

بت بود، که در دست او بود، و بعضی گویند: آن بت او ساخته بود، و آزر بتگر بود بزبان ایشان، و او چهل و پنج ساله بود، که ابراهیم علیه السلام بزاد. صاحب قصص نابی [(۱)] ابو الحسن بن هیصم چنین روایت کند، که آزر مردی از کوشان بود، از سواد کوفه، و در ملک بابل، که بعد از طوفان تاج بر سر نهاد، و جباری کرد. در وقت مهتر ابراهیم علیه السلام، نمرود [(۲)] بن کنعان بن کوس بن ارم بن سام بن نوح بود، و بعضی گویند، از اولاد حام بود، واضح آنست که اول پادشاه مشرق و مغرب او بود، بعضی گویند: نمرود ملک بابل و عراق داشت، از دست گشتاسپ بن لهراسپ ملک عجم بگرفت، و نمرود دعوی ربوبیت میکرد، و چون وقت ولادت مهتر ابراهیم نزدیک آمد، منجمان و کاهنان نمرود را خبر کردند، که کودکی از مادر تولد خواهد شد، که ملک تو بر دست او برافتد، نمرود فرمان داد، تا جمله مردان از زنان پرهیز کنند، چون حق تعالی ابراهیم را از صلب پدر به رحم مادر برد، مادر ابراهیم را علیه السلام اهلیه [(۳)] نام بود، و حمل او را مخفی داشت، و چون ابراهیم از مادر بزاد، مادر بجهت او در زمین محلی سمجی [(۴)] راست کرد، و او را در آنجا پروردن گرفت تا بزرگ شد، و الله اعلم بالحق

اسماعیل النبی علیه السلام بن ابراهیم الخلیل صلوات الله علیه اسحاق النبی علیه السلام بن ابراهیم الخلیل صلوات الله علیه

این ده خصلت سنت ابراهیم خلیل است علیه السلام: آب در دهان کردن، و مسواک کردن، و آب در بینی کردن، و موی لب باز کردن، فرق سر شانه کردن، موی زیر بغل کردن، موی عانه پاک کردن، موی قفا تراشیدن، استنجا پاک کردن. [(۵)] الواجبات عشر

خصال، خمس فی الرأس: المضمضه و الاستنشاق و السواک

[(۱)] اصل: قصص فاریابی (ر: ۱).

[(۲)] کذا- ولی صحیح آن مطابق بروایات مورخان در طبقه (۵) مبحث نمرود خوانده شود.

[(۳)] در تاریخ سیستان ۴۳ نام مادر ابراهیم بنت ثمر است.

[(۴)] سمیح چو تند، زندان دزدان که زیر یا بالای کوه سازند (فرهنگ نوبهار) ته خانه زیر زمین (لطایف).

[(۵)] خصلت دهم در اصل نسخه نیامده، شاید کاتب آنرا نوشته باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶

و قص الشارب، و فرق الشعر. و خمس فی الجسد: تقلیم [(۱)] الاظفار و نتق الابط [(۲)] و حلق العانه [(۳)] و الجیاد، و الاستنجاء بالماء.

چنین روایت کردند: که نمرود، در مدت چهل سال هفت هزار کودک بجهت ابراهیم کشته بود، ابراهیم چون سیزده ساله شد، ناگاه پدر او را بدید، از مادرش پرسید، که این کیست؟ گفت: پسر تو ابراهیم، از خوف نمرود متأمل شد. ابراهیم در غار با مادر در مناظره شد، و با پدر به جهت بتان مناظره شد، و با قوم به جهت کواکب مناظره شد، با نمرود به جهت شکستن بتان مناظره شد. پس تدبیر سوختن ابراهیم کردند. نمرود بفرمود: تا در دامن کوهی به جهت آتش موضعی ساختند.

شست گز درازی، به جهت او چهل روز آنرا به هیزم پر کردند، و آتش در زیر آن در زدند، ابلیس ایشان را تعلیم منجیق داد، تا ابراهیم را در آتش انداختند، مدت هفت روز، چون بر آمد، نمرود بر جای بلندی رفت، ابراهیم را بسلامت دید، مادر و پدرش را فرمان داد، تا او را آواز دادند، چون نظر کرد، موئی بر اعضاء مبارک او تغییر نپذیرفته بود، او را بیروت آوردند، و دست از ایداء او برداشتند.

و بعضی گفته‌اند: صرحی بساخت، و در مدت چهل سال، هشت هزار پایه در بالا برد چون بر آنجا رفت، تا به آسمان جنگ کند، جبرئیل بانگ بر وی زد، صرح خراب شد، نمرود هلاک گشت، و مدت عمر و ملک او دوست و هفتاد سال بود، و بروایتی بر پشت کرگس به آسمان قصد کرد، از آنجا فرود افتاد، هلاک شد. مهتر ابراهیم بسلامت ماند، بروایتی پشه در بینی او رفت، هفت سال در رنج و زحمت آن درماند، عاقبت هلاک گشت.

مهتر ابراهیم علیه السلام، بعد از بیرون آمدن از آتش، دختر عم خود ساره بنت هرمس ناحور [(۴)] را بخواست، برادر زاده او لوط بن هارون [(۵)]

[(۱)] اصل: تعلیم، ولی تقلیم بمعنی بریدن ناخن درست است.

[(۲)] نتق الابط: کندن موی بغل.

[(۳)] حلق العانه: تراشیدن زیر ناف. جیماد جمع جید بمعنی گردن.

[(۴)] مسعودی ۱: ۳۵: ساره بنت بتوایل ابن ناحور. اصل: ناحور.

[(۵)] مسعودی: لوط بن هاران بن تارح بن ناحور و هو ابن اخی ابراهیم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷

آزر علیه السلام بدو ایمان آورد، پدر خود را بایمان خواند، اجابت نکرد، و او در آن وقت هشتاد ساله بود، و بیک روایت ابراهیم و ساره و لوط و پدر لوط، چهار کس هجرت کردند، ساره را در صندوق کرده، بیرون آوردند، باج با نان باج طلب کردند، در

صندوق را بگمان مال بکشادند که قماش است چون ساره را بدیدند خواستند، که نمرود را خبر کنند، حق تعالی میان زبان ایشان اختلاف پیدا آورد ببلبله اللسن [(۱)]، آن بلاد را بابل بدان سبب نام شد، و ابراهیم از آنجا نقل کرد، بشام رفت بزمین فلسطین، پس چون حق تعالی بیست صحیفه بوی فرستاد شریعت مهتر نوح را به شریعت وی، منسوخ گردانید، و ده سنت که بر دین ماست، بر وی فرض بود، و او خود را بعد از هفتاد سال به تیشه ختنه کرد، و بروایتی بعد از هشتاد سال. و اعزاز مهمانان بر وی فرض بود، روزه و نماز و حج همه. بمزرعه حبرون که ملک او بود، بحکم شرعی [(۲)] دفن کردند، و تا بدین عهد مایده اولاد او بر قرارست، حق تعالی این پادشاه عالم عادل نیکو سیرت عالم پرور را سالها بسیار باقی دارد، آمین و رب العالمین.

اسحاق النبی علیه السلام [(۳)]

مادر اسحاق علیه السلام، ساره بنت هیاران بن آزر بود [(۴)] و چون ابراهیم علیه السلام صد ساله شد، و ساره نود و نه ساله بود، حق تعالی ابراهیم را بزبان جبرئیل باسحاق و بعد از او به یعقوب بشارت داد، قوله تعالی: و فبشرناها باسحاق و من وراء اسحاق یعقوب [(۵)] و اسحاق پیغمبر بس بزرگ بود، و در حیات پدر خود، خلق را بدین ابراهیم دعوت میکرد، و زن او رقیقا [(۶)] بنت ناحور بن آزر بود دختر عم اسحاق. و او را

[(۱)] در اصل مغشوش است، از لحن هم خوانده میشود. بلبل الألسن ای خلطها (المنجد) لسن بضم اول جمع لسانست

[(۲)] در اصل بجای شرعی (شری) نوشته است، نام مدفن ابراهیم در تورات (حبرون) و عفرون است، که ابراهیم از بنی حث خریده بود (تکوین، ۲۵) طبری: حبرون

[(۳)] مولف زیر این عنوان دایره اولاد اسحاق (ع) را آورده، و خیلی مغشوش است که خوانده نشد بقول مسعودی (۱: ۳۶) پسران ابراهیم از بطن قنطوره شش نفراند: مرق، نفس، مدن، مدین، سنان، سرح.

[(۴)] طبری و دیگران: هاران، که عم بزرگ ابراهیم (ع) بود. مسعودی: ساره بنت بتوایل بن ناحور و هی ابنه عم ابراهیم (۱: ۳۵)

[(۵)] در متن کتاب کاتب، این آیه را غلط نوشته، تصحیح شد. قرآن، هود- ۷۱

[(۶)] مسعودی: یومحاء بنت بتوایل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸

از آن زن دو پسر آمد بیک شکم، یکی عیص [(۱)] دوم یعقوب، مهتر اسحاق، عیص را دو ستر داشتی، و مادرش یعقوب را دو ستر داشتی، و مهتر اسحاق در آخر عمر پوشیده چشم شد، روزی عیص را گرفت: برو برای من شکاری آر، و از ان به جهت من طعامی بساز، تا ترا دعا گویم، عیص بطلب صید برفت، مادر مهتر یعقوب را خبر کرد، که بزغاله ذبح کن، و پوست او در ساعد خود کش و طعامی از گوشت او نزدیک پدر آر، تا ترا دعا کند. یعقوب بفرمان مادر همچنان کرد، مهتر اسحاق او را دعا کرد، تا خدای بر نسل او برکت کند، و از فرزندان او پیغامبران انگیزد، برکت این دعا، حق تعالی از پشت یعقوب، هفتاد هزار پیغامبر بفرستاد. چون عیص از صید باز آمد، شکاری بخدمت پدر آورد، اسحاق گفت: آن دعاء برادرت یعقوب برد، اما ترا دعائی کنم: که نسل ترا برکتی باشد، و از پشت تو پیغامبری صابری آید، یعنی ایوب. پس دعاء مهتر اسحاق مستجاب شد، و همه ترکان روم و پادشاهان عجم، از فرزندان عیص اند، و ایوب پیغامبر علیه السلام و مهتر اسحاق صد و هشتاد [(۲)] ساله بود، چون برحمت حق پیوست، در جوار مهتر ابراهیم دفن کردند، صلوات الله علیهم. و السلام علی من اتبع الهدی.

مهتر یعقوب علیه السلام پیغامبر خدای بود، چون بحد جوانی رسید، مهتر اسحاق

[(۱)] تورات: عیسو.

[(۲)] مسعودی: صد و هشتاد و پنج.

(*) جدول اسباط در اصل نسخه لا یقرأ بود، این نامها از مروج مسعودی (ج ۱- ۲۷) نگاشته شد، ولی در تورات (تکوین - ۳۵) چنین است: از بطن لیئه ۱- را و بین، ۲ شمعون ۳ لوی ۴ یهوذا ۵ یساکر ۶- زبولون، از بطن راحیل: ۷ یوسف ۸ بنیامین. از بطن بلهه جاریه راحیل: ۹ دان ۱۰ تفتالی. از بطن زلفه جاریه لیئه: ۱۱ جاد ۱۲ اشیر. ابو الفدا هم اسامی اسباط را چون مسعودی آورده است، ولی بعوض کان، کاز مینویسد (ص ۳۷ ذیل طبری).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹

او را وصیت کرد، که اگر زن خواهی، از دختران نیا [(۱)] خود خواهی، رایان بن ناهر [(۲)]، و رایان بزمین شام ساکن بود، و بر عزیمت زن خواستن روی بشام آورد، بمنزلی فرود آمد، که بیت المقدس او بود، بخواب دید، که نردبانی از نور به آسمان بر نهادستی، و ملایکه فرو می آمدی. حق تعالی برو وحی کرد، این زمین ترا، و فرزندان ترا میراث باشد، و از ایشان پیغامبران فرستیم، و امامان و شریعت.

و هم ایشان را و ترا نگاه داریم، تا بدین موضع باز آئی. چون یعقوب بشام رفت، خال او دو دختر داشت مهتر را اولیا، و کهتر را راحیل نام بود، و در آن شریعت جمع دو خواهر روا بودی، هر دو را در حکم خود آورد، و دو کنیزک بود، ایشان نیز خواهر یک دیگر بودند. یکی را نام بیلقا، و دوم را فتلقا، هر دو کنیزک را هم بخدمت او کشیدند. شش پسر از آن دو دختر خال آورد. و شش از آن دو کنیزک. از اولیا چهار پسر بود، و از راحیل دو. و از کنیزکان از هر یک سه پسر. حق تعالی از میان ایشان یوسف را بمزید جمال مخصوص گردانید، تا از کنار پدر دور افتاد، و مدت چند سال در فراق او بماند و چندان بگریست، که دو چشم او سفید شد، و بجامه مهتر یوسف که بر روی او انداختند، چشمش روشن گشت، و او با جمله فرزندان به مصر آمد، و مهتر یوسف را در دولت و مملکت پیغامبری بدید، و در مصر برحمت حق پیوست، و عمر او صد و چهل و پنج سال بود [(۳)] و او را بشام آوردند، و در جوار پدر و جد اسحاق و ابراهیم علیهم السلام دفن کردند، و برادر او عیص هم در آن روز وفات کرد، هر دو برادر در جوار یک دیگر مدفونند [(۴)] علیهم صلوات الله و سلامه.

و الله اعلم بالحق.

مهتر یوسف علیه السلام

مهتر یوسف علیه السلام پیغامبر صاحب جمال بود، و مهتر یعقوب او را از همه فرزندان دوستر داشتی، و او هفت ساله بود، که در خواب دید، که یازده ستاره از آسمان و ماه و آفتاب فرود آمدند و خدمت او کردند، با پدر گفت. یعقوب علیه السلام او را منع کرد، که زینهار تا ازین خواب تو، برادران آگاه نگردند، و بعضی گویند: که

[(۱)] نیا: جد پدری یا مادری، که جمع آن نیاکان است (فرهنگ نو بهار).

[(۲)] طبری: لیان بن ناهر. ابو الفدا: لابان. تورات: لابان.

[(۳)] مسعودی: صد و چهل.

[(۴)] کلمه مدفونند در اصل نیست، شاید چنین کلمه افتاده باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰

مادر برادرانش بشنید، و با ایشان باز گفت. برادران رای زدند، که او را بیاید برد، و بموضعی باید انداخت، که از کنار یعقوب علیه

السلام دور افتد، رو بیل برادر مهتر بود گفت: کشتن باو مصلحت نیست.

ابن جریر [(۱)] میگوید: که شمعون گفت، او را در چاهی باید انداخت از پدر اجازت خواستند و بتماشای بردند، و او را در چاهی انداختند. کاروان مالک زعر [(۲)] بدان موضع رسید، و او را از چاه بر آورد، برادران آمدند گفتند: این غلام گریخته ماست، و به بیست درم نقره قلب فروختند، و مالک او را بمصر برد، قطمیر و زیر عزیز مصر بود، و زلیخا زن او، او را بخزید، و زلیخا بخوبی او دل بیاد داد، و از برای دفع تهمت از خود یوسف را در زندان کرد، هفت سال در زندان ماند، تا عزیز مصر خواب دید: که هفت خوشه سبز، و هفت خوشه خشک دید، و تعبیر آن یوسف باز گفت، و او را وزارت مصر داد، و عزیز شد، و برادران بوی رسیدند، و مهتر یعقوب با اهل و تبع و خویشاوندان، بقدر هشتاد تن به مصر آمدند، و یازده برادران و مادر و پدر او را خدمت کردند، و مدت غیبت او از پدر چهل سال بود، و یعقوب بعد از آنچه بمصر آمد، هژده سال بزیست، پس او در مصر، و برادرش عیص در شام، در یک روز برحمت حق پیوستند و مهتر یوسف، بعد از پدر بیست و سه سال بزیست و بروایت تورات عمر یوسف تا عهد موسی و خضر بود، و میان آنچه یعقوب بمصر آمد، تا آن گاه که موسی بنی اسرائیل را از مصر بیرون آورد چهار صد سال بود. چون یوسف وفات یافت، در تابوت رخام کردند و در نیل دفن کردند، موسی علیه السلام او را از آنجا بیرون برداشت و به بیت المقدس آورد، و عمر مهتر یوسف با صح روایت صد و بیست سال بود، و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] عبد الملک بن عبد العزیز ابن جریر از مشاهیر رجال حدیث در سنه ۸۰ هـ - بمکه متولد، و در حوالی ۱۵۰ هـ - وفات یافت. ذهبی در تذکره الحفاظ گوید: که وی اصلاً رومی بود و ابن خلکان (ج ۱ - ۴۰۵) وی را از واضعان حدیث میدانند و گوید: انه اول من صنف فی الاسلام. طبری از این شخص بسیار روایت میکند.

[(۲)] کذا فی الاصل، ولی طبری (ص ۲۳۳) نام این شخص را (مالک بن دعر بن بویب) مینویسد، و مجمل (ص ۱۹۵) مالک دعور می آورد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱

لوط النبی علیه السلام

لوط بن هارون بن آزر، برادر زاده مهتر ابراهیم بود علیه السلام چون ابراهیم بزمین فلسطین ساکن شد، حق تعالی او را به چهار باره شهر فرستاد، بروم و داد و رما و صدایم [(۱)] از زمین فلسطین، و دران زمین قحط بود، در این سال خصب [(۲)] شد. غرباء روی بدان شهرها نهادند و جماعتی این فعل شنیع آغاز کردند: حسن روایت میکند، که با مردمان مباشرت میکردند. لوط ایشان را بفرمان منع کرد، باز نه ایستادند، حق تعالی جبرئیل را فرمان داد، تا آن شهرها را به پر [(۳)] خود برکند، و نزدیک آسمان برد، و از آنجا آتش در ایشان افتاد، و همچنان باز گونه بزمین آمدند، و زیروزبر شدند، و مهتر لوط علیه السلام، با فرزندان خود، مگر زن، بخدمت ابراهیم پیوست، و الله اعلم بالصواب و الیه المعاد و المآب.

ایوب الصابر من ابناء عیص

ضحاک روایت میکند: که او را ایوب بن موص بن عیص بن اسحاق [(۴)] علیه السلام گفتندی، داماد مهتر یعقوب بود، ولیا دختر یعقوب در حکم او بود، و مادر ایوب دختر مهتر لوط بود، و دوباره حوران و سه [(۵)] از ان او بود، و مال بسیار داشت و مویش بی شمار، سیزده فرزند داشت، و یک هزار غلام. ناگاه خدای تعالی او را ببلاء جذام مبتلا کرد، و تمام مال و مویشی و فرزندان او هلاک شدند، مگر زن او دختر مهتر یعقوب که خدمت او میکرد، و درین بلاه هفت سال و هفت ماه و هفت روز، و هفت ساعت

بماند.

- [(۱)] کذا فی الاصل، طبری (ص ۳۴۳- ج ۱) صبعه، صعره، عمره، دوما، سدوم.
مجمعل (ص ۱۹۱) صفحه، صعوه، عمره، دوما، سدوم. تورات (تکوین): سدوم، عموره، ادمه، صبویم، صوعر گزیده (ص ۳۵):
صنعه، صعوه، عمره رویا، سدوم.
[(۲)] خصب: بکسر اول و سکون دوم، فراخی عیش و بسیاری گیاه (منتخب).
[(۳)] مطابق به املاى قدیم (بر) یک نقطه دارد، شاید پر باشد بپاء پارسی.
[(۴)] طبری: ایوب بن اموص بن رعویل (راح) بن عیص. مسعودی: ایوب بن موصل بن رزاح بن رعویل بن عیص.
[(۵)] کذا فی الاصل: یاقوت گوید: دیر ایوب قریه بحوران من نواحی دمشق، ولی شهر دیگر قرار ضبط طبری ثانیه باشد، که در این جا (سه) آمده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲

حق تعالی از زیر پای وی چشمه پیدا آورد، تا در آنجا غسل کرد، و صحت یافت. حق تعالی او را بیست و شش فرزند بخشید، و مال و مویشی دو چند آنکه داشت، کرامت کرد، و بر سر او از نماز پیشین تا نماز شام ملخ زرین بیارید. پس از آن حق تعالی او را باهل روم فرستاد، و بردین مهتر ابراهیم، تا آن وقت که عیسی علیه السلام بیامد. و الله اعلم بالصواب.

شعیب النبی علیه السلام

- نام مهتر شعیب بزن [(۱)] بود، و در نسب او اختلافست، و او نابینا بود، چنانکه ایزد عز و جل فرموده است: و انا لنراک فینا ضعيفا [(۲)]. و چنین میگوید که او خطیب انبیاء بود، ایزد تعالی او را باهل مدین فرستاد، و ایشان اصحاب الایکه بودند، در مکیال و میزان نقصان کردند، چنانکه خدای تعالی فرمود: «و لا تنقصوا المکیال و المیزان» [(۳)].
محمد اسحاق روایت میکند: که شعیب بن مرولیت بن دعویل بن هران بن عنقا بن راس بن اسحاق بن ابراهیم علیه السلام بود [(۴)]. وهب میگوید: که دختر لوط در خانه مهتر شعیب بود، و بعد از هلاک قوم او مهتر شعیب اعرج و اعمی بود، و او را حق تعالی باهل مدین فرستاد، و حرارت بر ایشان گماشت، و ایشان در بیشه پناه کردند، ابری بر ایشان فرستاد، تا در میان سایه آن ابر پخته شدند، و هلاک گشتند، و پس از آن چندگاه مهتر شعیب برحمت حق پیوست، و الله اعلم بالحقیقه.

موسی کلیم الله و هارون الوزیر

موسی بن عمران بن بصیر بن واهب بن لاوی بن یعقوب [(۵)] و اخوه

- [(۱)] کذا فی الاصل: ولی طبری (ص ۲۲۵) یترون آورده.
گزیده (ص ۴۲) شعیب بن تویب بن عنقا بن مدمان بن ابراهیم.
[(۲)] قرآن، هود ۹۱
[(۳)] قرآن هود، ۸۴
[(۴)] طبری (ص ۲۲۵- ۱) قرار تورات: شعیب بن صیفون بن عنقا بن ثابت بن مدین بن ابراهیم.
و کان ابن اسحاق یقول: هو شعیب بن میکائیل من ولد مدین. مسعودی (ص ۲۸- ۱) شعیب بن نویت بن رعویل بن مر بن عنقاء بن

مدین، بن ابراهیم. مجمل (ص ۱۹۸) پسر مشعون بن عفان بن مدین بن ابراهیم.

[(۵)] مسعودی (ص ۲۸-۱) موسی بن عمران بن قاهث بن لاوی بن یعقوب. مجمل (ص ۲۰۳) بحواله تاج التراجم: موسی ابن عمران بن یصحر بن قاهب بن لاوی بن یعقوب. طبری (ص ۲۷۰-۱) موسی بن عمران بن یصهر بن قاهث بن لاوی بن یعقوب. گزیده: (ص ۴۲) موسی بن عمران بن قماث بن لاوی بن یعقوب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳

هارون بن عمران علیه السلام، و مادر ایشان اناحید [(۱)] از فرزندان لاوی بن یعقوب.

و بروایت تورات یوخابد [(۲)] و نام خواهر موسی مریم، و این مریم در حکم کالوین بن یوقیا بن یهودا ابن یعقوب بود، و زن موسی علیه السلام صفورا دختر شعیب علیه السلام بود، [(۳)] و فرعون موسی از عمالقه شام بود، نام او ولید بن مصعب [(۴)] و کنیت او ابو مره بود، و فرعون را چهار صد سال ملک بود، از ضحاک ملک بابل، و در جوانی او را درد سر نبود، همه صحت داشت. بنی اسرائیل بعد از یوسف علیه السلام با فرعون یار شدند، مگر اندکی که در دین مهتر ابراهیم بماندند.

حق تعالی فرعون را بر ایشان گماشت، تا بخواب دید، که ملک تو بر دست یکی از بنی اسرائیل بر خواهد افتاد، میان زنان و مردان جدائی کردند، فرزندان را کشتن فرمود. حق تعالی حمل مادر مهتر موسی را به پرده عصمت خود پیوشانید تا او را بعد از ولادت در تابوت نهاد، و در نیل انداخت، و آسیه [(۵)] او را فرمود تا بیرون آوردند، و در کنار فرعون بپرورد، چون بزرگ شد، قبطی را بکشت، فرعون به طلب او فرمان داد. حزقیل بن حایل که در سر ایمان آورده بود،

[(۱)] طبری (ص ۲۷۰-۱) فنکح عمران یحب ابنه شمویل بن برکیا بن یقسان بن ابراهیم و بروایت دیگر:

ثم ولد لعمران موسی و کانت أمه یوحانذ و قیل کان اناحید.

[(۲)] تورات (خروج- ۶) عمرام یوکابد عمه خود را بزنی گرفت.

[(۳)] طبری (ص ۲۷۰-۱) و امراته، صفورا ابنه یترون و هو شعیب، مسعودی کذا (ص ۲۸-۱) تورات:

موسی از فرعون رفت، و در مدیان نزدیک چاهی فرود آمد، و عوئیل کاهن مدیان هفت دختر داشت که از آن جمله صفوره دخترش را بوی داد، و جرشوم از بطن وی زائید (خروج- ۱).

[(۴)] مسعودی (۸۱: ۳) ولید بن مصعب بن معاویه بن ابی نمیر بن الهلوس بن لیث ابن هران بن عمر بن عملاق.

گزیده: (ص ۴۲) ولید بن مصعب بن ریان.

[(۵)] اصل: البته، ولی آسیه صحیح است، طبری و مجمل و گزیده و دیگر اصحاب قصص درین باره متفق القولاند، ولی تورات گوید این زن دختر فرعون بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴

موسی علیه السلام را خبر کرد، از مصر به مدین [(۱)] آمد، و ده سال شبانی مهتر شعیب کرد، و دختر او را بخواست، و بدو وحی آمد، و او را بفرعون فرستاد، و او را دو معجزه داد، ید بیضا و عصا. و فرعون او را تکذیب کرد، و سحره بد و ایمان آوردند، و موسی بفرمان او از مصر با بنی اسرائیل بیرون آمد، و فرعون در عقب او روان شد بلب بحر قلزم، حق تعالی او را در بحر راه داد، و فرعون غرق شد، و قارون پسر عم موسی علیه السلام بود و مال بسیار داشت، که چهل مرد کلید گنج‌ها را از زمین برگرفتند. با موسی خلاف کرد، و بدعاء موسی بزمین فرو رفت. موسی را فرمان آمد که بشام می باید رفت، بدعاء بلعم باعور در میان تیه بماند، و معجزات بی شمار در تیه ظاهر شد، و بنی اسرائیل چهل سال در تیه بماندند، و عصا، و تورات و من و سلوی، و دوازده چشمه آب ظاهر از یک سنگ خورد، و بقره، و قتل عاج بن عوج بن عنق، عبادت گوساله، همه در تیه بود، و هارون پیش از موسی بسه سال

برحمت حق پیوست، و او صد و هژده ساله بود، و بیست سال از موسی مهتر بود. و چون موسی صد و بیست ساله شد برحمت حق پیوست، و یوشع بن نون را بر بنی اسرائیل خلیفه کرد، و بروایتی موسی و یوشع و کالو [(۲)] و توساقان بن حزقیل [(۳)] همه در ملک ضحاک بودند، و بروایتی بعد از ضحاک پانصد سال در ملک منوچهر و بروایتی در عهد بهمن. و معجزات موسی آن بود که از نزدیک فرعون الکن رفت و صحیح باز آمد، دوم عصاء او

[(۱)] اصل: مداین، ولی مدین اصح است.

[(۲)] در صفحات ما بعد این کتاب کانو آمده، ولی طبری (ص ۳۲۳) کالب بن یوفنا، و مجل (ص ۲۰۵) کالوب بن یوفنا، و قاموس العهد (ص ۷۱۱) بن یفنه به تشدید نون، و مسعودی: کالب بن یوقنا بن بارض بن یهوذا آورده.

[(۳)] اصل: حرقل که صحیح آن حزقیل است و شرح آن می‌آید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵

ثعبان شد. سیوم ... آن جادو فرو خورد [(۱)] چهارم بهر گاه که دست باز کردی، چون آفتاب تابان بودی. و پنج دیگر ملخ، و شیش، و غوک، و خون شدن آبها قبط، و طوفان، و هم شگافتن دریا، یازدهم دوازده چشمه آب از یک سنگ بضرع عصا، دوازدهم سایه بانی ابر در تیه، سیزدهم فرود آمدن من و سلوی به بنی اسرائیل. و جز این معجزات دیگر هم بود، و او را عمر صد و بیست سال بود.

یوشع

یوشع بن نون بن افرایم [(۲)] بن یوسف، خلیفه موسی بر بنی اسرائیل، بروایت حسن در حال حیات موسی علیه السلام پیغامبر شد، چون موسی به حمیت در وی [(۳)] بدید تمنا موت کرد، و بروایت بعضی خواهرزاده موسی بود، ذو الکفل او بود، و او با موسی در طلب خضر همراه بود، چون موسی و هارون در تیه برحمت حق پیوستند، و او با بنی اسرائیل بیامد، شهر بلغا [(۴)] را از دست جباران عمالقه بیرون آورد، و جمله عمالقه را بکشت، و سی و یک ملک را که در زمین شام بودند بکشت، و چهل سال پیغامبر بود، و همه ملک او چون برفت، کانو بن نوقیا [(۵)] که پسر خواهر موسی بود، بر بنی اسرائیل خلیفه کرد، و او چهل ساله بود، پسر خود یوسافاس را خلیفه کرد، و این یوسافاس در جمال مثل یوسف بود، چهل سال دیگر بعد از آن او بود.

[(۱)] اصل: سیوم هروان آن جادو الخ، ولی عبارت مبهم است، در حاشیه کتاب چنین تصحیح شده:

تمام تعبیه و مات سحره را فرو خورد. این عبارت مصحح نیز مغشوش است، و شاید عوض مات (حیات) جمع حیه بمعنی مار باشد.

[(۲)] تورات سفر یوشع: افرایم. مجمل (ص ۲۰۴) افرایم. ابو الفدا و مسعودی: افرایم. طبری (ص ۳۰۶) یوشع بن نون بن افرایم بن یوسف. گزیده (ص ۴۹) یوشع بن نون بن النساناخ بن عمهور بن لیدان بن شوبلح بن افرایم.

[(۳)] در این جا بالای کلمه (در) از طرف کدام شخص (بر) نوشته شده. قصه حمیت و تمنای مرگ در بین اصحاب قصص مشهور است، دیده شود طبری (۳۰۵) و غیره.

[(۴)] کذا. مسعودی (۲۹-۱) فافتتح بلاد اریحا من ارض الغور و هی ارض البحیره المنتنه تورات: اریحا. مجمل (ص ۲۰۵) بالعه. طبری: اریحا.

[(۵)] کذا فی الاصل، شرح آن گذشت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶

حزقیل [(۱)]

حزقیل بن خالد بن نوایم بن عربا بن مواصا بن وراس بن احراما بن یوساقت بن ساسان بن راحیم بن سلیمان بن داود علیه السّلام، و قیل حزقیل بن نورا.

و مادر او را نخته نام بود، و او پیغامبر بود، بر سر قومی که سی و اند هزار کس بودند، که آن پیش عدو گرفتند. حق تعالی بفرمود تا جان همه را به یکبار برگرفتند، و پیغامبر دعا کرد، زنده گردانید.

اشمویل

بن هلقاشا [(۲)] پیغامبر بنی اسرائیل، قوم او ازو درخواست کردند، که ما را ملکی باید که ما بقوت او با عمالقه جهاد کنیم، حق تعالی طالوت ملک را بر ایشان ملک گردانید، و تابوت را که عصاء موسی و هارون در آنجا و ریزهای الواح موسی، و یک طاس زرین و سکینه صورتی بر هیأت بزرگواری از بنی اسرائیل [(۳)] و مشرکان بفرمان برده بودند باز آوردند، و در مصاف او طالوت مر جالوت را بکشت، و این طالوت از سبط سام بود. و الله اعلم.

الخضر [(۴)]

خضر بن ایلیا بن ملکا بن قالع بن عابر بن ارفخشد بن سام بن نوح علیه السّلام بود، و پدر او پادشاه بود، و بعضی گویند: خضر بن عامل از فرزندان ابراهیم علیه السلام بود. و بروایت ابو حذیفه، خضر را نام ارمیا بود [(۵)] حق تعالی او را در آخر عهد

[(۱)] اصل: حرقیل. مجمل (ص ۲۰۵) حزقیل ابن العجوز. طبری (ص ۳۲۳) حزقیل بن بوذی تورات:

حزقیال. مسعودی (۳۱-۱) حزقیل. گزیده: حزقیل بن بوری از نسل لاوی.

[(۲)] مجمل: (ص ۲۰۷) پسر بالی بن علقمه. طبری (۳۳۰-۱) شمویل بن بالی بن علقمه بن یرخام ابن الیهود بن تهوبن صوف.

مسعودی (۳۲-۱) شمویل بن بروحان بن ناحورا گزیده (۵۱) اشمویل بن هلقاما بن روهم بن یهود بن برحو بن صوف.

[(۳)] در این جا عبارت پریشانست، و شخصی در متن بر کلمه هیأت علامتی گذاشته و در حاشیت (طابوت) نوشته است، که مقصدی از آن بدست نمی آید، شاید مطلب از هیأت بزرگواری همان هیکل مقدس باشد، ولی سکینه آنست که طبری گوید: طست من ذهب یغسل فیها قلوب الانبیاء اعطاها الله موسی.

[(۴)] طبری: اسم بلیا بن ملک بن فالغ مجمل: خضرا لیسع است، نام او ایلیا بن فالغ. مسعودی: الخضر بن لمکان بن فالغ.

[(۵)] طبری: اورمیا ابن خلقیا و کان من سبط هارون بن عمران.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷

باستانیة الملک [(۱)] پیش از آنکه بخت نصر، بیت المقدس را خراب کردی، به پیغامبری فرستاد، و باکثر روایات پسر خاله ذو القرنین بود، و وزیر او بود. و ابن عباس میگوید: که نام او الیسر [(۲)] بود، او را خضر برای آن نام شد، که در موافقت سکندر در ظلمات رفت، و آب حیات بخورد، بعد از آن هر جا که پای نهاد سبز میشد، و او موکلست بر بادها، و تا نفع صور زنده خواهد بود. و الله اعلم.

الیاس

الیاس بن عاروق ولد هارون، و قیل الیاس بن سیسی بن محاس بن الغیوار بن هارون [(۳)] و او را الیاسین هم گویند، و بعد از حزقیل، حق تعالی او را بملک بعلبک فرستاد، سون [(۴)] نام آن ملک بود. و بروایتی اورماین و ذو الکفل هم اوست، و آن ملک را زنی بود، ارنیل [(۵)] نام، کافر و بت پرست بود، الیاس را تکذیب کردند. حق تعالی باران از آسمان باز گرفت، الیاس را طلب کردند. الیسع بن اخطوب [(۶)] شاگرد الیاس بود، او را نزدیک ایشان فرستاد و ایمان آوردند، باران بارید، پس از آن باز کافر شدند، خدای تعالی قحط بر ایشان گماشت، بدعاء الیاس همه هلاک شدند، و حق تعالی الیاس را با خضر حیات بخشید به خوردن آب حیات تا نفع صور. و الله اعلم بما فی الصدور و السلام.

داود النبی علیه السلام

داود علیه السلام پسر انسا بن عوید بن بحر بن سلیمان بن فحنوق بن عمی مادان بن ارم بن خضر بن برص بن یهودا بود [(۷)] پدر داود را چهار پسر بود، و بروایتی هفت و بروایتی سیزده. قصص نابی [(۸)] چنین روایت میکند: که داود علیه السلام، کهتر از همه بود،

[(۱)، (۲)] کذا فی الاصل.

[(۳)] طبری (۳۲۵) ابن یاسین بن فنحاص بن العیزار بن هارون بن عمران. مجمل (۲۰۶) پسر قصی بن فنحاص بن العیزار بن هارون.

[(۴)] طبری: احلب. میر خواند: احب

[(۵)] طبری (۳۲۶) و کان اسم امرأته ازبل

[(۶)] کذا فی الطبری (ص ۳۲۸) میر خواند (۱۱۰) اخطوت.

[(۷)] طبری (۳۳۷: ۱) داود بن ایشی ابن عوید بن باعز بن سلمون بن نحشون بن عمی نادب بن رام بن حصرون بن فارص بن یهوذا

بن یعقوب. تورات. (راعوث- ۴) داود بن یسی بن عوید بن بو عز بن سلمون بن نحشون بن عمیناداب بن رام بن حصرون بن فارص.

[(۸)] اصل: نای (ر: ۴).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸

کوتاه پا، سبز چشم، یک نیمه سر مبارکش اصلع بود، پدر او را چوپانی گوسپندان فرمود، تا حق تعالی به اشمویل وحی کرد، که هلاک جالوت بر دست پسر انسا خواهد بود، برو تا پسران بر تو عرض کند، و او را چند علامت باشد، چون بیامد، بر داود ظاهر دید، و از داود پرسید: که تو هیچ علامتی دیده؟ گفت: بسیار و یکی از آنها آنست که درین مدت نزدیک، در بیابانی برسیدم، سنگ با من در سخن آمدند که ما را برگیر، که ترا در کشتن جالوت بکار خواهیم آمد. اما چون برگفتم، یک سنگ گفت: من سنگ هارونم، که فلان ملک کافر را بمن کشت. و دیگری گفت: من سنگ موسی ام، که فلان ملک کافر بمن کشت.

و سیوم گفت: من سنگ توام، که جالوت را بمن خواهی کشت، و ما هر سه یک ایم.

آن سنگ بزمینست [(۱)]. اشمویل او را خبر کرد، که مستعد باش کشتن جالوت را که تو ملک بنی اسرائیل خواهی بود، و باز گشت.

طالوت ملک مؤمن با جالوت در افتاد، و در لشکر طالوت منادی کردند، که هر که جالوت را بکشد، دختر ملک طالوت، زن او باشد با نیمی ملک، داود در میدان آمد، و جالوت را خواست، جالوت خودی داشت بر سر، وزن آن صد و بیست رطل آهن بود که هشتاد من باشد، آن سنگ را داود از توبره برآورد، و در قذافه [(۲)] نهاد و بینداخت، و تکبیر کرد، جمله مخلوقات با او در تکبیر موافقت کردند، باد بخواست [(۳)] و خود آهنین از سر جالوت برپود، و آن سنگ سه پاره شد، یک پاره بر میمنه رفت، و دوم بر

میسره، و سیوم بر پیشانی جالوت آمد، چنانکه از پس قفاء او بگذشت، و از اسپ بیفتاد و داود سر او را نزدیک طالوت آورد، و اهل ایمان مظفر شدند، و حق تعالی بوی وحی فرستاد، و او را کتاب زبور کرامت کرد، و او را حسن صوت [(۴)] بخشید، و آهن در دست او نرم گردانید، تا معیشت او از کسب او باشد، و ملک او را چنان بزرگ گردانید، که هر شب پاسبان او سی و سه هزار مرد بودی، و سی سال بعد از قبول توبه ملک راند، و برحمت حق تعالی پیوست، و چهل هزار راهب، ما ورای خلق، بر وی نماز کردند، و عمر مهتر داود، صد و هفتاد سال بود در اصل، و سی سال دیگر مهتر آدم در روز میثاق او را بخشیده بود، از عمر خود، بروایت تکملة اللطائف [(۵)]. و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] کذا فی الاصل. شاید صحیح آن: نزد منست.

[(۲)] القذاف. المنجیق و کل ما یرمی به الشیء الی البعد (المنجد).

[(۳)] به املاى مروجہ موجوده: بخاست.

[(۴)] اصل: احسن صورت.

[(۵)] اصل: تکلمه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹

سلیمان النبی علیه السلام ملک الجن و الانس سلیمان بن داود علیه السلام، داود او را خلیفه کرد، و او دوازده ساله بود، و مادر او زن اوریا بود، و از دختر طالوت پسری بود ... داود [(۱)] نام عاصی شد، چون توبه کرد، هم دران قرار کشته شد، و سلیمان را علیه السلام مهتر داود، در مشاورت دینی و ملکی دخیل گردانید، و سبب حادثه درآمده بودن گوسپندان شخصی بود [(۲)] در کشت شخصی دیگر، که سلیمان را حق الهام داد، که تخریح کرد، و چون مهتر داود در گذشت، سلیمان به تخت خلافت بنشست، و بناء بیت المقدس که مهتر داود نهاده بود، آنرا سلیمان تمام کرد، و مرغان و باد و جن و انس را مسخر او گردانید، و فهم زبان مرغان او را کرامت کرد، و بساطی فرمود، تا به جهت او بیافتند. مقدار لشکر او یک فرسنگ در یک فرسنگ، چنانچه تخت او در میانه بساطی بنهادندی، و چهار صد کرسی از راستا، تخت او بنهادندی، و چهار صد از چپ تخت او، و بر سر کرسیها راست علماء بنی اسرائیل و اشراف ایشان بودند، و بر چپ او همه اکابر و اشراف جن و انس، شیاطین و جن دیگر در گرد آن حلقه زدندی، و در عقب ایشان و حوش و بهایم حلقه کردند، و زیر آن فرش مرغان پر در پر بافته، چنانکه تمامت فرش در زیر سایه مرغان بودی، پس بامداد فرش را از بیت المقدس به اصطخر فارس می آوردند یک ماه راه، او اینجا قیلوله فرمودی و بعد از نماز پیشین از آنجا بحد کابل آوردندی، و بر سر کوه سلیمان [(۳)] برابر ملتان یک ماه راه، شب آنجا بودی، دیگر روز همبران قاعده باصطخر و از آنجا بشام: غدوها شهر و رواجها شهر [(۴)]. و در بوادی [(۵)] نسل بگذشت، و سخن مهتر موران شنید، و بروایتی همه ملک دنیا داشت، و باصح روایت آنست: که در ان عهد ملک بابل منوچهر داشت، و اصطخر فارس را بخدمت مهتر سلیمان،

[(۱)] در این جا عبارت شکسته است، شاید اصل نام پسر دختر طالوت ساقط شده باشد، میرخواند (ص ۱۲۱) شلوم بن داود و ابو الفدا (ص ۷۳) ابشولوم مینویسد.

[(۲)] اصل: که در.

[(۳)] کوه سلیمان در حدود جنوب شرق افغانستان کنونی کاین است، و این کوه را مردم بومی (کسی غر) گویند، و یک تله بلند آن تخت سلیمان ۱۱۲۹۵ فت ارتفاع دارد و بالای این قله وادیهای پنبتونخوا بنظر می آید، و این جا در عنعنات ملیه پنبتون مقدس و مزار عامه است، و مردم گویند که تخت سلیمان به صخره‌های راس قله آن کوه تصادم کرد، و شکاف صخره کوه پدیدار است. این

کوه را منشأ اجداد نسل پنتون می‌پندارند.

[(۴)] قرآن سباء ۱۲

[(۵)] بوا دی جمع بادیه، قرآن. حتی أتوا علی واد النمل (سوره سباء).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰

باز گذاشته بود، و ملک هند و زمین کابل به خدمت او مفوض گردانیده بود، و آن سفر از برای تنزه بود، و بلقیس که پادشاه یمن بود [(۱)] و ایمان آورده بود، در نکاح او آمده، و مهتر سلیمان را سیصد زن در نکاح بود، و هفتصد کنیزک سریت داشت. چون مهلت او به آخر رسید، در بیت المقدس آمد، و وضو ساخت، و در نماز بایستاد، و جان به حضرت رب العالمین فرستاد، و یک سال بایست، تا جن و انس را معلوم شد، که نقل کرده، و او را پسری بود رجیم [(۲)] نام به تخت بنشست. و الله اعلم بخواتیم الاحوال و الاعمال، و الحمد علی کل حال.

یونس النبی علیه السلام

یونس بن مالک متی از اولاد ابشا [(۳)] بود، و بروایت تورات، از فرزندان یهودا بود، حق تعالی او را بعد سلیمان علیه السلام، باهل بدیوسی [(۴)] فرستاد، که آنرا درین وقت موصل میگویند، و او را ایشان تکذیب کردند، و ایشان را او بعذاب وعده کرد، و از میان بیرون رفت. چون عذاب در رسید، قوم او بحضرت حق بنالیدند و توبه کردند، قبول افتاد، و یونس را فرمان بود، تا در میان قوم رود، و او را از توبه ایشان معلوم بود، بر عزیمت خشم [(۵)] بر آمد، تا در میان قوم آورد، چون در کشتی بنشست، کشتی بایستاد، همه اتفاق کردند، که در میان کشتی کسی است، که به عقاب خدای گرفتار است، قرعه بزدند، بنام یونس آمد، خود را در دریا انداخت، ماهی را فرمان شد تا او را بگرفت، و چهل روز در میان شکم ماهی بماند، نماز و تسبیح

[(۱)] اصل: بودند.

[(۲)] کذا، طبری: رجیم. تورات (سفر ایام - ۱۰) رجیم. مسعودی و ابو الفداء رجیم. گزیده (۵۵) رجیم.

[(۳)] طبری و میر خواند: یونس بن متی. ابو الفدا: و متی ام یونس و لم یشهر نبی بامه غیر عیسی و یونس، کذا ذکره ابن الاثیر فی الکامل و قد قیل انه من بنی اسرائیل. نام یونس در عبرانی «یونا» بود، که به مردم نینوا مبعوث شد (ترجمان القرآن ج ۲ - ۱۰۵) در تورات سفر مخصوص بنام یونان بن امتای موجود است، که تورات ویرا صاحب الحوت و پیغمبر نینوا میدانند.

[(۴)] کذا فی الاصل، ولی باتفاق مورخان نینوی صحیح است.

[(۵)] اصل حسم، معنی آن فهمیده نشد، قرآن فرماید: اذ ذهب مغاضبا. الانبیاء ۸۷. شاید این کلمه خشم یا حشم باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱

میگفت، تا چون خلاص یافت، اندام مبارکش نازک شده بود، حق تعالی به جهت صیانت او، درخت کدو بر سر او بیافرید، تا در سایه آن قوت گرفت، و میان قوم آمد، و ایشان را شرایع آموخت، و اشعیا را بر سر آن قوم خلیفه گردانید، و او پادشاه آن قوم شد، و او را از خلق عزلت جست، و روی بعبادت آورد تا آخر عمر، و الله اعلم.

اشعیا علیه السلام

اشعیا بن موص [(۱)] قوم یونس مدت بیست سال بر دین حق تعالی بودند، تا ملک ایشان که صدیق اشعیا بود برحمت حق پیوست، قوم بر اشعیا غوغا کردند و او را بکشتند، حق تعالی عدوی قوی را بر ایشان گماشت تا همه را بکشد. و الله اعلم بما لا تعلم و نعلم.

ارمیا علیه السلام

و هو باشیة الملك [(۲)] وهب روایت کرد: که حق تعالی حکایت او میگوید، قوله تعالی: او کالدی مر علی قریه [(۳)] بیت المقدس بود، که بخت نصر خراب کرده بود، و در بعضی روایات آن قصه مهتر عزیز است. و الله اعلم و هو سریع الحساب یوم العقاب و النوائب.

دانیال علیه السلام

دانیال دو بوده‌اند: اصغر و اکبر. دانیال اکبر بخواب دیده بود: که خراب شدن بیت المقدس، بر دست شخصی باشد، که مادر او را بستر باک [(۴)] نبود از زمین بابل عراق، بنابراین بابل آمد و طلب کرد، در میان کودکان او را دریافت، و او را جامه داد و بنواخت، و او را گفت ملک خواهی شد، و ازو خطی بستد بامان خود و اقرباء خود و باز آمد، و برحمت حق پیوست. چون بنی اسرائیل زکریا را بکشتند، سنحاریب [(۵)] ملک بابل بود، بخت نصر را بزرگ گردانید، و بشام فرستاد. و بروایت اهل عجم، بهمن بن اسپند یار او را فرستاده بود، تا هفتاد هزار کس را

[(۱)] تورات: اشعیا بن اموص، گزیده (ص ۵۶) شعیا بن راموص از نسل سلیمان (ع).

[(۲)] این کلمه خوب خوانده نمی‌شود، می‌خواند گوید: «حکومت بنی اسرائیل بر ناشیه بن اموص و نبوت بر ارمیا قرار گرفت». شاید نزد مولف کتاب ناشیه و ارمیا یک شخص باشد، و کاتب آنرا سهوا ناشیه بای موحده نوشته باشد. [(۳)] قرآن، البقره ۲۵۹.

[(۴)] این جمله بدو صورت خوانده می‌شود، اول بستر پاک، بطور صفت و موصوف، که شاید بیان فقر و پریشانی مادر بخت نصر باشد که مورخان دیگر هم به فقر وی اشارت کرده‌اند. دوم: که مادر او را به ستر باک نبود. چون در املای قدیم بین بای موحده و مثلثه فرقی نیست، بنابراین به هر دو صورت میتوان خواند.

[(۵)] اصل: سخاریب ولی باتفاق مورخان: سنحاریب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲

بران خون که می‌جوشید بکشت، تا آن خون قرار گرفت و باز گشت، و بنی اسرائیل را برده کرد، و در میان اسیران ارمیا و عزیز و دانیال اصغر بودند از فرزندان دانیال اکبر. بخت نصر خوابی هایل دید. دانیال اصغر را طلب کرد، و دران وقت بخت نصر ملک بابل بود، او را تعبیر کرد، و آن خط که دانیال اکبر سته بود باز نمود، و بنی اسرائیل، از شفاعت او خلاص یافتند، و بشام باز آمدند، و الله اعلم.

عزیز علیه السلام

عزیز بن سارما [(۱)] چون از بخت نصر خلاص یافت، و به بیت المقدس آمد، و با اوسله [(۲)] انجیر بود و قدری شیر و درازگوشی، آن خرابی دید، در خاطرش آمد: که زنده گردانیدن اینها چگونه باشد؟ حق تعالی در سایه درختی که او بخفت، صد سال او را در خواب بداشت، چون بیدار شد، پنداشت که یک روز یا بعضی از روز خفته است حیرت کرد، در ان خر و شیر و انجیر نگاه کرد، برقرار خود دید، و دراز گوش ریزه ریزه شده، حق تعالی در پیش او زنده گردانید، باز آمد و تورات را جمله املا کرد، تا بی نقصانی بنوشتند.

زکریا علیه السلام

زکریا علیه السلام ابن اذن [(۳)] از فرزندان مهتر داود بود، و او مرد درودگر [(۴)] بود، و زن او اشباع بنت عمران بن مامان بن اسیم بن یغافیم [(۵)] بود.

[(۱)] میر خوانند: عزیز بن شرحیا، شرحیا.

ابو الفدا: و اسم العزیز بالعبرانیة عزرا، و هو من ولد فنحاس بن العزیر بن هارون.

[(۲)] سبد و زنبیل «المنجد». غیاث گوید که ترکی است. ابو الفدا: و معه حمارة و سله فیها طعام.

[(۳)] تورات: زکریا بن یوخیا. مسعودی (ص ۳۷ ج ۱) زکریا و هو من ولد داود من سبط یهودا.

میرخوانند: پدر زکریا: اذان، دان. گزیده: زکریا بن برخیا بن البعار.

[(۴)] درودگر: بضم تین نجار، و این مأخوذ از درون است، که چوب و زراعت قطع کردن باشد (غیاث).

بو علی سینا در دانش نامه این کلمه را بمعنی بناء آورده است (ص ۱۰۰ طبع تهران).

[(۵)] مسعودی: ایساع بنت عمران بن ماتان بن یعامیم من ولد داود. طبری: عمران بن ماتان. میرخوانند:

و عمران بن ماتان پدر مریم از اولاد سلیمان بود. گزیده: مریم بنت عمران بن ثامان بن البعار ابن الیهود بن امین ... از اولاد سلیمان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳

خواهر مریم بنت عمران، و یحیی علیه السلام و عیسی هر دو خاله زاده یک دیگر بودند. زکریا مهتر بنی اسرائیل بود، در عهد خود صاحب فرمان و حافظ تورات و کافل مریم. چون مریم به مهتر عیسی حامله شد، جهودان مهتر زکریا را بفاحشی او نسبت کردند و قصد کشتن او کردند از پیش ایشان برفت. حق تعالی او را در میان درخت جای داد، شیطان جهود آنرا بدان درخت رهنمون کرد، تا زکریا را به آن درخت بدو نیم کردند. زکریا علیه السلام از حضرت عزت درخواست فرزند کرد، باجابت نافذ گشت.

یحیی علیه السلام

یحیی علیه السلام ابن زکریا بود، چون مریم بکرامت فرزند بی پدر مشرف گشت، زکریا از حضرت عزت فرزند خواست اجابت آمد، علامت اجابت التماس نمود، خطاب آمد: که نشان آنست، که با قدرت و صحت در سه روز سخن نگویی مگر باشارت حق تعالی، او را یحیی کرامت کرده شد، حضور [(۱)] با قدرت زن نخواست، و هرگز بزنان ننگریست، گناه نکرد و نه اندیشید. دران عهد ملکی دختری داشت باجمال، و زن آن ملک زال شده بود، میخواست تا دختر خود را بجاء خود، در نکاح ملک آرد، مهتر یحیی منع کرد، دختر را بیار است، و ملک را مست کرد، و دختر را نزدیک ملک فرستاد، و گفت: تا سر یحیی را پیش تو نیارد، ملک را دست ندهی. پس سر یحیی را ببریدند، و آن خون میجوشید، تا بخت نصر هفتاد هزار کس را بران خون بکشت تا بیارامید، و بعضی گفته‌اند:

ارطاجوس [(۲)] مجوس ایشان را بکشت، و بروایتی رزین اشکانی یکی از ملوک طویف بود. و الله اعلم بما فی الغیبه [(۳)] مستور.

[(۱)] مردیکه با وجود قوت مردی بزنی میل نکند (منتخب).

[(۲)] کذا فی الاصل، ولی مسعودی (۳۷-۱) و مجمل (۲۱۹) سردوس.

[۳] این کلمه بسبب نم رسیدگی خوانده نمی‌شود، شاید غیبه باشد، یا عیبه بمعنی جامه دان و ظرف چرمی که دران رخت و سلاح گذارند (منتخب).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴

عیسی علیه السلام ابن مریم

عیسی علیه السلام ابن مریم بنت عمران بن ماثان بن اشم بن مامون بن یعاقیم بن ولید بن داود علیه السلام [۱] نام مادر مریم حنه بنت قاقور. چون مادر مریم حامله شد، نذر کرد، فرزندى که بیارد، بر خدمت خدای تعالی وقف باشد. چون دختر آورد، بخدمت زکریا برد، چون مریم بالغه شد، بوقت طهارت و غسل بجانب شرقی پرده بست، و غسل کرد، و جبرئیل علیه السلام، بفرمان رب العزّة روح عیسی را در جیب او در دمید. بقول حسن بصری هفت ساعت حامله بود، و بقول مجا [۲] نیمروز، و از راه دهن بر زمین نهاد، و این وضع، در بیت اللحم بود، و در زیر نخل خرما خشک، و دران وقت پادشاه هرداس [۳] بود، و یوسف نجار، که پسر خال مریم بود، بفرمان زکریا، خدمت محراب او کردی، از بیم هرداس او را بگریزانیده بود، و به بیت اللحم آورده، چون مهتر عیسی علیه السلام بر زمین آمد، نخل خرما که خشک بود تازه شد، و برگ بیرون آورد و میوه داد.

چون قوم بطلب ایشان بیامدند، مریم خاموش بود، جواب قوم را به عیسی علیه السلام اشارت کرد، مهتر عیسی گفت: انی عبد الله آتانی الکتاب و جعلنی نبیا و جعلنی مبارکا [۴].

و چون سیزده ساله شد، بدو وحی آمد، و عمر او سی و سه سال در پیغامبری بود، و سیزده سال دیگر، حق تعالی او را به ملک نصیبین [۵] فرستاد، نام او داد [۶] بود، و او بت پرست بود، و زمان زمان طب بود، حق تعالی مهتر عیسی را در معجزات داد از جنس طب که خارق عادتست، چنانکه مرده بدعاء او زنده شدی، و نایناء مادرزاد بینا گشتی، و پیس را اندام بقرار باز آمدی، و هر چه شب خورده بودند از طعام و شراب، بجهت بامدادان نهاده ایشان را از آن اعلام دادی.

[۱] کذا فی الاصل، تطبیق آن در حاشیت مبحث زکریا گذشت.

[۲] کذا فی الاصل.

[۳] [انجیل متی (اصحاح ۲) هیرودس المجدوس. ابو الفدا: کان اسمه فیلاطوس و لقبه هرذوس.

مجمل (ص ۲۱۹) هیرودوش. طبری (ص ۷۴۰-ج ۲) هیرودس الکبیر.

[۴] قرآن، مریم ۳۰

[۵] اصل: نصین، ولی سهو کاتبست، و صحیح آن نصیبین است (میرخواند ۱۴۸) حدود العالم گوید: خرمترین شهرهاست در بین النهرین.

[۶] کذا فی الاصل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵

چون حواریان بدو ایمان آوردند، از گل مرغی بساخت، در وی دمید، پران شد، به التماس ایشان خواستند بدعاء او از آسمان مایده آمد، و بدو هر که ایمان نیاورد، خنزیر شد یعنی خوک [۱].

جالینوس حکیم بدو ایمان آورد، و جهودان قصد کشتن او کردند، از پیش ایشان گریخته بموضعی رفت، شخصی را بطلب او فرستادند، حق تعالی مهتر عیسی را به آسمان برد، و آن شخص را به صورت عیسی گردانید، چون بیرون آمد، او را بردار کردند، و مهتر عیسی علیه السلام به آسمان چهارم بفرمان خدای تعالی بعبادت مشغول گشت، تا آخر فرود آید، بر دین محمد علیه السلام،

بفرمان خدای تعالی بعبادت مشغول گشت، تا آخر فرود آید، بر دین محمد علیه السلام و عمر او در آن وقت سی و سه سال بود. چون از آسمان فرود آید، چهل سال دیگر در جهان باشد و بر دین محمد علیه السلام، و از قبیله ادن [(۲)] زن خواهد، و او را فرزندان بسیار آیند، و هر یک حج و عمره گذارند با مهدی و اصحاب کهف، و چهل سال مملکت و نبوت رانند. و الله اعلم بالصواب.

مادر مهتر اسماعیل هاجر بود. و او را ملک مصر بخشیده بود مر ساره را، وقتی که کرامت ساره ظاهر شده بود، و آن چنان بود، که چون مهتر ابراهیم بزمین مصر رفت از حران، ملک مصر صاروق [(۳)] فرعون بود، و او را از حال جمال ساره

[(۱)] کلمات خنزیر و خوک در اصل خوب خوانده نمیشود، به تقریب تصحیح شد، زیرا گزیده هم گوید (ص ۶۳) حق تعالی ایشان را مسخ کرد، و خوک گردانید.

[(۲)] کذا فی الاصل، این نام قبیله در مراجع موجوده یافته نشد.

(* جدول پسران اسماعیل (ع) در نسخه اصل لا- یقرأ بود، این نامها با اختلاف روایت از طبری (ج ۱) نوشته شد، در سطر دوم جدول متن اختلافیست که طبری روایت کرده ولی مسعودی (ج ۱) چنین است: فائث، قیدار، اربل، میم، مسمع، دوما، میشا، حداد، حیم، قطورا، ماش.

[(۳)] طبری و مجمل نام این فرعون را نیآورده‌اند، و فقط فرعون نوشته‌اند، ولی ابو الفدا گوید: کان اسمہ سنان بن علوان و قیل طولیس. حمد الله در تاریخ گزیده گوید: (ص ۳۲) سنان بن علوان بن عبید بن عولح بن بلعم از اولاد سام بن نوح.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶

اعلام دادند، ساره را بنزدیک خود برد، خواست تا بدو تعلق سازد، دستش خشک گشت، ازو دعا خواست، دستش بحال صحت باز آمد. کنیزک قبلی را که در حرم او بود باو بخشید، و گفت: ها اجرک [(۱)] اسم آن کنیزک هاجر شد. چون بخدمت مهتر ابراهیم علیه السلام آورد، بخدمت او بخشید، و مهتر اسماعیل از بطن او بود.

و اسماعیل از اسحاق به سیزده سال مهتر بود، و خلیل او را بغایت دوست گرفت، ساره را غیرت آمد و گفت: او را از نزدیک من بجای دیگر نقل کن.

ابراهیم خلیل الله علیه السلام هاجر و اسماعیل را بزمین حجاز آورد، بموضعی که شهر مکه است، بفرمان حق تعالی. و اسماعیل در آن وقت شیرخواره بود، و بروایتی سه ساله و بروایتی سیزده ساله، مهتر ابراهیم سه روز نزدیک ایشان مقام گرفت و برفت، و چون عطش بر ایشان غالب گشت، حق تعالی چاه زمزم را به جهت ایشان ظاهر کرد، و قوم جرهم که اعراب یمن بودند، و مضامن [(۲)] ابن عمرو الجرهمی ملک ایشان بوده است، به سبب آن آب آنجا ساکن شد. مهتر اسماعیل میان ایشان بزرگ شد، و زبان عربی از ایشان بیاموخت، و مهتر ابراهیم علیه السلام، پیوسته بدیدن ایشان آمدی، و بفرمان حق تعالی خانه کعبه بموافقت مهتر اسماعیل بساخت از بیخ کوه طور سینا و کوه لبنان و کوه جودی، و کوه حری. و چون خانه ساخته شد، جبرئیل او را تعلیم کرد، حج و مناسک بجای آوردن، و قربان نکرد، در شب ترویبه [(۳)] بخواب دید: که خیز پسر را قربان کن، تا آنجا که حق تعالی فدا فرستادش. پس اسماعیل زن خواست، دختر مضاض ابن عمرو سیده نام، و او را از آن فرزندان آمدند، و بسیار شدند، و عمالقه را از دیار مکه و حجاز نفی کردند و بر شریعت ابراهیم و ملت حنیفی بودند، و عمر اسماعیل صد و سی و هفت سال بود.

و هاجر پیش از وفات یافته بود، و او را در حجره کعبه نهاده بودند. چون اسماعیل علیه السلام برحمت حق پیوست، او را جوار مادر دفن کردند. و الله اعلم باحوال اصحاب القبور.

[۱] مگر آن فرعون در مصر هم در آن اوقات عربی حرف میزد (!؟) در حالیکه چند سطر بعد از عربی یاد گرفتن اسماعیل از اعراب جرهمی ذکر رفته است (!).

[۲] در طبری طبع مصر مضاض، و ترجمه بلعمی و روضه الصفا طبع هند مضاض آمده.

[۳] معنی لغوی ترویبه سیراب گردانیدن و یوم الترویبه روز ششم ماه ذی الحجّه باشد (منتهی الادب ۲: ۱۰۳۴) طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷

قیدار بن اسماعیل

مادر قیدار ام سلمی بود بنت حارث بن مضاض بن عمرو بن جرهم، و قیدار را هفت خصلت داده بود خدای تعالی، که در زمان او کس را نبود، یکی آهو را در تگ بگرفتی، دیگر تیر انداختی، که هرگز خطا نکردی. سیوم از دور بدیدی. چهارم قوتی عظیم داشت.

پنجم هیبتی تمام داشت. ششم شجاعت. هفتم در شباروزی گرد هفتاد زن بگشتی، و قوتیکه داشت، ذره از آن ساقط نشدی، و الله اعلم بالصواب.

نبت [۱]

نام نبت سعد بود، مادرش دختر زید بن کهلان بن سنا بود از اولاد قحطان، و او را از برای آن نبت خواندندی، که مادر و پدرش در راه یمن میرفتند، مادرش در حال ولادت او بمرد، و پدرش او را بگرفت، و در غار کوهی نهاد. چون ماران بیحد می آمدند، پدرش هم از آن رنج بمرد، و او چهل روز آنجا بماند، تا کسی بگذشت و او را برگرفت، و نبت نام کرد، یعنی رویانیده ایزد بقدرت خود جل جلاله و عم نواله و تم افضاله.

یشخب [۲]

نام مادر یشخب حظانه بود، بنت علی بن جرهم، او را یشخب از برای آن گفتندی، که بنده او را اولاد اسحاق بکشتند، و او سوگند خورد، که هزار تن را از اولاد اسحاق بر سر گور بنده خود بکشد. پس هزار کس را بر سر گور آن بنده سر ببرید، او را از آن جهت یشخب گفتند، یعنی خونریز، و الله اعلم.

[یعر] مادر یعر ببنده بود، بنت واسع بن الیعی از عمالقه، او را یعر برای آن گفتندی که مادرش او را مرده زاد، خدای تعالی او را زنده گردانید.

[۱] مورخان در ضبط اغلب این نامها مختلفند، برخی نابت و بعضی یافث و تبت و ثابت و غیره آورده‌اند دیده شود مروج الذهب ج ۱ ص ۳۹۴

[۲] مجمل یشخب، حمزه: یشجب. طبری:

یشجب، مسعودی: یشجب. ولی درین کتاب: یشخب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸

یعر نام کردند، و بعضی گویند که او زنده آمد. و بروایت دیگر نام او یمن بوده است، و الله اعلم.

الهمیسع

مادر همیسع حارثه بود بنت مرا عم بن دراعه [(۱)] او را همیسع برای آن گفتندی، که بزرگ همت بود، و هیچکس بر اولاد اسحاق، دست نیافت الا او، ملک شام و حجاز و یمن بگرفت، و به فسطاط مصر برفت، و از زمین فارس نیز بعضی بگرفت، و هر که او را بدیدی در سجده افتادی از هیبت. و الله اعلم.

اذد [(۲)]

نام مادر او دحنیه بود بنت قحطان [(۳)] و این اذد به بیست و چهار زبان سخن گفتی، و به بیست و چهار نوع خط نوشتی، و از اولاد اسماعیل علیه السلام نخست کسی که خط نوشت او بود. و الله اعلم.

اد

مادر اد سلمی بنت حارث بن مالک بن جماره بن لحم [(۴)] او را برای آن اد گفتندی، که بلند آواز بود، چنانکه صوت او دوازده میل شنیده شدی، به حسن و جمال او هیچکس نبود. و الله اعلم.

عدنان

مادر عدنان دختر یعرب بود بن قحطان. و عدنان سخت نیکو روی بود، چنانکه چشم در دیدار او خیره بماندی. در نسبت مصطفی علیه السلام، از عدنان تا اسماعیل اختلاف بسیار است، هم در عدد مردان و هم در نامهای مردان. پیغامبر ما صلی الله علیه و سلم فرمود که:

[(۱)] مجمل: امه حارثه بنت حراط.

[(۲)] تاریخ سیستان و مجمل و مسعودی: اذد.

[(۳)] امه حبه بنت قحطان (مجمل)

[(۴)] مجمل: امه نعاجه بنت عمرو.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹

«نسبتی اذا بلغتم عدنان فامسکوا» [(۱)] گویند عدنان روزی تنها نشسته بود هشتاد سوار از دشمنان او، روی باو آوردند، با ایشان قتال کرد اسپ او کشته شد، او قصد کوه کرد دریافتندش، از خدای زینهار خواست دستی از کوه پیدا آمد و او را بگرفت و بر سر کوه نهاد، تاریکی عظیم بیامد، آن سواران را هزیمت شده، هلاک گشتند، آنرا هم از معجزات مصطفی علیه السلام میگیرند.

معد

مادر معد هم بنت یشخب بن یعرب بن قحطان بود، بروایت دیگر گویند مادرش مهدد بنت لحم بود [(۲)] و از برای آن او را معد خواندندی که هرگز زین از پشت اسپ جدا نکردی، و سلاح پوشیده بودی برای جنگ بنی اسرائیل، و الله اعلم بالحقیقه و الصواب.

نزار

مادر نزار معاره بنت شنه بن عوی بن جرهم. و بروایت دیگر:

معاویه بنت جوشن [(۳)] او را اب الآباء [(۴)] گفتندی، و نزارش از برای آن گفتندی: چون از مادر بزاد، پدرش یک هزار شتر قربان کرد، اشراف عرب او را گفتندی: که این سخت نزار است، یعنی حقیر است، و الله اعلم بالصواب.

مضر

مادر مضر عقیل بود بنت عرک بن عدنان بن نزار، و بروایت دیگر سوده [(۵)] بنت عدنان. و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] مسعودی (ج ۱ ص ۳۹۳) این نهی را تا معد می‌شمارد، ولی صحیح بخاری به اسناد موثوقه سلسله اجداد حضرت محمد ص را تا عدنان شمرده است، و متن کتاب المواهب چنین است:

«اجتمع العلماء والاجماع حجه علی ان رسول الله ص انما انتسب الی عدنان و لم يتجاوزہ» محقق قندهاری در ابجد التواریخ مینویسد: «قد روی عن ابن عباس رض ان النبی (ص) کان اذا انتسب لم يتجاوز معد بن عدنان بن ادد، ثم یمسک، و یقول کذب النسابون».

[(۲)] طبری: مهرداد بن اللهم. کامل: مهده ابنه اللهم. مجمل: امه سمره بنت سحت.

[(۳)] مجمل: امه ناعمه بنت جرهم طبری و کامل: امه معانه بنت جوشم بن جهمله بن عمرو

[(۴)] اصل: ابا اباد، شاید سهو کاتب باشد

[(۵)] اصل: سقوده، طبری: سوده بنت عک. مجمل: سوده بنت علی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۰

الیاس

مادر الیاس عمقا بود بنت ایاد بن احاطب بن عمرو بن حمیر، و بروایت دیگر رباب بنت جده بن معد [(۱)] و از برای آن او را الیاس گویند: که آنگاه زائیده [(۲)] شد، که مادر و پدرش نومید شده بودند از فرزند، از غایت پیری، و الله اعلم بالحقیقه.

مدرکه

مادر مدرکه حذف بنت عامیر ... [(۳)] بن حارث بن ام القیس (؟) بن ثعلبه بن مارب بن ازار بن عوب. و بروایت دیگر حذف بنت حلوان بن عمرو بن الحارثه بن قضاعه [(۴)].

خزیمه

مادر خزیمه سلمی [(۵)] بنت اسد بن ربیع بن نزار بن معد. و بروایت دیگر سلمی بنت الحاق بن قضاعه [(۶)]. او را خزیمه برای آن خوانند که او قبیله یعرب و قحطان بیک جا پیوسته کرده بود، و الله اعلم.

کنانه

مادر کنانه هند بود، و گویند دعوانه بود، دختر قیس بن عمرو بن عیدان بن مضر بن نزار [(۷)] و او مردی بزرگ همت و عظیم درشت خوی بود.

النضر

نام نضر [(۸)] قیس بود، و مادر او بره بنت مره بن اد بن طلحه بن الیاس بن مضر [(۹)]

[(۱)] مجمل: امه احصا بنت اباد. طبری: رباب بنت حیده بن معد.

[(۲)] اصل: زاینده.

[(۳)] اصل: عامیر با آسمان بن، ولی سهو کاتب است، چنین بنظر می‌آید: بنت عامر یا اسما بنت حارث

[(۴)] در طبری نام مادر مدر که خندف است. مجمل گوید: امه لیلی بنت حلوان.

[(۵)] اصل: مادر خزیمه بنت سلمی اسد، ولی به استناد کتب دیگر تصحیح شد. زیرا مجمل گوید:

امه سلمی بنت اسد. طبری و الکامل: امه سلمی بنت اسلم بن الحاف بن قضاة

[(۶)] اصل: قضاة.

[(۷)] مجمل: امه هند بنت قیس. طبری: ام کنانه عوانه بنت سعد بن قیس و قد قیل امه هند بنت عمرو بن قیس.

[(۸)] در عنوان و متن اصل: نصر، ولی به قرار ضبط جمهور نضر است.

[(۹)] اصل: نصر. مجمل و طبری: امه بره بنت مر بن اد بن طابخه، و بروایت صحاح جوهری طابخه لقب عامر بن الیاس بن مضر

است و لقبه بذلک ابوه لما طبخ الضب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۱

او را قریش خوانند: از آنکه بر همه عرب چیرگی (۴) داشت، و قریش جانوریست در دریا، که بر همه جانوران آبی چیرگی [(۱)]

دارد، پس نضر را بدان [(۲)] مانند کردند و قریش خواندند، و الله اعلم.

مالک

مادر مالک عاتکه بنت عدوان بن عمرو بن قیس بن غتلان [(۳)] بود، و او دو برادر داشت: یکی بحدل و دوم قفلت، و از قفلت نسل

نماند [(۴)].

فهر

مادر فهر حیداء بنت عامر بن حارث بن مضاض بن حدده بن عامر بن سعد الجرهمی بود [(۵)] و نام وی عامر بود، و رئیس مکه

بود، در حرب حسان حمیری که ملک یمن بود، با وی حرب کرد، که حسان خواست تا سنگه‌ها مکه به یمن برد، اولاد قریش با او

حرب کردند، و هزیمت کرد، او را بگرفتند، و فهر رئیس و مقدم سالار عرب بود. و الله اعلم بالصواب.

غالب

مادر غالب لیلی بود، بنت حارث بن سعد بن هذیل بن مدرکه بن الیاس بن مضر بن نزار [(۶)] و او بروایت دیگر دخت حارث تمیم

بن سعد الجرهمی بود. و الله اعلم بالصواب.

لؤی

مادر لوی سلمی بنت عمرو بن سعد بن حارث بن عمرو العاص، بن حارث الخزاعیه

[(۱)] در سطر پیش و این سطر در نسخه اصل عوض چیرگی (حیرکه) نوشته شده، که معنی آن فهمیده نشد، و چیرگی به تقریب معنی و ظاهر نوشته شد.

[(۲)] اصل: بدان او مانند.

[(۳)] مجمل: امه عاتکه بنت العدوان و هو الحارث بن عمرو بن قیس بن عیلان فی قول هشام. الکامل: امه عاتکه بنت عدوان و هو الحرث بن قیس عیلان و لقبه عکرشه ...

[(۴)] کذا ولی در طبری این دو برادر (یخلد-صلت) نامیده شده (ص ۱۸۷ ج ۲).

[(۵)] مجمل: امه جندله بنت الحرث طبری و الکامل: امه جندله بنت عامر بن الحارث بن مضاض الجرهمی.

[(۶)] طبری: ام غالب لیلی بنت الحارث بن تمیم بن سعد بن هذیل بن مدرکه. مجمل: امه سلمی بنت سعد. الکامل: ام غالب لیلی ابنة الحرث بن تیم بن سعد بن هذیل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۲

و بروایت دیگر: مادرش عاتکه بنت یخلد [(۱)] بود.

کعب

مادر کعب ماریه بنت کعب بن العین [(۲)] بود، و او را دو برادر بود [(۳)]:

عمامه و اسامه، ازیشان نسل بسیار ماند، و برادرش [(۴)] از اولاد حسن بن یسع الله بن اسد بود، و در همه عرب مشهور بود و مذکور، و الله اعلم بالصواب.

مره

مره جد ابو بکر صدیق و طلحه و عکرمه و سعید بن مسیب، و محمد منکدر [(۵)] و ام سلمه بود، مادر مره وحشیه بنت شیبان بن الحارث بن فهر بوده، بعضی گویند مادر وی محشیه بود [(۶)] و این همه صحابه که برشمرده شد، از نسل مرده بودند چنانکه هر یک بموضع خود گفته شود.

کلاب

کلاب بن مره جد عبد الرحمن بن عوف، و سعد بن ابی الوقاص، و مادر مصطفی علیه السلام و التحیه. و مادر کلاب هند بن سریر بن معلیه الحرث بن فهر بود. و بروایت دیگر هند بنت حارثه الماریه بود. [(۷)]

[(۱)] در اصل، بدون نقاط. طبری. ام لوی، عاتکه بنت یخلد بن النظر بن کنانه. و بروایت دیگر:

سلمی بنت عمرو بن ربیع (ص ۱۸۶ ج ۱)

[(۲)] طبری: و ام کعب ماریه بنت کعب بن القین بن جسر بن شیع الله بن اسد بن وبره بن تغلب بن حلوان بن عمران بن الحاف بن قضاعه. الکامل: ام کعب ماریه ابنة کعب بن القین بن جسر. مجمل: امه مامان بن القیس.

[(۳)] نامهای این دو برادر، در طبری و الکامل (عامر، سامه) آمده.

[(۴)] کذا، ولی درین جمله ظاهرا برادرش سهو و مادرش درست باشد، اسمای اجداد مادری کعب در حاشیه صفحه گذشته گذشت.

[(۵)] اصل: متکدر. ولی محمد بن منکدر بن عبد الله بن الهدیر (متوفی در مدینه ۱۳۱ هـ). از زهاد صحابه بود (صفه الصفوه ص ۲۹ ج ۲).

[(۶)] طبری: و امه مره وحشیه بنت شیبان بن محارب بن فهر بن مالک بن کنانه، و قیل ان ام مره مخشیه بنت شیبان بن محارب بن فهر.

[(۷)] طبری: بروایت ابن اسحاق: مادر کلاب هند بنت حارثه البارقیه. مجمل: ام کلاب: هند بنت سریر بن ثعلبه بن الحارث بن فهر. الکامل: اسماء بنت جاریه البارقیه (ص ۱۱ ج ۲).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۳

قصی

نام قصی بن کلاب زید بود، و قریش او را مجمع القبائل گفتندی، برای آنکه جمله قریش را جمع کرد در مکه، و دارنده ساخت، برای امارت قریش مفتاح کعبه از بنی خزاعه بستند، و دختر خلیل بن حبشی الخزاعی [(۱)] را نکاح کرد، او را از دختر خلیل چهار پسر آمد: عبد مناف و عبد الدار و عبد العزی [(۲)] و عبد.

اما فرزندان عبد جمله در بادیه رفتند، عبد الدار [(۳)] در روز احد کشته شدند مگر عثمان طلحه که او اسلام آورد، و مصطفی علیه السلام مفتاح کعبه بدو داد پس از آن به برادر او شبیه داد، و عبد العزی: خدیجه کبری رضی الله عنها از فرزندان او بود، و اما عبد مناف چنانکه تقریر یابد. و الله اعلم بالاسرار المشهوره و المكشوفه [(۴)].

مادر عبد مناف را قمر گفتندی، از حسن و جمال وی، و نام عبد مناف مغیره بود بعد از قصی پدرش مهتری و امارت قریش به وی رسیده بود، و او را دو پسر آمد بیک شکم: هاشم و عبد الشمس پشتها بهم باز چفسیده [(۵)] و عبد مناف ایشان را به تیغ از یک دیگر جدا کرد. هاشم جد مصطفی علیه السلام و عبد الشمس پدر امیه و جد معاویه و جد عثمان رضی الله عنه بود، و الله اعلم بالصواب [(۶)].

[(۱)] خلیل بن حبشیه الخزاعی (طبری).

[(۲)] اصل: عبد اخزی، بروایت جمهور عبد العزی است.

[(۳)] اصل: عدار.

[(۴)] قصی بن کلاب، در حدود ۴۰۰ میلادی میزیست، و منصب ریاست هم در دودمان وی ماند (حیات محمد ص). طبقات ناصری ج ۱ ص ۵۳ قصی ص: ۵۳

[(۵)] چفسیدن: بر وزن و معنی چسپیدن، این مصدر در کتب و ادب قدیم پارسی مستعمل بود.

[(۶)] عبد مناف: از اجداد حضرت پیغمبر (ص) در حدود (۴۳۰) میلادی متولد گردید، درین کتاب در جمله اولاد وی (حارث، عباده، محرمه، عبد الغوث؟ ظاهرا عبد الیغوث) هم نام برده شده، که در مراجع دیگر یافته نشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۴

هاشم بن عبد مناف، نام او عمرو بود، و او را هاشم برای آن گفتندی، که در قحط مکه نان بسیار در کاسه ثرید [(۱)] کردی و خلق را دادی، و پارسی هشم نان در کاسه شکستن باشد، و او را هاشم نام کردند [(۲)] و سنت نماد مرقریش را، تا در تابستان بشام رفتی، و در زمستان به یمن. و مادر هاشم عاتکه بنت هلال بن فالح بن ذکوان [(۳)] و مهتری و فرماندهی [(۴)] قریش بعد از عبد مناف بوی رسید، و از فرزندان او نسبت که باقی ماند از دو پسر ماند، از اسد بن هاشم و از عبد المطلب بن هاشم، اما آن از اسد که پدر فاطمه بود مادر علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه، او بشام رفته بود به تجارت. بعد از مهتری به پسر او رسید مطلب، و بعد از او به عبد المطلب که جد مصطفی صلی الله علیه و سلم بود رسید، و الله اعلم و الحمد لله.

عبد المطلب بن هاشم

عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف. نام عبد المطلب شیبه الحمد [(۵)] بود و سبب نام او آن بود، که چون هاشم به تجارت بزمین شام رفت، بمدینه رسید، سلمی بنت عمرو النجاریه [(۶)] را بخواست، و عبد المطلب در صلب او بود و برحم مادر رفت، و هاشم در شام برحمت حق پیوست، سلمی عبد المطلب را بزاد، و در میان خالان خود بزرگی شد، و به برنایی رسید، و سلاح بر دست کرد، و در جمال آیتی بود، و در تیر اندازی و دیگر سلاح از همه بنی احوال بر سر آمد، تا بابت

[(۱)] ثرید: بر وزن حمید، پارچه‌های نان که در شورا تر سازند. (غیث).

[(۲)] درین باره. ابن الزبیری گفت:

عمرو الذی هشم الثرید لقومه و رجال مکه مستنون عجاف.

[(۳)] طبری و الکامل: عاتکه بنت مره السلمیه. مجمل: عاتکه بنت عمرو بن هلك.

[(۴)] اصل: فرمان ده

[(۵)] اصل: شبیه؟ طبری و الکامل شبیه نوشته‌اند، فولدت له شبیه الحمد فربا فی احواله. گزیده (ص ۲۷) عبد المطلب نام او عامر بود و لقب عبد الحمد.

[(۶)] اصل: تجاریه، اما سلمی بقول جمهور از بنی النجار بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۵

بن المنذر بن حسان بن ثابت [(۱)] شاعر مصطفی علیه السلام و التحیه بمدینه رسید جمال و تیر اندازی عبد المطلب را بدید بمکه آمد، و مطلب عم او را خبر کرد، عم او بطلب برادرزاده خود بطرف مدینه آمد، در کمین میبود، تا جوانان مدینه به تیراندازی بیرون آمدند، و شبیه الحمد در میان ایشان بود، مطلب او را بشناخت، گریه بر وی غالب شد، خود را ظاهر کرد، و او را در کنار گرفت، و جامه بیوشانید و از مادر بستد، و در عقب خود، بر مرکب جمازه بنشانند، و او هیچ فرزند نداشت، تا چون بمکه رسید خلق او را بدیدند گفتند: مطلب آمد و عبدی نیز آورد خود را، یعنی بنده، نام عبد المطلب بر وی نشست. چون مطلب در گذشت مهتری قریش بوی رسید، و الله اعلم.

عبد الله بن عبد المطلب

اصحاب قصص و تواریخ چنین روایت کنند: که عبد المطلب بخواب دید که برو، چاه زمزم را عمارت کن، و در آن وقت چاه زمزم خراب گشته بود چون عمارت آغاز شد، باو قریش منازعت کردند، نزد کاهنی رفتند بشام در راه تشنگی بر ایشان غالب شد، حق تعالی از زیر پای پسر [(۲)] عبد المطلب چشمه ظاهر گردانید، تا همه آب بخوردند و آن منازعات از میان ایشان رفع شد و عمارت

زمزم او را مسلم داشتند، و دران وقت عبد المطلب را یک پسر بیش نبود، الحرث بن عبد المطلب. با خود نذر کرد، اگر خدای او را ده پسر دهد، یکی را قربان کند، حق تعالی او را ده پسر داد، اسامی این بود که در قلم آمد: حرث، و ضرار، و مقوم، و عبد مناف، و ابو طالب، و حمزه و عباس، و عبد العزی، و ابو لهب، و عبد الله پدر مصطفی علیه السلام و التحیه [(۳)] با پسران قصه نذر در میان نهاد، و همه تسلیم شدند، در کعبه آمد، پیش هبل قرعه انداخت، بر عبد الله آمد، و او کهنتر از همه بود، خواست تا قربانش کند،

[(۱)] کذا عینا از متن کتاب نوشته شد، ولی ظاهرا غلطست، زیرا حسان بن ثابت معاصر حضرت پیغمبر است، پس دور از عقلست که نواسه وی معاصر جد حضرت پیغمبر شد، اما راجع به کسیکه خبر بودن عبد المطلب را در بین بنی نجار، بمکه رسانید، طبری و الکامل گوید: ثم ان رجلا من بنی الحارث بن عبد مناه مر بیثرب.

[(۲)] اصل بسر:

[(۳)] نامهای اعمام رسول (ص) عینا از متن کتاب نوشته شد، این نامها را برخی از مورخان نیاورده‌اند، طبری و الکامل از شرح آن ساکتند، میرخوند (حارث، ابو لهب (ابو عتبه) عبد مقوم: ضرار، زبیر، ابو طالب، عبد الله، حمزه، عباس) آورده. لطف الله احمد در حیات فخر کاینات چنین شمرده است: (حارث. ابو لهب، عبد الکعبه، مقوم، ضرار، زبیر، ابو طالب. عبد الله. حمزه عباس)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۶

قریش غوغا کردند، که نگذاریم که نباید که سنت شود، بنزدیک عرافه [(۱)] حجاز رفت، عرافه گفت: قرعه انداز بر شتر پسر و درمی افزای، تا آنجا که قرار گیرد تا بصد شتر رسید، قرعه بر شتر آمد، همه را قربان کرد، و دست پسر [(۲)] بگرفت. و به جهت پسر خود عبد الله دختر وهب بن عبد مناف بخواست آمنه نام، و او مادر مصطفی صلی الله علیه و سلم بود. چون مصطفی علیه السلام از صلب پدر، به رحم مادر خود آمد، در شکم بود که عبد الله نقل کرد، و چون چند ساله شد عبد المطلب وفات یافت، مصطفی علیه السلام یتیم بی پدر و مادر بماند، و الله غالب علی امره.

امام الانبیاء و تاج الأصفیاء

اشاره

صاحب العمامه و التاج، و القربۀ و المعراج، صلی الله علیه و علی آله و اصحابه و علی جمیع الانبیاء و المرسلین طالع مولود النبی محمد ص [(۳)] ولادت مصطفی صلی الله علیه و السلام، روز دوشنبه بود، دوازده روز گذشته بود از ماه ربیع الاول، دوم ماه گذشته بود [(۴)] از سال فیل، در عرب عام الفیل خوانند. روز بیستم

[(۱)] العراف. و هو النجم و المخبر عن الماضي و المستقبل (منجد).

[(۲)] اصل: بسر

[(۳)] کلمات بین دایره عینان نوشته شد از اصل.

[(۴)] مسعودی: پنجاه روز بعد از اصحاب الفیل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۷

از ماه نیشان بر هفتصد و هشتاد و نه از ذو القرنین [(۱)]، و چهل سال گذشته بود از ملک نوشیروان [(۲)]. دوازده سال مانده بود از ملک عمرو بن هند ملک الحیره [(۳)].

ولادت او در مکه بود، در شعب بو طالب [(۴)]، در منزلگاه پدرش عبد الله، درون [(۵)] القصوی، در خانه محمد بن یوسف [(۶)] در دست چپ خانه از در آمدن آن [(۷)] و اکنون آن خانه مسجد است. احوال او صلی الله علیه و سلم همین جا بیاریم، تا بابی جداگانه نباید آورد. چون پدر پیغامبر صلی الله علیه و سلم در گذشت او دو ماهه بود، چنانکه رسم عربست او را بدایه دادند، نام دایه حلیه بود از بنی سعد بن بکر، پیغامبر صلی الله علیه و سلم را به بنی سعد برد، چهار سال بداشت، پس بمادرش آورد، مادر او را بمدینه برد پیش برادران خود، چون بازگشت در راه فوت شد منزلی که آنرا ابواء [(۸)] گویند میان مکه و مدینه، و ام ایمن مولی [(۹)] پیغامبر صلی الله علیه و سلم او را بمکه باز آورد، از پس مرگ مادر به پنج روز. از آن پس یک سال و دو ماه و بیست و پنج روز عبد المطلب گذشته شد. از پس مرگ عبد المطلب به چهار سال ابو طالب او را به شام برد تا بحیرا راهب را بدید [(۱۰)] از پس آن چهار سال و نه ماه و شش روز بتجارت با خدیجه مشغول گشت

[(۱)] مسعودی: سنه ثمانمائۀ و اثنتین و ثمانین من عهد ذی القرنین

[(۲)] مجمل: ۴۱، ۴۲، ۴۳ سال طبری: ۴۲ سال.

[(۳)] اصل: بحیره. ابو الفدا: الحیره، هو ابن المنذر بن ماء السماء امه هند و ثمان سنین مضت من ملکه کان مولد النبی.

[(۴)] میرخوند: در یکی از سرایهای شعب بنی هاشم.

[(۵)] اینجا یک کلمه خوانده نمیشود.

[(۶)] این خانه بروایت طبری به دار ابن یوسف مشهور بود، که حضرت پیغمبر (ص) آنرا به عقیل ابن ابی طالب بخشیده بود، و محمد ابن یوسف برادر حجاج آنرا خرید و بعد از آن خیز ران مادر هارون الرشید آنرا به مسجد تبدیل کرد (طبری، میرخوند).

[(۷)] عبارات اصل نسخه سخت پریشانست چنین: چپ خانه که در آمدند و آن اکنون الخ.

[(۸)] اصل: الیوار، ولی باتفاق جمهور مورخان این جای ابواء قریه است بین مدینه و جحفه، که ۲۳ میل از مدینه دور است.

[(۹)] کذا، ولی هم خوانده میشود.

[(۱۰)] درباره بحیرا و نسطور به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۸

و بشام رفت، و نسطور [(۱)] راهب را بدید، بمکه باز آمد، بیست و چهار ساله بود، و از آن پس بدو ماه خدیجه را رضوان الله علیها بزنی کرد، و از پس آن بده سال بنیاد کعبه را نو کردند، و در قبایل عرب خلافتی افتاد در نهادن حجر الاسود، بحکم اشارت مصطفی صلی الله علیه و سلم رضا دادند و بران برفتند. و از پس آن به پنج سال بروی وحی آمد، و پیغامبر علیه السلام و التحیه در آن وقت چهل ساله و دوازده روزه بود، وحی روز آدینه بیست و هفتم ماه رجب آمد، و از پس آن به پنج سال جنگ حصار شعب [(۲)] بود، و از پس آن به چهار سال و دو ماه و دو روز، مرگ ابو طالب بود، و از پس مرگ ابو طالب سه روز مرگ خدیجه بود، و از پس مرگ خدیجه به ماه و شش روز هجرت طایف بود، زید بن حارثه [(۳)] را با خود برد، و بیست و هشت روز آنجا بود و بمکه باز آمد، و از پس آن به یک سال و شش ماه و شش روز معراج بود. و از پس آن به یک سال و دو ماه و یک روز هجرت بود از مکه بمدینه، و پیغامبر علیه السلام درین وقت پنجاه ساله بود، میان مبعث و هجرت دوازده سال بود و نه ماه. و از پس آن چهار ماه و چهار روز تزویج فاطمه بود رضی الله عنها. و از پس تزویج فاطمه به چهارده روز فاطمه را به علی کرم الله وجهه سپرد، و از پس هجرت بیست و نه ماه، روزه ماه رمضان فریضه گشت، و از پس آن به سیزده روز فرمان آمد بقبله گردانیدن از بیت المقدس بسوی کعبه، و از پس آن یک ماه و دو روز کارزار بدر بود، و از پس آن بیست و یک ماه کارزار بنی سلیم بود و پس آن به

شش ماه و چهار روز ولادت حسن بود بن علی کرم وجهه و رضی الله عنهما، و از پس آن به بیست روز حرب احد بود، و از پس آن به یک سال، و دو ماه و ده روز کارزار بنی النضیر بود، و از پس آن بیست و هشت روز ولادت حسین بن علی بود رضی الله عنه و از پس آن بشش ماه و یازده روز تزویج ام سلمه بود و از پس آن به یک ماه و بیست و

[(۱)] اصل: نسوه، مورخان قدیم نام این راهب را تصریح نکرده‌اند، می‌خوانند و دیگر متأخرین نسطور و قسطور نوشته‌اند. محمد حسین هیکل در حیات محمد ص گوید: که یک نفر راهب نسطوری درین سفر با حضرت محمد (ص) سخن گفت.

[(۲)] اصل: ثعب، ولی شعب درست است، مطابق بقول مسعودی: و فی سنه ست و اربعین کان حصار قریش للنبی ص و بنی هاشم و بنی عبد المطلب فی الشعب.

[(۳)] اصل: حارث.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۵۹

پنج روز تزویج زینب بود، و از پس آن به سه روز، کارزار بنی غسان بود، و از پس آن به یک ماه و نه روز کارزار ذی قرد بود، و از پس آن به پنج ماه و بیست و هفت روز غزوه الحدیبیه بود و از پس آن به پنج ماه و بیست و یک روز کارزار طایف بود، و از پس آن ولاده ابراهیم بود پسر مصطفی صلی الله علیه و سلم از ماریه القبطیه، و از پس آن بشش ماه و یازده روز غزو تبوک بود، و از پس آن به پنج ماه و پنج روز نزول براءت من الله و رسوله [(۱)] بود و از پس آن بدو ماه و هژده روز وفات ابراهیم بود، و آن روز کسوف آفتاب بود، چنانچه تمام آفتاب سیاه شده بود، از پس آن به یک ماه و دوازده روز حجه الوداع بود، مصطفی صلی الله علیه و سلم همه حرم خود را برابر برده بود، و از پس آن بدو ماه و شش روز به بیماری افتادن پیغامبر علیه السلام بود، و چهارده روز بیمار بود، و فرمان یافت روز دوشنبه دوازدهم اول ماه ربیع الاول، و ده سال و دو ماه گذشته بود از هجرت، روز بیست و پنج از ماه آبان، سال بر نهصد و چهل و چهار روز از ذو القرنین، روز نهم از اسفند یار ماه، سال بر یک هزار و سیصد از بخت نصر. صلی الله علیه و سلم، و علی آله و اصحابه الطیین و الطاهرین. و الله اعلم بالصواب

صفات گزیده و اخلاق پسندیده مصطفی علیه الصلاة و السلام

روایت می‌کند امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه، که پیغامبر با هیبت بود، چنانکه هر که از دورش بدیدی بترسیدی، چون نزدیکتر او آمدی بیار امیدوی خوشدل گشتی و شاد روی بودی و روشنائی از روی او همی تافتی، ببالا، دو بهر بود که اگر مرد دراز بالا- با او برفتی، ازو فروتر نمودی، گرد سر بود، جعد موی بود و بر بنا گوش ایستاده بودی، چون فرود گذاشتی بسر کتف رسیدی، چون باز کشیدی باز بجای خود شدی، فراخ پیشانی بودی، گشاده ابرو بود، در میان دو ابرو او را رگی بود، چون در خشم شدی پیدا آمدی، باریک بینی بود، باریک لب بود، گشاده دندان بود، گرد روی بود شیرین سخن بود، لطیف آواز بود موی سیاه بود، سپید عارض بود، و خوب گردن بود، معتدل اندام بود، پشت او و شکم راست بود، فراخ بر بود از سینه تا ناف او خطی از موی خورد [(۲)] دمیده،

[(۱)] قرآن، آیه ۱ سوره التوبه، پاره ۱۰

[(۲)] اصل: خرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۰

چنانچه بقلم بنگارند، دراز ساعد بود، پهن کف بود، باریک انگشت بود، دراز انگشتان بود، انگشتان او گشاده بود، دراز ناخن بود،

نگریستن او بدناله چشم بود، بیشتری در زمین نگرستی آهسته بودی بی ترش رویی، و شادگان بود بی خندیدن، حکمش عدل بود، گفتارش حکمت بود، پیشه‌اش سخاوت بود، پر دل بود، نرم گوی بود، صعب خوی نبود، بدی را مکافات نکردی، گناه را عفو کردی، در میان دو کتف وی خالی بود سیاه از دینار کمتر، چنانکه بزرگی زد، و آن مهر نبوت بود، از وی بوی خوش آمدی، مانند بوی مشک، که پیش از او، و پس از او کس را چنان نبوده، صلوات الله علیه و علی آله و اصحابه

معجزات مصطفی علیه السلام

بدان اسعدك الله تعالى: که پیغامبر را صلی الله علیه و سلم معجزات بسیارست اما آنچه ایزد تعالی او را بدان مخصوص گردانیده بود، که سید همه پیغامبران کرد و فرمود: آدم و آنکه از او پس باشند از پیغامبران صلوات الله علیهم و سلامه همه زیر علم او باشند، و اندر چند جای که ذکر پیغامبران کرد، نخست یاد او کرد، چنانکه گوید عز من قایل تعالی و جل: و اذ اخذنا من النبین میثاقهم و منك و من نوح [(۱)]. و از پیغامبر صلی الله علیه و سلم پرسیدند: متی کنت نبیا؟ فرمود: کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین [(۲)]، من پیغامبر بودم، و آدم میان آب و گل بود. از مادر ختنه کرده زاد و ناف بریده، چون از مادر جدا شد، سر به سجده نهاد، انگشت بر کرد، و شهادت آورد، هر گاه دایه او مشغول شدی، گهواره او خود جنبیدی، و چون دایه دیرتر آمدی، انگشت خود را مکیدی، مزه شیر و انگبین یافتی، بول و غایط او هرگز کس ندیدی، احتلامش نیفتادی، سایه او بر زمین نیفتادی، چشمش در خواب بودی، دلش بیدار بودی، و نه خفتی، از پس همچندان دیدی که از پیش. هر که با او رفتی، اگر دراز بودی فروتر نمودی، هرگز پشه و مگس بر وی ننشستی، بر هر ستوری که بر نشستی اگر چه ضعیف بودی، بر همه ستوران چیرگی کردی، هرگز بر ناف او موی بر نیامدی با هر که کشتی گرفتی، اگر چه آن کس قوی تر بودی بیفتادی، و از خوی و

[(۱)] قرآن، الاحزاب ۷

[(۲)] این حدیث صحیح را ابو نعیم در حلیه الاولیاء و ابن سید در طبقات و طبرانی در الکبیر چنین روایت کرده‌اند: کنت نبیا و آدم بین الروح و الجسد (جامع الصغیر ۲-۹۷).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۱

خون او بوی مشک آمدی، سنگریزه بر دست او تسبیح گفتی، و سنگ و کلوخ بر وی سلام گفتی، در چاهیکه آب دهان افکندی، آب آن چاه خوش گشتی، ستون خانه از درد جدایی او بنالیدی، چون ستون را در کنار گرفتی خاموش گشتی، درخت بفرمان او از جای پیشتر آمدی، چون گفتی باز گرد باز گشتی. در سفر ابر بر سر وی سایه افکندی، پریان با او سخن گفتندی و به وی ایمان آوردندی، از میان انگستان او چندان آب آمد، که همه لشکر او سیراب شدند، روز حرب بدر لشکر کفار را بیک مشت خاک هزیمت داد از همه نهایتها خبر کردی، حدیث غار و آنچه درو بود معروفست، سوسمار و آهو با او سخن میگفت، براق و معراج و دیدن هفت آسمان و هفت زمین و ملکوت و عرش و کرسی و حجابها و سدره و درخت طوبی و قاب قوسین در کمتر از ثلث شب او را بنمودند، بتان کعبه او را سجده کردند و بزغاله بریان زهر آلود با او بسخن آمد و گفت: لا تأکلی انا مسمومه سینه او بشکافته و دل او بیرون آوردند و بشستند و باز بجا نهادند، کنگره قصر کسری شب ولادت او بیفتاد، نیمه فارس در آن شب خشک گشت، ماه بشارت او بدو نیم شد، کودک خورد در گهواره به پیغامبری و نبوت او گواهی داد. این قدر از معجزات آوردیم و بر سیل ایجاز و اختصار.

محمد، احمد، مصطفی، حامد، محمود، قاسم، عبد الله، رسول، نبی امی، بشیر، نذیر، سراج، منیر، مبشر، منذر، عزیز، رؤوف، رحیم، عمید طاهر، مطهر، شاکر، شکور، شکر، ماحی، متقی، ناصر، منصور، سید صبور، صابر، راشد، رشید، شدید، علیم، حلیم، سلیم، منیب، قوی فصیح، وفی، تقی، نقی، علی، زکی، مرضی، سخی، جواد، میمون، مجتبی، مرتضی، منتخب، مبارک، مهدی، صادق، صالح، ناسخ، مشفق، شفیق رفیق، هادی، راضی، مهتدی، طیب، تواب، اواب، عابد، مجتهد، خاضع خاشع، ساجد، راکع، آمر، ناهی، زاجر، طه، یس، مزمل، مدثر، شاهد شهید، فتاح، عریف، عطوف، مکی، مدنی، البطحی، النهامی، حجازی، طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۲

هاشمی، عربی، نور، بشارت، رحمه، مجید، سعید، کریم، و دود.

در تورات میدمید، در انجیل طاب، در زبور فارقلیطا، در صحف ابراهیم حاشر، در صحف ادريس عاقب، در صحف طیلشاه [(۱)]، در آسمان اول عبد الله، در آسمان دوم عبد الملك، در آسمان سیم عبد القدوس، در آسمان چهارم عبد السلام، در آسمان پنجم عبد المؤمن، در آسمان ششم عبد المهیم در آسمان هفتم عبد الخالق، آفتاب عبد الرزاق، ماهتاب عبد الجبار، ستارگان عبد النور، روزها عبد الحکیم، شبها عبد الودود، فرشتگان عبد الرحمن کرویوان عبد الغفار، روحانیان عبد الجلیل، مقربان عبد الحمید، حفظه عبد المنعم، حمله عرش عبد الغنی، عرش عبد المغنی، کرسی عبد الرافع، طوبی عبد القاهر، سفره [(۲)] عبد الوهاب، بره عبد المجید، لوح عبد الباعث، قلم عبد الکریم، حور عبد الغفور، رضوان عبد الشکور، بهشت عبد الباری، بیت المعمور عبد الفتاح، جانوران عبد المصور، باد عبد القاهر، آتش عبد القادر پریان عبد الحی، زمین عبد الباری، دوزخ عبد الغالب، ملک عبد المحسن، درخت عبد الباقي، نبات عبد الرزاق، خاک عبد الحلیم، سنگ عبد الحکیم، کوه عبد الصمد، دریا عبد الصبور، مرغان عبد الجلیل، و حوش عبد الحمید، مؤمنان رسول الله، متقیان صفی الله، زاهدان خیره الله، ابدال صفوة الله، تایان حبیب الله صلی الله علیه و سلم.

القاب رسول صلی الله علیه و سلم

رسول الرحمة رسول البشارة، رسول الملحمی [(۳)] رسول الثقلین، نبی الحرمین سید العالمین، صاحب الحشر، صاحب العجائب، صاحب الآيات، المبعوث بالبینات، خطیب القیامة، شفیع الامت، سید ولد آدم، سید المرسلین، خاتم النبیین رسول رب العالمین، امام المتقین، قاید غر المحجلین [(۴)] قمر الساطع الحجة القاطعه

[(۱)] کذا، گزیده (ص ۱۷۳) در تورات طاب طاب، در انجیل میدمید، در زبور فارقلیطا، در صحف مقفی.

[(۲)] سفره: یعنی الملائكة الذين یسفرون بین الله و بین انبیائه واحدهم سفر (غریب القرآن).

[(۳)] اصل به جیم منقوطة، ولی بقرار ضبط علماء نبی الرحمة و الملحمه (الملاحم) در اسمهای آن حضرت ص آمده (ص ۱۶-۱) صفه الصفوه).

[(۴)] در اصل بی نقط است، ولی ارباب اوراد و تصوف قاید غر المحجلین گویند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۳

الشمس الطالع، البحر الداخر، النجم الزاهر، الفلك الدائر، رحمه للمؤمنین حجة علی الکافرین، مرسل بالرحمة، مؤید بالنصر، رحیم علی الامه، معصوم من الذنوب، مطهر من العیوب، مدینه العلم، مذكر الحلم، معدن الزهد، موطن التقی و الزها، صاحب المقام المحمود و الحوض المورد، و صاحب التاج و المنبر و البراق و الکوثر و الشفاعة و القربة و الخطابة و القبلة و الزلفه و الشریعة، اسرع الناس خروجا اذا بعثوا، سیدهم اذا حشروا، خطیبهم اذا نصتوا، شفیعهم اذا حسبوا مبشرهم مفتاح الجنة بیده، اصطفاه الله خلیلا و کلیمًا

چون گشت لذت لب نوشینت منتشر از نام خود کشیده بسی ننگها شکر
«منهاج» راست عرصه ملک سخن فراخ کز نعت تست در دهنش تنگها شکر

السنة الاولى من الهجرة

صاحب تاریخ مقدسی چنین میگوید: که مصطفی علیه الصلاة والسلام، چون از مکه

[(۱)] اصل اضافه.

[(۲)] سید اشرف الدین حسن بن ناصر علوی غزنوی یکی از شعرا و واعظان حدود ۵۰۰ ه است سید حسن بروزگار بهرام شاه بن مسعود در غزنه بود و در آنجا مورد بغض سلطان شد، از غزنه مفارقت گزید، و پس از سفر حج در بغداد از حضور غیاث الدین مسعود از سلجوقیان عراق (۵۲۹-۵۴۷ ه) نوازش دید، و بقول دولت شاه در جوین از جهان رفت ۵۶۵ ه.

[(۳)] در اصل کلمات طیب الله تراه از طرف کاتبان افزوده شده است.

[(۴)] آوفگک یا آوند: بر وزن پابند، ریسمانی که خوشهای انگور و غیر آن بر آن آویزند (فرهنگ نوبهار).

[(۵)] اصل: با حلوات، ولی با حلوات اصح خواهد بود.

[(۶)] اصل: مگر خون لب ندید، ولی خطای کاتب باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۵

هجرت کرد، پانزده روز در راه بماند، روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول، وقت چاشت به قبا رسید، و ابو بکر در خدمت او در زیر سایه نخل خرمایی نزول فرمود خلق مدینه را چون خبر شد، همه روی بخدمت نهادند از جماعت که او را دیده بودند، جمال مبارک او را میشناختند و طائفه‌ایکه هنوز خدمت او را در نیافته بودند، جمال مبارک او را میشناختند و طائفه‌ای که هنوز خدمت او را در نیافته بودند، نمی دانستند که مهتر علیه السلام کدام است و ابو بکر کدام؟ تا چون هوا گرم شد، ابو بکر بردای خود او را سایه کرد، همگان را معلوم شد، که سلطان تخت رسالت اوست، ابو بکر صاحب و سایه دار او رضی الله عنه. پس بخانه کلثوم هدم [(۱)] نزول کرد و بروایتی نزدیک سعد خثمی [(۲)] و روز سه‌شنبه و چهارشنبه و پنج‌شنبه آنجا بود فرمان داد به شکستن بتان، و مسجد قبا بنا فرمود، روز آدینه بنزدیک سالم عوف [(۳)] آمد، و در بطن وادی نماز جمعه گذارد، و اول جمعه در اسلام آن بود، پس بمدینه آمد، و آن روز مدینه هنوز باره نداشت، خانها و بستانها بود، هر کس خواجه را دعوت نزول میکرد، فرمود ناچه مرا بگذارید که او فرمانست بجائی که بنشیند، تا معلوم شود، آن موضع کدامست؟ ناچه می آمد، تا در خانه ایوب انصاری، آنجا زانو زد و بنشست، خواجه هفت ماه در خانه او بود، تا مسجد مدینه بساخت، خانها به سید در جوار مسجد مهیا شد، خواجه از آنجا نقل کرد، پس فرمان داد، ابو رافع و زید حارثه را، تا فرزندان خواجه، از مکه بمدینه آوردند، و فرزندان ابو بکر را هم، و بعد هجرت بیک ماه نماز چهارگانه شد [(۴)] و چون ماه رمضان در آمد، علم سپید [(۵)] بجهت عم خود حمزه با بیست یا سی سوار، بجهت زدن کاروان قریش فرستاد و آن اول علمی بود و لشکری در اسلام، و درین سال با عایشه در فراش آمد و ولادت نعمان بشیر، درین سال بود. و الله اعلم.

[(۱)] اصل هند ولی قرار طبری و الکامل: کلثوم بن الهدم.

[(۲)] اصل سعید جشمی، ولی بقرار طبری و مسعودی و غیرهم: سعد بن خثمه است. لطف الله احمد گوید: که در خانه کلثوم

منزل گزیدند ولی زایران در خانه سعد میدیدند، زیرا سعد متأهل نبود (حیات فخر کائنات ج ۲ ص ۲۳)

[(۳)] طبری: بنی سالم بن عون.

[(۴)] طبری: فی هذه السنه زید فی صلوات الحضر رکعتان و کانت صلاه لحضروا لسفر رکعتین.

[(۵)] اصل: سید ولی از روی متن طبری و الکامل درست شد: عقد رسول الله (ص) لعمه حمزه لواء ابیض فی ثلاثین رجلا- من المهاجرین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۶

السنه الثانيه من الهجره

این سال را سنه الامر بالقتال خوانند، چون ماه محرم بگذشت و صفر درآمد، مصطفی لشکر کشید بطرف بواط [(۱)] چون ماه ربیع الاول درآمد به بواط، در آخر ماه جمادی الاخری [(۲)] عبد الله حجش را بزدن کاروان قریش فرستاد با هشت صحابی و از کاروان قریش، چند کس را بدوزخ فرستادند، چندین تن را اسیر کرد، و آن اول غنیمت بود در اسلام، چون نصف ماه شعبان شد، قبله از بیت المقدس بگشت و عبد الله زید انصاری بانگ نماز در خواب دید، چون رمضان درآمد، روزه ماه رمضان فرض شد، و بامداد هفدهم ماه رمضان روز فتح بدر بود، و آن روز جمع مشرکان پانصد و پنجاه مرد بود و همه اشراف قریش و مشاهیر عرب با مصطفی علیه السلام سیصد و چهارده مرد بودند، و هفتاد شتر و یک اسب که مقداد اسود داشت، و هشتاد شمشیر بود و جمع مشرکان به عدوه قصوی [(۳)] نزول کردند، و صحابه در خدمت مصطفی صلی الله علیه و سلم به عدوه دنیا، بفرمود مر صحابه را تا حوض راست کردند، و پر آب کردند. و تمامت موضع دیگر که آب بود همه بانباشتند، و برای او از شاخ سایبانی کردند، و مصطفی علیه السلام صحابه را گفت:

که هان یاران! مکه [(۴)] هر که جگر گوشه داشت از اشراف، بتمام و کمال، پیش آورده است، چه میکنید؟ از مهاجران و انصار، فصلی در جان باختن بگفتند، که جانها ما فدای حق و نبوت تو در کارزار [(۵)] باید بود. مصطفی فرمود: حق تعالی مرا وعده نصرت کرده است. چون به قتال مشغول شدند اسود عبد الاسد مخزومی [(۶)] از میان مشرکان سوگند خورد، که یا حوض مؤمنان خراب کنم، و یا از آن آب خورم، و یا کشته شوم، و بیرون آمد، و قصد حوض کرد، شیر خدای حمزه یک شمشیر پیاپی او بزد، و او را قلم کرد، او خود را در روی انداخت، و بسوی حوض خزیدن گرفت، تا سوگند خود را راست کند، حمزه باز گشت، و او را در حوض

[(۱)] اصل: ابواط. طبری و غیره بواط.

[(۲)] اصل: جمادل آخر.

[(۳)] اصل: عروه، صحیح آن عدوه است قرآن عظیم فرماید: اذ أنتم بالعدوه الدنيا و هم بالعدوه القصوی (الانفال ۴۳).

[(۴)] اصل در مکه، ولی ترجمه این عبارت طبریست. که بقول وی حضرت رسول فرموده بود: هذه مکه قد القت الیکم افلاذ کبدها، و بلعمی چنین ترجمه کرده: مکه جگر گوشه‌های خود را بجانب شما افکنده.

[(۵)] اصل: تو کار را باید.

[(۶)] اصل: مخرومی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۷

بگشت. پس آنگاه عتبه و شیبه پسران ربیع، و ولید عتبه بیرون آمدند، و مبارز خواستند از بنو اعمام خود.

عبیده [(۱)] بن حارث بن عبد المطلب، و حمزه و علی بیرون آمدند، عبیده زخم خورد و حمزه و علی هر دو او را یاری کردند، و

هر سه مشرک را بکشتند.

مهجع [(۲)] بن عبد الله را مشرکان تیر زدند و شهید کردند. پس ابو جهل بیرون آمد.

چون مصطفی علیه السلام او را بدید، غضب نبوت شعله زدن گرفت فرمود: هان ابو بکر و یاران! جبرئیل آمد. مصطفی میان صفها آمد، و یک مشت خاک ریزه برگرفت و روی به کفار آورد و گفت: شاهت الوجوه، و بر آن سنگریزه دمیده، بسوی مشرکان انداخت، هزیمت بر ایشان افتاد، و چهل و دو مشرک را از اشراف ایشان اسیر کردند، و پنجاه کس را از اشراف بدوزخ فرستادند، و از بنی هاشم پنج تن اسیر شدند، و عقیل ابی طالب، و نوفل حارث، و عثمان و عمر، و سلیت بن عدی [(۳)] و داماد مصطفی ابو العاص زوج زینب از بنی امیه اسیر شد. پس معاذ بن عمر در آمد و ابو جهل را زخمی زد که بماند، عبد الله مسعود سرش باز برید، باز مشرکان هزیمت کردند پس سربیه عصما [(۴)] درین سال بود، و کشتن ابو عفک [(۵)] و غزوه بنی قینقاع [(۶)] هم در شوال این سال بود، و غزوه سویق [(۷)] که در عقب ابو سفیان [(۸)] رفتند هم در ان سال بود، در ذی الحجه روز عید اضحی دو گوسپند مصطفی بدست خود قربان کرد، و الله اعلم بامور يتعلق بعلمه.

السنة الثالثة من الهجرة

این سال را سنه الرض خوانند، پس مصطفی علیه السلام و الصلاة، چون از بدر

[(۱)] اصل: عبید، طبری و غیره عبیده

[(۲)] اصل: مهجع، ولی بقرار طبری و غیره مهجع از موالی حضرت عمر بود.

[(۳)] کذا، ولی در این جا اسمای حضرت عثمان و عمر غلط است، زیرا آنها در مجاهدین بدرند نه از گروه اسراء.

بقول طبری و الکامل از بنی هاشم عباس و عقیل و نوفل اسرای بدر بودند، که حضرت عباس فدیة آنها را مطابق به امر حضرت رسول ص پرداخت.

[(۴)] عصماء بنت مروان از بنی امیه زنی بود که مسلمانان را هجو میکرد، و بامر پیغمبر ص عمیر بن عوف او را بکشت (حیات محمد).

[(۵)] اصل: غفل، و لی ابو عفک نام یهودی بود از قبیله بنی عمرو بن عوف، که بجرم هجو مسلمانان، سالم بن عمیر او را کشت.

[(۶)] اصل: و عروه بنی فلسفی که تحریف کاتب است.

[(۷)] اصل: عروه سویق

[(۸)] اصل: ابو سفین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۸

بازگشت، کعب اشرف یهودی عهد پیغامبر صلی الله علیه و سلم بشکت، در جمازه سوار بمکه آمد، و برای مشرکان تعزیت داشت مصطفی محمد سلمه را، و سلکان بن سلامی [(۱)] را با فوجی فرستاد، در شب پهای حصار او آمدند، و او را آواز دادند، سلکان گفت: که ما بقرض خواستن آمده‌ایم، که محمد از ما صدقات میخواهد، کعب فرود آمد [(۲)]. سلکان مر او را در زیر دست بگرفت، محمد سلمه او را بدوزخ فرستاد.

در ماه شوال روز آدینه، بیست و ششم ماه، مصطفی علیه السلام از مدینه بیرون آمد، روز شنبه غزوه احد بود، چون نماز جمعه بگذارد، سلاح در پوشید و با هزار مرد از مدینه بیرون آمد، و مشرکان سی هزار مرد زیادت بودند و ابو سفیان بر ایشان بود، وزن او هند بنت عتبه با او بود، سوگند خورده بود که جگر حمزه بخورد، که حمزه برادر او را در جنگ بدر کشته بود، چون مؤمنان در

خدمت سید عالم، یک میل از مدینه، بیرون آمدند عبد الله ابي، سر منافقان، سه یکی از خلق را باز گردانید. مصطفی علیه السلام براند، تا بشعب احد آمد، و عبد الله جبیر را که امیر همه تیز اندازان بود، بر دهانه دره بایستاند، که شما نگاهدارید، تا از پس ما مشرکان در نیابند، و علم اسلام، به پسر عم خود مصعب بن [(۳)] عمیر بن هاشم داد و هر دو فریق روی بجنگ آوردند، و هند زن ابو سفیان از غلام امیر جبیر مطعم که وحشی نام او بود، قبول کرده بود، که اگر حمزه را بکشی، جمله حلّی، از گوش و گردن و دست و پای من ترا باشد، و جبیر مطعم که مالک وحشی بود، وحشی را گفته بود، که عم او روز بدر در زیر دست و پای مسلمانان کشته شده بوده است اگر حمزه را کشی، آزاد باشی! آنگاه مصعب بن عمیر که علم مصطفی بدست او بود، شهادت یافت، مصطفی علم بدست علی داد، و نصرت خدای تعالی در رسید، و مشرکان هزیمت شدند تیر اندازان از دهانه دره در عقب غنیمت برفتند، خالد ولید با صد سوار در عقب

[(۱)] طبری و الکامل: محمد بن مسلمه و سلکان بن سلامه بن وقش.

[(۲)] اصل: کعب فرمود، ولی بجای آن فرود آمد، وزون تراست.

[(۳)] کذا، ولی در طبری و الکامل تنها، مصعب بن عمیر است، طبری گوید: و أعطی رسول الله ص اللواء رجلا من قریش یقال له مصعب بن عمیر ...

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۶۹

درآمد، و عبد الله جبیر را که امیر تیر اندازان بود، شهید کرد، و حشم کفار از کمین برخاستند، و حمزه را شهید کردند، و هزیمت بر مسلمانان افتاد، و سنگ بر روی مبارک مصطفی صلی الله علیه و سلم زدند، و دندان مبارکش بشکستند، و رخس خون آلود کردند، و او در حفره افتاد، علی و طلحه دست مبارکش گرفتند و بر آوردند، و شیطان از بلاء کوه آواز داد: آآن محمدا قد قتل، محمد کشته شد. هند و زنان مشرکه، مسلمانان کشته شده را مثله [(۱)] کردند، و هفتاد تن از مسلمانان شهید شدند، و از مشرکان بیست و دو تن بدوزخ رفتند، و مصطفی بمدینه باز آمد، و درین سال حسن علی را ولادت بود، مصطفی زینب بنت خزیمه را در نکاح آورد، و ام کلثوم را به عثمان رضی الله عنه داد و الله اعلم بالصواب.

السنة الرابعة من الهجرة

این سال را سنه ترقیه گویند، محمد اسحاق روایت میکند: که چون مصطفی صلی الله علیه و سلم باز گشت از احد، قومی بیامدند از قبیله عضل [(۲)] و قاره و معلمان دین التماس نمودند، شش تن با ایشان نامزد شدند، عاصم، ثابت و حیب و زید بن الدثنه [(۳)] در میان ایشان، چون به رجیع [(۴)] رسیدند آن طایفه عذر کردند، و شمشیرها کشیدند، برایشان حمله کردند، عاصم، ثابت و سه یار شهید شدند، و حیب اسیر گشت، و او را بردار کردند، در آن لحظه از خدای تعالی درخواست، که دیدار مصطفی علیه السلام به بیند، حجاب از میان برخواست [(۵)]، از سردار مدینه بر وی ظاهر شد، و جمال مصطفی بدید، پس تمام شد، رضی الله عنه. این آیت در حق ایشان منزل شد: و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضاة الله [(۶)].

پس حادثه بئر معونه افتاد، و آن چنان بود: که مصطفی علیه السلام منذر بن عمرو انصاری را با چهل یار از اصحاب صفه و زهاد بجانب نجد فرستاد

[(۱)] مثله، گوش و بینی بریدن و عقوبت کردن (غیاث) ترجمه این عبارت طبریست: یمثلن بالقتلی ...

[(۲)] اصل: عضل

[۳] اصل: الدسه، نامهای این ۶ نفر بقول طبری و جمهور اینست.

(۱) مرثد بن اَبی مرثد الغنوی (۲) خالد بن البکیر (۳) عاصم بن ثابت بن ابی الافلح (۴) خیب بن عدی (۵) زید بن الدثنه (۶) عبد الله بن طارق

[۴] اصل: بر جمیع، ولی رجیع آبی بود در حجاز متعلق به هذیل.

[۵] کذا، باملای حاضره: برخاست

[۶] قرآن، البقره ۲۰۶

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۰

تا ایشان را باسلام دعوت کند، چون به بئر معونه رسیدند، عامر طفیل با جمعی ناگاه بر ایشان زدند، و همه را شهید کردند، مگر عمرو بن امیه ضمیری [(۱)] را که اسیر کردند، و بقدای سوگند، او را عامر طفیل آزاد کرد چون عمرو بمدینه باز آمد، دو تن از بنی عامر آمده بودند و اسلام آورده، و عهد نامه مصطفی علیه السلام با خود برده، عمرو ایشان را دریافت، هر دو را بکشت، چون پیغامبر را معلوم شد فرمود: که بد کردی، و بر عامر که غدر کرده بود، چهل بامداد ادعا کرد، و هیچ کس بشومی آن غدر، دولت اسلام درنیافت. غزوه ذات الرقاع درین سال بود، و غزوه بدر میعاد [(۲)] درین سال بود و ام سلمه را مصطفی علیه السلام و التحیه، درین سال خواست، و الله اعلم بالصواب.

السنة الخامسة من الهجرة

این سال را سنۀ الزلازل خوانند، مصطفی علیه الصلاة والسلام، درین سال بطرف دومة الجندل از حد روم برفت، و غزوه بنی المصطلق [(۳)]، درین سال بود، و حدیث افک افتادن دران غزوه بود، عایشه رضی الله عنها در ان سفر بخدمت مصطفی علیه الصلاة والسلام بود، بوقت کوچ از هودج بجهت تجدید وضو بیرون آمد، چون فارغ شد، باز آمد، صحابه کوچ کرده بودند همانجا بیفتاد، و چادر در سر کشید، صفوان بجهت ناقه لشکر توقف کرده بودند او را در عقب خود نشانند، لشکر [(۴)] بمنزلگاه نزول کرده بود، که در رسید، چون منافقان آن بدیدند، هر کسی سخنی گفتند، چون بمدینه آمدند، عایشه رضی الله عنها، اجازت خواست، بخانه پدر رفت، مدت یک ماه برآمد، عایشه را از آن تهمت که میگفتند خیر شد، شب و روز میگریست، ناگاه مصطفی علیه السلام به حجره ابو بکر رضی الله عنه آمد و وحی آمد در براءۀ او شانزده آیت. مصطفی ثابت و مسطح اثاثه، و حمه بنت جحش [(۵)]، عبد الله ابی را حد زد. پس در ماه

[(۱)] طبری: الضمیری

[(۲)] به اختلاف روایات: بدر الموعده، بدر الاخره، بدر الثانیة، بدر الوعدہ بدر المیعاد.

[(۳)] اصل: المصطلق، ولی آنچه در متن نوشته شد، درستست.

[(۴)] اصل: از لشکر که از زاید است.

[(۵)] نامهای آنها در طبری: مسطح بن اثاثه، حسان بن ثابت، حمه بنت جحش، که در اصل حسان حک شده، و حمه بنت جحش را نوشته‌اند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۱

دی القعدة حرب خندق بود، و سبب آن بود که جهودان بنی قریظه عهد مصطفی علیه السلام بشکستند، و مشرکان مکه را بر قتال محمد تحریض کردند، و سر ایشان حی اخطب بود، و سلام بن ابی الحقیق بود، غطان [(۱)] که سر ایشان عتبه بن الحصین الفواری

[۲] بود، و ابو سفیان و سران قریش جمله ده هزار مرد بدر مدینه آمدند، مصطفی به مشورت سلمان فارسی خندق فرموده، و با سه هزار مرد بیرون آمد، و بیست و اند روز جنگ قایم شد، تا به آخر مبارزان مشرک عمرو بن عبدود که مبارز عرب بود، و عکرمه ابو جهل، و دیگران در خندق در آمدند، علی بن ابی طالب کرم الله وجهه، عمرو عدی [۳] را ضربتی بزد، و بدوزخ فرستاد، و دیگران به هزیمت از خندق بیرون رفتند، و سعد پسر نعیم مسعود اشجعی [۴] رضی الله عنهما با جازت مصطفی حیلتی و مکرری اندیشید و جهودان را در شب گفت: که من دوست شماام، نصیحت من بشنوید، از قریش گروگان بستانید، آنگاه با محمد قتال کنید! قبول کردند، پس به نزدیک قریش آمد و گفت:

بدین جهودان اعتماد مکنید: که ایشان میخواهند تا از شما گروگان بستانند و صد مرد به محمد دهند، و بخدمت مصطفی آمد گفت: کار هر دو فریق کردم دیگر روز قریش از جهودان مدد خواستند، جهودان از قریش گروگان التماس نمودند، سخن نعیم راست افتاد، هر دو فریق با هم بی اعتماد شدند، و شب حق تعالی فرشتگان را بفرستاد، تا خیمه‌ها ایشان برکنند، و سرما بر ایشان گماشت همه خایب و خاسر باز گشتند، و مصطفی لشکر بدر بنی قریظه آورد و بیست و پنج روز ایشان حصار دادند، پس بر حکم سعد معاذ فرود آمدند، او بقتل مردان ایشان و اسم فرزندان حکم کرد، و مصطفی علیه السلام فرمود: تا هفتصد مرد ایشان را بدوزخ فرستادند، و زن و فرزندان ایشان را برده [۵] کردند، و درین جنگ هفت تن از مسلمانان شهید شدند، رضی الله عنهم.

[۱] اصل: که عطفان را.

[۲] کذا، ولی صحیح آن بقول طبری و غیره عیینه بن حصن بن حذیفه بود از بنی فزاره.

[۳] کذا، ولی همان عمرو بن عبدود است.

[۴] کذا، ولی بقول طبری نعیم بن مسعود بن عامر اشجعی بود و بعد ازین میآید که سخن نعیم راست افتاد، پس اینجا کلمات سعد پسر زاید است.

[۵] اصل: اسیر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۲

السنة السادسة من الهجرة

این سال را سنه الاستیناس خوانند، درین سال پانزده لشکر به اطراف فرستاده بود و سریه عربین [۱] هم درین سال بود، و آن طایفه بیامدند، و اسلام آوردند و هوای مدینه ایشان را سازوار نیامد، رنجور شدند، مصطفی علیه الصلاة والسلام ایشان را بمیان شتران فرستادند، تا در هوای بادیه صحت یافتند، پس نگاهبانان را شهید کردند، و شتران را بردند، کور [۲] بن جابر الفهری را در عقب ایشان فرستاد، ایشان را بگرفتند، و دست و پای ایشان را ببریدند، و چشمه‌ها ایشان کور کردند، و در آفتاب بگذاشتند تا از گرما بدوزخ رفتند. پس غزوه ذی قرد [۳] بود، و شترانی که عتبه حصین فراوی [۴] برده بود، تعاقب کردند و بازستدند. پس غزوه حدیبیه بود، در ماه ذی القعدة مصطفی علیه السلام در خواب دید که به مکه آمدستی، بفرمود صحابه را تا همه احرام عمره گرفتند، و با هفتصد صحابی از مدینه روی بمکه نهادند، و شتران هدی را بردند [۵]، چون به عسفان رسیدند بشر بن سفیان الکعبی پیش مصطفی آمد، که اهل مکه مستعد منع تو شده‌اند، و خالد ولید، به کراع عمیم [۶] آمده است. مصطفی علیه الصلاة والسلام راه بجانب ورع بگردانید، و عثمان عفان را رضی الله عنه به نزدیک مکیان فرستاد، که ما بزیارت آمده‌ایم، مکیان او را نگاه داشتند، و خبر به مصطفی رسید، که عثمان شهید شد، پس بفرمود: تا سعد را زندان کردند، و برقتال قریش خبر دادند، و قریش سهیل بن عمرو را بنزدیک مهتر ما علیه السلام فرستادند، که عثمان در حیاتست درین [۷] سال باز گرد! در سال آینده

درین روز قریش مکه را خالی کنند، تا خواجه و صحابه عمره قضا کنند، و ده سال صلح باشد، و هر که از قریش بمدینه آید باز دهند، و هر که از مدینه بمکه آید، باز دهند، و هر که خواهد در عقد محمد آید و هر که خواهد از قبایل در عقد قریش آید، و عهدنامه بنوشتند، و مصطفی همانجا

[(۱)] اصل: غزنین، الکامل: عرنین، که از بنی عکل و بنی عرنیه بودند

[(۲)] کذا، الکامل:

کرز بن جابر.

[(۳)] اصل: مرود، و سهو کاتب است.

[(۴)] طبری و الکامل: عینه بن حصن بن حذیفه بن بدر الفزاری.

[(۵)] این کلمه را کرم خورده (براندند) نیز خوانده میشود، در طبریست: و ساق معه الهدی.

[(۶)] کذا، طبری: کراع غمیم، در هشت میلی عسفان.

[(۷)] اصل: که درین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۳

قربان کرد و بازگشت، و در راه آیت انا فتحنا لک فتحا مینا [(۱)] بیامد. و الله اعلم بالصواب، و الیه المرجع و المآب.

السنة السابعة من الهجرة

این سال را سنه الاستدلال گویند، راوی میگوید: مصطفی علیه السلام با یک هزار و چهار صد صحابی روی به خیبر نهاد، و آن بلاد را چند حصن بود یک یک را فتح کرد، تا به حصن الوطیح [(۲)] و سلالم رسید، و مدۀ ده شبانه روز آن حصن را بداشت تا مرحب که مبارز و مهتر آن طایفه بود، سلاح پوشید، و بیرون آمد، و مبارز خواست، محمد مسلمه [(۳)] با او در میدان آمد، و درختی در میان هر دو بود، هر یک زخم خصم را بدان رد میکردند، تا بزخم شمشیر آن درخت قطع شد، پس محمد مسلمه [(۴)] او را ضربتی زد، و بدوزخ فرستاد، و بروایت شیخ علی رضی الله عنه بود که مرحب [(۵)] را بقتل رسانید، پس محمد مصطفی علیه الصلاة و السلام، ابو بکر را رضی الله عنه، با فوجی از صحابه به حصنی فرستاد از حصنه‌های خیبر، چون آنجا رفت، قتال بسیار کرد، آنرا فتح نا کرده باز آمد، مصطفی علیه التحیه، دیگر روز علی را رضی الله عنه پیش خواند و او را درد چشم بود، آب دهان مبارک خود در چشم علی مالید، و علم بدست، او داد، او را بدان قلعه فرستاد، در حال چشم مبارکش صحت یافت، و روی بدان قلعه نهاد، و قتال آغاز کرد، و مبارزان جهودان بیرون آمدند، و به قتال پیوستند، ناگاه مبارز جهودی زخمی کرد بر سپر [(۶)] علی رضی الله عنه، سپر از دست وی بیفتاد، دری دید نزدیک قلعه، علی رضی الله عنه دست فراز کرد، و آن در آنجا سپر [(۷)] پیش داشت، و قتال میکرد تا قلعه بکشد.

سلمه [(۸)] بن ال-کوع میگوید، رضی الله عنه: بعد از فتح من با هفت تن از صحابه برفتیم، و چندانچه جهد کردیم، آن در را نتوانستیم از یک روی بدیگر روی

[(۱)] قرآن، الفتح

[(۲)] اصل: یسطیح، طبری و جمهور: الوطیح.

[(۳)] اصل: سلمه، طبری و جمهور: مسلمه.

[(۴)] اصل: سلمه.

[(۵)] اصل: مرجب.

[(۶)] اصل: سرهم خوانده میشود

[(۷)] اصل:

سر، ولی سپر اصح است بسند قول طبری: فطرح ترسه من یده فتناول علی (رض) بابا کان عند الحصن فترس به عن نفسه فلم یزل فی یده و هو یقاتل ...

[(۸)] اصل: سلمی، بقول جمهور: سلمه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۴

گردانیدن. روایت صحیح آنست: که هم درین غزو بود، که زن سلام بن [(۱)] مشکم کید کرد، و زهر در بزغاله بریان تعبیه کرد، و بخدمت مصطفی علیه السلام آورد و رسول علیه السلام گفت: این بزغاله مرا خبر میکند، که زهر دارد، و چون خوانچه بزغاله بریان زهر آلود بیرون بردند، جعفر طیار از حبشه برسید، و همان روز تمام قلاع فتح شد، و هم درین سال بفرمود، تا خاتمی ساختند به جهت او علیه السلام، و نقش خاتم محمد بنوشتند، و رسولان فرستاد، بملوک اطراف بعرب و عجم و روم. و الله اعلم بالصواب.

السنة الثامنة من الهجرة

این سال را سنه استواء گویند، و غزوه موته [(۲)] درین سال بود، راوی میگوید که مصطفی علیه السلام، حارث بن عمرو را رضی الله عنه، نزدیک شرحبیل [(۳)] بن عمرو فرستاد، و او عامل هرقل بود در شام، او رسول مصطفی علیه السلام را بکشت. مصطفی علیه السلام، سه هزار مرد را بدان جانب فرستاد و زید حارثه را بر سر ایشان امیر کرد و فرمود: که زید شهادت یابد، جعفر ابی طالب امیر باشد، و اگر جعفر شهادت یابد، عبد الله رواحه امیر باشد، و آن لشکر برفت، چون بموته رسیدند بموضعی از حدود شام، هرقل با بیست هزار مرد بزمین بلقا بود، حشم [(۴)] هرقل به لشکر اسلام رسید، چون قتال پیوستند زید بن حارثه شهید شد، جعفر رایت بستد، و پیاده شد، دستش راستش بینداختند، بدست چپ بگرفت چپ هم قطع شد، علم را به سینه بگرفت، پس شهید شد، و در سن سی و شش سالگی بود، حق تعالی او را بعوض دو دست دو پر داد، تا در جنت می‌پرد، عبد الله رواحه رایت بستد شهید شد، باقی لشکر خالد ولید را امیر کردند و باز گشتند رضی الله عنهم.

چون ماه رمضان در آمد، بنی بکر و قریش عهدی که با مصطفی کرده بودند نقض [(۵)] کردند، مصطفی علیه الصلاة و السلام فرمان داد، تا صحابه استعداد کردند، با ده هزار مرد، بجانب مکه روان شد، چون به نزدیک رسید بفرمود تا هر مردی دو آتش کردند، چنانچه بیست هزار آتش شد عباس رضی الله عنه

[(۱)] اصل: بن مسلم، مطابق قول جمهور صحت شد.

[(۲)] اصل: موت.

[(۳)] اصل: سرجنبل. جمهور:

شرحبیل

[(۴)] اصل: جشم

[(۵)] اصل: نقض.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۵

را دل میخواست، که کسی قریش را خبر کند، و قریش را از آمدن لشکر صحابه هیچ خبر نبود، ابو سفیان حرب، و بدیل و رقاء [(۱)] از مکه به تفحص آمده بودند، در شب تاریک با هم میگفتند: که ما لشکر ازین زیاده ندیده‌ایم، عباس سخن او را بشناخت، آواز داد: «ای ابو سفیان! وای بر قریش!».

ابو سفیان خود را در پناه عباس انداخت، دیگر روز بامداد بخدمت مصطفی آمد، ایمان آورد. پیغامبر با ده فوج سوار، هر فوج یک هزا مرد با سلاح چنانچه جز چشم و گوش و لب هیچ دیگری ظاهر نبود، بمکه در آمدند، و خلق متفرق شد، و پیغامبر به مسجد آمد، و طواف کرد، و به تازیانه بسوی بتان اشارت میکرد، و ایشان برهم می افتادند، و پانزده روز در مکه بود، پس بجانب حنین آمد، و هوازن و ثقیف میان مکه و طایف بودند، و مهتر ایشان عوف بن مالک بود، و مصطفی با دوازده هزار مرد از مهاجر و انصار. و دو هزار مکیان چون بحنین رسیدند، قتال پیوستند، و هزیمت بر مشرکان افتاد. هزار تن را اسیر کردند و مواشی و مال چندان بدست اسلامیان آمد، که در حساب نیاید.

باقی مشرکان بطائف رفتند، و در حصار درآمدند، و آن حصار فتح شد و مصطفی بازگشت، بمدینه آمد، ولادت ابراهیم پسر مصطفی درین سال بود. صلی الله علیه و علی آله و اصحابه اجمعین.

السنة التاسعة من الهجرة

این سال را سنه البراءه خوانند، و غزوه تبوک درین سال بود، و سبب آن بود، که هرقل ملک روم استعداد آن کرد، که بنفس خود قصد حضرت رسالت کند، و برای استیصال لشکر اسلام بمدینه آید [(۲)]، چون رای باصغا رسید، سید کونین [(۳)] را از آن حال معلوم شد، صحابه را رضی الله عنهم فرمان داد: که استعداد عزم روم کنید، و عموم احوال و جمیع اوقات دیگر، هر گاه که سید المرسلین غزوه مصمم [(۴)] کردی، آنرا در پرده داشتی، و بظاهر نفس بجانب دیگر گماشتی، تا خصم را از توجه لشکر معلوم نگشتی. اما درین سفر، خواجه

[(۱)] اصل: بدیل و وفار.

[(۲)] اصل: آرد

[(۳)] اصل: چون رای با صفا رسید کونین را ...

[(۴)] اصل: بر غزوه مصمم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۶

کونین علیه السلام، پرده از روی عزم بر گرفت، و صحابه را اعلام داد، که به رای [(۱)] نبوت بطرف روم مهیا باشید، و سبب آن بود، که وقت تابستان و موسم گرماء حجاز بود، و لشکر اسلام بسیار، و عدد بی شمار، و در اطراف و اکناف شام و روم قحط بود، و از مدینه تا تبوک که مقصد بود، نود فرسنگ راه بود. چون صحابه استعداد کردند، سید انبیاء علیه الصلاة والسلام، از مدینه بیرون آمد با سی هزار مرد صحابی، ازین جمله ده هزار اسپ سوار و ده هزار شتر سوار و هشت هزار پیاده، علی را رضی الله عنه در مدینه خلیفه فرمود، پس بجانب تبوک روان شد، چون بران موضع رسید، لشکر هرقل روم متفرق شده بودند، و از تبوک خالد ولید را بجانب دومه الجندل [(۲)] فرستاد و امیر ایشان اکیدر کندی [(۳)] بود، و مصطفی خالد را فرمود: که تو او را در شکارگاه خواهی یافت، خالد در شب باو رسید، و او را بگرفت، و بخدمت مصطفی آورد، چون او را بخشید جزیه قبول کرد و بازگشت، و سوره براءه من الله و رسوله [(۴)] درین سال نازل شد و ابو بکر و علی را رضی الله عنهما بجانب مکه فرستاد، بر قافله مشرکان تا اعلام

دادند، و الله اعلم، اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارگه و سلم.

السنة العاشرة من الهجرة

این را سنة الحج الوداع گویند، درین سال مصطفی علیه السلام و التحیه اسامه زید را بزمین فلسطین فرستاد، تا کینه پدر را زید حارثه [(۵)]، باز خواهد.

چون آنجا رفت، آن زمین را نهب کرد، و آن مشرکان را بسیار بدوزخ فرستاد، و بلاد ایشان را بسوخت، و درین سال از جمله قبایل عرب فوج فوج بخدمت مصطفی آمدن گرفتند، و اسلام قبول کردند، و او علیه السلام با جمله حجره‌ها خود که امهات مؤمنین بودند، از مدینه بیست و پنجم ماه ذی القعدة بر عزیمت حج بیرون آمد، و با همه اهل بیت حج گذارد، و هدی بداد، و کعبه را وداع کرد، و خطبه الوداع گفت.

چون سال یازدهم درآمد، در آخر ماه صفر، زحمت و مرض بر ذات مبارک او

[(۱)] اصل: که رای.

[(۲)] اصل: دوته الجندل.

[(۳)] اصل: اکرر، بقول بلاذری: اکیدر بن عبد الملک الکندی.

[(۴)] آیه اول سوره التوبه.

[(۵)] اصل: از زید حارثه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۷

استیلا یافت، و دوازده روز رنجور بود، روز دوشنبه دوازدهم ماه ربیع الاول سنه احدی عشر، وقت چاشت از دار فنا، بدار بقا رحلت فرمود. گفته‌اند: مدت مرض او چهارده روز بود، و وصیت فرمود، تا او را علی و عباس، و دو پسر عباس، فضل و قثم بشویند، و اسامه زید رضی الله عنهم و شقران [(۱)] مولی رسول، با ایشان بودند، و اوس بن خولی انصاری هم با ایشان بود، و در سه جامه سپید کفنش کردند، و صحابه بر وی جدا جدا نماز کردند، بی جماعت و امام، و او را در حجره عایشه رضی الله عنها دفن کردند. صلی الله علیه و سلم، و علی آله و اصحابه و ذریاته الی یوم الدین

الطبقة الثانية

طبقه خلفاء راشدین

الاول ابو بکر

ابو بکر صدیق رضی الله عنه، خلیفه رسول بود، نام او ابو بکر عتیق بن ابی قحافه و نام ابو قحافه عثمان بن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تیم بن مره بود و ابو بکر رضی الله عنه. مردی تمام بالا- بود، لعل [(۲)] و سپید باریک اندام تنک موی، و بر روی مبارکش رگها بنمودی، پیشانی بیرون آمده، چشمها بکود [(۳)] فروشنده، و از جمله سال‌داران قریش بود، و به تجارت شام رفته بود، و پیش از ظهور اسلام راهبی او را وصیت کرده بود، که منتظر باش به بیرون آمدن نبی آخر الزمان را، و گفته‌اند: خوابی دیده بود، چون باز آمد، خبر مصطفی بشنید اسلام آورد، و اقرباء خود را باسلام دعوت کرد، عثمان بن عفان، و زبیر عوام و طلحه و سعد

ابی وقاص، و عبد الرحمن عوف، بدعت او اسلام آوردند، و ابو بکر سی ساله بود، که اسلام آورد، و او را شش فرزند بود: عبد الله، و عبد الرحمن و محمد، و عایشه، و اسما، و ام کلثوم، و با مصطفی صلی الله علیه و آله و صحبه

[(۱)] در نسخه اصل، فضل را فضیل، و شقران را نفران نوشته که مطابق قول جمهور تصحیح شد.

[(۲)] در شرح حلیه‌های اکثر اشخاص این کلمه بجای سرخ از طرف مولف استعمال شده.

[(۳)] اصل: به کو فرو شده شاید اصلا (بکود فرو) باشد، و ترجمه همان تعبیر غایر العینین طبری و دیگران باشد، که در حلیه حضرت ابو بکر آورده‌اند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۸

و از واجه و امهاته، یکجا هجرت کرد، و مال و فرزندان، فدای مصطفی کرد، و رسول علیه السلام در آخر حیوة، او را امامت فرمود، و بعد از مصطفی باجماع صحابه بخلافت نشست، و در عرب هر که مرتد شد، همه را کشت، و در ایام خلافت او بحرین، و ... [(۱)] بحر، و از عراق بعضی از حوالیه بادیه عرب، و بعضی از شام و حمص و اجنادین [(۲)] از زمین فلسطین گشاده شد، مسیلمه کذاب، و اسود کعب کذاب را بکشت، و آخر عمر، پانزده روز رنجور گشت، و در سال سنه ثلاث عشر من الهجره برحمت حق پیوست و او را در جوار مصطفی صلی الله علیه و سلم در حجره عایشه رضی الله عنها دفن کردند، و مدت خلافت او، دو سال و سه ماه و ده روز بود، و الله اعلم بالصواب.

الثانی عمر الفاروق رضی الله عنه.

عمر خطاب رضی الله عنه، نام پدر عمر خطاب بن نفیل بن عبد العزی بن قرط بن ریاح بن عبد الله بن رواح بن عدی بن کعب بن لوی [(۳)] بود، در نسب به هشت پدر، به نسب مصطفی صلی الله علیه و سلم می‌پیوندد، و کنیت او ابو حفص، و مادر او حیثمی بنت هاشم بن المغیر المخزومی [(۴)] بود، و روایت اهل حجاز آنست:

که او سپید رنگ بغایت بود، دراز بالاء، اصلع سر، لعل رخسار، و بروایت اهل عراق، سیاه‌چرده بود به اتفاق، و بهر دو دست شکار توانستی کرد، و او بیست و پنج ساله بود که اسلام آورد، در سنه ست من الهجره، مصطفی صلی الله علیه و سلم دعا کرده بود که اللهم اعز الاسلام بابی جهل بن هشام او بعمر بن الخطاب در حق عمر رضی الله عنه مستجاب شد، مردی عظیم با صلابت بود و خواهر او

[(۱)] در این جای یک کلمه بصورت (اسباب) خوانده میشود.

[(۲)] اصل: احاو بن، از روی طبری و بلاذری نوشته شد.

[(۳)] کذا، طبری: عمر بن الخطاب بن نفیل بن عبد العزی بن ریاح بن عبد الله بن قرط بن رزاح بن عدی بن کعب بن لوی. مسعودی: عمر بن الخطاب بن نفیل بن عبد العزی بن فرط بن ریاح بن عبد الله بن رداح بن عدی ابن کعب ... (مروج ص ۴۱۷ ج ۲) درین اختلاف روایات قول طبری و الکامل از طرف مورخان موثق شمرده شده است، چنانچه مجمل و الکنی و الاسماء هم با طبری هم‌نواست، و محقق قندهاری نویسنده ابجد التواریخ و علامه شبلی مولف الفاروق هم موافق طبری نوشته‌اند محقق قندهاری می‌نویسد: نفیل مصغر، ریاح بکسر الراء. و بالتحتیه، قرط بضم القاف، رزاح بفتح الراء (ابجد. ص ۶).

[(۴)] طبری و الکامل: حنتمه بنت هاشم بن المغیره. مروج مسعودی: خیشمه بنت هشام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۷۹

فاطمه زن سعید [(۱)] بن زید بن عمرو بن نفیل بود، و زید و خطاب هر دو برادران بودند، و این سعید پسر عم عمر بود، و خباب بن ارت [(۲)] خواهر و داماد او را قرآن همی آموخت، هر دو مسلمان شده بودند قریش ذکر مصطفی صلی الله علیه و سلم بر در کعبه میگفتند، که پدران ما را خلاف کرد، عمر برخاست، و شمشیر حمایل کرد، تا بکشتن مصطفی صلی الله علیه و سلم آید. در راه نعیم بن عبد الله النحام [(۳)] او را گفت: ای عمر! بنی عبد مناف نگذارند، که تو محمد را بکشی، ابتدا به خواهر و داماد خود کن! او بخانه خواهر آمد، آواز قرآن خواندن بشنید، که سوره طه میخوانند، چون بشنید، مصحف بستد و خواننده بود، بعد از آنکه غسل کرده بود، اسلام در دلش افتاد، مصطفی صلی الله علیه و سلم در خانه ارقم بن ارقم [(۴)] بود آنجا آمد و اسلام آورد، و ایشان سی و نه تن بودند، عمر چهلم ایشان شد و سوگند خورد: که من خدای تعالی را پنهان نپرستم، بیرون آمد، و شمشیر حمایل کرد، اسلام آشکارا کرد، بعد از ابو بکر خلیفه او شد و امیر المؤمنین نام شد و مداومت بر جماعت نماز تراویح و تنویر مساجد او نهاد، فتوح بسیار در ایام خلافت او شد چنانکه شام و مصر و جزیره و عراق و جبال ارمنیه و اهواز و فارس و اصرطخر و ری و آذربایگان و اصفهان و بیت المقدس و نهاوند همه بکشاد، و تاریخ او نهاد و دیوان معاملات و مواجب لشکر اسلام در هفتم سال از خلافت معین کرد، و در مدۀ خلافت ده سال حج کرد متواتر، و ده سال و پنج ماه و شش روز خلافت راند و در سنه ثلاث و عشرين از هجرت بر دست ابو لولو شهادت یافت، و در حجره عایشه، در جوار مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و صحبه و ازواجه امهات المؤمنین و ابو بکر رضی الله عنهم دفن کردند، و او را پسران بودند: عبد الله و عبید الله و عاصم و زید و محیرا، و ابو شحمه [(۵)]، رضی الله عنهم اجمعین.

[(۱)] اصل: سعید زید بن عمر بن ثقیل.

[(۲)] اصل: خباب بن ادت، الکامل، مثل متن.

[(۳)] اصل: التحام الکامل: النحام.

[(۴)] الکامل: دار الارقم، تاریخ خلفاء سیوطی: دار الارقم بن ابی الارقم المخزومی.

[(۵)] کذا، ولی خود مولف در مبحث عشره مبشره اسمای اولاد عمر (رض) را طور دیگر آورده روایات مورخان دیگر هم گوناگونست، و نام محیرا در کتب دیگر دیده نشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۰

الثالث عثمان ذو النورین رضی الله عنه

عثمان بن عفان رضی الله عنه، عفان پسر ابو العاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد مناف بود، و کنیت او ابو عمرو، و داماد مصطفی بود، بدو دختر رقیه و ام کلثوم و مادر عثمان، اروی بنت کریز [(۱)] بن ربیع بن حبیب بن عبد الشمس بود. عثمان رضی الله عنه میانه بالا- بود، و نیکو روی، و تنک پوست و تر اندام، و گندمگون و بزرگ ریش، و فراخ کتف، و دندانهای خود را به زر بسته بودی، و او را روایت میکنند: که از تجارت شام باز می آمد در میان راه به منزلگاه رزفی [(۲)] و معان فرود آمده بود، در میان خواب و بیداری ندا شنید: که ای خفتگان برخیزید! و مهیا باشید! که احمد بیرون آمد. چون بمکه باز آمد، بخدمت مصطفی علیه السلام بیامد، و اسلام آورد، چون عمر او را حکم بن ابی العاص از اسلام او خبر شد او را به بست تا دین اسلام بگذارند، و دین پدران نگرداند، مادرش سوگند خورد، که او را نان ندهد، او از دین اسلام دست باز نداشت، اگر چه مذلت دید. ایشان دست از وی برداشتند، و چون عمر رضی الله عنه شهادت یافت، بخلافت با عثمان بیعت کردند، و خاتم و رداء مصطفی علیه السلام بدو رسید، و در ایام او فتوح بسیار بود، و بصره و آنچه باقی بود، از حدود صفاهان و ری و اصرطخر و فارس و دار بجرد و کرمان و سجستان و

طبرستان و خراسان و ایران و نیشابور، و هرات و مر و شاهجان و هری رود و بلخ و طخارستان و ارمنیه، و ارزروم [(۳)] و کندریه و طرابلس و قبرس. و او را مناقب بسیار است: جمع کننده قرآنست آن مصحف که ابو بکر بمشورت عمر رضی الله عنهما بخط زید بن ثابت نبشته بود و در بیت المال نهاده بفرمود تا چند نسخه بنوشتند، و یکی بمکه و یکی بمدینه و یکی بشام و یکی بعراق فرستاد، و هر که بر خلاف نسختی داشت، از دست همه بیرون کرد، و همه را بران مصحف جمع کرد، چون سال سنه خمس و ثلثین در آمد از هجرت، صحابه

[(۱)] اصل: کوبر، طبری و الکامل: کریز.

[(۲)] کذا، ولی در مآخذ موجوده راجع باینجا چیزی بدست نیامد، در جغرافیای حدود العالم است:

معان شهر کیست در شام که در ان بنی امیه‌اند، در همین کتاب جائی بنام (عین زربه) آمده، که بنام رزفی نزدیکی دارد.

[(۳)] کذا، املائی موجوده: ارض روم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۱

خروج کردند، او را به حصنی محاصره کردند، بیست روز آن حصار بداشت بعد از آن از پس قصر او حصار را نقب کردند و درآمدند، و عمر و بدیل به حلق او زخمی کرد، مصحف بر کنار او بود، بر دست دینار بن عیاض شهید شد [(۱)] رضی الله عنه، روز چهارشنبه شهادت یافت، تا روز شنبه در خانه بماند، و بعد از آن او را دفن کردند. اما فرزندان عثمان رضی الله عنه پسر بودند، و چهار دختر. اما پسران: عبد الله اکبر، و عبد الله اصغر، و خالد و ابان [(۲)] و عمرو، و سعید و مغیره، و عبد الملک و عمر [(۳)] اما دختران: ام امار، و عمره، و ام سعید و عایشه [(۴)] عثمان رضی الله عنه بنفس خود ده حج گذارد، و مدت خلافت او دوازده سال کم ده روز بود، و مدت عمر او هشتاد و هشت سال بود، بعضی گفته‌اند نود سال بود، و الله اعلم.

الرابع علی المرتضی کرم الله وجهه

علی کرم الله وجهه ابن ابی طالب بن عبد المطلب بن هاشم، و مادر او فاطمه بنت اسد بن هاشم بود، و اول کسی که پدر و مادرش هاشمی بود اوست و کنیت علی رضی الله عنه ابو الحسن بود، و بروایت واقدی رضی الله عنه سیاه‌چرده بود بغایت بزرگ شکم، فراخ چشم، اصلع سر، کوتاه بالا، عمر او شست و سه سال بود بروایت محمد اسحاق. و علی ده ساله بود، که اسلام آورد، و پیش از وحی در تربیت مصطفی علیه السّلام بود، واقدی روایت میکند: روزی علی به خدمت مصطفی علیه السّلام درآمد، و او را دید، با خدیجه نماز میگذارد، پرسید: که یا محمد! این چیست؟ مصطفی علیه السّلام فرمود:

[(۱)] نامهای قاتلان عثمان رض با روایت طبری و الکامل مختلف است، طبری و الکامل گوید: که قتیره و سودان بن حمران و غافقی وی را مجروح کردند، و کنانه بن بشر التجلیبی (الکامل: النجیبی) قتل کرد، مجمل و طبری درین موقع نام مروان بن عیاض را هم می‌برند، اما عمرو بن بدیل بن ورقاء الخزاعی و دینار بن عیاض از اصحابی بودند که اولی در راس مصریان نامه تهدید بحضرت عثمان رض نوشت و دومین در موقع ازدحام مردم دور دار عثمان، از طرف حافظان سرای مذکور قتل شد. (طبری).

[(۲)] اصل: امان. طبری و غیره: ابان.

[(۳)] عوض مغیره در طبری عتبه است، و بقرار طبری و الکامل یک پسرشان ولید بود، که در این جا نام وی نیامده ولی مسعودی با متن همناست.

[(۴)] طبری: مریم، ام سعید، عایشه، ام ایمان، ام عمرو، ام البنین. مسعودی: مانند متن این کتاب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۲

هذا دين الله اصطفى لنفسه اين دين خدايست، كه براي پرستش بندگان پسندیده است، حضرت خود را! ترا ای علی دعوت میکنم، تا اين دين قبول کنی! علی رضی الله گفت: من ذکر اين دين نشنیده‌ام، با پدر خود ابو طالب باز گویم. مصطفی فرمود: یا علی! اگر اين دين قبول نمیکنی، سرما را با کسی آشکارا مکن! علی بخانه باز رفت، در اندیشه بود همه شب، حق تعالی در دل او اسلام افکند. بامداد بخدمت مصطفی صلی الله علیه و سلم آمد، و اسلام آورد، ما در علی را معلوم شد، با پدرش باز گفت، مصطفی و خدیجه و علی از مکه بیرون آمدند، و در شعاب یعنی در غارهای مکه نماز میگذارند، ابو طالب در طلب ایشان بیرون آمد، ایشان را دید پرسید: ای برادرزاده من! این چیست؟

مصطفی علیه السلام فرمود: ای عم! هذا دين الله اصطفى لنفسه و بعث به رسله و انبیائه، و انت احق من اجاب، اين دين خدايست تعالی و تقدس، كه انبياء و رسل را بدان فرموده است، و تو ای عم! اولی تری به قبول اين دين از دیگران. ابو طالب جواب داد: من نتوانم، كه دين پدران بگذارم، و لیکن تو كار خود کن و نگذارم، كه هیچکس مکروهی بتو رساند و علی را گفت: ملازمت محمد بکن! كه او ترا جز بخیر نخواهد.

بروایت دیگر علی رضی الله عنه شش ساله بود، كه اسلام آورد، و چون عثمان رضی الله عنه شهادة یافت، با علی اهل بدر تمام بخلافت بیعت کردند، فرمود: تا در بیت المال را بشکستند، و مال را بر خلق به سویت قسمت کردند و طلحه و زبیر بعد از آنکه بیعت کرده بودند، نقض عهد کردند و بنزدیک عایشه رضی الله عنها رفتند، و علی چهار سال در مدینه بود، و پس بطرف عراق رفت، و میان او و عایشه و طلحه و زبیر و معاویه مصاف شد ببصره، بروایتی هژده هزار کس کشته شد. و در سنه سبع و ثلثین روی بشام نهاد، و معاویه در بیعت نیامده بود، از شام روی به علی نهاد، و به صفین بهم رسیدند. چهل شبانه روز جنگ میان ایشان قایم بماند، و با علی نود هزار مرد، و با معاویه هشتاد و سه هزار مرد، میان ایشان هفتاد هزار مرد کشته شد، بیست و پنج هزار از طرف عراق، و چهل و پنج هزار از طرف شام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۳

و گفته‌اند: كه مصاف صد و ده روز بداشت، جنگ نود روز بود، تا حکمین کردند و باز گشتند، و خوارج با علی بیرون آمدند، و مدت خلافت علی رضی الله عنه چهار سال و نه ماه بود و چند روز، او رضی الله عنه بدین قتال چندگاه مشغول بود، به حج نرسید و خوارج عبد الرحمن بن ملجم را فدایی فرستادند، در نماز علی را کرم الله وجهه به خنجر زهر آلود زخمی زد، بعد از آن سه روز بزیست، روز آدینه هفدهم ماه رمضان سنه اربعین من الهجرة النبی علیه السلام برحمت حق پیوست.

الحسن بن علی رضی الله عنه

بزرگترین از فرزندان علی، و کنیت او ابو محمد بود، و مادر او خاتون قیامت فاطمه زهراء بنت محمد صلی الله علیه و سلم و رضی الله عنها بود، و حسن از همه خلق به مصطفی مانندتر بود، از ناف تا به قدم، و او زن بسیار خواست، تا چنین روایت میکنند: كه دو بیست زن آزاد، در نکاح او آمده بود، و او را هفت فرزند بود، پنج پسر: حسن و حسین و زید و عمر و طلحه. و دو دختر: ام عبد الله. و ام حسن [(۱)]. و چون مصطفی از دار فنا بدار بقا رحلت فرمود، او هفت ساله بود و چون علی رضی الله عنه به کوفه شهادت یافت، خلق کوفه دران روز با او بخلافت بیعت کردند و چون خبر بشام رسید، خلق شام با معاویه در بیت المقدس بیعت کردند و حسن علی، با چهل هزار مرد از کوفه، در ماه ربیع الاول سنه احدى و اربعین، روی بشام نهاد، و معاویه روی بعراق نهاد، در مدت ده روز بزمین کوفه آمد، و لشکر حسن رضی الله عنه، به بساط [(۲)] مداین با هم در آویختند و چون حسن رضی الله عنه دید كه خون مسلمانان ریخته خواهد شد، با معاویه صلح کرد، و خلافت بدو تسلیم کرد در جمادی الاولى، و مدت خلافت او هفت ماه بود

و پانزده روز، و گفته‌اند: که شش ماه و پنج روز، حسن رضی الله عنه بمدینه آمد، و معویه [(۳)] او را مال بسیار داد و خدمت کرد، و گفته‌اند: که زن حسن رضی الله عنه جعده [(۴)] بنت الاشعب بن قیس الکندی او را بطریقی زهر داد، و در

[(۱)] در عدد اولادش اختلافست، مجمل ده پسر و یک دختر نوشته، و لب التواریخ ۱۵ نفر مینویسد.

[(۲)] اصل: بساط مداین با همه در آویختند.

[(۳)] کذا.

[(۴)] کذا، مسعودی: جعده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۴

ماه ربیع الاول، سنه خمسین، بدار بقا رحلت کرد، و مدت عمر او چهل و هفت سال بود، و الله اعلم بالصواب.

الحسین بن علی رضی الله عنه

کنیت او ابو عبد الله بود، و امه، ام اخیه [(۱)]، و او از حسن بده ماه و بیست روز خرد [(۲)] تر بود، و او را چهار فرزند بود علی اکبر، و علی اصغر، و فاطمه، و سکینه و اولاد حسین رضی الله عنهم [(۳)] چون معاویه به شام رفت در گذشت، و والی مدینه ولید بن عتبه بن ابی سفیان بود، و والی عراق عبید الله [(۴)] بن زیاد، و مروان حکم مر ولید را گفت: از حسین علی و عبد الله زبیر به جهت امارت یزید بیعت بستان! اگر بیعت نکنند، ایشان را بکش هر دو را طلب کرد و بیعت خواست هر دو گفتند: بامداد بیندیشیم از آنجا بیرون آمدند و مخفی شدند، چون خبر بکوفه رسید که حسین رضی الله عنه در بیعت نیامد، یک شتر و نامه بطلب او فرستادند، حسین روی بکوفه نهاد و مسلم بن عقیل را که پسر عم او بود پیش فرستاد تا بیعت اهل کوفه بستاند، خبر به عبید الله [(۵)] زیاد رسید. روی به کوفه نهاد و شب در کوفه آمد، و شیعه حسین با او مقابله آغاز نهادند، در قصر امارت رفت. چون شب شد خلق متفرق شد، مسلم عقیل را ناگاه بگرفت و شهیدش کرد، خبر به حسین رسید، از راه بازگشت، بطرف مدینه، چون بزمین کربلا رسید، بموضع که آنرا غاصریه [(۶)] گویند آنجا منزل کرد، و آن روز پنجشنبه بود، دوم ماه محرم، سنه احدی و ستین. روز آدینه عمر سعد وقاص با چهار هزار سوار بدو رسید، و تا آدینه دیگر جنگ میان ایشان قایم شد، و درین مدت آب را از اهل بیت رسول باز گرفته بودند، و با حسین رضی الله عنه، نوزده تن از اهل بیت مصطفی علیه السلام بودند. روز آدینه دهم محرم سنه احد و ستین شهادت یافت، با هفت تن از فرزندان علی رضی الله عنه، و سه تن از فرزندان حسین، و از یاران او هشتاد تن را شهید کردند، و علی اصغر پسر حسین را زنده گذاشتند که خورد بود و رنجور. حسین را رضی الله عنه

[(۱)] اصل: ام اخیه.

[(۲)] باملای کنونی: خورد.

[(۳)] این جمله مقطوع است شاید عبارتی از بین افتاده باشد

[(۴)] اصل: عبد الله، جمهور: عبید

[(۶)] اصل: عاصربه از روی مجمل (ص ۲۹۸): عاصریه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۵

حصین بن شبر [(۱)] بر حلق تیر زد و زرعه بن شبر [(۲)] او را شمشیر زد، و سنان بن انس [(۳)] النخعی نیزه زدش، و فرو نشست، و سر مبارکش باز برید و مدت عمر او پنجاه و هشت سال بود. رضی الله عنه، و خلاف الله علی قاتلیه.

عبد الله بن الزبير رضی الله عنه

عبد الله بن الزبير العوام. مادرش زن عوام، صفيه بود عمه مصطفی علیه السلام و اول فرزند که در مدینه آمد بعد از ظهور اسلام او بود، و چون حسین از مکه بکوفه رفت، عبد الله زبير همانجا باستاد، او در کعبه آمد و خلق را جمع کرد، و لعن یزید ظاهر گردانید، و خلق با او بیعت کردند.

باهل مدینه مکتوب نوشت: تا بین امیه را از شهر مدینه اخراج کردند و زهد و نماز و روزه آغاز نهاد، و خلق عظیم بدو رغبت کردند.

چون خبر به یزید رسید، مسلم بن عقبه را با لشکر بسیار بمدینه فرستاد تا از خلق مدینه چهار هزار مرد بکشند، و هفتاد کس را از انصار [(۴)] شهید کردند، مسلم بن عقبه روی از مدینه بمکه نهاد، در راه کشته شد، و حصین بن نمیر [(۵)] را بر لشکر بمکه فرستاد، چون بمکه رسید، عبد الله زبير در حرم کعبه آمد، آن جماعت بر کعبه منجنیق نهادند، و یک رکن را خراب کردند، حق تعالی صاعقه برایشان فرستاد، تا هفده تن بسوختند، پس مختار بن عبید [(۶)] با لشکری بیامد، و ایشان را از مکه بیرون کرد، ناگاه خیر مرگ یزید [(۷)] رسید ایشان بشام رفتند، و کار عبد الله زبير در حرم بالا گرفت، [(۸)] و اسم خلافت برخوردار نهاد، و حجاز و عراق و خراسان و یمن و مصر و شام، دیگران همه را ضبط کرد، و خلافت و امر او تا عهد عبد الملک مروان بداشت

[(۱)] الکامل: بن نمیر التیمی.

[(۲)] کذا، طبری و مسعودی و مجمل، زرعه بن شریک التیمی.

[(۳)] اصل: انش.

[(۴)] اصل، انصاری.

[(۵)] اصل: شهیر، مجمل و غیره: نمیر.

[(۶)] کذا، مسعودی و مجمل: مختار بن ابی عبید ثقفی.

[(۷)] اصل: نرعان، به تخمین اصلاح شد اصابه گوید: و حاضر ابن الزبير حتی بلغهم وفات یزید بن معاویه (ج ۶ ص ۳۶۶).

[(۸)] اصل: بالا گشت گرفت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۶

او حجاج یوسف را نامزد کرد تا بمکه آمد، و مدتی حصار داد، ابن زبير را در منجنیق نهاد او را بکوفت و پوست کشید و پرگاه کرد و بیاویخت و مدت عمر او هفتاد و دو سال بود، و مدت خلافت او سیزده سال بود.

محمد بن حنفیه [(۱)] رضی الله عنه

و هو محمد بن علی بن ابی طالب کرم الله وجهه رضی الله عنه، و مادر او خوله بنت اناس بن جعفر الحنفی [(۲)] بود، و او را حنفیه ب مادر باز خواندند و او سیاه چرده بود بغایت عالم و فاضل و شجاع و سخی بود، و بطائف ساکن بود، و وفات او در زمان حجاج بن یوسف بود، چون وفات او نزدیک آمد بشام رفت، وصیت کرد، مر محمد علی عبد الله عباس را که پدر خلفاء بنی العباس بود، که امارت بفرزندان تو خواهد رسید. چون معاویه بن یزید خود را از خلافت خلع کرد، عبد الله زبير دعوی خلافت کرد، مختار کذاب [(۳)] ابو عبید، مردی محتال بود، اما در غایه شجاعت و رجولیت و در بیعت ابن زبير بود، طمع امارت میداشت، و ابن زبير چون در نهاد او فساد و خلاف می دید، امارتش نداد، از وی دستورات خواست، و بطائف آمد، در خدمت محمد حنفی می بود، تا روزی

محمد حنفی را گفت: چرا خون حسین طلب نکنی؟ محمد فرمود: که ما را که نصرت کند؟ مختار گفت: اگر کسی بطلبد تو راضی باشی؟ فرمود: که باشم. پس از محمد مکتوبی طلب کرد، نزدیک اشراف کوفه فرستاد، که مرا مهمی هست بنویس تا مرا نصرت کنند، آن مکتوبات حاصل کرد و بکوفه آمد و چنان نمود اهل کوفه را، که غرض از آن بغرض [(۴)] خون حسین است، رضی الله عنه، و من رسول محمد حنفیه‌ام، و او خلیفه و امام منتظر است از اهل بیت، و برین سخن از اهل کوفه بیعت بستند، و عبد الله مطیع عدوی را که والی کوفه بود از جهت ابن زبیر، بیرون کرد، و کشندگان حسین را بدست آورد، و عمرو سعد، و شمر [(۵)] بن ذی الجوشن را، و هر که در روز کربلا در لشکر عمرو سعد بود همه را بکشت، بعد از آن دعوی نبوت کرد، و عید الله [(۶)] زیاد از شام با پنجاه هزار سوار بیامد، و با او مصاف داد، لشکر عید الله [(۶)] زیاد همه منهزم و کشته شدند، و با اهل کوفه ظلم بسیار کرد، و ایشان نزدیک عبد الله زبیر حال بنوشتند، او بنزدیک برادر خود

[(۱)] اصل. حنیفه.

[(۲)] طبری: خوله ابنه جعفر بن قیس. مسعودی: خوله بنت ایاس.

[(۳)] اصل: کلاب

[(۴)] اصل: به عرض.

[(۵)] اصل: شبر.

[(۶)] اصل: عبد الله.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۷

مصعب الزبیر فرمان داد تا لشکر از بصره بیاورد، و مختار کذاب را در سنه سبع و ستین بکشت، و خروج او سنه ستین بود، و الله اعلم بالصواب.

شجره نسه العشره المبشره المتصل بنسه النبی علیه السلام

اشاره

از مصطفی علیه السلام روایت کرده‌اند: که این ده تن از صحابه بی شک و شبهه از اهل بهشتند: ابو بکر، و عمر، و عثمان و علی و طلحه، و زبیر، و سعد وقاص، و سعید [(۱)] بن زید، و عبد الرحمن عوف، و ابو عبیده جراح رضی الله عنه، و هر ده تن به نسبت از شجره مصطفی‌اند، چنانکه درین صورت ثبت افتاد، که هر یک بچند پدر بنسب مصطفی علیه السلام متصل می‌شوند، و در آخر این شجره، مناقب و ولاده و حلیت و مدت حیات و وفات و اولاد ایشان و فضیلت و روایت حدیث، کلمه چند در قلم آمد، تا ناظران را فایده باشد، و مولف را بدعای خیر، و پادشاه حال را بدعای خیر یاد کند، و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] اصل: سعد، بروایت موثق: سعید (*) ابن شجره و اصل مغشوش و لا یقرأ بود، از کتاب اصابه تصحیح شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۸

الاول ابو بکر الصدیق رضی الله عنه

ابو بکر صدیق رضی الله عنه. نام او عبد الله بود، و نام پدر او عثمان بود، و کنیت او ابو قحافه بود، و ولادت او بعد عام الفیل بود سه

سال، و اول کس بود که اسلام آورد، و از مصطفی صد و چهل و دو حدیث روایت کند، و یار غار مصطفی بود و حق تعالی او را صاحب محمد میگوید بقوله: ثانی اثنین إذ هما فی الغار [(۱)] و بقوله تعالی: اذ یقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا. [(۲)] و مناقب او بسیار است و احوال او بعضی در ذکر خلافت او گفته شده است، و وفات او در بیست و هفتم ماه جمادی الاخری سنه ثلاث عشر [(۳)] بود، و عمر او شست و سه سال بود، و نامهای فرزندان او عبد الله [(۴)] و عبد الرحمن و محمد و عایشه و ام کلثوم، و اسما مادر عبد الله زبیر، رضی الله عنهم، و الله اعلم.

الثانی عمر بن الخطاب رضی الله عنه

مادر او خیمه بنت هاشم مخزومی [(۵)] بود، و ولادت او پیش از فجار [(۶)] اعظم بود، به چهار سال، و آن حربی بود در عرب که در شهر حرام افتاد در جاهلیت، و دران حرب فجور بسیار رفت، و عمر رضی الله عنه بعد از پنج سال از ظهور نبوت، اسلام آورده بود، چون سی و نه تن اسلام آورده بودند عمر اسلام آورد، چهل تن شدند، و اسلام آشکارا کرد، و او پانصد و سی و هفت حدیث از مصطفی روایت کند. اسماء اولاد او [(۷)]: ابو عبد الله، و عاصم، و زید اکبر، و زید اصغر، و عبد الله و عبد الرحمن اکبر و اصغر، و کنیت او ابو شحمه بود. [(۸)] و دختران او پنج بودند، و شهاده او آخر ذی الحجه سنه ثلاث و عشرين.

الثالث عثمان بن عفان رضی الله عنه

عثمان عفان رضی الله عنه، مادر وی اروی بنت کریز [(۹)] بود، و ولادت او بعد از میلاد مصطفی علیه السلام بود باندکی. و او شوهر دختر مصطفی صلی الله علیه و اله و سلم

[(۱)] قرآن، التوبه ۴۰

[(۲)] قرآن، التوبه ۴۰

[(۳)] در اصل خوانده نمی شود از مبحث سابق گرفته شد اما تاریخ وفات ابو بکر «رض» بقول طبری و مجمل ۲۲ جمادی الاخری است.

[(۴)] اصل: ابو عبد الله ولی در طبری و غیره: عبد الله

[(۵)] نسخه پنجاب: کذا به مبحث خلافت عمر «رض» رجوع شود.

[(۶)] اصل: بحار.

پ: بخاز. ولی صحیح آن فجار است، مطابق بقول جمهور.

[(۷)] به حاشیه مبحث خلافت عمر رض رجوع شود

[(۸)] مرجع ضمیر او عبد الرحمن اصغر است که بقول مسعودی بو شحمه کنیت داشت.

[(۹)] اصل: کو [؟] ر، از طبری و غیره نوشته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۸۹

و سلم بود: اول رقیه، دوم ام کلثوم. و او را از برای آن ذو النورین گفتندی، و پیش از او هیچکس را این دولت نبوده است، که دو دختر پیغامبری در نکاح آورده است و جمله مصحف ها را بر یک مصحف که ابو بکر و عمر، به خط زید ثابت جمع کرده بودند جمع کرد. و او صد و چهل و شش حدیث روایت کند از مصطفی علیه السلام.

اسماء اولاد او: عبد الله اکبر و اصغر، و عمرو، خالد و ابان [(۱)] و ولید، و سعید و عبد الملک، و دختران او هشت بودند. و الله اعلم بالصواب.

الرابع علی المرتضی رضی الله عنه

نام مادر او فاطمه بنت اسد بن هاشم بود، و اول کسی که مادر و پدر وی هر دو هاشمی بودند، علی رضی الله عنه بود، و ولادت او در سنه ثلاث و ثلثین بود از عام الفیل، و او را فضایل بسیار است: پسر عم نبی بود و شوهر فاطمه زهراء و پدر سبطین، و مصطفی را بدرجه هارون بود مر موسی را، نشر علوم اسلام ازو بود.

اسد الله و اسد رسول الله بود. و از مصطفی پانصد و سی و هفت حدیث روایت کند و اسماء اولاد او حسن و حسین و محسن و پسر حنفیه [(۲)] که او را محمد اکبر گفتندی و محمد اوسط و محمد اصغر و ابو بکر و عمر اکبر و اصغر، و یحیی و عثمان و عباس اکبر که او را سقا گفتندی و جعفر اکبر، و عبد الله اکبر و اصغر، و عون [(۳)] و دختران او هشت بودند، رضی الله عنهم.

الخامسه طلحه بن عبید الله [(۴)] رضی الله عنه

طلحه ابن عبید الله بن عثمان، برادرزاده ابو بکر صدیق رضی الله عنه بود و کنیت او ابو محمد، و مادر او صفیه [(۵)] خواهر علاء حضرمی [(۶)]، و روز احد طفی علیه السلام او را طلحه الخیر خواند، و از بس وجود و عطاء روز حنین او را طلحه الجود خواند، و طلحه الطلحات هم گفتندی، و روز احد خود را سپر مصطفی علیه السلام کرد، و هفتاد و پنج زخم نیزه و تیر و شمشیر خورد و تیر بر انگشت او رسید، یک انگشت او بی کار شد. و او مرد لعل و سپید بود، میانه بالا

[(۱)] اصل وپ: آیاز. طبری و غیره: ابان

[(۲)] پ. محمد حنفیه.

[(۳)] اصل: عوف. طبری و غیره: عون.

[(۴)] اصل: عبد الله. الاصابه: عبید الله.

[(۵)] کذا، الاصابه (۳-۳۹۰) الصعبه بنت الحضرمی.

[(۶)] اصل: حضرمی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۰

فراخ سینه، گشاده کتف، و سطر ساق بود، مال بسیار داشت، و بذل بسیار کردی، و در حرب جمل، مروان حکم او را تیری زد بر سینه، شهادت یافت، و مدت عمر او شست و سه سال بود، و دختر او بعد از وفات او بسه سال، او را از گور بر آورد و بر کنار رودی بود، همچنان تازه، ببصره نقل کرد و دفن کرد، و اسماء اولاد او اسماعیل و موسی و عمران و اسحاق و یعقوب و یوسف و زکریا و یحیی و عیسی و عثمان و صالح، و دختران او چهار بودند، و الله اعلم بالصواب.

السادس زبیر العوام رضی الله عنه

زبیر عوام رضی الله عنه، مادر او عمه مصطفی بود علیه الصلاة و السلام صفیه بنت مطلب [(۱)]. شانزده ساله بود که اسلام آورد، و بهر دو قبله نماز گذارد، و هیچ غزوی از موافقت مصطفی علیه السلام فوت نکرد، اول کسی که در راه خدای شمشیر برکشید او

بود، و در روز بدر، چادر زرد بر سر بسته بود، و ملایکه هم بدان شکل آمدند، و او سی و هشت حدیث از پیغامبر روایت کند، مدت عمر او پنجاه و اند سال بود، در مصاف جمل شهادت یافت. اسماء اولاد او عبد الله و عروه و منذر و عاصم و مهاجر و خالد و عمر و مصعب و عبید و جعفر. و ده دختر بودند. رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

السابع سعد بن ابی الوقاص رضی الله عنه

سعد ابی الوقاص، و کنیت او ابو عبد الله اسحاق [(۲)] بود، و نام پدر سعد مالک بود، و ابی وقاص کنیت پدر او بود، و مادر سعد عمیه [(۳)] بنت سفیان بن امیه بود و او چنین میگوید: که من سیم کسم از آن جماعت که ایمان آوردند و در آن وقت نوزده ساله بود، و جمله غزوها با مصطفی علیه السلام بود، و اول کسی که در راه خدای تیر انداخت او بود، و در روز احد مصطفی علیه السلام او را فرمود: که تیر انداز، مادرم و پدرم فدای تو باد! او مرد سیاه‌چرده بود و بلند بالا و شکسته موی بود، و در آخر عمر، چشم او پوشیده شد، و بلاد سواد

[(۱)] کذا در اصل و نسخه پنجاب.

[(۲)] اصابه و الکنی و الاسماء: ابو اسحق.

[(۳)] الاصابه: امه حمزه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۱

و قادسیه او فتح کرد، در ایام عمر رضی الله عنه، و بعد از شهادت عثمان به عقیق رفت، دو منزلی بمدینه ساکن شد، و در هیچ کاری شروع نکرد و در سال سنه خمس و خمسين در ایام معاویه، از دار فنا رحلت کرد، و مدت عمر او هشتاد و هفت سال بود، و آخرین کس که از دار فنا بدار بقا رحلت کرد از عشره مبشره او بود، و از مصطفی هشتاد و یک حدیث روایت کند. اسماء اولاد او: محمد و ابراهیم و اسحاق اکبر و اسحاق اصغر و عبد الرحمن و عمرو، و هژده دختر بودند او را. رضی الله عنهم.

الثامن سعید بن زید رضی الله عنه

سعید بن زید بن نفیل، کنیت او ابو الاعور بود، و او ابن عم عمر بود، رضی الله عنهما، و مادر او فاطمه بنت نعجه [(۱)] خزاعیه بود، و او پیش از عمر رضی الله عنهما اسلام آورد، و او مرد سیاه‌چرده بود، دراز بالا بود، بسیار موی بود و پدر او زید، پیش از ظهور اسلام طالب حق شده بود و از مشرکان جاهلیت مفارقت گزیده و سعید تا عهد معاویه حیات یافت، و از مصطفی علیه السلام، چهل و هشت حدیث روایت کند، و فوت او هم به عقیق بود، و بمدینه آوردند و دفن کردند، و عمر او هفتاد و هشت سال بود، و فوت او در سنه احدی و خمسين بود. و اسماء اولاد او بعد الرحمن اکبر و او شاعر بود، و عبد الرحمن اصغر و عبد الله اکبر و اصغر و عفو اکبر و ابراهیم اکبر و اصغر و زید و خالد و اسود و دختران او هژده بودند. رضی الله عنه.

التاسع عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه

کنیت او ابو زید بود، و مادر او شفاء، و بروایتی عنقا [(۲)] بنت عوف بن زهره بود و او از جمله مالداران قریش بود، و او مردی بلند بالا، نیکو روی، تنک پوست و سپید رنگ، فراخ چشم [(۳)] شکسته موی، و از کبار صحابه، بهر دو قبله نماز کرده بود، و دو

هجرت کرده بود، و در هیچ غزوی غایب نبود از خدمت مصطفی علیه السّلام. و در غزوه احد هشت زخم بر تن او بود، و مصطفی علیه السّلام در غزو تبوک

[(۱)] الاصابه: نعهه

[(۲)] کذا، الاصابه، و اسم امه صفيه و يقال الصفا و يقال الشفاء و هو زهریه.

[(۳)] اصل: جسم در نسخه پنجاب چشم، که ترجمه اعین است و اصابه گوید: کان عبد الرحمن ایض اعین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۲

بدو اقتدا کرده بود، او را فضایل بسیار بود، و او شست و پنج حدیث از پیغامبر روایت کند، و عمر او شست و پنج سال بود از دار فنا نقل کرد در سنه تسع و عشرين.

و ششم سال از خلافت عثمان رضی اللّٰه عنه. او را هژده پسر بود، و چهار زن، ثمن مال او که قسمت زنان بود، مبلغ سیصد و بیست و چهار هزار درم نقره بود، و وصیت کرد، تا پنجاه هزار درم در خیرات صرف کنند. اسماء اولاد او محمد، ابراهیم اسماعیل، یحیی، ابو بکر، عمر، عثمان، عبد اللّٰه اکبر و اصغر، سالم اکبر، و اصغر عروه اکبر و اصغر، جمیل [(۱)]، مصعب، معف، زید، سهیل، ابو الایض، بلال مستور [(۲)]. دختران او هفت بودند رضی اللّٰه عنهم اجمعین، و اللّٰه اعلم بالصواب.

العاشر ابو عبیده الجراح رضی اللّٰه عنه

نام او عامر و نام مادر او ام غمیم بود بنت جابر. بروایتی اهمه [(۳)] بود، و نام پدر او عبد اللّٰه، و او را به جد باز خواندندی، و جراح اسم جد او بود، و او مردی نیکو روی بود، تنک پوست بلند بالا و باریک اندام، رگها بر روی خاسته، دندان پیش شکسته. و سبب آن بود: که در روز احد دو حلقه زره از پیشانی مبارک مصطفی علیه السّلام بکشید بدنندان، دو دندان او بشکست. و بروایتی آنست:

که هرگز هیچ شکسته دندان ازو فصیح تر و سخن گوی تر نبود و او غزاء بدر دریافته بود، چهل و یک سال بود، که مصطفی علیه السّلام او را امین امت خوانده است و او را به یمن فرستاد تا تعلیم شریعت و قرآن کند اهل یمن او را امین امت خوانده است فرستاد، تا فتح کرد، او چهارده حدیث از مصطفی علیه السّلام روایت کند. عمر او پنجاه و هشت سال بود. بطاعون عمواس بشام برحمت حق پیوست. اسماء اولاد او ابو یزید و عمیر رضی اللّٰه عنهما.

اللهم اشفعهم فینا، و فی بقاء دولت السلطان الزمان.

[(۱)] در اصل: عزوه و حمیل.

[(۲)] پ: سور.

[(۳)] کذا فی الاصل، پ: اهمیه. الاصابه: امه امیمه بنت غنم بن جابر بن عبد العزی بن عامر بن عمیره (ج ۴ ص ۱۱).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۳

الطبقة الثالثة بنی امیه

بن ابی سفیان بن حرب بن امیه بن عبد الشمس بن عبد مناف. مصطفی علیه السلام او را فرموده بود: اولیت هذه الامه فاعدل فیهم. این حدیث او را بران داشت، تا با امیر المؤمنین علی رضی الله عنه بیعت نکرد، اجتهاد کرد، تاویل حدیث بر عهدی [(۱)] بود، که بعد از علی رضی الله عنه اطلاق شدی، او را خطا افتاد، کنیت او ابو عبد الله بود، و در سال پنجم از هجرت ایمان آورده بود، ولادت او پیش از مبعث مصطفی علیه السلام بود، و به پنج سال، و حرب میان او و علی دراز شد، مدت صد و اند روز بداشت، نود مصاف شد، چون کار به حکمین رسید، عمرو عاص از جهت معاویه و ابو موسی اشعری از جهت علی کرم الله وجهه حکم شدند، و عمرو عاص با موسی اشعری غدر کرد، و علی را از خلافت خلع کرد، بران قرار که معاویه را هم خلع کند عمرو معاویه را نصب کرد، بر خلاف آنچه قرار بود. علی رضی الله عنه برخاست از جمع و جمله لشکر او، و معاویه هم برخاست و جنگ قایم شد. معاویه بشام رفت و علی کرم الله وجهه بعراق باز آمد، و بجنگ خوارج و اهل نهروان مشغول شد. چون علی کرم الله وجهه بعراق برحمت حق پیوست، جهان بر معاویه صاف شد. در سنه اربعین من الهجرة، و پیش از آن به بست سال در عهد عمر و عثمان رضی الله عنهما امارت شام داشت، و بعد از آن بیست سال دیگر ملک راند. چون حسن علی رضی الله عنه با او صلح کرد، و امارت بدو سپرد، کوفه به مغیره بن شعبه داد، و بصره و عراق و خراسان به عبید الله عامر داد، و او جبال غور را فتح کرد، و باز آمد و به مرو در گذشت پس خراسان به عبید الله [(۲)] زیاد داد، و او بیلاذ ما وراء النهر و طخارستان غزو کرد، و در ایام معاویه بلاد روم و روس بکشادند و لشکر اسلام هفت سال آنجا بود و از بلاد ایران بلخ و کش و نخشب و سمرقند فتح شد. و به جهت یزید بیعت بستند

[(۱)] اصل: بر عهد می بود.

[(۲)] اصل: عبد الله، طبری و غیره: عبید الله.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۴

و فوت معاویه به دمشق بود، در سال سنه ستین، و او مرد بلند بالا بود، و شگرف اندام گوشت او سپید پوست، چون بخندیدی، لب زیرین او باز گشتی. و سه پسر داشت:

یزید، و عبد الرحمن و عبد الله. و مدت عمر او هفتاد و هشت سال بود، و بیک روایت هشتاد و پنج سال بود. و الله اعلم با فعاله و احواله خیرهما و شرهما. رضی الله عنه.

الثانی یزید بن معاویه

یزید بن معاویه لعنه الله، ولادت او در سنه ست و عشرين بود، و مصطفی علیه السلام چون درو نگرستی به خشم نگرستی. چون ولایت بوی رسید، از حسین علی رضی الله عنه بیعت خواست، حسین در بیعت او نیامد، حسین از مدینه بکوفه نقل کرد، مردمان کوفه او را غدر کردند، و مسلم عقیل را عبید الله زیاد بکشت، و حسین را رضی الله عنه در دشت کربلا شهید کردند، و بدین سبب یزید ملعون شد. و یزید سلام [(۱)] بن زیاد را امیر خراسان کرد، بغزو ما وراء النهر رفت، و در عهد یزید تخت گاه حسین خانیان [(۲)] فتح کرده بود، یک روایت آنست که شبی خمر میخورد، رقص کرد بیفتاد و سرش شکست و مغزش بیرون آمد و بدوزخ رفت. ولادت او به ماطرون [(۳)] بود، و فوت او به حوران [(۴)] در چهاردهم ماه ربیع الاول سنه اربع و ستین، و عمر او سی و هشت سال بود، و ملک او سه سال و هشت ماه بود با چنین سهل مدتی و ملکی، لعنت ابد بر خود بگذاشت، و بدوزخ رفت، و الله اعلم.

الثالث معاویه بن یزید

معاویه بن یزید، بعد از فوت پدر با او بیعت کردند، و چهار ماه در امارت بماند و گفته‌اند چهل روز، بعد از آن بر منبر رفت و خطبه کرد و گفت:

ایها الناس! انما انا لحم و دم و لا صبر لی علی نار جهنم فولوا امرکم من شئتم.
معنی چنین باشد: که گوشت و خونم، مرا بر آتش دوزخ شکیبائی نیست

[(۱)] طبری: سلم بن زیاد

[(۲)] اصل: حسین حایناغ. پ: تختگاه چنین خابناغ، شاید (چنین خابناغ) باشد.

[(۳)] الماطرون: بکسر الطاء من شروط هذا الاسم ان یلزم الوا و تعرب نونه، موضع بالشام قرب دمشق (معجم البلدان).

[(۴)] اصل: حرارین. پ: بخارین. الکامل: حوران که جائست در شام (ج ۴-۶۲) یاقوت: کور من اعمال دمشق.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۵

هر کرا خواهید، امیر خود کنید، که پدر و جد من بر خاندان علی غدر کردند، و ولایت فرزندان علی کرم الله وجهه را بود، و بظلم حسین را بکشتند، و خدای نکند که من آن کنم، که ایشان کردند، و خود را از ولایت خلع کرد، و از منبر فرود آمد، و بخانه خود رفت، و در بست، و در طاعون وفات کرد. مدت عمر او بیست سال بود، ولادت او در سنه اربع و اربعین بود و فوت او در ربیع الاخر سنه اربع و ستین بود علیه الرحمه.

چون او وفات کرد، فتنه در بلاد شام ظاهر گشت، و شش تن خلافت طلب کردند: مروان حکم، و ضحاک قیس فهری بود در شام، و عبد الله زبیر در مکه، و مختار کذاب به جهت محمد حنفیه [(۱)] در کوفه، و نافع ازرق [(۲)] بود خارجی در نجد، و عامر خارجی [(۳)] در عراق، عفی الله عنهم.

الرابع مروان بن الحکم

و او از صحابه بود، و نسبت او مروان بن الحکم بن ابی العاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد مناف. و اول کسی که خلافت را به شمشیر گرفت او بود، و او مردی دراز بالا، باریک اندام. ولادت او در سنه اثین بود، و او را به شهر اردن اهل شام در سنه اربع و ستین بیعت کردند، و بعضی با ضحاک قیس فهری بیعت کردند، و میان هر دو فریق مصاف شد، موضعی که آنرا مرج [(۴)] راهط گویند، ضحاک کشته شد، تمام در بیعت مروان آمدند، و او زن یزید معاویه را بخواست. روزی میان او، و میان پسر یزید خالد نام که پسر زن او بود، حکایتی شد، مروان خالد را دشنام مادر داد، و او بدین سبب بر مروان کینه گرفت، و او را زهر داد کار نکرد، شبی فرصت طلبید، بالشت بر روی وی نهاد، چندان نگاه داشت که مروان بمرد، در سنه خمس [(۵)] و ستین، و مدت ولایت او نه ماه بود، و مدت عمر او شست و سه سال بود، و او را فرزندان بسیار بودند: عبد الملک و بشر و محمد و عبد العزیز و الله اعلم.

[(۱)] اصل: حنیفه

[(۲)] اصل: ارزق. الکامل: نافع بن الازرق

[(۳)] کذا، در الکامل: نجده بن عامر بن عبد الله.

[(۴)] اصل: مرج. الکامل: مرج

[(۵)] اصل: خمسین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۶

الخامس عبد الملك مروان

کنیت او ابو الولید بود، و خصمان او، او را ابو الذباب گفتندی، بسبب آنکه بوی دهان داشتی، مگس بسیار جهت آن بوی، بر وی جمع آمدی و ولادت او در سنه ست و عشرين بود، و او مردی عاقل و دانا و شجاع بود، اما بخیل بود، او را بدین سبب رشح الحجر [(۱)] گفتندی، و او را بر معامله دیوان مدینه عامل کرده بودند، و مروان او را بر معاملات حجر [(۲)] فرمان گردانیده بود، پس از آن در سنه خمس و ستین او را ولی [(۳)] عهد کرد در شام، و بسبب خروج عبد الله زبیر، در عهد عبد الملك فتنه در میان خلق افتاد، و عبد الملك لشکر از شام بعراق آورد، و مصعب زبیر را بکشت در سنه سبعین، و حجاج را به جنگ عبد الله زبیر فرستاد، تا عبد الله زبیر را بکشت، و کعبه را خراب کرد و ولایت عراق و خراسان حجاج را داد، و مهلب بن ابی صفره [(۴)] را خراسان داد، و پسر خود مسلم عبد الملك را بروم فرستاد، تا قلاع و حصون بسیار فتح کرد، و در پای قسطنطنیه بنشست، و در حدود مغرب فتوح بسیار کرد و در عهد او فتوح بسیار شد، و مدت ولایت او از اول عهد بیست سال بود بعد از قتل عبد الله زبیر، سیزده سال و هژده روز بود. فرزندان او: ولید و سلیمان و هشام و مسلمه و ابو بکر بودند.

السادس ولید بن عبد الملك

ولید بن عبد الملك، کنیت او ابو العباس بود، و او مردی بود فحش گوی و پلید چشم، خبیث فعل، و در عهد او قتیبه بن مسلم به ما وراء النهر رفت و فرغانه فتح کرد، و با ترک طرخان ترکستان [(۵)] مصاف کرد، و طرخان را بکشت و به خوارزم باز رفت، و از غنایم آن فتوح، صد هزار برده کودک از غلام و کنیزک، بدست اهل اسلام افتاد، و حجاج در آخر ایام ولید بمرد بعلت میل [(۶)] و بی‌خوابی. چون حجاج سعد بن مسیب را که از کبار

[(۱)] کذا: ولی الکامل و سیوطی: رشح الحجره

[(۲)] کذا، در (پ) خوانده نمی‌شود

[(۳)] اصل: والی.

[(۴)] اصل: مهذب بن ابی صعوه، از الکامل و غیره اصلاح شد.

[(۵)] کذا فی الاصل. ولی در الکامل نیزک طرخان آمده، که از مرزبانان بادغیس و سواحل آموییه بود.

[(۶)] پ: سل، میل بمعنی جور و ظلم است، مال:

ای جار و ظلم (المنجد).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۷

صحابه بود بکشت، خواب از وی برفت، بدان علت بعد از چهل روز بمرد و این حجاج صد و بیست هزار کس را از اشراف خلق کشته بود، و رای حربها، و ولید مسجد جامع دمشق بنا کرد، و در عهد او از بلاد روم و اندلس و دیگر قلاع، و از هندوستان تا بلاد ملتان و منصوریه فتح شد، و مدت امارت او نه سال و هفت ماه بود، و فوت او در جمادی الاخری سنه ست و تسعین بود و الله اعلم بحقایق الامور.

السابع سلیمان بن عبد الملك

سلیمان بن عبد الملك، کنیت او ابو ایوب بود، مرد نیکو روی و فصیح و سپید پوست و خوب روی. افتتاح و اختتام دولت او بخیر

بود، رد مظالم کرد و عمر عبد العزیز را ولی عهد کرد، یزید بن مهلب [(۱)] را ولایت خراسان داد، و در عهد او بلاد گرگان را فتح کرد و مسلمة برادر او قسطنطنیه فتح کرد، و سلیمان زندانهای حجاج را خراب کرد، ازو آثار خیر بسیار ماند و ولادت او سنه اربع و خمسين بود، ولایت او دو سال و هشت ماه بود و وفات او روز جمعه دهم ماه صفر سنه تسع و تسعين بود، و مدت عمر او چهل و پنج سال بود، علیه الرحمه، و السلام علی من اتبع الهدی.

الثامن عمر بن عبد العزیز

عمر بن عبد العزیز بن مروان بن الحکم، مادر او ام عاصم بنت عاصم [(۲)] بن عمر بن الخطاب، و کنیت او ابو حفص [(۳)] بود، و او را برادر بود اصح [(۴)] نام، و او کتب اوایل خوانده بود و علم حوادث نیکو دانستی. روزی اسپری بر پیشانی عمر زخمی بزد بشکست، چون برادر او اصح [(۴)] او را بدید گفت: الله اکبر هذا اشج بنی امیه الذی یملاً الارض عدلاً [(۵)]. و در کتاب دانیال پیغامبر نام او اشج [(۶)] بود، و عمر مردی خوب سیرت و عاقل عادل، و منصف و با خیر بود، و احوال

[(۱)] اصل: بن مهذب الکامل: مهلب

[(۲)] اصل: مادر او علمم بنت عمر. از الکامل و سیوطی و غیره. اصلاح شد

[(۳)] اصل: ابو حفص

[(۴)] کذا، ولی چند سطر بعد اصح آمده و در (پ) اصیح و سبع است.

[(۵)] عربیه درست نیست

[(۶)] در اصل لا یقرأ و درپ شیخ است، الکامل و مجمل و سیوطی و ابن خلدون: اشج. در ابجد التاریخ گوید:

اخرج الترمذی فی تاریخه کان عمر بن الخطاب یقول: من ولدی رجل بوجهه شجۀ یملاً. الارض عدلاً و صدق ذلک بعمر بن عبد العزیز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۸

بر جاده سنت مصطفی علیه السلام، و سیرت خلفاء راشدین داشت، و لعنت از اهل بیت مصطفی بر گرفت و کارها بر جاده عدل کرد، و یزید مهلب را بازداشت و خراسان بعبد الله نعیم [(۱)] داد و در هیچ عهد مال خراسان و عراق زیادت از آن نبود که در عهد او، و بعضی از علماء برانند: که مهدی آخر الزمان او بود، و هر مال و ضیاع و املاک که ولات بنی امیه از خلق بظلم ستنده بود باز داد، و در عهد او خاقان ترکستان چین، سیصد هزار سوار و پیاده بیاورد جراح عبد الله حکمی با بیست و پنج هزار سوار پیش او باز رفت از خراسان، و میان بخار او سمرقند، یک ماه در میان ایشان جنگ قایم شد، و به آخر نصرت اسلام شد.

ولادت عمر سنه اثنی و ستین بود و ازو آثار خیر بسیار ماند، و فوت او به دیر سمعان [(۲)] بود، و مدت عمر او سی و نه سال بود، و وفات او روز جمعه بیست و پنجم ماه رجب سنه احدی و مائه بود، و مدت خلافت او دو سال و پنج ماه بود. رضی الله عنه و عن اعوانه و انصاره. و السلام علی من اتبع الهدی.

التاسع یزید بن عبد الملک

ابو خالد کنیت او بود، او را عاشق بنی امیه گفتندی، پیوسته به لهو و طرب مشغول بودی، ولادت او در سنه تسع و ستین بود، و در ایام او یزید مهلب ببصره خروج کرد، یزید عبد الملک برادر خود مسلمة عبد الملک را بفرستاد تا او را در سنه اثنی و مائه بکشت، و ولایت خراسان سعد [(۳)] بن عبد العزیز را داد، بعد از وی سعید بن الحرث [(۴)] را داد، و بعد از وی ابن هبیره [(۵)] را داد.

مدت ولایت او چهار سال و یک ماه بود و عمر وی سی و شش سال بود و فوت او بیست و پنجم ماه شعبان سنه خمس و مائه بود، و سبب آن بود: که او معشوقه

[(۱)] کذا، ولی الکامل (ج ۵- ۲۴) و ابن خلدون (ج ۳- ۷۵) گوید: که الجراح بن عبد الله الحکمی را از خراسان معزول و عوض وی عبد الرحمن بن نعیم القشیری را گماشت.

[(۲)] اصل: بدین سمعان، مجمل و الکامل: دیر. ابجد التاریخ گوید: دیر سمعان بکسر السین من اعمال حمص.

[(۳)] کذا، الکامل: سعید بن عبد العزیز، مشهور به: سعید خذینه

[(۴)] کذا، الکامل سعید بن عمرو الحرشی

[(۵)] اصل: بحیره. پ: بخره. الکامل و مسعودی و ابن خلدون: عمر بن هبیره الفزاری.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۹۹

داشت حبابه [(۱)] نام، و یزید روزی بنشاط مشغول شده بود و فرمان داد، که هیچکس از خدم بنزدیک او نیاید: پس اناری بشکافت، و بجانب حبابه انداخت، حبابه از آن یک دانه بخورد، در حال بمرد، و چندانکه یزید آواز داد، هیچکس نزدیک او نیامد، که چنان فرمان داده بود، او بخانه مرده بماند، تا شب درآمد، پس خادمان درامدند، و آن حال بدیدند، کار به تجهیز و تکفین کشید بساختند، یزید پایه جنازه بر گردن نهاد، چون او را دفن کردند، بیست روز بزیست و در گذشت.

العاشر هشام [(۲)] بن عبد الملك

هشام بن عبد الملك، کنیت او ابو ولید بود، او بخلاف بنشست در ماه رمضان سنه تسع و ستین [(۳)] و در ایام او زید بن علی بن الحسین خروج کرد، و چهارده هزار مرد از شیعه با او بیعت کردند، و باز خلاف کردند، و از آن جمله چهارده کس پیش او بماندند، و هشام عبد الملك، یوسف بن عمر را که والی عراق بود بطلب و دفع زید بن علی فرستاده بود، ناگاه او را دریافتند، قتال میان ایشان قائم شد تیری بر دماغ زید آمد و شهید شد، او را دفن کردند، پس از ان او را از خاک برکشیدند و بیاویختند. پس هشام نامه کرد بجانب ابن عمر [(۴)] تا زید را بسوختند رضی الله عنه.

پسر [(۵)] زید بن علی، که یحیی نام او بود از آنجا بگریخت و بطرف بلخ آمد علیه الرحمه، و هشام ولایت خراسان را به جنید بن عبد الرحمن العطفانی داد [(۶)]، و در سنه اثنی عشر و مائه، خاقان ملک ترکستان بیرون آمد و با جنید مصاف کرد، میان سمرقند و فرغانه. و در سال دوم هم مصاف کردند، هر دو کورت نصرت لشکر اسلام را بود، و لشکر ترکستان چندان بود که در عد دنیا ید خلق بسیار از ایشان بدوزخ رفت، و بسیار اسیر شدند، و بروایتی فتح مسلمه برادر هشام را بود، و بملک خزر مدینه باب الابواب بنا کرد [(۷)]، و آن فتح جنید را بود

[(۱)] اصل: حسانه. پ. حشانه الکامل و مسعودی: حبابه. گزیده: حنانه.

[(۲)] اصل هاشم.

[(۳)] کذا، ولی بقول جمهور: ۱۰۵ هـ

[(۴)] اصل وپ: بجانب عمرو، ولی چون یوسف بن عمرو والی عراق بود نه خود عمر، کلمها بن زیادت شد.

[(۵)] اصل: پس زید، اگر به ضمه اول بخوانیم بمعنی همان پسر باشد.

[(۶)] کذا، الکامل و فتوح البلدان: الجنید بن عبد الرحمن بن عمرو بن الحرث المری.

[(۷)] این جمله در اصل وپ: مغشوش بود از تصریح یاقوت و الکامل و غیرهم اصلاح شد، یاقوت گوید: باب الا ابواب و هو الد و بند شروان علی بحر طبرستان و هو بحر الخزر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۰

ولایت هشام نوزده سال و هشت ماه و نیم بود، و بقولی یازده ماه، و فوت او بزمین شام در موضعی بود، که نام او رصافه [(۱)] است، و آن دار الملک او بود، و مدت عمر او پنجاه و شش سال بود، و وفات او در ششم ماه ربیع الاول سنه خمس و عشرين و مائه بود.

الحادی عشر ولید [(۲)] بن یزید عبد الملک

او را خلیفه ابن العاشق خواندندی، کنیت او ابو العباس بود، مردی بی اعتقاد و پلید باطن و هوا دوست بود، ولادت او در سنه سبعین [(۳)] یا سنه ثمانین بود گویند بدین آیت رسید که: و خاب کل جبار عنید [(۴)]، مصحف از دست بینداخت و بر روی آماج نهاد، و بران تیر می انداخت و میگفت: اینک منم جبار عنید! لعنه الله بدین اعتقاد، پس ولایت خراسان به نصر سیار داد، نصر سیار یحیی بن زید را که بطرف خراسان و بلخ گریخته بود، در طالقان حدود کشت و بیاویخت [(۵)] تا ابو مسلم مروزی او را از دار فرود آورد. چون از ولایت ولید یزید یک سال و دو ماه بگذشت، و خلق را خبث اعتقاد او معلوم شد، او را معزول کردند، و نام او خلیفه بنو مروان شد، روز پنجشنبه هشتم ماه جمادی الاخری سنه ست و عشرين و مائه کشته شد. الحمد لله علی ذلک.

الثانی عشر یزید بن ولید

کنیت او ابو خالد بود، ولاده او سنه ست و ثمانین بود، و او را ناقص نام شد بسبب آنکه موجب خشم ناقص کرد [(۶)]، اما مردی گزیده سیرت پاکیزه اعتقاد بود، روشن دل و عاقل بود، رد مظالم کرد، مادرش شاه بری [(۷)] بنت فیروز

[(۱)] اصل: رصافه، پ: احایه. الکامل و مسعودی: رصافه در ارض قنسرین

[(۲)] اصل: ولید بن عبد الملک. پ: مانند متن

[(۳)] اصل: سبعین و سنه ثمانین.

[(۴)] قرآن، ابراهیم ۱۵

[(۵)] مزار این امام در جوزجان (سر پل) شمال افغانستان موجود است، برای شرح و کتیبه آن به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود.

[(۶)] این جمله در اصل چنین است: او را ناقص تمام شد، بسبب آنکه موجب خشم ناقص کرد ولی مطابق باین عبارت مسعودی اصلاح شد: انما نقص بمض الجنید ارزاقهم فقالوا یزید الناقص ...

[(۷)] کذا. مجمل و گزیده: شاه آفرید بنت فیروز بن یزدجرد ابن شهریار، مسعودی: امه ساریه بنت فیروز. الکامل: امه شاهفرد بنت فیروز بن یزدجرد ...

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۱

بن کسری بن یزدجرد بن شهریار بود، ذکر او در کتب قدماء بود بدین وجه که:

یا [(۱)] الکنوز و یا ساجدا بالاسحار کانت ولایتک رحمتی و وفاتک فتنه فنبشوک فصلبوک. معنی چنان باشد: ای پراگنده کننده گنجها! و ای سجده کننده در اسحار! ولایت تو رحمت بود، وفات تو فتنه بود، ترا از گور برکشند و بیاویزند، و مدۀ عمر او چهل سال بود. وفات او بیستم ذی الحجه سنه ست و عشرين و مائه بود، ولایت او پنجاه و دو روز بود. چون مروان محمد مروان

حکم که او را مروان حمار گفتندی، بامارت بنشیت او را از خاک بیرون کشیدند و بیاویخت، علیه الرحمه و الغفران، و السلام علی من اتبع الهدی.

الثالث عشر ابراهیم بن ولید

کنیت او ابو اسحاق بود، روزی که برادرش در گذشت او را بیعت کردند، بعد از او برادر او، و عبد العزیز بن الحجاج بن عبد الملک، بمروان محمد بن مروان الحکم بیعت کردند، و مروان والی بلاد جزیره بود، و دعوت خلافت میگرد لشکر به غوطه [(۲)] دمشق آورد، مروان با سلیمان بن هشام بن عبد الملک، که فرستاده ابراهیم بود، مصاف کرد، و مروان او را بکشت. ابراهیم ولید بیامد و خود را از ولایت خلع کرد، در بیعت مروان درآمد، و مدت ایالت او هفت روز بود، و بروایتی هفتاد روز، و مدت سه ماه کار امارت مضطرب بماند تا بر مروان قرار گرفت، و ابراهیم در سر آب [(۳)] که از ولایت جزیره است غرق شد، در صفر اثنی و ثلاثین و مائه.

[(۱)] این جمله عربی در اصل و پ سخت پریشانست و چنین نوشته شده: یا مسبوز (پ: منبور) الکنوز و ما ساجدا بما لا سحار کانت ولایتک رحمتی (پ: رحمه) و وفاتک فتنه ففسبوک فصکبوک (پ: فصلیوک) چون این عبارت بی معنی بود، مطابق بترجمه فارسی اصلاح شد، اما بجای مسبوز؟

نقاط گذاشتم، شاید صحیح آن منشر یا منشر باشد بمعنی پراکنده. ولی نبش شگافتن قبر است.

[(۲)] اصل: عوطه. الکامل: غوطه. یاقوت گوید: ناحیه‌ایست که دمشق در آنست، و محیط آن هژده میل است.

[(۳)] کذا فی الاصل. پ: از آب؟ در مراجع موجوده یافته نشد شاید فرات و یا به اضافه سر آب باشد. گزیده (ص ۲۸۶) جای غرق را فرات گفته است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۲

الرابع عشر مروان بن محمد بن مروان الحکم

کنیت او ابو عبد الله [(۱)] بود، و مادر او کردیه [(۲)] بود، و ولادت او در سنه خمس و ستین، و بروایتی سنه سبعین، و بروایتی سنه اربع و ستین بود، و بیعت او در سنه سبع و عشرين و مائه، و او را حمار الجزیره گفتندی، بدان سبب که عرب هر صد سالی را سال حمار گوید، بدلیل قوله تعالی فی قصه عزیز:

بل لبث مائه عام فانظر الی طعامک و شرابک لم یتسنه و انظر الی حمارک [(۳)] و ملک بنی امیه نزدیک صد سال بود، که او را امارت رسید.

حمارش از بهر آن گفتند، و در کتب بنی امیه رسیده بود، که رفتن ملک بنی امیه وقتی باشد، که بامارت کسی بنشیند، که مادر او جاریه [(۴)] باشد. و مروان آخرین امیر بود از بنی امیه. در ایام او منازعت افتاد، میان نصر سیار و میان سرهنگان او بخراسان، و درین وقت ابو مسلم مروزی خروج کرد، و ضحاک قیس فهری خارجی خروج کرد از شهر زور [(۵)] بر مروان، و میان ایشان قتال افتاد در نواحی کوفه، و در سنه ثمان و عشرين و مائه ضحاک را بکشت، و ولایت مروان پنج سال و دو ماه بود، و او را در بوسیر دیهی از دیه‌های مصر بکشتند [(۶)] و دولت بنی امیه و بنی مروان نقل کرد، و سلطانی بنی العباس قوت گرفت.

حق تعالی سایه چتر پادشاه زمان را با عواطف امن و امان ممدود دارد.

و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] الکامل: و کان یکفی ابا عبد الملک

[(۲)] اصل: کرده از الکامل (۵: ۲۰۴) اصلاح شد.

[(۳)] قرآن، البقره، ۲۵۹.

[(۴)] اصل: حاریه

[(۵)] اصل: شهر روز. الکامل و طبری و گزیده:

شهر زور. یاقوت گوید: و هی کوره واسعه فی الجبال بین اربل و همدان احدثها زور بن الصحاک و اهل هذه النواحی کلهم اکراد ...

[(۶)] اصل: او را درین توصیف دیهی از دیه‌ها مقرر بگشتند. پ:

او را در موصف دیهی الخ از الکامل تصحیح شد که گوید: و کان قتله ببوصیر من اعمال مصر ... طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۳

الطبقة الرابعة خلفاء بنی العباس

خبر کردن مصطفی علیه السلام بخلافت فرزندان عباس

اصحاب تواریخ و نقله آثار چنین روایت کرده‌اند، که مصطفی علیه السلام عم خود عباس را از خلافت [(۱)] فرزندان او، بعد از بنی امیه اعلام فرموده بود و عباس رضی الله عنه سه سال از مصطفی علیه السلام بزرگتر بود، و او را چهار پسر بود: عبد الله و عبید الله و فضل و قثم. و مدۀ عمر عباس هشتاد و سه سال بود، و در خلافت عثمان رضی الله عنه، بمدینه وفات کرد، و در آخر عمر چشم او پوشیده شده بود، و پسر او فضل بشام وفات کرد، و عبید الله به مدینه، و قثم به سمرقند، و عبد الله [(۲)] عباس رضی الله عنه پانزده ساله بود، که مصطفی علیه السلام از دنیا نقل کرد و در آخر عمر چشم او پوشیده شده بود، و عمر او هفتاد و سه سال بود، و بطائف وفات کرد در فتنه عبد الله بن الزبیر. و او را هشت پسر بود، یکی ازیشان علی بن عبد الله عباس رضی الله عنهم بود و پدر خلفاء، و چون این علی از مادر بزاز امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه کام او را بمالید، و او را علی نام کرد، و پدرش را بگفت که: هذا ابا الخلفاء و چون بزرگ شد، عبادت بسیار کردی، بوستانی داشت پانصد درخت، در آنجا هر روز زیر هر درخت نماز دو رکعت بگذاردی و این علی بن عبد الله را ولید عبد الملک مروان، دو بار تازیانه زدن فرمود [(۳)] یک کرت به جهت آنکه زن هشته [(۴)] ولید را در حکم خود آورد، یک کرت دیگر از وی نفی کرده بودند: ان هذا الامر سیکون فی ولدی. زود باشد، که خلافت بفرزندان من رسد، او را هفده [(۵)] تازیانه زد، و بنو امیه فرزندان عباس [(۶)]

[(۱)] در اصل کلمه خلافت نبود، حسب ضرورت از (پ) نوشته شد، الکامل گوید: ان رسول الله اعلم العباس ان الخلفاء تول الی ولده (۵- ۱۹۴) کذا فی الطبری.

[(۲)] اصل: عبید الله.

ولی خلفاء از اولاد عبد الله بن عباس اند.

[(۳)] اصل: رد و بفرمود. پ: مانند متن

[(۴)] پ:

هشتم. ولی هشتم از مصدر هشتن بمعنی فرو مانده و گذاشته و رها کرده (برهان قاطع).

[(۵)] پ: هفت

[(۶)] در اصل و پ کلمه عباس نبود، بحکم ضرورت اضافه شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۴

را منع کرده بودند، که از بنی الحارث [(۱)] زن نخواهند، بدان سبب که خبری روایت کرده بودند، که از بنی امیه خلافت بمردی [(۲)] رسد، که پدرش عباس باشد، و مادرش حارثیه. و این علی بن عبد الله رضی الله عنه، چون چهارده ساله شد او را پسری آمد نامش محمد کرد، و او پدر خلفاء بود، و این محمد در زمان خلافت عمر عبد العزيز رضی الله عنهما، اجازت خواست، و رابطه [(۳)] بنت عبید الله الحارث را در نکاح آورد، حق تعالی او را پسری بخشید از آن زن، ابو العباس سفاح و دختران [(۴)] و فرزندان دیگر داشت: ابراهیم و ابو جعفر و علی و حسن.

روایت کنند: که پسر محمد حنیفه [(۵)] که ابو هاشم نام او بود، و در علم قدر و جلالمت تمام داشت، چون او را وفات نزدیک آمد، وصیت کرد محمد علی عبد الله را که چون از هجره صد سال تمام شد، داعیان خود را به اطراف ممالک بفرست تا بخلافت شما دعوت کنند، به حکم آن وصیت چون صد سال تمام شد محمد امام، دعوت آغاز کرد، چهار کس او را اجابت کردند از اهل کوفه منذر همدانی و ابو ریاح نبال و ابو عمرو بزاز و مصقله طحان، و دیگر داعیان را باطراف خراسان فرستاد، و در سنه اربع و مائه ولادت ابو العباس سفاح بود از حارثیه، پدر او را در خرقة پیچیده، به نزدیک نعباء خراسانی آورد گفت: امام شما این خواهد بود، و این حال در ولایت عبد الملک بود.

چون سال سنه خمس و عشرين و مائه رسید، نعباء خراسانی از اهل دعوت بکوفه آمدند، و ابو مسلم مروزی رحمه الله علیه کودک بود و حدیث دعوت فهم کرده بود و خدمت یوسف بن ابو سفیان باهلی [(۶)] میکرد، و نعباء علامات دولت در ناصیه او میدیدند. چون از کوفه بمکه آمدند، بخدمت محمد عبد الله عباس، و مال خراسان بگذارند و خبر ابو مسلم باو باز گفتند فرمود: که اگر آزاد است او را بدست آرید و اگر بنده است بخرید. چون بفرمان او را بخدمت امام آوردند، او را خدمت میفرمود، چون امام محمد برحمت حق پیوست، پسر بزرگترش ابراهیم قائم مقام

[(۱)] پ: الحارس.

[(۲)] در متن اصل: بکسی. در حاشیه اصل و پ: بمردی.

[(۳)] اصل: ایطه، از مسعودی اصلاح شد. (ج ۲ ص ۲۰۹).

[(۴)] اصل: و مهتران.

[(۵)] اصل: حنیفه.

[(۶)] اصل: باهلی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۵

پدر شد، ابو مسلم را بخراسان فرستاد، و او فرصت نگاه داشت، و شهر مرو را خندق کرد، و حشم بسیار جمع کرد، و اول اظهار دعوت بنی العباس، روز عید کرد و نماز گذارد و خروج کرد در رمضان سنه تسع و عشرين و مائه، و متابعان بنی امیه را از خراسان نفی کرد، و دعوت به آل محمد میکرد، و مخفی نام ابو العباس اظهار میکرد، و نصر [(۱)] سیار از پیش او به نشاپور بگریخت، چون به ساوه رسید فوت شد و مملکت عجم بر ابو مسلم مروزی قرار گرفت و مال و زر بسیار بخدمت ابراهیم امام فرستاد، و ابراهیم امام با برادران ابو العباس و ابو جعفر و فرزندان و خدم حج گذارد، چون خبر خروج ابو مسلم و دعوت ابراهیم امام، بمروان رسید به

امیر دمشق فرمان داد، تا روی بر ایشان نهاده، و آنگاه ابراهیم امام را بگرفت در زندان حران مقید کرد، در قید برحمت حق پیوست، و ابو جعفر با دو عم خود و دیگر پسر عمان، بکوفه آمدند و مخفی گشتند، ابو مسلم بنو احی عراق بود با لشکر خود، و او را امیر آل محمد لقب شده بود، و زید علوی را که سالها آویخته بودند از دار فرو گرفت و بفرمود: تا جمله خلاقیت او بداشتند و جامه سیاه کردند و با خلق چنان نمودند، که به جهت تعزیت آل محمد که شهید شده بودند بر دست بنی امیه، جامه سیاه میکنند، و در سر آن بود، که ابو العباس اعلام داده بود: که دولت عباسیان و شعار ایشان در لبس، سیاه خواهد بود. ابو مسلم چون درین وقت رای از بنی العباس بگشته بود، و میخواست تا از علویه امامی باشد، جلال وزیر را که محمد گفتندی، به نزدیک سه تن از اولاد علی فرستاد رضی الله عنهم. جعفر صادق و عبد الله حسن علی، و عمر علی حسن علی، ایشان قبول نکردند، و پیش از آنکه جواب به ابی مسلم رشیدی، خراسانیان که فرستاد، ابو مسلم بودند در کوفه آمده بودند و غوغا کرده به جهت امام، و ابو مسلم مخفی داشت آمدن عباسیان را بکوفه، و ابو حمید سمرقندی غلامی داشت خوارزمی سابق نام، آن غلام را از احوال امام معلوم شد، بطریقی آن موضع را طلب کرد، و بخدمت ایشان آمد.

چون بخدمت ایشان رسید پرسید: که پسر ابن حارثه [(۲)] کدامست؟ بر ابو العباس اشارت کردند حالی زمین بوس کرد، و مبارکباد خلافت گفت، و دیگران را اعلام داد

[(۱)] اصل: نصیر. الکامل و غیره: نصر.

[(۲)] اصل: حارثه، پ: حارثیه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۶

جمله جمع شدند، و لبس سیاه و استعداد تمام که ابو مسلم فرستاده بود بخدمت آوردند و ابو العباس شب آدینه، دوازدهم ربیع الاول سنه اثنتین [(۱)] ثلثین و مائه بیرون آمد، و نماز شام بگذارد بجماعت، و دیگر روز آدینه در مسجد جامع با او بیعت خلافت کردند، رضی الله عنه. بعد ازین ذکر صاحب الدعوه ابو مسلم تقریر کرده آید. و الله اعلم.

ذکر صاحب الدعوه ابو مسلم المروزی

صاحب تاریخ مقدسی گوید: که در اسم و نسب او اختلاف است، بعضی گفته‌اند:

از عرب بود، ولادت او باصفهان بود، و پرورش او در میان فرزندان ادریس بن عیسی العجلی بود، و در مکتب قرآن با ایشان حفظ کرد، و لغت و اشعار یاد گرفت، و بیشتر اهل تاریخ برانند، که او باصل از عجم بود، اما فاضل و حافظ و پرهیزگار، مردی بود کوتاه بالا، گندمگون پاکیزه پوست شیرین منظر، دراز پشت کوتاه ساق. هرگز کس او را خندان ندیدی و مزاح نکردی، از هیچ فتح تازه روی نمودی، و از هیچ نکبت ترش روی نگشتی، سخت دل عظیم بود و بر کس رحم نیاوردی. تازیانه شمشیر او بود، جمله اصناف را که بر دولت بنی امیه دل نهاده بودند و نشو و نما در ولایت بنی مروان یافت، از خراسان و یمن و ربیعیه از زهاد و عباد و قضات و ملوک و دهاقین و مجوس و نصاری و یهود و غیر آن جماعت را همه بکشت، روایت آنست که بی آنچه [(۲)] در جنگها و حصارها بکشت سیصد و شست هزار مرد را در مقام سیاست بکشت، جهان را از خوارج بنی امیه خالی کرد، و دولت بعباسیان رسانید. بتأیید الله و نصره.

او را سه زن بود، مرد غیور بود بر حرم خود، سالی یک کرت بفرایش زن خود نرفت، عظیم جوانمرد بود و بی طمع، هرگز از هیچکس طمع نکرد و نخواست و نستد. او را یک هزار طباخ بود، هر روز سه هزار من نان در مطبخ او پختندی و صد و سی گوسپند بیرون گاوان و مرغان خرج شدی. یک هزار و دویست سر بارکش بود آلات مطبخ او را، سالی که به حج رفت در قافله ندا

فرمود هر که در قافله به جهت طعام آتش کند، من از خون او بیزارم. باید که آنچه ما یحتاج طعام

[(۱)] در اصل خوانده نمی‌شود، از الکامل نوشته شد.

[(۲)] در این جا بر خلاف سایر موارد ابن کتاب آنچه با ملای قدیم (آنچ) نوشته شده، ولی در دیگر موارد آنچه آمده که متأخر تر است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۷

و شراب جمله اهل قافله است از من باشد، در رفتن و آمدن جمله اعراب بادیه از خوف او از حوالی راه نقل کردند، و بموضع دیگر رفتندی. چون بمکه رسیدی بر کنار حرم از مرکب پیاده شدی و پای برهنه میرفت، تا نماز پیشین و واجبات و فرایض و آداب و شروط حج بجای آوردی رحمه الله علیه. و ولادت او در سنه اثنین و مائه بود، و در سنه سبع و ثلاثین و مائه بر دست ابو جعفر المنصور که دوم خلیفه بود شهادت یافت، و مدت عمر او سی و پنج سال بود علیه الرحمه و الغفران.

و لقب او شهنشاه شد، و نوبت او بر سر چهار سوی مرو شاهجان خراسان میزدند، تا سال سنه سبع و عشر و ستمائه، که خروج چنگیزخان ملعون بود. اسپ نوبتی او بر در قصر او که در مرو ساخته بود میداشتند. حق تعالی او را و جمیع خلفاء بنی العباس را و سلاطین ماضیه را غریق رحمت گرداناد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۸

ابن العباس سفاح رضی الله عنه

نام او عبد الله بود، بن محمد بن علی عبد الله بن عباس رضی الله عنهم اجمعین [(۱)] ولادت در سنه خمس و مائه، و قیل در سنه ثلاث و مائه. و مادر او رایطه بنت عبید الله الحارثیه [(۲)] بود، و بیعت او روز جمعه سیزدهم ماه ربیع الاول سنه اثنین و ثلاثین و مائه [(۳)] بود، اول کسیکه با او بیعت کرد عم او بود داود

[(۱)] اصل: اجمین بود

[(۲)] اصل: عبد الله الحارثیه. پ: رابطه بنت عبد الله الحارثیه الکامل و مسعودی و غیره:

امه رایطه بنت عبید الله بن عبد المدان الحارثی

[(۳)] در اصل کلمه اثنین خوانده نمی‌شود، از الکامل نوشته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۰۹

بن علی بن عبد الله بن عباس. بعد از او برادر او ابو جعفر منصور، از بامداد جمعه تا نماز پیشین خلق با او بیعت کردند، پس ابو العباس خطبه کرد و نماز بگذارد و بعد از نماز به لشکرگاه ابو سلمه خلال [(۱)] رفت، تمام لشکر در بیعت او آمدند و عبد الله بن علی بن عبد الله عباس، عم خود را به قتال مروان نامزد کرد، مروان به هزیمت از پیش عبد الله برفت تا کشته شد، و عبد الله علی دمشق را فتح کرد و باره او را خراب کرد، و قبور بنی امیه را تمام باز کرد، و جمله را بیرون آورد و بسوخت، در گور معاویه خطی بود چون خاکستر، و در گور یزید مهره‌ها پشت او جدا جدا بود، و هر که را دریافت از اقرباء و اتباع ایشان را همه بکشت، و سر را ایشان به نزدیک ابو العباس فرستاد، و سر مروان راهم. و ابو العباس آن سر را بخراسان فرستاد تا بسمرقند بردند. ولایت ابو العباس چهار سال و ده ماه بود، و وفات او در ذی الحجه سنه ست و ثلاثین و مائه بود. اللهم اغفر له و الله اعلم بالصواب.

اسم او عبد الله بن محمد بود، و هر دو برادر همنام بودند، و او از ابو العباس مهتر بود و ولی عهد برادر خود بود، و مادر او را سلامه [(۲)] نام بود، و بروایتی سلامه [(۳)] زید الحمیری بود، و او را عبد الملک طویل گفتندی، و ولادت او بشام بود به موضعی که آنرا شراه [(۴)] خوانند در سنه خمس و تسعین [(۵)]، و در وقت بیعت خلافت چهل و دو ساله بود، در آن وقت که خلق به برادرش بیعت کرده بودند، ابو مسلم را با ابو جعفر در خراسان فرستاد، ابو مسلم ابا جعفر را تخویف کرده بود، آن کینه در دل او بود.

در آخر عهد ابو العباس ابو مسلم با ابو جعفر به حج رفت. چون حج بگذارند، بوقت مراجعت در اثناء راه خبر فوت ابو العباس رسید، ابو مسلم عطف کرد بجانب جزیره ابو جعفر او را بطریقی باز آورد. و برو بهانه‌ها کرد و ابو مسلم را بکشت و خلافت او را مسلم گشت و عمش با او خروج کرد و دعوی خلافت کرد، اهل شام در بیعت او آمدند

[(۱)] اصل: ابو مسلم جلال. پ: کذا. از الکامل و مسعودی و مجمل درست شد. هو ابو سلمه حفص بن سلیمان الخلال وزیر و کاتب سفاح.

[(۲)] پ: اسلافه. مجمل. و مسعودی: سلامه البربریه

[(۳)] پ:

ثلاثه زبد.

[(۴)] اصل و پ: بهمه. الکامل: ولد بالحمیمه من ارض الشراه و یاقوت: الشراه صقع بالشام بین دمشق و مدینه

[(۵)] (در اصل کلمه تسعین مغشوش است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۰

و سبب آن بود: که ابو العباس شمشیر در میان نهاده بود، که هر که آن شمشیر بر دارد، و مروان را بکشد، خلافت بعد از من او را باشد، و عبد الله بن علی، عمش آن شمشیر بر گرفته بود. درین وقت ابو مسلم ابا جعفر را نصرت کرد، و عبد الله را بگرفت و به نزدیک ابو جعفر فرستاد، تا در حبس بمرد. بموضع بغداد آمد و بغداد بساخت، و آن را مدینه السلام [(۱)] نام نهاد، ولایت او بیست و دو سال بود کم سه روز، فوت او بمکه بود در سنه ثمان و خمسین و مائه، پیش از ترویج سه روز، به حجون [(۲)] دفنش کردند، و مدت عمر ابو جعفر منصور شست و سه سال بود.

المهدی محمد بن ابی جعفر المنصور

کنیت او ابو عبد الله بود، ولادت او در سنه احدی و عشرين و مائه، و او بزرگتر فرزندان منصور بود، و مادر او ام موسی بنت منصور الحمیری بود، منصور پیش از ترویج بیک روز فوت شد، مهدی را روز ترویج در سنه ثمان و خمسین و مائه سی و هشت ساله بود که بیعت کردند، و او را اوصاف حمیده بسیار بود، رد مظالم کرد، و هر پنج نماز بجماعت حاضر شدی، و جمله خزاین که پدرش منصور جمع کرده بود، همه را در خیرات صرف کرد، و مسجد حرام را وسیع گردانید، و در عرصه عمارت آن بقعه مبارک در افزود، و در سالی که به حج رفت، هشتاد هزار درم نقره نفقه کرد، ماورای آنچه از یمن و مصر خرج کرد، و بیمارستانها به جهت بیماران و معلولان بنا نهاد، و پسرش هادی بن مهدی با صد هزار سوار موجب خوار، و رای حشری و اتباع و اهل سوق بیلا در فرستاد، و از کفار روم چهل پنج هزار مرد را بدوزخ فرستاد و چندان غنایم بدست آورد، که اسپه بدرمی، و زرهی بدرمی، و بیست شمشیر بدرمی شد، و از غنایم و جزیه هر سال هفتاد هزار دینار زر بر اهل روم مقرر شد، و حکیم مقنع در عهد او خروج کرد، و

مذهب تناسخ ظاهر گردانید و او مرد یک چشم بود از ولایت مرو. مهدی حشم خراسان را نامزد قلعه او کرد، بحدود کش او را محصر گردانیدند و بکشتند، و سر او به نزدیک مهدی فرستادند. و فوت مهدی در ری بود، روز پنجشنبه بیست و دوم ماه محرم، سنه تسع [(۳)] و ستین و مائه.

[(۱)] اصل: اسلام

[(۲)] اصل: حجرم پ: محجوم. یاقوت: حجون، جبل بأعلى مکه و عنده مدافن. طبقات ناصری ج ۱ ۱۱۰ المهدی محمد بن ابی جعفر المنصور ص : ۱۱۰

[(۳)] الکامل: کذا مسعودی: سبع و ستین و مائه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۱

و مدت ولایت او ده سال و یک ماه و نوزده روز بود، و گفته‌اند که یازده سال بود. و الله اعلم.

الهادی ابو محمد موسی بن المهدی

مادر او و مادر هارون یکی [(۱)] بود، ولادت او بکوفه بود، بیعت او در سنه تسع و ستین و مائه بود، و در حال فوت پدر، او به جرجان بود، و بیعت او برادرش هارون بستد در بغداد، و چون از جرجان به بغداد آمد، خواست تا هارون را از ولایت عهد خلع کند، و پسر خود را ولی عهد گرداند، هارون چون ولایت عهد [(۲)] بعد از هادی از پدر داشت، تن در خلع نداد، و هادی پرخرد و بزرگ منش و بلند همت بود و در یک شب عیسی بن داب [(۳)] را سی هزار دینار نیشاپوری عطا داد، ولادت هادی در سنه خمس و عشرین و مائه بود، و مدت عمر او چهل و پنج سال بود [(۴)] و فوت او در عراق بود، شب جمعه هفدهم ماه ربیع الاول سنه سبعین و مائه، و مدت خلافت او یک سال و چهار ماه، و بروایتی سه ماه بود. و الله الباقی و الدائم و هو علی کل شیء قدیر.

الرشید ابو جعفر هرون بن المهدی

بیعت او در ربیع الاول سنه سبعین و مائه بود، و اهل تواریخ گویند: که هرگز شبی مثل آن شب نبود، بسبب آنکه درین شب یک خلیفه فوت شد و یک خلیفه را ولادت بود. و آنچنان بود که فوت هادی و بیعت هارون و ولادت مامون در آن شب اتفاق افتاده بود. و ولادت هارون در سنه ثمان و اربعین و مائه بود [(۵)] چون هارون بخلافت رسید وزارت به یحیی خالد برمکی داد، و خراسان را به جعفر بن محمد بن اشعث داد، و جمله فرزندان ابو طالب را امان داد، و جمله فرزندان ابو طالب را امان داد، و به جهت بنی هاشم خمس اموال مقرر گردانید و قضاء ممالک به ابی یوسف القاضی داد، و قضای ری و مغرب به محمد حسن شیبانی داد، و برامکه در عهد او بغایت اعلی درجات مناصب برسیدند و بر افتادند، و سبب

[(۱)] اصل: مکی و ظاهرا غلط است، زیرا مادر هادی و هارون: خیزران بنت عطاء ام ولد حرشیه بود (مسعودی).

[(۲)] اصل و پ: ولایت عبد الله که سهو کاتبان خواهد بود.

[(۳)] اصل: راب. پ:

رات الکامل و مسعودی: داب.

[(۴)] الکامل (۶-۴۱): و کان عمره ستا و عشرين سنا و قيل ثلاثا و عشرين سنه.

[(۵)] الکامل: مولد هرون خمس و اربعين و مائه یا تسع و اربعين و مائه ولی چون جلوس وی در ۱۷۰ هاست و در وقت جلوس ۲۲ سال بود (الکامل ۶-۴۳) باید ولادتش هما: ۱۴۸ ه باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۲

آن بود: که هارون را خواهری بود عباسه [(۱)] نام، او را دوست داشتی، و جعفر یحیی را هم بغایت دوست داشتی. چون بی هر دو شکیبائی نداشت به جهت حضور هر دو میان ایشان عقد نکاح کرد تا نظر بهم در یک مجلس حلال باشد بران قرار که بفراش جمع نشوند. و چون عقد نکاح شد، ایشان را جمع می آورد، دلہاء ایشان با یک دیگر میل کرد. و در فراش بر سیل خفیه جمع شدند و حمل ظاهر شد، و فرزند بیک حمل تولد شد، هرون را معلوم شد، جعفر را بکشت. و فضل برادر او را با پدرش در زندان محبوس کرد. تا در حبس بمردند و خاندان ایشان بکلی برانداخت. و خواهر را در صندوق کرد، و در چاهی انداخت، و هرون پشیمان شد. و سنت هارون [(۲)] آن بود خود که یک سال حج کردی و یک سال غزا. و مدت خلافت او بیست و سه سال بود. و السلام علی من اتبع الهدی.

الامین محمد بن الهارون.

کنیت او ابو عبد الله و مادر او زبیده بنت جعفر بن ابي جعفر المنصور بود.

هارون او را ولی عهد خود کرد. بعد از مامون را، و امین را بطوس بیعت کردند و ولادت او در ماه شوال در سنه احدی و سبعین و مائه بود. پدر او را ولی عهد کرد و بعد از مامون را. و بعد از مؤمن را. امین فاضل و عالم و کریم بود، اما چون او جوان و نازنین بود، به لهو و طرب مشغول شد، و هر ماه یک بار دادی و فضل ربیع را وزارت داد، و مامون [(۳)] بیعت ولایت بعد از پدر خود به جهت علی موسی رضا بستد، امین چون بشنید که مامون لقب و اسم امین را از خطبه و دارهم و دینار بیرون برد، امین علی بن عیسی بن هامان [(۴)] را بحرب مامون فرستاد، و مامون طاهر بن الحسن و هرثمه [(۵)] را با لشکری گران به بغداد فرستاد، و امین را محصر کردند، مدت یک سال.

و درین وقت علویان بهر طرف خروج کردند، و کار امین درهم شد، و

[(۱)] اصل: عباسیه

[(۲)] در نسخه اصل گاهی بالف و گاهی بدون الف است

[(۳)] کلمات و مامون در اصل نیست، و چنین معنی میدهد که باید امین برای علی موسی الرضا بیعت سته باشد، ولی به تصریح مسعودی و مجمل، مامون در مرو برای وی بیعت سته که مهترین دودمان علی رض بود. بنا بر ان بر حسب ضرورت و قول مورخان اسم مامون در عبارت زیادت شد

[(۴)] در اصل خوانده نمی شود از الکامل درست شد.

[(۵)] اصل: هریمه. الکامل و مجمل و ابن خلدون: هرثمه بن اعین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۳

و به عاقبتش شهید کردند، در ماه محرم من ثان و تسعین و مائه. و مدت عمر او بیست و هفت سال، و خلافت چهار سال بود. (پس از امین در بغداد با) [(۱)] ابراهیم المبارک بیعت کردند، و سبب بیعت او آن بود، که آل عباس را در بغداد معلوم شد: که مامون علی موسی الرضا را از مدینه بخراسان برد، و خلق را بولایت عهد او بعد از امین، مامون بیعت داد، عباسیان بترسیدند، که

خلافت از خاندان عباسیان نقل شود ابراهیم را بیعت کردند. در تشویش امین و مامون، ولایت و خلافت ابراهیم یک سال و یازده ماه بود. و الله الباقی و الهادی.

المأمون عبد الله بن الهارون [(۲)]

مبارک عهد و ولایت بود [(۳)]، مردی بود لعل و سپید، فراخ چشم کشیده روی تنک موی، بر رخسار خال سیاه داشت، مادر او جاریه بود بادغیسیه [(۴)] مراجل نام، نیکو سیرت و رعیت پرور و عدل گستر و منصف و عادل بود، در محکمه قضا خود نشستی و خطبه کردی و نماز جمعه خود گزاردی، و برادر خود مؤتمن را از بیعت خلع کرد، و دیگر برادر معتصم را ولی عهد کرد، و علم قدیم را ظاهر کرد، فلسفه [(۵)] و حکمت و طب و نجوم را از زبان یونانی بعربیت نقل کرد، و بکرات غزو روم کرد و حصون و قلاع در آن دیار فتح کرد، و رجاء بن ابی الضحاک [(۶)] را بفرستاد تا علی موسی رضا را از مدینه بخراسان برد و بیعت داد خلق را بولایت علی [(۷)] موسی رضا بعد از مامون، و آن بسعی فضل وزیر بود و فضل سهل را ذو الریا ستین لقب داده بود، و عباسیان از بیعت برافشفتند و ابراهیم المهدی را بیعت کردند، مامون پشیمان شد، علی رضا را زهر داد

[(۱)] جای کلمات بین قوسین در اصل سپید است، به تقریب اضافه شد. این ابراهیم پسر مهدی و برادر هارون ملقب به المبارک بود (الکامل ۶- ۱۴۰).

[(۲)] جای این عنوان در اصل سپید است.

[(۳)] کذا فی الاصل

[(۴)] اصل: جاریه بود او عبسه نام، مطابق بقول جمهور اصلاح شد.

[(۵)] اصل: فلسفی

[(۶)] اصل: و اجابت الضحاک. الکامل: مانند متن.

[(۷)] اصل: علی و موسی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۴

و بفرمود، تا فضل را در گرمابه [(۱)] بکشتند، و حسن سهل را وزارت داد، و طاهر را سپاه سالاری داد، ذو الیمینین لقب فرمود، بدانچه علی عیسی هامان [(۲)] را بدو دست شمشیر زد و بکشت. و در بغداد او را بیعت خلافت کردند، و بعد از آن مدت خلافت او بعد از شهادت امین بیست سال بود، و مدت عمر او چهل و هشت سال بود، و فوت او ببلاد روم بود، و به طرسوس [(۳)] نقل کرد. و آنجا دفن کردند، در سنه ثمان عشر و مائتین [(۴)].

المعتصم بالله ابو اسحاق محمد بن هارون الرشید

این روایت صوری است، اما روایت نسبی (؟) نام او ابراهیم بود ولادت او در شعبان سنه احدی و ثمانین و مائه بود [(۵)]، او در میان بنی احوال خود میبود، چون بزرگ شد، قرآن بیاموخت و خط و ادب تعلیم کرد، و مردی علم دوست بود و عادل و ضابط و بسیار عطاء بود، و از خلفای بنی العباس، بیش ازو شجاعتر هیچکس نبود، و در عهد [(۶)] برادرش امین با او بود در بغداد، چون امین شهادت یافت، از بغداد بخراسان آمد بنزدیک مامون. مأمون را چندان خدمت کرد که مامون او را ولی عهد خود گردانید و بابک خرمی [(۷)] که در عهد مامون خروج کرده بود، و اکثر بلاد آذربایجان، دین او را گرفته بودند، او را بگرفت و ببغداد فرستاد، او را بیاویختند در شهر سنه ثلاث و عشرين و مائتین بود، در مدت بیست سال بابک خرمی [(۷)]، دویت و پنجاه هزار

مسلمان را کشته بود، و معتصم بغزو روم رفت، و عموریه [(۸)] را فتح کرد، و شهر «سرم‌رأی» را بر هفت فرسنگی بغداد بنا کرد، و مدت خلافت او هشت سال و هفت ماه و هشت روز بود، و او هشتم خلیفه بود، و هشتم فرزند عباس، و مدت عمر او چهل و هشت سال بود. او را هشت پسر ماند و هشت دختر، و از وی هشت هزار دینار ماند و هشت هزار درم ماند.

[(۱)] اصل: در گرما بکشند، به قول الکامل درست شد: و ثب قوم بالفصل بن سهل فقتلوه فی الحمام (۶-۱۴۳).

[(۲)] اصل: ماهان، جمهور: هامان.

[(۳)] اصل: طروس، الکامل و غیره: طرسوس، که شهری بود آبادان در شام (حدود العالم).

[(۴)] اصل: و یتین.

[(۵)] الکامل: و کمان مولده سنه تسع و سبعین و مائه و قیل ثمانین و مائه.

چون معتصم در ۲۲۷ هـ وفات یافته و مدت عمرش ۴۸ سالست، باید مولد وی ۱۷۹-۱۸۰ هـ باشد.

[(۶)] اصل: در عهد او برادرش. چون او زاید است حذف شود.

[(۷)] اصل: بابک جربی. پ: بابک حزنی. الکامل: بابک الخرمی. مسعودی: و کان اسم بابک الحسین

[(۸)] اصل: عمرویه. الکامل: عموریه. یاقوت: بلد فی بلاد الروم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۵

و از برای این او را خلیفه مثنی گفتندی. و فوت او روز پنجشنبه بود، نوزدهم ماه ربیع الاول سنه سبع و عشرين و مائتین بود. و الحمد علی کل حال و علی جمیع الاحوال.

الوائق بالله ابو جعفر هارون بن المعتصم

نام مادر او قراطیس بود رومیه [(۱)] و او رحمه الله، درشت اخلاق بود و بدخو و میل به مذهب معتزله داشت، و علماء امت را بر مذهب خود تحریض کرد، و احمد حنبل را بتازیانه زد، تا قرآن را مخلوق گوید نگفت، و در عهد او عبد الله [(۲)] طاهر امیر خراسان بود، پسرش طاهر عبد الله را امارت خراسان داد، و در قصص ابن هیصم نابی [(۳)] چنین روایت میکند: که سلامه [(۴)] ترجمان را الواثق بالله بفرستاد تا از سد سکندر او را خبر آورد، که در خواب دیده بود: که سد سکندر خراب شده، سلامه را مال بسیار داد، و پنجاه هزار [(۵)] مرد با او بفرستاد، تا از سرم‌رأی [(۶)] بخراسان آمدند، و از آنجا بیک قول بطرف خزر رفتند و بیک قول بطرف گرج [(۷)] و مدت دو سال و هفت ماه در آن سفر بماندند و باز آمدند، و صفت سد و طول و عرض و درازگاه و کلید و خلقی که بران موکلند از عهد ذوالقرنین، همه بیاوردند چنانچه در قصص مسطور است. و در عهد الواثق بالله آتش از جانب مشرق ظاهر شد، و آنرا بانگی بود، و از فرع آن خلق بسیار هلاک شدند، و مدت خلافت او پنج سال و نه ماه بود و عمر او سی و هشت سال بود [(۸)]، و فوت او در ذی الحجه سنه اثنین و ثلاثین و مائتین به سرم‌رأی.

[(۱)] اصل: دومیه، الکامل: امه ام ولد رومیه تسمی قراطیس (ج ۶-۲۱۶)

[(۲)] اصل:

عهد ابو عبد الله. چون بقول جمهور عبد الله ابن طاهر امیر خراسان بود نه ابو عبد الله، بنا بر این بجای ابو، او درست است.

[(۳)] اصل: فانی. پ: ابن هشیم ثانی (ر: ۴)

[(۴)] کذا، ولی معجم البلدان یاقوت (۵-۵۱) این داستان را بنام سلام ترجمان مفصل می‌آورد که از سرم‌رأی به ارمینیه و از

آنجا بالان و خزر رفت تا که بارض خراب و بدبوی رسید الخ.

[(۵)] کذا فی الاصل، ولی یاقوت در معجم البلدان از زبان سلام گوید: فضم الی خمسين رجلا، در این صورت کلمه هزار باید سهو باشد این قصه عینا بعباراتی که یاقوت نقل کرده در احسن التقاسیم محمد بن احمد مقدسی بشاری تالیف ۳۷۵ هـ طبع لیدن ۱۹۰۶ م (ص ۳۶۲) به نقل از کتاب ابن خرداد به به تفصیل آورده شده و معلوم است که ماخذ قدیم آن کتاب ابن خردادبه بوده است.

[(۶)] اصل: تا از سد سکندر بخراسان آمدند، ولی مطابق به بیان یاقوت همان سر من رأی درست است.

[(۷)] گرج شهری بود در گرجستان (یاقوت)

[(۸)] الکامل: و کان عمره اثنتین و ثلثین سنه و قیل ستا و ثلثین سنه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۶

المتوکل علی الله جعفر [(۱)] بن المعتصم

مادر او ام ولد بود نام شجاع طخاریه [(۲)]، همان روز که برادرش الواثق بالله فوت شد، او را به خلافت بیعت کردند. و او بیست و شش ساله بود، و متوکل مردی کریم و گزیده اخلاق بود و در مذهب سنت و جماعت صلب. پسر عباس [(۳)] موسی را که سر جهیمان آن عصر بود، و قرآن را مخلوق میگفت بکشت، و به جمله بلاد اسلام فرمان داد: که هیچکس قرآن را مخلوق نگوید. احمد حنبل را از حبس خلاص داد. ناگاه در سنه سبع و اربعین و مائتین در لهُو و طرب بود، ترکان در آمدند، و او را شهید کردند، و مدت عمر او چهل سال بود، و مدۀ خلافت او چهارده سال بود و ده روز بعد از شهادت او رونق آن درگاه برفت تا عهد امیر المؤمنین المستنصر بالله و الله اعلم.

المنتصر بالله [(۴)]

ابو جعفر محمد بن المتوکل، مادر او رومیه بود نام او حبشیه [(۵)]. همان وقت که پدرش را شهید کردند او را بیعت کردند، و معتز [(۶)] و مؤید را که برادران او بودند و پدر ایشان را متعاقب او ولی عهد کرده بودند خلع کرد، و بعضی او را متهم بدان کردند: که در قتل پدر شریک بود، و شش ماه در خلافت بماند، و وفات کرد همچنانکه شیرویه [(۷)] پسر کسری پدر را کشت، پس او شش ماه ملک براند و بمرد و بروایتی منتصر را زهر دادند. وفات او روز یکشنبه چهارم ماه ربیع الاول [(۸)] سنه ثمان و اربعین و مائتین بود، و مدت عمر او بیست [(۹)] سال بود و السلام علی من اتبع الهدی.

المستعین بالله

ابو العباس احمد بن محمد بن المعتصم. بیعت او بعد منتصر بدو روز بود، روز شنبه، او مرد خوب سیرت بود، و در وقت بیعت بیست و هشت ساله بود. چون او را بیعت کردند، معتز را حبس کرد، و طاهر عبد الله والی خراسان درین سال

[(۱)] اصل: ابو جعفر. بقول ابن اثیر و مسعودی و غیرهم نام وی جعفر بود و کنیت او ابو الفضل.

[(۲)] مسعودی و مجمل: شجاع خوارزمیه. پ: طخازیه.

[(۳)] اصل: عبات: چند کلمه بعد (سرجهیان) در اصل آمده، که شاید جهیمان باشد، فرقه معروف منسوب به جهم بن صفوان.

[(۴)] اصل و پ: المستنصر بالله. جمهور: مانند متن

[(۵)] اصل: جثه. مسعودی و سیوطی: حبشیه

[(۶)] اصل: معین

[(۷)] اصل: شرویه

[(۸)] الکامل: یوم الاحد الخمس خلون من ربیع الاخر.

[(۹)] الکامل: ۲۵ یا ۲۴ سال.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۷

وفات کرد، و پسر او محمد طاهر را عهد و لواء داد، بولایت عجم فرستاد، و در عهد او حسن [(۱)] زید علوی بطبرستان خروج کرد، معتز [(۲)] را از حبس بیرون آوردند و مستعین را خلع کردند، و مدت خلافت او سه سال و نه ماه بود. ولادت او در سنه عشرين و مائتین بود، و او را از بغداد بعد از خلع روان کردند پس از نه ماه برحمت حق پیوست، و بروایت دیگر غرق شد. و الله اعلم الغیب و الشهاده.

المعتز بالله

ابو عبد الله محمد بن متوکل، و بروایتی دیگر نام او زبیر بود، ولادت او در سنه اثنتین و ثلاثین و مائتین بود، مادر او رومیه بود فتحه [(۳)] نام، بیعت او در ششم ماه محرم سنه اثنتین و خمسین و مائتین بود، و پیش ازو خلیفه جوانتر ازو بخلافت ننشسته بود. چون از خلافت او سه سال بگذشت، اتراک با او تمرد آغاز کردند، و مراسلات بسیار در میان آمد، ایشان عاقبت او را خلع کردند و بعد از خلع بیستم روز شهادت یافت، مدت خلافت او چهار سال و شش ماه بود، و بروایتی سه سال و شش ماه و بیست روز بود.

المهدی بالله

ابو عبد الله محمد بن الواثق. چون معتز را خلع کردند، اتراک او را از بغداد به سرمن رأی بردند، تا با او بیعت کنند، او امتناع کرد و گفت:

شما فرمان مرا امتثال نمائید، قبول کردند در رجب سنه خمس و خمسین و مائتین او را بیعت کردند، و او رحمه الله زهد و طاعت و ورع پیشه گرفت گفت عیبی باشد که از بنی امیه خلیفه باشد، چون عمر عبد العزیز بزهد و ورع و از بنی العباس مثل آن نبود. عدل کامل آغاز کرد، خواست: تا هر چه در دست اتراک است از اموال مسلمانان، و آنچه خلفاء بظلم قبض کرده بودند بازستاند و به خصمان تسلیم کند، اتراک بر وی خروج کردند، و میان ایشان قتال قایم شد، در حرب او را جراحات بسیار شد او را بگرفتند و خلع کردند و از آن جراحات برحمت حق پیوست. ولادت او در سنه ثمان عشر و مائتین بود

[(۱)] اصل: حسین

[(۲)] اصل: معتزله را از

[(۳)] کذا: اسل و پ. مسعودی و سیوطی: فیتحه.

مجمل و الکامل: قبیحه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۸

رحمة الله علیه. و در عهد او معتز هم فوت شد، و درین ایام برقی در بصره خروج کرد، و بصره را ضبط کرد، و اموال مسلمانان بدست غلامان زنجی [(۱)] باز داد و فتنه او مدت هفت سال بداشت، و او خود را باهل بیت نسبت دروغ می‌کرد.

المعتمد علی الله

ابو العباس احمد بن المتوکل، مادر او ام ولد بود، نام او فتیان [(۲)]، و او را روز سه شنبه شانزدهم ماه رجب سنه ست و خمسين و مائتین [(۳)] بیعت کردند، و تمام فرزندان هر که خلیفه بود پیش از او [(۴)] در بیعت درآمدند، و او را برادری بود موفق لقب [(۵)] ابو احمد بن المتوکل در غایت رجولیت و شهامت بود، و او را بر سر لشکر امیر کرد، و بر دست او کارهای بزرگ رفت، و در ایام معتمد امور عظیم افتاد، چنانچه کار برقی در بصره تصرف تمام گرفت، و موفق بعد از فراغ او کار خبیث [(۶)] بکرد، و روی بصره نهاد در سنه خمس و ستین و مائتین [(۷)] او را محصر کرد و بگرفت و بکشت، و سر او بیغداد آورد. و در عهد معتمد، یعقوب لیث از سجستان خروج کرد. احمد عبد الله خجستانی در خراسان خروج کرد و شرکب حمار [(۸)] مرو و سرخس بگرفت، و حوادث بسیار افتاد، و نصر احمد سامانی را ولایت ما وراء النهر نبشتند. و مدت خلافت او

[(۱)] اصل: ربیحی. الکامل: برقی صاحب الزنج، که زنوج سباخ را دور خود گرد آورد (ج ۷- ۸۱).

[(۲)] اصل: قسان. پ: قبتان مسعودی و سیوطی: فتیان. الکامل و طبری: قتیان.

[(۳)] مسعودی: سنه ۲۵۵

[(۴)] در حاشیه اصل: تمام فرزندان هر که پیش از او خلیفه بود در بیعت درآمدند

[(۵)] اصل: موفق لقب احمد بن المتوکل. ولی نام موفق طلحه بود، و کنیت وی به تصریح مسعودی و الکامل: ابو احمد بود.

[(۶)] اصل: کار عمر و لیث. پ: کار عمرو بست در این جا ذکر عمرو لیث موردی ندارد اگر عوض آن خبیث باشد بصحت اقربست. زیرا الکامل و غیره صاحب الزنج را خبیث و شهر او را هم مدینه الخبیث گفته‌اند و نیز عمرو لیث به بصره محصر نشده و سر او را بیغداد نبرده‌اند.

[(۷)] الکامل (ج ۷- ۱۶۳) صاحب الزنج خبیث روز چهارشنبه ۲۶ رمضان ۲۵۵ هـ خروج کرد، و روز شنبه ۲ صفر ۲۷۰ هـ قتل گردید و ۱۴ سال فتنه‌اش دوام کرد

[(۸)] اصل و پ: مرکب جمال، الکامل:

شرکب الحمار و پسرانش بنو شرکب: ابراهیم، یعمر، منصور. اما خجستانی. از مشاهیر هرات است زیرا خجستان از جبال هرات و اعمال بادغیس بود و تاکنون هم به این نام معروفست.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۱۹

بیست و سه سال بود، و فوت او به فجأ [(۱)] بود رحمه الله، در شب دوشنبه نوزدهم ماه رجب، سنه تسع و سبعین مائتین بود.

المعتضد بالله

ابو العباس احمد بن موفق. نام او احمد و محمد بود، و بروایتی طلحه بن المتوکل [(۲)] و روز خلافت سی و هفت سال بود، و ولادت او در ربیع الاول سنه ثلاث و اربعین و مائتین. و او مردی عالم و نیکو سیرت و ضابط بود، و هر خللی که بعد از موفق در کار خلافت آمده بود بقرار باز آورد، و در عصر او خوارج در دیار شام فساد کردند، معتضد خود بشام رفت، و خوارج را قهر کرد، و رافع هرثمه [(۳)] را از ایالت خراسان معزول کرد، و نصر احمد سامانی را خلیفه کرد در ما وراء النهر. و عمرو لیث را ایالت خراسان داد، و بعد از مدتی اسماعیل سامانی عمرو لیث را اسیر کرد، و بخدمت معتضد فرستاد، و ایالت خراسان بتمام، حوالت او فرمود، و مدت خلافت او نه سال و نه ماه بود، و بروایتی ده ساله و نه ماه. و فوت او بیست و دوم ماه ربیع الاول [(۴)] سنه تسع و ثمانین و

مائتین بود.

المکتفی بالله

ابو محمد علی بن المعتضد. مادر او ترک بود جیجک [(۵)] نام، ولادت او در بغداد بود غره ماه ربیع الاول سنه اربع و ستین و مائتین. او را پیش از فوت پدرش بسه روز بیعت کردند. چون معتضد برحمت حق پیوست موکد گشت. و او مردی کریم. و عاقل و خوب اخلاق بود، و در ایام او زکویه [(۶)] خارجی بسواد کوفه خروج کرد، و مکتفی رضی الله عنه لشکر فرستاد، بعد از وقایع بسیار

[(۱)] اصل: فوت او به قجقا بود. مجمل و الکامل: بصورت فجاء با فراط خمر در بغداد بمرد.

[(۲)] کذا شاید چنین باشد: (نام پدر او ابی احمد موفق بود و بروایتی طلحه بن المتوکل) زیرا کنت موفق ابی احمد بود (الکامل ۷-۱۸۲).

[(۳)] اصل، رافع هر شمه. پ: هر همه الکامل (۷-۱۷۳): رافع هر ثمه

[(۴)] الکامل: ربیع الاخر

[(۵)] اصل: خنجک. پ: خجک طبری و الکامل و سیوطی: جیجک

[(۶)] اصل و پ: کروهه، الکامل (۷-۲۱۸) زکویه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۰

او را به بغداد آوردند، و سر بردار کردند، و سر او بخراسان فرستادند نزدیک اسماعیل احمد سامانی. و هم در عهد او صاحب الشامه [(۱)] قرمطی به شام خروج کرد، و خود را از اولاد علی گفت. امیر المؤمنین مکتفی. قاسم بن عبد الله الوزير را بفرستاد، تا او را بگرفت و بسوخت. و در عهد او اسماعیل بن احمد سامانی برحمت حق پیوست. ایالت خراسان پسر او احمد بن اسماعیل (را) داد، و مدت خلافت او شش سال و نه ماه بود. [(۲)] و فوت او در ذو القعدة سنه خمس و تسعین و مائتین بود.

المقتدر بالله

ابو الفضل جعفر بن المعتضد. مادر او ام ولد بود شعب [(۳)] نام، و او در وقت بیعت خلافت سیزده ساله و یک ماهه بود و بیست (و) پنج روزه. ولادت او در رمضان سنه اثنی و ثمانین و مائتین بود، و مدت خلافت او بیست و پنج سال بود، و در این مدت دو بار از خلافت افتاد و باز خلیفه شد. و احمد اسماعیل سامانی در عهد او برحمت حق پیوست. نصر احمد را که پسر او بود و عهد و لواء فرستاد، نصر [(۴)] قرمطی در عهد او خروج کرده بود، او را بکشتند. و ابو الهیجا را اسیر [(۵)] کردند، که او [(۶)] قصد مکه کرده بود [(۷)]، و حجر اسود را برکنده و بیرده و جامه کعبه برداشته. و شهادة المقتدر بالله روز چهارشنبه بیست و هفتم ماه شوال سنه عشرين [(۸)] و ثلث مائه بود، و الله اعلم.

القاهر بالله

ابو المنصور محمد بن المعتضد، مادر او ام ولد بود نام او قول [(۹)]، و ولادة او در جمادی الاولى سنه سبع و ثمانین و مائتین بود، و همان روز که برادر او مقید شد

[۱] اصل: صاحب دکه. پ: کله. صاحب الشامه قرمطی (الکامل ۸- ۲۱۰)

[۲] الکامل: شش سال ۶ ماه ۱۹ روز

[۳] پ: شعب. مجمل: شعب مسعودی: سغب.

[۴] پ: بو نصر

[۵] پ: امیر

[۶] اصل: او ندارد پ: مانند متن

[۷] الکامل (۸: ۶۳ و ۸۰): ابو السرایا نصر بن حمدان برادر ابو الهیجا عبد الله بن حمدان است که این هر دو برادر بنو حمدان در خلافت مقتدر شهرت زیادی داشتند دست‌شان در وقایع بزرگ دخیل بود، و در نتیجه ابو الهیجا مقتول و نصر مفرور گردید اما بردن حجر اسود و برداشتن کسوت کعبه بسال ۳۱۷ هـ- از طرف ابو طاهر قرمطی بود (رجوع به الکامل، ج ۸- ۷۷) بنابراین رویت متن این کتاب با آنچه ابن اثیر نوشته مخالف است.

[۸] اصل: عشر

[۹] کذا، پ: فضل. مجمل: خلوت طبری:

ظلوم سیوطی: فتنه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۱

و شهادة یافت، او را بیعت کردند، و راوی چنین میگوید: که القاهر بالله با حرمه‌ها پدر و برادر استخفاف کرد، و چوب بر سر مادر مقتدر مینهاد تا همه مالش بستند [۱] و او را هلاک کرد، و پس برادر خود المکتفی را چهار میخ کرد و میل کشید. اول بروایتی آنست، که اتراک قومی بودند، که ایشان را ساجه [۲] خواندندی، بر امور خلافت استیلا یافته بودند، خواست تا قاهر ایشان را ضبط کند سرخیل ترکان که او را سیماء مناطی گفتندی قصد او کرد با جماعت ترکان، قاهر را بگرفتند و میل کشیدند. روز چهار شنبه ششم ماه جمادی الاولی سنه اثنین و عشرين و ثلث مائه. و بعد از آن در جمادی الاولی سنه اثنین و ثلثین برحمت پیوست، و مدت خلافت او یک سال و شش ماه و هفت روز بود. و السلام.

الراضی بالله

ابو العباس محمد بن المقتدر. مادر او ام ولد بود ظلوم نام، بیعت او همان روز بود که قاهر را خلع کردند، ولادت او در ماه رجب سنه سبع و تسعین [۳] و مائتین بود، و او بسی فاضل و ادیب و شاعر و فصیح بود و نیکو سیرت و عادل و خصال حمیده داشت، نصر احمد سامانی را عهد و لواء فرستاد بر ممالک عجم و در عهد او وشمگیر [۴] طبرستانی با ما کان کاکی [۵] خشم شد، و دیلم را با خراسانیان [۶] در ان حدود مصاف افتاد، و ما کان کشته شد [۷] و بجکم [۸] که حاجب ما کان بود بیغداد آمد، ابن مقله وزیر با ترکان ضم شده بود، بجکم

[۱] اصل: الظاهر بالله هرماج حرمه‌های پدر را و برادر را استخفاف کرد چون بر سر مادر مقتدر می‌نهادند تا همه الخ. عبارات متن از (پ) گرفته شد

[۲] اصل: ساخته. پ: رحنه. بقرار الکامل و ابن خلدون (۳- ۳۹۳) ساجه فرقه از عساکر خلافت که برای امتیاز از عساکر باین نام مسمی بودند.

[۳] اصل: تسع و سبعین ولی بقول ابن اثیر و سیوطی ۲۹۷ هـ درست است

[۴] اصل: شمگیر

[۵] کذا. الکامل: کالی

[۶] این کلمات در اصل سیاه شده و در (پ) هم مغشوش است و با تکلیف چنین هم میتوان خواند: دیلم را بآخر با بنی سامان در ان ...

[۷] طوری که می‌آید قتل ما کان در عصر المتقی است

[۸] اصل و پ: بحکم حاجب ... گردیزی: بحکم. الکامل و غیره بجکم از غلامان ابی علی العارض بود و نزد ما کان ابن کانی دیلمی رتبه وزارت داشت (ج ۸-۱۳۳) درباره بجکم رجوع شود به تعلیقات آخر کتاب. طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۲

چون بدار الخلافت آمد [۱] بعضی از ترکان متعدی [۲] را بقتل رسانید، و بعضی متفرق شدند، و ابن مقله را بزندقه نسبت کرد، و دست راست او را از بازو قطع کرد، و هیچ وزیر در دنیا خوب خط تر از ابن مقله نبود، و ازین عهد باز کار خلافت ضعف پذیرفت.

مدت خلافت او شش سال و ده [۳] ماه و ده روز بود، وفات او به واسطه بود. و الله اعلم و احکم.

المتقی بالله

ابو اسحاق ابراهیم بن المقدر، مادر او رومیه بود حلوت [۴] نام. بیعت او روز چهارشنبه بیستم ماه ربیع الاول سنه تسع و عشرين و ثلث مائه بود، چون او را بیعت کردند به نزدیک عم خود آمد القاهر بالله، و او را میل کشیده بودند و گفت: مرا بر خلافت جبر میکنند، من بی رضاء تو قبول نکنم، عم او از وی راضی شد و گفت: برادر تست، الراضی بر من ظلم کرد، اما من از تو برین لطف راضی شدم و خود را خلع کردم، و خلافت بتو تسلیم کردم، پس هزار دینار سرخ از دفاين خود المتقی بالله را داد، و در عهد متقی ما کان را، کردان [۵] در صحرا بکشتند و ترکان و لشکر بغداد بر ترکی جمع شدند، که نام او تورون بود، و او را بر لشکر امیر کردند، و متقی بر ترکان نا اعتماد شد. و نصر احمد سامانی در ولایت او در شعبان سنه تسع و عشرين [۶] و ثلث مائه برحمت حق پیوست، و از دار الخلافة نوح احمد را لواء و عهد عجم فرستادند، و متقی فرصت طلبید و بموصل رفت و تورون بواسطه بود، تورون بموصل آمد، و میان متقی و تورون بآخر صلح شد که سر لشکر تورون باشد. چون متقی به لشکر گاه تورون رسید، تورون پیش او پیاده شد. چون متقی به سرا پرده او رسید، متقی را بگرفت، و میل کشید، و این حادثه روز شنبه نوزدهم ماه صفر سنه ثلاث و ثلثین و ثلث مائه بود، و روایت سلامی [۷] صفر سنه اربع. و مدت خلافت او سه سال و یازده ماه بود، و وفات او بعد آن در شعبان سنه سبع و خمسين و ثلثمائه بود و الله اعلم.

[۱] اصل: بحکم خون بدار الخلافت آمدند

[۲] در متن اصل بر کلمه متعدی خط گرفته شده و بالای آن مقتدر نوشته‌اند که شاید مقتدري باشد. در، پ: معتدی.

[۳] اصل: دو ماه، الکامل: ده ماه.

[۴] اصل:

حلوت. پ: خلوت مجمل و سیوطی: خلوب.

[۵] الکامل: کرادیس

[۶] الکامل و غیره:

رجب ۳۳۱ هـ.

[(۷)] ر: ۵.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۳

المستکفی بالله

ابو القاسم عبد الله بن المکتفی، مادر او کنیزک بود، ولادت او در سنه اثنی [(۱)] و تسعین و مائتین بود. و بیعت او در صفر سنه ثلاث و ثلاثین و ثلث مائه، و بروایت سلامی [(۲)] در صفر سنه اربع بود، و بعد از بیعت، امیر نوح پسر احمد را لواء و عهد عجم فرستاد در وقت او آل بویه غلبه کردند و عراق در ضبط آوردند، در میان او و احمد بویه مخالفت افتاد، و خلیفه را پسر بویه بگرفت و میل کشید، روز پنجشنبه بیست (و) دوم ماه جمادی الاخری سنه اربع و ثلاثین [(۳)] و ثلث مائه: و مطیع را بیعت کردند و در آن وقت قحط افتاد، و خلق بسیار هلاک شدند، چون پسر بویه از بغداد برفت، کار بر خلق آسانتر گشت، و مدت خلافت او یک سال و چهار ماه بود و السلام علی اهل الاسلام.

المطیع بالله

ابو القاسم الفضل بن المقتدر، ولادت او در سنه احدی و ثلث مائه بود ابو الحسن بویه با او بیعت کرد، و اول دولت را قاعده نیکو نهاد، و هر چه در عهد مستکفی از جاده معدلت، بواسطه تشویش ادراک مختل شده بود، بقرار اصل معدلت باز آورد، و او را رب الدولت لقب شد. مطیع نوح نصر را عهد و لواء فرستاد به ممالک عجم، و چون بیست و نه سال از ولایت مطیع بگذشت، او را افلاج ظاهر شد خود را از خلافت خلع کرد، و به پسر خود الطائع لله، در سنه ثلاث و ستین و ثلث مائه خلافت داد، و بعد از آن بدو ماه برحمت حق پیوست. و الله اعلم.

الطائع لله

ابو بکر [(۴)] عبد الکریم بن المطیع، ولادت او در سنه عشر [(۵)] و ثلث مائه بود، و بیعت او پدر او کرد، هم در آن روز که خود را از خلافت خلع کرد، و او عهد و لواء فرستاد، عبد الملک بن نوح سامانی را، در ایام دولت او رومیان غلبه کردند و شهرهای شام و طرسوس و انطاکیه بستند و تا به حمص [(۶)] از حد شام بیامدند، و مغربیان خروج کردند و مصر را بگرفتند و برابر مصر شهری بنا کردند

[(۱)] الکامل: ست و تسعین.

[(۲)] ر: ۵

[(۳)] اصل: عشرین، ولی ۳۳۴ هـ درست است.

[(۴)] الکامل: ابو الفضل عبد الکریم.

[(۵)] الکامل: ۳۱۷ هـ.

[(۶)] اصل: تحمیص.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۴

منصوره نام کردند، و در مکه و مدینه بنام ایشان خطبه کردند، و کار خلافت عباسیان فتور گرفت، و آل بویه بر بغداد، و حضرت

خلافت استیلا یافته بودند و خوارج از اطراف تعدی آغاز نهادند، و فنا خسرو [(۱)] و بن حسن بویه، طایع را تعظیم کردی، چون او بمرد، برادرش ابو نصر حسن بجای او نشست، و او با طایع نیک نبود، و زن خود را بفرستاد تا او را راه داد در حرم خود طایع را بگرفت تا خود را خلع کرد، و قادر را از عراق بیاورد، و بخلافت بنشانند و مدت خلافت او هفده سال و نه ماه و شش روز بود بعد از مطیع، در بغداد [(۲)] در رمضان سنه ثلاث و تسعین و ثلث مائه برحمت حق پیوست.

القادر بالله

ابو العباس احمد بن اسحاق بن المقتدر، و او مردی عالم و ادیب و فاضل بود بغایت زهد و تقوی و عبادت، در عهد امیر سبکتگین. ولادت او نهم ماه ربیع الاول سنه ست و ثلثین (و ثلث مائه) بود، و او پسر او را که سلطان یمین الدوله محمود سبکتگین بود، عهد و لواء فرستاد و ممالک عجم بدو داد، و در تمامت عهد محمود، خلیفه القادر بالله بود، و او پسر خود را در روزگار خود، ولی عهد کرد، و او را الغالب بالله لقب داد، غالب پیش از پدر برحمت حق پیوست.

پس دیگر پسر را ولی عهد کرد، القائم بامر الله لقب داد، و مدت عمر او نود و سه [(۳)] سال بود، و مدت خلافت او چهل و یک سال. و بروایتی چهل و سه سال و سه ماه و یازده روز. و فوت او در ذی الحجه سنه اثنی و عشرين و اربع مائه بود. الحمد لله القائم الدائم.

القائم بامر الله

ابو جعفر عبد الله بن القادر، مادر او کنیزک بود، نام او بدر الدجی [(۴)] ولادت او در ذی القعدة سنه احدی و تسعین و ثلثمائه بود، و او صاحب واقعه [(۵)] بدست نصاری اسیر شد. سلطان الپ ارسلان او را مخلص کرد

[(۱)] اصل وپ: فاخر بن حسن. جمهور: فنا خسرو عضد الدوله ابو شجاع (جلوس ۳۳۸- وفات ۳۷۲ هـ).

[(۲)] الکامل: شوال

[(۳)] الکامل: ۸۶ سال. چون تولد القادر ۳۳۶ و وفات او در ۴۲۲ هـ است عمر وی ۸۶ صحیح است.

[(۴)] اصل: بذر الدجی. الکامل: قطر الندی و قیل علم ...

[(۵)] اصل: واقعی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۵

بیک روایت مدۀ خلافت او چهل و چهار سال بود و هشت ماه و دو روز، وفات او پنجشنبه سیزدهم ماه شعبان سنه سبع و ستین و اربع مائه بود، بعد از او پسر او را بیعت کردند رضی الله عنه. و الله اعلم بالصواب.

المقتدی بامر الله

ابو القاسم عبد الله بن محمد الذخیره [(۱)]، بن القائم بامر الله، مادر او کنیزک بود [(۲)] علم نام، ولادت او هشتم جمادی الاولی سنه ثمان و اربعین و اربع مائه و بحکم ولادت چنان معلوم میشود: که پدر او را ذخیره [(۳)] لقب بود، و او پیش از پدر خود القائم بامر الله بجوار رحمت حق پیوست. چون جدش [(۴)] درگذشت او را بیعت کردند و به خلافت نشانند، و مدت ولایت او نوزده سال و پنج ماه [(۵)] بود، و فوت او روز جمعه پانزدهم ماه محرم سنه سبع و ثمانین من هجره النبویه.

المستظهر بالله

ابو العباس احمد بن المقتدی بامر الله، ولادت او در سنه ثمان و سبعین و و اربع مائه بود، و بروایتی بیستم شوال سنه سبعین. مادر او کنیزک ترک بود، و مدت خلافت او بیست و پنج سال و چند ماه بود، و وفات او شب یکشنبه بیست و هفتم ماه ربیع الآخر، و بروایتی جمادی الاولی سنه اثنی عشر و خمس مائه، و الله اعلم.

المسترشد [(۶)] بالله

ابو المنصور الفضل بن المستظهر، ولادت او دوشنبه بود و هفتم شوال، و بروایتی شعبان سنه ست و ثمانین و اربع مائه بود [(۷)]. چون بخلافت بنشست جماعتی عجمی خروج کردند، از بغداد روی به قتال ایشان آورد و انهزام بر لشکر ایشان افتاد، و مستر شد علیه الرحمه اسیر شد. و بروایتی سلطان الپ ارسلان [(۸)] طاب ثراه از کاشغر لشکر بکشید در مدت اندک

[(۱)] اصل: بن محمد بن الذخیره بن القائم. الکامل: (ج ۱۰ - ۴۰) الذخیره ابا العباس محمد بن القائم

[(۲)] الکامل و سیوطی: ارجوان

[(۳)] اصل: دخیره

[(۴)] اصل: حادثه درگذشت

[(۵)] الکامل: ۸ ماه

[(۶)] اصل: المسترسل.

[(۷)] سیوطی: ربیع الاول ۴۸۵ هـ

[(۸)] این روایت صحت نخواهد داشت زیرا الپ ارسلان بقول جمهور در (۴۶۵ هـ) قتل گردید، و شاهی مستر شد در حدود (۵۰۰ هـ) است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۶

و بران جماعت ضال روی آورد، و قتال کرد، و خلیفه را خلاص داد، و مسترشد به مراغه رفت، آنجا ملاحظه او را شهید کردند، روز پنجشنبه هفتم ماه ذی القعدة، سنه تسع و عشرين و خمس مائه، و مدت خلافت او هفده سال و شش ماه بود.

الراشد بالله

ابو جعفر منصور بن المسترشد، ولاده او در بغداد بعد از پانصد سال از هجرت بود [(۱)]، خلافت او را استقامت شد، او را بسبب حادثه از بغداد بموصل سفر افتاد، و سلطان مسعود سلجوقی در بغداد آمد، و چون راشد بموصل رفت او را خلع کردند، و مقتفی لامر الله را بیعت خلافت کردند و راشد در اصفهان بدست ملاحظه شهادت یافت در رمضان سنه اثنتین و و ثلثین و خمس مائه. خلافت او دو سال و شش ماه [(۲)]. و الله اعلم.

المقتفی لامر الله

ابو عبد الله محمد بن المستظهر بالله. چون برادرزاده او راشد را خلع کردند [(۳)] او را بیعت عام کردند، چنانچه همه خلق او را میدیدند، روز چهارشنبه هژدهم ماه ذی الحججه سنه اثنی و ثلثین و خمس مائه بود [(۴)]، ولادت او دوازدهم ماه ربیع الآخر [(۵)]

سنه تسع و ثمانین و اربعمائه بود. وفات او در شب یکشنبه دوم ربیع الاول سنه خمس و خمسين و خمس مائه، و مدت خلافت او بیست و چهار سال، و سه ماه و بیست و یک روز بود.

المستجد بالله

ابو المظفر یوسف بن المقتفی لامر الله، ولادت او غره ربیع الاول سنه عشر [(۶)] و خمس مائه بود، و او بس بزرگ ذات و گزیده صفات بود، و مدت خلافت او یازده سال و شش ماه بود، و وفات او در بغداد، روز دوشنبه هشتم ماه ربیع الاول [(۷)] سنه ست و ستین و خمسمائه بود.

[(۱)] سیوطی: ۵۰۲ هـ

[(۲)] الکامل: ۱۱ ماه و ۱۱ روز

[(۳)] اصل: برادر او راشد. پ: برادر زاده راشد را خلع ...

ولی راشد پسر مسترشد و مسترشد برادر مقتفی است، که هر دو پسران مستظهرند.

[(۴)] الکامل: ۵۳۰ هـ

[(۵)] الکامل:

کذا. سیوطی: ۲۲ ربیع الاول ...

[(۶)] سیوطی: ثمان عشر

[(۷)] الکامل: تاسع ربیع الآخر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۷

المستضیء [(۱)] بالله

ابو محمد الحسن بن یوسف [(۲)] المستجد بالله، ولادت او روز دوشنبه سیزدهم ماه شعبان سنه ست و ثلاثین و خمسمائه بود، و او سی ساله بود که او را بیعت خلافت کردند، بعد از فوت پدرش امام مستجد، روز یکشنبه دهم ربیع الآخر، سنه ست (و) ستین و خمسمائه، و مدت خلافت او نه سال و شش ماه و بیست روز بود، و فوت او روز شنبه سلخ ماه شوال سنه خمس (و) سبعین و خمسمائه بود، و او در مسند خلافت عظمت تمام داشت، و مثال او در میان امثله اجداد مادری منهاج سراج موجودست، به قضاء قلعه تولک ولایت قهستان و جبال هراه، و آن مثال بنابر مثال جد اعلیٰ مستضیء بود القادر، و آن مثال هم موجود است، و جد پدری تشریف دار الخلفه پوشیده بود، بوقت رفتن سفر قبله، علیه الرحمه و المغفره.

الناصر لدين الله

امیر المؤمنین ابو العباس احمد بن المستضیء، ولادت او روز دوشنبه دهم ماه رجب سنه ثلث و خمسين و خمسمائه بود پدر او روز جمعه دوازدهم شوال سنه خمس و سبعین و خمسمائه خطبه کرد، و او را در اثنای خطبه بولایت عهد ذکر فرمود، و چون مستضیء در سلخ همین شوال [(۳)] برحمت حق پیوست در غره ذی الحجه سنه المذكوره او را بیعت کردند، و او خلیفه بود، که چهارده پدر او خلیفه بودند، و میان او و عباس بیست پدر بود رضی الله عنهم در عهد او کار خلافت قوت گرفت، و درین عهد سلطنت غور و خراسان و غزنین و هندوستان به سلطان غیاث الدین محمد سام، و معز الدین محمد سام تعلق داشت، و تخت خوارزم و بعضی از

خراسان، سلطان تکش بن خوارزمشاه بن الپ ارسلان [(۴)] بن اتسز داشت، و وزارت دار الخلافه ابن الفضل داشت تکش بن خوارزمشاه سر از طاعت دار الخلافه بکشید، و از خوارزم بعراق آمد، و ابن الفضل الوزير بدفع او از بغداد بیامد، و میان ایشان مصاف شد و لشکر خلیفه شکسته شد، و بحضرت غور و غزنین رسل دار الخلافه بیامدند و استمداد نمودند، چنانچه امام شمس الدین ترک و ابن الربیع و ابن الخطیب [(۵)]

[(۱)] الکامل و سیوطی: المستضیء بامر الله

[(۲)] اصل: ابو محمد بن الحسن بن یوسف بن المستنجد

[(۳)] الکامل: ۲ ذی قعدة

[(۴)] کذا. جمهور: خوارزمشاه ایل ارسلان.

[(۵)] ر: ۶

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۸

و پدر کاتب مولانا سراج منهاج علیهم الرحمه بهم از حضرت سلطان غیاث الدین محمد، برسات دار الخلافه نامزد شدند، و تکش خوارزمشاه بشومی عصیان از دنیا نقل کرد، بزودی پسرش سلطان علاء الدین محمد [(۱)]، به تخت خوارزم شاه نشست، و سلاطین غور برحمت حق پیوستند، و محمد خوارزمشاه [(۲)] قوت گرفت، با امام ناصر آغاز عصیان نهاد، و آن شومی در وی رسید، حق تعالی چنگیز خان ملعون را فرستاد، تا تمامت ملک او را بر انداخت و حضرت ناصر الدین الله از ننگ عصیان او باز رست و مدت خلافت او تا شهور سنه اثنی و عشرين و ستمائنه امتداد یافت، و چهل و هشت [(۳)] سال در مسند خلافت بماند و هیچ خلیفه زیادت از او ملک نراند.

الظاهر بالله

ابو نصر محمد ابن الناصر، عادل ترین خلفا بود، و در جود و عطا بر حاتم واثق. روات ثقات چنین روایت کرده‌اند: که حوضی بود چهل گز به عمق، پر از طلی [(۴)] گداخته و برهم ریخته بود، و در لفظ مبارک امام ناصر لدین الله به کرات رفته بود، که خدای تعالی مرا چندان حیات بخشد، که این حوض را پر از زر گردانم. چون دولت بخت خلافت بامام ظاهر رسید، بکرات بر لفظ مبارک رفت: که خدای مرا چندان حیات بخشد، که آن حوض را به عطا و بذل خالی گردانم، چون به تخت نشست، رد مظالم کرد، هر چه از املاک اعیان و اموال بلا وجه [(۵)] در تصرف دیوان خلافت آمده بود، امام ظاهر بکل باز فرمود دادن، و آن چاه پر از زر را بذل و عطا و صدقات کرد، و بر صحایف ایام، نقش آن باقی ماند. چون از مدت خلافت او نه ماه و نه روز بگذشت جماعت خصمان و مخالفان، زهر در پیراهن او تعبیه کردند، چون از حمام بیرون آمد، آن جامه در پوشید، برحمت حق پیوست علیه الرحمه و الرضوان.

المستنصر بالله

امیر المؤمنین ابو جعفر منصور بن الظاهر بن الناصر رضی الله عنهم. در عهد خود

[(۱)] یا قطب الدین محمد

[(۲)] پ: کلمه شاه ندارد

[۳] الکامل: ۴۶ سال ۱۰ ماه ۲۸ روز.

[۴] کذا در اصل وپ.

[۵] اصل: املاک و اعیان و اموال بناوچه. پ: اعیان بناوچه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۲۹

امامت الناصر لدین الله کردی، و چون بتخت بنشست، روی به جهاد و غزو کفار آورد، و خزاین اموال بی اندازه در راه جهاد صرف کرد، و لشکرهای جرار بدفع مغل و کفار بطرف عراق فرستاد، و چند کورت لشکر اسلام مظفر و منصور گشتند، و مدام لشکر مغل از پیش لشکر اسلام، و غزات بغداد منهزم بودند و برایشان دست نیافتند، و او به نزدیک سلطان شمس الدین عهد و لواء فرستاد بحضرت دهلی، در شهور سنه خمس و عشرين و ستمائۀ. و کاتب این طبقات منهاج سراج بحضرت دهلی رسید، و در وقت جشن این تشریف حاضر بود. و در عهد خود عادل [(۱)] بود، و عدل بسیار کرد، و بعد از چند سال که راه [(۲)] بادیه و حجاز بسبب حوادث کفار، و استیلاء مغل منقطع گشته بود، قافله بجانب بیت الحرم فرستاد، و از دولت او آثار خیر در دار الخلافه باقی ماند، و مدت خلافت او هفده سال و هفت ماه بود.

المستعصم بالله

ابو عبد الله [(۳)] محمد بن المستنصر، بعد از پدر خود در شهور سنه احدی و اربعین و ستمائۀ ببغداد او را بخلافت بیعت کردند، و امور دار الخلافه بفر دولت او رونق تمام گرفت، و اطراف ممالک تمام اسلام در ضبط او آمد، و خطب دیار اسلام بلقب مبارک و اسم همایون او زینت یافت، و در عهد دولت او تخت و تاج هندوستان بفرق و پای مبارک سلطان معظم شهریار اعظم ناصر الدنیا و الدین محمود بن سلطان الشهد شمس الدین که این طبقات بنام او تصنیف شد [(۴)] آراسته بود، و درین عهد اغلب آن بوده، که خراسان و عراق، و ما وراء النهر و طبرستان و فارس و کرمان و مکران در ضبط مغل بود، تا در شهور سنه اربع و خمسين و ستمائۀ هلاو [(۵)] مغل که برادر منکوخان مغل بود، از ترکستان [(۶)] به خراسان آمد، و لشکرهای خراسان و عراق و آذربایجان جمع کرد، و قصد بغداد کرد، و در آخر این سال، لشکر شیراز و موصل، جمله را به در بغداد برد [(۷)]، و در

[(۱)] اصل و پ: عالی

[(۲)] اصل: راهب بادیه

[(۳)] ابن خلدون و سیوطی: نام عبد الله، کنیت: ابو احمد.

[(۴)] اصل: شد ندارد، از (پ) نوشته شد.

[(۵)] کذا، املائی است قدیم از نام هلاکو

[(۶)] اصل:

ترکستان ترکان. پ: کلمه ترکان ندارد

[(۷)] اصل: کلمه برد ندارد، از (پ) گرفته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۰

ماه ذی الحجه سنه خمس و خمسين و ستمائۀ امیر المؤمنین المستعصم باجملة اهالی اسلام و ملوک دین دار، که از بندگان دولت او بودند و سلیمان شاه که لشکرکش [(۱)] دار الخلافه بود با مغل چند مصاف (فیروز داد، و روز نهم ماه محرم سنه ست و خمسين و ستمائۀ بر در بغداد مصاف شد [(۲)]، حق تعالی امیر المؤمنین را نصرت بخشید، و لشکرهای کفار منهزم گشتند، و سلیمان شاه از

گردوی [(۳)] دار الخلافه کفار را تا باصفهان تعاقب کرد، و بقدر صد و اند هزار مغل را بدوزخ فرستاد و اسرای مسلمانان از دست ایشان خلاص یافتند، و پسر ملک موصل را که راهبری کفار میکرد اسیر کردند، و بدوزخ فرستادند.

امیر المؤمنین را خدای عز و جل نصرت بخشید و بر زیادت باد، آمین رب العالمین ملک تعالی تخت خلافت عباسی را بطره عمامه امام المؤمنین المستعصم بالله آراسته دارد، و کور [(۴)] دستار خلافت او را از زیر پریشانی زوال، در عصمت محفوظ گرداناد، و مسند مملکت جهانداری و میدان شاهی و بختیاری را به چتر همایون و فر میمون پادشاه زمان، پناه اهل ایمان ناصر الدنیا والدین تا نهایت حد امکان مزین دارد. بحق محمد و آله اجمعین [(۵)].

بعد ازین فتح، وزیر دار الخلافه بامیر المؤمنین خلاف کرد، و بطریق خیانت و مکر باهلاو [(۶)] مغل ساخت و نظم دولت عباسی را پریشان گردانید، و بغداد بدست کفار افتاد و امیر المؤمنین با اتباع و فرزندان تمام شهادت یافت، الا یک پسر او که باقی مانده بود رضی الله عنهم.

[(۱)] اصل: کس. این سلیمان از ترکان ایوانی بود و پدرش پرچم نامداشت.

[(۲)] کلمات بین قوسین در اصل نیست از (پ) گرفته شد.

[(۳)] اصل: گرواوی. پ: مانند متن. شاید گرد وادی باشد.

[(۴)] الکور: الدور من العامه (المنجد)

[(۵)] ظاهرا تا اینجا پیش از سقوط بغداد نوشته شده و سطور ما بعد پس از زوال خلافت و سقوط بغداد از طرف مولف اضافه شده است.

[(۶)] اصل: و مکر باهل هلا و الا و مغل ساخت و نظر دولت الخ ...

پ: مکر و اهل او مغل ساخته و نظم دولت الخ ...

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۱

الطبقة الخامسة من الكتاب منه ذكر طبقات ملوك العجم الى ظهور الاسلام

اشاره

و هم خمس طبقات الطبقة الاولى الباستانيه - الطبقة الثانية الكيانية - الطبقة الثالثة الاشكانيه الرابعه الساسانيه - الطبقة الخامسة الأکاسره الحمد لله الذي بدء خلق الانسان من طين، ثم جعل نسله من سلاله من ماء مهين. و الشکر لمن انشأ من نفس واحده و خلق منها زوجها [(۱)] و بث منهما رجالا كثيرا و نساء و الصلاة على من انباء آخر الرسل انباء [(۲)]. و السلام على آله و اصحابه اکراما و اعلاما.

اما بعد: چنین گوید بنده ضعیف ربانی، منهاج سراج جوزجانی [(۳)] که طبقات ملوک عجم (نزد) ارباب تواریخ و اصحاب الکتاب پنج طبقه است: اول را طبقه باستانی و دوم را کیانی و سیم را اشکانیه، و چهارم را ساسانی، و پنجم را اکاسره (گویند) [(۴)] چنانچه به شرح و تفصیل خواهد افتاد، و در تواریخ عجم که شاهنامه فردوسی از آنجا نقل کرده است بسیار است، و قول آتش پرستان از ره صدق و صواب بعید است و آنچه حق است و بی غبار شبهه است، بر نهج مقرر موعود آورده خواهد شد. انشاء الله تعالی بدانکه [(۵)] حضرت عزت، آدم صفی را از حواء علیها [(۶)] السلام، بیست بطن فرزند داد، در هر بطنی یک پسر و یک دختر چنانچه گفته شده است. چون قایل هابیل را بکشت، شیث را عوض هابیل بیک بطن به آدم بخشید، چنانچه معنی شیث هبه الله باشد، و آدم او را

وصی کرد، و بعد آدم بدو وحی آمد، فرماندهی فرزندان آدم او را بود، و بقول فارسیان کیومرث بن آدم را بود، و بقول اسلامیان بعد از شیث انوش بن شیث را بود، و در عهد انوش یکی از فرزندان آدم، که او را نبطی خوانند، و او و فرزندان او بکوه حرمون رفتند و بعبادت مشغول شدند، بر امید بهشت [(۷)] که صفت آن از آدم علیه السّلام بسیار می شنید و این نبطی و فرزندان او دیگر فرزندان آدم را بعبادت و عزلت از خلق دعوت کردند، و جمعی با ایشان موافقت نمودند. و بروایت

[(۱)] اصل: و زوجها

[(۲)] اصل: انبیاء

[(۳)] اصل: جورجانی

[(۴)] کلمات نزد و گویند، که در قوسین است در اصل نبود برای متمیم عبارت افزوده شد

[(۵)] اصل: وانکه

[(۶)] اصل: علیه

[(۷)] اصل: شدند تراحیل که صفت آن از پ، مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۲

قانون مسعودی، که ابو معشر منجم کرده است [(۱)]، از عهد وفات آدم تا بدان وقت، چهار صد و سی و دو سال بود، و چون نوبت فرماندهی از انوش به پسر او رسید، که قینان نام او بود، علم حساب و کتب نجوم به تعلیم آدم و شیث علیهما السلام شایع شده بود، و خلق را بدان رغبت خاست. (چون) نوبت فرماندهی به مهلائیل که پدر ادریس بود علیه السّلام (رسید) [(۲)] آن نبطی و فرزندان او که از خلق عزلت جسته بودند و بعبادت مشغول شده، از طول مدت به تنگ آمدند، و از کوه حرمون [(۳)] فرود آمدند، و با فرزندان قایل یار شدند، که در کوههای شام و جنوب کثرت گرفته بودند، و از دایره حساب عدد ایشان بیرون شده، و ابلیس علیه اللعنه ایشان را تعلیم آتش پرستی داده، و آتشکدها ساخته، و خمر و زنا در میان ایشان شایع گشت، میان اولاد قینان آمدند، و ایشان را به لهو و طرب و خمر خواندند، و با زنان و دختران ایشان زنا کردند و از وفات آدم هزار سال تمام شد، مفسدان فرزندان قایل و نبطی جبروت و تعدی آغاز نهادند، و دست ظلم و فساد بر گشادند و یکی از میان ایشان بر قوم خود پادشاه کردند، نام او سامیارس [(۴)]، و میان ایشان و دیگر فرزندان آدم که صلحاء بودند قتال و مخالفت پیدا شد و فرزندان و متابعان شیث علیه السّلام جمع شدند، و ملوک گل را که ایشان را ملوک باستانی گویند اختیار کردند، تا شر مفسدان فرزندان قایل و نبطی از ایشان دفع کند، و اولاد صلحاء آدم را علیه السّلام، از ظلم ایشان خلاص دهند. و اول کس از پادشاهان عادل مصلح، که برای دفع ظالمان نصب کردند، بزبان یونانیان او را ایلوروس نام بود و دلالت آن میکند: که اهل عجم و فارس او را کیومرث میگویند، و لقب او گلشاه بود، و اول پادشاه از کلدانیان او بود، و این جماعت پادشاهان را پیش‌دادیان هم گویند. و این ایلوروس که پادشاه شد، از سال هبوط آدم علیه السّلام یک هزار و بیست و چهار سال گذشته بود، و دارالملک آن پادشاه، زمین بابل گشت باتفاق همه فرزندان شیث علیه السّلام و صلحاء و فرزندان آدم علیه السّلام.

چون یک هزار و صد و شست و دو سال بگذشت، ملک عجم و عرب و شام و مغرب منتظم گشت، و پیش از طوفان نوح از کلدانیان بروایت قانون مسعودی [(۵)] یازده پادشاه بنشست به تخت. و این مختصر نموداریست بیش ازین تحمل نکند. و الله اعلم.

[(۱)] رجوع کنید به تعلیقات آخر کتاب و شرح حال مولف نمیرا

[(۲)] کلمات: چون و رسید که در قوسین است در اصل نیست.

[۳] این نام در اصل گاهی به ح و گاهی به ج است (ر: ۲)

[۴] اصل: سامیوس. پ: سامیارس.

[۵] یکی از آثار معروف البیرونی است (ر: ۷).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۳

الطبقة الأولى

الأول کیومرث

در نسب او اختلاف بسیار است، بعضی گفته‌اند از نساب عرب: که از فرزندان سام بن نوح بود، و نام او امیم بن لاورد [۱] بن سام بن نوح بود. و نساب عجم و فارسیان می‌گویند: که او پسر آدم بود، و او برهنه بود و سیاحت کردی، و گرد جهان گشتی در کوه و بیابان. و هر چه بدید و تجربه کرد که آنرا نام نبود نام نهاد، و ظالمان را که فرزندان قایل بودند دفع کرد، و پوست ددگان: شیر و پلنگ بیراستی و پوشیدی، و لقب او گلشاه [۲] بود، خدای تعالی را پرستیدی و عادل بود، و در زراعت و عمارت جهان کوشید، و مدت ملک او سی سال بود و او را پسری بود میشی [۳] نام. چون بزرگ شد و در رسید، این میشی را پسری آمد سیامک نام، و این سیامک را پسری آمد فراوک [۴] نام، و این فراوک را پسری آمد هوشنگ نام. ایشان همه در عهد کیومرث بودند. و الله اعلم بالخير.

الثانی هوشنگ

بروایت تاریخ طبری او از فرزندان مهلائیل بن قینان [۵] ابن انوش بن شیث بود و بروایت تاریخ عجم و تاریخ مقدسی از فرزندان کیومرث و از وقت کیومرث تا ولادت او دویست و بیست و سه سال بود، هوشنگ بن فراوک [۶] بن سیامک بن میشی [۷] بن کیومرث. و لقب او بعجم پیش داد گویند، یعنی نخست دادگر او را گویند. و او پادشاه بزرگ و عادل و رعیت پرور بود، و جهان را آبادان کرد و از درختان تخته و درها ساخت و آبها در جویها روان کرد، و کار بزا کنید [۸] و زر و سیم از کانه‌ها بیرون آورد، و فرشاه گسترندی فرمود تا بباقتند، و از پوست

[۱] کذا فی الاصل، مسعودی (۱-۱۳۶) هومیم بن لاوذ بن ارم بن سام بن نوح گزیده: کیومرث بن ولاد بن ایم بن ارم بن

ارفخشده بن سام بن نوح

[۲] راورتی: پیشداد یا ایرانشاه

[۳] اصل: مبشی. طبری:

مشا. آثار الباقیه (ص ۱۰۳) میشی. مروج مسعودی (۱-۱۳۸) میشاه کذا فی التنبیه و الاشراف.

[۴] اصل: فراود. البیرونی در آثار (ص ۱۰۳) افراواک، طبری کذا. مجمل و تاریخ سیستان: فراوک.

مسعودی (۱-۱۳۸) قروال. گزیده (ص ۸۱) فراور

[۵] اصل قیتان

[۶] اصل فراود

[۷] اصل: مشبی.

[۸] پ: کند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۴

وحوش و ددگان پوشیدنی و جامه ساخت، و مویه‌ها سمور و سنجاب و قندز [(۱)] و غیر آن بفرمود تا پیراستند، و سگان را شکار آموخت، و گوشت جانوران [(۲)] را بفرمود تا آنچه پاک بود بخورند، و پیشه‌ها چون درودگری و رازی [(۳)] و آهنگری خلق را تعلیم کرد، و مساجدها [(۴)] بنا کرد، و خلق را از آتش پرستی منع و زجر کرد و عبادت حق تعالی بفرمود. و بروایت تاریخ طبری، او بر دین مهتر آدم و شیث بود و مدت ملک او بروایتی چهار صد، و بروایتی یک هزار و چهار صد، و بروایتی چهل سال بود. چون او از دنیا برفت، صاحب تاریخ مقدسی چنین می‌آورد:

که بعد از او جهان سیصد سال، هیچ پادشاه نبود، تا طهمورث [(۵)] پیدا شد.

الثالث طهمورث

طهمورث [(۵)] بن ویونکهان بن ایتکمد [(۶)] بن هوشنگ. و او پادشاه خداپرست بود، و عادل و رعیت‌پرور، و بر دین ادریس بود علیه السلام. و بروایت مقدسی در عهد پادشاهی او، مردی در زمین هندوستان ظاهر شد، و خلق را بدین صابنان دعوت کرد، نام او بوداسفر [(۷)]، و طهمورث دین او قبول کرد، و در میان خلق انصاف نگاه داشت، و حق تعالی او را قوتی داد، که شیاطین را از آبادانیها و میان خلق بیرون کرد، تا به کوهها و جزیرها، و دریاها و بیابانها آرام گرفتند، و طهمورث جانوران را از دشت بیاورد و مسخر کرد و پالان بر نهاد، و اسب را بگرفت، و در قید در آورد، و سگانرا برمه‌های گوسفندان فرستاد، و باز و چرخ را بگرفت و شکار آموخت، و به روایتی ابلیس را بگرفت و لگام بر سرش کرد و بر نشست، و هر که او را مخالفت نمود

[(۱)] بر وزن بلبل، سگ آبی

[(۲)] بعد از جانوران یک کلمه خوانده نمیشود شاید وحشی باشد

[(۳)] درودگری نجاریست، راز بمعنی رنگ و لونست و رازیدن رنگ کردن، پس رازی رنگریز باشد و کلمه راز تاکنون در زبان پشتو بمعنی رنگ و طور زنده است (ر: ۸)

[(۴)] کذا. اینگونه جموع در ادب قدیم پارسی بنظر می‌آید

[(۵)] اصل طهمورث. راورتی: طهمورث دیوبند

[(۶)] کذا فی الاصل مروج (۱: ۱۳۸) طخمورث بن انو جهان بن استحد بن هوشنج. بیرونی: طهمورث بن ویجهان بن اینکهدا بن اوشهنگ مجمل: طهمورث بن ابو رکهد بن هو رکهد بن اسکهد بن اوشنج. ابن خلدون (۲: ۱۵۵) ابن انو جهان بن انکهد بن اسکهد بن اوشهنگ. گزیده: طهمورث بن هوشنگ بن سیامک بن کیومرث.

[(۷)] ر: ۹.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۵

همه را قهر کرد و تمامت ملک دنیا در تصرف او آمد، و شهرها بنا کرد: چون قهندز و مرو در خراسان، و آمل در طبرستان. و اول کسی که پارسی نوشت او بود، و نخست کس که تاج بر سر نهاد او بود. و مدت ملک او بروایتی سی سال بود، و بروایتی یک هزار و سی. و الله اعلم بحقایق الاحوال و الحمد علی کل حال.

الرابع جمشید

از فرزندان ایتکمد بن هوشنگ بود، جمشید بن حرمه بن نکهان [(۱)]. بس خوب روی بود. بروایت مقدسی از تاریخ طبری برادر طهمورث بود، مملکت هفت اقلیم بگرفت. و او ولی عهد مهتر ادریس بود علیه السلام. جهان را آبادان کرد و اسباب پادشاهی و جنگ بیرون آورد، جنانک [(۲)] سراپرده و نوبت و طبل و علم و دمامه، و از آهن سلاح کرد، چنانچه شمشیر و زره و جوشن و زین و لگام و ترتیب لشکرها وضع کرد، و افریشم و قزینه [(۳)] و کتان بکشیدند و برشتند و جامها بافتند. بفرمان او در بندها و قفل و کلید نهاد، و کاسه و خوان تخریج کرد و خلق را چهار گروه کرد: یک فوج از جهت لشکر و جنگ. دوم از برای زراعت و سیم را از جهت خرید و فروخت و تجارت. و چهارم گروه را از برای علم و شریعت و محافظت دین را. و پیلان را مسخر کرد، و گردون [(۴)] از برای بار کشیدن بیرون آورد، و در عهد او علم نجوم قوت گرفت و افسونها ظاهر شد و جن او را مسخر شدند، و دیوان بفرمان او سیماب از کوهها بیرون آوردند و شیشه و گوهرها و خشت پخته و گچ و آهک و گرمابه در عهد او تخریج کردند و چون از ملک او چهار صد سال [(۵)] بگذشت، شیطان او را از راه ببرد و کافر شد، و دعوی خدایی [(۶)] کرد، خاک در دهنش باد. چهار صد سال دیگر در کفر بود، حق تعالی ملک او را زوال آورد. بیوراسپ کافر ساحر ظاهر شد از زمین مشرق، او را قهر کرد، از پیش او بگریخت.

[(۱)] کذا. برای شرح (ر: ۱۰)

[(۲)] کذا، که املائی قدیم است.

[(۳)] اصل: قرینه. پ: قرینه طبری گوید: یغزل الابرسم و القز و الکتان. قز معرب کثر ابریشم کم بهاست (غیاث) بلعمی در ترجمه طبری درین موقع قزینه آورده که صحیح بنظر می آید.

[(۴)] گردون: آله حمل و نقل که دارای چرخ و عراده باشد.

[(۵)] راورتنی: ۷۰۰ سال.

[(۶)] اصل: خدای.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۶

صد سال دیگر گریخته میگشت تا او را بگرفت و پاره پاره کرد. توتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء [(۱)].

الخامس بیوراسپ [(۲)] کافر

اصحاب تواریخ چنین روایت کنند: آورده‌اند که بیوراسپ کافر، از جانب مشرق بیرون آمد و مملکت جمشید بگرفت و خزاین او برداشت، و جمشید را بفرمود، تا دو نیمه کردند، و تمام دنیا در ضبط آورد، و بت پرستی آشکارا کرد همه دنیا بت پرست شدند، حق تعالی نوح را به نزدیک بیوراسپ و قوم او فرستاد، نهصد و پنجاه سال ایشان را دعوت بعبادت خدای تعالی کرد، هشتاد کس بیش ایمان نیاوردند، پس طوفان فرستاد، بفرمان خدای تعالی بیوراسپ و تمام خلق و مملکت او غرق شدند. و مدت ملک او یک هزار سال بود و این روایت از تاریخ طبری نقل افتاد. و محمد جریر طبری چنین میگوید: که این بیوراسپ پیش از طوفان بود، و ضحاک تازی بعده.

السادس ضحاک تازی

ظالم و متمرّد و ساحر بود، اصحاب تواریخ چنین آورده‌اند که پدر هوشنگ پیش داد را پسری بود مارلو نام او، و او پدر همه عرب

بود، و ایشان را تازی از برای آن گویند، و او را پسر آمد رنگنا نام، و او را پسر آمد ارون‌داسپ نام کرد، این ارون‌داسپ پدر ضحاک بود، ملک عرب بود، عادل و گزیده اخلاق و نیکو سیرت. ابلیس پسر او ضحاک را وسوسه کرد، تا بر گذر پدر چاهی حفر کرد، ارون‌داسپ در آن چاه افتاد هلاک شد، ضحاک پادشاه شد. و بروایت تاریخ مقدسی، نام او بیوراسپ بن طرح بن کابه بن نوح بود [(۳)] .

بروایت تاریخ طبری از فرزندان سام بن نوح بود، و بعد از طوفان هزار سال بود [(۴)] تا ضحاک ساحر بیرون آمد، و همه جهان بگرفت، و او را از دهاک گویند. یعنی بلا از او ظاهر شد، و جمله طلسمات در جهان پیدا کرده او بود و بر سره‌اء کتف او دو پاره گوشت ظاهر شده بود، چنانچه دو مار به خلق [(۵)]

[(۱)] قرآن، آل عمران ۲۶

[(۲)] اصل: بیوراسپ

[(۳)] نامهای اجداد ضحاک عینا نقل افتاد، برای شرح آن (ر: ۳).

[(۴)] اصل: نبود

[(۵)] اصل: بحلق. پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۷

نمودی که ازدهاست، و داروی آن علت مغز سر آدمی میساختند، و هر روز دو آدمی بکشتی، تا نوبت به کاوه آهنگر رسید، دو پسر او را بکشت و او خروج کرد و افریدون را بیرون آورد، و ملک ضحاک بگرفت، و جد افریدون پسر جم بود و بنوح ایمان آورده بود و در کشتی بود و افریدون تاج بر سر نهاد و ضحاک تازی را بکشت، و مدت ملک او یک هزار سال بود. و الله اعلم.

السابع افریدون

آن روز که افریدون به تخت نشست، اول روز از مهر ماه بود، آنرا مهرگان نام کردند، و او از فرزندان جم بود، و در روزگار ضحاک هیچکس اسم پدر بر خود معین نتوانستی کرد، همه به گاو باز خواندندی، و نسبت او با فریدون بن القیان گاو، بن شهریار گاو، بن بور گاو، بن حنه گاو، بن مید گاو، بن ویزه گاو، بن راهه گاو، بن ببر گاو بن جمشید الملک [(۱)] .

چون به تخت بنشست، و مدت بیست سال کاوه آهنگر لشکر کشی کرد و جمله جهان را از برای افریدون بگرفت او داد و عدل کرد، و هر چه ضحاک بظلم ستمه بود او باز داد و خلق را عبادت خدای تعالی باز خواند، و از کفر منع کرد و آتش کدها و بت‌خانهها بر انداخت، و فلاسفه در عهد او کتب ساختند و مدت ملک او پانصد سال بود. جهان را میان سه پسر خود قسمت کرد: توران و خزر [(۲)] و سقلا ب به تور داد، و روم و مغرب و خاور به سلم تسلیم کرد. و زمین بابل و عجم و عرب و هند و سند به ایرج داد که کهنتر بود. و بروایت طبری ولادت مهتر ابراهیم علیه السلام، در عهد مملکت او بود. و بروایت واضح آنست: که در عهد نمرود بود. و الله اعلم بالصواب.

الثامن ایرج

ایرج پسر کهنتر افریدون بود، او را از دیگران دوستر داشتی، و گویند نام او ایران بود. چون پدر او را خلیفه کرد، برادران او حسد کردند، اتفاق نمودند و عهد پدر بشکستند. تور از چین و ترکستان و خزر [(۲)] و سقلا ب لشکر آورد و سلم از روم و مغرب و

خاور چشم جمع کرد، و با هم شدند. ایرج بمصاف ایشان

[(۱)] این اسماء عینا از اصل نوشته شد، برای شرح (ر: ۱۱).

[(۲)] اصل: حرز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۸

رفت، شکسته شد و گرفتار آمد و شهید شد. ایشان ملک جهان را نتوانستند داشت بهر طرف و بهر ولایت ملکی برخاست، و پادشاهی بگرفت، و بدست ایشان اقلیم بابل بیش نماند، و بمدت نزدیک هر دو بدوزخ رفتند، و به روایت صحیح تاریخ مقدسی افریدون دعا کرد تا حق تعالی او را چندان حیوة بخشید، که فرزندی از فرزندان او، کینه ایرج باز خواهد، تا منوچهر دهم فرزند ایرج در خراسان ظاهر شد، و تور و سلم را بگشت. افریدون تاج بر سر او نهاد در حال بمرد، ملک از دست فرزندان ایشان برفت. بروایت طبری ملکی پیدا شد از فرزندان حام بن نوح. نام او کوش [(۱)]، اقلیم بابل بگرفت، و او بت پرست بود و مدت ملک او چهل سال بود. پس بمرد و ملک به پسر او رسید کنعان نام، بر ضلالت پدر خود، و او نیز بدوزخ رفت، او را پسری ماند نمود [(۲)] علیه اللعنه.

التاسع نمرود الجبار

نمرود بن کنعان بن کوش بن حام بن نوح. اول کس که بعد از طوفان جباری کرد و تاج بر سر نهاد او بود، زمین بابل در تصرف آورد، عرب و عجم بگرفت و بتخانه بنا کرد، و بت پرستی میکرد، و بت زرین و سیمین بساخت، و همه را بجواهر مرصع کرد، و آذر بتگر را بر خزانها و بتان و جهاز ایشان امین گردانید و علوم نجوم را متابعت نمود، و غالب ظن آنست، که آن بتان بر صورت و رسم کواکب ساخته بودند، و ایشان را می پرستید.

منجمان بحکم حساب او را آگاه کردند، از ولادت مولودی که ملک از دست او بیرون کنند، و دین حق پیدا آرد، موکلان بر گماشت، تا چهار هزار فرزند را در آن سال هلاک کردند، و هم قضا را دفع نتوانست کرد، تا ابراهیم بزمین آمد، و آن متمرّد بر پشت کرگسان عزیزت آسمان کرد، و در بابل صرح [(۳)] ساخت، مدت صد سال بیایست تا تمام شد. حق تعالی پشه را بر گماشت

[(۱)] اصل: لوش. طبری: کوش. ابو الفدا: لوش. مجمل: نمرود بن کنعان بن کوش.

[(۲)] اصل: او نمرود.

[(۳)] صرح: قصر و کوشک و بنای عالی. مجمل (ص ۴۷) گوید: کلمه صرح از زبان نبط عراق آمده که کوشک را بدان زبان صرحا گفتندی، بنایی بود بلند بهوا بر شده که آنرا عقربوب گفتندی. و آثار باقیه آنرا بنام تل نمرود یا تل قرقوب نویسنده مجمل دیده بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۳۹

تا در دماغ او رفت، و او روی در آن صرح بلند که بالای او چهار هزار پایه داشت نشسته بود. جبرئیل را فرمان شد: تا یک بانگ بران صرح زد، آن صرح را فرود آورد، و آن ملعون دران زیر هلاک شد. و مدّه ملک او چهار صد سال بود علیه اللعنه. و چون او بمرد ملک بقرابت او رسید، بر کیش او بت پرستی کردی نام او قبط [(۱)]. مدت ملک او صد سال بود، چون او بمرد پسر او بجای او نشست هشتاد سال میان خلق عدل کرد، و جهان آبادان کرد، و سیصد سال بود اندر اهل بیت او، آنگاه بملوک عجم بازگشت. و

اللّٰه اعلم.

العاشر منوچهر

دهم فرزند ایرج بن افریدون بود بروایت مقدسی. اما تاریخ طبری چنین روایت میکند: که منوچهر بن منشخورنر بن منشخواربغ بن و یرک بن سروشنک بن ایرک بن بتک بن فرزشک بن فرکوزک بن ایرج [(۲)]. چون منوچهر بزرگ شد پادشاهی بگرفت، و هر دو عم خود را که تور و سلم بودند بشکست در مصاف و بکشت، و دست عمالقه و فرزندان نمرود از بابل و عرب و شام و مغرب کوتاه گردانید، و جهان بر وی راست شد، عدل کرد، جهان آبادان گردانید، و جمله شهرها که در آن ممالک او بود خندقها فرمود، و رسم خندق او بیرون آورد، و بهر شهری سلاح بسیار مهیا کرد، و چون از ملک او شست سال بگذشت، مهتر موسی علیه السّلام بیرون آمد و حق آشکارا کرد، بمصر و شام و مغرب، و فرعون غرق شد. و بروایتی منوچهر به مهتر موسی ایمان آورده بود، اما به خصومت فرزندان ملقا بود بخدمت او نرسید. چون از ملک او هشتاد سال

[(۱)] این کلمه در اصل خوانده نمی‌شود، طبری گوید بعد از نمرود پادشاهی بیکی از خویشان وی نبط بن قعود رسید (۱: ۱۵۰) در ترجمه راورتی و (پ) این نام قبط است.

[(۲)] این نامها در اصل خیلی مغشوش است و چنین خوانده میشود: منوچهر بن مخی بن سرلوسک بن اترک بن فرستک بن فرو بن کرکین بن کودل بن ایرج. در متن مطابق بطبری طبع مصر (۱: ۱۹۴) نوشته شد. مسعودی (۱: ۱۴۰) منوچهر بن ایران بن افریدون. مجمل: منوچهر بن مفسجر بن وترک بن شروسک بن ایراک بن سک بن فرسنک بن اشک بن فرکونک بن ایرج. بندهش در سلسله روایت طبری بجای بتک بیتک و عوض فرکوزک فرکوشک و عوض کوزک کوشک آورده. تاریخ سیستان: منوچهر بن نروسنج بن ایرج.

آثار الباقیه (ص ۱۰۴) منوشهر بن کوزن ابنه ایرج.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۰

بگذشت، افراسیاب بیرون آمد از فرزندان تورین افریدون و بکینه پدر طلبیدن از جیحون بگذشت، و مملکت بر منوچهر مشوش کرد، و تختگاه بلخ را ساخت و خراسان و عراق بگرفت، و منوچهر چند بار با او مصاف کرد شکسته شد، و در شهر آمل و مازندران که طبرستان گویند حصارى شد، و در آن مدت از کثرت نعمت آن شهر به هیچ چیز محتاج نگشت، و سام نریمان جد رستم از زاولستان [(۱)] و هندوستان بیامد و لشکر آورد به منوچهر پیوست، و با افراسیاب ترک مصافها کردند، تا کار به صلح مقرر شد، بران قرار که از طبرستان یک تیر پرتاب، افراسیاب بمنوچهر بگذارد. آرش [(۲)] که در عجم بلند کمان ترازو نبود، بر سر کوه آمل برآمد، و در پیکان طلسمی تعبیه کرد، و تیر بجانب خراسان بینداخت تا آب جیحون برفت. یک روایت آنست: که آرش همانجا بمرد، و اصح آنست که او را امیر جمله تیر اندازان گردانید، و میان ایران و توران آب جیحون شد، و افراسیاب باز گشت و ملک منوچهر صد و بیست سال بود. و السلام (علی) اهل الاسلام.

الحادی عشر افراسیاب ترک

در نسب او دو روایت است: یک روایت آنست: که افراسیاب بن بشنک بن داووشم بن تور بن افریدون. و بروایت دیگر: افراسیاب بن بشخ بن رستم بن ترک [(۳)] و این شخص آن بود: که جمله نسبت ترکان بدو کنند، و او از فرزندان یافث بن نوح بود، با

منوچهر عهد کرد و بازگشت، بار دیگر عهد بشکست و از جیحون بگذشت و عراق و خراسان بگرفت و جمله خراب کرد، و آن روز که مملکت ایران بگرفت، با لشکر خود گفت: که تمام خلق ایران را می‌باید کشت، تا خلق دیگر بر عادت ما، درین زمین در رسند، جمله چشمه‌سارها و جبال غور که آن بخراسان

[(۱)] اصل: زاوبلستان

[(۲)] طبری (۱: ۱۹۵) نام این تیرانداز ارشیاطیر بود، که گاهی بصورت مخفف (ایرش) هم نامیده میشد

[(۳)] کذا. طبری (۱: ۱۹۵): فراسیاب بن فشنج بن رستم بن ترک بن شهراسب و یقال: ابن ارشسب بن طوج بن افریدون. آثار البیرونی: فراسیاب بن بشنک بن اینت بن ریشمین بن ترک بن زین اسب بن ارشسب بن طوج، ابن خلدون (۲: ۱۵۷) فراسیاب بن اشک بن رستم بن ترک. مسعودی (۱-۱۵۷): فراسیاب بن اطوج بن یاسر بن رامی بن آرس بن بورک بن ساساسب بن زسست بن نوح بن سرور بن اطوج بن افریدون.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۱

و سجستان رفتی انباشته گردانید. و بروایت تاریخ مقدسی دوازده سال بود که در مملکت او باران نبارید و جهان خراب شد و خلق و جانوران بیابانها هلاک گشتند تا زو بن طهماسب، از فرزندان منوچهر بیرون آمد [(۱)] و زال زر [(۲)] از سیستان بیامد، و بدر شهر ری مدت [(۳)] هشت ماه قتال کردند، و فراسیاب را بشکستند و بترکستان بازگشت. اما پیوسته تا دور کیخسرو بایران میتاخت و میزد. و السلام

الثانی عشر زو بن طهماسب

در تاریخ طبری زو بن طهماسب بن منوچهر [(۴)] میگوید. اما در تاریخ مجدول [(۵)] می‌آرد: که زو بن کیخم بن زو بن هوشب، بن تامل نوک، بن درسر بن منوچهر بود. و این زو در اصل زابست [(۶)] و چون او پادشاه شد، گرشاسپ را که از بنو اعمام او بود، لشکر کش خود کرد، و اسم او بیک روایت همین سام بن نریمان بود [(۷)] و طهماسب بن اشک بن زو بن مارح بن منوچهر بود، چون او بتخت نشست، هر چند که فراسیاب خراب کرده بود، جمله عمارت کرد، و در عهد او از آسمان بارانها بسیار بارید، و از دجله و فرات جویها کشید، و دیه‌ها بنا کرد، و قصبات بفرمود تا آبادان کردند، و هفت سال خراج از رعیت بکلی برگرفت و ببخشد تا جمله جهان معمور گشت و درختان بسیار و میوها هر جنس از کوهها بیاورد، و سپرغم [(۸)] کشت، و حلواهایی که پیش ازو نبود بفرمود تا بساختند. و مدت سی سال پادشاه بود و در گذشت.

[(۱)] اصل: منوچهر آمد، پ: مانند متن

[(۲)] ر: ۱۲

[(۳)] کلمات (ری مدت) در اصل مغشوش است. از (پ) گرفته شد.

[(۴)] طبری (۱: ۲۳۵) زو بن طهماسب. یا: زاب بن طهماسفان. آثار البیرونی (۱۰۴): زاب بن تهماسب بن کمجهوبر بن زو بن هوشب بن وید نیک بن دوسر بن منوشجهر. مجمل (۲۸) زاب طهماسب (زو) پسر نودر. یا: پسر طهماسب بن منوچهر. مروج مسعودی (۱: ۱۴۰) زو بن بهاست بن کمهجو بن عداست بن رایریج بن راع بن ماسر بن یود بن منوچهر الملک.

تاریخ سیستان زو طهماسب. فردوسی: ندیدند جز پور طهماسب زو که زورکیان داشت و فرهنگ گو.

ابن خلدون (۲: ۱۵۷) زومر بن طهمارسپ و یقال راسپ بن طهمارسپ.

[(۵)] از مآخذ مهمه مولف است (ر: ۱)

[(۶)] اصل: زایست.

[(۷)] تاریخ سیستان: نریمان ابن کورنگ از نبیره گرشاسپ. اسدی در گرشاسپ نامه:

نریمان پسر کورنگ که برادر گرشاسپ بود. اما گرشاسپ بقرار بیان اسدی: بن اثرط بن شم بن طورک بن شیدسپ بن طور بن جم بود.

[(۸)] سپرغم یا اسپرغم: ریحان و گل و سبزه (فرهنگ نوبهار).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۲

الطبقة الثانية الكيانية

الاول كيقباد

اول کس که از کیان به تخت نشست او بود، بعد از آن سالها بافراسیاب حربها کرد، نسبت او کیقباد بن رانکوه بن کوران شاه ابن سروس بن کشتیب بن قرح بن برویز بن شاد بن کشتیب بن نارداد بن بشتکر بن فروشنک بن متبع بن کستهم بن نودر بن منوچهر الملک [(۱)].

دار الملک او بمداین بود، عدل کرد با رعایا، و از هیچ کس خراج نستد مگر دو یک، شهرها و نواحی و مضافات هر یک را جدا کرد، و فرسنگها او نهاد و بلخ بساخت و دار الملک آنجا برد، و رستم را جهان پهلوان کرد، و مدت صد سال بیک روایت صد و بیست سال پادشاه بود، و بروایت تاریخ مقدسی از فرزندان افریدون بود، و او را پسران بسیار بودند، هر یک باقالیمی ملکی بودند و الله اعلم.

الثاني كیکاوس

بن کیقباد [(۲)]. در اول حال پادشاه مظفر بود و پیروز جنگ و جمله ملوک او را منقاد شدند، و مهتر سلیمان علیه السلام در عهد او بود. کیکاوس به سلیمان علیه السلام ایمان آورده بود، و ازو درخواست کرد: تا دیوان را فرمان بردار او کرده بود، و بجهت کیکاوس کوشکها و شهرها ساخته بودند: چون مدتی از ملک او بگذشت، ابلیس راه او بزد، و او را در ضلالت انداخت. بیک روایت صرح بابل ساخت، تا از حال آسمان اطلاع یابد. حق تعالی فرشته را فرمان داد، تا تازیانه آتشین بران کوشک زد و خراب کرد، و ملوک بر کیکاوس عاصی شدند، و شمر [(۳)] ملک حمیر که در یمن پادشاه بود بر وی عاصی شد

[(۱)] کذا فی الاصل. طبری (۱: ۲۳۶) هو کیقباد بن زاع بن نوحیاه بن میسو بن نوذر بن منوشهر.

البیرونی: کیقباد بن زغ بن نوذکا، بن مایشو بن نوذر. مجمل (ص ۲۹) کیقباد ابن الزاب (زو) و بروایتی پسر کیکامه پسر زو.

[(۲)] طبری وی را پسر کیقباد یا پسر کیبیه بن کیقباد مینویسد. مجمل (ص ۲۹) کیکاوس بن کی افره بن کیقباد. بیرونی: کیکاوس بن کینه.

[(۳)] اصل سنجر. طبری (۱: ۲۶۴) کیکاوس باذو الازعار بن ابرهه ذی المنار بن الرائش مصاف داد. ولی مسعودی (مروج: ۱: ۱۴۱) گوید که نام شاه یمن شمر بن فریقس بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۳

کیکاوس بجنگ او رفت شکسته شد و اسیر گشت و او را در چاهی کردند، و دختر ملک یمن بر وی عاشق شد، تا رستم از سجستان لشکر برد، و او را خلاص داد سعدی [(۱)] دختر ملک یمن را باو بیاورد، کیکاوس را پسری بود سیاوخش نام، سعدی بر وی عاشق شد، سیاوخش تن در فساد او نداد، آن زن پدر او را بخیانت بر وی بد کرد، تا او را بر سر لشکر بجنگ افراسیاب فرستاد، با افراسیاب صلح کرد، پدرش را بران صلح رضا نبود، بر وی سرزنش نوشت، او بضرورت بر افراسیاب رفت و دختر افراسیاب را بخواست، بعاقبت افراسیاب او را بکشت، و دختر افراسیاب را از سیاوخش پسری آمد، کیخسرو نام کرد، و کیکاوس رستم را بفرستاد، تا با افراسیاب جنگ کرد و کیخسرو (و) مادرش را نزدیک کیکاوس آورد، کیکاوس مملکت به کیخسرو سپرد و پادشاهی سیستان به رستم داد، بعد از آن پنجاه سال بزیست پس بمرد، و مدت پادشاهی او صد و پنجاه سال بود. و الله اعلم بالصواب.

الثالث کی خسرو

کیخسرو ابن سیاوخش بن کیکاوس بن کیقباد. چون کی خسرو را بنزدیک کیکاوس آوردند، با مادرش یک جا، او را ولی عهد کرد و تاج بر سر او نهاد. چون کیکاوس بمرد، کیخسرو بر تخت نشست. گودرز را هشتاد پسر بود همه امراء و سپاه سالاران کیخسرو بودند، و او را از صفهان فرمان داد، تا لشکرهای عراق جمع کرد، و با گیو [(۲)] و فرزندان و لشکرهای خراسان بترکستان رفتند، و با افراسیاب جنگها کردند، آخر افراسیاب را هزیمت شد و پسرانش کشته شدند. و افراسیاب خود را در آبی انداخت او را بگرفتند و پیش کیخسرو آوردند، فرمان داد تا او را بکشتند، و دست در خون او کرد و گفت: من کین پدر خواستم، بیش مرا بجهان کاری نیست، از خلق عزلت گرفت، و بعبادت مشغول گشت. و السلام.

[(۱)] کذا فی الاصل: طبری (۱- ۲۶۳) نام دختر ملک یمن سوذا به بود، مجمل (ص ۴۶) سوداوه آورده. اما، مسعودی (مروج ۱: ۱۴۱) نام وی را مانند این کتاب سعدی مینویسد.

[(۲)] گیو پسر گودرز بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۴

الرابع کی لهراسپ

کی لهراسپ الجبار از بنو اعمام کیخسرو بود. کی لهراسپ بن کیمش بن شاهزاد بن فرخان بن خدیو بن ارش شاه، بن گودرز، بن طهماسب بن کشن ابن کیکاوس [(۱)].

چون کیخسرو خواست که از خلق عزلت گیرد، و ترک پادشاهی کند، اصناف خلق که در ممالیک عجم بودند جمع شدند، همه نوحه کردند و تضرع نمودند، تا در میان خلق باشد، کیخسرو اجابت نکرد خلق گفتند: ما را از پادشاهی چاره نباشد بر سر ما یکی را خلیفه و پادشاه کن آنگاه عزلت گزین! کی لهراسپ را بر سر ایشان پادشاه کرد، و او را بر تخت نشاند و نگین بدو سپرد و خود عزلت گزید.

کی لهراسپ پادشاه بزرگ و جبار بود، و رسم دیوان مشاهره حشم او نهاد و خود را تختی از زر بساخت، و بجواهر نفیس آنرا مرصع کرد، و در خراسان شهر بلخ بساخت و به بلخ آمد، و آنرا مدینه الحسنات نام نهاد و دار الملک آنجا ساخت و ملوک روم و هند او را متقاعد شدند، و با خلق روزگار نیکو کرد، و سرا پرده و خرگاه آئین نهاد، و سنحاریب [(۳)] ملک را لشکر کشی داد و این

سنحاریب ملک موصل و بابل بود قصد شام کرد، که ملک شام پای شکسته بود، تا ملک شام را بگیرد. منجمان و عالمان او را منع کردند بخت نصر سپهسالار او بود، او را منع کرد، گفت ایشان نشنود، اشعیا پیغامبر در میان شامیان بود دعا کرد، لشکر سنحاریب همه هلاک شدند.

سنحاریب با بخت نصر گرفتار شدند، و خلاص یافتند. صد و بیست سال از ملک لهراسپ بگذشت، گشتاسپ که پسر او بود بفرمان پدر بر تخت نشست و لهراسپ بعبادت مشغول شد، تا آنگاه که ارجاسپ او را بکشت.

الخامس گشتاسپ

بن لهراسپ. ببلخ بر تخت نشست و کارها بر جاده عقل کرد و عدل. زرتشت

[(۱)] کذا. طبری (۱: ۲۸۰): لهراسپ بن کیوجی بن کیمنوش بن کیفاشین. آثار البیرونی (ص ۱۰۴):

لهراسپ بن کیوجی بن کیمنس بن کی قباد. مروج مسعودی (۱: ۱۴۱) لهراسپ بن قنوج بن کیمس بن کیناسسر بن کیناسه بن کیقباد.

[(۳)] اصل: سجاریت، شجاریب. طوری که در شرح حال دانیال (ع) گذشت، مطابق به ضبط طبری و دیگران سنحاریب درست است. راورتی: سنجاریب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۵

در عهد او دعوی پیغامبری کرد، و گشتاسپ دین او قبول کرد، و آتشکدها بنا نهاد، و زرتشت کتابی آورده بود، ژند پاژند نام، آن کتاب را بزر بر دوازده هزار پوست بنوشت، و او را پسری آمد شایسته اسپندیار نام، او را به چین فرستاد، تا چین بگیرد و باز آمد، و از پدر ملک و تخت بخواست.

پدر او را گفت: که رستم بی فرمان شده است، او را بسته بیار، تا تخت ترا دهم.

اسپندیار به سیستان آمد، بر دست رستم کشته شد. گشتاسپ بخت نصر و سنحاریب را در دار الملک بابل نشانده و تمام زمین شام و یمن و مغرب او را داد و او به بیت المقدس آمد، و اهل بیت المقدس و شام را ملکی بود از فرزندان داود النبی علیه السلام با بخت نصر صلح کرد، و شحنه در میان ایشان بگذاشت و بخت نصر بزمین مغرب آمد، بنی اسرائیل آن ملک خود را بگرفتند و شحنه بخت نصر را بکشتند بخت نصر باز آمد، و بیت المقدس را بگرفت و خراب کرد و الله الباقی و الدائم و الیه مرجع الامور.

السادس بهمن

بهمن بن اسپندیار پادشاه عادل بود، و شرق و غرب در تصرف او آمد، خدای پرست بود، و در نامها و مثالها که باطراف فرستاد، بر سر مکتوب نوشتی بهمن [(۱)] عبد الله و خادم الله. و رسولی بشام فرستاد، نزدیک بنی اسرائیل رسول او را بکشتند. بکرت دوم بخت نصر را فرستاد، تا بیت المقدس خراب کرد، بنی اسرائیل را برده کرد، و مملکت را تا مشرق و مغرب رسید، و لشکر بسیستان برد و کین پدر بازخواست و زال زر را بکشت، و خزاین رستم را برداشت، و از بنی اسرائیل زنی خواست، او را از آن زن پسری آمد بنی اسرائیل را آزاد کرد. پس دختر خود همای چهر آزاد [(۲)] را بزنی کرد، و این همای از پدر خود بار گرفت. و چون از حمل او هشت ماه بگذشت، بهمن از

[(۱)] اصل: بس عبد الله. پ: من عبد الله

[(۲)] طبری (۲: ۳) خمائی تلقب بشهر آزاد، مجمل ص ۳۰.

همای چه‌رزاد. این نام در پهلوی چهارچات بود که فردوسی چه‌رزاد آورده. مسعودی در مروج (۱: ۱۴۱) حمای مینویسد. طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۶

دنیا نقل کرد، و فرزندى را که در شکم بود ولی عهد خود کرد، و مدت ملک بهمن بیست و دو سال بود.

السابع همای

همای بنت بهمن، چون بهمن از دار فنا نقل کرد، خلق بر شاهى همای دل بنهادند چون مدت حمل او به آخر رسید، او را پسری آمد دارا نام کرد، بترسید اگر ظاهر کند پادشاهی از او برود، قصد کرد، تا پسر را هلاک کند، دلش بار نداد پسر را در مهدی نهاد، و مال و جواهر بسیار در آنجا نهاد، و او را در آب بلخ انداخت، و بقول صاحب تاریخ طبری آن مهد او بدست آسیابانی افتاد، همای متفحص آن حال میبود. چون او را معلوم شد، آن شخص را طلب کرد، و دیگر مالش داد و بفرمود که ازین دیار سفر باید کرد. آن شخص آن مهد را برگرفت و با اتباع خود در دریا نشست، کشتی غرق شد، و آن مهد بر روی آب بماند و باد آنرا بدجله آورد، و بر دست قصاری [(۱)] افتاد، آن قصار او را بیرون آورد پیرورد و ادبش آموخت. چون در رسید دلش بسلاح و سواری میل تمام کرد جمله در آموخت، و از قصار تفحص حال خود می‌کرد. چون معلومش شد باقی جواهر و مال [(۲)] از قصار بستد و اسپ و سلاح بخرید، در میان صفاهان آمد، و بشهر ما سبذان [(۳)] رسید، که دار الملک مادرش بود، روزی لشکر را بر همای عرض می‌کردند، در میدانی که پیش او بود درآمد. چون سواران و امراء و ملوک را دید، که گوی میزدند، او از همه ببرد، و از تیر و از نیزه بر همه راجح آمد، او را پرسید که تو کیستی؟ گفت: در هنرم ظاهر است. همای از بالای [(۴)] منظر نگاه می‌کرد و لشکر را انعام می‌فرمود از حال آن جوان پرسید، در هنر و جمال او متحیر شده بود، و در باطنش میلی تمام گشته، فرمان داد: تا او را بنزدیک او آوردند. همای از اصل و حال او پرسید، جواب داد: که پادشاه بنده را ازین جواب معذور فرماید که قصه من طویلی [(۵)] دارد.

[(۱)] قصار: گازر، دویی (المنجد).

[(۲)] اصل: جواهر بر مال

[(۳)] اصل: ما سیدان. و ظاهرا ما سبذان است که بقول یاقوت اصل آن ماه سبذان بود، ابی الفداد در تقویم البلدان گوید که ما سبذان و سیروان یکی است

[(۴)] اصل بالاء نظر

[(۵)] اصل طویلی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۷

درین حدیث بود، که از هر دو پستان همای شیر روان شد، و او را بنزدیکتر خواند و گفت: که چاره نیست، از آنچه قصه و حال خود است گوی! دارا حدیث آغاز کرده و حال خود باز گفت، همای گفت از آن جواهر بر تو هیچ باقی هست؟ دارا آنچه بود، بخدمت همای بنهاد. چون نظر همای بران افتاد از تخت فرود آمد، و دارا را در کنار گرفت، و تاج بر سر او نهاد، و او را بر تخت نشاند و لشکرها را خبر کرد، که این جوان پسر منست، و مدۀ ملک همای سی سال بود. و الله اعلم بالصواب.

الثامن دارا

[۱] چون مادرش او را بر تخت نشاند، پادشاهی بر وی قرار گرفت، و ملوک جهان او را منقاد شدند، و بروم رفت و پادشاه روم را بگرفت، و ازیشان اسیر بسیار کرد و مال بر ایشان نهاد، تا هر سال صد هزار بیضه زرین بفرستادی و یک بیضه زرین چندانکه بیضه اشتر مرغ با آن مال بفرستادی و در آن عهد فیلقوس پادشاه یونان بود، مال بدارا فرستادی، که دارا پادشاه شجاع و ضابط بود و با قوت و با شوکت، و شرق و غرب در خطبه او آمد مدت ملک او دوازده سال بود

التاسع دارا بن دارا

چون دارا اکبر از دنیا نقل کرد، دارا اصغر بر تخت نشست، مردی با حشمت و بزرگ بود، او را ملک یونان خراج دادی، بر قراری که پدر او دارا اکبر را.

چون سکندر فیلقوس در رسید، ملک روم را بکلی (در) ضبط آورد، و آن خراج باز گرفت، و نزدیک دارا نفرستاد. دارا رسولی نزدیک او فرستاد، و چوگان و گوی و یک قفیز [۲] کنجد. بمعنی آنکه: عدد لشکر من بمثل این کنجد بیرون از شمار است. چون رسول به اسکندر رسید بقال گرفت: که این گوی زمین است، و چوگان نصرت من در آن باشد و کنجد چرب و لطیف. و رسول خود با رسول دارا بفرستاد، و یک قفیز شنبلدان [۳] فرستاد. یعنی آنچه عدد لشکر من بیش است

[۱] راورتی: داراب اکبر.

[۲] قفیز: پیمانه مقدار دوازده صاع و هر صاع هشت رطل. گویند معرب کفیز است (غیاث).

[۳] اصل: سنبدان ولی شنبلدان خواهد بود، که مفرد آن شنبلد است بروز بن بد منش بمعنی خردل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۸

همه تلخ اند و تیز. برین جواب دارا لشکر ساخت، با سیصد هزار مرد عزم روم کرد، و سکندر نیز لشکر ساخت با هشتصد [۱] هزار مرد بیلاذ جزیره آمد، بروایتی شش ماه و بروایتی یک سال با هم جنگ کردند سکندر دو پهلوان را که از لشکر دارا بودند، در خفیه مالی فراوان وعده کرد، تا در مصاف دارا را زخم زنند. پس در آمدند و زخم کردند، از اسپ در افتاد، سکندر را اعلام دادند به تعجیل نزدیک او آمد، و از اسپ فرود آمد و بنشست، و سر دارا را از خاک برگرفت، و روی او را از خاک پاک کرد، شکر ایزد تعالی گفت، که این حرکت از من و از لشکر من نبود، اکنون التماس تو چیست؟

دارا گفت: سه چیز التماس منست: یکی آنکه دختر من روشنک را در حباله خود آری. دوم آنکه کشندگان مرا بکشی. سیوم آنکه: دین مرا خوار نکنی و اکابر عجم را عزیز داری هر سه التماس دارا قبول کرد و در گذشت.

العاشر اسکندر

بن فیلقوس رومی، و بروایتی نسبت او چنین یافته شد که ثبت افتاد: سکندر بن فیلقوس بن مرمس بن هردس بن میطون بن رومی بن اقطو بن نویان بن یافث بن سرجون بن رومیه بن شرط بن نوفل بن رومی بن الاصف بن التفق بن العیص بن اسحاق النبی علیه السلام [۲].

در کنیت او اختلاف بسیار است، بعضی گفته‌اند: او را ذو القرنین از برای آن گفتندی: که بخواب دید، که هر دو گوشه آفتاب را بدست خود گرفته بودی و بعضی گویند: برای آنکه او دو گیسو داشت. و بعضی گویند: که در جنگی بر یک نیمه او زخمی آمد هلاک شد، حق تعالی او را زنده گردانید، دیگر بار بر نیمه دیگر زخمی آمد بمرد، و بعضی گویند: بر سر دو شاخ داشت اما آنچه

او را سکندر نام به چه سبب بود؟ بعضی گویند: داراء بزرگ دختر فیلقوس پادشاه یونان را بخواست. چون به عجم آورد، از آن دختر بوی ناخوش می‌آمد او را بنزدیک پدر باز فرستاد، آن دختر حامله بود، او را دارو کردند به گیاهی

[(۱)] اصل هیصد، طبری: ۸ صد هزار

[(۲)] کذا فی الاصل، طبری (۲: ۹): اسکندر ابن بیلوس بن مطریوس. و يقال ابن مصریم بن هرمس بن هردس بن میطون بن رومی بن لیطی بن یونان بن یافث بن ثوبه بن سرحون بن رومیه بن زنط بن نوفیل بن روفی بن الاصر بن الیفز بن العیص بن اسحاق. طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۴۹

که آنرا اسکندر گویند. چون پسر آورد، اسکندر نام کردند، و به حقیقت او پسر دارای اکبر بود.

علماء تفسیر و قصص در تفسیر آیت «یستلونک عن ذی القرنین» [(۱)] چنین آورده اند: که او بنده صالح بود مر خدای را عز و جل. و مهتر خضر و مهتر الیاس علیهما السلام هر دو وزیر او بودند، و لشکر نور و ظلمت در فرمان او بود. اول سفر بجانب مغرب کرد، و مدت یک سال مملکت تمام مغرب بگرفت و از آنجا بجانب شرق آمد، و تمام آن مملکت بگرفت، و زمین هند و چین در ضبط آورد، و از چین بجانب جنوب رفت، و سد یاجوج و ماجوج بساخت و صورت آن حال در قصص نابی [(۲)] آورده است: که امیر المؤمنین الواصل بالله در خواب دید: که سد سکندر بیفتاد، دیگر روز سلام ترجمان را بفرستاد تا برود و خبر سد بیاورد، او را پنج هزار دینار سرخ بفرمود و ده هزار درم سنگ نقره و صد اشتر توشه، و پنجاه مرد باو نامزد کرد، هر یک را یک ساله مواجب و یک هزار درم سنگ نقره انعام داد و فرمان بجانب اسحاق و اسماعیل امیر ارمنیه [(۳)] بنوشت، از آنجا بملک سریر [(۴)] و از آنجا بملک اللان و از آنجا بملک [(۵)] خزر و از آنجا راهبر بدادند شست و شش روزه راه رفتند، تا بزمنی رسیدند سیاه و بوی ناک. ده شبانروز در آن زمین برفتند، بعد از آن بشهرهای خراب و حصارهای کهنه رسیدند، که آن جمله از دست یاجوج و ماجوج خراب شده بود. مدت بیست و هفت روز در آن خرابی برفتند نزدیک سد سکندر. در پیش آن کوه حصارها بود، در آنجا خلقی عربی زبان و بعضی فارسی زبان. ایشان را مساجد و خواندن بود. چون بدانجا رسیدند او را از کردند، بنزدیک سد بردند. چنین روایت میکنند: که میان آن دو کوه

[(۱)] قرآن الکهف ۸۳.

[(۲)] کذا- پ: بانی (ر: ۴).

[(۳)] اصل: ارمنیه

[(۴)] این نام در اصل درست خوانده نمی‌شود حکم شده، بقرار تصریح یاقوت از روایت سلام باید سریر باشد: فخر جنا من سرمن رأی بکتاب منه الی اسحاق بن اسماعیل صاحب ارمنیه و هو بتفلیس ... فلما وصلنا الیه قضی حوائجنا و کتب الی صاحب السریر، و کتب لنا صاحب السریر الی ملک اللان، و کتب ملک اللان الی فیلان شاه و کتب فیلان شاه الی ملک الخزر (معجم البلدان ۵۲ ج ۵) سریر بقول یاقوت کشور وسیعی است بین اللان و باب الابواب که یک راه به بلاد خزر و راهی به ارمنیه دارد، و عبارت از هژده هزار قریه کوهسار است.

[(۵)] اصل: السلان و حرز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۰

پانصد و پنجاه گز گشادگی بوده، و آن دو کوه همچنان بود که دو دیوار سکندر در میان آن دو کوه از باره‌ها آهن بعوض خشت روی و مس، و بعوض گل سرب برهم [(۱)] ریخته، و بلندی دیوار تا سر کوه برده. و بر یک طرف دیوار نزدیک کوه دری نهاده

در بلندی صد و پنجاه گز عرض آن، و قفلی نهاده و از زمین تا قفل پنج گز بلندی. و زنجیری ده گز طول آن، و یک گز عرض آن قفل و مفتاح یک گز و نیم، در زنجیری هشت گز بسته از قفل آویخته. آن کلید را دوازده دندان نهاده هر یک در غلط دسته جوازی [(۲)]. این جمله را بدید، و آن مهتر حصارها هر آدینه پیش آن در آید، با ده سوار، و آن دبوسهای [(۳)] آهنین بدان در میزنند تا آن قوم یاجوج و ماجوج چنان دانند، که لشکر آنجاست. و چنین روایت میکند صاحب قصص: که از وقت رفتن تا باز آمدن دو سال و هشت ماه بود حق تعالی ذو القرنین را چنین توفیقی کرامت کرد، و ممالک تمام دنیا او را مسلم گردانید، و اطراف دنیا بگرفت و بزمین عراق و ایران ملوک طوایف نصب کرد، و در ظلمات بجانب شمال عالم در رفت و بیرون آمد، و هم در عراق فوت شد، و ملک بدست او چهارده سال بود [(۴)].

[(۱)] اصل: بموض خشت و روی و مس بعوض گل سرب. پ: کلمه بر هم ندارد.

[(۲)] اصل: غلط دست جوازی. پ: مانند متن. غلط سطر بیست و جواز بر وزن گداز هاون چوبین باشد.

فرخی راست:

ای بگوپال گران کوفته پیلان را پشت چون کرنجی که فرو کوفته باشد به جواز هکذا معصره است که بدان روغن حبوبات کشند، خسرو گوید:

جای تنبول همی خوردی گنجاره تلخ پر ز گنجاره دهانش چو جواز روغن (فرهنگ اندراج و برهان قاطع) اما دست اصل همان دسته است که یاقوت هم عینا چنین نگاشته: «مفتاح ... طوله سبعة اذرع له اربعة عشر دنانکه اکبر من دستج الهاون» (معجم البلدان ۵۲ ج ۵).

[(۳)] بوسن: گرز آهنین (برهان).

[(۴)] راورتی: ۱۲ سال.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۱

الطبقة الثالثة ملوک الطوائف الاشکانیه

الاول اشک

بن دارا ارفعو [(۱)] گفتندی، نسبت او چنین یافته شد: اشک بن اشعار بن شاپور بن بلاتن بن اشکان بن الجباء بن سیاوخش بن کیکاوس [(۲)]. و پسر دارا اکبر بود و ملوک عجم او را بزرگ داشتندی و خدمت کردند، و بر سر مثالها اول نام او نوشتندی، و جمله ملوک طوایف که اسکندر ایشان را در ممالک عجم نصب کرد از یک خاندان بودند، همه اشک را خدمت کردند، اما او کسی را معزول نکردی اگر یکی ازین ملوک قصد دیگری کردی، ملوک او را منع کردند. تا مدت چهار صد سال برین قرار بود. چون اردشیر جامع خروج کرد، آن قاعده منهدم شد.

اما اشک در عهد خود بزرگ بود، تا پادشاهی انطیخس [(۳)] نام قصد او کرد، ملوک طوایف اشک را یاری کردند، و رومیان را منهدم گردانید و دیگر بار قسطنطین الملک قصد او کرد، او را نیز قهر کرد، و رومیه را نیز خراب کرد و باز آمد و فوت شد. و مدت ملک او ده سال بود، و الله اعلم.

الثانی اشکان

پسر اشک، بعد از پدر در ملک بنشست، و بعضی گفته‌اند: که ارفعو این پسر بود، مملکت را ضبط کرد، و کارها بر جاده نیکوئی کرد، و سیرت پدر نگاه داشت و ملوک طوایف او را بزرگ داشتندی، و مدت ملک او ده سال بود بعد از آن درگذشت.

[(۱)] راورتی: ازفعوا.

[(۲)] کذا فی الاصل، مجمل ص ۳۲: اشک بن دارا بن داراب.

مسعودی (مروج ۱: ۱۴۶): اسک بن اشغان بن انمر الجبار بن سیاوس بن کیکاوس. طبری (۲: ۱۲) افقور شاه بن بلاش بن سابور بن اشکان بن اش الجبار بن سیاوش بن کیکاوس.

[(۳)] اصل: النطیحش. ولی طوری که مصحح فاضل مجمل (ص ۵۹) تصحیح کرده اینجا هم درست شد، و ابن خلدون نیز چنین ضبط کرده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۲

الثالث شاپور

بن اشکان. بعد از پدر بتخت نشست، و ملک حضر [(۱)] را بشام فرستاد، و بنی اسرائیل را عذاب بسیار نمود، و بیت المقدس را خراب کرد، و همچنان خراب بماند تا بعهد اسلام، چنانکه سنگی بر سنگی نمانده بود. شاپور مرد ظالم دوست بود و قاهر و ضابط و کین کش بود. چون از ملک او چهار سال بگذشت، مهتر عیسی علیه السلام را به بیت المقدس ولاده بود و مدت ملک او شست سال بود درگذشت. و الله الباقی.

الرابع گودرز

بن شاپور. پس از شاپور گودرز به تخت پدر نشست، و او را گودرز اکبر گویند، مرد ضابط و نیکو عهد بود، بملک خود که در ضبط داشت قانع بود، و مدت ملک او ده سال بود درگذشت. و الله الدائم.

الخامس گودرز الاصغر

بیک قول سرسق نام بود، و بقول تاریخ طبری گودرز اصغر پسر گودرز اکبر بود بقول دیگر ایران نام بود. نوزده ساله بود، که بتخت نشست. بیست و یک سال ملک راند، مرد جلد بود و با خلق نیکوئی کرد. و الله اعلم بالصواب.

السادس لرسی الاثغانی

چون بتخت نشست، با خلق نیکوئی کرد و ملک را ضبط کرد، و خصمان را مقهور گردانید و رسمه‌ها نیکو نهاد، و آئین داد گسترده، و در عهد او خلق آسایش داشتند و چون پادشاه گشت گفت: هر که در پادشاهی من هست، فرمان برداری کنید تا از من نیکوئی بینید، و هر که سر از فرمان من بکشد بزندان بکنم، و مدت ملک او چهل سال بود. و الله اعلم.

السابع الکسری الاثغانی

او را اردوان اکبر گویند، مرد ضابط و سایس و جلد بود، و چون ملک در تصرف آورد، با خلق نیکوئی کرد، و هر که از اطراف، قصد او کرد، آن قاصد را قهر کرد

[(۱)] اصل: خضر، ولی بقول ابن خلدون (۲: ۱۶۸) و مجمل (ص ۶۰) صاحب الحضر است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۳

و از مملکت خود با خبر بود، و ملوک طوایف او را بزرگ داشتند، و ایشان را حرمت داشتی، و مدت ملک او چهل و چار سال بود. و الله اعلم.

الثامن بلاش [(۱)] الاشغانی

مرد دانا و عالم دوست بود، و پیوسته فرمودی تا پیش او کتب و اخبار گذشتگان خواندندی، و قصص گفتندی، و از احوال ملوک ماضی، و حسن خلق و سیر هر کس باز پرسیدی، و خلق در عهد او فراغتی داشت، و بشنودن اخبار و تواریخ مشغول بودی، و مدت ملک او بیست و چهار سال بود. و الله اعلم.

التاسع اردوان الاصغر

مرد فضول و مکتار [(۲)] و معاشر بود، پیوسته بعشره و لهو مشغول بودی و نشاط کردی و در ایام او کاری نرفت که ذکر آن توان کرد، و او آخر ملوک طوایف بود و مدت ملک او سیزده سال بود، و بر دست اردشیر بابکان کشته شد.

الطبقة الرابعة الساسانية

الاول اردشیر الجامع

نسبت او از تاریخ طبری برین وجه نقل شد: اردشیر بن ساسان الاصغر بن بابک بن ساسان بن ساسان بن هرمس بن ساسان بن بهمن الملک بن اسپندیار بن گشتاسپ بن لهواسپ الجبار [(۳)]. چون از ملک سکندر، دویست و شست و شش سال، و بقولی دویست و هفتاد سال، و بقول ناصری پانصد و پنجاه سال بگذشت، اردشیر بابک خروج کرد، ساسان جد اردشیر مرد جلد بود چنانچه با هشتاد مرد تنها جنگ کردی آتشکده روستاخیز [(۴)] او داشت و ناحیتی از نواحی پارس او را بود، و او را پسری آمد، بابک نام کرد. چون بزرگ شد، بعد از پدر مهتر شد، او را پسری آمد، اردشیر نام کرد، چون از مادر بزاد

[(۱)] اصل: بلاش

[(۲)] مکتار: کثیر الکلام و پرگوی (المنجد).

[(۳)] اصل: اردشیر بن ساسان الاصغر بن بابک بن ساسان الاکبر هرمس بن بهمن الملک الخ ... آنچه در متن نوشته شد از طبریست

مروج مسعودی (۱: ۱۵۰) اردشیر بن بابکشاه بن ساسان بن بها فرید بن دارا بن ساسان بن بهمن.

[(۴)] کذا در اصل وپ، طبری: رستاق خیر کوره صطخر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۴

بر سر روی وی زیادت یک بدست [(۱)] موی بود، او را بنزدیک والی رستاخیز [(۲)] بردند که نام آن والی جوهر [(۳)] بود، او را قبول کرد و بزرگ شد و هنر آموخت.

چون بزرگ شد، و داد و عدل کرد، شبی بخواب دید: که فرشته او را گفت: که بیشتر ملک زمین بتو خواهد رسید، و بیدار شد و در ضبط ممالک جهد نمودن گرفت و ملوک طوایف را منقاد خود گردانید، و او مرد فاضل و نیکوروی بود و دلیر. علماء مجوس را جمع کرد، تا کتب زرتشت که ذو القرنین بسوخته بود و پریشان کرده جمع کردند، و بروم رفت و ضبط کرد، و ملوک ترک و هند او را مطیع گشتند، و بعد از دوازده سال که از ملک او بگذشت، لقبش شاهنشاه کردند. چون اردوان را بگرفت لگد بر سر او میزد تا بکشت. بس بزرگ شد و ممالک اقالیم ضبط کرد، و در اطراف ممالک خود، دوازده باره شهر معظم بنا کرد، و مدۀ ملک او چهارده سال و شش ماه بود و درگذشت. و الله اعلم بالصواب.

الثانی [(۴)] شاپور بن اردشیر

پادشاه نیکو رای و عادل بود، مادرش از اشکانیان بود، در میان غنیمت اردشیر گرفته بود، او بر وی عاشق شد، و از پدر خود بابکان او را پنهان گردانیده بود، که ساسانیان را از بهمن اسپندیار عهدی بود، که فرزندان خود را وصیت کردند: که هیچکس را از اشکان زنده نگذارند. چون آن کنیزک اشکانی را پنهان کرد به هیچ وجه عشق از دل او نمیرفت، عاقبت بر حکم وصیت بفرمود: تا آن کنیزک را بکشند، در پنهانی آن مرد امین که او را بکشتن کنیزک فرمان داده بود معلوم شد: که آن کنیزک را از اردشیر حمل است، فرزند داد، او را پنهان داشت تا فرزند ده ساله شد. روزی اردشیر بر تخت غمناک نشسته بود از بی فرزندی. آن مرد امین او را خبر داد، و از حال شاپور باز گفت، او را طلب کرد، و عزیزش گردانید، و ولی عهد پدرش شد، و بر تخت نشست. بعد از پدر مملکت بر وی قرار گرفت، و بروم رفت

[(۱)] بکسرتین وجب که حالا بلست گویند.

[(۲)] پ: رستا

[(۳)] اصل: بردند، بعد از نام آن والی الخ ... پ: مانند متن. طبری نام والی را باختلاف روایات طیروزه یا جزمیر نوشته.

[(۴)] اصل: الثامن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۵

و شهرهای روم بگرفت، و از تمام روم مال بستند، و در زمان او [(۱)] مانی زندیق بیرون آمد، و هم در عهد او سیل عرم سبا را خراب کرد [(۲)]، و لعب نردهم در عهد او نهاده شد، و شش باره شهر معظم در اطراف عجم بنا نهاد، و مدت ملک او سی سال بود و درگذشت.

الثالث هرمز بن شاپور

او را هرمز البطل خواندندی از غایت دلیری، و هرمز الجری هم خواندندی.

از جلافت و دلیری چنان بود که بر شیر نشستی و شیر را رام کردی. پدرش شاپور او را بخراسان فرستاده بود، ماده [(۳)] لشکر بسیار شد، اعدا با شاپور گفتند: که هرمز قصد آن دارد، که ملک از تو بستاند، این غمز [(۴)] اعدا بسمع هرمز رسید، هرمز یک دست خود ببرید و بنزدیک پدر فرستاد، که خصمان چنین سعایتی کرده‌اند، و در عجم قرار آنست: که هر کس که ناقص باشد،

پادشاه نباشد، من خود را ناقص کردم تا دل پادشاه ازین غم فارغ باشد.

چون این پیغام به شاپور رسید بگریست و گفت: اگر از سر تا پای خود را ناقص کنی، فرزند و ولی عهد من توئی! او را ولی عهد کرد، و بعد از شاپور پادشاه شد، و اطراف ممالک عجم و حجاز و شام، و مبالغی از روم در تصرف آورد، و مانی زندیق را بر دروازه جندی شاپور ببلاد اهواز [(۵)] بردار کرد، و با خلق و اتباع پدر خود نیکوئی کرد، و مدۀ یک سال و دو ماه [(۶)] ملک راند.

[(۱)] اصل: و در زمان که او بر میانی زندیق. پ: بد مال زندیق

[(۲)] از کلمه و هم تا کرد در نسخه پ نیست، عرم به فتح اول و کسره ثانی جمع عرمه است سد يعرض به الوادی و المطر الشدید (المنجد).

در غریب القرآن گوید: عرمه و هی سکر الارض مرتفعه. فاعرضوا فارسلنا علیهم سیل العرم (الآیة)

[(۳)] کذا. پ: ماه

[(۴)] اصل وپ: عمر، ولی غمز درست باشد، غمز بالرجل و علیه:

طعن علیه و سعی به شرا (المنجد).

[(۵)] اصل: و مانی زندیق را و دروازه جنده شاپور ببلاد از هواز بردار کرد، پ: قند شاپور مجمل گوید: از دروازه گندی شاپور

بیاویختند. مجمل و طبری این واقعه را در عهد بهرام نویسنده طبری: فامر بقتله و سلخ جلده و حشوه تبنا و تعلیقه علی باب من ابواب مدینه جندیسابور بقول یاقوت (ج ۳) جندیسابور شهری بود در خوزستان

[(۶)] راورتی: ده ماه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۶

الرابع بهرام بن هرمز

بعد از پدر بتخت نشست، مرد عالم و عادل بود، و اطراف ممالک پدر را در ضبط آورد و با خلق نیکوئی کرد، و بیک روایت مانی زندیق و اتباع او را بکشت و پوست مانی پرکاه کرد، و بر دروازه جندی شاپور بیاویخت. و صاحب تاریخ مقدسی چنین آرد: این بهرام هرمز باول مرد درشت و گران طبیعت بود و او را بهرام الصلف [(۱)] خواندندی، و با خلق درشتی کردی، و خلق از وی هراسان شدند، و بنزدیک موبد موبدان رفتند، و از حال درشتی بهرام باز گفتند ایشان را فرمود: که بامدادان هیچکس بدرگاه او نرود از خورد و بزرگ، تا تنها ماند. تا قدر مردان بشناسد، همچنان کردند.

بهرام از خواب برخاست، هر کرا از خورد و بزرگ طلب کرد، خورد و بزرگ را نیافت، خوف بر وی غالب شد، موبد موبدان بنزدیک او آمد، تا حال به بهرام باز گفت. بهرام توبه کرد و با خلق نیکوئی کردن گرفت و مدۀ ملک او سه سال بود، و درگذشت و الله المحسن علی خلقه.

الخامس بهرام بن بهرام

بن هرمز. چون بتخت نشست، خود را شاهنشاه لقب کرد، مرد بزرگ بود بلند همت، و با کس در بارگاه تخت سخت نگفتی، مگر با یک حاجب از بزرگ منشی که بود، اما با خلق عدل کرد. در عهد او ملک مضبوط بود و در حیات پدر سیستان داشت، پدرش

بخواند، ولی عهد کرد، مدت ملک او بروایت تاریخ مقدسی چهار ماه بود، و بروایت طبری چهار سال، و الله اعلم بالحقیقه.

السادس نرسی بن بهرام

پس از بهرام بملک نشست، و بعد از هفتاد سال او را پسری آمد هرمن نام کرد، او را ولی عهد گردانید، ممالک پدران مضبوط او بود، و با خلق نیکوئی کرد، و نه سال ملک راند، و در گذشت.

[(۱)] صلف: تمدح بما لیس فیہ او عنده و ادعی فوق ذلک اعجابا و تکبرا فهو صلف (المنجد).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۷

السابع [(۱)] هرمن بن نرسی

بروایت تاریخ طبری با خلق بدخوئی کرد، چنانکه خلق از وی نفرت گرفتند.

چون او را معلوم شد توبه کرد، و با خلق نیکوئی کردن گرفت و ممالک ضبط کرد، و در وقت رحلت از دنیا فرزند نداشت مگر زن او حامله بود وصیت کرد، که اگر پسر آید او را شاپور نام کنند. ملک عجم شش ماه معطل بود و بی پادشاه. و همگان بر قرار می‌بودند، تا پسر آمد شاپور نام کردند و تاج از بر گاهواره او بیاویختند.

آورده‌اند: که این هرمن دختر ملکی را بزنی کرد، آن دختر او را دست نداد و (موبد) موبدان [(۲)] را بطلبید حاضر نبود، پسرش را پیرسید (فرمود [(۳)]: که هر که) در پادشاهی عاصی گردد [(۴)]، سزای او از چه بود؟ گفت: او را ببايد کشت، مگر زن یا دیوانه یا کودک! گفت چه گوئی اندر آنچه او را کشتن واجب نبود [(۵)]، آن کس که در کشتن او اشاره کند بر وی چه واجب آید؟ گفت: او را ببايد کشت پس موبدان را بکشت.

مدت ملک هرمن بن نرسی هفت سال بود و پنج ماه. و الله اعلم.

الثامن شاپور ذو الاکتاف

شاپور ذو الاکتاف بن هرمن بن نرسی. شاپور در شکم مادر بود، که تاج بر شکم مادرش نهادند و بروایت تاریخ مقدسی: چون از مادر بیامد، وزراء تدبیر ملک او میکردند تا پنج ساله شد، روزی بر قصر خود بر لب دجله [(۶)] نشسته بود، غلبه [(۷)] خلق شنید، گفت که حال چیست؟ گفتند: خلق بر سر جسر میگذرند، از کثرت انبوهی غوغا [(۸)] میکنند. فرمود: که دو جسر باید کرد، یکی از بهر روندگان، و یکی از بهر آیندگان. تا خلق را زحمت نشود. وزراء از کیاست شاپور خوشدل شدند و دیگر روز تا نماز شام جسر دیگر بساختند.

چون پانزده ساله شد، روی بدفع اعراب آورد، که در آن مدت او خرد بود و همه ملوک ترک و روم و عرب را طمع تصرف ممالک عجم افتاده بود، بسیار از

[(۱)] اصل: التاسع.

[(۲)] پ: و موبدان را.

[(۳)] کلمات بین قوسین در اصل نیست از (پ) گرفته شد

[(۴)] اصل کذا. پ: کرد

[(۵)] پ: بود.

[(۶)] پ: بر لب آب خود طبقات ناصری ج ۱ ۱۵۷ الثامن شاپور ذو الاکتاف ص: ۱۵۷

[(۷)] کذا فی الاصل وپ: شاید غوغا یا غلغله باشد، زیرا طبری نیز درین موقع کلمات ضوضاء موضحه آورده که غوغای مردم باشد در ازدحام.

[(۸)] اصل: غلبه. پ: غوغا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۸

ملک عجم بگرفته خاصه عرب که تعدی بسیار کرده بودند و غارت و تاراج و کشتن خلق بر دست گرفته اول لشکر به دیار عرب برد، و ایشان را دفع کرد و خلق بسیار از ایشان بکشت، و آنچه باقی ماند، بجانب ملک روم رفتند، از بس که عرب را بکشت، دلش از قتل ایشان بگرفت، میفرمود: تا شانهاشان [(۱)] بیرون میکشیدند و میگذاشت.

روایت تاریخ مقدسی آنست: که عجوزی بر سر راه شاپور بنشست چون شاپور بدو رسید آواز داد: که ای شاه! یک سخن بشنو! شاپور بایستاد عجوز گفت:

که اگر کینه عجم میخواستی از عرب که تعدی کرده بودند بس شد، که بسیار کشتی! و اگر اسراف میکنی، هشدار که این را قصاص خواهد بود یعنی به محمد علیه السّلام در عهد اسلام، که همه عجم در تصرف عرب خواهد آمد قصاص از اشراف باز باید داد.

چون شاپور آن سخن بشنید، دست از قتل عرب برداشت، پس خواست که مملکت روم را در نظر آورد و لشکر بدان دیار کشد، در صورت سیاحان برفت مملکت روم جشنی فرموده بود، شاپور دران جشن به نظاره رفت، او را بشناختند و بگرفتند، و در خام [(۲)] کشیدند، و ملک روم لشکر بعجم آورد، و شاپور را با خود آورد، و جمله خزاین شاپور بستند، و در بلاد عجم بسیار خرابی کرد، و خلقی را بکشت چون بدر جندیشاپور [(۳)] رسید، آنجا فرود آمد، و مشکه‌ها روغن بود اسیران عجم برخام [(۲)] ریختند نرم شد، شاپور خلاص یافت، و در شب بدر شهر آمد، خلق شادی کردند، و هم در شب بیرون آمد، و بر لشکر روم زد، قیصر را بگرفت و از رومیان بسیار بکشت، و هر مال که از خزینه و بلاد او ستنده بود، همه بازستد، و بفرمود، تا هر چه خراب کرده بودند، از خاک و درخت روم عمارت کرد، و بعوض نخلی زیتونی بنشانند، و خاک در گردون [(۴)] و کشتی از روم بیاوردند، تا چون عجم معمور شد، هر دو پی پای او بکشید و او را بگذاشت تا باز رفت

[(۱)] اصل: سان

[(۲)] خام: چرم دباغت نشده (فرهنگ نوبهار) قصه در خام کشیدن وی مشهور است، مسعودی در مروج (۱: ۱۶۰) گوید: فجعله فی جلد بقره الخ ...

[(۳)] اصل: جنده شاپور

[(۴)] گردون: فلک و ارابه و گادی، و چرخ که از اسباب جرثقیل است (غیاث).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۵۹

و مدت ملک او هفتاد و دو سال بود درگذشت، و پنج باره شهر در بلاد متفرقه بساخت.

بن نرسی برادر شاپور ذو الاکتاف، بعد از برادر بر تخت بنشست، اول عدل کرد و خلق از وی بیاسودند، چون سال تمام شد مزاج بگردانید، علماء پارس را بکشت و ملوک را یک یک بکشت. بکینه خویش خلق خروج کردند، و او را از ملک بیرون کردند، مدت ملک او چهار سال بود، و السلام.

العاشر شاپور

بن شاپور ذو الاکتاف. چون عم او را از ملک بیرون کردند او را بتخت بنشانند با خلق نیکویی کرد، عدل پیشه گرفت، عم او را مطیع شد، و ممالک را ضبط کرد، و خصمان را از ملک باز داشت، بعد از پنج سال و چهار [(۱)] ماه حشم [(۲)] بر وی بشورید او در خیمه نشسته بود او را بکشتند.

الحادی عشر بهرام بن شاپور [(۳)]

او را در عهد پدر کرمانشاه خواندندی. چون پادشاهی بدو رسید، بر تخت نشست سخنان نیکو گفت و عدل کرد و با خلق نیکو روزگاری کرد، و ممالک را ضبط می‌داشت، و خصمان هر کسی بجای خود می‌بودند. چون از ملک او یازده سال بگذشت، بقول طبری پانزده سال، سپاه بر وی بشورید، و او را تیری رسید کشته شد. بعضی گفته‌اند: او را فرزندی نبود، ملک به برادر او رسید یزدجرد.

و بعضی گفته‌اند: پسر او بود، بعد از پدر بتخت نشست.

الثانی عشر یزدجرد الاثیم [(۴)]

یعنی یزدجرد بزهکار، و یزدجرد خشن هم گفتندی یعنی درشت. بعضی گفته‌اند او پسر بهرام شاپور ذو الاکتاف بود، بدخو بود و غلیظ و خونریز و ظالم و تباه کار و بزه کار. خلق عجم در ظلم او گرفتار آمد، و شفاعت هیچکس از وضع و شریف در باب هیچ گناه کار قبول نکردی، و خلق عاجز شدند و دست بدعا و تضرع

[(۱)] راورتنی: دو ماه

[(۲)] اصل: حسم

[(۳)] اصل: بهرام بن شاپور بن شاپور، بقول طبری و مسعودی بهرام ابن شاپور ذو الاکتاف است

[(۴)] اصل: اسیم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۰

برداشتند، بعد از بیست و یک سال ناگاه اسپیی از دشت در آمد، و بر در سرای پرده او بایستاد، بر صفتی که هرگز هیچکس به لون و شیئت [(۱)] و خوبی او اسپیی ندیده بود. هیچکس گرد آن نمی‌یارست گشت.

یزدجرد بیرون آمد، زین بر پشت او نهاد و لگامش کرد، چون پاردم [(۲)] خواست که بیفگند، آن اسپ لگدی بر دل او زد چنانکه هلاک شد، و خلق از ظلم او باز رست، و اسپ بجست، و زین و لگام بینداخت و غایب شد همگنان اتفاق کردند، که فرستاده حق بود، تا خلق را از ظلم او خلاص داد و الله اعلم بالصواب.

الثالث عشر بهرام بن یزدجرد

بهرام گور، پسر یزدجرد الاثیم [(۳)]، مرد فاضل و شجاع و کریم، و در جلادت آیتی بود، و به همه جهان در عصر خود داستان نیکوئی بود، و آنچه او کرد از مردانگی، کس را از پادشاهان میسر نبود، پدرش یزدجرد را فرزند نمیزیست چون بهرام گور بزاد، او را بملک عرب، نعمان بن امرء القیس سپرد، که از دست پدرش یزدجرد و همچنان پدرانش از دست ملوک عجم نصب بودند یزدجرد بهرام را به نعمان سپرد، تا بهرام را در هوای عرب بپرورد، مگر بزید. نعمان او را بعرب برد، و بجهت او قصر خورنق در مدت بیست سال بساخت، گچ آنرا به شیر تر کرد، دویست ارش [(۴)] بلاء آن قصر بود، بهرام را به شیردایگان عرب و عجم که از نسل بزرگان بودند پرورد، و در برابر ایوان [(۵)] قصر خورنق دیهی بود سدیر [(۶)] نام، که از خوشی هوای آن، و کثرت ریاحین و درختان، مانند بهشت بود بر لب آب فرات. نعمان ملک عرب ترک ملک گرفت و عبادت مشغول شد، پسرش منذر [(۷)] بن نعمان بتخت نشست بهرام را می‌پرورد، و این منذر [(۷)] پسری داشت همزاد بهرام. هر دو را ادب و هنر فراوان بیاموخت

[(۱)] ر: ۱۳

[(۲)] پاردم: بر وزن کارکن تنگ و ریسمان زیر دم چارپا که آنرا دمچی یارانکی هم گویند.

[(۳)] اصل: الاثیم.

[(۴)] ارش بر وزن قمر، مخفف آن رش است، فاصله از سر انگشتان تا موفق و یا از سر انگشت میانه دست راست، تا سر انگشت میانه دست چپ، چون دستها را از هم گشاده دارند (فرهنگ نوبهار).

[(۵)] اصل: ایران. پ: و دران قصر

[(۶)] اصل و پ: سدید، مطابق به طبری (۲: ۷۴) و مجمل ۱۷۹: سدیر

[(۷)] اصل: منذر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۱

و چون پانزده ساله شد، اسب و سلاح خواست، و دران نوع بی همتا بیرون آمد چنانچه با منذر [(۱)] بشکار رفت شیری دید بر گردن گوری سوار شده، تا آن گور را بشکند، تیر بر پشت گور زد، شیر و گور هر دو را بر زمین دوخت و بیفگند، آن روز نام او بهرام گور شد، پس از آن بخدمت پدر آمد با تجمل تمام، یک سال بخدمت بود تنگ آمد باز گشت، به نزدیک ملک عرب منذر باز رفت. چون پدرش را اسب لگد زد و بکشت و خلق عجم از یزدجرد شهیار در رنج بودند گفتند: اگر پسرش را ملک سازیم همچنان ظلم کند که پدرش کرد، پس ملکی از فرزندان اردشیر جامع پادشاه کردند چون بهرام خبر یافت لشکر برداشت، بر در مداین آمد، تا ملک پدر طلب کند اعیان و ارکان دولت بدان قرار دادند، که تاج پادشاهی را در میان دو شیر گرسنه وحشی نهند، هر که بردارد، ملک و پادشاه او باشد. دیگر روز جمله لشکر عرب و عجم جمع شدند بر در شهر مداین، بهرام پای در نهاد و سنگی در دست گرفت، و بمیان هر دو شیر در رفت، و بر پشت شیران بر نشست، و گوشهای شیران بگرفت، و سر ایشان بکوفت و برهم میزد تا هر دو را بکشت و تاج بر سر نهاد، و بر تخت آمد و بنشست، همه او را خدمت کردند. چون مملکت بر وی قرار گرفت، بطرب مشغول شد و بر خلق عدل میکرد، و جمله مصالح را به وزراء باز گذاشت، و از هیچ کاری تفحص نمیکرد، چنانکه ملوک اطراف طمع در ملک او کردند. خاقان ترکستان را خبر شد، با دویست و پنجاه هزار سوار از راه مازندران در عجم آمد و جمله خراسان و عراق را خراب کرد، بهرام بدان هیچ التفات نکرد، تا چون خاقان نزدیک رسید، خلق دل از بهرام برداشتند، که از وی هیچ کاری نخواهد آمد، از عجم سیصد مرد برگزید، و مملکت را بملکی سپرد نام او نرسی، و خود بطرف مغرب به آوازه شکار

برفت.

خاقان ترکستان را خبر بردند، که بهرام بگریخت، خاقان همچنانکه بود آرام گرفت، و ایمن شد، ناگاه بهرام از جانب آذربایگان درآمد، و بر لشکر خاقان زد، و جمله را بکشت و غنیمت بسیار کرد و بفرمود، تا غنایم را

[(۱)] اصل: مندر

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۲

حساب کردند، از زر و جواهر و مواشی، خراج سه سال مملکت بود سه سال مال رعیت جمله ممالک خود ببخشید، باز به عشرت مشغول شد و تنها بر شبه بازرگانان به هندوستان رفت، و در هندوستان بذات خود مردانگی بسیار کرد، و پیلان را به تنهای خود خرطوم بگرفتی و بر زمین زدی و سر از تن جدا کردی، و مصافهای هندوستان که خصمان ملک هند بودند تنها بشکست ملک هند را دختری بود به وی داد، به آخر خود را بر ملک هند آشکارا کرد، ملک هند مال از وی قبول کرد، و او را بسیار خدمت کرد و بعجم باز آمد، و مدام شکار میکردی، و از عجم کس فرستاد، و از رای [(۱)] سرود گویان هند طلبید، رای یک هزار زن و مرد سرود گوی بر بهرام فرستاد، گویند لولیان ایران از آن نسل اند، و حدیث کنیزک مطرب و شکار آهوان معروفست. بهرام از بزرگی و فضل که بود جمله زبانها بدانستی، و او را شعر عربیت بسیار است.

در تاریخ مقدسی چنین آورده است: که هر گاه که در خشم شدی لفظ عربیت گفتی، و هر گاه که در بارگاه بودی، لفظ پارسی گفتی، و هر گاه که در مصاف بودی و در جنگ ترکی گفتی، و با زنان حرم بزبان هرات سخن گفتی. و به همه اوصاف فرزاندگی آراسته بود، و در عهد او دولت خاندان پدران مصطفی علیه السلام در جنبش آمد، و قصی ابن کلاب که اول ملک عرب بود از اجداد مصطفی علیه السلام از مادر بزاد در عهد او و عهد بهرام گور شست سال بود در گذشت، و الله اعلم بالصواب.

الرابع عشر یزدجرد بن بهرام

چون بر تخت نشست با خلق داد، و عدل کرد، و ملوک اطراف او را منقاد شدند، و مملکت را در ضبط آورد. چون مدتی بگذشت. ملک روم خراج باز گرفت، دو پسر داشت یزدجرد: یکی فیروز، دوم هرمز. سیستان بفیروز داد، و هرمز را پیش تخت بداشت، یزدجرد هژده سال و چهار ماه و هژده روز ملک راند و در گذشت. هرمز ملک بگرفت، فیروز از سیستان بطرف غرستان [(۲)] و طخارستان رفت بملک هیاطله و از وی مدد طلبید و لشکر آورد

[(۱)] رای: لقب شاهان هند.

[(۲)] پ: کلمه غرستان ندارد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۳

و با هرمز مصاف کرد، هرمز با دو تن دیگر کشته شد، فیروز پادشاه شد، و یزدجرد در عهد خود دیواری میکرد [(۱)] از ارمینیه تا خزران بجهت پیدا کردن سرحد، تا بدر مازندران رسید، یزدجرد در گذشت.

الخامس عشر فیروز بن یزدجرد

چون پدرش بمرد، میان او و برادر حربها و مصافها شد در حدود مرو، و برادرش کشته شد، فیروز تخت عجم بمدد ملک طخارستان

که ایشان را هیاطله گفتندی بگرفت و داد و عدل کرد و سیرت نیکو و مرحمت پیشه گرفت، و بعد از آن هفت سال در ملک او قحط افتاد، چنانچه درین هفت سال باران نبارید و بیشتر حیوانات بیابانها هلاکت شدند. فیروز بلاد ممالک خود (را) فرمان داد تا در انبارها غله و خزاین و ذخایر گشادند و آنچه بود بر خلق بوظایف [(۲)] ما یحتاج ایشان قسمت کردند، تا درین مدت هفت سال هیچکس در مملکت او از گرسنگی هلاک نشد مگر یک مرد بشهر اردشیر. این حدیث از تاریخ مقدسی نقل شد. پس از هفت سال حق تعالی از آسمان باران فرستاد چندان غله و نعمت از زراعت حاصل شد که از هر دانه هفت خوشه، و از هر خوشه هفتصد دانه برست، چنانچه حق تعالی در قرآن فرمود: *کمئل حبه انبت سبع سنابل فی کل سنبله مائه حبه* [(۳)].

مقدسی چنین نقل کرده است از مفسران: که معنی این آیت در هیچ وقتی نبوده است مگر در وقت فیروز، بعد از قحط فیروز با هیاطله جنگ کرد و شکسته شد و عهد کرد با ایشان، و بملک باز آمد، و بعد از آن دوم بار عهد بشکست و با هیاطله مصاف کرد و کشته شد، و فیروزنه شهر بنا کرد در اطراف ممالک خود، و بیست و هفت سال بود تا اجل فیروز آمد. و *اللّه اعلم بالصواب*.

السادس عشر بلاش بن فیروز

چون مدت فیروز در گذشت، از دو پسر ماند: بلاش [(۴)] و قباد. بلاش مرد عاقل و عادل بود و عمارت دوست، و با خلق نیکوئی بسیار کرد، و مملکت را به عدل و نیکوئی آبادان گردانید، شانزده [(۵)] شهر را بنا نهاد چون او به تخت بنشست، قباد با پنج کس از خواص، بطرف ترکستان، بنزدیک خاقان رفت بطلب مدد. چون چهار سال از ملک بلاش درآمد در گذشت و *اللّه اعلم*.

[(۱)] در اصل میگرد نیست از (پ) گرفته شد

[(۲)] کذا، پ: بوصایف

[(۳)] قرآن: البقره ۲۶۱

[(۴)] اصل: بلاش.

[(۵)] اصل: شانزده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۴

السابع عشر قباد

چون برادرش بلاش بتخت نشست، قباد با پنج تن از ابناء ملوک عجم، روی بترکستان نهاد، چون بحد نیشاپور رسید، بخانه دهقان فرود آمد، دهقان دختری داشت در غایت جمال، و آن دهقان از نسل ملوک ما تقدم بود بحوادث روزگار گریخته و واقعه زده آنجا افتاده بود، و ساکن شده. چون چشم قباد بران دختر افتاد بر وی عاشق شد و بطریق که ممکن گشت او را در عقد خود آورد و سه روز آنجا مقام کرد، بعد از سه روز انگشتین لعل گران قیمت، از بند زربفت ازار باز کرد و بدان دختر داد، او را همچنان در نکاح خود بگذاشت، و بطرف ترکستان رفت.

آن دختر از قباد بار گرفت، و بر سر نه ماه پسری آمد، نوشروان نام کرد، قباد بعد از چهار سال از ترکستان باز آمد و لشکر گران آورد چون بدان موضع رسید، نوشیروان و مادرش بودند، پسر را پیش او بردند. درین وقت بلاش در گذشته بود، خلق عجم رسولان بنزدیک قباد فرستادند، او را طلب کردند برفت و به ملک نشست، و او مرد بسلامت بود و از خون ریختن پرهیز کردی فساد در میان

خلق بسیار شد، و از ایشان شخصی بیرون آمد، نام او مزدک [(۱)] دعوی پیغامبری کرد، و تمام دین زرتشت را گفت برقرار است مگر دو چیز:

یکی زنان و یکی مال. این دو چیز میان خلق مشترکست.

جمله مفسدان و سفهای جوانان بر وی جمع شدند، و کار نسب [(۲)] خلق درهم شد.

قباد سست مزاج بود، بمزدک ایمان آورد، ده سال ازین فساد برآمد، خلق جمع شدند، قباد را یافتند و حبس کردند، و جاماسپ بحیله خواهر خلاص یافت و بعد از پنج سال لشکر آورد بی جنگ ملک بگرفت، و چهل سال ملک راند و در عهد خویش نوشیروان را ولی عهد کرد، و عرب باو مخالف شدند، و از یمن تبع بیامد، برادر زاده را بجنگ او فرستاد، قباد به هزیمت شد، تا وی آنجا کشته شد. مدت ملک او چهل و دو سال بود و در عهد او ولادت عبدالمطلب بود جد پیغامبر علیه السلام، او را از قبایل عرب بمکه آوردند.

[(۱)] در اصل مزدک هم خوانده میشود.

[(۲)] در اصل کار و کسب هم خوانده میشود، پ: نسب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۵

الطبقة الخامسة الأکاسرة

الاول نوشیروان بن قباد

چون بتخت نشست، هشتاد هزار مرد را در یک روز بکشت و دین زرتشت را بر قاعده شریعت او تازه کرد، و دیواری که هرمز برای سرحد میان عجم بر کشیده بود و نیم کاره مانده، تا به باب الابواب بکشید و راه ترکان خزر مسدود کرد و با خلق خدای تعالی داد و عدل کرد، مدام به پرورش و آسایش رعیت و لشکر مشغول بود، کار دین و دنیا خلق بساخت و مهیا گردانید، چون از ملک او پنج سال بگذشت، لشکر بروم برد، به انطاکیه رفت، و آن شهر بگرفت، و شکل آن شهر بر کاغذی نقش کرد، و بحدود مداین بران صورت شهری بنا کرد، و رومیه نام نهاد، و اسرای [(۱)] انطاکیه را آنجا ساکن گردانید، و از انطاکیه به اسکندریه رفت و بگرفت و به قسطنطنیه رفت، و ملک آن شهر خراج قبول کرد، از آنجا به خزران [(۲)] ترکستان رفت، و خلق را بکشت، و خراب کرد، و از آنجا باز گشت به یمن رفت، آن ملک مطیع او شد، با خاقان ترکستان قرابتی کرد و دختر او بخواست. بعد از آن یک سال از خاقان مدد خواست، با ملک هیاطله و ترکستان و قفقاق و طخارستان قتال کرد، و او را بکشت. و کینه جد خود فیروز باز خواست، و همه شهرها خراب کرد، و بما وراء النهر و فرغانه رفت و به مداین باز آمد، و لشکر به سرانندیپ فرستاد، و بر مملکت هند خراج مقرر کرد تا حد مغرب بگرفت و هیچکس را از ملوک عجم آن سلطنت (و) ملک نبود که او را بود. بعد از بیست سال از ملک او، ولادت پدر مصطفی علیه السلام بود عبد الله بن عبدالمطلب.

چون چهل سال از ملک او بگذشت، ابرهه از حبشه پیل آورد، تا کعبه را خراب کند. هم درین سال ولادت مبارک سید انبیاء بود علیه السلام و التحیه چنانچه فرموده است که: ولدت فی زمن الملک العادل انوشیروان [(۳)].

و این نوشیروان پادشاه نیکو سیرت بود، او را همین مدح پیغامبر که ملک عادل

[(۱)] اصل: و سرای

[۲] اصل: به حرزان، که صحیح آن حرران است و ناحیتی بود در شرق خزر (حدود العالم)

[۳] اصل: ولادت فی زمن ... این حدیث در صحاح نیامده ولی شهرت زیاد دارد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۶

فرموده است از مناقب کفاف باشد، و مدت ملک او چهل و هفت سال بود و در گذشت. و الله اعلم بالصواب.

الثانی هرمز بن نوشیروان

بعد از پدر به تخت نشست، مادر او دختر خاقان بود، هرمز مرد با ادب بود چون ملک بر وی قرار گرفت، توانگر و درویش، قوی و ضعیف از ملک او آسوده شدند، به هیچ وجه بر خلق ظلم نکرد و حشم را از تعدی منع کلی کرد، حشمها او بر سرحدها در محافظت سستی کردند، خاقان ترکستان که جدش بود، طمع ملک او کرد، و ملک روم شهرهای شام که نوشیروان ستنده بود باز گرفت، و از طرف یمن، حمیر و تباعه [۱] از حجاز بیرون آمدند، و شهرها پارس بگرفتند و خراب کردند، هرمز در مداین عاجز بماند، خاقان ترکستان بیامد، خراسان با هرات بگرفت، هرمز مشورت کرد با موبدان خود، به تدبیر ایشان بهرام چویننه را با سپهداران به طبرستان و گرگان، بدفع خاقان فرستاد، تا لشکر ترکستان را به در بلخ هزیمت کرد و ایشان سیصد هزار سوار بودند، و خاقان را بکشت و پسر او را بگرفت، بنزدیک هرمز فرستاد، با شش [۲] هزار اسیر و غنایم بسیار. هرمز با او بد کرد، بنزدیک بهرام غلی [۳] فرستاد و دوک و پنبه، و بهرام بدین سبب عاصی شد بیامد و لشکر به مداین آورد، پیش از آن با پرویز مصاف کرد، پرویز منهزم شد و بروم رفت، بهرام ملک بگرفت، و خطبه بنام پسر یزدجرد هرمز کرد و مدت ملک او یازده سال و هفت ماه بود، و پیش از آن بچند روز هرمز را هم خدمت او کشته بودند. و الله اعلم بالحقیقه.

الثالث خسرو پرویز

بن هرمز انوشیروان [۴] چون از پیش بهرام جویننه بهزیمت برفت بروم شد قیصر او را عزیز داشت. و دختر خود مریم او را داد، پسر خود را با هفتاد هزار سوار نامزد کرد، بعد از هفده ماه چون آن لشکر بعجم آورد، حشم عجم از بهرام بگشتند بخدمت پرویز پیوستند، بهرام با چهار هزار مرد بماند. بعد از آنکه میان ایشان

[۱] اصل: تاییعه

[۲] اصل: تا شش

[۳] اصل: علی. ولی غل صحیح خواهد بود، زیرا میخواند (۱: ۲۶۵) نیز درین مورد غل آورده.

[۴] این نام در اصل گاهی انوشیروان و گاهی نوشروان بدون یاء آمده، در هر جا مطابق باصل نقل افتاد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۷

حربها رفته بود، بهرام بهزیمت بترکستان رفت بخدمت خاقان و آنجا بعد از هفت سال کشته شد، مملکت پرویز را صاف شد، و او مرد نیکو اوصاف بود عادل و رعیت پرور و جوانمرد و بخشنده و ضعیف نواز. آنچه او را جمع شد از ملوک عجم هیچکس نداشت. اول تاجی از چهارصد من زر سرخ زده بود، و یک پاره یاقوت که طول او یک بدست بود چون آفتاب رخشان دران نشانده، و یک هزار دانه مروارید هر یک چند بیضه گنجشک چون ستاره رخشان. آن جمله در تاج و تخت او وضع کرده و آن تاج بزنجیرها از اطاق بارگاه او چنان آویخته، که چون بر تخت نشست تاج بر سر او چست آمدی، تا بیننده را گمان افتادی، که این تاج بر سر او

نهاده است [(۱)].

دیگر اسپه داشت شب‌دیز نام، که در همه دنیا بصورت و شیئت [(۲)] و ملاححت او مرکبی نبود، او را نعل و میخ زرین زد، و شباروزی سی فرسنگ بدویدی مدام با زین و لگام و دم بسته در پیش تخت او بودی، هر چه او خوردی بدان اسپ دادی. دیگر زنی داشت شیرین نام رومی ماهروی، که در همه جهان بصباححت و ملاححت او زنی نبود. دیگر گنج باد آورد داشت و آن چنان بود: که قیصر روم از حشم خود خایف شد، صد کشتی خزینه خود خواست [(۳)] تا بتزدیک حبشه فرستد با مانت. و از جمله آن سی کشتی پر دینار و زر و سیم، و سی کشتی پر درم نقره، و بیست کشتی پر گوهر و یاقوت و دیگر اجناس جواهر، و بیست کشتی سیمینه ساخته. چون آن کشتیها در دریا افگند تا بحبشه روند، آن کشتیها را باد در ربود و به انطاکیه آورد، که ملک پرویز بود جمله بگرفت، و در خزینه نهاد، و آنرا گنج باد آورد نام کرد، دیگر یک هزار پیل جنگی داشت و پنجاه هزار اسپ و است بر آخر داشت دوازده هزار اشتر و سی و هشت هزار اسپ تازی بود، و دوازده هزار زن داشت از آن سه هزار آزاد خدمت او کردند و نه هزار بنده. سی و هشت سال ملک او بود چون بیست سال از ملک او بگذشت مصطفی علیه السّلام مبعوث شد به مکه چون سی سال بگذشت

[(۱)] در متن اصل: (است) نوشته شده و بالای آن (اند) نگاشته‌اند.

[(۲)] این کلمه در (،) هیئت است، (ر: ۱۳).

[(۳)] خواست در اصل نیست، از (پ) گرفته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۸

مصطفی از مکه بمدینه هجرت کرد. در سنه سبع من الهجره مصطفی علیه السّلام عبد الله بن حذافه سهمی [(۱)] را بتزدیک پرویز برسالست فرستاد، و نامه نبشت و به اسلامش دعوت کرد، اسلام قبول نکرد، و نامه مصطفی پاره کرد، و دو مرد بفرستاد بتزدیک ملک یمن که بنده از بندگان ما در حجاز دعوت نبوت میکنند، او را بگير بتزدیک من فرست. ایشان را گفت: اول بتزدیک محمد روید اگر نیاید بتزدیک ملک یمن روید، تا مدت شش ماه بمکه بمانند، تا بعد از شش ماه تنگ آمدند خواستند تا بملک یمن روند بخدمت مصطفی علیه السّلام آمدند، که ما تنگ آمدیم، مصطفی علیه السّلام فرمود: که خدای مرا خبر کرد، که دوش شیرویه [(۲)] پسر پرویز پدر را بکشت ایشان برفتند چون بتزدیک ملک یمن رسیدند، نامه شیرویه رسیده بود، و آن معجزها ایشان را روشن شد، باز آمدند، و ایمان آوردند، و ملک پرویز به آخر شد. و الله اعلم.

الرابع شیرویه

بن پرویز. بعد از پدر به تخت نشست، و مادر او دختر ملک روم بود مریم نام. چون پدر را بکشت، محبوسان را خلاص داد، سی هزار مرد که در حبس پرویز بودند همه را آزاد کرد، و زنان پدر را شوهر داد. بروایت دیگر شانزده برادر بروایت دیگر هژده برادر را با پدر بکشت، و با خلق داد و عدل کرد. اما نظام از کار ملک عجم برفت، و فتور باطراف آن راه یافت و در عهد او قحط افتاد، که از ده تن نه تن دران قحط هلاک شدند. از پرویز دو دختر ماند: یکی پوران دخت [(۳)] یکی آرمیدخت [(۴)]. هر دو برادر را ملامت کردند که از حرص پدر و برادران را بکشتی، نفرین کردند او را. در کتاب چنین دیده شد، که چون پدر را بکشت به زن پدر شیرین نام طمع کرد، او را بخود خواند. شیرین جواب داد: که ما را بعد از پدر تو بهتر از تو نخواهد بود، اما یک هفته صبر کن، تا در وفاء پدر تو تعزیت بدارم، تا خلق مرا به بیوفائی سرزنش نکنند شیرویه شیرین را مهلت داد شیرین یک هفته بر سر خاک پرویز رفت و هر چه از مال و نعمت داشت

[۱] اصل: خذافه بقرار الاصابه (۴: ۵۵) عبد الله بن خذافه بن قیس بن عدی بن سعد بن سهم القرشی السهمی.

[۲] اصل: شروییه

[۳] اصل وپ: توراندخت. طبری (۲: ۱۶۶) و مروج مسعودی (۱: ۱۷۵): بوران

[۴] اصل وپ: آرزومندخت، جمهور: آزرمی دخت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۶۹

بخلق داد و بعد از هفت روز خود را بر سر تربت او هلاک کرد. و در کتاب معتبر چنین یافته شد: که چون از ملک شیروییه هشت ماه برآمد، خزاین و دفاین عرض میداد، آوندی [(۱)] یافت سر به مهر خاتم پرویز، بر سر آن نبشته که داروی باه! شیروییه در کار زنان حرص تمام داشت، آن مهر برداشت دارویی که در آن آوند بود یک انگشت در دهان نهاد، آن دارو خورد، به زهر معجون بود از آن هلاک شد، و ملک به آخر آمد، و این حدیث دلیل است، بر کمال شهامت پرویز که بعد از وفات خود به هشت [(۲)] ماه کشنده خود را بزهر هلاک کرد، و شیروییه بشومی پدر کشتن و برادران هلاک کردن، هیچ برخورداری از ملک ندید و چنین روایت میکنند: که بدان شومی حق تعالی نعمت خواب از وی برگرفت و راحت غنودن از وی سلب کرد، تا هلاک شد.

الخامس اردشیر

خرد بود پسر شیروییه، او را بتخت نشانند، و یکی [(۳)] از مهتران عجم را نایب او کردند، تا تیمار ملک بدارد. شیروییه لشکر بروم فرستاده بود، شهر آرای [(۴)] را بر سر ایشان سالار کرده، تا خراج روم بیاورد. چون شهر آرای [(۴)] را معلوم شد، از حال نشانندن اردشیر بی مشورت او بدان رضا نداد، و لشکر باز آورد و اردشیر را بگرفت و بکشت. و الله اعلم.

السادس شهر آرای [(۴)]

از روم بیامد با لشکر، و اردشیر را که بتخت نشاننده بودند بگرفت و بکشت و خود بر تخت نشست و تاج بر سر نهاد. عجم از خدمت او ننگ کردن گرفتند قصد کشتن او کردند. پوران دخت [(۵)] که دختر پرویز بود حيله کرد، و خلق را بکشتن او تحریص نمود. در موب که برنشسته بود و به گشت میرفت، یکی

[(۱)] آوند: بر وزن پابند، ظرف (فرهنگ نوبهار)

[(۲)] ترجمه راورتی شش ماه

[(۳)] و یکی در اصل نیست از (پ) گرفته شد. نام این مهتر بقولی مهادر جشنس بود.

[(۴)] اصل: شهر آرا، پ و راورتی: شهر آرای. طبری (۲: ۱۶۷) و البیرونی و غیره: شهر براز فردوسی: گراز ملقب به فرائین. بقول

طبری نام وی: فرخان ماه اسفندار. بیرونی: حرمان خوهان. راورتی در بعضی نسخ: شهریار. مدت سلطنت اردشیر: یک سال و ۶ ماه.

[(۵)] اصل وپ: توران دخت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۰

از جمله سرداران عجم نیزه بر پهلوی او زد او را از اسپ در انداخت، دیگر سواران او را نیزه میزدند تا بکشتند، مدت ملک او بروایت مقدسی بیست روز بود. بروایت طبری چهل روز بود. چون او را بکشتند، رسن در پای او کردند و گرد شهر میکشیدند. و

اللّٰه اعلم.

السابع پور اندخت [(۱)]

بنت پرویز که مهتر بود، همه عجم باتفاق او را بملک نشانند، چون بتخت نشست سیرت خوب با خلق آغاز نهاد و عدل کرد، و رعیت را پرورد و خراجها ببخشید و حشم را مال بسیار داد، و خزاین و دفاين همه بر ملوک و امراء قسمت کرد و آن مرد که شهر آرای را کشته بود، فسفروخ [(۲)] نام، او را وزیر خود گردانید چلیپائی که پرویز از ملوک روم گرفته بود باز فرستاد، ملوک اطراف به پادشاهی او راضی شدند، نیکو رای و تدبیر بود، هر چه کرد بدان راضی بودند چون خبر پادشاهی او به مصطفی علیه السلام رسید فرمود: لا- یصلح قوم یملکهم امرأه. پیروزی نباشد قومی را که پادشاه ایشان زن باشد. و بروایت مقدسی یک سال و نیم، و بروایت طبری یک سال و چهار ماه ملک راند و در گذشت بعد از وی مردی از خویشان جشنسده [(۳)] نام ملک بگرفت، یک ماه و نیم ملک راند، نام آن مرد در تاریخ مجدول نیاورده‌اند. اما طبری گوید: که آن مرد را نام در تاریخ و اخبار عجم پیدا نیست.

الثامن آرمیدخت [(۴)]

بنت پرویز، بعد از خواهر بملک نشست، داد و عدل کرد ملک را بتدبیر نگاه داشت در آل کسری زن ازو خوبتر نبود اصفهد خراسان مردی هرمز نام از ملوک عجم در عهد پرویز و شیرویه و پوران دخت [(۱)]، خراسان او داشت او را پسری بود رستم نام، و این رستم به نیابت پدر بخراسان بود. اصفهد به ملکه آرمیدخت [(۴)] پیغام کرد، که اگر مرا شوی کنی، من پیش تو خدمت کنم

[(۱)] اصل و (پ): توراندخت

[(۲)] اصل: سفروخ. طبری: فسفروخ بن ماخر شیدان.

[(۳)] اصل: خنده.

پ: جبذ، طبری (۲: ۱۶۸) جشنسده، حمزه درستی (۱۸): جشنس بنده، آثار الباقیه: فیروز بن جمر المحسس بن مرکسه بن منوزاد ملقب به حوسدید.

[(۴)] اصل و پ و راورتی: آرمندخت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۱

و ملک ترا نگاه دارم. آرمیدخت جواب داد: که ملکه چون بر تخت باشد آشکارا شوهر کردن مصلحت نباشد، صواب آنست: که اگر از منت می‌باید حالی بنزدیک من آیی، و مراد خود حاصل کنی! اصفهد برین جواب بیارامید چون شب شد بیامد بدر سرای. امیر حرس را ملکه فرمان داد که سر او را بردار، و بنزدیک من آر! امیر حرس او را بکشت. رستم را بخراسان خبر شد، لشکر بیاورد، و آرمیدخت را بگرفت، و به ستم با او ببود. پس هر دو چشم او را کور کرد، پس بکشت. مدت ملک او شش ماه بود، و بروایت مقدسی چهار ماه. و اللّٰه اعلم.

التاسع کسری

بن مهر جشنس [(۱)]. چون آرمیدخت [(۲)] کشته شد، اکابر عجم طلبکار پادشاه شدند، و با اطراف کسان فرستادند، به اهواز مردی بود از نسل اردشیر بابکان. نام او کسری بن مهر جشنس [(۱)] او را بیاوردند، ملک بدو دادند. روزی چند بود، اساس ملک

ندانست، و در تدبیر کارها عاجز شد و ضبط نتوانست کرد، عجم بر وی بشوریدند تا او را بکشند ملکی دیگر طلب کردند، نشان یافتند، که بطرف نصیبین کسی هست از فرزندان پرویز بران اشارت برفتند. از نسل پرویز پسری از شیرویه گریخته بود، و در نصیبین مخفی میبود او را بیاوردند و بر تخت نشانند، روزی چند در ملک بود، او نیز در کار ملک داری عاجز شد. چون ممارست نیافته بود مضطر گشت و کارها [(۳)] پریشان میگرد. او را نیز از مملکت معزول کردند.

العاشر جشننده [(۴)]

چون تخت از آن مرد خالی شد، طلب ملک دیگر کردند از فرزندان نوشروان یکی را نشان دادند جشننده نام، او را بیاوردند، و بر تخت نشانند. و چون تاج بر سر او نهادند، سرش نیک بزرگ بود گفت: آن تاج بر سر من تنگست

[(۱)] اصل: مهر جیش. راورتی: مهر جیش. طبری: مانند متن

[(۲)] اصل: آرزومندخمت.

[(۳)] اصل: بر کارها

[(۴)] اصل و راورتی: جنید طبری (۲: ۱۶۹) فیروز ابن مهران بخشش و یسمی ایضا جشننده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۲

مردمان آن سخن را فال بد داشتند، که نخست بر زبان او تنگی رفت اگر (از) ملوک است (چرا) [(۱)] این قدر ندانست؟ او را از آن تخت فرود آوردند و معزول کردند.

الحادی عشر فرخزاد

بن خسرو [(۲)] از پیش شیرویه گریخته بود و بحد مغرب نزدیک نصیبین رسیده او را طلب کردند و بیاوردند و بر تخت نشانند و پادشاهی بدو سپردند.

چون کار ملک عجم به آخر رسیده بود، و دولت عرب روی به ارتفاع نهاده کلاه پادشاهی بر سر هیچ ملک چست نمی آمد. از آنچه عمامه آمده بود، و کار کلاه رفته [(۳)]، و آتشگاه گذشته و هنگام کعبه گشته. چون شش ماه از ملک فرخزاد گذشت او را هم بکشند. و السلام علی من اتبع الهدی.

الثانی عشر یزد جرد شهریار آخر ملوک العجم

بن پرویز، باصطخر فارس بود، محبوس بود، و شانزده سال شده بود و چون او از مادر بزاد، او را پیش (پدر) [(۴)] بردند او را پرویز بستند و بر زمین زد تا مگر بمیرد که منجمان و ارباب اسرار او را آگاهی داده بودند، بدانچه ملک عجم بر یزد جرد شهریار ختم شود. چون او را بر زمین زد نمود. پرویز گفت:

تقدیر خدای بتدبیر بنده باطل نگردهد. چون حکم چنین خواهد بود، او را به اصطخر فارس محبوس فرمود. درین وقت اکابر عجم او را بیاوردند و بر تخت نشانند، چون چهار سال از ملک او بگذشت، کار عجم ضعیف شد، خللها در اطراف ممالک ایشان راه یافت.

[(۱)] اصل: ازو چرا ندارد

[(۲)] کذا، طبری (۲: ۱۶۱): فرخزاد خسرو

[(۳)] اصل: کلاه و فتنه و آتشگاه، از (پ) تصحیح شد.

[(۴)] اصل: کلمه پدر ندارد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۳

أمیر المؤمنین عمر رضی الله عنه سعد وقاص را بجانب مداین فرستاد با لشکر صحابه رضی الله عنهم، یزدجرد شهریار از مداین بجانب خراسان آمد از راه خوزستان و پارس. رستم فرخ هرمز را بجنگ لشکر اسلام فرستاد رستم چون دید که کار به آخر رسیده است، یزدجرد را خبر کرد تا بخراسان رفت با هزار مرد خازن، و هزار بازدار، و هزار سگبان و آنچه لایق شکار باشد، و پادشاهی و نشاط.

رستم پیش لشکر اسلام باز آمد، میان او و سعد وقاص حربها رفت، تا به قادسیه رستم کشته شد. و پس از ان مداین را در سال شانزدهم [(۱)] از هجرت بگرفتند، و یزدجرد بجانب خراسان رفت تا در عهد امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه [(۲)]، در سال سنه احدی و عشرین از وفات مصطفی صلی الله علیه و سلم [(۳)] ماهوی دهقان [(۴)] مر یزدجرد را در آسیابی بکشت، و کار ملوک عجم به آخر رسید.

ملک خدای تعالی باقی است. و مدت پادشاهی یزدجرد بیست سال بود. و الله اعلم.

[(۱)] اصل: شانزدهم.

[(۲)] اصل: عنهم

[(۳)] راورتنی: سال ۲۱ هجری ۶۲۴ ع

[(۴)] در مجمل گوید: که ماهوی سوری سپهد مرو حیلت کرد، و بعد از آن بفرمان ماهو، یزدجرد در آسیابی به دست آسیابانی کشته شد (ص ۸۴).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۴

الطبقة السادسة التابعه [(۱)] ملوک الیمن

اشاره

الحمد لله عالم السر و العنن، مقلب الايام و الزمن، و الصلاة على محمد المبعوث بالحق كاسر الاصنام و الوثن [(۲)]، و السلام على آله و اصحابه الانصار و المهاجرين الى الله من الوطن، سادة العرب و الشام و الیمن. و سلم تسليما كثيرا. اما بعد چنین گوید: عبد الراجئ لطف ربانی، عثمان محمد منهج الجوزجانی عصمه الله تعالی عن الجانی: که ذکر این طبقه از تاریخ مقدسی و تاریخ طبری نقل افتاد بر سیل ایجاز و اختصار.

مقدسی چنین روایت میکند: بعد از آنچه تکه [(۳)] قحطان بن عامر بن شالخ بن ارفخشذ بن سام بن نوح به یمن فرود آمد، یعرب قحطان پادشاه شد، و این یعرب اول کس بود [(۴)]، که لغت عرب گفت، و اشتقاق زبان عرب از اسم او شد، و بعد ازو در تاریخ معلوم نیست که پادشاه که شد؟

آنگاه یکی از ایشان فرع بن مهیب بن ایمن [(۵)] از فرزندان همیسع بن حمیر در زمان ضحاک، عمالقه را از دیار یمن بیرون کرد، و داماد افزیدون شد و هم از ایشان پادشاه شد: شمر ذی الجناح [(۶)]. و هم دران عهد مهتر موسی علیه السلام بیرون آمد، و ملک عجم منوچهر بود، و هم از ایشان سمرسهنص [(۷)] پادشاه شد، و هم از ایشان ذو یصرع [(۸)] پادشاه شد، و هم از ایشان دو مریح [(۹)] پادشاه شد. فی الجمله پانزده مرد از ایشان در ساله‌ها بسیار پادشاه یمن بودند، تا عهد به حارث رایش شد، که اول تابعه یمن بودند. و الله اعلم و السلام.

[(۱)] اصل: تابعه، ولی تابعه جمع تبع است که بقول سهیلی بمعنی ملک متبع است زمخشری گوید:

قیل لملوک الیمن التباعه، لانهم یتبعون (ابن خلدون ۲: ۵۰)

[(۲)] اصل: و الشمس.

[(۳)] کذا، ابن فقیه ۳۳: یقطن بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح به یمن فرود آمد، راورتی:

قحطان بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح.

[(۴)] بود در اصل نیست از (پ) گرفته شد

[(۵)] کذا، مجمل ص ۱۵۳: شمسو بن الاملوک عمالیق را از یمن راند، حمزه: شمر بن الاملوک.

ابن خلدون (۲: ۵۱): عرب بن زهیرا بن ابین بن الهمیسع ...

[(۶)] اصل: دی الجناح

[(۷)] کذا؟

[(۸)] طبری: ذو شرح. مجمل: ذو سرح، یا ذو الصرح ابن خلدون.

[(۹)] کذا در اصل وپ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۵

الاول الحارث الرایش

و نسبت او در مقدسی چنین می‌آرد: الحرث بن مهیب بن ایمن، بن دی برحم بن رایید بن المغرب بن بطن بن عذیب بن دهیر بن التبع بن حمیر بن سباب بن یشخب بن یعرب. اما بروایت طبری: رایش بن یعب بن قحطان بن ابی شداد [(۱)]. حارث رایش در جهان با ملوک اطراف (حرب بسیار کرد و ممالک اطراف) [(۲)] بگرفت، و حدود مغرب و مصر در تصرف آورد، و لشکر به هندوستان آورد و از پادشاهان هندوستان مال بستد، و از آن بلاد برده و غنایم بسیار به یمن برد و از حدود عراق انبار و موصل بگرفت و بجانب آذربایگان رفت و با ترکان حرب کرد، و بر کنار آبادانی آن بلاد سنگ بفرمود تا نصب کردند، و بر آنجا نام او و حربهای او ضبط (و) ممالک او از اول حال تا آخر بنوشتند. و او در روزگار منوچهر بود ملک عجم. و حارث مطیع منوچهر بود. و مدته ملک او صد و بیست سال بود و درگذشت. و الله اعلم بالصواب.

الثانی ابرهه بن الحارث الرایش

بعد از و پسر او ابرهه ذو المنار پادشاه شد، و او مرد ضابط بود، لشکر بر جانب مغرب برد، و چندان برفت، که به ظلمات رسید، لشکر در ظلمات برد ترسید که نباید که لشکر او در تاریکی گم شود بفرمان او میلها کردند، و براه نزدیک هم دیگران. و بران روشناییها نهادند، تا باز آمدن و رفتن لشکر او آسان شود. و او را ذو المنار لقب دادند. و او مطیع منوچهر بود، و مدت ملک او صد و هشتاد

سال بود. (و الله اعلم بالصواب).

الثالث افریقیسی [(۳)] ابرهه

بعد از پدر خود افریقیسی پادشاه شد و لشکر بجانب مغرب برد، و آن ممالک تمام در ضبط آورد، و دران دیار شهر افریقیه بنا کرد و در عهد حیوة پدر لشکر

[(۱)] کذا، طبری: الرائش بن قیس بن صیفی بن سبا مسعودی بالرئاش و هو الحرث بن ذی سدد، مجمل: الحرث الرئاش بن قیس بن قلیسی بن صلغی بن سبا الاصغر الحمیری. ابو الفدا: الحارس الرئاش ابن ذی سدد بن عاذ. ابن خلدون: إنما سمی الرئاش لانه راش الناس بالعطاء ... انه من ولد وائل بن الغوث بن حیران بن قطن بن عریب بن زهیر بن ابین بن الهمیسع بن حمیر ...

[(۲)] کلمات بین قوسین از (پ) گرفته شد، در اصل نیست.

[(۳)] اصل: افریقس. طبری: فریقش بن قیس بن صیفی بن سیا حمزه: افریقیسی راورتی کذا. مسعودی: افریقس بن ابرهه. ابن فقیه: افریقش بن ابرهه الرئاش.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۶

بجانب مغرب برده بود، و سیاهان مغرب را اسیر کرده، و همه را بیمن آورد و با خصمان حرب بسیار کرد. و بعد از پدر بتخت نشست، و او هم مطیع منوچهر بود، و مدت ملک او صد (و) شست (و) چهار سال بود. و الله اعلم.

الرابع مندر [(۱)] ابرهه

و برادرش افریقیسی بن ابرهه بمرد، مندر بعد از برادر به تخت نشست، و او را ذو الاذعار [(۲)] لقب شد، و سبب این لقب آن بود: که لشکر بلاد نسناس [(۳)] برد، و آن جماعت خلقی اند: که گردن و سر ندارند و چشم و دهان ایشان در سینه ایشانست، سیاهان در آخر مغرب و جنوب اند. مندر لشکر بدان بلاد برد، و آن طرف را بزد، و از آن خلق برده بسیار آورد، خلق آن بدیدند، ترسی و هیبتی از آن در دل خلق افتاد، او را ذو الاذعار لقب کردند او هم در عهد منوچهر بود، و او را مطیع بود، و مدت ملک او بیست و پنج سال بود [(۴)] و الله اعلم بعوالم الهدی.

الخامس هداد بن شراحیل [(۴)]

بن عمرو بن الحارث الرئاش، بعد از مندر پادشاه شد، پسر عم مندر بود، و این هداد پدر بلقیس بود. و بیک روایت گویند: او را با دختر پادشاه جن ازدواج افتاد بلقیس از آن دختر بود. این هداد چون به ملک نشست، اطراف ممالک پسر عم را با یمن در ضبط آورد، و با خلق نیکوئی کرد. اما مدۀ ملک او اندک روزگاری یافت و در گذشت، و دختر او بلقیس پادشاه شد، و السلام.

السادس بلقیس بنت هداد [(۵)]

بن شراحیل. بعد از پدر پادشاه یمن و مغرب شد، و او را هزار سپهسالار بود، و بر دست هر یک ده هزار مرد. و او تختی داشت، چنانچه قرآن از آن خبر میدهد:

[(۱)] کذا، مسعودی: المعبد بن ابرهه و هو ذو الاذعار. حمزه: العبد ذو الاذعار. مجمل: القنדיا القید بن افریقس

[(۲)] اصل وراورتنی: ذو الاذعار

[(۳)] اصل: نستانمن. پ: اساس.

[(۴)] اصل: ذو لاعار. پ: ذو العاد، ذو انواد. ابن خلدون: سمی بذلك لكثرة ذعر الناس من جوره

[(۵)] کذا، مسعودی: هدهاد بن شرحبیل. مجمل: هدهاد بن عمرو بن سراحیل بن الرایش. حمزه:

هداد. دینوری: هدهاد بن شرحبیل بن عمرو. جرجی زیدان، العرب قبل الاسلام: هدهاد برادر بلقیس.

راورتنی: هیلاد بن سراحییل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۷

و لها عرش عظیم [(۱)]. طول و عرض آن تخت که از زرصامت [(۲)] ساخته بود هشتاد گز بود، و جمله بیاقوت و زمرد و لآلی مرصع کرده. بر دست مهتر سلیمان بلقیس ایمان آورد، و آن تخت او را پیش از رسیدن او بخدمت مهتر سلیمان علیه السلام آصف برخیا به طرفه العینی حاضر کرد، و قصه او معروف است، چنانچه حق تعالی در قرآن مجید بیان فرموده است. و مدت ملک او چهل سال بود. و السلام (علی) من اتبع الهدی.

السابع ناشر النعم

و هو ناشر، بن عمر بن عمر، بن سراحییل، بن الحارث الرایش بود، (بعد از بلقیس که دختر عم او بود بر تخت یمن نشست، او را ناشر النعم [(۳)] بجهت آن نام نهادند که با خلق ممالک خود انعام بسیار کرد، و اهل یمن و ممالک خود را جمع گردانید و دست اعدا از ایشان کوتاه کرد، و لشکرها در حد مغرب چندان میبرد، که (از) آبادانیهای مغرب و جنوب بیرون رفت، و در بیابان بموضعی رسید، که رودی از ریگ میرفت. چون هیچکس از آدمیان بدان موضع نرسیده بودند، مردی را از اقرباء خود عمرو نام که بس دلیر بود بفرمود تا دران ریگ رود بجهت راه بردن، آن مرد غرق گشت.

ناشر النعم بفرمود: تا بتی ساختند از زر و مس، بران بت بنوشتند که:

لیس ورائی مذهب [(۴)] معنی آن باشد: که ورائی من راهی نیست از آنجا بازگشت، به یمن آمد، و مدت ملک او هفتاد و پنج سال بود.

الثامن شمر بن افریقس [(۵)]

بن ابرهه بن الحارث. به ملک نشست، و او را اهل یمن شمریر عیش [(۶)] خواندندی، بجهت آنچه رعشه داشت، بعربیت لرزه [

(۷)] را رعشه گویند، و این شمر

[(۱)] قرآن، النمل ۲۳

[(۲)] زرصامت: زیور و نقود و غیره در مقابل مال ناطق کنیز و غلام و غیره (غیاث).

[(۳)] مجمل: ملک یاسر ینعم بن سراحییل. حمزه: ناشر ینعم بن سراحییل طبری: یاسر بن عمرو بن یعفر. مسعودی: ناشر النعم بن عمرو بن یعفر. ابو الفدا: قیل ان ناشر النعم اسمه مالک بن عمرو بن یعفر بن عمرو من ولد المنتاب بن زید الحمیری.

[(۴)] اصل: لیس ورائیتی مذهب.

[(۵)] اصل: شمن. مجمل: سمر یرعش. حمزه: شمر یرعش. ابن الفقیه: شمر بن افریقس. ابن خلدون:

شمر مرعش، سمی بذلک لارتعاش کان به.

[۶] اصل: سهر بن عیش.

[۷] اصل: دزه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۸

ملک بزرگ بود، و ملک اجداد خود را تمام ضبط کرد، و قوه تمام گرفت و تولد او در ایام گشتاسپ بهمن (بود).

این شمر از راه بادیه بیرون آمد، و به کوه طی بگذشت چون بکوه حیره [۱] رسید حیران بماند و راه ندانست، آن موضع را به حیره نام کردند، چون راه بازیافت بعراق بیرون آمد، و بر کنار انبار [۲] از دجله بگذشت، به آذربایگان رفت، با ترکان حرب کرد، ایشان را منهزم گردانید، و برده بسیار گرفت و بسیار بکشت و بازگشت به یمن، جمله ملوک ازو بترسیدند. ملک هندوستان حریر و عطر بسیار فرستاد به نزدیک شمر. او را خوش آمد، رسول ترسید که شمر عزم هندوستان کند گفت: این همه ظرایف از چین آرند، شمر صفت چین پرسید، و قصد چین کرد، و لشکر حمیر با خود ببرد و از راه بابل به هندوستان رفت، و لشکر بطرف تبت و چین فرستاد، که ملک چین ازو هزیمت کرد، شمر از راه ترکستان بچین رفت، و ملک چین را بگرفت و بکشت و غارت کرد و بازگشت، و از راه هندوستان به یمن باز آمد، و مدت هفت سال درین لشکری و سفری بماند، و پارس و خراسان و سیستان همه او را مسلم شدند، و سمرقند را بگرفت و خراب کرد، و مدت ملک او صد و سی و هفت سال بود. این همه در ایام گشتاسپ و بهمن بود. و الله اعلم بالحقیقه.

التاسع [۳] اقرن بن شمر

بعد از شمر پسر او اقرن بن شمر بملک و تابعی [۴] نشست، و ممالک یمن و مغرب ضبط کرد، و پیش از ظهور عیسی علیه السلام بغزو و روم رفت، و لشکر بسیار برد، و دران عهد اهل روم، همه بت پرست بودند و با ایشان حربها کرد و غنایم گرفت. چون در دریاء روم بناحیتی برسید، که آنرا وادی یاقوت گویند در گذشت. پنجاه و سه سال ملک او بود.

العاشر تبع بن الاقرن

تبع بن اقرن [۵] بن شمر، بجای پدر تبع اکبر بنشست [۶] و بر جای پدر خود

[۱] اصل: بحیره طبری و ابن خلدون: حیره.

[۲] انبار: شهری بود از دیار مضر واقع جزیره یعنی عراق کنونی (ترجمه اصطخری ۷۹)

[۳] اصل: السابع

[۴] اصل: تبايعی

[۵] اصل: اقران.

[۶] اصل در متن: بن شمر پسران تبع اکبر بنشست. در حاشیه: بجای پدر نشست.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۷۹

سالها آرام گرفت، چنانچه هیچ لشکر بموضعی نبرد و غزوی نکرد و خلق ممالک او را در زبان گرفتند، و موثبان لقب نهادند، و معنی موثبان [۱] نشیننده باشد.

چون طعنه خلق و مملکت [۲] و اقرباء در حق او بسیار شد، او را خشم آمد، روی به لشکر کشی آورد، و از راه آذربایگان به

ترکستان و تبت رفت، و فوجی از لشکر عرب اینجا بنشانند، چنانچه از نسل ایشان در زمین ترک تا بدین وقت باقی است، و از تبت بزمین چین رفت، و آن مملکت را غارت کرد، و غنایم بسیار بدست آورد، و باز گشت، بملک خود باز آمد و در گذشت و الله اعلم [(۳)] .

الحادی عشر ملک کلکرب [(۴)]

بن تبع ال-کبر. بعد از پدر خود پادشاه شد، و ممالک یمن و مغرب در ضبط آورد و عدل کرد، و در روزگار او کاری نرفت، که ذکر را شاید [(۵)] و مدت ملک او سی و پنج سال بود. و السلام علی من اتبع الهدی.

الثانی عشر تبع الاوسط

این [(۶)] تبع پسر ملک کلکرب بود، بعد از پدر بتخت نشست، نام او سعد بود و کنیت او ابو کرب [(۷)] بود. مردی عالم و دانا بود، و در علم نجوم رنج تمام برده، و هر کاری که کردی از مصالح ملکی و سفر و غزوات همه بنا بر طالع اختیار کردی، و دران شیوه مهارت تمام داشت، و از یمن لشکر عرب و حمیر را به اطراف مغرب و مشرق برد، و ممالک هند را و ممالک روم را بزد، و غزو ایشان بکرد و او بت پرست بود، و جمله یمن و عرب بردین او بودند، مگر حوالی مدینه که همه جهودان بودند و (بر) دین موسی علیه السلام. ایشان از پیش بخت نصر گریخته از شام آمده بودند و بحوالی مدینه ساکن شده، چون تبع بر زمین حجاز بگذشت. مکه را زیارت کرد، و کعبه را جامه کرد از دیا و بمدینه آمد و جنگ آغاز نهاد، مدینه را محاصره کرد، و آن حرب مدت یک ماه بداشت. اهل مدینه هر شب خروارها خرما به لشکر گاه تبع

[(۱)] طبری: عمرو بن تبع هذا یدعی موثبان لانه و تب علی اخیه حسان.

[(۲)] از (او را) تا مملکت در (پ) نیست

[(۳)] راورتی: مدت ملک او ۱۶۰ سال.

[(۴)] اصل: ملک بکرب، راورتی: ملکیرب. مجمل و مسعودی:

کلکرب

[(۵)] اصل: شاید دران شست و مدت.

[(۶)] اصل: ابن

[(۷)] کذا، مجمل: ابو کرب اسعد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۰

فرستادندی، روز همه جنگ کردند، لشکر تبع را از ایشان شرم آمد تبع گفت: ایشان کریم مردمانی اند. پس دو کس از بنی اسرائیلیان، یکی را کعب نام و یکی را اسد گفتندی گفتند: این شهر را تو خراب نتوانی کرد که این شهر مهجر [(۱)] نبی آخر الزمان خواهد بود. تبع از نبی آخر زمان باز پرسید، ایشان از حال تورات، و دین محمد و ظهور نبی آخر الزمان باز گفتند او دین موسی قبول کرد، و به محمد ایمان آورد، و مدینه را معمور کرد و بگذاشت و قصیده بگفت، از آن دو بیت مشهورتر در قلم آمد، بالعربیة:

شهدت علی احمد انه رسول من الله باری النسم

فلو [(۲)] مد عمری الی عمره لکنن وزیرا له و ابن عم باز گشت و به یمن رفت، و لشکر حمیر از کثرت غزوات او سیر آمده بودند و

او را شهید کردند. و مدت ملک او سیصد و شست سال بود [(۳)].

الثالث عشر حسان تبع

و لقب او ذو حسان بود به تخت نشست، ملک پدر را ضبط کرد، و اطراف را در تصرف آورد، و کشندگان پدر خود را یک یک به سختی [(۴)] می‌نهاد و میکشت، و با خلق تکبر میکرد. بعد از پنج سال عزیمت عرب کرد. و بطرف شام روی آورد، لشکر او کاره بودند رفتن شام را، او را هر چند گفتند امتناع نمود برفت. چون بدیار حیره و موصل رسید، حمیر با برادر او عمرو بن تبع بیعت کردند، و آنچه عمرو بن تبع، حسان برادر خود را بکشد. شیطان او را از راه ببرد، و برادر را بکشد، و خود بجای او بنشست، و این جمله حوادث در عهد ملوک طوایف بود. و الله اعلم بحقیقه الحقایق.

الرابع عشر عمرو بن تبع الاوسط

چون تبع برادر را به تحریص جماعت فسده و تسویل [(۵)] شیطان بکشد، حق تعالی راحت خواب از او باز گرفت و آسایش غنودن از دماغ و دل او سلب کرد، علما را جمع کرد، و بی‌خوابی را علاجی طلبید، جمله علمای آن عصر

[(۱)] اصل: مهاجر

[(۲)] اصل: قلو

[(۳)] راورتنی: ۱۶۰ سال

[(۴)] اصل: را یک تخت بند حجتی می‌نهاد.

[(۵)] اصل وپ: تسوید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۱

باتفاق جواب گفتند: که تو برادر خود را بظلم و ناحق کشته‌ی! حق تعالی به مکافات آن تعدی و ظلم، خواب از تو بسته است، درمان آن درد آنست:

که جمله کسانی را که بر قتل برادر تحریص نمودند بکشی، مگر قبول کند و راحت خواب باز دهد.

عمرو بن تبع آن حدیث ایشان قبول کرد، و هر که او را بران ظلم و قتل داشته بود جمله را بکشد. مگر دو رعیتی که او را از کشتن برادر منع کرده بودند و این جمله در عهد ملوک طوایف بود، بعد از عهد ذو القرنین. چون کشندگان برادر را تمام بکشد، حق تعالی او را صحت بخشید و خواب یافت، آن جمله بروایت مقدسی. اما بروایت طبری عمرو هم دران بی‌خوابی شد. مدت ملک او بیست و سه سال بود.

الخامس عشر عبد کلال بن مرتد

عبد کلال بن مرتد [(۱)]، بعد از عمرو پادشاه شد و قوت تمام گرفت، و از اطراف مال بستد و جمع کرد و ممالک تابعه ضبط کرد و در تصرف آورد و او در عهد مهتر عیسی بود علیه السلام. ایمان آورد و مدت ملک او هفتاد و چهار سال بود، در عهد او کاری زیادت نبود، که ذکر را شاید. و الله علی کل شیء قدير.

السادس عشر تبع الاصغر

بن حسان بن تبع الاوسط. بعد از عبد کلال پادشاه شد در یمن، و ملک اجداد خود در ضبط آورد، و قوت تمام گرفت. و در روایات آنست: که یهود یثرب را بکشت، و سبب آن بود: که دو قبیله بودند از اصل انصار در مدینه، یکی اوس دوم خزرج. این دو قبیله بدست یهودان عاجز آمده بودند، و از یهودی پادشاه بود در مدینه فطیون نام، مرد ظالم و ستمگار، عروس را که بخانه شوهر بردندی پیشتر نزدیک فطیون آوردندی، تا بکارت او زایل کردی، آنگاه بخانه شوهر بردندی.

چون ظلم او بسیار شد، ملک بن عجلان الخزرجی [(۲)] دختر خود را بخصم [(۳)] خود میداد، آن دختر را به فطیون بردند، ملک عجلان لباس زنان در پوشید

[(۱)] کذا. مجمل: عید کلال بن بلقین. حمزه: عید کلال بن مئوب.

[(۲)] اصل: الحرحی.

[(۳)] اصل: تحصم میداد. پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۲

و کاردی با خود برد، و در میان عورات در حرم فطیون رفت چون فطیون قصد دختر او کرد، ملک عجلان از کمین بیرون آمد، فطیون را بکشت، و از آنجا بگریخت، و بنزدیک تبع اصغر آمد، و استعانت نمود، تبع لشکر بر گرفت و بدر یثرب و مدینه آمد، سیصد و پنجاه مهتر از بنی اسرائیل بقتل رسانید، و خواست تا مدینه را خراب کند، چنانچه پیشتر ازین در قلم آمده است. چون او را از هجرت مهتر علیه السلام خبر کردند، دین موسی قبول کرد، و به محمد علیه السلام ایمان آورد و بمکه آمد و طواف کرد، و کعبه را جامه کرد و باز گشت. مدۀ ملک او هفتاد و هفت سال بود [(۱)].

السابع عشر مرثد بن عبد کلال [(۲)]

بعد از تبع اصغر پادشاه شد، و مملکت یمن و اطراف در ضبط آورد، و او در زمان اردشیر جامع بود، مرثد حمیر را جمع کرد، و در عهد خود عدل کرد، و با خلق نیکو روزگار گذرانید، و مدت ملک او چهل و یک سال بود، و بعد از او ملک حمیر و تابعه متفرق شد، و بر یمن مقصور گشت و الله اعلم بالصواب و الیه المرجع (و) المآب.

الثامن عشر ولتعه بن مرثد [(۳)]

بعد از پدر بتخت نشست، در یمن پادشاه شد، و یمن را ضبط کرد، و در عهد او سیل عرم بر اهل سبا گشاده گشت، و اهل سبا پیش از سیل [(۴)] متفرق شدند، بعضی بشام رفتند، و بعضی بعراق رفتند و بعضی بمدینه. این ولتعه خوابی دید، معبران را بخواند گفت: من چه خواب دیده‌ام؟ بگوئید و تعبیر کنید! سطح کاهن بود که دران دیار ازو داناتری نبود، سطح گفت: در خواب تاریکی دیده‌یی! و از میان آن یکی انگشت [(۵)] سیاهی بیرون آمد و آتش گشت، و اهل یمن را بسوخت و همه را خاکستر کرد. تعبیرش آنست: که از حبشه ملکی بیرون آید، یمن را قهر کند و دین جهودی بدل کند، ملک یمن را حبشه بگیرد. ملک گفت: بعد از آن چه باشد؟

[(۱)] راورتی: ۷۸ سال

[(۲)] کذا. مجمل: مرثد بن عبد الکلال. مسعودی: مرثد بن کلال.

حمزه: مرثد بن عید کلال. ابو الفدا: مرثد بن کلال، راورتی: مرثد بن عبد الکلال.

[(۳)] کذا، مسعودی: وکیعه بن مرثد. مجمل: ولیعه بن مرثد. ابو الفدا: وکیعه بن مرثد.

راورتنی: و لتعب بن مرثد.

[(۴)] اصل: سیاه

[(۵)] بمعنی زغال.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۳

گفت: بعد از آن مردی بیرون آید، ملک حبشه [(۱)] را بکشد، یمن بگیرد (و بعد او هم کشته شود، و بعد از آن پیغامبری از عرب بیاید تا ملک یمن بگیرد) [(۲)] تا قیامت بدست امت [(۳)] او باشد، ولتعه بترسید، و فرزندان را بعراق و چین فرستاد و مدت ملک او سی و هفت سال بود، و السلام.

التاسع عشر حسان بن حسان [(۴)]

بن تبع الاصغر، پادشاهی نشست. ملک پدران خود در ضبط آورد، و با خلق نیکوئی کرد، و خصمان را مقهور گردانید، و مدت ملک او هفتاد و هفت سال بود [(۵)]، و الله اعلم بالصواب.

العشرون ذو شناتر [(۶)]

بعد از حسان بن حسان پادشاه شد، و او از اهل ملک و خاندان تباعه نبود بروایت طبری نام او حنیفه [(۷)] بن عالم بود، دران وقت از تباعه فرزندان بزرگ نماند، که مملکت را ضبط توانستی کرد، و این ذو شناتر از ابناء اکابر بود، و با خلق تعدی بسیار کرد، و عمل قوم لوط با فرزندان اکابر آغاز کرد، و از حسان پسری مانده بود، او را ذو نواس گفتندی در جمال و رعنائی آیتی بود. چون مراهق شد، خبر جمال و رعنائی او بدین ظالم بردند علیه اللعنه. ذو نواس را بطلبید. ذو نواس کاردی با خود ببرد. و بنزدیک ذو شناتر رفت.

چون ذو شناتر خواست که دست تعدی باو یازد [(۸)]، ذو نواس گفت:

ای ذو شناتر! تو میدانی: که بملک را تو احقم، ملک را بتو گذاشته‌ام مرا بدانم مکن و سلامت بگذار! گفت: اگر بمراد من نباشی، سرت بردارم. ذو نواس کاردی در شکم آن ظالم زد، او را بکشت. و چون

[(۱)] پ: حبشه ندارد.

[(۲)] کلمات بین قوسین در اصل نیست، از (پ) گرفته شد.

[(۳)] پ: امت ندارد.

[(۴)] مجمل: حسان بن تبع بن عمرو. حمزه: حسان بن عمرو بن تبع.

[(۵)] راورتنی: ۷۰ سال.

[(۶)] اصل: ذو شناتر، طبری و حمزه و مسعودی و ابو الفدا و راورتنی: ذو شناتر.

[(۷)] کذا، طبری: لخنیمه ینوف ذو شناتر. قاموس: ذو الشناتر اسمه لخنیمه.

[(۸)] یازیدن: دست درازی و اراده (فرهنگ نوبهار).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۴

بیرون آمد، حمیرا او را عزیز داشت، و او را بر مملکت یمن پادشاه کردند. و آن ذو نواس صاحب اخدود بود، چنانچه حق تعالی در

قرآن یاد کرده است و مدت ملک ذو شناتر در تواریخ معلوم نشد.

الحادی و العشرون ذو نواس

بن حسان بن حسان بن تبع الاصغر [(۱)]. چون بتخت نشست، مملکت اسلاف خود در ضبط آورد. بروایت تاریخ طبری نام او زرعه [(۲)] بن حسان بود و لقب او ذو نواس، او بر دین جهودی بود، مرد عادل و ضابط و غازی بود، سالها بسیار در ملک بماند، و از جمله ملوک یمن و تبابعه کس از او با هیبت تر نبود و سایش عظیم بود، و ممالک خود را ضبط کرد، و سپاه به دیار خراسان برد، جمله ناصری بودند (و) ذو نواس بر دین موسی علیه السلام. اهل نجران را بدین خود دعوت کرد، هر که اجابت نکرد، او را در آتش انداخت.

تنور درازی در زمین بکند، که آنرا در عربیت اخدود خوانند، چندین هزار کس را در آتش بسوخت، تا زنی را با فرزندی بیاوردند، فرزندش را پیش از او در آتش انداختند. زن بترسید، فرزند فریاد کرد: که ای مادر مترس! که اینجا همه روح و ریحانست. ذو نواس چون آن بدید، دست از کشتن برداشت و بازگشت. شخصی ذو ثعلبان [(۳)] نام به مستغاث بنزدیک نجاشی ملک حبشه آمد، و چند ورق سوخته از انجیل نزدیک او برد و نجاشی آن اوراق بنزدیک قیصر روم فرستاد، که بنزدیک من حشم هست اما کشتیها نیست، از حبشه بزمین رفتن نتوان، کشتیها بفرست.

نجاشی حشم بسیار در کشتیها به یمن فرستاد، چون ذو نواس خبر یافت اول ایشان را بطریق خداع دفع کرد، و آن چنان بود که ذو نواس بفرمود: تا چند خروار کلید ساختند و بنزدیک حبشه کس فرستاد که این کلید خزاین است، که در قلاع یمن نهاده شده است. بهر قلعه فوجی نامزد کن

[(۱)] کذا، مسعودی: یوسف ذو نواس بن زرعه بن تبع الاصغر ابن حسان بن کلیکرب. ابن خلدون (۲: ۵۹) ذا نواس ابن تیان اسعد و اسمه زرعه

[(۲)] اصل وپ و راورتی: زرعب

[(۳)] اصل: ثعلبان طبری:

دوس ذو ثعلبان حمزه: ذو ثعلبان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۵

تا خزاین در تصرف آرند. مهتران لشکر غرور بخوردند، و لشکر را فوج فوج کرده، بهر شهر و قلعه فرستاد. ذو نواس بنزدیک آن قلاع و شهرها کس بفرستاد که در فلان روز میعاد است، که گاوان سیاه بنزدیک شما آیند همه را بکشید! جمله آن حشم بدان میعاد کشته شدند.

چون خبر به نجاشی [(۱)] رسید، هفتاد هزار مرد مقاتله نامزد ابرهه کرد و او را بفرستاد تا یمن را بگرفت، و خلق را هلاک کرد. ذو نواس چون دانست، که طاقت مقاومت ندارد، سوار در بحر راند و خود را غرق کرد و ابرهه ممالک یمن بگرفت و در تصرف آورد، و ملک تبابعه به آخر رسید. و از اول عهد الحارث الرایش تا بدین وقت بروایت مقدسی یک هزار و شش صد و شست سال بود [(۲)]، و این حال در عهد قباد بود پدر نوشروان. و الله العالم العادل.

الثانی و العشرون ابرهه الاشرم

بن الحسن الصباح [(۳)] صاحب الفیل. چون ابرهه الاشرم بر ممالک یمن مستولی شد، جمله بلاد را خراب کرد، و خلق را هلاک

گردانید. زن و فرزند ایشان را اسیر و برده کرد، و از جمله غنائم هیچ به نزدیک نجاشی نفرستاد.

نجاشی لشکری نامزد کرد و بر سر ایشان مردی را امیر گردانید نام او ارباط [(۴)]، تا یمن از دست ابرهه بیرون کشد. میان ابرهه و ارباط مصاف شد و ارباط کشته شد. چون خبر به نجاشی رسید، سوگند خورد به مسیح علیه السلام که خون ابرهه بریزد، و موی پیشانی او ببرد، و بر خاک یمن اسپ براند.

این حال چون به ابرهه رسید، خوف بر وی غالب شد. هدایا و تحف بسیار فرستاد و تضرع نمود، و از خوف خون خود را در شیشه کرد و موی پیشانی خود بیرید، و خاک یمن در انبان کرد، که خون منست بریزد، و بر خاک یمن پای بنه. چون این جمله بنزدیک نجاشی رسید، از ابرهه راضی شد

[(۱)] اصل: نجاسی

[(۲)] راورتی ۱۳۶۰

[(۳)] مسعودی: ابرهه الاشم بن یکسوم. ابن خلدون:

ابرهه بن صباح. راورتی: مانند متن

[(۴)] طبری: ارباط حمزه و مجمل: ارباط.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۶

چون ملک بر ابرهه قرار گرفت، با اسم نجاشی کلیسایی ساخت، که در جهان مثل آن نبود، و خلق را بفرمود تا حج آنجا کنند و ترک کعبه گیرند.

کلیسا را دار الیعس [(۱)] نام کرد. کاروان عرب در جوار آن دار العیس فرود آمد، آتش گذاشته آن کاروان، باد بنزدیک عیسی آورد، چنانچه تمامت بسوخت، ابرهه سوگند خورد، که کعبه را خراب کند، لشکر کشید و پیلان آورد و اهل مکه متفرق شدند، عبدالمطلب که جد مصطفی بود علیه السلام بجهت آنکه لشکر ابرهه مواشی مکه تمام ببرند، در آن میان دوست ناقه عبدالمطلب برده شده بود، عبدالمطلب بنزدیک ابرهه آمد، و او را تعظیم بسیار کرد، و با خود قرار داد: که اگر شفاعت خانه کند قبول کنم.

ابرهه گفت: حاجت تو چیست؟ تا وفا کنم، عبدالمطلب گفت: من خداوند شتر بیش نیستم، این خانه خداوندی دارد، او داند و خانه خود اگر خواهد نگاه دارد، ابرهه اشتران او باز داد، و بامداد لشکر بر نشانند و فیلی داشت محمود نام، در پیش لشکر براند تا سر حرم بیامد، فیلان همانجا ایستادند و بازگشتند سوی یمن، چنانچه یک قدم در حرم ننهادند.

حق تعالی از جانب بحر طیرا ابابیل را بر ایشان فرستاد، تا همه لشکر او چنان هلاک شد که اثر ایشان نماند، و خوره [(۲)] در تن ابرهه افتاد، چون به یمن باز رسید هلاک شد.

و مدت ملک او و دو پسر او یکسوم و مسروق [(۳)] تا آخر ملک حبشه هفتاد و سه سال بود. و درین سال ولاده سید انبیاء علیه السلام بود، و درین وقت پادشاهی نوشروان عادل بود. علیه ما هو الالیق من الله.

الثالث والعشرون یکسوم

بن ابرهه. چون ابرهه بدوزخ رفت، او را دو پسر ماند: یکی یکسوم دوم مسروق. و مادر این پسران در اصل زن ذی یزن [(۴)] بود، و در تمام یمن و عرب و حجاز از وی خو بروی تر نبود، و شوهر او از فرزندان تابعه یمن بود

[(۱)] کذا. طبری و ابن خلدون: قلیس

[۲] خوره: جذام (برهان)

[۳] راورتنی: یگسوم، بگسوم و مسروق

[۴] اصل: رینزن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۷

قباط نام او، ابو مره کنیت او، و لقب او ذی یزن، از نسبت ملوک حمیر بود حال او بسبب گردش روزگار تباه شده بود. چون ابرهه صفت او بشنید، او را تهدید کرد بکشتن، و زن از وی بیرون آورد و بخواست، و این زن را از ذی یزن یک پسر بود نام او سیف و از ابرهه دو پسر بود یکی یکسوم و یکی مسروق. چون ابرهه بمرد یکسوم پادشاه شد، و جمله یمن را بر قاعده پدر خود داشت، و با خلق عدل کرد، و بلاد را در ضبط آورد. مدت چهار سال ملک راند.

الرابع والعشرون مسروق

بن ابرهه. بعد از پدر بتخت نشست، ممالک یمن در ضبط خود آورد، و در آن وقت که پدرش ابرهه مادرش از ذی یزن بستد، ذی یزن به مستغاث به نزدیک نوشیروان رفته بود، و عزیزداشته دیده، و بعد از ده سال همانجا بدار آخرت رفت، و سیف که پسر او بود، خود را پسر ابرهه دانستی، تا روزی مسروق را با سیف خصومت شد گفت: لعنت بر پدرت باد! سیف بنزدیک مادر آمد و حال خود و پدر باز پرسید. چون او را معلوم شد، بنزدیک نوشیروان آمد و نوشیروان او را عزیز داشت، و بعد از اندیشه و رای، هشتصد مرد محبوس را که کشتن بر ایشان واجب بود جمله خلاص داد، و به مدد او فرستاد، و بر سر ایشان پیری هشتاد سال عمر، و هرز [(۱)] نام (که) کمان او در عجم هیچکس زه نتوانستی کرد، او را بر سر ایشان امیر کرد و بطرف یمن فرستاد بمدد سیف. دوستان مرد در دو کشتی غرق شد باقی ششصد مرد با و هرز [(۲)] آمد از حمیر پنج هزار [(۳)] مرد با ایشان ضم شد، و با مسروق مصاف کردند، و او را بکشتند و یمن بگرفتند، و به سیف ذی یزن دادند، و مسروق کشته شد. و الله اعلم.

الخامس والعشرون سیف ذی یزن [(۴)]

چون سیف پادشاه شد، ممالک پدران خود را در ضبط آورد، و با خلق نیکوئی کرد، و داد و عدل پیشه گرفت، و خلق بلاد یمن و اطراف او را مطیع شد

[(۱)] اصل: و هرونام

[(۲)] اصل: دهرز

[(۳)] اصل آمد و آن هزار مرد. پ: باقی سیصد مرد با هزار آمد از حمیر پنج هزار مرد الخ. از بین اختلاف نسخ، عبارات. متن اصح بنظر می آید.

[(۴)] اصل: یزن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۸

جمله معارف و اکابر حبشه را بقتل آورد، و از ایشان هیچکس نگذاشت مگر ارادل که آن جماعت را به بندگی گرفتند، و کاریگری که پیشه داشت. چون مدتی از ملک او بگذشت، یک روز به شکار گاه بود، حبشیان حربه دار در پیش او بودند از آنها یکی فرصت نگاه داشت، تا او را تنها یافت. حربه بر سیف زد و سیف را بکشت. و السلام.

السادس والعشرون و هرز العجمی

چون سیف ذی یزن کشته شد، و هرز [(۱)] و جماعت عجمیان که نوشروان بمدد او فرستاده بود، همه در موافقت سیف ذی یزن همانجا بودند، و سیف ایشان را خدمت بسیار کرد، چنانچه فرمان و هرز بر جمله یمن و سیف نافذ بود. در حادثه سیف، او خدمت نوشروان بنوشت، و از نوشروان فرمان رسید: که جمله حشم حبشیان را از پیرو جوان و خورد و بزرگ بکشید و هرز پادشاه باشد. فرمان را امتثال نمود، و بلاد یمن را از حبشیان بکلی خالی کرد. مدت چهار سال در یمن پادشاه بود، و درگذشت.

السابع والعشرون مرزبان بن وهرز العجمی [(۲)]

مرد جلد تا زنده و نامدار بود، بفرمان نوشروان، بعد از پدر پادشاه شد در یمن و ضبط کرد، و مدتی ملک راند او هم درگذشت. از وی پسری ماند سبحان بن مرزبان بن وهرز [(۳)]، بفرمان نوشروان پادشاه شد. چون مدتی بر آمد او نیز درگذشت. از وی پسری ماند حرحسر [(۴)] نام، بیادشاهی یمن بنشست، و ملک نوشروان منقضی شده بود، و هرز به تخت نشسته، آن حرحسر بن سبحان بن مرزبان، بن وهرز، که در ملک یمن بود، بر هرز عاصی شد. و الله اعلم باعماله و احواله.

[(۱)] در اصل گاهی و هزر و گاهی و هرز است. طبری و مجمل و مسعودی: و هرز ابن خلدون: و هزر. راورتی: هرز، دهرز.

[(۲)] اصل: بن هرز العجمی. پ: هرز

[(۳)] کذا فی الاصل. طبری (۲: ۱۳۱) البلینجان بن المرزبان بن وهرز. مسعودی (ج ۱- ص ۲۸۶) سبحان. حمزه: و لیسحان. راورتی: سجان، ابو السجان.

[(۴)] کذا فی الاصل طبری (ج ۲ ص ۱۳۱): خرخره بن اینجان بن المرزبان بن وهرز. مسعودی (مروج ۱: ۲۸۶) حرحس. مجمل (ص ۱۷۳) خرخرسو. راورتی: خرخرسو. پ: خرخر. حرمز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۸۹

الثامن والعشرون باذان [(۱)] الملك المسلم

هرمز لشکر فرستاد، حرحسر را بگرفت، و یمن به باذان داد، و باذان ملک یمن شد، تا دولت عهد نبوت محمد علیه الصلاة و التحیه دریافت و اسلام آورد و مصطفی علیه السلام، معاذ جبل را رضی الله عنه به یمن فرستاد، تا باذان و اهل اسلام را تعلیم کرد. رضی الله عنهم اجمعین.

و بعد از آن ملک یمن بدست اسلام تعلیم کرد. و بعد از آن ملک یمن بدست ملوک و امراء اسلام است، الی یومنا هذا. و الحمد لله علی الاسلام: و صلی الله علی محمد و آله علیهم السلام، و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] در نسخه اصل، همه جا باذان بدال مهمله نوشته است. ولی بقول جمهور باذان است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۰

الطبعة السابعة الظاهريون ملوک الاسلام فی العجم

اشاره

الحمد لله المقدس الطاهر الغالب القاهر. و الصلاة على محمد صاحب البرهان الظاهر، و على آله الزاهر، و سلم تسليما كثيرا كثيرا. كثرين بندگان سبحانی، منهاج سراج الجوزجانی عصمه الله عن الميل الى الفانی چنین میگوید: که این اوراق نموداریست از ملوک طاهریون، که نسبت ایشان در بعضی روایات با منوچهر الملک میشود، چنانچه در قلم آمد، تا این نسخه از ذکر ایشان خالی نباشد. و الله المستعان.

و هو الحسن ابن الطاهر [(۱)] بن المصعب بن زایق [(۲)] بن اسعد بن اسد بن رشد بن بلد [(۳)] بن بادان بن مای [(۴)] بن خسرو بن بهرام. و مای بن خسرو اول من اسلم علی ید علی رضی الله عنه، و سماه اسعد، و هو ابن بهرام ریز بن موت بن رستم بن السدید، بن روسان بن برسان بن جورک بن گرشاسپ بن اشراط بن اسهم بن تورک بن اتشب بن شید بن ادرشب بن طوح بن روشید بن منوچهر الملک. رحمهم الله المسلمين منهم [(۵)] و ملوک طاهریان با هنر و عدل بودند، و ابتداء دولت ایشان از عهد امیر المؤمنین مامون بود، به خراسان مخالفت ظاهر شد. امین علی عیسی ماهان را برای دفع مامون بخراسان فرستاد، و در شهر سنه خمس

[(۱)] پ: ظاهر

[(۲)] پ: زریق

[(۳)] پ: ریلند

[(۴)] پ: بای

[(۵)] کذا فی الاصل. الکامل (۴: ۹۴) طاهر بن الحسین بن مصعب بن زریق بن اسعد. تاریخ سیستان (ص ۱۷۲) طاهر بن حسین بن مصعب بن رزتو مولی علی بو طالب. محشی فاضل تاریخ سیستان: ابو الطیب طاهر بن حسین بن مصعب بن زریق بن ماهان و بقولی: زریق بن اسعد بن دادویه. و بقول دیگر: اسعد بن زادان. و بقولی مصعب بن طلحه بن زریق که مولی طلحه الطلحات خزاعی بود. دایره المعارف بستانی گوید (ج ۱۱- ۱۷۶) ابو الطیب طاهر بن الحسین ابن رزق بن ماهان الملقب بذی الیمین ولد سنه ۱۵۹ ه و کان رزق من موالی طلحه الطلحات الخزاعی. فکان طاهر خزاعیا بالولاء ترجمه راورتی: طاهر بن الحسین بن مصعب بن زانق بن اسعد بن بادان بن مای خسرو بن بهرام بن رازان بن موریت بن رستم بن السدید بن داستان بن برسان بن جورک بن گشتاسپ بن شرط بن اسهم بن ترک بن انشر بن شیداسپ بن ازرسپ بن طوح بن روشیه بن منوچهر الملک. مخفی نماند که ترجمه کامل راورتی بزبان انگلیسی ازین طبقه آغاز می شود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۱

و تسعین و مائه او به همدان آمد با لشکر جرار، و مامون هرثمه [(۱)] بن اعین را پیش علی عیسی باز فرستاد، و طاهر بن الحسین [(۲)] را مقدمه او کرد به حکم مصلحت دید. فضل ابن سهل [(۳)] که وزیر او بود، طاهر را الواء داد گفت: قد عقدنا لک لواء لا یخل ثلثین سنه. و همچنین بود پادشاهی طاهریان سی و اند سال بود، و درد و فرسنگی ری با چهارده هزار (و قیل پانزده هزار بزد، علی ماهان [(۴)] را که پنجاه هزار [(۵)] سوار آورده بود بکشت، و سر او نزدیک مامون فرستاد، و جمله جبال عراق فتح کرد و واسط و اهواز بگرفت و بدر بغداد آمد، و مدت یک سال جنگ کرد و ایمن را بگرفت و بکشت، و سر او بنزدیک مامون فرستاد رحم الله با برده و قضیب [(۶)]، و خاتم بر دست پسر عم خود محمد بن الحسن بن مصعب و آن حادثه و فتح بیست و پنجم محرم سنه ثمان و تسعین و مائه بود.

و رحم الله الجميع و الکاتب و الناظر و الداعی. ادام دوله السلطانیة الناصر المحمودیه.

الاول طاهر ذو الیمینین

صاحب تالیف قصص نابی هیصم، کنیت او ابو الحسن و نام الهیصم بن محمد النابی [(۷)] رحمه الله، چنین می‌آرد، که چون امیر المؤمنین مامون غسان بن عباد را از امارت خراسان معزول کرد، ولایت خراسان و عجم به امیر طاهر داد، جد ایشان اسعد را در جاهلیت فرخ [(۸)] نام بود بر دست طلحه رضی الله عنه اسلام آورد، و او را اسعد نام نهاد، او را پسری آمد، مصعب نام نهاد این مصعب ساکن فوشنج شد. چون دعوت آل عباس ظاهر شد، مصعب یکی از نقباء و داعیان آن دولت گشت، و پسری آمد، او را حسین نام کرد. این حسین مدتی عمل فوشنج داشت و والی بود

[(۱)] اصل: حرثمه

[(۲)] اصل: بن الحسن.

[(۳)] اصل: فصل این سهل؟

[(۴)] کذا، راورتنی: علی بن عیسی بن ماهان.

[(۵)] کلمات بین قوسین در (پ) نیست.

[(۶)] اصل: نسب. پ: نصب.

الکامل (۶: ۱۱۷): بعث معه طاهر بالبرده و القضیب و الخاتم. چون نسب و نصب در اینجا موافق نمی‌آید، بقول ابن اثیر درست شد. راورتنی این کلمه را به ROD یعنی عصا ترجمه کرده.

[(۷)] اصل وپ: الثانی (ر: ۴).

[(۸)] اصل: فرح. راورتنی وپ: فرخ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۲

و طاهر پسر او بود، و آن فتوح که گفته شد بر دست او میسر شد. چون مامون به بغداد آمد، او را به رقه [(۱)] فرستاد به محاربت نصر شیث [(۲)].

و بعد از آن بخراسان آمد در شهور سنه سبع و مائتین برحمت حق پیوست بجای خود طلحه بن طاهر را خلیفه کرد. و راوی چنین میگوید: که در روز جمعه خود خطبه کرد، نام مامون در خطبه فراموش کرد، یا بعمدا گذاشت. چون شب بخانه باز آمد، بامداد شبیه او را در مرقد او یافتند فوت شده بود، معلوم نشد، که چگونه بود. و الله علی کل شیء قدیر

الثانی طلحه بن طاهر

چون امیر المؤمنین مامون را رضی الله عنه، از حال طاهر خبر شد، طلحه را مثال و عهد و تشریف فرستاد، و در امارت خراسان بماند، تا شهور سنه ثلث عشر و مائتین، و چون او را وفات نزدیک رسید، محمد بن الحسین [(۳)] بن مصعب الصاهری را که برادر عم طلحه بود، به امارت وصیت کرد و برحمت حق پیوست، و در عهد حیوة خود با حمزه خارجی که (به) سجستان خروج کرده بود، کارزار بسیار کرد، و ازو در دولت مامون آثار خیر در خراسان بسیار بود.

الثالث عبد الله بن الطاهر

چون طلحه برحمت حق پیوست، امیر المؤمنین مامون رضی الله عنه، عبد الله طاهر را که امیر مصر گردانیده بود، و او را پرورده بود

در حجر خلافت و کنف دولت خود، و ادبش آموخته، و در عهد هفده سالگی او را لشکر کشی خود فرموده، و چنان کرده، که در بیست سالگی بر جمله خلافت در فضل و رجولیت و جلالت ترجیح یافته. درین وقت امارت خراسان به وی داد و علی بن طاهر را که برادر او بود خلیفه او فرمود، که لشکر کسی دار الخلافه

[(۱)] این کلمه در اصل خوب خوانده نمیشود، راورتی در ترجمه خود RAKKAH نوشته و نه تصریح حدود العالم رقه شهری بود در عراق بر کران فرات و شهرکی بود در شام.

[(۲)] اصل و طبری و الکامل کذا. وپ: قصر شیت. گردیزی: نصر شیب تاریخ سیستان: نصر بن شبت. راورتی: نصر شیت بن ربیعی الخارجی.

[(۳)] گردیزی: محمد بن حمید الطاهری.

راورتی: محمد بن الحسن

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۳

در دفع مفسدان، و قمع خوارج، و ترتیب امور دولت، جمله عبد الله را می‌بایست قیام نمودن، و درین زمان عبد الله به دینور بود، برای دفع بابک خرمی. امیر المؤمنین فرمان فرمود: تا به خراسان آمد، چون به نیشاپور رسید، مدتی بود، که باران از آسمان بزمین نیامده بود، و در آن روز که عبد الله در آمد، باران رحمت بزمین آمد، و خلق از آن باران تفرأ گرفتند آمدند. و او در شادیاخ [(۱)] نیشاپور قصرها بنا فرمود برای خود، و اتباع خود. و خوارج را قمع کرد، و عدل ورزید، و سنتها خوب نهاد، و بغایت عدل و انصاف کرد، و عظیم علم دوست بود. تا غایتی که از امام ابو عبید القاسم بن سلام [(۲)] التماس نمود، تا غریب الحدیث برای او شرح کرد و در عوض آن صد هزار درم نقره، و خلع وافر [(۳)] فرستاد، و امیر المؤمنین جمله بلاد عجم را حواله او فرموده بودند. مامون برحمت حق پیوست.

امیر المؤمنین معتصم برقرار پدر ملک عجم تمام او را فرمود، تا عهد الواثق بالله، و السلام علی من اتبع الحق و الهدی.

الرابع طاهر بن عبد الله

امیر عبد الله طاهر، رحمه الله علیه. در عهد امیر المؤمنین الواثق بالله برحمت حق پیوست. در شهور سنه ثلثین و مائتین. مدۀ پادشاهی او در ممالک عجم هفده سال بود. و مدت عمر او همچنانکه عمر پدر او چهل و هشت سال بود.

چون وفات او نزدیک رسید، پسر خود طاهر عبد الله را بر خراسان خلیفه کرد، و طاهر عبد الله را امیر المؤمنین الواثق بالله، از دار الخلافه عهد و لواء فرستاد. و برادران او اعمال خراسان و ایالت ولایت التماس نمودند. ایالت نیشاپور به برادر خود مصعب داد، و امیر المؤمنین الواثق بالله در ذی الحجه سنه اثنی و ثلثین و مائتین برحمت حق پیوست. المتوکل بخلافت نشست، و طاهر را ایالت [(۴)] عجم مقرر فرمود. چهارده سال و سه ماه

[(۱)] اصل: شاد باخ قصور شادبا در عهد طاهریان شهرت داشت (البلدان ابن فقیه ۱۵۶)

[(۲)] اصل بن سلام ندارد از راورتی گرفته شد. متن راورتی: عبد القاسم و ابو القاسم (ر: ۱۴)

[(۳)] اصل، وپ: نقره خلع وافرید

[(۴)] اصل: امالت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۴

و چون متوکل بر دست ترکان شهادت یافت، المستنصر بنشست، مدت شش ماه، و بعد از آن المستعین بالله در شهر سنه ثمان و اربعین و مائتین عهد و لواء فرستاد طاهر عبد الله را. و امیر طاهر هم درین سال برحمت حق پیوست. رحمه الله و علی جمیع المسلمین و المسلمات.

الخامس محمد بن طاهر

امیر محمد طاهر به ادب و شعر و فضل موصوف بود، به لهُو و عشرت حریص و ایالت طبرستان بعم خود سلیمان بن عبد الله بن طاهر داده بود. در شهر سنه احدی و خمسین و مائتین امیر حسن [(۱)] بن زید العلوی در طبرستان خروج کرد و او سید و ادیب [(۲)] و فاضل و شاعر بود. و بلاد دیلم و گیلان که دار کفر بود بکشاد، و اهل آن بلاد بر دست وی اسلام آوردند، از آنجا لشکر بسیار آورد بطبرستان، و سلیمان بن عبد الله طاهر از پیش او منهزم شد، به ری رفت، و از ری به بغداد آمد، و قاید شرطه [(۳)] بغداد گشت، و یعقوب لیث در این وقت از سیستان خروج کرده بود، و بعضی از جروم [(۴)] و زاولستان گرفته، و بر خراسان استیلا آورده در شهر سنه تسع و خمسین و مائتین قصد کرد، و سبب آن بود: که خصمان او از بلاد نیمروز چنانچه احمد و فضل برادران عبد الله سجزی [(۵)] به امان محمد طاهر آمده بودند و یعقوب لیث ایشان را از امیر محمد طاهر در خواست میکرد و او باز نمیداد. چون یعقوب لیث قصد نیشاپور کرد و نزدیک رسید، احمد و فضل سجزی بدر سرای امیر محمد طاهر آمدند تا او را از آمدن یعقوب لیث اعلام دهند حاجب ایشان را گفت: امیر چون خفته است فرصت نیست، ایشان باز گشتند و گفتند: کسی میباید که امیر را بیدار کند! چون باز گشتند، بنزدیک عبد الله صالح سجزی آمدند، و آن حال که رفته بود اعلام دادند. عبد الله سجزی دانست: که امیر محمد طاهر را غفلت دریافته است و دولتش

[(۱)] اصل: حسن. جمهور: حسن

[(۲)] اصل: و ادب

[(۳)] اصل: فایده شریله. پ: فایده شرط. باستناد این عبارت ابن خلدون (ج ۳- ۲۹۵) اصلاح شد: و ولاء علی العراق و الشرطه شرطه بمعنی مقدمه الجیش است (منجد) راورتی: تایید ناحیه. DISTRICT

[(۴)] صل وپ حروم (ر: ۱۵)

[(۵)] اصل: سنجری پ: بحری و سنجری. ولی بقرار گردیزی (ص ۷) و طبری (ج ۳) و الکامل (ج ۷) و رورتی (۱: ۱۶) عبد الله صالح سجزی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۵

به آخر شده. عبد الله سجزی به ری رفت، و احمد و فضل را بنزدیک والی ری فرستاد، و خود بنزدیک امیر حسن زید العلوی رفت بطبرستان، یعقوب لیث بنزدیک نیشاپور به فرهاد گرد [(۱)] رسید، محمد طاهر رسولی بنزدیک وی فرستاد، نام او ابراهیم صالح مروزی. پیغام داد: که بی فرمان امیر المؤمنین کجا می آیی؟

اگر منشور داری بنمای، تا امثال نمایم. چون رسول بنزدیک یعقوب لیث آمد و رسالت ادا کرد، یعقوب دست در زیر مصلی کرد، و شمشیر بیرون آورد، و پیش رسول نهاد، که حجت و مثال من اینست. چون ابراهیم صالح رسول بود باز آمد همه اهل نیشاپور با یعقوب بساختند و امیر طاهر را بدست او باز دادند. و دولت طاهریان با آخر آمد. روز یکشنبه سیوم [(۲)] ماه شوال سنه تسع و خمسین و مائتین.

سخاوت محمد طاهر عبد الله علیه الرحمه از روات [(۳)] افاضل چنین روایت میکنند:

که در نشاپور شخصی بود از افاضل عصر، که او را محمود وراق گفتندی، کنیزکی داشت بربطی در غایت لطف بکمال، حدیث جمال آن کنیزک و طبع راست و نظم او بسمع محمد طاهر رسیده بود، که خود غزل میگوید و می‌سازد، و بربط میزند. بسبب این اوصاف دل محمد طاهر بوصل او میل میکرد و بکرات آن کنیزک را از محمود وراق درخواست کرد به بهاء تمام. و به هیچ وجه میسر نمیشد، که محمود وراق به عشق آن کنیزک گرفتار بود، و این کنیزک را راتبه [(۴)] نام بود. چون مدتی برآمد، و تمام اموال و ثروت محمود وراق بعشرت و بذل به آن کنیزک راتبه نام صرف شد، و هیچ باقی نماند. محمود وراق بخدمت امیر طاهر کس فرستاد، که عنایت فرمای و بیا که کنیزک [(۵)] بتو فروشم. چون این پیغام به محمد طاهر رسید، بغایت شادمانه شد، و خورم گشت بفرمود: تا چهارده بدره سیم بیاوردند، و به خادم داد و خود برخاست

[(۱)] در گردیزی تنها فرهاد آمده و مصحح در حاشیه بحواله یاقوت فرهاذان نوشته. ولی در اصل وپ و راورتی: فرهاد گرد است، که قصبه‌یی بود میان هرات و نیشاپور، و اکنون دیهی باین نام در ۱۰ فرسنگی مشهد کاین است.

[(۲)] گردیزی: ۲ شوال

[(۳)] اصل از بدوات

[(۴)] اصل: راتبه. پ: راتبه

[(۵)] اصل: فرستاد که تحسم فرما و بیای تا کنیزک. پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۶

و از راه حرم بخانه محمود آمد و چون بنشست، و سیم و زر در نظر محمود وراق نهاد محمود وراق چون آن حال مشاهده کرد، راتبه را گفت: ای راتبه! جامه دربر پوش، و استعداد خدمت امیر کن! که ترا به وی فروشم. چون کنیزک آن سخن بشنید، گریه بر وی مستولی شد، چنانچه آواز او امیر محمد طاهر شنید، محمود گفت: ای راتبه! موجب بکا و تضرع چیست؟ (گفت): یا مولای [(۱)] هذا آخر امری و آخر امرک؟ آخر کار من و تو این بود، که در آخر کار، مرا از خود جدا کنی محمود گفت: این همه از عشق تو میکنم، که چون در دست من از مال چیزی باقی نماند (تا) تو آسوده باشی، ترا بحرم امیر میفرستم، که تا باقی عمر در راحت گذاری! کنیزک جواب داد: اگر برای من میکنی مکن! قبول کردم باقی عمر برای تو، مال بکسب آنچه لایق عورات باشد، از متاع و دامنی بافتن [(۲)] حاصل کنم، و خود را و ترا بدارم. محمود وراق گفت: اگر چنین است من ترا آزاد کردم، و بزنی به نوزده دینار و نیم مهر عقد کردم.

چون محمد طاهر این مذاکره عشق وراق و کنیزک راتبه بشنید، برخاست و دست بدامن جامه خود زد و گفت: هر چهار (ده) بدره سیم شما راست، و قال ما لکما ان افعلتما ذلک، فان المال لکما [(۳)] کل این مال شما را بخشیدم باقی عمر در راحت بگذرانید و بازگشت، و ذکر سخاوت او باقی ماند.

حق تعالی دولت و سلطنت شهنشاه عالم ناصر الدنیا و الدین را باقی دارد.

و السلام علی الاسلام.

[(۱)] اصل: ما مولای. پ: بمولائی

[۲] اصل: از مقناع ورا حاصل. پ: مانند متن. راورتی چنین ترجمه کرده از بافتن لچک و ردای زنانه: MANTLES, COIFS. شاید اصل چنین باشد: از مقناع و ردا حاصل.

[۳] اصل: و قال لکمان افعلتما ذلک فان المال لکما، پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۷

الطبقة الثامنة الصفاریون

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم له السلطان و الديمومة ازلا و ابدالا يشارکه في الالوهية احدا، و لم يتخذ ولدا. و الصلاة على محمد و آله و لو قلنا بمثل الرمال عددا و مددا.

این دو صفحه از تاریخ ابن هیضم نابی [(۱)]، داعی ضعیف بحق محتاج منهج سراج عفی الله عنه و عفاه در قلم آورد، تا این صحایف لطایف، از نکت احوال صفاریان خالی نماند، رجاء بدعاء ناظران. راوی چنین میگوید: که یعقوب لیث و عمرو لیث و علی لیث و معدل لیث، چهار برادر بودند، پسران لیث صفار، که مهتر رویگران سجستان بود، و والی سجستان از دست محمد طاهر امیر خراسان ابراهیم بن الحصین [(۲)] بود، و این ابراهیم از دست خود خلیفه به سجستان نصب کرده بود، اسم او صالح بن النصر [(۳)] و این لیث صفار مرد متمول بود، و موالی و تبع بسیار داشت.

الاولی یعقوب بن الیث

منهج سراج چنین میگوید: که در شهور سنه ثلاث (عشر) [(۴)] و ستمائۀ به سجستان رسیدم در عهد ملک نیمروز شاه غازی یمین الدین بهرام شاه بن ملک کبیر تاج الدین حرب [(۵)]، بن عز الملوک محمد نور الله حفرتهم [(۶)]، موضعی دیدم در جنوب شهر سجستان، که آنرا در طعام گویند بیرون شهر، که آن موضع را ریگ گنجان [(۷)] گویند. در جوار آن موضع بر سر بلندی قصری خرابست. جماعتی ثقات [(۸)] چنین تقریر کردند: که یعقوب لیث و برادران

[(۱)] کذا. پ: ثانی. (ر: ۴)

[(۲)] کذا فی الاصل. تاریخ سیستان: ابراهیم بن الحصین بن بشیر بن سعید القوسی، و بقول محشی فاضل آن کتاب حصین مصحف حصین است. سه نسخه راورتی: حصین تاریخ بناکتی: حصن

[(۳)] در کتب تاریخ نصر نیز آمده

[(۴)] راورتی: ۶۱۳ ه. اصل: ثلاث و ستمائۀ. قول راورتی اصح است، زیرا تاج الدین حرب در ۶۱۰ وفات یافته

[(۵)] اصل: تاج الدین

[(۶)] اصل: حضرتهم.

[(۷)] اصل: اریک کنجکان. راورتی: مانند متن. برای تفصیل در طعام (ر: ۱۶)

[(۸)] اصل: لقات.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۸

و تبع و موالی او در هر هفته یک روز بدین موضع آمدندی. چنانچه معهود جوانان باشد، بلعب و تماشا مشغول بودندی، و امیر و

وزیر میبایختند [(۱)] روزی برقرار معهود بیرون آمده بودند. یعقوب بلعب و بازی امیر شده بود و (بر) هر کس از موالی و اقربا و برادران خود، اسمی از ارکان ملک نهاد. ناگاه امیر سجستان، صالح بن نصر [(۲)] از شکار بازگشته بود، با سوار چند معدود، نگاه کرد بران بالا جماعتی دید، یکی را از خدم فرمود: که تفحص آن جماعت بکن که چیست؟ آن فرستاده چون بر سر آن جماعت رسید، آن حال مشاهده کرده متحیر شد. جماعت جوانان استقبال نمودند، و او را بجبر پیاده کردند، که ملک را پیاده خدمت باید کرد. آن فرستاده بضرورت خدمت کرد و بازگشت و حکایت حال با صالح نصر بازگفت. صالح را طبیعت به هزل میل کرد، گفت:

برویم و نظاره کنیم، که این جماعت جوانان چه میکنند؟ براند و به نزدیک ایشان آمد. یعقوب لیث از جاء خود حرکت نکرد و بفرمود، امیر صالح را بیارید تا خدمت کند، و جوانان بحکم فرمان او استقبال نمودند، و امیر صالح را پیاده کردند، و بجبر بفرمود تا خدمت کرد. چون روز دولت ایام عمر او بشام انقضا رسیده بود، و صبح دولت صفاریان در طلوع آمده. یعقوب لیث اشارت کرد: که کار امیر صالح بیاید کرد. در حال صالح را هلاک کردند، و در ساعت یعقوب سوار شد، و آن جمع با او سلاح برگرفتند و به عجلت هر چه تمامتر بجانب شهر آمدند، و درون قصر امارت بنشست و آن حادثه چاشتگاه بود، نماز پیشین ملک سجستان تمام بر وی قرار گرفته بود و همگان او را منقاد شده. و کان امر الله مقدورا [(۳)] سر خود ظاهر گردانید.

پس یعقوب بفرمود: تا خطبه بنام او کردند. و این حال و فتح او در سنه احدی و خمسین و مائتین بود. پس از آن جایگاه بجانب بست و زاوولستان و بلاد داور و غزنین لشکر کشید و همه را بگرفت، و از آنجا بجانب طخارستان و بلخ آمد

[(۱)] در اصل: و امیر وزیری باختند، نیز خوانده میشود. پ: مانند متن

[(۲)] کذا فی الاصل.

تاریخ سیستان: صالح بن النصر. گردیزی: نصر بن صالح. پ: مانند متن. ابن خلکان (ج ۲- ۴۶۳) صالح بن نصر. راورتی: صالح بن نصر.

[(۳)] قرآن، احزاب ۳۸: کان امر الله قدرا مقدورا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۱۹۹

و بگرفت، و از آنجا بازگشت بجانب کابل آمد، و آن فتح در شهر سنه ست و خمسین و مائتین بود، آنگاه بسجستان آمد، پس بهراه شد، و بعد از قتال بسیار بگرفت، و بعد از ان بادغیس [(۱)] و فوشنج و جام و باخرز [(۲)] بگرفت. پس به سجستان باز آمد. بعد از آن لشکر به نشاپور برد و بگرفت بی جنگ در شهر سنه تسع و خمسین و مائتین. محمد طاهر حسین [(۳)] را با جمله خزاین و اتباع قید کرد. پس به گرگان و طبرستان شد، و مال بسیار بستد و بازگشت، و برادر خود عمرو لیث را والی هرات کرد، که در سنه احدی و ستین [(۴)] و مائتین مردی درین وقت از امراء محمد طاهر بیرون آمد، و محمد طاهر را از قید مخلص کرد، و محمد بنزدیک امیر المؤمنین الموفق بالله رفت. یعقوب بار دیگر لشکر بعراق برد، و در مراجعت از عراق بموضعی رسید، که آنرا جندیساپور [(۵)] گفتندی، در سنه خمس و ستین و مائتین از علت قولنج در گذشت، و مدت پادشاهی او چهارده سال بود. و السلام

الثانی عمرو لیث

چون یعقوب لیث صفار رحلت کرد، و از دار فنا بدار آخرت خرامید عمرو لیث برادرش بخدمت امیر المؤمنین الموفق بالله عرضه داشت به مطاوعت و امتثال بنوشت، و ایالت فارس و گرگان و سجستان و خوراسان [(۶)] التماس نمود، و از حضرت خلافت ملتمس او به وفا پیوست و عمرو از جبال عراق با لشکر خود، و برادر خود بجانب سجستان مراجعت نمود و از آنجا بطرف هراه آمد.

و این حال در شهور سنه ست و ستین و مائتین بود، و از آنجا بطرف نشاپور رفت، و خجستانی [(۷)] که یکی از امراء محمد طاهر بود، و محمد طاهر از دست صفاریان مخلص گردانیده بود، درین وقت به گرگان بود، پیش از عمرو به نشاپور باز آمد و رافع هرثمه از مرو بدو پیوست. در نشاپور با عمرو مصاف کردند

[(۱)] اصل: باده غیس

[(۲)] اصل: باخر

[(۳)] کذا. این محمد چنانچه گذشت پسر طاهر بن عبد الله بن طاهر بن الحسین است

[(۴)] گردیزی: رجب ۲۶۳ ه، ابن خلکان (۲: ۴۷۳): رجب ۲۶۲ ه

[(۵)] ابن اثیر (۷: ۱۲۹): چون به جندیساپور از کور اهواز رسید در ۹ شوال بمرد. گردیزی و تاریخ سیستان کذا، ترجمه راورتی: خنده شاپور. اصل: هنده. پ: احده شاپور.

[(۶)] کذا فی الاصل.

[(۷)] اصل: و خجستان.

و الصحیح خجستانی، و هو احمد بن عبد الله الخجستانی، دیده شود طبری ج ۳ و تاریخ سیستان ص ۲۳۶

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۰

هزیمت بر عمرو افتاد، بهراه باز آمد. پس امیر المؤمنین الموفق بالله عمرو لیث را از ایالت خراسان معزول کرد در شهور سنه احدی و سبعین و مائتین. و جمله بلاد و اطراف ممالک که بدو مصاف بود، محمد طاهر عبد الله را داد، و او به بغداد بدرگاه خلافت بود، و نیابت و خلافت در امارت خراسان رافع هرثمه را فرمود، و ما وراء النهر احمد سامانی را داد، و هم بخلافت محمد طاهر، میان عمرو لیث و هرثمه، واقعات بسیار رفت، تا آنگاه که رافع هرثمه عسان دار الخلافت ظاهر کرد و در شهور سنه اربع و ثمانین و مائتین [(۱)] در مصافی که با عمرو لیث میداد کشته شد، عمرو لیث سر رافع را بحضرت دار الخلافه فرستاد، و درین وقت مسند خلافت بامیر المؤمنین المعتضد بالله رسیده بود، و عمرو لیث از حضرت خلافت ایالت ما وراء النهر و خراسان و نیمروز و فارس و کرمان و اهواز، و نقابت در سرای خلافت و شرط بغداد [(۲)]، و آنکه نام عمرو بر سپرهای که سرهنگان در سرای خلافت دارند بنویسند، و اسم او در خطبه و سکه به مدینه و حجاز ذکر کنند، جمله التماس نمود از دار الخلافت همه بوفای پیوست، با خلع بسیار و عواطف بی شمار. چون منال ملتسمات [(۳)] از دار الخلافت به عمرو رسید، استعداد ضبط ما وراء النهر کرد، و محمد بشیر [(۴)] را که حاجب او بود، به مقدمه با فوجی از لشکر بفرستاد.

امیر احمد اسماعیل سامانی از بخارا روی بخراسان نهاد، و از جیحون عبره کرد و بر در بلخ آمد با عمرو مصاف کرد، و او را بگرفت به دار الخلافت فرستاد و به بخارا رفت [(۵)] در شهور سنه ثمان و ثمانین و مائتین [(۶)]. معتضد خلیفه بود بفرمود: تا عمرو را در حبس کردند، و هم در آنجا وفات کرد در سنه تسع و ثمانین کار صفاریان به آخر رسید. و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] تاریخ سیستان: قتل رافع: ۲۸۳ ه. گردیزی: مانند متن.

[(۲)] اصل: بغداد و بافک آنچه. پ: مانند متن

[(۳)] اصل: سلتمسان. پ: مللمات.

[(۴)] کذا در اصل و پ. گردیزی ص ۱۲: محمد بن بشر.

فرسخی: محمد بن اللیث. تاریخ سیستان: محمد بن بشر. الکامل: محمد بن بشیر. بن خلکان (ج ۲ ص ۴۷۸). محمد بن بشر، راورتی:

مانند متن.

[(۵)] اصل: و بخارا از و. پ: مانند متن

[(۶)] گردیزی: ربیع الاول ۲۸۷ هـ تاریخ سیستان: مانند گردیزی. نرشخی: چهارشنبه ۱۰ جمادی الاولی ۲۸۸ هـ ترجمه راورتی: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۱

الطبقة التاسعة السامانیون

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الحنان المنان، ذی العظمة و السلطان. و الصلاة علی محمد صاحب الحسام و البرهان. و السلام علی آله و اصحابه سادة ام القرى و قادة البلدان.

چنین میگوید ضعیف ترین بندگان سبحانی منهاج سراج جوزجانی:

که بعد از ذکر ملوک یمن و امراء صفارین، این فصل که مقصوست بذکر آل سامان و ملوک آن خاندان، اولی دیدم، و این جزو بر جزو ملوک محمودی و ناصری در ترتیب کتاب مقدم گردانیدم، تا طبقات این تاریخ بر ترتیب افتاد. اگر چه ذکر ملوک یمن بحکم ترتیب تقدیم بیشتر میبایست اما چون از ملوک اسلام نبودند، بر خلفاء مقدم داشتن صواب ننمود [(۱)] برین قدر تقدیم مقرر شد، و آن فصل از تاریخ ابن هیصم نقل افتاد تا ناظران را بر صحت آن اعتماد تمام افتد. علی الله التکلان.

راوی چنین میگوید: که جد سامانیان را سامان نام بود، بر قول بعضی نام چیزی دیگر بود، الا آنکه سامان ناحیتی است از نواحی سغد سمرقند [(۲)].

و جد ایشان رئیس آن موضع بود، و او را سامان خداه خواندندی، برای اختصار را هم بر اسم سامانیان بسند [(۳)] کردند، تا اسم علم او شد و او از اولاد بهرام چوبین بود، و او را پسری آمد، اسد نام کرد و اسد را چهار پسر بود: نوح بن اسد، و یحیی بن اسد، و الیاس بن اسد، و احمد بن اسد. ایشان ملوک شدند و امراء گشتند. از بس که شهیم کافی و جلد و کاردان بودند، خاندان ایشان چون بزرگ شد، بعاقبت

[(۱)] اصل وپ: بنمود. در ترجمه راورتی این فعل منفی است

[(۲)] در تاریخ بخارا نرشخی (ص ۷۰) گوید: او را سامان خدات بدان سبب خوانند که دیهی بنا کرده است و آنرا سامان نام کرده، حمزه درسنی ملوک الارض (ص ۱۵۰) گوید: و کان اسد بن سامان من قریه من قری بلخ تسمى سامان ... این جای در کتب متأخر بنام سمانه ذکر شده که قریه‌یی بود در بلخ

[(۳)] سند: بر وزن پلنگ. کافی و وافى و تمام (فرهنگ نوبهار)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۲

اصل شان به بزرگی کشید، و البتگین امیر غزنین و سبکتگین از موالی فرزندان ایشان بود، و ازیشان هر یک در خراسان و ما وراء النهر آثار خیر ماند. حق تعالی ارواح ایشان را در صدر جنان بمزید درجات مخصوص کرداناد. آمین و رب العالمین و السلام.

(بدانکه چون امیر المؤمنین مامون بمرو آمد، و کفایت و شهامت پسران اسد سامان بدید، در باب ایشان عاطفت وافر فرمود) [(۱)] و ایشان را بزرگ گردانید، و درجه ایشان بلند کرد. و چون امیر المؤمنین مامون مراجعت فرمود، غسان بن عباد را امیری خراسان

داد، و بلاد خراسان از ما وراء النهر بامارت او اضافه کرد. غان بن عباد هر یک را از اولاد اسد امیری ولایت داد، و شهرها بدیشان تسلیم کرد. چنانچه از جدول معلوم شود و این امارت ایشان در شهور سنه اربع و مائتین بود. چون از حضرت خلافت

[(۱)] دو سطر بین قوسین در اصل نیست، از (پ) گرفته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۳

اجله الله، امارت خراسان بامیر طاهر بن الحسین [(۱)] دادند و هر چهار امیر سامانی را که چهار برادر بودند، دو صد و چهل [(۲)] شهرها و ولایات که داشتند مقرر داشت، و چون نوبت امارت از امیر طاهر به پسر او عبد الله طاهر رسید، امارت سامانیان بر قرار فرمان پدر مقرر داشت و تغییر بدان راه نداد. و الله اعلم بالصواب.

بدانکه: هر چهار پسر اسد بن سامان خداه بزرگ شدند، و هر یک از ما وراء النهر و فرغانه و خراسان طرفی داشتند، چنانکه درین سطور تقریر یابد، انشاء الله تعالی. نوح بن اسد را ممالک بلاد سمرقند فرموده بودند، و او بس نیکو سیرت و جلد بود یحیی بن اسد را ولایت شاش و اسپجانب و مضافات آن فرموده بودند، و او نیز بغایت جلد و ضابط بود و در آن دیار آثار بسیار نمود الیاس بن اسد ایالت هراة و مضافات و نواحی آن داشت، و او هم مرد جلد و کاردان بود. اما

الاول احمد بن اسد

شهم تر و زیرکتر بود بعد از برادر ولایت سمرقند و فرغانه باجمعها کاشغر و ترکستان و چین او داشت، و (به) جلادت و مبارزت و کاردانی در اطراف ممالک ایران و توران مذکور و مشهور بود، و فرزند او بعد از یک دیگر بتخت [(۳)] نشستند و با خلق خدای بذل و احسان کردند، و اسماء فرزندان او که بملک رسیدند، یکی از افاضل بنظم آورده است:

[(۱)] اصل: حسن

[(۲)] این اعداد بخط نوی بالای سطر نبشته شده، راورتی: ندارد

[(۳)] اصل: سخت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۴

بیت

گشته بامارت خراسان مذکورنه تن بودند از آل سامان مشهور

اسماعیلی و احمدی و نصری دو نوح و دو عبد الملک و دو منصور [(۱)] و ذکر نسبت ایشان برین وجه یافته شده است که ثبت افتاد: سامان بن حتیمن بن طمغان بن نوشر بن نوشید بن بهرام بن شوین [(۲)].

الثانی نصر بن احمد

چون احمد بن سامان به سمرقند از دار فنا به دار بقا رحلت کرد، نصر بن احمد سامانی را خلیفه خود کرد، و در عهد دولت طاهریان، امارت ممالک بر وی مقرر بماند، و اسماعیل احمد سامانی برادر خود نصر احمد را خدمت کردی. در شهور سنه احدی و ستین و مائتین ولایت بخارا به اسماعیل داد، او ممکن شد، و کارهای بزرگ کرد، نیکو سیرت بود و قواعد مملکت را ممهد گردانید، تا چون اجل در رسید و عمر منقضی شد در جمادی الاخری، سنه تسع و سبعین و مائتین بجوار رحمت حق پیوست رحمهم الله.

چون امیر اسماعیل به بخارا ممکن [(۳)] شد، جماعت اصحاب اغراض میان او و برادرش امیر نصر [(۴)] که فرمانده او بود راه یافتند، و آنها افترا کردن گرفتند، تا مزاج امیر نصر بزرگ، بر برادر تغییر پذیرفت و عزیمت قمع و قهر اسماعیل کرد، و با لشکر گران از سمرقند بسمت بخارا

[(۱)] در لب التواریخ یحیی قزوینی (ص ۸۴) این ابیات چنین است:

نه تن بودند ز آل سامان مشهور هر یک بامارت خراسان مذکور

اسماعیلی و احمدی و نصری هم دو نوح و دو عبد الملک و دو منصور در (پ) چنین است: نه تن بودند از آل الخ - گشته الخ - اسماعیل و احمدی و نصری. الخ

[(۲)] کذا.

پ: چوبین. گردیزی: سامان خدا بن حامتان (خامتا) بن نوش بن طمغاسپ بن شادل بن بهرام چوبین ابن خلدون: سامان خذاه بن جثمان بن طمغان بن نوشیردین بن بهرام بخارین بن بهرام حشیش. راورتی:

سامان بن جیشمان بن طمغان بن نوشیر بن نوشید بن بهرام بن شوین (چوبین) نسخ خطی راورتی:

سامان خدات (خداه). چشمان یا جمان یا چتیمان. طمغان یا طمغاث یا طرغان یا طغماد. نوشر یا نوسرد یا نوشیا یا بوشد. بهرام جشنش یا جش یا جوش یا حنر.

[(۳)] پ: متمکن

[(۴)] نصر در اصل نیست از ترجمه راورتی گرفته شد. پ: نصیر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۵

روان شد. امیر اسماعیل بنزدیک رافع هرثمه بن اعین که امیر خراسان بود معارف فرستاد، و از حال خود و برادر خبر داد و استمداد نمود.

رافع هرثمه لشکر جرار با آلت و عدت تمام بدان طرف کشید، و بوجه لطف و شفقت و مرحمت عاقلانه میان برادران اصلاح کرد و بازگشت، و امیر نصر بسمرقند، و امیر اسماعیل به بخارا باز رفت. چون آن معانی بسمع امیر نصر رسیده بود، و در طبیعت او جای گرفته، با لشکر جرار رو به بخارا نهاد و امیر اسماعیل از بخارا بیرون آمد و با او مصاف کرد و قتال کردند در غایت شدت، در شهر سنه خمس و ستین و مائتین. و امیر اسماعیل بر برادر خود امیر نصر احمد [(۱)] ظفر یافت. چون منهزم شد گرفتار گشت، و او را بنزدیک اسماعیل آوردند در حال پیاده شد و برادر خود را خدمت کرد و بوسه بر سینه او زد، و شرایط تعظیم بجا آورد، و او را بحضرت سمرقند بازگردانید، و خود باسم خلافت بخارا باز آمد، و مدت ملک نصر بن احمد هژده سال بود. الباقی و الدائم هو الله عز و جل.

الثالث اسماعیل بن احمد

چون امیر نصر احمد سامانی رحمه الله از دار فنا بدار بقا رحلت کرد امیر المؤمنین المعتضد بالله، ایالت ممالک ما وراء النهر و آنچه برادرش داشت امیر نصر، به امیر اسماعیل سامانی داد، و او را عهد داد و لواء فرستاد. و او قوت تمام گرفت، و مملکت به او صاف شد، و جمله امرا و اشراف خلق و عوام او را مطیع گشتند، و چون مرد عالم و عادل بود کاره‌ها بزرگ بر دست او برآمد، چنانچه عمرو لیث قصد او کرد بالشکر گران، چنانچه ابن هیصم میگوید: که در لشکر عمرو لیث آن روز که بحرب اسماعیل می آمد، هفتاد هزار سوار نیزه دار بود، تیر انداز و شمشیر دار، و سلاحهای دیگر. چون امیر اسماعیل از جیحون عبره کرد، و در بلخ با عمرو لیث

مصاف داد، حق تعالی اسماعیل را نصرت بخشید، و لشکر عمرو لیث منهزم شد و او اسیر گشت و در بند افتاد. امیر اسماعیل عمرو را مقید بحضرت امیر المؤمنین المعتضد فرستاد، و امیر المؤمنین امیر اسماعیل را عهد ولوا فرستاد

[(۱)] اصل: احمد نصر

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۶

و مثال در عهد ممالک خراسان، تا در تمام عجم او بزرگ گشت امیر المؤمنین المعتضد فرمان فرستاد به امیر اسماعیل: تا بلاد طخارستان و گرگان از دست امیر محمد زید علوی که در ضبط خود گرفته بود مستخلص گردانید. امیر اسماعیل احمد هارون را بر مقدمه لشکر امیر کرد و پیش فرستاد و میان امیر محمد زید علوی و امیر اسماعیل مقاتله عظیم رفت، و امیر محمد علوی شهادت یافت، و پسر او زید بن محمد العلوی رضی الله عنهم گرفتار گشت، او را بنزدیک امیر اسماعیل آوردند، او را به بخارا فرستاد، و شرط اعزاز و اکرام بجا آورد و فرمود: تا منزل بطرف مروت و خدمت و تبرک و علو همت، اسباب مهیا گردانند، و امیر المؤمنین المعتضد [(۱)] هم درین وقت برحمت حق پیوست، و پسر او امیر المؤمنین المکتفی بالله بخلافت نشست و امیر اسماعیل را عهد و لواء فرستاد، و نواحی عراق و ری و سفاهان و دیار طبرستان و گرگان همه با خراسان ضم کرد، امیر اسماعیل برادر زاده [(۲)] خود ابو صالح منصور بن اسحاق سامانی را ایالت ری داد، و پسر خود احمد بن اسماعیل را ایالت گرگان داد، و شب شنبه چهاردهم ماه صفر سنه خمس و تسعین و مائتین برحمت حق پیوست، و او را امیر ماضی لقب شد. و مدت ملک او هشتاد سال بود، رحمهم الله و لمن دعی للمولف و السلطان خلد الله ملکه.

امیر احمد سائیس و ضابط بود، و بسبب حرکتی چند کس را از غلامان خود سیاست فرمود و بکشت، بقیه غلامانی که محرم بودند طالب فرصتی شدند تا امیر احمد را هلاک کنند، اما امیر شیری داشتی آموخته، و آن شیر را شب بنزدیک خوابگاه خود بستی، تا از خوف او هیچکس پیرامن تخت او

[(۱)] اصل: و امیر المؤمنین المکتفی بخلافت المعتضد هم درین وقت ... ترجمه راورتنی و پ:

مانند متن

[(۲)] اصل: برادر خود، ولی منصور برادر زاده اسماعیل است. پ و راورتنی: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۷

نتوانستی گشت، که آن شیر بشب پاسبانی او کردی، تا وقتی بشکار رفت، و از شکار بیگانه مراجعت فرمود و منزل دور بود، شب بمقام استراحت معهود نرسید و در راه بموضعی منزل کرد، غلامان فرصت یافتند او را شهید کردند، و این حادثه شب پنجشنبه بیست و سیوم ماه جمادی الاخری [(۱)] سنه احدی و ثلثمائه بود، او را بر گرفتند، و به بخارا آوردند، و امیر شهید لقب شد. و در اول حال که پدرش امیر اسماعیل بن احمد برحمت حق پیوست، جماعت سپاه داران و اکابر و اشراف مملکت به امیر نصر احمد بن اسماعیل بیعت کرده بودند معارف را بدار الخلافت فرستاد و از آنجا امیر المؤمنین المستکفی بالله، او را عهد ولوا فرستاد، و دولت و کار [(۲)] مملکت را انتظام داده، و در سجستان معدل بن علی بن لیث برادر زاده یعقوب و عمرو عصیان آورده بود [(۳)] و فساد آغاز نهاد. لشکر بدان طرف نامزد کرده بود، و معدل [(۴)] را مقهور و عاجز گردانیده، و او را اسیر کرده و مقید فرموده، و سجستان را به پسر عم خود که بر وی اعتماد داشت: ابو صالح منصور بن اسحاق بن احمد سامانی داده بود. بعد از آن اهل سجستان عصیان آوردند، و منصور را بگرفتند و در قلعه ارگ محبوس گردانیدند، و با عمرو بن یعقوب اللیث بیعت کردند پس امیر احمد اسماعیل لشکر نامزد کرد کرت دیگر، و حسین علی مروا الرودی را بر ایشان امیر فرمود، در شهر سنه ثلثمائه به سجستان رفته بودند و عمرو

یعقوب را محصر کرده بودند هفت ماه، تا امان خواست بیرون آمد، و سجستان را به سیمجور دواتی [(۵)] داده بودند. درین وقت چون از خوابگاه جدا ماند شهادت یافت، و مدت ملک او شش سال و سه ماه بود.

الخامس نصر بن احمد

دو پسر داشت: نوح و اسماعیل، چون امیر شهید احمد اسماعیل در گذشت جمله امراء و سپاهسالاران و فایدان [(۶)] و اشراف باتفاق علماء رحمهم الله

[(۱)] گردیزی: ۲۱ جمادی الاخری

[(۲)] اصل: از کار

[(۳)] اصل: برادرزاده عثمان یعقوب و عمرو آورده بود.

پ و راورتی، مانند متن.

[(۴)] اصل: معدول

[(۵)] گردیزی: دوبت دار. میرخوند و الکامل: دواتی و هو احمد بن سیمجور دواتی

[(۶)] اصل: قایلان، پ: قبالان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۸

پسر او نصر احمد را بجای او بنشانند، و امیر نصر دران روز هشت ساله بود راوی چنین می‌آرد: که آن لحظه که امیر نصر را از حرم بیرون آوردند تا بر تخت امارت بنشانند چون بسال خورد بود، خوف بر وی غالب شده بود میگریست و میگفت: مرا کجا می‌برید؟ میخواهید همچنان بکشید، که پدر مرا کشتید! از من باز شوید! چون او را بر تخت نشانند، ابو عبد الله محمد بن احمد الجیهانی را نیابت او دادند، و او مرد عاقل و نیکو رای بود، افتتاح کارها بنا بر عدل و سیاست نهاد، و امور ملک را بر قاعده انصاف و احسان آغاز کرد، اما چون امیر در ذات خود خورد سال بود، امراء اطراف عصیان ظاهر کردند. اول کس که عصیان ظاهر کرد، عم پدر [(۱)] او بود، اسحاق بن احمد سامانی، و پسر او الیاس بن اسحاق به سمرقند، و لشکر مستعد کردند و روی به بخارا نهادند. حمویه [(۲)] بن علی که یکی از سپاهداران امیر نصر بود، پیش ایشان باز رفت با همتی، و ایشان را منهزم گردانید و تعاقب نمود تا در سمرقند، و امیر اسحاق امان طلبید، و از کرده پشیمانی نمود، از وی عفو کردند، پس از آن پسر عم (پدر) او منصور [(۳)] اسحاق در سنه اثنین و ثلثمائه عصیان آورد [(۴)] در خراسان و نشاپور. و حسین علی که والی هراة بود باو ضم شد از بخارا جمع سپهسالار روی بدیشان آورد، پیش از آنچه بدیشان رسد منصور در نشاپور وفات یافت، حسین علی بهراة بازگشت، و همچنان بر سر عصیان می‌بود، و جنگ و پرخاش داد، تا آخر گرفتار شد، و او را نیز بلباس عفو پوشید، و ازو در گذرانید به شفاعت نایب دولت محمد احمد جیهانی و در عهد او هر که باو عصیان آورد یا کشته شد یا توبه کرد از وی عفو فرمود و امارت او در عهد المقتدر بالله بود، و در عهد القادر بالله، و در عهد الراضی بالله و تا عهد المتقی بالله بداشت و همگنان را رقبه طواعیت در رقبه خدمت آورد و از حضرت آن خلفاء مذکور رضی الله عنهم او را هم عهد ولوا رسید، تا در رجب سنه احدی و ثلثین و ثلثمائه برحمت حق تعالی پیوست، و لقب امیر سعید گفتند و مدت ملک او سی سال بود در گذشت.

[(۱)] پ: آورد عمر پدر او

[(۲)] اصل و پ: حمزه بن علی. اما گردیزی (ص ۱۹) و ابن خلدون (۴: ۳۳۷) و راورتی: حمویه بن علی.

[۳] اصل: و اسحاق.

[۴] اصل: آوردند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۰۹

السادس نوح بن نصر

طبقات ناصری ج ۱ ۲۰۹ السادس نوح بن نصر ص: ۲۰۹

پسر داشت: عبد الملک و منصور. جلوس امیر نوح بن نصر به تخت امارت عجم در پنجم شعبان سنه احدی و ثلثین و ثلثمائه بود. و مدت ملک او دوازده سال و سه ماه بود، و امیر المؤمنین المتقی بالله نوح نصر را عهد و لواء فرستاد، و ولایت عجم و خراسان بتمام چنانچه پدر [(۱)] داشت، بر وی مقرر فرمود و امیر نوح وزارت و نیابت و تدبیر امور خود بامام شمس الائمه ابی الفضل محمد بن الحکم السرخسی صاحب مختصر کافی [(۲)] رحمه الله علیه فرمود. و این امام علامه کاره‌اء ملک بر قاعده عقل و علم و انصاف، و جاده شرع و معاملات آغاز کرد، چنانچه یک نکته نگذاشت، تا امیر نوح بسبب عصیان عبد الله بن اشکان [(۳)] خوارزمشاه بمر و آمد در شهور سنه اثنتین و ثلث مائه، و آن مهم بکفایت رسانید. باز در شهور سنه خمس و ثلثین و ثلثمائه به سبب عصیان عم خود ابو اسحاق که به بغداد گریخته بود، و از امیر المؤمنین المستکفی بالله بر خراسان عهد و لواء ستده و آمده. و ولایات جبال و خراسان در ضبط آورده. تا امیر نوح برای دفع او بمر و آمده، جمله امرا و حشم و ارباب سیف، از علم و عدل شمس الائمه تنگ آمده بودند. و از وزارت او سیر آمده. بر ان سبب که دست متعدیان و ظالمان تمام بر بسته بود، در طلب محاللات ایشان را بکلی دفع کرده. به هیچ وجه دست آن جماعت در حصول مرادات هوا و ظلم در نمی شد. امیر نوح به حشم و سپاه از برای دفع عم خود امیر اسحاق محتاج گشته بود، و لشکر روی به مخالفت و موافقت عم او آورده.

جماعتی از لشکر کشان ظالم علم دشمن، بنزدیک امیر نوح در رفتند که همه استرادت [(۴)] حشم و تشویش مملکت، و تفرقه امور دولت از دست وزیر شمس- الائمه حاکمست [(۵)]، او را بدست ما بازده، و الا جمله با عم تو منضم شویم امیر نوح بضرورت آن امام را بدست جماعت ظالم باز داد، او را

[(۱)] اصل: چنانچه باز داشت.

[(۲)] راجع باین شخص (ر: ۱۷) تعلیقات آخر کتاب.

[(۳)] کذا در اصل وپ. اما در الکامل (۸: ۱۶۱) و ابن خلدون (۴: ۳۴۵) و مجمل فصیحی: عبد الله بن اشکام. راورتی. اشکاب. اشکان، اشکام، اسکاب باختلاف نسخ خطی.

[(۴)] اصل: استرادب حسم. پ: امترادت حشم

[(۵)] پ: حایلست (ر: ۱۷).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۰

بیرون آوردند، و بر در سرای امارت، دو سر درخت سپیدار بلند بود فرو کشیدند و هر دو پای مبارک او بر شاخ آن درخت بستند و بگذاشت تا درخت سر بالا- بر دو آن بزرگ بدو پاره شد. و این حادثه در سنه خمس و ثلاثین و ثلثمائه بود و امیر نوح نصر در شهور سنه ثلاث و اربعین و ثلث مائه برحمت حق پیوست و او را امیر عمید لقب شد.

السابع عبد الملک نوح

چون امیر نوح بن نصر برحمت حق پیوست، جمله امراء و سپاه کشان بر بیعت پسر او ابو الفوارس عبد الملک بن نوح اتفاق کردند، و او را بر تخت بنشانند. و وزارت ابو منصور محمد بن عزیر [(۱)] را داد و لشکر کش ابو سعید بکر بن مالک [(۲)] فرغانی شد. و امیر عبد الملک مصالح ملک بر قاعده انصاف تمام آنچه قلم کشنده می‌بایست نوشته کرد [(۳)] (اساس نهاد، و در اکناف مملکت آنجا که ملوک طوایف بود، و الیان برگماشت، و با ابو الحسن بویه صلح کرد) بر دویست هزار دینار زر رکنی [(۴)]، و این صلح بفرمان امیر عبد الملک، ابو سعید بکر بن مالک [(۵)] الفرغانی کرد، که قاید [(۶)] لشکر او بود. اما او را به دیلمان و آل بویه متهم کردند و بکشت و وزیر را مقید فرمود و بعد از آن بکشت، که هر دو را به دعوت قرامطه میل افتاده بود، و لشکر کشی حواله البتگین حاجب شد، تا در شهر سنه خمسین [(۷)] و ثلث مائه امیر عبد الملک در میدان بوقت نماز شام از اسپ خطا کرد، و برحمت حق تعالی پیوست و مدت ملک او هفت سال و چیزی بود.

[(۱)] اصل: عزیز راورتنی: ابو منصور محمد بن العزیز. گردیزی و ترکستان بارتولد ص ۲۴ وپ: عزیز

[(۲)] اصل: لشکر کش او سعید بن الملک. اما گردیزی (ص ۳۰) و الکامل مانند متن است، و درین کتاب نیز چند سطر بعد ابو سعید آمده.

[(۳)] پ: قلم کشیده می‌باید نوشت که بر دویست هزار زر الخ. کلمات بین قوسین در اصل وپ نیست، از ترجمه راورتنی برای تکمیل مطالب آورده شد.

[(۴)] رکنی: زر خالص

[(۵)] اصل:

بن الملک

[(۶)] اصل: قاعده لشکر. پ. قاعد، راورتنی جنرال ترجمه کرده و قاید است

[(۷)] اصل: خمس بقرار الکامل (ج ۷) فوت او در شوال ۳۵۰ ه است ترجمه راورتنی نیز چنین است. ابو سلیمان داود البناکتی ۳۵۱ ه نوشته.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۱

الثامن منصور بن نوح

چون امیر عبد الملک به جوار فضل ایزد پیوست، جمله سپاهداران و مشایخ حضرت جمع شدند و با هم مشورت کردند: که برادر امیر صالح منصور بن نوح را بنشانند، یا پسر امیر عبد الملک را؟ درین وقت حاجب البتگین غایب بود، وزیر او علی البلعمی [(۱)] بود، و میان او و حاجب موافقت تمام بود، به البتگین چیزی نبشت، و امیر البتگین جواب نبشت: که پسر به تخت اولی تر از برادر باشد پیش از آنکه جواب برسیدی، جمله لشکر و امراء و مشایخ بر امیر منصور نوح اتفاق کردند، و او را در مسند خلافت نصب کردند. چون خبر امیر منصور بجانب البتگین رسید، مخبران و رسولان فرستاد تا جواب نامه او را از راه باز گردانند [(۲)]، قاصدان را نیافتند، و از حضرت، ایالت نشاپور که البتگین داشت، به ابن عبد الرزاق [(۳)] دادند. البتگین متحیر بماند و از نشاپور قصد حضرت بخارا کرد، او را خبر دادند از تغیر مزاج امیر منصور بسبب آن نامه، به بلخ رسیده بود بازگشت، و بطرف غزنین آمد. و امیر منصور هم در عقب مثال فرستاد، و او را بنواخت. و درین وقت حسن بویه وفات کرد، و فنا خسرو پسر او خزاین پدر را برداشت و به بغداد رفت، و عم خود بختیار را مقهور گردانید، بر عراق مستولی شد. علما و قضات را در میان کرد و از امیر منصور مصالحه طلبید، بر دیار عراق و ری و گرگان و طبرستان هر روز به هزار دینار زر سرخ مقاطعه کرد، و در عهد امیر [(۴)] منصور بفرغانه و سجستان

و بعراق جمله امراء عصیان می آوردند، و حق تعالی امراء او را و لشکر او را نصرت می بخشید، تا همه را قهر می کردند، و امیر منصور روز سه شنبه یازدهم ماه شوال سنه خمس و ستین و ثلثمائه برحمت حق پیوست، و امیر سدید [(۵)] لقب او شد و مدۀ ملک او هفده سال بود و شش ماه و یازده روز و الله اعلم بالصواب و الحقیقه.

[(۱)] اصل: البعلی. پ: البعلمی

[(۲)] اصل وپ: گردانید

[(۳)] کذا در اصل وپ و راورتی. گردیزی (ص ۳۳) ابو منصور عبد الرزاق

[(۴)] اصل: در عهد او امیر. پ: عهد او را امیر

[(۵)] اصل: سدید. گردیزی (ص ۳۶) و ترجمه راورتی و پ و جمهور: سدید سین مهمله.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۲

چون امیر منصور نوح رحلت کرد، امیر ابو القاسم نوح منصور را بیعت کردند و بتخت پدر نشانند، و امیر المؤمنین الطائع الله او را عهد و لوا فرستاد، و لشکر کشی و امور حشم به فایق خاصه [(۱)] و تاش حاجب فرمود، و ابو الحسن سیمجور که بنده زاده آن دودمان و امیر خراسان بود، چون هرات و نساپور و ما وراء النهر بحکم فرمان او بود، او را لقب ناصر الدوله داد، ولایت طوس با ولایت او زیادت کردند، و وزارت به ابی الحسن عبد الله احمد العتبی [(۲)] فرمود، و تاش حاجب را سرلشکر کرد، و او را حسام الدوله لقب شد. قابوس و شمگیر [(۳)] را والی گرگان کرد، و دیگر امرا را با او بعراق فرستاد به محاربت بویه بن الحسن بن بویه، و بر در گرگان مصاف کردند منهزم شدند، و تاش حاجب مقهور بازگشت، و بعد از چند گاه تاش و ابو الحسن سیمجور هر دو عاصی شدند، بعد از وقایع و ظفر بر دیالمه [(۴)] آل بویه وفا [(۵)] کردند، و لشکر کشی امیر نوح بعد از مدتی به ابی علی بن سیمجور رسید، و نساپور او را داد، و عماد الدولت لقب شد. و هم درین وقت [(۶)] امیر ابو موسی هارون [(۷)] ایلک خان قصد بخارا کرد، و امیر نوح بطرف آمل [(۸)] رفت و متواری شد، و ابی علی سیمجور طریق عصیان پیش گرفته. و خان

[(۱)] اصل: امور حشم و تفاریق بتاش حاجب. پ: حشم و تفاریق خاصه به تاش ... ترجمه راورتی:

مانند متن. گردیزی نیز مانند متن

[(۲)] اصل وپ: احمد البستی. راورتی: مانند متن. در گردیزی کنیت او: ابو الحسن.

[(۳)] اصل: قابوس و مکین

[(۴)] اصل دیامله.

[(۵)] اصل: وپ: وفات. در برخی از نسخ راورتی نیز وفات بود، ولی وفا مرجح است، زیرا وفات ابو العباس تاش ۳۷۹ ه است.

[(۶)] در متن اصل وقت و بالای آن عهد نوشته اند

[(۷)] اصل: ابو موسی و هارون. گردیزی و ترجمه راورتی: مانند متن

[(۸)] اصل: الک. راورتی: آمل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۳

چون مستولی شد بر ملک، و او هم بعلت بواسیر ملقا گشت و عزیمت بازگشتن کرد امیر عبد العزیز بن نوح بن نصر را که عم امیر نوح بن منصور بود طلب کرد و خلعتش داد، و ملک بدو تسلیم کرد و بازگشت بجانب ترکستان. و امیر نوح از ترکان مدد آورده، و در عقب خان بفرمود تا برفتند خان عطف کرد، و ایشان را منهزم گردانید بدر سمرقند، و خان در راه ترکستان برحمت حق

پیوست، و امیر نوح به بخارا باز آمد و قوت گرفت، اما امور خراسان (به) سبب عصیان ابی علی سیمجور مضطرب گشته بود و امیر البتگین در غزنین وفات کرده بود و سبکتگین بجای او نشسته، و قوی دست گشته، و اهل بلخ از ظلم فایق خاصه بواسطه ضعف سامانیان به امیر سبکتگین استعانت نموده، و او بدین سبب به بلخ آمده بود.

چون امیر سبکتگین به بلخ آمد، امیر نوح و معارف فرستاد، و باو ملاطفت و عهود در میان آورد، سبکتگین به کش و نخشب آمده. امیر نوح از بخارا بیرون آمد و بجانب خراسان روان شد. بجهت قمع ابی علی سیمجور. چون بحدود طالقان رسید، اعیان قرامطه و ملاحظه دران بلاد آمده بودند، و جمع عظیم ایشان را اجابت کرده. امیر سبکتگین ایشان را جمله بدست آورد، و غزا بسنت (بکرد) و ناصر الدین لقب او شد. و چون ابی علی سیمجور را معلوم شد: که امیر نوح و سبکتگین روی بهرات آوردند از نشاپور بهرات آمد، و امیر نوح لشکر کشی بامیر سبکتگین باز گذاشت و او را در روز مصاف فرمود بدر هرات: تا دارا بن قابوس و شمشگیر را بکشت و ابی علی سیمجور منهزم گشت، بشومی آنچه اکثر معارف ولایات لشکر او در دعوت قرامطه درآمده بودند و قول کرده. و در نشاپور مسجد جامع ساخت، بر آنچه چون با تمام رسد (برای) مستنصر مصری خطبه کند، و امیر نوح منصور را این فتح در منتصف رمضان سنه اربع و ثمانین و ثلاثمائه بود. چون آن فتح برآمد، و امور بلاد هرات را منتظم گردانید، روی بدیار نشاپور آورد و ابو علی سیمجور طالب صلح گشت. چون قبول نیفتاد از نشاپور بطرف ری رفت، و پسر خود را به ابی الحسن بویه [(۱)] فرستاد پس امیر نوح باز گشت و سبکتگین و پسرش امیر محمود را به نشاپور بنشانند

[(۱)] اصل: ابی الحسن برد رتو، راورتی: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۴

چون امیر نوح بطوس توقف کرد، سبکتگین امیر محمود را بحضرت فرستاد و لشکر کشی نازد محمود شد، و سیف الدولت شد، و نشاپور بدو دادند به ایالت. بعد از آن امیر نوح منصور به بخارا باز رفت، و بلخ و هرات و نشاپور و ولایت خراسان امیر سبکتگین به پسرش امیر محمود باز گذاشت. و محمود به نشاپور مقام کرد، و ابی علی سیمجور از گرگان در ربیع الاول سنه خمس و ثمانین و ثلاثمائه بر عزیمت قهر محمود به نشاپور آمد، و اهل شهر با او یار شدند، محمود بعد از مبارزت و جنگ بسیار منهزم شد، که با او اندک عددی بود، و به هرات باز آمد، و ابو علی سیمجور در نشاپور آمد، و سبکتگین با لشکرهای بسیار روی بدان طرف نهاد، و ابو علی بجانب طوس آمد، و آنجا هم مصاف افتاد، و جنگ سخت و قتال شگرف کردند، و امیر محمود از پس پشت ابو علی درآمد، و مصاف او بر درید. فایق با او منهزم شد و به بخارا رفت و محبوس گشت و وفات یافت. و امیر سبکتگین به بلخ رفت و مقام کرد، و امیر محمود به نشاپور باز آمد. پس امیر نوح روز جمعه سیزدهم ماه رجب سنه سبع و ثمانین به رحمت حق پیوست، و امیر سبکتگین هم درین سال برحمت حق پیوست و مدت ملک او [(۱)] بیست و یک سال بود [(۲)]. والسلام.

العاشر منصور بن نوح

امیر نوح منصور پسر خود امیر منصور را ولی عهد کرده بود، چون او برحمت حق پیوست، امیر منصور بتخت پدر بنشست و لشکر کشی خود حواله فایق خاصه کرد و ابو منصور عزیز را که از خوف امیر سبکتگین بگریخته بود به اسپجباب رفته، او را باز آورد، و او در وقت باز آمدن بایلک خان استعانت کرده بود، تا مخالفان امیر منصور را قهر کند. چون بدر سمرقند رسید، امیر منصور بن عزیر را بگرفت و فایق خاصه در این وقت بسمرقند بود، ایلک خان او را طلب کرد، و با لشکری

[(۱)] یعنی مدت ملک نوح

[۲] راورتنی: ۲۱ سال و نه ماه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۵

بجانب بخارا فرستاد، امیر منصور از بخارا چون بشنید بیرون آمد و به آمل رفت.

چون فایق خاصه به بخارا آمد در سرای امارت، اضطراب بسیار کرد، و بنزدیک منصور پیوست، که امارت را چرا سرای خالی گذاشتی؟ منصور باز آمد به بخارا و کار لشکرکشی به فایق گذاشت، و در خراسان به بکتوزون [۱] لشکرکشی گذاشت و امیر محمود بغزین آمده بود، بضبط ولایات سبکتگین. بکتوزون درین وقت ابو القاسم سیمجوری را بکشت، به نشاپور مقام کرد، و امیر محمود بجانب خراسان از غزین لشکر کشید، بکتوزون دانست: که طاقت مقاومت محمود ندارد [۲]، از نشاپور روی بحضرت امیر منصور نهاد، و امیر منصور از بخارا بمر و آمده بود و فایق با او بود. چون بکتوزون برسید، منصور را به سرخس دریافت. فایق خاصه و بکتوزون هر دو با هم اتفاق کردند، تا امیر منصور را از امارت خلع کنند. شب [۳] دوازدهم ماه صفر سنه تسع و ثمانین و ثلثمائه، امیر منصور را از امارت خلع کردند، و از سرخس بمر و باز آمدند و با هم اتفاق کردند که ابو الفوارس عبد الملک نوح را به تخت برادر بنشانند، چنان کردند، و امیر ابو الحرث منصور نوح را میل کشید. و مدت ملک او یک [۴] سال و هشت ماه بود. و الله الباقی و کل شیء هالک.

الحادی عشر عبد الملک بن نوح

چون امیر عبد الملک بن نوح را به تخت نشانند، و امیر محمود به بلخ رسیده بود خاصه او را ازین حادثه خبر داد [۵]، به انتقام امیر منصور بدر مرو آمد و رسل در میان کردند، با محمود صلح افتاد، بران جمله که هرات و بلخ امیر محمود را باشد، و نشاپور و مرو ایشان را. امیر محمود باز گشت در روز سه شنبه بیست و ششم ماه جمادی الاولی سنه تسع و ثمانین و ثلث مائه [۶].

[۱] اصل: بمکنورون. ب بمنکوزون. گردیزی و راورتنی مانند متن.

[۲] در متن نیارد و بالای آن ندارد نوشته شده

[۳] گردیزی: روز چهارشنبه ۱۲ صفر

[۴] اصل وپ:

نه سال، راوتی: مانند متن

[۵] اصل: دادند.

[۶] اصل: ثمانین و مائتین و ثلث مائه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۶

و درین حال دارا بن قابوس و شمشگیر والی گرگان بود، جماعتی را از غلامان ملکی سامانی اغرا کردند تا عقب لشکر محمود بر طمع غارت حشم او تعاقب کردند. برادر محمود امیر نصر بن سبکتگین ساقه حشم محمود به آن جماعت جنگ پیوست. او مخبری بخدمت محمود فرستاد، و از ان حال اعلام داد. امیر محمود باز گشت، تا بدان موضع رسید، امیر نصر ایشان را منهزم گردانیده بود و درهم زده. چون جماعت امرا را در مرو معلوم شد، که محمود بجانب ایشان مراجعت کرد، از مرو بجانب بخارا نقل کردند و فایق بعد از چند روز وفات کرد در ماه شعبان همین سال، و از کرده پشیمان گشته بود اما فایده نداشت و جمله بندگان سامانی متفرق شدند. امیر ابو الحسن ایلیک نصر بن علی برادر خان بزرگ فرغانه در ذی القعدة سنه تسع و ثمانین و ثلثمائه به بخارا آمد. و با خلق چنان نمود: که بمدد امیر ابو الفوارس عبد الملک نوح آمده است. امیر عبد الملک امراء خود را باستقبال او فرستاد. چون بنزدیک

او رفتند جمله را بگرفت، و در روز دهم ذی القعدة مذکور به بخارا در آمد و امیر عبد الملک مخفی شد، او را باز طلبید و بدست آورد، و به اوزجند [(۱)] فرستاد، و مدت ملک سامانیان منقرض گشت. و مدت ملک سامانیان از اول عهد اسماعیل تا بدین وقت صد و هشتاد سال بود. حق تعالی مملکت سلطنت سلطان معظم و شهريار اعظم ناصر الدنيا والدين. علاء الاسلام و المسلمین ملاذ الملوک و السلاطين، الحامی لبلاد الله، الراعی لعباد الله، شهاب السماء الخلافه، باسط العدل و الرفاه، محرز ممالک الدنيا، مظهر کلمه الله العلیا ذی الامن و الامان لاهل الايمان، وارث ملک سلیمان، ابو المظفر محمود بن السلطان خلدا الله ملکه و سلطانه را تا دوام [(۲)] عالم، و قیام ساعت، باقی و پاینده دارد، بمنه.

[(۱)] راورتنی در متن اورجند آورده و گوید که در نسخ مختلفه او زجند و اوزگند هم نوشته شده، در حدود العالم گوید (ص ۶۹) اوزگند شهریست در حد میان فرغانه و ترک.

[(۲)] اصل: تادام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۱۸

الطبقة العاشرة ملوک الديالمة بحضرت دار الخلافه و العراق

اشاره

اول کس که از دیالمة قوت گرفت، ما کان بن کالی [(۱)] دیلمی بود والی گرگان تا عمید ابو علی سامانی گرگان را بعد از جنگ بسیار، از وی بستند، ما کان بجانب ری رفت، و شمگیر بن زیار و ابو علی در عقب برفتند با هر دو مصاف کرد ایشان را بشکست و قوت گرفت [(۲)] و امیر بویه دیلمی دران لشکر بود، و تبع بسیار داشت و فرزندان رسیده و عاقل و شهیم داشت، همه بزرگ شدند و پادشاه گشتند، و امارت و سلطنت دار الخلافت مدتها بدست ایشان بود. از تاریخ ابن هیصم نابی [(۳)] و یمینی [(۴)] بسیار طلب کرده شد، اندک چیزی از احوال ایشان روشن گشت.

اما نسبت تاخیر و تقدیم ایشان، در نظر نیامد، و ازین تاریخ به تحقیق معلوم نشد، بر سیل ظن و تخمین حرفی چند در قلم آمد، اگر سهوی رفته باشد امید عفوی باشد. و سبب آن معلوم است، که در تواریخ عجم و خراسان ذکر ایشان معلوم نیست، مگر بر سیل اجمال. و الله اعلم بالتفصیل و الاجمال.

[(۱)] کذا. الکامل: کالی. ترجمه راورتنی: کاکلی. مورخان دیگر نیز برخی کالی و جمعی کاکلی نوشته‌اند

[(۲)] بعد از کلمات والی گرگان عبارات اصل نسخه و پ و ترجمه راورتنی پریشانست اصل: تا عمید ابو علی گرگان را بعد از جنگ بسیار ما کان از وی بستند ما کان بجانب ری رفت شمکین بن ریا بن و ابو علی در عقب رفتند، پ: والی گرگان تا عهد ابو سامانی کرکان را بعد از جنگ بسیار همان از وی بستند و کاکان بجانب ری رفت و شمکیر بن رماد ابو علی در عقب برفتند و با هر دو مصاف کرد و کاکان را بکشت و قوت الخ ... از بین عبارات پریشان نسخین عبارات متن را برگزیدم

[(۳)] پ: ثانی (ر: ۴).

[(۴)] راورتنی گوید که در بعضی نسخ کلمه یمینی نیامده (ر: ۱)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۰

او را فخر الدوله لقب بود، و آغاز دولت او آن بود، که امیر [(۱)] اهواز بود، چون ترکان بغداد که سر ایشان توزون بود، امیر المؤمنین المتقی بالله را بگرفتند و میل کشیدند و بنشانند، و راتبه [(۲)] او روان کردند و مستکفی بالله که پسر متقی بود بخلافت نشانند، و خود امیر الامرا شد و کارها در ضبط آورد، ابو الحسن بویه دیلم را جمع کرد، و روی به بغداد نهاد و با ترکان مدت چهار ماه مصاف کرد، به آخر ترکان منهزم شدند، و بغداد ابو الحسن فرو گرفت، و بر جمله امور ممالک خلافت، فرمان او نافذ گشت جماعت منهیان ابو الحسن را خبر کردند، که مستکفی بالله با تو غدر خواهد کرد تا ترا هلاک کند ابو الحسن بویه فرصت طلبید و مستکفی را بگرفت و میل کشید در سنه اربع و ثلثین و ثلث مائه. و امیر المؤمنین المطیع بالله را اسمی بیش نبود، ملک او میراند، و فرماندهی میکرد، و حل و عقد امور خلافت بدست او بود، و این ابو الحسن [(۳)] بویه رسوم نیکو نهاد، و جمله ویرانیهای بغداد معمور گردانید، و رسم بدانچه (در) بغداد بهر محلت زندانی بود بر انداخت، و پسر او ابو الهیجا [(۴)] را موصل بمقاطعه داد، برادر خود علی بن بویه را جمال الدوله [(۵)] لقب داد، و دیگر برادر خود حسن را رکن الدوله لقب داد، و روز بروز پادشاهی آل بویه برتر شدن گرفت. و الباقی الله تعالی و الملک الدائم، لا-فناء لملکه، و لا-زوال لسلطانة حی لا یموت، و قیوم لا یفنی جلت قدرته، و تعالی کبریائه، و تقدست أسماؤه.

الثانی الحسن [(۶)] بن بویه الدیلمی

امیر همدان و ری بود، و مروت تمام داشت و آلت و عدت بسیار، و رجال دیلم

[(۱)] اصل: اسیر. راورتی و پ: امیر

[(۲)] الراتب: ما یقدم مکافاه لمن هو فی منصب او خدمه (المنجد).

[(۳)] اصل: ابو المحسن

[(۴)] کذا. پ: ابو الهیجا. راورتی گوید: که در بعضی نسخ خطی ضمیر او نیامده و عبارت چنین است: و پسر ابو الهیجا. و ابو الهیجا، ظاهراً همان عبد الله بن حمدان بن حمدون است حکمدار موصل و شام. چون وی بقول لن پول در ۳۱۷ ه از جهان رفته، بنابراین باید پسر ابو الهیجا اصح باشد، که نام او ناصر الدوله الحسین بود

[(۵)] راورتی گوید: که علی را عماد الدوله لقب داد.

[(۶)] راورتی گوید: نام وی ابو الحسین احمد بود و لقب او معز الدوله، و برادر بزرگش ابو الحسن علی بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۱

از معارف و ابطال همه او را مطیع بودند، و او را فرزندان شایسته و شجاع در رسیده بودند أسماؤهم: یکی فخر الدوله علی بن الحسن. دوم مؤید الدوله بویه بن الحسن. سیوم فخر الدوله ابی الحسن امیر عراق بود، [(۱)] و شمس المعالی قابوس و شمگیر بنزدیک او بامان آمده بود و مدد طلبیده، و او به نشاپور آمد. مؤید الدوله بن بویه الحسن را با ایشان حربها افتاد، و ذکر آن صابی [(۲)] در کتاب خود آورده است.

الثالث بختیار بن الحسن بن بویه

چون پدرش در گذشت، او بغداد را در ضبط آورد، و کارها بر جاده پدر بدست گرفته، و استیلاء تمام یافت. چون ممکن شد، المطیع الله از وی التماس نمود: که فتنه قرامطه در اطراف ممالک اسلام بسیار شد، آنرا دفع کن و آن قوم را قلعی کلی واجب دار! بختیار بن حسن بویه بدان فرمان التفاتی نمود [(۳)]، میان خلیفه و بختیار منازعت ظاهر شد، چنانچه پسر بویه از مطیع لله نا ایمن

گشت، و منهیان او را آگاه کردند: که خلیفه با تو غدر خواهد کرد بختیار فرصتی طلبید. بروایت تاریخ ابن هیصم، بختیار بویه، جمله علماء و قضات بغداد را جمع کرد، و خلافت به پسر خود او ابو بکر عبد الکریم تسلیم کرد، و او را الطائع لله لقب دادند. چون خلافت بر طایع مقرر شد بختیار دختر خود به وی داد، و بختیار حاجب و نایب خلافت گشت چون بر وی مقرر شد بجانب اهواز رفت، تا مال و خراج جمع کند، سبکتگین چاشنیگیر [(۴)] که نایب او بود، مخالفت [(۵)] آغاز نهاد، و کار از دست بختیار بیرون کرد.

الرابع فنا خسرو بن الحسن بویه الدیلمی

لقب عضد الدوله، در غایت ترفع و تکبر بوده، عقل و شجاعت بکمال داشت و ضبط ولایت و اصناف حشم او را مسلم گشت. و اموال و خزاین تمام مضافات

[(۱)] راورتی: دوم مؤید الدوله بویه. فخر الدوله علی امیر عراق بود الخ

[(۲)] به تعلیقات آخر کتاب در شرح حال منهاج سراج به ماخذ و منابع معلومات مولف (ر: ۴)

[(۳)] اصل: اتفاقی نمود. پ: التفاتی نمود.

[(۴)] این کلمه در اصل خوب خوانده نمی‌شود، در (پ) جانیکر است. از ترجمه راورتی اصلاح شد که وی معنی آنرا جامد اریا شربت دار نوشته.

[(۵)] اصل: خلافت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۲

دار الخلافت در ضبط و تصرف او آمد، و سبب آن بود: که چون بختیار به اهواز آمد، به جمع کردن اموال بیت المال. سبکتگین چاشنی گیر که نایب او بود بحضرت ترکان را جمع کرد، و (با) بختیار خلاف کرد، و دیگران را اخراج کرد، و فساد آغاز نهاد، و مکابره و مصادره ظاهر گردانید، و دست بخون مسلمان و حرم خلق برد.

عز الدوله بختیار بن بویه بنزدیک عم خود که امیر ری بود اعلام داد، و مدد طلبید، و بنزدیک پسر عم خود فنا خسرو ابو شجاع که امیر فارس بود اعلام داد، و مدد لشکری بسیار جمع کرد، فنا خسرو با لشکر فارس بیامد، و ابو الحسن لشکر خود بفرستاد بمدد ایشان و روی به بغداد بنهادند، سبکتگین با بزرگان و حشم از بغداد پیش ایشان باز آمد. چون به دیه دعا قول [(۱)] رسید رنجور شد، و بعد از چهار روز درگذشت، ترکان بغداد منهزم شدند. و امیر المؤمنین الطائع لله را با خود از بغداد بجانب نهر روان آوردند بحرب فنا خسرو. بار دیگر منهزم شدند، و بجانب موصل رفتند. فنا خسرو در بغداد آمده و از حال پسر عم خود بختیار معلوم کرد: که او پیوسته به لهُو و طرب مشغول می‌باشد، و صلاحیت محافظت امور ملک ندارد [(۲)]. بختیار را بگرفت و حبس کرد.

بختیار بنزدیک پدر فنا خسرو ابو الحسن بویه که امیر ری بود شکایت نامه فرستاد: که مرا پسر تو فنا خسرو بی موجهی بگرفته است و مقید کرده. پدر فنا خسرو فرمان داد: تا بختیار را اطلاق کردند، و خود به پارس باز آمد چون پدرش برحمت حق پیوست، فنا خسرو به بغداد آمد و بختیار را بگرفت و بکشت، و ملک بغداد و امور دار الخلافت در ضبط آورد، و جبال شرق تا طبرستان از امراء سامانیان هر روز بیک هزار دینار زر سرخ به مقاطعه گرفت

[(۱)] کذا در اصل وپ و راورتی. وی گوید که دیه عاقول قریه‌ایست در موصل، ولی ظاهراً دیر عاقول خواهد بود که شهری بود بر

مشرق دجله (حدود العالم)

[۲] اصل: ملک بد کرد. پ: امیر ملک ندارد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۳

و فنا خسرو در غایت ضبط و تکبر و علو همت بود، و از موت خایف عظیم بود، چنانچه نام گور دشتی کسی از آفریدگان، پیش تخت او نتوانستی گرفت، و گفته‌اند: که جمله مقابر بفرمود: تا دیوارها بلند کنند، چنانچه چشم او بر هیچ گور نیفتادی. و از تکبر او یکی آن بود: که بعد از فوت او هفت هزار دستارچه پادشاهانه یافتند همه دیبا و کتان، و توزی [۱] و مصری و زر کشیده و زر بافته مرصع. که دست و دهان و بینی بدان پاک کردی.

چنانچه قیمت آن مبلغ پنجاه هزار دینار سرخ برآمد. و چون او را وفات نزدیک رسید، بر مثالها و فرمانها نشان خود بنوشت، و بدست دبیر خود داد، که این فرمان نویس! چنانچه رای تو صواب بیند و از فوت من خلق را خیر مکن.

مدت چهار ماه موت او مخفی داشتند او را بر تخت می‌نشاندند، تا خلق او را می‌دیدند. چون مدت فوت او نزدیک آمد بفرمود: تا خاکستر بر زمین بگسترند، تا در آن میغلطید و میگفت، ما اغنی عنی مالیه، هلک عنی سلطانیه [۲] تا فوت شد در رمضان سنه اثنی و سبعین و ثلثمائه، الله الباقی.

الخامس المرزبان بن فنا خسرو الدیلمی

چون پدر او فوت شد، امیر المؤمنین الطائع لله، او را صمصام الدولت لقب دادند، و بجای پدر بنشانند، و او را اعزاز بسیار کرد، و در کشتی دجله بنزدیک سرای فنا خسرو آمد، و مرزبان پسرش را تعزیت کرد، و تشریفات وافر فرمود، و کارها در ضبط او باز گذاشت، و حرمت او موفور گردانید.

مرزبان بر کار می‌بود تا برادرش ابو الفوارس را واقعه پدر خبر شد بر وی خروج کرد. و الله الهادی.

السادس ابو الفوارس ما کان بن فنا خسرو دیلمی

امیر کرمان بود، چون فوت شد پدر او، اعزاز برادر بدار الخلافه بشنید از کرمان لشکر جمع کرد، به پارس آمد، و آن بلاد را بگرفت

[۱] در ترجمه راورتنی توزی مصری به اضافت آمده و توزی جامه نفیسی است منسوب به شهر توز پارس، که جامه‌های توزی از آنجا برند (سراج اللغات، حدود العالم).

[۲] قرآن، الحاقه ۲۹.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۴

و به اهواز رفت، و در ضبط آورد، و برادر خود ابی الحسن ابی شجاع بن فنا خسرو را از اهواز بیرون کرد، و بیصره آمد، و در تصرف خود آورد و روی به بغداد نهاد. چون خبر وصول و قصد او بغداد رسید، برادرش مرزبان بن فنا خسرو [۱] بطاعت و خدمت بنزدیک او آمد، ابو الفوارس ما کان برادر را بگرفت، و میل کشید، و میان ترک و دیلم حرب و منازعت آغاز شد، ترکان بغداد غالب آمدند، و از دیلمان بقدر چهار هزار مرد بقتل رسانیدند، و بعد از چند روز ابو الفوارس غالب و مسلط گشت و امیر المؤمنین الطائع لله او را شرف الدولت لقب داد، و بعد از وی خبر از اخبار دیالمه معلوم نگشت، که در قلم آمدی، این مقدار که در تواریخ بود (و) به تسماع روشن گشته بود آورده شد (تا) این کتاب از ذکر آن ملوک خالی نباشد. از ناظران امید عفو و اغماض میباشد [۲]، و الله الهادی و السلم (علی) من اتبع الهدی [۳].

[(۱)] اصل: فنا خسرو رسید.

[(۲)] تا اینجا در نسخه مطبوع کلکته طبع نشده، و از ابتدای طبقه (۱۱) آغاز می‌گردد، بنابراین طبقه (۱۱) با مطبوع کلکته مقابله می‌شود، و اختلافات نسخه مطبوع با اصل باشاره (مط) در حواشی نشان داده شده. کلمات بین قوسین در متن از اصل خطی نیست و از مطبوع کلکته گرفته شد. اما عبارات بین قلابین [] از نسخه اصل است، که در مطبوع کلکته نیست.

[(۳)] قرآن: طه ۴۷.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۵

الطبقة الحادية [(۱)] العشر السبکتگینه الیمنیة المحمودیه نور الله مضجعهما

اشاره

الحمد لله المحمود بكل لسان، المقصود بكل جنان [(۲)]، المعبود بكل مكان المسجد في كل أوان. و الصلاة على محمد المصطفى المبعوث في آخر الزمان صلى الله عليه و على آله و اصحابه خير آل و اخوان [(۳)].

اما بعد چنین می‌گوید: داعی مسلمانان منهاج سراج جوزجانی اصلح الله حاله و حقق آماله، که این اوراق مقصور است بر ذکر ملوک و سلاطین آل ناصر الدین سبکتگین، و سلطان یمین الدوله نظام الدین ابو القاسم محمود غازی انار الله برهانیهما، و کیفیت احوال ایشان، و بیان نسبت و آثار معدلت و اخبار سلطنت، و انقلاب دولت، و اعلاء مکت ملوک آن دودمان، از اول حال امیر غازی سبکتگین تا آخر عهد خسرو ملک که ختم ملوک آن خاندان بود بر سیل ایجاز و اختصار، تا این طبقات ملوک و امراء از انساب [(۴)] و القاب ایشان منور گردد، و صفحات این تاریخ به اسماء و احوال آن ملوک اسلام انار الله برهانیهم مشرف و مکرم باشد.

امام ابو الفضل الحسین [(۵)] بیهقی رحمه الله در تاریخ ناصری از سلطان سعید محمود طیب الله ثراه، چنین روایت کند: که از پدر خود امیر سبکتگین شنید: که پدر سبکتگین (را) قرا بجکم [(۶)] گفتندی (و نامش جوق بود. و غزگاو [(۷)] را بترکی بجکم خوانند) و معنی قرا بجکم سیاه غزگاو [(۷)] باشد، هر جا که در ترکستان نام او (به) شنیدندی، از پیش او هزیمت شدندی.

[(۱)] مط: الحادی

[(۲)] اصل: حنان. مط: جنان

[(۳)] اصل: و اخفران

[(۴)] اصل: انصاب.

[(۵)] اصل: ابو الحسن.

[(۶)] اصل و مط: قرا بجکم (در تمام موارد) که صحیح آن بجکم است به تصریح کاشغری: بجکم: به فتحه اول و سکون دوم و فتحه سوم، السوم و هو الحریره او ذنب بقر الوحش يتسوم به البطل يوم القتال و الغزیه تسمیه برجم (دیوان لغات الترك ۱: ۴۰۱).

[(۷)] کلمات بن قوسین در اصل نیست از مطبوع گرفته شد، که عوض غزگاو، غوغا طبع شده، ولی در این جا من این نام را مطابق برواجیکه در پامیر دارد نوشتم، برای شرح مزید (ر: ۱۸) اصل: غزگاو، مط: غوغا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۶

از جلادت و سخاوت او امام محمد علی ابو القاسم عمادی [(۱)] در تاریخ مجدول چنین آورده: که امیر سبکتگین از فرزندان

یزدجرد شهریار بود، و در آن وقت که یزدجرد در بلاد مرو در آسیای کشته شد، در عهد خلافت امیر المؤمنین عثمان رضی الله عنه، و اتباع (و اشیاع) یزدجرد به ترکستان افتاد (ند) و با ایشان قرابتی کردند. و چون دو سه بطن [(۲)] بگذشت ترک شدند، و قصرهای ایشان در آن دیار هنوز برجایست [(۳)]، و ذکر نسبت ایشان برین منوال بود (که در قلم آمد تا در نظر پادشاه عالم خلد الله ملکه و سلطانه و ناظران آید، انشاء الله العزیز) امیر سبکتگین (بن جوق) قرا بجمک بن قرا ارسلان [(۴)]، بن قراملت، بن قرا یغمان [(۵)]، بن فیروز، بن یزدجرد [بن] شهریار الفارس [ملک العجم] و الله اعلم (بالصواب) [(۶)] .

الاول الامیر الغازی الناصر لدين الله سبکتگین (عليه الرحمه و الغفران)

امام ابو الفضل بیهقی می‌آرد: که نصر حاجی مرد بازرگان [(۷)] بود در عهد امارت عبد الملک نوح سامانی سبکتگین را بخريد به بخارا برد، چون (آثار) کیاست و جلادت بر [(۸)] ناصیه او ظاهر بود، او را الپتگین امیر حاجب [(۹)] بخريد، و در خدمت الپتگین به طخارستان رفت. وقتی که ایالت طخارستان حواله او شد [و پس از آن چون ایالت خراسان به الپتگین حواله شد] امیر سبکتگین بخدمت او بود، چون الپتگین بعد از حوادث ایام بغزنین افتاد [(۱۰)] و ممالک زاولستان فتح کرد، و غزنین از دست (امیر) انوک [(۱۱)] بیرون کردند و امیر الپتگین بعد از هشت سال برحمت حق پیوست، پسر او اسحاق بجای پدر بنشست

[(۱)] مط: حمادی

[(۲)] مط: بطنی دو سه بگذشت

[(۳)] مط: برقرار است.

[(۴)] اصل: قرار بوار سلان

[(۵)] مط:

قرانعمان

[(۶)] در ترجمه راورتنی قرانعمان را پسر فیروز بمسینجان (برسینجان) نوشته. دول اسلامیة:

سبکتگین بن جوقی بیک بن قرا ارسلان بن قرا الب بن قرا نعمان بن مارسینجان بن فیروز بن یزدجرد

[(۷)] اصل: بازارکان

[(۸)] مط: در

[(۹)] اصل: امیر حاجی

[(۱۰)] مط: آمد

[(۱۱)] کذا فی الاصل ولی در ترجمه راورتنی امیر ابو بکر لاویک آمده، و نسخه مطبوع با خطی موافق است. دو کتور ناظم بحواله راورتنی و گردیزی (ص ۳۸۵) ابو بکر لاویک. دول اسلامیة: لاویک (ر: تعلیقات).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۷

و یا انوک مصاف کرد و هزیمت افتاد، و به بخارا رفت [و] بخدمت منصور نوح (تا) ایشان را مدد فرمود، تا باز آمد و غزنین بگرفت و بعد از یک سال اسحاق در گذشت، ملکا تگین را که مهتر ترکان بود بامارت بنشانند، و او مرد (ی) عادل و متقی بود از مبارزان جهان، ده [(۱)] سال در امارت بود و در گذشت، و امیر سبکتگین بخدمت او بود، و بعد از ملکاتگین امیر پری [(۲)] به امارت بنشست، و او مردی مفسد عظیم بود، جماعتی از غزنین بنزدیک ابو علی انوک چیزی نبشتند و او را استدعا کردند، ابو علی انوک پسر شاه کابل را بمدد آورد، چون در حد چرخ [(۳)] بهم رسیدند، امیر سبکتگین با پانصد ترک برایشان حمله برد [(۴)]، و ایشان

را بشکست، و خلق بسیار را بکشت و اسیر کرد، و دو [(۵)] پیل بگرفت و بغزنین آورد، و چون چنین فتحی بر دست او بر آمد همکنان از فساد پری سیر آمده بودند باتفاق امیر سبکتگین را بامارت بغزنین بنشانند، در بیست و هفتم شعبان [(۶)] سنه ست و ستین و ثلثمائه روز آدینه [(۷)] از بالاء قلعه با چتر لعل و علمها بجمعه آمد، و امارت و پادشاهی بروی قرار گرفت [(۸)]، و از غزنین لشکر باطراف برد، پس زمین داور، و زمین قصدار و بامیان و جمله طخارستان و غور در ضبط آورد، و از جانب هند جیپال [(۹)] را با پیلان و حشم انبوه بشکست، و بغراخان کاشغر [(۱۰)] را از خاندان سامانیان دفع کرد و ببلخ آمد، و امیر بخارا را بتخت باز [(۱۱)] فرستاد، و در عهد او کارهای بزرگ برآمد، و ماده فساد باطنیه از خراسان قلع کرد، و در شوال سنه اربع و ثمانین و ثلثمائه امیر محمود را سپهسالاری خراسان دادند، و سیف الدوله لقب شد، و امیر سبکتگین را الناصر الدین الله [(۱۲)] لقب شد، و ابو الحسن سیمجور [(۱۳)] را دفع کردند، و خراسان صاف شد [(۱۴)] از خصمان ایشان

[(۱)] مط: دو سال. راورتی: ده سال

[(۲)] اصل و مط: پری. دوکتور ناظم پیری یا پری تگین، عوفی (ورق ۳۹۱): پیرای. ترجمه راورتی: پیری

[(۳)] چرخ موجوده لوگر جنوب کابل

[(۴)] مط: برایشان زد.

[(۵)] مط و ترجمه راورتی ده پیل

[(۶)] اصل: در هفتم شعبان. راورتی و مط: مانند متن

[(۷)] مط: جمعه

[(۸)] اصل: و آن امارت و پادشاهی بود برو قرار گرفت

[(۹)] اصل. جانب هند و جیپال

[(۱۰)] اصل:

کاشفور

[(۱۱)] اصل: بار

[(۱۲)] کذا در اصل و راورتی. مط: ناصر الدین البیرونی و گردیزی: ناصر الدین و الدوله.

[(۱۳)] اصل: ابو المحسن. در حاشیه مط بحواله یکی از نسخ: سمجور.

[(۱۴)] مط: دفع کرد و خراسان صاف گشت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۸

امیر سبکتگین مرد عاقل و عادل و شجاع و دین دار و نیکو عهد و صادق قول [(۱)] و بی طمع از مال مردمان، و مشفق بر رعیت و منصف بود، و هر چه در امر او ملوک از اوصاف حمیده بیاید [(۲)]، حق تعالی جمله او را کرامت کرده بود، و مدت ملک او بیست سال بود، و عمر او پنجاه و شش سال بود، و وفات او بحدود بلخ به دیه مدر روئی [(۳)] بود، در سنه سبع [(۴)] و ثمانین و ثلث مائه.

و الله اعلم (بالصواب).

الثانی السلطان الاعظم یمین الدوله محمودالغازی [(۵)]

السلطان الاعظم یمین الدوله، نظام الدین ابو القاسم محمود بن سبکتگین انار الله برهانه. سلطان غازی محمود پادشاه بزرگ بود، اول

کس را که در اسلام از پادشاهان بلقب سلطانی خطاب کردند او بود از دار الخلافه [(۶)].
ولادت او در شب عاشور [(۷)] سنه احدی و سبعین و ثلث مائه بود، در هفتم سال از ولایت بلکاتگین [(۸)]. و پیش از ولادت او
بیک ساعت، امیر سبکتگین بخواب دیده بود: که در میان خانه او را از آتشدان درختی برآمدی و چنان بلند شدی، که همه جهان
در سایه او پوشیده گشتی. از فرع این [(۹)] خواب، چون بیدار شد دران اندیشه بود، که تعبیر چه باشد؟ مبشری [(۱۰)] درآمد و
بشارت داد: که حق تعالی ترا پسری داد. سبکتگین شادمان گشت و گفت: پسر را محمود نام کردم، و هم دران شب که ولاده او
بود، بتخانه و یهند (که در حدود پرشاور بود).

[(۱)] مط: صادق القول

[(۲)] مط: و هر چه ولادت و امراء و ملوک را از اوصاف حمیده بیاید.

[(۳)] اصل: دیه بر بل مدوری. مط: بر مل مدوری. راورتی از روی اختلاف نسخ: مادر و موی بارمل ماد روی، مد روی. در یکی از
نسخ خطی: ترمز. چون این نام شرحی لازم دارد به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود (ر: ۱۹).

[(۴)] اصل: ست. مط و راورتی و قول جمهور: سبع.

[(۵)] اسمای اولاد محمود در اصل و مط مانند متن است، اما راورتی: اسماعیل، نصر، محمود، حسین حسن، یوسف

[(۶)] مط: کردند از دار الخلافه محمود بود

[(۷)] مط: ولادت او شب عاشورا.

[(۸)] مط: در هفتم سال از زمان امیر ملکاتگین

[(۹)] مط: آن

[(۱۰)] مط: که مبشری.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۲۹

بر لب آب سدره [(۱)] بود، بشکست و او را مناقب بسیار مشهور است [(۲)]، و طالع او با طالع (صاحب) ملت اسلام موافق بود. در
سنه سبع و ثمانین و ثلثمائه ببلخ بر تخت پادشاهی بنشست [(۳)] و تشریف دار الخلافه پوشیده، و درین عهد مسند خلافت بامیر
المؤمنین القادر بالله مزین بود. چون به پادشاهی نشست، اثر او در اسلام بر جهانیان ظاهر است [(۴)]، که چندین هزار بتخانه را
مسجد کرد، و شهرهای هندوستان را بکشاد، و رایان هند را مقهور گردانید، و جیپال را که بزرگ ترین رایان هند بود بگرفت، و در
من یزید بخراسان بداشت و بفرمود: تا هشتاد درم او را بخریدند. و لشکر بجانب نهر واله و گجرات برد، و منات را از سومنات
بیاورد، و چهار قسمت کرد: یک قسم بر در مسجد جامع غزنین نهاد، و دیگر قسم بر در کوشک سلطنت، و یک قسم بمکه فرستاد،
و یک قسم بمدینه [(۵)]. و عنصری درین [(۶)] فتح قصیده مطول گفته است، این دو بیت آورده شد:

نظم [(۷)]

تا شاه خسروان سفر سومنات کرد آثار غزو را علم [(۸)] معجزات کرد

شطرنج ملک باخت ملک با هزار شاه هر شاه را به لعب دگر شاه مات کرد و در (ین) سفر آنچه از کرامات [(۹)] او ظاهر شد [(۱۰)] یکی آن بود: که چون از سومنات بازگشت بزمین سند و منصوره، خواست تا بر راه [(۱۱)] بیابان لشکر اسلام را از ان دیار
بیرون آورد، بفرمود: [(۱۲)] تا راهبران (را) حاصل کردند. هندوئی پیش آمد، و دلالت راه قبول کرد، شاه [(۱۳)] با لشکر اسلام
روی براه آوردند [(۱۴)] چون یک شبانروز [(۱۵)] راه قطع کردند و وقت نزول کردن لشکر آمد، چندانکه آب طلب کردند به
هیچ طرف نیافتند [(۱۶)] سلطان فرمود

[۱] در تحقیق نامه‌های بتخانه و پرشاور و آب سدره (ر: ۲۰)

[۲] مط: مناقب بسیار است و مشهور

[۳] مط: نشست

[۴] مط: ظاهر گشت.

[۵] مط: یک قسم بمکه و یک قسم بمدینه فرستاد

[۶] مط: و درین فتح عنصری

[۷] مط: شعر

[۸] اصل: سفر معجزات

[۹] اصل: کرامات

[۱۰] اصل: ظاهر است

[۱۱] مط: براه

[۱۲] مط: فرمود

[۱۳] اصل: آن شاه

[۱۴] اصل: آورد

[۱۵] مط: شباروز

[۱۶] جمله بین قوسین در اصل نیست، از مط است، بعد از قطع کردند در اصل چنین است: هیچ جاء آب نیافتند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۰

تا دلیل راه پیش آوردند، و تفحص فرمود [۱]، آن هندو که دلیل بود گفت: من خود را فداء بت منات کرده‌ام [۲] و ترا و

لشکر ترا [۳] درین بیابان آوردم، که [به] هیچ طرف آب نیست، تا هلاک گردند.

سلطان [فرمود و] فرمان داد: تا آن هندو را بدوزخ فرستاد (ند)، و لشکر را منزل فرمود و صبر کرد تا شب در آمد، از لشکر بیک

طرف رفت و روی بر زمین نهاد، و از حضرت ذو الجلال و الاکرام بتضرع خلاص طلبید چون شب پاسی بگذشت [۴]، برطرف

شمال از لشکر روشنائی ظاهر شد سلطان فرمود: تا لشکر در عقب او بدان طرف روان شدند. چون روز شد حق تعالی لشکر اسلام را

بمنزلی رسانید که آب بود، همه مسلمانان بسلامت از آن بلا خلاص یافتند، رحمه الله [علیه].

حق تعالی آن پادشاه را کرامات و علامات بسیار داده بود، و از آلت و عدت و تجمل آنچه او را بود، بعد ازو هیچ پادشاه را جمع

نشد (و) دو هزار و پانصد پیل بود [۵] بر درگاه (او و) چهار هزار غلام ترک و شاق [۶] که در روز بار (او) بر میمنه و میسر

تخت [او] بایستادندی (و ازین غلامان) دو هزار غلام با کلاه چهار پر، و با گرزهای زرین بر راستاء [۷] او بود (ندی) و دو هزار

غلام با کلاه دو پر با گرزهای سیمین بر چپای [۸] او ایستادندی.

آن پادشاه بمردی و شجاعت و تدبیر و رایه‌اء صواب، ممالک اسلام را که بر طرف مشارق بود بگرفت، و تمامت عجم از خراسان و

خوارزم و طبرستان و عراق و بلاد نیمروز و فارس و جبال غور و طخارستان، همه در ضبط بندگان او آمد، و ملوک ترکستان او را

منقاد گشتند، و پل بر جیحون بست و لشکر را بزمین توران برد و قدر خان ترک با او [۹] دیدار کرد. خاقان ترکستان جمله او را

خدمت کردند [۱۰] و در بیعت او آمدند.

[(۱)] مط: کردند

[(۲)] مط: کردم

[(۳)] مط: لشکر را

[(۴)] اصل: چون شب شد

[(۵)] اصل:

داشت

[(۶)] اصل اشاق: مط: و شاق بضم یا کسر اول خدمتگار و غلام ساده روی یا کنیزک باشد ترکیست (غیاث، برهان)

[(۷)] مط: براستای او

[(۸)] اصل: بر چپ او

[(۹)] اصل: باو

[(۱۰)] مط: دیدار کرد و خانان ترک با او دیدار کردند و او را خدمت کردند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۱

و بالتماس ایشان پسر سلجوق را که همه خانان [(۱)] ترک بجلادت او درمانده بودند، با اتباع ایشان از جیحون بطرف خراسان بگذرانید و عقلاء آن عصر این [(۲)] معنی را از وی خطا دیدند، که ملک فرزندان او در سر ایشان شد. و بزمین عراق رفت، و آن بلاد را فتح کرد و عزیمت خدمت دار الخلافه کرد، هم بفرمان امیر المؤمنین بازگشت و بغزنین آمد و در گذشت، و مدت عمر او شست (و) یک سال بود، و عهد ملک او سی و شش سال بود [(۳)]، وفات او در سنه احدی و عشرين و اربعمائه بود، رضی الله عنه.

حق تعالی سلطان السلاطین [(۴)] ناصر الدنيا و الدین ابو المظفر محمود بن التتمش [(۵)] السلطان را بر تخت سلطنت باقی و پاینده دارد. آمین [و] رب العالمین.

الثالث محمد بن محمود

جلال الدولة محمد، امیر [(۶)] فاضل و نیکو سیرت بود، و از وی اشعار عربیت [(۷)] بسیار روایت کنند، و چون [(۸)] سلطان محمود علیه الرحمه [(۹)] پدرش از دار فنا (بدار بقا) رحلت کرد، سلطان مسعود برادرش بعراق بود، ملوک و اکابر مملکت [(۱۰)] محمودی باتفاق، سلطان محمد را بتخت غزنین نشانند در سنه احدی و عشرين و اربعمائه. اما او مرد (ی) نرم مزاج بود، و قوت دل و ضبط ملک [(۱۱)] نداشت. جماعتی که دوستداران مسعود بودند، بنزدیک او مکتوب فرستادند بعراق، (و) سلطان مسعود از عراق بعزیمت غزنین لشکر کرد [(۱۲)] و روی بغزنین نهاد، و چون خبر وصول و عزیمت او بغزنین رسید، محمد لشکر را مستعد گردانید، و پیش برادر باز رفت [(۱۳)]، و علی قریب حاجب بزرگ بود و سرلشکر، چون (به) تکیناباد رسید، خبر آمدن مسعود به لشکرگاه سلطان محمد رسید، محمد را بگرفتند، و میل کشیدند و محبوس کردند، و علی قریب لشکر را به طرف هرات باستقبال سلطان مسعود برد، چون بیک منزل برسید، بخدمت سلطان رفت

[(۱)] اصل: همه خاقان

[(۲)] اصل: آن

[(۳)] اصل: سی و شش و یک سال، مط: ۳۶ سال، راورتی: ۳۳ سال

[۴] مط: سلطان معظم

[۵] مط: التمش برای شرح (ر: ۴۹)

[۶] مط: مردی فاضل

[۷] مط:

اشعار غریبه راورتنی: از وی اشعار عربیت روایت بسیار کنند

[۸] اصل: که چون

[۹] مط: رحمه الله

[۱۰]: مط دولت محمودی

[۱۱] مط: معالک

[۱۲] مط: بر عزیمت غزنین لشکر عراق و خراسان جمع کرد

[۱۳] مط: شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۲

مسعود فرمان داد تا او را بگرفتند، و جمله لشکر او را غارت کردند، و درین کورت مدت ملک او هفت ماه بود، و چون سلطان مسعود [شهید] در ماریکله [۱] صاحب واقعه شد، سلطان محمد را کورت دیگر اگر چه مکفوف البصر بود بیرون آوردند و بر تخت نشانند. و لشکر (را) از آنجا بطرف غزنین آورد، و سلطان مودود بن مسعود از غزنین بر عزیمت انتقام پدرش (پیش) عم [او] باز آمد و مصاف کرد او را بشکست، و او را و فرزندانش او را شهید کرد، و در کورت دوم چهار ماه پادشاه بود و درگذشت (رحمه الله علیه) و مدت عمر او چهل و پنج سال بود و شهادت او در سنه اثنین و ثلثین [۲] و اربعمائه، و الله اعلم.

الرابع الناصر لدين الله مسعود الشهيد

سلطان مسعود شهید را لقب الناصر لدين الله بود [۳]، و کنیت او ابو مودود و مسعود نام او بود، و ولادت او و برادر او سلطان محمد انار الله برهانها در یک روز بود. و سلطان مسعود شهید نور الله مضجعه در سنه اثنین و عشرين و اربعمائه به پادشاهی نشست، و او در سخاوت تا حدی بود، که او را ثانی امیر المؤمنین علی گفتندی رضی الله عنه، و در شجاعت ثانی رستم. گرز او را هیچ مرد بیک دست از زمین بر نتوانستی گرفت، و تیر او بر هیچ بیل آهنی نه ایستادی [۴]، پدرش (سلطان) را از وی رشک آمدی و او را پیوسته سر کوفته میداشتی، و محمد را عزیز داشتی [۵]، تا حدی که از دار الخلافه التماس نمود: که اسم محمد را و لقب او را، بر لقب و اسم [۶] مسعود در مخاطبه مقدم داشتند.

خواجه ابو نصر مشکان روایت میکند: که چون این [۷] مثال، در بارگاه محمود (ی) بخواندند، بر دل ما و جمله ملوک و اکابر حمل [۸] آمد

[۱] اصل: ماریکلی. مط: ماریکله. راورتنی: ماریکله. گردیزی: رباط ماریکله. ابن اثیر (۹: ۲۰۲) چون مسعود از سیحون عبره کرد، در رباط ماریکله تحصن جست راورتنی: بین راولپندی و اتک چند میل بشرق حسن ابدال ماریکله موجود است.

[۲] اصل: در سنه اثنین و اربعمائه. مط در حاشیه اسماء اولاد محمد را چنین آورده: مؤید الدوله احمد، عبد الرحمن، عبد الرحیم (این نامها فقط در دو نسخه است) راورتنی: پسران محمد: عبد الرحمن، عبد الرحیم، احمد بودند. اصل چیزی ندارد.

[۳] مط: شهید را ناصر الدین لقب بود، و کنیت او ابو مسعود (ابو سعد) و ولادت الخ

[۴] مط: بر هیچ بیل آهنی ایستاد نکردی راورتنی: مانند متن.

[۵] مط: میداشتی

[۶] اصل: و لقب او را و اسم مسعود را مخاطبه مقدم داشتند

[۷] مط: آن

[۸] اصل: جمله آمد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۳

چون آثار سلطنت و شهامت بر ناصیه مسعود زیادت بود. چون سلطان مسعود از پیش پدر بیرون آمد، من که ابو نصر مشکانم، در عقب مسعود برافتم و گفتم:

ای شاهزاده! بسبب [(۱)] این تاخیر لقب مبارک، در مثال خلافت، بر دل ما بندگان عظیم حمل آمد سلطان مسعود گفت [(۲)]: که هیچ غمناک مباش، شونده‌یی که:

«السیف اصدق انباء من الکتب» مرا فرمود: باز گرد، چون باز گشتم، در حال و ساعت منهیان از ان متابعت من مر مسعود را، به سلطان خیر کردند [(۳)]، مرا طلب فرمود، بخدمت محمود رفتم فرمود: که در عقب مسعود چرا می‌رفتی؟

و چه میگفتی؟ تمام ماجرا حال بی نقصان باز گفتم، که از مخفی داشتن خوف جان بودی. سلطان فرمود: که من میدانم، که (در) این همه ابواب مسعود بر محمد ترجیح دارد، و بعد از فوت من، ممالک به مسعود خواهد رسید این تکلیف برای آن میکنم: تا این محمد بیچاره در عهد من، اندک حرمتی و تمتعی بیند، که بعد من مسلمش [(۴)] نخواهد شد، رحمه الله علیهم [(۵)].

ابو نصر مشکان میگوید: که در (ین) حدیث از دو چیز عجب داشتیم: یکی از جواب مسعود، که مرا بوجه فضل [(۶)] و علم گفت. دوم از شهامت و ضبط محمود، که بدان مقدار مشایعه بر وی مخفی نماند. سلطان محمود چون عراق بگرفت، تخت آن ممالک به مسعود داد، و پیش از آن شهر [(۷)] هرات و خراسان با اسم او بود، چون او بتخت سپاهان بنشست، ولایت ری و قزوین و همدان، و ولایت طارم جمله بگرفت، و دیلمان را مقهور کرد، و چند کورت تشریف دار الخلافة پوشید، و بعد از فوت محمود بغزنین آمد، و ممالک پدر را ضبط کرد، و چند کورت بهندوستان لشکر آورد، و غزو بسنت کرد، و کورت دوم بطبرستان و مازندران رفت، و در آخر عهد او سلجوقیان خروج کردند و سه کورت مصاف ایشان بشکست در حدود مرو و سرخس، بعاقبت چون تقدیر این [(۸)] بود: که ملک خراسان به آل [(۹)] سلجوق رسد، در طالقان

[(۱)] مط: به جهت

[(۲)] مط: فرمود

[(۳)] مط: سلطانرا خبر کرده بودند

[(۴)] اصل: مسکین نخواهد شد

[(۵)] اصل:

علیه

[(۶)] اصل: مرا خواجه بو فضل و علم

[(۷)] اصل: شهریار هرات

[(۸)] مط: آن

[(۹)] اصل: باک بسلجوق.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۴

با ایشان مصاف کرد، سه روز متواتر قتال و جدال [(۱)] کرد، روز سیوم که جمعه بود، سلطان منهزم شد، و از راه غرجهستان بغزنین آمد، و از غایت خوف که بر وی مستولی بود خزاین بر گرفت [(۲)] و بطرف هندوستان آمد، و در ماریگله (بندگان) ترک و هند بر وی خروج کردند، و او را بگرفتند، و محمد را بر تخت نشاندند، و او را بحصار گیری [(۳)] فرستاد، و در شهر سنه اثنین و ثلثین و اربعمائه شهادت یافت، و مدت ملک او نه سال بود و چیزی.

[و مدت عمر او چهل و پنج سال بود] رحمه الله علیه (و السلام علی من اتبع الهدی) [(۴)]

الخامس مودود بن مسعود بن محمود

شهاب الدولت ابو سعد مودود بن ناصر لدین الله مسعود. چون خبر شهادت پدر بشنید [(۵)]. بر تخت پدر به پادشاهی بنشست [(۶)]، و سلطان مسعود وقتی که بطرف هندوستان میرفت، او را در ممالک غزنین و مضافات (آن) به نیابت خود نصب فرمود [(۷)] در سنه اثنین و ثلثین و اربعمائه به تخت بنشست [(۸)] و بجهت انتقام پدر لشکر جمع کرد، و روی بطرف هندوستان آورد، [(۹)] و با سلطان محمد بن محمود که عم او بود، و او را حشمه‌اء مخالف از حبس بیرون آورده بودند و بر تخت نشانده و پیش او کمر بسته، و امراء [خلاف] هندوستان او را منقاد گشته، و ترکان محمودی و مسعودی، که با سلطان محمود غدر و خلاف کرده بودند، جمله با او [(۱۰)] جمع شده بودند، و مدت چهار ماه او را فرمانده گردانیده میان مودود و محمد عم او مصاف شد. حق تعالی مودود را نصرت بخشید در حدود ننگرهار [(۱۱)] محمد گرفتار شد، با جمله فرزندان و اتباع. سلطان مودود [(۱۲)] کین پدر بازخواست [(۱۳)] (و) کشندگان پدر را از ترک

[(۱)] اصل: صیال. مط: جدال

[(۲)] مط: بگرفت

[(۳)] اصل و مط: کیری. راورتی گیری نویسد و گوید که بیهقی نیز گیری نوشته. و بعضی از مورخان کیری و کیرا هم آورده‌اند در ابن اثیر (ص ۲۰۲ ج ۹) نام این قلعه کیکی نوشته شده در گردیزی (ص ۸۷-۸۸) قلعه کسری است. (ر: ۴۱)

[(۴)] در اصل اسامی اولاد مسعود زیست، مط در حاشیه فقط بحواله یک نسخه خطی اسامی اولاد مسعود چنین است: محمد، موجود مودود. ابراهیم، ایزدیار، فرخزاد، شجاع، مردانشاه، علی

[(۵)] مط: شنید

[(۶)] مط: نشست

[(۷)] مط: کرده بود

[(۸)] مط: نشست

[(۹)] مط: نهاد

[(۱۰)] اصل: باو

[(۱۱)] مط: تکرهارود. راورتی: نگرهار. نگرهار که ولایت مشرقی افغانی را تاکنون ننگرهار گویند و مرکز آن جلال‌آباد است. اصل: نگرهار.

این نام خیلی قدیم است. و در زبان پشتو هم تاکنون زنده است. در متون دوره تیموریان هند نیز بنظر می‌آید

[(۱۲)] اصل: محمود

[(۱۳)] اصل: ازو بخواست.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۵

و تاجیک [(۱)] بقتل رسانید، و او را صیتی و نامی (از ان حاصل) شد، و ممالک در ضبط او بود [(۲)]، و مدت نه سال ملک راند، و در سنه احدی و اربعین و اربعمائه برحمت حق پیوست، و مدت عمر او سی و نه سال بود، و الله اعلم بالصواب [(۳)] .

السادس علی بن مسعود و محمد بن مودود بالشکره [(۴)]

هر دو شاهزاده عم و برادر زاده را ترکان و اکابر مملکت بتخت نشاندند [(۵)] و هر کس کاری بر دست گرفت (و) چون ایشان را رای و تدبیر و ضبط [(۶)] نبود، خلل بحال لشکر و رعایا راه یافت. بعد از دو ماه سلطان عبد الرشید را به تخت نشاندند، و ایشان را به قلعه باز فرستادند (و الله اعلم بالصواب).

السابع عبد الرشید بن محمود

سلطان بهاء الدوله عبد الرشید بن محمود بن تخت نشست در سنه احدی و اربعین و اربعمائه، و او مرد فاضل و عاقل بود، و اخبار سماع داشت، و روایت کردی [(۷)]، (اما) قوت دل و شجاعت چندان نداشت. چون تبدیل [(۸)] و تحویل مملکت متعاقب شد، سلجوقیان را از خراسان، طمع ملک غزنین افتاد، تخت خراسان به داود [(۹)] در رسید، و الپ ارسلان پسرش لشکر کشی پدر [(۱۰)] شده عزیمت غزنین کردند، الپ ارسلان از طرف طخارستان با لشکر انبوه در آمد پدرش داود از راه سیستان به بست آمد. سلطان عبد الرشید لشکر مستعد گردانید و طغرل را که یکی از بندگان محمود بود، و در غایت جلادت برایشان سالار کرد، بطرف الپ ارسلان فرستاد، در پیش دره خمار [(۱۱)] الپ ارسلان را بشکست، و از آنجا به [(۱۲)] بست آمد بر سبیل تعجیل، چون با داود مقابل شد داود از پیش او برفت، و او در عقب او بسیستان رفت، و بیغو [(۱۳)] عم داود را بشکست. چون چنین دو سه فتح او را برآمد بغزنین باز آمد

[(۱)] مط: تازیک.

[(۲)] در بعضی نسخ خطی: و هر که بخون پدر او متهم بود جمله را بکشت و بغزنین باز آمد، و اطراف ممالک پدر را ضبط کرد

[(۳)] در حاشیه مط اسمای اولاد مودود چنین است: منصور، محمد، سلیمان محمود. اصل: ندارد

[(۴)] مط: با شرکت هر دو

[(۵)] مط: بنشانند

[(۶)] مط: و ضبطی

[(۷)] اصل:

کردند

[(۸)] مط: تبدیل

[(۹)] اصل: بدو رسیده بود

[(۱۰)] مط: لشکر کشی و بدره شده

[(۱۱)] ر: ۲۱

[(۱۲)] مط: بجانب بست

[۱۳] اصل: بیغر: مط و راورتی و راحة الصدور: بیغو.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۶

و سلطان عبد الرشید را بگرفت و بکشت، و خود بر تخت نشست، ملک او دو نیم سال [(۱)] بود، و [غایت] عمر او سی سال، و الله اعلم.

الثامن طغرل ملعون

طغرل بنده محمود بود و در غایت جلادت و شجاعت بود، و در عهد سلطان مودود [(۲)] از غزنین به خراسان رفته بود، و بخدمت سلجوقیان پیوسته، و مدتی آنجا بود و مزاج جنگهای ایشان را دریافته، و در وقت عبد الرشید بغزنین باز آمد، و عبد الرشید را بگرفت و بکشت با یازده شاهزاده دیگر [(۳)] و بر تخت غزنین بنشست و چهل روز ملک راند، و بی رسمی و ظلم بسیار کرد، او را گفتند (ی) که ترا طمع ملک از کجا افتاد؟ گفت: وقتی که عبد الرشید مرا بجنگک الپ ارسلان میفرستاد با من عهد کرد، و دست در دست من داده بود خوف جان بر وی (چنان) غالب شده بود: که آواز لرزه از استخوانهای او بسمع من میرسید [(۴)]. دانستم که ازین مرد بد دل هرگز کاری و پادشاهی نیاید مرا طمع ملک افتاد. چون چهل روز از ملک او بگذشت، ترکی بود نوشتگین نام سلاحدار بود، پس پشت طغرل ایستاده بود [(۵)]، با دیگری یار شد، طغرل را بکشتند [(۶)]، و سر او بیرون آوردند، و بر چوبی کردند و گرد شهر گردانیدند، تا خلق ایمن شدند، و الله اعلم (بالصواب و الیه المرجع و المآب).

التاسع فرخزاد بن مسعود [(۷)]

چون خدای تعالی بد کردار بهاء طغرل به وی رسانید، و خلق را از جور و ظلم بی نهایت او خلاص داده [(۸)]، (از) شاهزادگان مسعودی دو کس در قلعه برغند [(۹)] باقی بودند: یکی ابراهیم، دوم فرخزاد، و طغرل ملعون بجهت

[(۱)] اصل: دو سال مط و راورتی: دو نیم سال

[(۲)] اصل: محمود. مط و راورتی: مودود

[(۳)] مط: با یازده پادشاه زاده دیگر بکشت

[(۴)] اصل: که از دره آواز ار استخوانها بسمع من

[(۵)] اصل: سر پشت او بود

[(۶)] مط: و با یار دیگر بیعت کرد و طغرل را در تخت بکشت.

[(۷)] راورتی گوید: که گزیده و فصیحی و تاریخ ابراهیمی، فرخزاد را پسر عبد الرشید ملقب به جمال الدوله نوشته اند آن پول در دول اسلامیة سیف الدوله فرخزاد بن مسعود.

[(۸)] مط: و خلق را از وی و از ظلم بی نهایت و خلاص بخشید

[(۹)] اصل و مط: بزغند، راورتی و پ: برغند، برای تحقیق (ر: ۲۲).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۷

کشتن ایشان، جماعتی به قلعه برغند فرستاده بود، تا ایشان را هلاک کنند. کوتوالی که در آن قلعه بود، یک دو روز [(۱)] در آن باب تأملی کرده بود، و آن جماعت را بر در قلعه بداشته، بر قرار آنچه دیگر روز به قلعه آیند، و آن فرمان [(۲)] بد را بامضا رسانند، که ناگاه مسرعان در رسیدند و خبر کشتن طغرل ملعون بیاوردند.

چون آن ملعون در غزنین بر دست نوشتگین کشته شد، اکابر مملکت و ملوک و حجاب، تدبیر پادشاهی کردند معلوم شد: که دو تن در قلعه برغند باقیست [(۳)]، جمله روی به قلعه برغند نهادند، و خواستند که ابراهیم را بتخت نشاند، اما ضعفی بر تن مبارک او استیلا یافته بود و توقف را مجال نبود [که] فرخزاد را بیرون آوردند و مبارکباد سلطنت گفتند. روز شنبه نهم ماه ذی القعدة سنه ثلاث و اربعین و اربعمائه [سلطان فرخزاد را بر تخت نشاندند] او مرد (ی) حلیم و عادل بود، چون بتخت نشست، ولایت زاولستان که بسبب عوارض (و مونات) [(۴)] خراب شده بود، خراج آن ببخشید تا آبادان شد، و اطراف ممالک در ضبط آورد، و با خلق نیکوئی کرد (و) هفت سال ملک راند، ناگاه بزحمت قولنج برحمت حق پیوست. در سنه احدی و خمسین و اربعمائه (و) مدت عمر او سی و چهار سال بود، رحمه الله علیه.

حق تعالی سلطان سلاطین روی زمین، ناصر الدنیا و الدین، ظل الله فی العالمین، شهاب سماء خلافت، ناشر العدل و الرأفة، محرز ممالک الدنیا مظهر کلمة الله العلیا، ذی (الامن) و الامان، لاهل الایمان، وارث ملک سلیمان ابو المظفر محمود شاه بن التتمش [(۵)] السلطان را سالهای بسیار بر سریر ملک داری. با توفیق عدل و احسان باقی دارد. الحمد لله العلی الکبیر [و الله اعلم بالصواب].

[(۱)] مط: یک روز

[(۲)] اصل: و از فرمان

[(۳)] مط: باقی‌اند

[(۴)] اصل: مونات ندارد، مط:

موتان. راورتی از نسخ خطی: مونات. و مونت: بار و گرانی و تعب است (صراح).

[(۵)] مط: التمش (ر: ۴۹).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۸

العاشر السلطان ابراهیم سید السلاطین (رحمة الله عليه)

اسمای اولاد سلطان ابراهیم: محمود، اسحق، یوسف، نصر، علی، شهرزاد [(۱)] خورشید [(۲)] ملک، خوب‌چهر، آزادمهر، ملک [(۳)] چهر، آزادچهر [(۴)] فیروز شاه [(۵)] توران ملک [(۶)]، ملک زاد، شمس الملک شیر ملک [(۷)]، ملک شیر [(۸)]، مسعود، ایران ملک، گیهان‌شاه جهان‌شاه، میرانشاه، تغانشاه [(۹)]، ارسلانشاه، طغرل شاه فتلعشاه، مؤید شاه، سلطان‌شاه، ملک شاه، خسرو شاه، فرخ‌شاه بهرام‌شاه، دولت شاه، طغشاه [(۱۰)].

سلطان ظهیر الدوله و نصیر المله رضی الدین ابراهیم بن مسعود علیه الرحمه، پادشاه بزرگ (و) عالم و عادل و فاضل و خدای ترس و مهربان و عالم دوست، و دین‌پرور و دیندار بود، چون سلطان فرخزاد بتخت نشسته بود ابراهیم را از قلعه برغند به قلعه نای [(۱۱)] آورده بودند. چون امیر فرخزاد فوت شد، همه باطن‌ها بر سلطنت ابراهیم قرار گرفت. سرهنگ حسن بخدمت او رفت، باتفاق اهل مملکت او را از قلعه نای بیرون آوردند روز دوشنبه بر طالع همایون [(۱۲)] در صفا یمینی بر تخت (ب) نشست، و روز دوم شرط ماتم امیر حمید فرخزاد بجای آورد، و تربت (او) و آباء و اجداد خود زیارت کرد، و همه اعیان و امثال در خدمت او پیاده برفتند به هیچکس التفات نکرد، بدین سبب هیبتی [(۱۳)] در دل خلق متمکن شد

[(۱)] مط: شهزاده شهر داد. راورتی: بهزاد

[(۲)] مط: چهر ملک. متن راورتی: خورشید ملک.

در یک نسخه خطی راورتی: منوچهر

[۳] راورتی: مهر ملک هم آمده.

[۴] راورتی: آزاد ملک

[۵] مط: شاه فیروز

[۶] راورتی: نورانشاه،

[۷] مط:

شهر ملک:

[۸] مط: ملک داد. راورتی ملک داد را جداگانه می آورد.

[۹] متن راورتی: یغانشاه از روی یک نسخه: تغانشاه

[۱۰] راورتی: ترکانشاه راورتی این نام‌ها را هم آورده که اصل و مط ندارد: امیر شاه، نه فیروزه، تهمتن شاه

[۱۱] نای قلمتی بود. محبس غزنویان، که در حبسیات مسعود سعد سلمان و در کتب دیگر تاریخی ذکر آن می آید و اکنون در

اجرستان شمال غرب غزنه بنام نی قلعه موجود است

[۱۲] مط: میمون

[۱۳] راورتی:

هیبتی از سلطنت او در دل.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۳۹

و چون خبر او به داود سلجوقی رسید در خراسان، معارف فرستاد و با او صلح کرد، و بعد از داود الپ ارسلان، بران عهد ثابت بود و ممالک اجداد خود در ضبط آورد، و خللی که [۱] در مملکت افتاده بود بسبب حوادث ایام وقایع عجیب جمله در عهد او بقرار باز آمد، و کار مملکت محمودی از سر تازه شد، خرابی‌ها (ی ولایت) عمارت پذیرفت، و چند باره (و) قصبه بنا کرد [۲]، چون خیر آباد [حرز آباد] و ایمن آباد [۳] و دیگر اطراف.

در عهد او عجایب و نوادر بسیار ظاهر شد، و داود سلجوقی که برق جهنده را مانست، در تاخت و باخت و جدال [۴] و قتال و ملک گیری در عهد ابراهیم (او) برحمت حق پیوست. و ولادت ابراهیم در سال فتح گرگان سنه اربع و عشرين و اربع مائه بود ولایت هرات. و آن پادشاه را چهل دختر بود و سی و شش پسر. جمله دختران او بسادات کرام و علماء با نام داد، و یکی از آن ملکات در حباله جد سیوم [۵] منهاج سراج بوده است، و سبب نقل اجداد کاتب از جوزجان بدین سبب بود: که امام عبد الخالق جوزجانی که بالاء طاهر آباد غزنین خفته است در جوزجان بخواب دید، که هاتفی او را گفت: که برخیز بغزنین رو، و زن خواه! چون بیدار شد، ظنش افتاد، که مگر این خواب شیطانست، تا سه روز سه کرت متواتر این خواب بدید، بر حکم این خواب بغزنین آمد، و یکی از آن دختران در حکم او آمد و او را از آن ملکه پسری آمد، ابراهیم نام کرد، و این ابراهیم پدر مولانا منهاج الدین عثمان بن ابراهیم بود، رحمه الله علیهم اجمعین و مولانا منهاج الدین پدر مولانا سراج الدین اعجوبه الزمان، پدر منهاج السراج بود [۶] و سلطان ابراهیم رحمه الله علیه پادشاه مبارک عهد بود، و ملک او چهل و دو سال بود

[۱] اصل: و بر خللی

[۲] مط: فرمود

[۳] حرز آباد تنها در اصل آمده در مط نیست. راورتی: جترآباد JATRABAD خیر آباد و ایمن آباد نوشته

[۴] اصل: و صیال

[۵] مط: سوم.

[۶] اصل: ابراهیم نام کردند، مولانا سراج الدین عثمان ابراهیم بود، و مولانا منهاج الدین پدر مولانا سراج الدین اعجوبه الزمان پدر منهاج سراج.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۰

و مدت عمر او شست سال بود، و وفات او در سنه اثنین و تسعین و اربعمائه بود. و السلام.

الحادی عشر علاء الدین مسعود الکریم

بن ابراهیم [خواهر سلطان سنجر مهد عراق در حباله او بود، و او را مسعود کریم خطاب بود] پادشاه نیکو اخلاق و مبارک عهد و گزیده اوصاف و با داد و عدل و انصاف. و در عهد خلافت المستظهر بالله امیر المؤمنین احمد بن المقتدر به پادشاهی نشست، و حیا و کرم بافراط داشت، و رسوم ظلم را که پیش از او وضع شده بود جمله بر انداخت. و عوارض قلمی که زواید بود، در تمامت سر بند [۱] محمود [ی] و زاولستان همه محو کرد، و باج کل نواحی [۲] ممالک ببخشید [۳]، و کل ملوک (و امراء) و اکابر ممالک را بر قراری که در عهد سلطان ابراهیم بوده بگذاشت، و رسوم پادشاهی هر چه نیکوتر پیش گرفت.

امیر عضد الدوله را امارت هندوستان مسلم داشت، و در ایام دولت او حاجب بزرگ فوت شد، و حاجب طغاتکین از آب گنگ عبیره کرد بجهت غزو هندوستان بجائی رسید که جز سلطان (محمود) هیچ لشکر آنجا نرسیده بود، و همه امور ملک در عهد او به نظام [۴] بود، و هیچ دل مشغول از هیچ طرف نشد، و ولادت او بغزنین بود، در سنه ثلاث و خمسین و اربعمائه. و مدت ملک او هفده سال بود، (و) در سنه تسع و خمسمائه برحمت حق پیوست و خواهر سلطان سنجر (سلجوقی) که او را مهد عراق گفتندی، در حباله او بود [و السلام و الله اعلم] [۵].

[۱] کلمه سربند در این چنین مورد بنظر نیامده، و در فرهنگهای معروف دیده نشد.

[۲] مط: و باز کل نواحی. که باژ خواهد بود

[۳] اصل: ببخشید

[۴] مط: منتظم بود.

[۵] اسمای اولاد علاء الدین در اصل نیست، در مط بحواله یک نسخه چنین است. محمود، خورشید توران، خورشید ملک، بزرگ الحسین، ارسلان، ملک خطران بهاء الدین، سرداد، ملک ارسلان، علی، ابرار ملک، سراد، فرخزاد، بهرامشاه، ملک چهر، ملک زاد. ولی در ترجمه راورتی چنین است: بهاء الدین، محمد، شیرزاد، ملک ارسلان، فرخزاد (دارای سه پسر: علی، ایران ملک، شهزاد علی، بهرامشاه، ملک چهر، ملکزاد، محمود، سلطان ملک (دارای سه پسر: ارسلان ملک، الحسن، میر نوک) جمشید ملک (دارای دو پسر: خورشید، توران ملک)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۱

الثانی عشر ملک ارسلان

[ملک ارسلان] بن سلطان مسعود ابو الملوک در سنه تسع و خمسمائه بملک نشست، و گرمسیر و ممالک غزنین در تصرف آورد، و بهرامشاه که برادر او [۱] بود از پیش او در خراسان رفت بنزدیک سلطان سنجر رحمه الله، (و) در عهد ملک ارسلان حوادث

شگرف زاد، یکی آن بود که از آسمان آتش و صاعقه آمد، چنانچه [(۲)] بدان آتش تمام بازارها غزنین بسوخت و دیگر حوادث و اتفاقات بد در عهد [(۳)] او ظاهر شد چنانچه خلق از دولت او نفرت گرفتند، و او بغایت بشهامت و جلادت و شجاعت و مبارزت موصوف بود، چون پیداشاهی نشست، با مادر سببی که مهد عراق بود استخفاف کرد، بدان سبب سنجر خصم او شد، و بهرامشاه را مدد کرد و بغزنین آمد، و ملک ارسلان با او مصاف کرد و شکسته شد، و بطرف هندوستان رفت (و) منکوب گشت، و در سنه احدی عشر و خمسمائه فوت شد، و مدت ملک او دو سال بود، و مدت عمر او سی و پنج سال. و الله اعلم.

الثالث عشر بهرامشاه

معین الدولت [(۴)] بهرام شاه خوبروی و مردانه و باذل و رعیت پرور بود، و در اول حال که ملک ارسلان بعد از فوت پدر خود سلطان مسعود کریم بتخت نشست بهرام شاه بخراسان رفت و تخت خراسان بفر و بهاء سلطان سعید سنجر انار الله برهانه مزین بود. بهرام شاه [بخراسان رفت] مدتی بر درگاه او بود، سلطان سنجر لشکر را بجانب غزنین کشید، و ملک (ارسلان) بعد از مصاف منهزم شد، و بهرامشاه بتخت نشست، و سنجر او را اعزاز کرد، و سید حسن علیه الرحمه این قصیده خواند در بارگاه بحضور سلطان سنجر علیه الرحمه [(۵)] (یک بیت آورده شد) بیت:

منادی برآمد ز هفت آسمان که بهرامشاهست شاه جهان سنجر به خراسان باز رفت، و بهرامشاه مملکت در ضبط آورد، و بطرف هندوستان غزوها کرد، و محمد باهلیم [(۶)] را در بیست و هفتم [(۷)] ماه رمضان سنه اثنی [(۸)] عشر

[(۱)] اصل و بعضی نسخ راورتنی: عم، ولی مطابق مط برادر اصح است.

[(۲)] اصل: چنانچه خلق بدان

[(۳)] اصل: حوادث و آفات بد در عهد.

[(۴)] کذا فی الاصل، در حاشیه مط و راورتنی:

معز الدوله

[(۵)] مط: علیهما

[(۶)] کذا در اصل و مط، نسخ راورتنی: با حلیم، باهلیم. فرشته: باهلیم.

در فرهنگ قبایل پنجاب (ج ۱ ص ۲۷۵) BALIM قومیست از راجپوت، و کذلک در میانوالی و انباله قومی از افغانه و جات خود را بحلیم BEHLAM گویند

[(۷)] راورتنی: ۲۸ رمضان

[(۸)] اصل: اثنین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۲

و خمسمائه بگرفت و بند کرد و به عاقبتش بگذاشت، و ولایت هندوستان تمام او را داد (او) بار دیگر عاصی شد، و قلعه ناگور در ولایت سواک [(۱)] بحد بیره [(۲)] بنا کرد، و او را فرزندان و اتباع بسیار بودند. بهرامشاه بر عزیمت قلعه او به هندوستان آمد، و محمد باهلیم بحدود ملتان پیش رفت، و با بهرام شاه مصاف کرد حق تعالی کفران نعمت بوی رسانید، محمد باهلیم باده [(۳)] پسر و اسپ و سلاح در روز جنگ در زمین برینی [(۴)] فرو رفت چنانچه بیش از وی نشان نماند. بهرام شاه بغزنین باز آمد، او را با ملوک غور قتال و مصاف افتاد، پسرش دولتشاه کشته شد و دران یک سفر سه کرت از پیش سلطان علاء الدین (غوری) منهزم گشت، و غزنین بدست غوریان افتاد و جمله را بسوختند و خراب کردند (و) بهرامشاه بهندوستان رفت، چون لشکر غوریان

بازگشت، به غزنین باز آمد و فوت شد، و مدت ملک او چهل و یک سال بود [و الله اعلم] [(۵)].

سلطان یمین الدوله (و الدین) [(۶)] خسرو شاه در اثنین و خمسمائه

[(۱)] اصل: موالک.

[(۲)] در بعضی نسخ راورتی: سبره

[(۳)] مط: دو پسر، فرشته: ده پسر. دو سطر پیش مولف گوید: که فرزندان بسیار داشت بنابر این ده اقرب بصوابست

[(۴)] این کلمه در اصل بری [؟] است.

در مط: برنی و در حاشیه آن برینی، نوزنی، نورینی به حواله نسخ خطی آمده. راورتی در حاشیه ترجمه گوید: زمین برینی و بورینی هم در نسخ خطی آمده، و بورین بمعنی خندق و مردابست. در فرهنگ نوبهار برین بر وزن دایر بمعنی سوراخ آمده، فرشته گوید (ص ۵۰) بر زمین جمجمه افتاده چنان فرو رفت، که اثری از راکب و مرکوب پیدا نشد. جمجمه در این جا گودالیست که در شوره‌زار باشد (غیاث).

[(۵)] اسامی اولاد بهرامشاه در اصل نیست. در حاشیه مط نوشته‌اند که این نامها در سه نسخه باندک تغییر وارد است: معز الدوله بهرام شاه دارای نه پسر بود: خسرو شاه، منصور شاه، فرخ شاه، زاولشاه، دولت شاه شهنشاه، مسعود شاه، محمد شاه، علی شاه، در ترجمه راورتی چنین است: جلال الدوله دولت شاه (که در جنگ غوریان کشته شد) علاء الدوله داود شاه، (در یک نسخه زاولشاه)، بهاء الدوله سلطان شاه فخر الدوله علی شاه، عز الدوله محمد شاه، سماء الدوله مسعود شاه، شهاب الدوله منصور شاه معین الدوله شهنشاه، معز الدوله خسرو شاه، سید الدوله فرخشاه.

[(۶)] در مطبوع در این جا این عبارتست: بروایتی تاج الدوله والدین. در ترجمه راورتی چنین است: سلطان معین الدوله والدین. و بروایتی: تاج الدوله و در حاشیه گوید: که در بعضی نسخ یمین الدوله هم نوشته است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۳

بتخت نشست، چون ملوک و سلاطین غور انار الله براهینهم مملکت آل محمود را در تزلزل انداخته بودند، و غزنین را و بست و زمین داور و تکین آباد [(۱)] از دست ایشان بیرون کرده [(۲)] و خراب گردانیده [(۳)] و وهن بدان دولت راه یافته (بود) و رونق ملک برفته خسرو شاه چون بتخت نشست ضعیف بود، ملک را ضبط نتوانست کرد، و جماعت غزان بر خراسان استیلا آورده بودند، عهد سلطان سعید سنجر گذشته بود، فوجی بطرف غزنین آمد، و خسرو شاه با ایشان مقاومت نتوانست کرد، بطرف هندوستان آمد، و غزنین از دست او بیرون شد، بدست غزان افتاد و مدت دوازده سال ایشان داشتند، تا سلطان سعید غیاث الدین محمد سام انار الله برهانه لشکر از غور بطرف غزنین آورد، و لشکر [(۴)] غز را بشکست و غزنین بگرفت و سلطان سعید معز الدین محمد سام را بتخت غزنین بنشاند، و خسرو شاه به لوهور هندوستان آمده بود، ملک او هفت سال بود، برحمت حق پیوست. و الله اعلم بالصواب حق تعالی [مملکت] پادشاه مسلمانان ناصر الدین والدین را باقی و پاینده دارد. آمین و رب العالمین.

تاج الدوله سلطان حلیم خسرو ملک نور الله مرقد به لوهور بتخت نشست و او پادشاه در غایت حلم و کرم بود، و حیا و عشرت دوست و صفات (حمیده بسیار داشت اما چون) برساته [(۵)] (دولت) خاندان خود افتاده بود، از وی ذکری جمیل (نماند) و دولت آن دودمان بدو منقضی [(۶)] شد و فتور در کار سلطنت او به آخر ظهور پذیرفت، و جمله امراء و کارداران ملک او از اتراک و احرار از وی مسترید [(۷)] گشتند، و خادمان و حران، امارت ولایت و فرماندهی ملک بر دست گرفتند، و او دایما در عشرت بافراط مشغول بود.

[۱] اصل: تکباد

[۲] مط: کسرد

[۳] مط: گردانید

[۴] مط: و ترادف غز را بشکست.

[۵] اصل: برهاقه

[۶] مط: منتهی

[۷] مط: متزاید. در حاشیه مط گوید که در بعضی نسخ مسترید و مسرید هم آمده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۴

سلطان سعید معز الدین محمد سام طاب مرقده، هر سال از غزنین می‌آمد و ولایت هندوستان را و سند [۱] ضبط میکرد، تا در شهور سنه سبع و سبعین و خمسمائه بدر لوهور آمد، و پیل و پسر از خسرو ملک بستد و بازگشت، تا در شهور سنه ثلث و ثمانین لشکر به لوهور [۲] آورد، و لوهور فتح کرد، و خسرو ملک را بعهد بیرون آورد، و بطرف غزنین فرستاد و از آنجا بحضرت فیروز کوه که دارالملک سلطان بزرگ غیاث الدین محمد سام بود روان کرد، و غیاث الدین فرمان داد: تا خسرو ملک را به قلعه بلروان غرجستان [۳] محبوس کردند. (و) چون حادثه سلطان شاه در خراسان ظاهر شد، و سلاطین غور نور الله مضجعهم [۴] روی بدان مهم آوردند، سلطان خسرو ملک را شهید کردند، در شهور سنه ثمان و تسعین و خمسمائه، و پسر او بهرامشاه را که در قلعه سیفرود [۵] غور محبوس بود هم شهید کردند، و خاندان آل ناصر الدین سبکتگین [طاب ثراهم] مندرس گشت، و شاهی [۶] ایران و تخت هندوستان و ملک خراسان بملوک شنسبانی [۷] رسید. انار الله براهینهم.

ملک تعالی سلطان سلاطین (اسلام) ناصر الدین را سالهاء بسیار بر سریر ملکداری باقی و پاینده دارد [۸] [آمین و رب العالمین و الله اعلم بالصواب] [۹].

[۱] مط: ولایت هند و سند ضبط میکرد

[۲] مط: بدر لوهور

[۳] مط: بلروان از غرجستان.

راورتنی در حاشیه گوید: که در نسخ خطی یلروان و بدوان هم نوشته‌اند.

[۴] مط: ضریحهم.

[۵] حاشیه مط بحواله یک نسخه: میفزود، راورتنی بحواله بعضی نسخ: سنقران

[۶] مط: و پادشاهی

[۷] مط: شنسبانیان.

[۸] مط: ناصر الدین و الدین را تا انقراض عالم باقی و پاینده دارد.

[۹] تا اینجا طبقه ۱۱ کتاب در نسخه مط کلکته طبع شده که در تصحیح و مقابله آن از آن نسخه باشاره (مط) در حواشی استفاده شد. بعد ازین تا طبقه ۱۷ یعنی آغاز حال ملوک غور، چندین طبقه طبع نشده، بنابراین طبقات آینده از ترجمه راورتنی و کتب دیگر تاریخ تصحیح میشوند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۵

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رازق كل مرزوق، و خالق كل مخلوق، و واهب الملك مدت آل سلجوق، و الصلاة علی محمد الصادق الصدوق، و السلام علی آله و اصحابه ما طلع سهی و عیوق.

چنین میگوید: ضعیف ترین بندگان درگاه ربانی، منهاج سراج جوزجانی عصمه الله عن الزلل و التوانی، که نوبت مملکت به تقدیر ایزدی، هر یک چندی باهل دودمانی و اصحاب خاندانی و اصل میشود، و دولت مرغی را ماند، که هر چند روزی بر شاخ دیگر آرام گیرد، تا مسند امارت و متکاء سلطنت بی متصرف شهم، و بی تکلف با سیاست و سهم نماند، و آنچه بصلاح امور عامه خلق و کافه رعایا عاید شود مرتب میباشد و الحمد لله علی نعمته المتواتره.

صاحب تاریخ نابی که ابن هیصم [(۱)] بود، چنین نقل کرده است: که چون سلطان غازی سعید محمود سبکتگین انار الله برهانه از جیحون عبره کرد و بلاد ما وراء النهر او را صاف شد، قدرخان برادر ایلک ماضی بود از دودمان افراسیابی پیش آمد، و میان جانبین پیمانها بطریق مودت و صورت موافقت استحکام و صلاح پذیرفت، هر دو بهم دیدار کردند. چون قدرخان با او پیوست بعد از بار عام سلطان خالی فرمود، میان ایشان خلوت خاصی شد، و مصالح کلی ایران و توران باز گفتند. قدرخان از خدمت سلطان اقتراحات [(۲)] نمود، یکی از آن اقتراحات آن بود، که پسر سلجوق ترکمان را با اتباع او از دیار ما وراء النهر و ترکستان بجانب خراسان برد، و این اتباع سلجوق و پسر او قومی بودند: که نشست ایشان به نور [(۳)] بخارا بود، و همه متابع و مطیع آل سامان بودند و در این وقت پسر سلجوق مردی رسیده بود، از جلادت و مبارزت و تیر و تیغ او همه ملوک ترکستان و افراسیابیان مدام در خوف بودند، مرغ و آهو در پیدا

[(۱)] ر: ۴ تعلیقات.

[(۲)] اصل: اقتراحات

[(۳)] نور: من قری بخاری عند جبل بها زیارات و مشاهد (معجم البلدان ۸: ۳۲۵) قراری که از مردم بخارا معلومات شد، نور اکنون در شمال بخارای موجوده به مسافت ۵۰ کروه واقع است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۶

از تیر او [(۱)] خلاص نیافتی. چون باد دمان و ابرگران بر شکاری و خصم کاری در آمدی، و با هر مرد که دست آویزی کردی، دست او بر آمدی.

و درین روزگار که قدرخان بخدمت سلطان پیوست، و جمله در خدمت رکاب سلطان به سراپرده خاص میرفتند، آن پسر سلجوق در پیش میراند، کلاه ترکمانی کژ کرده [(۲)] و بر سر نهاده، و بر مرکبی چون پاره کوه بر نشسته، چون برق جهنده و شیر دمنده. چنانچه چشم هر دو لشکر ایران و توران در چابکی و سواری او حیران گشته بودند.

چون قدرخان از سلطان التماس نمود بویا پیوست، همان ساعت که قدرخان مراجعت کرد، پسر سلجوق را فرمان رسانید، تا در خیمه موقوف کردند و فرمان داد: تا بنه و اتباع او با لشکر محمودی از جیحون باطراف خراسان عبره کنند، و برایشان جمله موکلان فرمودند: تا ایشان را محافظت نمایند. چون به شط جیحون رسیدند، در خدمت رکاب بندگان محمودی عبره کردند، بوقت آنچه فرمان شده بود تا پسر سلجوق در کشتی نشیند با اتباع و اشیاع [(۳)] خود. ارسلان خان حاجب [(۴)] خراسان بود و بزرگتر بندگان سلطان بود، بخدمت سلطان عرضه داشت: که این چه پادشاه میفرمود از رای صایب [(۵)] بنده را دور می نماید، که بدست خود خصمان ملک خود را بر ممالک فرزندان خود استیلا داده است، و بعاقبت پریشانی آن مملکت ازین طایفه باشد. سلطان فرمود که

رای تو چیست؟ ارسلانخان حاجب [(۶)] خراسان گفت: که رای من آنست: که جمله را فرمان باشد، تا در کشتی نشانند و غرق کنند، و انگشتان ابهام جمله ببرند، تا بیش تیر نتوانند انداخت.

سلطان فرمود: که ارسلان تو سخت دل مردی! عهد شکستن و بیچاره کشتن کار پادشاهان با حمیت و مردان با شهامت نباشد، و قضا را بمردی و عذر رد نتوان کرد. پس چون پسر سلجوق را از جیحون گذرانیدند، فرمان شد تا او را بملتان آوردند، و بنو اعمام و دیگر اتباع او را بدیار خراسان

[(۱)] از ترجمه راورتنی پیداست که عبارت چنین بود: مرغ در هوا و آهو در بیدا از تیر او. پ: آهو در چرا الخ

[(۲)] اصل: کر کرده.

[(۳)] اصل: اشباع

[(۴)] گردیزی: ابو الحرث ارسلان جاذب.

[(۵)] اصل: صایت؟

[(۶)] اصل حاجب خارش.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۷

چون نشاپور [(۱)] و باورد، و اطراف خراسان با او [(۲)] مواضع چراخوار تعیین شد.

چون حق تعالی خواسته بود: که ایشان بعاقبت بزرگ شوند، و از تخمه ایشان سلاطین (و) ملوک کامگار در رسند، اگر چه سلطان محمود بعد از آن پشیمان شد، سود نداشت فلا مرد لقضائه.

امام ابو الفضل بیهقی رحمه الله چنین آورده در تاریخ ناصری: که چون سلطان محمود انار الله برهانه چهار هزار بنه سلجوقیان را از جیحون بگذرانید مهتر ایشان چهار تن بودند: یغمر [(۳)] و بوقه و کوکتاش و قزل و باطراف خراسان مرغزارها برایشان قسمت فرمود، و ایشان را بملوک خراسان سپرد، فرمان داد: تا از هیچ نوع سلاح بر ندارد، و مهتر ایشان که پسر بزرگ سلجوق بود، و بمردی داستانی، او را بملتان فرستاد با دو پسر ایشان هم در ملتان بعد از مدتی درگذشتند، بقیه ایشان که بما وراء النهر مانده بودند، هر سال از نور [(۴)] بخارا به درغان خوارزم آمدندی به چرا خور و ایشان را به ملک جند که شاه [(۵)] نام بود، خصومت اصلی بود.

در عهد سلطنت مسعود شهید طاب ثراه، امیر خوارزم پسر التونتاش در سلطان عاصی شد، سلجوقیان با او دران عصیان یار شدند و در سال سنه خمس و عشرين و اربع مائه ایشان را بموضعی از بلاد خوارزم که آنرا رباط ماشه گویند چرا خوار داد. چون ملک جند را از حال ایشان خبر شد بر ایشان تاخت و بقدر هشت هزار مرد از ایشان بکشت، اندک عددی ماندند، و در کار خود متحیر گشتند. امیر خوارزم هارون عاصی پسر التونتاش کشته شد سلجوقیان را بودن بدیار خوارزم ممکن نبود، و از خوف پسران علی تگین که ملک بخارا بود به خانان افراسیابی نتوانستند رفت، بضرورت بطرف نسا و مرو آمدند، بقدر هفتصد سوار بانه و اتباع خود، و یغمر که از امراء ایشان بود در گذشته بود از وی پسری مانده. چون آن جماعت از طرف خوارزم بجانب نسا و مرو آمدند، پسر یغمر را طاقت مقاومت ایشان نبود، بدان سبب که اگر چه

[(۱)] در ترجمه راورتنی چنین است: و دیگر اتباع او را بدیار خراسان چون نسا و نشاپور و باورد ...

که این هر سه از شهرهای معروف خراسان بودند (حدود العالم)

[(۲)] پ: خراسان بالای مواضع الخ ...

[۳] اصل: یعمر. راورتی و بیهقی و ابن اثیر: یغمر. در اصل چند سطر بعد مکررا یغمز.

[۴] اصل:

از هور بخارا

[۵] اصل: شام، ولی در ترجمه راورتی: شاه. در اخبار الدوله السلجوقیه صدر الدین علی گوید (ص ۶) که سلطان مسعود در ۴۲۸

ه به تگیناباد شد و ایالت خوارزم را به شاه ملک الجندی تفویض فرمود

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۸

اندک عددی بودند، اما طوایف دیگر نیالیان [(۱)] و غیر آن بدیشان پیوسته بودند، پسر یغمر از پیش ایشان بطرف عراق رفت، و ری بگرفت، و سلجوقیان بر سر آن بیابان بچرا خور مقام کردند، و حق تعالی ایشان را قوت داد، و ممالک خراسان در ضبط آوردند، و شرق و غرب آنچه ممالک اسلام بود، بتمام و کمال در تصرف فرزندان ایشان آمد، چنانچه نام ایشان بر دفتر ایام تا روز قیام باقی ماند. و الله یوتی ملکه من یشاء و هو علی کل شیء قدیر [(۲)] و السلام.

الاول طغرل بن میکائیل

صاحب تاریخ ناصری امام ابو الفضل بیهقی رحمه الله چنین می آورد: که در آنچه سلجوقیان بسر بیابان خراسان آمدند، و پسر یغمر از ایشان منهزم برفت مهتر ایشان سه تن بودند: دو برادر طغرل و داود [(۳)] پسران میکائیل، و عم ایشان ییغو [(۴)]، هر سه باتفاق بخدمت سلطان مسعود پیوستند و معتمدی فرستادند و سلطان از گرگان به نشاپور آمده بود، ایشان از خدمت سلطان به نسا و فراوه [(۵)] و مواضعی که بر سر بیابانست اقطاع خواستند، و در مکتوب اسم خود را چنین نوشتند: که طغرل و ییغو و داود موالی امیر المؤمنین (به) خدمت عرضه میدارند. حق تعالی بزرگی و گردن کشی در دماغ ایشان مرکب گردانیده بود و آن معنی چون بخدمت سلطان عرضه افتاد حالی فرمود: تا ایشان را به لطف زبانی دادند، و یازده [(۶)] هزار مرد سوار با سالار بکتغدی [(۷)] نامزد فرمود

[(۱)] راورتی گوید: که نیالیان به تقدیم نون بریا، منسوبند به نیالتگین فاتح پنجاب و این مقصد را بحواله بیهقی نوشته است، بقرار نوشته ابن اثر (۹: ۱۸۴) احمد نیالتگین در (۴۲۵ ه) بر مسعود در هند شورید و کشته شد. راورتی که این کلمه را نیالیان خوانده به نون اول، ظاهرا بیای اول درست خواهد بود، شاید منسوب باشند به ابراهیم ینال که پسر عم طغرل و از رؤسای سلجوقیان بود. بیهقی طبع نفیسی در تهران (ص ۲۳۸): نیالتگین. برای تحقیق ر: تعلیقات ۶۱

[(۲)] قرآن البقره ۲۴۸

[(۳)] اصل: بودند برادر طغرل و داود پسران. از ترجمه راورتی صحت شد.

[(۴)] اصل و راورتی: ییغو، اخبار اندوله السلجوقیه و راوندی: موسی ییغو ییغو.

[(۵)] اصل: از خدمت سلطان بسا قرات و مواضعی ... ترجمه راورتی و اخبار الدوله: رباط فراوه.

[(۶)] کذا در اصل: ترجمه راورتی: ۱۵ هزار

[(۷)] اصل: بکتغدی. اخبار الدوله: بکتغدی راوندی: بکنغدی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۴۹

در شهور سنه عشرين و اربعمائه. چون لشکر بدیشان رسید جنگ سخت کردند، هزیمت بر لشکر سلطان افتاد، بضرورت سلطان با ایشان صلح کرد، و نسابه طغرل داد، و دهستان به داود، و فراوه [(۱)] به ییغو. و سلطان بطرف بلخ رفت، و هندوستان به پسر خود سلطان مودود داد، در شهور سنه تسع و عشرين و اربعمائه سلجوقیان شهرهء کنار بیابان، چنانچه مرو و سرخس بگرفتند، و خراسان

التماس نمودند. سلطان سبازی حاجب [(۲)] را با لشکر گران بدفع ایشان فرستاد، میان ایشان مصاف شد سلطان منهزم گشت، و سلجوقیان بر خراسان مستولی گشتند، و ابراهیم ینال [(۳)] را به نشاپور فرستادند تا ضبط کرد، و در عقب او طغرل به نشاپور آمد و بتخت نشست و پادشاه شد، و خطبه بنام او گفتند، و داود را به سرخس فرستاد، و بیغو را نامزد مرو کرد، و خراسان در ضبط گرفتند، و از تصرف بندگان مسعودی یک نصف از آن مملکت برفت. و السلام.

الثانی داود جفریگ بن میکائیل

چون داود از خدمت برادر خود بضبط کردن مرو و سرخس آمد، و سلطان به بلخ بود، رسولی بنزدیک او فرستاد تا مگر اصلاح پذیرد، داود در حوالی مرو بود با لشکر خود، و تمامت دلیریا او میکرد، بدر مرو رفت، سحرگاه بود و مقری بلاء مناره این آیت میخواند: یا داود انا جعلناک خلیفه فی الارض فاحکم بین الناس [(۴)]. چون نام خود شنید پرسید از دانایی که معنی این چه باشد؟ چون باو باز گفتند، بار دیگر شمشیر بر کشید، و در عقب حشم سلطان که در مرو بود برآمد، و جمله را در زیر تیغ آورد. درین وقت که رسول سلطان از بلخ بنزدیک او آمد، مقری بود آنجا این آیت بر خواند که: توئی الملک من تشاء [(۵)]. رسول سلطان مسعود او را دید

[(۱)] اصل: قرات، پ: فراط، اما فراوه ثغریست در بیابان غرب خراسان در میان کوه (اصطخری).

[(۲)] اصل: ساسی. راورتی سیاسی. گردیزی (ص ۵۴) ابن اثیر (۹: ۱۹۰). سبازی. اخبار الدوله و پ: سوباشی

[(۳)] اصل: ابراهیم ینال به نون اول. راورتی: ابراهیم نیالیه نوشته و گوید که ابراهیم پسر نیال برادر مادر طغرل بود. ابن اثیر (۹: ۱۹۱) کان ینال و اسمہ ابراهیم اخا طغرلبک و داود لامهما، اخبار الدوله: ابراهیم بن ینال.

[(۴)] قرآن، ص ۲۶.

[(۵)] قرآن، آل عمران ۲۵.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۰

نمد زین در زیر افکنده. و زین خود را بیک طرف نهاده، گاه سر بر زمین می نهاد و می خفت و گاه بر میخواست تکیه بر زین میکرد، و گاه پر تیر راست میکرد. رسول سلطان چون پیغام تمام کرد جواب طلبید، داود گفت:

آن مقری توتی چه میخواند، آنرا بنویسید! دبیر این آیت: قل اللهم مالک-الملک [(۱)] را بر کاغذ بنوشت و بدست رسول داد. چون بخدمت سلطان مسعود رسید، و حالات و سکنت داود باز گفت، و جواب آن بتمام آن آیت در نظر آورد، دانست که عهد دولت محمودیان از دیار خراسان به آخر رسیده است، دل از خراسان بر گرفت.

چون مرو و سرخس، تمام سلجوقیان را مسلم شد، داود قصد خراسان بالا کرد، در اثناء آن دلاوری کرد، و یازده هزار سوار از اثناء راه، بار دیگر در کشید و بدر بلخ آمد، و سلطان و تمام ملوک و حشم او در بلخ بودند، پیلی بود در اطراف شهر بموضعی بسته و یک پیلوان بر پشت او در خواب شده، داود بشب بیامد و آن پیل را باز کرد و برانند، تا آنگاه پیلوان از خواب بیدار شد بقدر پنج فرسنگ پیل را برده بود، پیلوان را بیش زهره نبود که دم زند.

داود از شفورقان با لشکر خود به علیاباد بلخ آمد و با سلطان مصاف کرد [(۲)]، و کوشش بسیار نمود و منهزم شد، تا در شوال سنه تسع و عشرين و اربعمائه سلجوقیان جمله جمع شدند. طغرل و داود و بیغو و ینالیان و ترکان مسعودی و محمودی و بعضی با ایشان باز رسیدند، و سلطان از بلخ لشکر بطرف مرو و سرخس آورد، و در بیابان سرخس مصاف کردند از بامداد تا نماز دیگر جنگ قايم بود سلجوقیان منهزم شدند، پس سلطان بهرات باز آمد و سلجوقیان را خبر شد، صلح طلبیدند، کرت دیگر صلح شد بضرورت. پس

سلطان مسعود از غزنین لشکر و آلت و عدت طلبید، چون بیامدند در خراسان قحط بود و علف کم شد، لشکر و آلت سلطان عاجز گشتند، و اسپ و اشتر لاغر شد سلطان با تمام لشکر بجانب طوس برآمد. طغرل از نشاپور به سرخس رفت و جمله سلجوقیان جمع شدند و اتفاق کردند که مارا طاقت مقاومت سلطان مسعود

[(۱)] قرآن، آل عمران ۲۵

[(۲)] اصل: شفقان. راورتی: شفورفان و این شبرغان موجوده است، که یاقوت ج ۵ آنرا شبورقان و شفرقان از شهرهای جوزجان نزدیک بلخ نوشته و تا ۶۱۷ ه معمر بود. اما علیاباد در راورتی علی آباد است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۱

و لشکر او بیش نماند، و چند بار شکست افتاد، صواب آنست: که با سلطان صلح کنیم، و الا بطرف عراق رویم، و ترک خراسان گیریم، امیر داود شیر دل که در شهادت و جلالت همتا نداشت گفت: ملک گیری با بددلی جمع نشود، اگر هزار جان فدا باید کرد، من جز دست آویز و جنگ کار دیگر ندارم اما الملک و الهلک امر الملوک [(۱)].

امراء سلجوق چون آن دلیری مشاهده کردند با او متفق شدند و تمام اتباع و خلق خود را در بیابان فرستادند، و سوار جریده مستعد مصاف و جنگ، بر سر بیابان بحدود دندانقان [(۲)] توقف نمودند. چون سلطان آنجا رسید جنگ قایم شد، و سه روز از بامداد تا وقت غروب مصاف بود تا روز آدینه نهم ماه رمضان سنه احدی و ثلثین و اربعمائه، کار بر لشکر سلطان تنگ شد و ترکان سلطانی فوج فوج گشتن [(۳)] گرفتند. سلطان مسعود منهزم شد، و سلجوقیان نصرت یافتند و پادشاهی بگرفتند، و بعد از مصاف بر همان موضع تخت نهادند و طغرل پادشاه شد، و بیغو بمر و رفت، و امیر داود لشکر بطرف طخارستان و بلخ برد، و آن ممالک بگرفت، و بعد از آن طغرل و داود بخوارزم رفتند و ضبط کردند و بعد از چند گاه که ممالک ضبط کردند، طغرل برحمت حق پیوست. داود با محمودیان و سلاطین غزنین عهد بست، و پادشاه خراسان و ممالک عجم شد و جهان او را صاف گشت، و مدت بیست و اند سال پادشاهی راند، در شهر سنه احدی و خمسین و اربعمائه برحمت حق پیوست، و تخت سلطنت به سلطان الب ارسلان غازی آراسته گشت. و الله الباقی و کل شیء هالک و السلام.

الثالث الب ارسلان غازی

بن داود جغریبگ [(۴)]، بعد از داود بتخت خراسان بنشست در شهر سنه احدی و خمسین و اربعمائه، و ممالک خراسان و عجم و عراق و خوارزم و طبرستان

[(۱)] اصل: اما الملک او لملک، پ: مانند متن. ترجمه راورتی: یا فتح یا مرگ

[(۲)] اصل: بحدود طالقان و انقان راورتی: بحدود ایقان. پ: بحدود طالقان باتفاق توقف. اخبار الدوله و راوندی: دندانقان، بین مرو و سرخس البیروتی و حدود العالم دندانقان را شهری از خراسان دانند

[(۳)] این کلمه را بکاف پارسی و عربی هر دو میتوان خواند، راورتی، بکاف پارسی ترجمه کرده

[(۴)] اصل و پ: طغرلبک بن داود. راورتی و غیره: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۲

و کرمان و فارس و سیستان در ضبط آورد، و لشکر بطرف ترکستان و توران برد و ملوک ترکستان و امراء افراسیابی او را منقاد

گشتند (و کثرت حثم و آلت و عدت و سلطنت او بدان جائی کشید که وهم مهندس) [(۱)] از حد و احصاء آن در ورطه عجز بماند، چنانچه بعد از فوت او شاعری در مرثیه او میگوید، غالب ظن آنست که حکیم سنائی [(۲)] راست، بیت:

سر الب ارسلان دیدی ز رفعت رفته بر کیوان بمر و آ، تا بخاک اندر، تن الب ارسلان بینی!

نه او را بر کمر کوکب، نه مه رویان با غبغب نه اندر زیر ران مرکب، نه در دستش عنان بینی چون سلطان الب ارسلان بر تخت بنشست، رسولان بحضرت غزنین فرستاد و با سلطان ابراهیم علیه الرحمه مودت مستحکم گردانید، و پیرامن ممالک غزنین نگشت [(۳)]، و بغزو ترکستان و روم (و ضبط ممالک حجاز و مصر مشغول شد و خدمت حضرت دار الخلافت را از صمیم اعتقاد صافی، در آغازید، و به تشریف دار الخلافت بکرات مشرف شد، و شحنگی بغداد او را میسر گشت.

کاتب و مولف این طبقات منهاج سراج جوزجانی عصمه الله من الزلل و التوانی چنین میگوید: که من در شهر سنه ثلث عشر و ستمائیه بحضرت سجستان بودم، در آن حضرت امامی بود، که استاد علماء عقل و نقل بود، مرجع فضلاء عصر، او را امام رشید الدین عبد المجید گفتندی از وی سماع کردم:

که ذکر بزرگی الب ارسلان میفرمود، که الب ارسلان در شهر سنه ثلث یا سنه اربع و خمسين و اربعمائیه (به) عزیمت ضبط ممالک ترکستان بود، چون بحدود کاشغر و بلاساغون [(۴)] رسید، مخبران در عقب برسدند و خبر دادند:

[(۱)] سطر بین قوسین در اصل نبود، از ترجمه راورتی و پ گرفته شد.

[(۲)] اصل و پ: ثنائی. از این دو بیت تنها بیت اول در دیوان سنائی (طبع مظاهر مصفا، تهران سنه ۱۳۳۶ ش) چنین طبع شده:

... رفته بر گردون بمر و آ تا کنون در گل تن الخ ... (ص ی ۳۶) اما بیت دوم در بین طبع نیست.

[(۳)] اصل: بگشت. راورتی و پ: نگشت.

[(۴)] اصل: بلاساغون یا بلاد ساغون. که صحیح آن بلاساغون است و شهر بزرگی بود در ثغور ترک و ماورای سیحون نزدیک

کاشغر (معجم ۲۵۸- ج ۲) این نام را کاتبان مانند سایر اسمای بلاد، جهلا مسخ کرده‌اند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۳

که امیر المؤمنین القائم بالله را حادثه صعب افتاد، و میان او (و لشکر نصاری روم مصافی بود، و هزیمت بر لشکر اسلام افتاد، و امیر المؤمنین گرفتار آمد و او را به قلعه مقید و محبوس کردند، که در اعلی جبال بلاد انبار [(۱)] و جزیره است از نواحی سرحد روم، و آن قلعه بر کوهی شامخ است بر شط آب فرات [(۲)].

الب ارسلان رحمه الله، با صد هزار سوار جرار تیغ زن انصراف نمود بر سیل تعجیل، برای استخلاص امیر المؤمنین، و انتقام لشکر اسلام و در قطع منازل سرعت بحدی فرمود، چنانچه در شانزده روز یا هفده روز و الله اعلم بالحقیقه، از بلا ساغون [(۳)] بیای آن قلعه که بر شط فرات بود رسید، و بطریقی که دست داد، صاحب آن قلعه را باسلام دعوت کرد و به تشریف مسلمانی او را مشرف گردانید، و امیر المؤمنین را از ان قید خلاص داد بعون الله تعالی، و بخدمت رکاب با عظمت خلافت به حدود دار الملک امیر المؤمنین آمد و اجازت مراجعت خواست. چون اجازت یافت در وقت وداع پیاده شد و لب سلطنت خود را به تقبیل سم مرکب امیر المؤمنین مشرف گردانید و بوسید، و درین مدت، با چنین خدمتی از حضرت دار الخلافت همین قدر نوازش یافت، که امیر المؤمنین القائم بالله بر لفظ راند:

قتلت العباد و خربت البلاد فی تخلصی [(۴)]. ناظران بنظر تأمل شافی نگاه کنند در خدمت سلطان الب ارسلان غازی و در علو همت امیر المؤمنین، که هر یک از ان در مدارج تا چه (حد است)؟ [(۵)] سلطان الب ارسلان چهارده سال ملک راند، در شهر سنه احدی و خمسين و اربعمائیه بتخت نشسته بود و در صفر سنه خمس و ستین و اربع مائه شهادت یافت. ملک تعالی ارواح مطهر

ایشان را در فرادیس جنان بکرامت محدود و مخصوص گرداناد.

[(۱)] اصل. ایبار. راورتی: انبار. و این انبار یکی از شهرهای معروف جزیره بود، اما ایبار بقول یاقوت نام قریه یسی بود بین مصر و اسکندریه (معجم ۱: ۱۰۰)

[(۲)] اصل: فراط.

[(۳)] اصل: بلاد ساغون.

[(۴)] اصل: قفل العباد و خربه البلاد فی تخلیصی. پ: مانند متن. راورتی چنین ترجمه کرده: «تو بندگان خدا را از قتل و بلاد را از خرابی نگاه داشتی».

[(۵)] کلمات بین قوسین در اصل نیست. و جمله مقطوع است. در (پ) چنین است. تا چه حدت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۴

و پادشاه اسلام ناصر الدین و الدین را بر سریر جهانداری و مسند شهریاری. باقی داراد. و السلام و الله اعلم بالصواب.

الرابع السلطان جلال الدین ملکشاه

بعد از پدر بتخت ایران نشست، و توران و جبال عراق و دیلم و طبرستان و روم و مصر و شام و دیاربکر و ارمن و سیستان و فارس همه در ضبط آورد و بر منابر کل اسلام خطبه بنام او شد، و سکهاء درم و دنانیر بالقاب او مشرف گشت و او بذات خود پادشاه قاهر و ضابط و شهم و شجاع و عادل بود به همه اوصاف پادشاهانه و ملک داری مزین بود ممالک ترکستان تمام در ضبط آورد و ممالک روم بگرفت، و شحنگی بغداد بخدمت دار الخلافه او را مسلم شد و در مکه و مدینه و یمن و ممالک حجاز بر همه منابر اسلام خطبه بنام او شد و باطراف ممالک ترک و روم غزو و جهاد بسیار کرد و بهر طرف از ممالک شرق و غرب ملکی از دست خود نصب فرمود، و ممالک روم را بیک برادر خود داد، و بعد از برادر به پسر خود محمود بن ملکشاه داد، تا بدین تاریخ آن ممالک بر فرزندان او مسلم است چنانچه بعد ازین در قلم آید.

انشاء الله تعالی.

و در منتخب تاریخ ناصری که یکی از اکابر حضرت غزنین کرده است در نظر آمد: که وقتی از اوقات سلطان ملکشاه، نظام الملک وزیر خود را گفت: که استعداد لشکر کن! که عزیمت بلاد مصر مصمم است. نظام الملک بوجه عرضه داشت گفت: پادشاه را درین عزیمت تأمل شافی باید کرد که در آن سر زمین جماعت قرامطه و بددینان باشند، و از خیانت اعتقادات ایشان بسمع پادشاه سنی رسد، بنده روا نمیدارد، که آن شناخت بر خاطر اعلی گذرد. سلطان ملکشاه فرمود: که با استعداد آن سفر مشغول باید شد که فسخ آن عزیمت امکان ندارد، نظام الملک استعداد تمام مهیا گردانید سلطان با لشکر گران بدان طرف خرامید، چون بنزدیک مصر رسید، اهل مصر شرط خدمت استقبال بجای آوردند. سلطان به هیچکس التفات نفرمود و نظر نکرد، تا بدر شهر مصر رسید، بمعبر مصر و شط نیل چون عبره کرد پرسید: که قصر فرعون کدام است؟ چون معلوم شد، روی بدان طرف نهاد

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۵

لشکر را فرمان داد، تا همانجا توقف کنند. سلطان ملکشاه تنها با یک رکابدار بدان موضع رفت، و از اسپ پیاده شد، و بدان موضع که تختگاه فرعون بود، دو رکعت نماز گذارد، پس روی بخاک نهاد و مناجات کرد: که خداوندا! بنده‌ی را ملک مصر دادی، دعوی أنا ربکم الاعلی [(۱)] کرد برین موضع، این بنده ضعیف را ممالک شرق و غرب کرامت کرده‌ی، آمدست و روی بر خاک

نهاده میگوید: سبحان ربی الاعلی، سزد از کرم و فضل، که برین بنده رحمت کنی! و سر از سجده برداشت و مراجعت فرمود، و در شهر مصر نرفت و بخراسان باز آمد.

این حکایت از حسن آن پادشاه غازی و عادل آورده شد. یک حکایت دیگر از آن پادشاه در منتخب تاریخ ناصری آورده است: که جماعتی از قهستان بنزدیک نظام الملک عرضه داشتی نوشتند: که یکی از مالداران در گذشته است، و جز یک خواهر زاده هیچ وارث دیگر ندارد، و مال بسیار مانده است، بیت المال را شاید. نظام الملک این معنی بفرصت بر ملکشاه عرضه کرد هیچ جواب نیافت تا سه کرت، پس ملکشاه بفرمود فردا جواب بگویم، دیگر روز بشکار رفت، نظام الملک از حرص توفیر بیت المال در عقب برفت، ملکشاه را گذر بر سر بازار لشکر افتاد. چون از شکارگاه بازگشت یکی را از خواص خود فرمود: که گرسنه‌ام، و در بازار تتماع [(۲)] دیدم، مرا آرزو شد برو چند آنچه یابی جمله بخر و بیار! چون به لشکرگاه نزدیک رسید بر بالای زمینی بر آمد و فرو نشست، تا آن تتماع را بیاوردند. جمله ملوک را فرو نشانند تا بخوردند، و طبق بزرگ بود، و زیادت پنجاه کس از ملوک و امراء و خدام ایشان را بس کرد، چون برخاست پرسید که بچند خریده بودی؟ روی بر زمین نهاد و گفت: به چهار دانگ و نیم زر. پس پرسید که جمله سیر شدیدی؟

گفتند: سیر شدیم از دولت شاه. سلطان ملکشاه از خاصگی خود زر داد قیمت آن بشنید، روی بنظام الملک کرد و گفت بنده ضعیف چون ملکشاه و وزیري چون تو نظام الملک و چندین لشکر، به چهار دانگ و نیم سیر شدند اکنون در مال یتیمان طمع کردن بی مروتی باشد، هر که مال الفخت [(۳)]

[(۱)] قرآن، النازعات

[(۲)] بضم اول نام آش چهار پاره معروف ترکی است (دیوان لغات الترك و لطایف).

[(۳)] بمعنی اندوخت (برهان).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۶

و حرام و حلال جمع کرد، بدان سبب که بعد از او باولاد و اتباع رسد، به آنچه بظلم ما بستانیم [یکسانست]. از سر این سخن در گذر، و بیش مگو! رحمه، الله خوانندگان [(۱)] او را بدعاء خیر یاد دارند.

و از آثار آن پادشاه در جهان بسیار خیر و فضل باقیست، یکی از آنست که استقامت علم نجوم بدولت او تازه شد، و آن چنان بود که بسبب کیسه ماههای قمری تفاوت بسیار در رصد [(۲)] ظاهر شده بود، و حسابها غلط افتاده و احکام اصحاب تقویمات منحرف گشته. سلطان ملکشاه فرمان داد: تا استادان علم نجوم و محاسبان کامل رصد تازه بستند، و ایام شهر را بقرار باز آوردند [(۳)] و روز اول از ربیع که نخست دقیقه حمل باشد، نوروز جلالی بلقب این پادشاه معین شد، و نظام الملک طوسی که در جهان آثار خیر او باقیست وزیر او بود، و شیخ ابو سعید ابو الخیر و امام غزالی در عهد او بودند و مدت ملک او بیست و شش سال بود، و در سنه احدی و اربعمائه [(۴)] برحمت حق پیوست. و الله اعلم و الله احق ان یبقی و السلام، و الله اعلم.

الخامس محمد بن ملکشاه

چون سلطان ملکشاه از دنیا نقل کرد، ازو سه پسر ماند: مهتر را محمد تبر [(۵)] گفتندی، و دوم را سنجر، و کهر ازو محمود. و محمد تبر [(۵)] را که پسر مهتر بود بتخت نشانند، و جمله ملوک پیش او کمر بستند، وزراء ممالک شرق و غرب را بکفایت و کاردانی ضبط کردند، و سلاطین اطراف انقیاد نمودند، اما سلطان محمد تبر مرد طرب و عیش بود، و مملکت صاف یافته، مدام بعشرت

[(۱)] اصل: تا خوانندگان

[(۲)] اصل: رسد

[(۳)] اصل: بقرار باز آوردند.

[(۴)] کذا فی الاصل. ترجمه راورتی در متن: ۴۹۱ ه و در حاشیه گوید که این تاریخ صحیح نیست و بقرار نوشته جامع التواریخ، گزیده، الفی، فصیحی، لب التواریخ و غیره وفات ملک‌شاه در بغداد بمه شوال ۴۸۵ ه است. و نظام التواریخ ۴۷۱ ه نوشته. ابن اثیر (۱۰- ص ۸۷) شب جمعه نصف شوال ۴۸۵ ه. اخبار الدوله السلجوقیه: ۱۶ شوال ۴۸۵ ه بمر ۳۸ سال و ۳ ماه و ۱۷ روز. و مدت شاهی او ۱۷ سال. و باین صورت سنه متن کتاب نادرست است. و قول اخبار الدوله و ابن اثیر و غیرهم صحت دارد.

[(۵)] این کلمه در اصل دو بار بیر و یکبار تیر آمده. راورتی نیز (تیر) نوشته و گوید که در بعضی نسخ (تبر) هم آمده باستناد اخبار الدوله صحت شد که در آن طبر است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۷

مشغول می‌بود، و بهیچ از ثغور لشکر نکشید و نامزد نفرمود، و در عهد او کاری نرفت، که ذکر او را شاید، و مملکت او امتداد نیافت، و بساط حیات او زود طی شد، و مدت دو سال در عیش بگذرانید و در گذشت، و نوبت ملکداری بسطان سنجر رسید رحمه الله علیه. حق تعالی سلطان سلاطین ناصر الدین را باقی دارد، و الله اعلم.

السادس السلطان الاعظم معز الدین و الدین سنجر بن ملک‌شاه سلجوقی

سلطان سنجر پادشاه بزرگ و معظم و با قدر بود، و ولادت او در بلاد سنجار بود [(۱)] در شهر سنه تسع و سبعین و اربعمائه، دران ایامی که ملک‌شاه پدرش بخدمت در گاه خلافت و پرداخت مصالح دولت امیر المؤمنین مشغول بود چون ملک‌شاه برحمت حق پیوست، سلطان سنجر ده ساله بود، و برادر او محمد بر تخت نشست، و بعد از برادر او را بتخت نشاندند، و بتشریف و لواء عهد دار الخلافت مشرف شد بدار الملک مرو شاهجان [(۲)]، و در جمله ممالک اسلام که پدر و جدش ضبط و فتح کرده بودند، خطبه و سکه بنام او شد. چون بالغ گشت و بریغان عمر و سرخ [(۳)] شباب رسید، جمله ممالک شرق و غرب در ضبط بندگان او آمد و چاکران او اول مصاف با محمد خان به سمرقند کردند، و او را بزدند، بعد از آن در اطراف ممالک شانزده مصاف کرد، در همه فیروز آمد، و عهد دولت او امتداد یافت، و کارها بر جاده سنت و سیاست و نهج معدلت کرد، و امور شریعت محمد، و احکام ملت اسلام، بر طریق اوامر و نواهی الهی طراوت کلی یافت و زمین خراسان و عراق و ما وراء النهر بغایت معمور گشت و در بغداد باسم او قصرهائ سلطنت مبنی شد، و شحنگی و لشکر کشی بغداد بر قرار پدران بلکه زیادت در تصرف او، و گماشتگان او، آمد و بندگان خود را بایالت و ملکی در هر دیار نصب کرد: اران و عراق و آذربایجان به

[(۱)] سنجار: شهری بود در بیابان ولایت جزیره، که آنرا به دیار ربیعیه باز خوانند (اصطخری ۷۷)

[(۲)] اصل: شاهجهان که صحیح آن شاهجان است دیده شود یاقوت

[(۳)] اصل: سرخ و الصحیح سرخ اول شباب و ریعان آن (المنجد).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۸

ایلدکز [(۱)] داد که بنده او بود، و اتابک محمد و اتابک یوزبک و اتابک ارسلان [(۲)] همه فرزندان او بودند، و فارس به سنقر داد، که پدر اتابکان فارس بود، و اتابک دکله و اتابک زنگی و اتابک سعد و پسران او از فرزندان اواند، و خوارزم به پسر

خوارزمشاه [(۳)] داد، که چاکر او بود، و پدر ایل ارسلان بود، و او پدر تکش خوارزمشاه بود، و او پدر محمد خوارزمشاه بود، مسعود کریم [(۴)] خواهر او در حباله خود آورد، و در عهد او میان سلاطین غزنین بسبب فوت شدن مسعود کریم گویند اختلاف افتاد، ملک ارسلان بن مسعود بغزنین بتخت نشست، و بهرامشاه بن مسعود کریم در گذشت، بهرامشاه هم از آنجا بخدمت سلطان سنجر رفت، و مدتی او را خدمت کرد، و بعد از آن به چندگاه سلطان سنجر بمدد بهرامشاه بغزنین آمد، و بهرامشاه را بر تخت نشانید و در ممالک غزنین و هندوستان همه خطبه و سکه بنام سنجر شد، و آن دولت که سنجر را بود، هیچ یک از پدران او را نبود. ملک موصل به بنده خود داد، تا بدین عهد نزدیک، اتابکان موصل از فرزندان بنده او بودند بنده ترک خطائی بود و ممالک شام همه بندگان او داشتند، و سلطان نور الدین شام [(۵)] هم از فرزندان اتابک موصل بود، چنانچه بعد ازین ثبت افتد، انشاء الله تعالی.

ملوک غور و سلاطین جبال جمله منقاد سلطان سنجر بودند، و در عهد او میان سلاطین غزنین و ملوک غور خصومت ظاهر شد، ملوک غور راجح آمد (ند) چون نوبت ملک غور به سلطان علاء الدین حسین رسید، سر از طاعت سلطان بکشید، و در حدود جبال هرات بموضعی که آنرا سگوشه ناب [(۶)] گویند

[(۱)] اصل: بالتکین، این کلمه در نسخ بصور مختلفه التکیز، التکین، ایلدکوز آمده، ولی شمس الدین ایلدکوز پدر اتابکان آذربایجان متوفی ۵۶۸ ه است که محمد و قزل ارسلان عثمان پسران وی بودند (دول اسلامیه).

[(۲)] اصل: احتسان. راورتی: اختان. پ: احتیان

[(۳)] در اصل بعد از خوارزمشاه دو کلمه خوانده نمیشود، در ترجمه راورتی و (پ) مانند متن است.

[(۴)] راورتی:

سلطان غزنین مسعود کریم بن سلطان ابراهیم طاب ثراه الخ

[(۵)] اصل: سام، راورتی و پ: شام

[(۶)] اصل: سکوشه تاب. پ: سکوسه ناب، راورتی: سه گوشه ناب. این جنگ پیش دروازه شهر او به واقع شد. ابن اثیر گوید که علاء الدین پیش ازین جنگ ناب، او به، مارباد هرات الرود را غارت نمود. این سه گوشه ناب اکنون هم بین چشت و هرات نزدیک او به موجود است و هریرود از آن میگذرد. برای شرح ناب (ر: ۴).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۵۹

با سلطان سنجر مصاف کرد، لشکر غور منهزم گشتند، سلطان علاء الدین گرفتار شد، و بعد از چند روز خلاص یافت، و ندیم خاص سلطان سنجر گشت.

چون سلطان را حادثه خروج غزان افتاد، روزی بخدمت سلطان سنجر به عشرت مشغول شد، سنجر بر تخت نشسته بود، و پای مبارک را از تخت فرو آویخته بود و بر کف پای مبارک او خالی بود، چون علاء الدین را نظر بران خال افتاد برخاست و التماس نمود، تا بشرف تقبیل آن خال مشرف گردد، و این بیت در حسب حال گفت، رباعی:

ای خاک در سرای تو افسر من وی حلقه بندگی تو زیور من

چون خال کف پای ترا بوسه زنم اقبال همی بوسه زند بر سر من سلطان سنجر التماس او را اجابت کرد، علاء الدین چون بوسه بر آن خال زد سلطان سنجر روی موی علاء الدین را بانگشت پای بر زمین بگرفت علاء الدین خواست: تا سر از زمین بردارد، مویش کنده شد، حاضران بخندیدند علاء الدین طیره [(۱)] شد، گونش متغیر گشت. سلطان سنجر چون آن خجالت او مشاهده فرمود، از کرم پادشاهانه گفت: علاء الدین! ازین مزاح بشکستی! کفارت این مزاح ملک غورت مبارک باد، بطرف تخت خود مراجعت کن، تو برادر منی؟ درین وقت حادثه خروج غزان افتاده است. جمله رمه‌ها گوسپندان و گله اسپان و شتران خاص همه باید با خود برد، اگر

نصرت یاریگر آید، و فساد آن طایفه دفع شود، بنزدیک ما بفرست، و الا بتو بماند بهتر از آنکه در دست کافر نعمتان افتد. سلطان علاء الدین بغور باز رفت و بدولت سنجر بر تخت خود باز رسید، این روایت کرم [(۲)] و احسان او بود اما آنچه دلالت میکند بر جهاننداری: طبقات ناصری ج ۱ ۲۵۹ السادس السلطان الاعظم معز الدنيا و الدین سنجر بن ملک‌شاه سلجوقی ص: ۲۵۷
 ین گوید نویسنده این طبقات منهاج سراج عصمه الله: در شهور سنه احدی عشر و ستمائۀ در حضرت فیروز کوه که دار الملک سلاطین غور است رحمه الله علیهم [(۳)]، از امیر علی چاوش شنیدم، او گفت: جد او سهم الحشم [(۴)] سلطان سنجر بود (و سلطان مسعود عراق که یکی از برادرزادگان سلطان سنجر بود)

[(۱)] طیره: خشم و آشفتگی و خجالت

[(۲)] اصل: کریم

[(۳)] اصل: علیه

[(۴)] اصل: سهم تجسم، در راورتی و چند سطر بعد سهم الحشم است، که بقول وی سردار لشکر و حشم باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۰

[عاصی شد] [(۱)] و قراجه ساقی که بنده: سنجر بود، با او دران عصیان یارگشت سلطان سنجر از مرو لشکر کشید، بر عزیمت آنچه بمعارضه آن طایفه را دریابد چون بر بالاء عقبه ساوه رسید، و لشکرگاه عاصیان عراق بر آن طرف در پایان عقبه بود، سلطان سنجر باندک سوار آنجا برآمد، چون نظرش بر لشکر مخالفان افتاد. عنان باز کشیده طایفه ملوک را که باو رسیده بودند طلب فرمود و گفت: ما بسر آن قوم رسیدیم، و با ما سوار اندک است و مخالفان بسیار و صواب چه باشد؟ بعضی از ملوک گفتند: رای اعلی در آنچه فرمان دهد صوابتر، اما اگر توقف فرماید، تا حشم تمام برسد آنگاه بریشان زند بهتر آید، و بعضی از ملوک گفتند: که این طایفه بندگان پادشاه‌اند، مرحمت باید فرمود، و ایشان را از وصول رایات اعلی اعلام داد، تا همه بخدمت آیند، و در ظل حمایت و عفو پادشاهانه سلامت بمانند.

فی الجمله هر یک از ملوک و ارباب دولت عرضه داشتی کردند، چنانچه ایشان را در خاطر آمد. سلطان سنجر رحمه الله، روی بطرف میرچاوش کرد که سهم الحشم بود، و فرمود: که چاوش چه باید کرد؟ و چاوش از اسب پیاده شد و روی بر زمین نهاد، و این نظم گفت، نظم:

خسروا کارزار باید کرد بر عدو کار، زار باید کرد

شیره شیران مرغزاری راهمه در مرغزار باید کرد

ژنده پیلان کار زاری راجمله در کارزار باید کرد

روز جنگست جنگ باید کرد وقت کار است کار باید کرد

ملک را چون قرار خواهی داد تیغ را بی‌قرار باید کرد! سلطان فرمود: چنین باید کرد، که چاوش میگوید، و همان ساعت به آن قدر سوار که رسیده بود فرو راند، و قراجه ساقی و مسعود عراق اسیر گشتند و لشکر آن طایفه منهزم گشت، و ممالک عراق و آذربایجان بتجدید در ضبط آمد، و سنجر بخراسان باز آمد، و اعم احوال او علیه الرحمه آن بود:

که تابستان به بخارا بودی، و زمستان بمرو شاهجان. سالی چنان اتفاق افتاد:

[(۱)] کلمات بین قوسین () در (پ) نیست، و کلمات بین قلابین [] در اصل نیست، از (پ) گرفتم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۱

که در مرو مقام بیشتر فرمود، و هوا گرم شدن گرفت، هیچکس از مقربان، عرضه داشت باز گشت نمیتوانست کرد، که باز گشت زمین بخارا کنند، و جماعت ملوک را هواء بخارا بود، بامیر معزی گفتند، که بتقاضاء قصور و بساتین شهر بخارا نظمی بسمع اعلی میباید رسانید، تا کمال الزمان آنرا در سماع مزامیر و غنا عرضه دارد. امیر معزی که امیر الشعراء بود، و چهل شاعر استاد که روز بزم مدایح سلطان گفتندی، و روایت کردند، همه در خیل و تبع او بودند، این قطعه بگفت، و در سحری که سلطان صبح کرده بود، کمال الزمان در طرب برد، از غایت طراوت و لطافت سلطان علیه الرحمه با شقه خاص و کفش بیرون آمد و سوار شد، بمنزل معهود رسید، آنگاه استراحت فرمود [(۱)]: شعر:

بانگ جوی مولیان آید همی بوی یار مهربان آید همی

ریگ آمو و درشتیها اوزیر پایم پرنیان آید همی

آب جیحون و شگرفیها اوخنگ ما را تا میان آید همی

ای بخارا شاد باش و دیر زی شاه نزدت میهمان آید همی

شاه ماهست و بخارا آسمان ماه سوی آسمان آید همی

شاه سرو است و بخارا بوستان سرو سوی بوستان آید همی رحمه الله علیهم اجمعین و عفا عنهم. چون مدتی از ملک او گذشت، جماعت قراخا از طمغاج و ممالک چین بحدود قراقرم ترکستان آمدند و از سلطان سنجر چرا خور خواستند، و در آن حدود بلاساغون و قبالی.

و المائق باجارت سلطان سنجر چرا خور ساختند، و توالد و تناسل ایشان بسیار شد، در عهد سلطان عصیان آوردند، و مصاف کردند، و تاینکو طراز و سنکم و ایما [(۲)]، که بر سر خطایان بودند، حشم سلطان از کثرت مدت فراغت و امتداد تنعم و ناز، طاقت مقاومت نیاورند، منهزم شدند و ترکان خاتون را که ملکه جهان بود و زن سلطان اسیر کردند، و اول

[(۱)] این قصه و شعر بقول اغلب تذکر، نویسان منسوبست به ابو عبد الله جعفر بن محمد رودکی شاعر معروف آل سامان، و یگانه مأخذی که این اشعار را به معزی و دربار سنجر منسوب داشته همین کتابست برای تحقیق (ر: ۲۳ تعلیقات).

[(۲)] اصل: بازیکو طراز و منکم و ایما. راورتنی تمانیکو الخ ... پ:

و بانکو طراز و سنکم که دایما (ر: ۵۴).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۲

نکبتی که سنجر را افتاد این بود، بعد از ان سلطان صلح کرد، و چراخورها ترکستان و بلاساغون با آن شهرها که در سرحد بود، ایشان را مسلم داشت و ترکان خاتون را بعد از صلح بخدمت سلطان باز فرستادند، و حکیم کوشککی [(۱)] درین حادثه هجو بسیار کرده است، و در دواوین و کتب ثبت است.

چون آن نکبت ظاهر شد، کار مملکت ضعیف شدن گرفت، و از ملک سنجر مدت شست سال بگذشت، جماعت غزان از ختلان خروج کردند و در سلطان عاصی شدند، و آنچه قرار خراج هزار سال بود باز گرفت. سلطان لشکر به آنجا نب کشید، غزان از هر خانه یک کلاه نقره میدادند قبول نیفتاد و با ایشان مصاف داد، تا سلطان منهزم و گرفتار آمد، چون سلطان بدست ایشان افتاد، جمله پیش رکاب پیاده شدند و خدمت کردند، و امراء غزان طوطی و قزقوت [(۲)] و ملک دینار و ابراهیم [(۳)] ختلی و جز ایشان پیش تخت سلطان کمر بستند، خود فرمان دادن گرفتند خراسان با یک دیگر قسمت کردند، و هر چه میبایست میکردند و میگفتند که سلطان چنین میفرماید، و بندگان سنجر متفرق شدند، و نظام مملکت برفت، و سلک دولت بگسست [(۴)]، بعد از مدت چند گاه و قریب یک سال کم و بیش یکی از بندگان و امراء سلطان بخدمت رفت، سلطان را بوجه شکار برنشانند، و از میان ایشان بیرون برد

و خلاص داد، و بمرور بر تخت نشاند، و بعضی از بندگان باقی مانده جمع شدند اما عمر به آخر رسیده و دولت کهن گشته بود، یوم الاثنین، الرابع و العشرون من شهر الاول [(۵)]، سنه اثنین و خمسين و خمسمائه در دار الملک مرو برحمت حق پیوست، و همانجا دفن کردندش، و مدت عمر او هفتاد و سه سال و چیزی بود، مدت ملک او شست (و دو) [(۶)] سال بود، و الله اعلم.

- [(۱)] راورتی: کوشکی. پ: کوپکی، هدایت گوید: که کوشکی قایمی حکیم فاضلی بود از ندمای سلطان سنجر که بعد از اسارت ترکان خاتون هجوهای ملیح و قبیح گفت (مجمع الفصحاء ج ۱)
- [(۲)] کذا فی الاصل. راورتی: طوطی، قورغرت پ: طوطی، فرقرب. اخبار الدوله: قرقود و طوطی بک. زبده النصر: قرقود. ابن اثیر: فرغوت ابن عبد الحمید و طوطی بن دادبک (ج ۱۱ ص ۵۴)
- [(۳)] کذا راورتی: ابراهیم و ختلی. پ: ابراهیم ندارد.
- [(۴)] اصل: بکشت. پ: مانند متن
- [(۵)] کذا در اصل وپ.

راورتی: ربیع الاول، ابن اثیر (۱۱: ۹۹): ربیع الاول ۵۵۲ هـ گزیده: ۱۶ ربیع الاول ۵۵۲ بعمر ۷۲ سال لب التواریخ: ۲۶ ربیع الاول ۵۵۲ هـ بعمر ۷۲.

[(۶)] اصل: شست. راورتی و پ: ۶۲

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۳

ذکر سلاطین الروم من السلجوقیه

اشاره

سلاطین روم از تخمه سلجوقیانند و پادشاهان بزرگ بوده‌اند، و از ایشان در بلاد روم و دیار فرنج بسیار آثار غزو و جهاد و بقاع خیر، چنانچه مدارس و مساجد و خانقاهات و رباطات و قناطر و اوقات مانده است، والی یومنا هذا باقیست، و از فرزندان و امرا و ملوک ایشان در آن دیار قصه‌های. غزوات در کتب مسطور است، و چون سلطان سلاطین سنجر علیه الرحمه بتخت پدر بنشست و جهان بر وی قرار گرفت، شرق و غرب در ضبط بندگان او آمد و خطبه منابر کل اسلام، و سکه جمله بالقباب او زینت یافت، ممالک روم برادر خود [(۱)] محمود بن ملکشاه را داد، و جمله سلاطین روم از فرزندان او اند چنانچه از هر یک ذکری در طبقات ثبت افتاد، تا خوانندگان را از احوال آن دودمان چیزی معلوم گردد، و در دعاء خیر گذشتگان، و بقاء سلطان مسلمانان ناصر الدنیا و الدین سلطان السلاطین فی العالمین محمود بن السلطان التتمش خلد الله ملکه افزایشند.

الاول محمود بن ملکشاه

محمود بن سلطان ملکشاه را چون تخت [(۲)] (ممالک) روم از دست سنجر که برادرش بود مسلم شد، دران دیار و ثغور اسلام جهاد بسیار کرد و بر کفار فرنج لشکرها کشید، و غزوها بسنت بجای آورد، و قلاع و شهرها بگرفت و با بندگان خدای تعالی عدل و احسان ورزید. چون مدتی از ملک او بگذشت برحمت حق پیوست.

الثانی مسعود بن محمود

سلطان مسعود پسر محمود بن ملک‌شاه بود، باول سلطان سنجر او را تخت عراق داد، و یک کرت با قراجه ساقی یار شد، و با سلطان سنجر طریق عصیان ورزید، بسبب قوتی که دران دیار گرفته بود، ناگاه سلطان سنجر معارضه بر وی زد، و هر دو را بگرفت، و بعد از آن کارش فتور پذیرفت

[(۱)] مولف در انتساب سلاجقه روم خلط و اشتباه کرده، در این جا عین عبارات مولف را آوردیم برای تحقیق ر: ۲۴ تعلیقات.

[(۲)] اصل و پ: بتخت، اصل کلمه ممالک ندارد، از (پ) گرفته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۴

و بیش بتخت نرسید، مگر پسرش را پسری بود، قزل نام، آن پسر و پسرش قلعج ارسلان کار او تمام قوت گرفت.

الثالث قزل ارسلان بن مسعود

قزل ارسلان پسر مسعود بن محمود بن ملک‌شاه بود، بعد از فوت پدر اندکی قوت گرفت، و بعضی از سرحدات ممالک روم در ضبط آورد، و اندک روزگاری ملک راند و درگذشت. و السلام و الله اعلم بالصواب.

الرابع قلعج ارسلان بن قزل ارسلان

سلطان قلعج ارسلان بن قزل ارسلان بود، و قزل ارسلان پسر مسعود بن ملک‌شاه بود، پادشاهی روم بعد از پدر چون بگرفت بغایت بزرگ شد، و اطراف ممالک روم ضبط کرد، و قلاع و حصون بسیار گشاد، و غزوه‌ها نامدار بجای آورد، و عظیم نام گرفت، چنانچه کنار افرنجه ازو مالش بسیار یافتند، جمله سلاطین روم به نسبت او افتخار کنند، دولت شهادت یافت، او را در قونیه دفن کردند، علیه الرحمه و الرضوان و المغفره.

الخامس کیکاوس بن قلعج ارسلان

سلطان عز الدین کیکاوس بعد از پدر خود بتخت نشست، و ممالک را ضبط کرد، و دران بلاد با کفار فرنج جهاد بسیار کرد و مدارس و مساجد بنا فرمود و ازو آثار خیر بسیار ماند (و او را فرزندان بزرگ و با نام در رسیدند، در شهر سنه ثلث و ثلثین و ستمائۀ پنجم ماه شوال این سال درگذشت) [(۱)] در جوار پدرش در شهر قونیه دفن کردند.

السادس کیقباد بن کیکاوس

سلطان علاء الدین کیقباد بن کیکاوس، بعد از پدر بتخت روم بنشست و اطراف ممالک را در ضبط آورد، و با کفار فرنج مصافها کرد، و از وی آثار خیر بسیار باقی ماند [(۲)] و در شهر سنه ثلث و ثلثین و ستمائۀ برحمت ایزدی پیوست، و هم در شهر قونیه دفن کردند. و الله اعلم بالصواب.

[(۱)] کلمات ما بین قوسین در متن ترجمه راورتی نیست، بلکه چند سطر بعد در شرح کیقباد پیش از (و در شهر) ضبط شده، در

(پ) مانند متن است

[۲] جملاتی که در شرح کیکاوس بین قوسین آمده در راورتی در این جا بعد از (باقی ماند) نوشته شده متن مطابق اصل است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۵

السابع کبخسرو بن کقباد

سلطان غیاث الدین کبخسرو پادشاهی بزرگ و گزیده اخلاق بود، و عادل.

چون بعد از پدر بتخت روم نشست، مملکت را ضبط کرد، و در تصرف آورد، و درین وقت فتنه لشکر کفار مغل بحدود روم رسیده بود، با فرنگ بطریقی که دست داد، مواسا کرد، و بسرحدی که بر اطراف بلاد اسلام است، لشکری میکرد، ناگاه حشم او را تنها گذاشتند، مغل بدان بلاد بدوانید، او بعد از آنکه بازگشت برحمت حق پیوست در اول محرم سنه ثلاث و اربعین و ستمائنه، و پسر خود عز الدین کیکاوس را ولیعهد خود کرد، و مدت ملک او یازده سال بود، و الله الباقی.

الثامن کیکاوس بن کبخسرو

عز الدین کیکاوس در اول سنه ثلاث و اربعین بحکم ولایت عهد پدر خود بر تخت پدر خود بنشست، و ملوک و امرا او را انقیاد نمودند. چون او بجلادت و مبارزت موصوف بود، ثغور افرنج را مستحکم کرد. بسبب دفع کفار مغل و ضرورت استیلاء این جماعت بر دیار اسلام، برادر کهنتر خود را بترکستان فرستادند بدرگاه منکوخان مغل، تا بطریق صلح آن دیار مسلم ماند، چون رکن الدین قلیج ارسلان که فرستاده و برادر کیکاوس بود بمنکوخان مغل رسید، بر خلاف فرمان برادر ملتسمات نمود، و ملک روم از منکوخان درخواست و مدد طلبید، تا روم از دست برادر مستخلص کند، منکوخان دختر الجکتا [۱] نوین مغل بدو داد، و الجکتا را با لشکر او بمدد قلیج ارسلان فرستاد، چون بروم رسید، عز الدین کیکاوس از پیش او عطف کرد، قلیج ارسلان با مغل بروم استیلاء یافت، کیکاوس بنزدیک اورخان روم رفت و مدد آورد و مغل را زد، و ایشان را بشکست و برادر را بگرفت، و بقلعه حبس کرد، بعد از مدتی قلیج ارسلان خود را مخلص کرد و بنزدیک مغل رفت، و آنچه بعد ازین ظاهر شد، چون روشن نبود، بدین قدر اختصار کرده آمد، و الله اعلم.

[۱] پ: الجکتا ندارد. اما نوین بقول راورتی نوین نیز ضبط شده که بمعنی سردار مغل است در فرهنگها نوین نیز آمده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۶

التاسع رکن الدین [۱] قلیج ارسلان

و چنان تقریر کردند جماعتی ثقات: که رکن الدین قلیج ارسلان در میان لشکر مغل است با هلاوء [۲] ملعون بطرف آذربایجان، تا عاقبت او بکجا رسد؟
انشاء الله خیر باشد. الخیر ما صنع الله.

السلطان طغرل بن طغرل

نسبت این پادشاهزاده بدو روایت گفته‌اند، بعضی روایت کنند: که او طغرل بن طغرل [۳] ارسلان بن قزل ارسلان بود. سلطان طغرل پادشاهزاده بس بزرگ بود، و عهد دولت وی با دولت سلطان علاء الدین تکش خوارزمشاه معاصر بود، و جلادت او تا حدی

بود، که هیچ مرد مبارز گرز او را از زمین بر نتوانستی داشت. و او مرد بلند بالا و با مهابت بود. ثقات چنین روایت کنند: که موی لب مبارک او چنان بود، که از لب بکشیدی و پس گوش نهادی، و او از برادر زاده بچگان سلطان سنجر بود، و از پدر خرد مانده بود. فرزندان اتابک ایلدگر [(۴)] که بنده سنجر بود، چون بر عراق مستولی شده بودند، پدر او ضابط عراق بود، نماند [(۵)] و سلطان طغرل را در قلعه از قلاع عراق حبس کردند، و مادر او را در حباله خود آورد، و مملکت عراق بتصرف خود باز گرفت چون سلطان طغرل بحد مردی رسید، و بغایت جود و شهامت و جلادت موصوف شد، جمعی او را معونت کردند، و از حبس خلاص یافت و بیرون آمد جمعی انبوه از بندگان پدر و جدش بخدمت او پیوستند، چتر بر گرفت و سلطان شد، بیستی که در ظهور او گفته‌اند، دو مصراع در قلم آمد. بیت:

آوازه به ری رسید سلطان آمد و ان چتر مبارکش به همدان آمد

- [(۱)] در متن ترجمه راورتی عنوان (قطب الدین) است. در حاشیه بحواله یک نسخه رکن الدین است
- [(۲)] اصل باهل او ملعون. پ و متن راورتی: هلاو که در برخی از نسخ راورتی هلاکو نیز آمده، در اصل خطی من در مباحث ما بعد این نام عموماً (هلاو) و گاهی هم بدو واو (هلاوو) است، که ما املائی قدیم را در متن آوردیم.
- [(۳)] راورتی: طغرل بن طغرل بن قزلارسلان.
- [(۴)] اصل: آن التکین، راورتی: اتابک ایلدگر.
- [(۵)] این عبارات پریشان بنظر می‌آید. در (پ) نیز چنین است، شاید سقطی داشته باشد، در ترجمه راورتی (نماند) را به (چون بمرد) در انگلیسی تعبیر کرده است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۷

چون سلطان طغرل بر عراق استیلا آورد، مدتی ملک راند، جماعه بندگان او بنزدیک سلطان علاء الدین تکش خوارزمشاه مکتوبات در قلم آوردند و آمدن او را التماس نمودند، بحکم آن التماس، تکش خوارزمشاه با لشکر گران بعراق آمد، و چون هر دو لشکر بهم رسیدند، یک دو بنده کافر نعمت با سلطان طغرل غدر کردند، و از پس پشت او در آمدند، و او را شهید کردند و درین حال دیگر بندگان او بر روی مصاف که بر سر دره بود جنگ میکردند و ازین حالت خبر نداشتند، تا سر مبارک او آن کافر نعمتان بنزدیک تکش خوارزمشاه آوردند، بنزدیک آن بندگان و موالی موافق او فرستاد. چون طایفه را معلوم شد گفتند: ما بر سر جنگ و تیغ زدن خودیم، تا کشندگان پادشاه را بدست ما بازدهی! آنگاه ترا خدمت کنیم، تکش خوارزمشاه آن جماعت را بدست ایشان داد، تا ایشان را بدوزخ فرستادند، و با سر طغرل بخدمت تکش خوارزمشاه آمدند، و خدمت تکش خوارزمشاه آن سر را در کنار گرفت، و در موافقت ایشان تعزیت برسم بداشت، و عراق را ضبط کرد. اللهم اجعل عاقبه امورنا خیرا، و السلام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۸

الطبقة الثالثة عشر ملوک السنجریه

اشاره

الحمد لله الذی جعل العبيد ملوکا، و ضير الملوك مملوكا. و الصلاة على محمد افضل الانبياء و اعلاهم سلوكا، و على اصحابه ما دلكت الشمس دلوكا.

کمترین بندگان در گاه سبحانی، منهاج سراج جوزجانی بلغه الله صوالح- الاعمال و الامانی چنین گوید: که چون عهد دولت

سنجری درگذشت و از وی پسری نماند، برادرزادگان و هر کس از بندگان او که طرفی از اطراف ممالک اسلام داشتند، خود را اسم اتابکی نهادند، و برادرزادگان سنجر را اسم شاهی کردند، و اتابکان ممالک را ضبط کردند، و این طایفه چند فریق [(۱)] بوده‌اند: یکی فرزندان اتابک ایلدگز [(۲)]، که سلطان سنجر او را عراق و آذربایگان داده بود. دوم اتابک سنقر که او را پارس داده بود و سیوم اتابکان موصل که ملوک شام بودند.

و ثقات روات از حال دو فریق خبری دادند در قلم آمد و از حال اتابکان موصل، همان قدر که در نسبت سلطان نورالدین شام [(۳)] نبشته شده است بیش از آن معلوم نبود، الا آنکه خداوندزاده موصل سلمه الله این قدر گفت: که جد هشتم ما، ترک خطائی بود، بنده سنجر رحمه الله. چون حال چنین بود، این طبقه را سه قسم وضع کرده است:

الفرقة الاولى ملوک العراق و آذربایجان

اشاره

بدانکه سلطان سنجر در یک شب سه تن را پادشاهی داد در مجلس عشرت اتسز را تخت خوارزم داد، و اتابک ایلدگز [(۴)] را تخت آذربایجان داد، و تخت فارس با تابک سنقر داد. چون روز دیگر شد، جماعت وزراء و اصحاب اسرار و تدبیر، بخدمت سلطان باز نمودند: که دوش [(۵)] پادشاه سه تن را ملک داده است، از ایشان مستخلص نتوان کرد

[(۱)] اصل: طریق. پ: فریق

[(۲)] اصل: التکین. ولی این همان شمس الدین ایلدگز است که سلسله اتابکان آذربایجان را از ۵۴۱ هـ اساس نهاد (دول اسلامیة

[(۳)] اصل وپ: سام. راورتی: شام

[(۴)] التکین

[(۵)] اصل: که دوم: که دوش.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۶۹

پرسید: که کدام کسانند؟ چون باز نمودند فرمود: که آن دو تن بندگان منند، و آن یکی چاکر من. چون پسری در میان نیست که وارث ملک باشد، بندگان من باشند بهتر. و الله اعلم.

الاول اتابک ایلدگز السنجری

اتابک ایلدگز بنده سنجر بود، و در غایت جلادت و شهامت. و چون او بلاد آذربایجان در ضبط آورد، کاره‌اء بزرگ کرد، و آثار خیر بسیار باقی ماند، و حق تعالی او را فرزندان شایسته داد، و با کفار افرنج و گرج [(۱)] حربها کرد و تا سرحد مملکت روم در ضبط خود آورد، و مبالغی از عراق بگرفت و مدتی ملک راند و درگذشت. رحمه الله علیه.

الثانی اتابک محمد بن ایلدگز [(۲)]

اتابک محمد پادشاه بزرگ بود، بعد از پدر بتخت نشست، و ممالک عراق و آذربایگان در ضبط آورد و کاره‌اء شگرف کرد، و

عادل و نیکو اعتقاد بود، و مساجد و مدارس بسیار ساخت، و جهاد و غزو بسیار کرد بجانب گرج [(۲)] و تا سر حد روم و شام در تصرف آورد، و مدتها ملک راند، و او را بندگان بزرگ رسیدند، که بعد از ممالک عراق در تصرف آوردند، چنانچه ایتغمش [(۳)] و ادمش.

الثالث اتابک یوزبک بن محمد

اتابک یوزبک محمد السنجری پادشاه آذربایجان بود، بعضی گویند: او برادر اتابک محمد بود پسر اتابک ایلدکز [(۴)] سنجری، یوزبک مرد جلد و کاردان بود، و مدتها ملک آذربایجان او داشت، تا عهد دولت سلطان محمد خوارزمشاه این مملکت در تصرف او بود، و چند کورت

[(۱)] راورتی: کرخ. پ: کرنجه

[(۲)] اصل: بن التکین ابو بکر

[(۳)] اصل: انتغمش. راورتی و ابن اثیر:

یتغمش.

[(۴)] اصل: البتکین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۰

لشکر خوارزمشاه [(۱)] نامزد او میشد، بدست نمی آمد، تا او بطمع سپاهان [(۲)] بعراق آمد، و میان او و اتابک فارس سعد خصومت می شد، ناگاه سلطان محمد خوارزمشاه بدیشان رسید، یوزبک منهزم شد، و مستأصل گشت و آذربایجان از دست او بیرون شد و درگذشت.

الرابع اتابک ابو بکر بن محمد

اتابک ابو بکر بن محمد پادشاه بزرگ بود، و عراق و جبال در تصرف او آمد، و با خلق عدل و احسان کرد، و اطراف ممالک را از خصمان صاف گردانید، و در عراق و اران و آذربایجان مدارس و مساجد ساخت، و در مراغه مدرسه بس بزرگ بنا کرد، و علما را عزیز داشت، و او را بندگان مدبر و خاص خود بسیار بودند، و هر یک در شهری از شهرهای عراق ملکی بودند و او برادر مهتر اتابک یوزبک [(۳)] بود، مدتی ملک راند و درگذشت رحمه الله علیه و الله اعلم.

الفرقة الثانية ملوک فارس

الاول اتابک سنقر السنجری [(۴)]

چون سلطان سنقر فارس با تابک سنقر داد، و آن ممالک را در ضبط آورد با خلق عدل کرد و احسان ورزید، و بعضی از برادرزادگان سنقر بعد از فوت سلطان از عراق بزمین فارس آمدند، و ایشان را باصطخر فارس فرستاد، و وظایف معین کرد، و مایحتاج معاش ایشان مهیا گردانید، و اسم شاهی ایشان را مسلم داشت، و خود باسم اتابکی در ممالک تصرف کرد، و مدتها ملک راند و درگذشت. و السلام علی من اتبع الهدی [(۵)].

[۱] اصل: او بود، که جند خوارزمشاه پ: مانند متن

[۲] اصل: سیاحان. راورتی: اسپهان

[۳] اصل:

اوزبک، در اصل بدون همین جا در تمام موارد دیگر، و نیز در ترجمه راورتی همواره یوزبک نوشته. و برخی مؤرخان دیگر نیز اوزبک می‌نویسند

[۴] مولف در شرح اتابکان کوتاهی‌هایی دارد، برای شرح (ر: ۲۵).

[۵] قرآن. طه ۴۷.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۱

الثانی اتابک زنگی بن سنقر

اتابک زنگی بعد از پدر خود بتخت فارس نشست، و او پادشاه عادل و ضابط و قاهر بود، ممالک پدر را در تصرف آورد و ضبط کرد، و با ملوک اطراف بطریقی که میسر شد، ملک راند، و مدتها فارس در تصرف او بود و در گذشت.

الثالث اتابک دکه

اتابک دکه بن سنقر، بعد از برادر بتخت فارس نشست، و او پادشاه ضابط و قاهر بود، ممالک فارس در تصرف آورد، و با ملوک عراق او را خصومت افتاد، و اموال بسیار از اطراف بلاد جمع کرد، چنانچه پیش از وی دیگری را آن اموال و خزاین نبود، مدتی ملک راند و در گذشت. و السلام علی من اتبع الهدی.

الرابع اتابک سعد بن زنگی

اتابک سعد پادشاه بزرگ بود، بعد از عم خود بتخت فارس نشست، ممالک فارس در ضبط آورد، چنانچه نبشته شده است، و او پادشاه بس عادل و شجاع بود، ثقات چنین روایت کرده‌اند: که گرانی سلاح او تا حدی بود که یک مرد با قوت، سلاح پوشیدنی او را از زمین بر نتوانستی داشت و چند کت بطرف عراق لشکر کشید، در بعضی نصرت او را بود، و در بعضی مصافها شکست افتاد چنانچه با سلطان محمد خوارزمشاه او را مصاف افتاد نا اندیشیده، و آن چنان بود: که اتابک سعد بطرف عراق لشکر می‌برد، بجهت گرفتن صفاهان، و اتابک یوزبک بن اتابک محمد به آذربایگان آمده بود هم بجهت ضبط صفاهان. هر دو لشکر فارس و آذربایگان روی بهم داشتند، که محمد خوارزمشاه بسر حد عراق رسید، و او را خبر شد، که اتابک سعد از فارس لشکر بدر اصفهان می‌برد، که باتابک یوزبک مصاف کند، سلطان لشکر بطرف اتابک سعد کشید چون به لشکر او رسید، اتابک سعد را ظن بود، که این لشکر اتابک یوزبک است، صف راست کرد، و لشکر سلطان را هم زد، ناگاه یکی از پهلوانان سلطان خوارزمشاه باو بهم هم نیزه شد، و نام آن پهلوان کشلی [۱] امیر آخر بود، اسپ اتابک سعد را بینداخت، آن پهلوان خواست تا او را بکشد

[۱] کذا فی الاصل. متن راورتی: کشکه. نسخ خطی وی: کشلی کشیکی. پ: کشیلی.

اتابک گفت: مرا مکش! من اتابکم، بگو که این لشکر کیست؟ پهلوان گفت: لشکر سلطان محمد خوارزمشاه است. اتابک گفت: که مرا بخدمت سلطان بر! چون بخدمت سلطان رسید، زمین بوس کرد و گفت: خداوند عالم! باللّه که این بنده ندانست، که لشکر پادشاه است و گر نه هرگز شمشیر نکشیدی. او را بناوخت، و حالی او را سوار کرد، و از بسیاری جلادت و مردی و شجاعت او که بسمع سلطان رسیده بود او را اعزاز فرمود و مملکت فارس او را داد، بران قرار: که نصف معتمدان و ملوک خوارزمشاهی را باشد، و نصف اتابک سعد را، و لشکر باو نامزد کرد، بدان سبب که اتابک سعد چون گرفتار شد، پسرش اتابک ابو بکر، مملکت فارس در ضبط آورد و خطبه بنام خود کرد، چون اتابک سعد با لشکر خود خوارزم شاه و صاحب اختیار-الملک امیر حاجی که فرستاده خوارزمشاه بود، بسرحد فارس رسید اتابک ابو بکر پیش از او باز آمد، و با پدر بهم چون روان شد، اتابک سعد، ابو بکر پسر خود را بر روی زخم شمشیر کرد، مصاف پارسیان بشکست و اتابک سعد بتخت پارس باز آمد، و پسر را قید کرد، و مدتی در ملک پارس بود برحمت حق پیوست، رحمه الله، بعد از حوادث کفار مغل.

و اتابک سعد را خصال گزیده و اوصاف پسندیده بود: اول آنکه علم قافله و ابناء سیل حاج هر سال بکعبه فرستادی، چون باز آمدی، مدام آن علم بر در خرگاه او بودی، و هر گاه که به بارگاه و خرگاه آمدی، دو رکعت نماز در پای آن علم بگذاری، آنگاه بتخت نشستی، این معنی بر حسن اعتقاد او دلالت میکند. اما دگر تجمل او: از ثقه روایت کرده‌اند، که یک ولایت از بلاد پارس بجهت کسوت خاصه او مقرر بود، و خراج آن ولایت هر سال سیصد و شست هزار دینار زر سرخ بود، هر روزی هزار دینار در کسوت صرف شدی، از کلاه و قبا و شقه و کمر و اطواق مرصع. و اگر چیزی از ما یحتاج کسوت خاص فاضل آمدی، آنرا بجواهر قیمتی بدادندی، و در کلاه او و قبا و کمر او درج و تعبیه کردند، و هر کسوتی را یک روز بیش نپوشیدی، روز دیگر آن کسوت را تشریف فرمودی یکی از امرا و ملوک را، رحمه الله، و السلام علی من اتبع الهدی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۳

الخامس اتابک ابو بکر بن سعد

اتابک ابو بکر پادشاه بزرگ بود، و ممالک فارس در ضبط آورد، چون اتابک سعد را سلطان محمد خوارزمشاه بتخت فارس باز فرستاد، بران قرار که یک نصف ممالک فارس اتابک سعد را باشد، و یک نصف سلطانرا و بجهت آن یک نصف امیر حاجی اختیار الملک نشاپوری را با وی بفرستاد اتابک ابو بکر و هر دو برادر او تهمتن و سنقر شاه با لشکر فارس پیش پدر باز آمدند، که مملکت خود را بدست خصمان خود ندهیم. چون مصاف راست شد، اتابک سعد شمشیری بر روی پسر خود اتابک ابو بکر زد، و مصاف پارسیان شکسته شد، و اتابک سعد، ابو بکر را قید کرد. چون اتابک سعد برحمت حق پیوست، اتابک ابو بکر را از قید بیرون آوردند و بتخت فارس نشانند. ممالک پدر و جد خود در ضبط آورد، و خصمان را مالش داد، و بعد از مدتی لشکر بطرف بحر فرستاد و دار الملک کیش [(۱)] را و بحرین و هرمز بگرفت، و یک برادر را بنزدیک کفار مغل فرستاد، و به آن جماعت صلح کرد و خراج و مال پذیرفت، و تن دران عار داد، خراج گذار کفار چین گشت، و با دار الخلافت مخالفت کرد، تا بدین غایت که این تاریخ در قلم آمد، حال برین جمله بود. حق تعالی سلطان السلاطین اسلام را، و ملوک و خاقان درگاه او را در جهاننداری و حق گذاری باقی و پاینده دارد. بمحمد و آله الامجاد.

الفرقة الثالثة ملوک نشاپور

الاول الملک المؤید السنجری

ملک مؤید بنده ترک سلطان سنجر بود، و ملک نشاپور و بلاد آن طرف داشت چون جام و با خرز و سنگان [(۲)] و جاجرم و سیران [(۳)] و شارستان و جوزجان و دیگر شهرها که از مضافات نشاپور است، او ملک نیکو سیرت بود چون عهد دولت سنجری به آخر شد، ملک مؤید با شاه خوارزم و ملوک عراق

[(۱)] راورتی گوید که کش یا کیش را جغرافیون قدیم شهری نوشته‌اند که در یکی از جزایر بحیره فارس (هرمز) بالای کوهی واقع بود، یاقوت گوید: کیش هو تعجیم قیس جزیره فی وسط البحر تعد من اعمال فارس، لان اهلها فرسر. (معجم ۷: ۳۰۶)

[(۲)] اصل وپ: شکان راورتی: شنگان، سنگان، شگان باختلاف نسخ. بقول یاقوت و حدود العالم سنگان یا سنجان از شهرکهای حدود نشاپور بود

[(۳)] کذا فی الاصل. راورتی باختلاف ضبط نسخ:

سبراس، سبراش، سیران و شیران نوشته، شاید سیراین باشد که شهری بود در خراسان (حدود العالم).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۴

و سلاطین غور طریق مودت و مراعات جوانب مسلوک [(۱)] داشت، سالی چند خود را در پناه مراعات بداشت و در گذشت. رحمه الله علیه، اللهم اظهر بالحق.

الثانی ملک طغان شاه بن ملک مؤید

پادشاه خوبروی بود. و عشرت دوست عظیم بود، و شب و روز در عشرت و سماع و مجالست به ندیمان و مطربان و اهل عیش بودی، و چون ملک نشاپور از پدر بدو رسید، با ملوک اطراف طریق مودت و موافقت و خدمت پیش گرفت، چون از وی مضرتی لاحق نمی‌شد، همگان او را زحمت ندادند، مدام در عشرت و رقص و طرب و شراب بودی، بجهت عشرت و طرب آستین پیراهن خود بقدر ده گز در طول کرده بود، و جلاجل زرین بسته، و در میان رقص انداختی، در مدت نزدیک در گذشت.

الثالث سنجر شاه بن طغان شاه

چون طغان شاه [(۲)] بتخت نشاپور نشست، با ملوک غور، اتصال معارف فرستاد و دختر [(۳)] سلطان غیاث الدین محمد سام طاب ثراه، بجهت پسر خود سنجر شاه بخواست، و اکابر و علماء نشاپور بیامدند، و آن عقد منعقد کردند چون طغان شاه برحمت حق پیوست، تکش خوارزمشاه لشکر به نشاپور آورد نشاپور را ضبط کرد و سنجر شاه را بگرفت و به خوارزم برد، سلطان غیاث الدین ملکه جلالی [(۴)] را پای کشاد بر قول امام شافعی رحمه الله علیه. و بملک ضیاء الدین در غور [(۵)] داد، و سنجر شاه بخوارزم در گذشت. حق تعالی سلطان ما را تا قیام قیامت باقی و پاینده داراد! و الله الباقی، کل شیء هالک [(۶)] و الله اعلم.

[(۱)] اصل: ملوک. پ: مانند متن.

[(۲)] اصل: سنجر شاه. پ و راورتی: مانند متن

[(۳)] اصل: و دختران

[(۴)] اصل: جلالی. راورتی: جلالی.

[(۵)] اصل: دژغور پ: راورتی در متن، ملک علاء الدین نوشته، و گوید: که در سه نسخه ضیاء الدین هم آمده. وی (در غور) را به InGhur ترجمه کرده، حال آنکه در غور بضم اول ترکیب اضافی است. و طوری که بعد ازین درین کتاب خواهد آمد گویا در غور یعنی گوهر غور لقب این شخص بود.

[(۶)] قرآن، القصص ۸۸.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۵

الطبقة الرابعة عشر ملوک نیمروز و سجستان

اشاره

الحمد لله الذي جعل قلوب انبيائه كنوزا، و صدور اوليائه لكنوز محبته محوزا. و الصلاة على محمد الذي قدر بعثه لختم الرسل بربوزا، و على آله و اصحابه ظهورا و رموزا.

اما بعد چنین گوید: بنده ضعیف ترین بندگان سبحانی، منهاج سراج جوزجانی عصمه الله عن التواني، که چون این طبقات باسم سلطان معظم شهنشاه سلاطین ترک و عجم ناصر الدنيا والدین ابو المظفر محمود بن السلطان التتمش خلد الله ملکه و سلطانه و عظم شانه نبشته می آید، که ذکر ملوک و طبقات ایشان در قلم می آید، ملوک نیمروز که پادشاهان عالم و عادل بوده‌اند و ملوک فاضل غریب نواز، و از عهد سنجرى تا بدین عهد که آن ممالک بتعدی و تاراج کفار چین خراب شد، آن ممالک بشکوه و عدل و شهامت و بذل ایشان مزین بود، خواستم تا قدر امکان آنچه سماع بود، و آنچه مشاهده افتاد در قلم آرم، تا ناظران را و مولف را، و آن ملوک را ذکر خیر باقی ماند، و دعاء این پادشاه موجود باشد و اوصافی که نسب ایشان از امراء ما تقدم در تاریخ بصحت معلوم نشد. حق تعالی بر همه رحمت کناد، و دولت سلطان جهان ناصر الدنيا و الدین، سلطان السلاطین را مخلص دارد.

الاول طاهر بن محمد

ثقات چنین روایت کرده‌اند: که چون دور سلطنت محمودیان بخاندان سلجوقیان نقل شد و امرائی که در کورند [(۱)] سیستان بودند قوت گرفتند، بخدمت سلاطین الب ارسلان و ملکشاه پیوستند، و ممالک نیمروز در تصرف ایشان آمد، و آن بلاد را ضبط کردند، چون تخت سلطان بفر همایون سنجرى تزیین یافت، ممالک نیمروز بامیر طاهر رسید، در خدمت آن حضرت آثار اخلاص نمود، و سرائی در سیستان که در امارت بود بنا فرمود، و رسوم ملک داری وضع کرد

[(۱)] کذا در اصل و پ. بظن قوی باید کور باشد که جمع کوره است بمعنی ناحیت و این معرب خوره پهلویست که در زمان قبل از اسلام، مملکت را به کورتها یعنی ولایات تقسیم میکردند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۶

و اطراف ممالک نیمروز در ضبط آورد، و مدتی ملک راند و درگذشت و زعم آن ملوک آن بود، که از آل کیکاوس اند رضی الله عنهم اجمعین.

ثقات چنین روایت کرده‌اند: که بلاد سجستان را نیمروز از بهر آن گویند: که تمامی آن بلاد دریا بود، چون مهتر سلیمان را بر فرشی که باد برد از فارس بکوه مهتر سلیمان که برابر ملتانست، گذر بران دریا افتاد فرمود:

که از ریگ پر کردند، دیوان نیمروز آن مصلحت تمام کردند، دریا زمین شد، آن زمین نیمروز گشت، و آن ناتمام بماند. و السلام.

الثانی تاج الدین ابو الفتح [(۱)]

ملک تاج الدین ابو الفتح بن طاهر پادشاه بزرگ و عادل بود، چون پدر او برحمت حق پیوست، بفرمان سلطان سنجر، مملکت نیمروز در ضبط آورد و بساط عدل بگسترده، و خلق او را مطیع شدند، و آثار خیر از او در شهر و اطراف سجستان بسیار باقی ماند، و با سلطان سنجر (به) مصاف خطا رفت، و لشکر سجستان با خود ببرد، و چون مصاف شکسته شد، ملک تاج الدین ابو الفتح گرفتار آمد، چون او را بدان موضع بردند که اوردوی خطا بود، تخته بندی بر پای او نهادند و زنجیر گران در کشیدند، و او را مقید کردند. ثقات چنین روایت کردند: که یکی از مستورات خان خانان (را) بر ملک تاج الدین ابو الفتح نظری در افتاد، و در خفیه او را عزیز داشت میکرد و ما محتاج او بقدر کفاف و زیاده میرسانید، و در تیمار داشت او دقیقه مهممل نگذاشت تا هم بسعی آن مستوره ناگاه ملک تاج الدین ابو الفتح خلاص یافت، و از اوردوی خطا روی بفرار آورد، و آن زنجیر و تخت بند با خود آورده بود بسیستان، و مملکت نیمروز که از جمال و شهامت او خالی مانده بود، زیب و زینت گرفت، آن تخت بند و زنجیر که با خود آورده بود، در پیش مقصوره جامع بفرمود، تا معلق بیاویختند، و منهاج سراج که نویسنده این طبقات است در شهور سنه ثلاث و عشر و ستمائیه شهر رسید، و آن زنجیر و تخت بند در مسجد جامع دید، هر که بدان شهر معظم رسیده باشد در نظر آورده باشد. ملک تاج الدین ابو الفتح پادشاه عالم و فاضل بود، چنین روایت کنند:

[(۱)] راورتنی گوید: که دیگران تاج الدین ابو الفضل ناصر بن طاهر نوشته‌اند (۴۸۰ هـ).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۷

که وقتی از وقت خطبه روز جمعه او گفتی، و این معنی دلیل است بوفور فضل او، مدت مدید ملک راند و در گذشت، و روضه او در سیستانست.
رحمة الله علیه.

الثالث الملك السائس شمس الدین [(۱)]

چون ملک تاج الدین ابو الفتح در گذشت، از وی پسران ماندند: مهتر ایشان شمس الدین بود بملک نشست، و ممالک نیمروز در ضبط آورده، یک برادر خود عز الملک را میل کشید، و برادران دیگر را بکشت، و بسیار کس را از امراء و ملوک سیستان و نیمروز بقتل رسانید. و چنان تقریر کردند: که در اول ملک خود، در یک روز هژده برادر را بکشت، و او مرد سائس بود، و سرای امارت که در خانه [(۲)] اوست، در سیستان او را سرای سیاستی گویند، و از بسیار قتل و سیاست او هیتی در دل خلق ظاهر شد، و در مدتی که عهد [(۳)] سنجر به آخر شد، و ممالک خراسان و غزنین و کرمان بدست ظالمان غز افتاد ملک شمس الدین نیمروز را ضبط کرد، و چند کرت لشکر غز عزیمت قلعه [(۴)] مملکت او کردند میسر نشد، و جد این ضعیف مولانا منهاج الدین عثمان جوزجانی [(۵)] رحمه الله علیه، که از سفر حجاز کعبه معظم بطرف غزنین و لوهور آمد، در عهد ملک شمس الدین به سیستان رسید، و یکی از اکابر علما که او را امام اوحد الدین بخاری گفتندی رحمه الله، از اقران خراسان بود، و از یگانگان [(۶)] جهان و شریکان خواجه امام نعمان الثانی ابو الفضل کرمانی بود، رحمه الله علیه، و عالم دیگر بود، که او را قوام الدین زوزنی گفتندی، مذکری فصال دهان گشاده و چشم باز بود مدام این قوام الدین، او حد الدین بخاری را زحمت دادی، و در محافل باو جرئت نمودی.

امام شرف الدین عطار روایت کرد این حکایت را و گفت: چون مولانا منهاج الدین به سیستان رسید، سنت پادشاهان نیمروز آن بود: که علماء غریب را

[۱] راورتنی: شمس الدین محمد بن تاج الدین

[۲] پ: خانه بناء اوست

[۳] اصل: در عهد

[۴] کذا شاید قلع باشد

[۵] اصل: جورجانی

[۶] اصل: سکانکان. پ: یکان یکان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۸

عزیز داشتندی، و در بارگاه او تذکیر و مسئله فرمودندی، ملک شمس الدین فرمان داد، تا مولانا منهاج الدین علیه (الرحمة) در بارگاه او مسئله گوید.

چون علماء حاضر شدند، مولانا منهاج الدین رحمه الله علیه در بارگاه مسئله خارج گفت، چون نکته تمام شد، قوام الدین زوزنی خواست تا بسفاهت [۱] مولانا منهاج الدین بیرون آید او را بشکند گفت: ما ذکر بزرگی شما و علم و شهرت شنیده بودیم، اما این قدر بایستی، که در بارگاه این چنین پادشاه مسئله خارج بحث گفته نشدی. مولانا منهاج الدین چون دید، که او سر سفاهت و بی ادبی دارد گفت: مولانا قوام الدین! قصه دراز نمی‌باید کرد، تو عین نجاست بودی، من ترا بدیدم، مرا این مسئله یاد آمد، قوام الدین ازین جواب بشکست و ملک شمس الدین را تبسم چنان غالب شد، که بر روی چهار [۲] بالش سیاه بغلطید. آن روز امام اوحد الدین بخود حالی کرد، و آن مسئله را جلوه داد، و آن پادشاه در حق مولانا منهاج الدین عواطف فراوان فرمود، و مدتها آن پادشاه ملک راند و در گذشت. رحمه الله علیه. و الله اعلم.

الرابع الملك السعيد تاج الدين حرب محمد [۳]

پادشاه بزرگ عالم و عادل، و عالم نواز رعیت پرور بود، و او را فرزندان بسیار بودند، و پسر او در حیات او بتخت نیمروز رسید، چنانچه بعد ازین در قلم آید انشاء الله تعالی. اول حال آن بود: که چون ملک شمس الدین عم او بتخت نشست، پدر او را میل کشید و برادران دیگر را بکشت، خواهی بود ملک شمس الدین را که عمه ملک تاج الدین حرب بود، و مکنت تمام داشت چون تعدی و ظلم ملک شمس الدین بسیار شد، خلق از دولت او سیر آمدند و دست بدعا برداشتند. جماعتی از امرا و اکابر ملک نیمروز بدان ملکه که عمه ملک تاج الدین بود استعانت کردند، و در تغییر ملک تدبیر نمودند.

[۱] پ: سفاحت

[۲] اصل: چهارن

[۳] راورتنی: حرب بن محمد. در حاشیه گوید: که مطابق به فصیحی نامش: تاج الدین حسن بن عز الملک است و بروایتی: ملک تاج الدین حرب بن عز الملک.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۷۹

رای همه بر ملک تاج الدین حرب قرار گرفت، و او دران وقت شست ساله بود و از فرزندان ملوک هیچ نبود، که ملک را بشایستی. (بیرون شهر سیستان) [۱] موضعی است، که در قدیم الایام شهر آنجا بود. نام آن موضع حشوی [۲] گویند، و در شب تمام مردم [۳] سیستان و اهل سیف آنجا جمع شدند، و بامداد خروج کردند، و ملک شمس الدین را با هژده پسر شهید کردند، و

ملک تاج الدین را بتخت نشانند، و پدرش عز الملک در حیات بود، اما از دولت بینائی محروم بود چون تاج الدین بتخت نشست و با خلق داد و عدل کرد، جمله در بیعت آمدند و با سلاطین غور مبیعات [(۴)] و مراسلات در میان آورد، و خطبه باسم سلاطین غور کرد، و در تربیت علما و توقیر ضعفا جد بلیغ نمود، و سنت ملک تاج الدین بر سنت اسلاف خود اضعاف آن فرمود و فرمان داد: تا جمله مساجد بخارا را مصلی یافتند بقدر هر یکی، و به بخارا فرستاد، و بجهت مسجد حرم و کعبه معظم فرش و اوانی بسیار فرمود، و پدر این داعی سراج الدین منهاج دو کرت در عهد دولت او بسیستان رسید، یک کرت از جهت سلطان سعید غیاث الدین محمد سام انار الله برهانه، برسالت رفت، و کرت دوم که از حضرت پادشاه بخدمت دار الخلافه الناصر لدین الله میرفت بجانب مکران هم بسیستان گذشت، و از ملک تاج الدین حرب عواطف فراوان دید رحمه الله علیهم اجمعین.

و ملک تاج الدین در حیوة خود، پسر مهتر خود را ناصر الدین عثمان ولی عهد کرد، چون ناصر الدین در گذشت، یمین الدین بهرامشاه را ولیعهد کرده، و در اواخر عهد عمر مکفوف البصر شد، و مدت شست سال ملک راند، و مدت عمر او صد و بیست سال بود، و در سنه اثنی و عشر و ستمائنه در گذشت. و الله الباقی.

[(۱)] کلمات بین قوسین در (پ) نیست

[(۲)] کذا فی الاصل بقرار نسخ راورتنی حشوی، حشوتی، خشودی، خشودی، حسبو، حسنو

[(۳)] کلمات بین قوسین در اصل و پ نیست، از ترجمه انگلیسی اضافه شد

[(۴)] مبیعه: خرید و فروخت یا عهد و میثاق (منتخب).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۰

الخامس الملك ناصر الدین عثمان حرب [(۱)]

ناصر الدین پادشاه عادل بود، دختر ملک خراسان عمر مرغنی [(۲)]، که عایشه خاتون نامداشت در حکم او بود، و او را فرزندان شایسته بودند، و چند کرت از سیستان با لشکر بخدمت سلطان غیاث الدین محمد سام پیوست بخراسان، و در وقت فتح نساپور در خدمت بارگاه بود، و او ملک نیکو سیرت و عالم پرور بود و با خلق بعدل و احسان و لطف روزگار گذرانید و در عهد پدر خود ملک تاج الدین بخلاف و نیابت پدر در ممالک نیمروز تصرفات کرد، و از بیرون نهر سیستان بکنار هیرمند قصری رفیع و منیع بنا کرد، و مدتی ملک راند، و هم در حیات پدر برحمت حق پیوست و السلام.

[(۱)] راورتنی: بن ملک تاج الدین

[(۲)] اصل: مرغنی. راورتنی: مرغنی، و المشهور عز الدین عمر مرغنی و به قرار تاریخ مفصل ایران ج ۱: مرغنی. درین باره مرا شرحی است که ذیلا نوشته میشود: نام ملوک مرغنی در طبقات چندین بار ذکر شده که از آن جمله است، ملک عثمان مرغنی برادر عمر مرغنی و فرزند ملک عثمان که ملک رکن الدین نامداشت و در خیسات حکمدار بود و منهاج سراج هم پیش از سفر هند با او محشور و از رجال دربار وی بود.

لقب ملک عثمان تاج الدین و لقب عمر عز الدین است این دو برادر از دودمان معروف مرغنی اند که در عصر سلاطین غور شهرتی داشتند و مراتب وزارت را حایز بودند. سیفی هروی در تاریخنامه هرات می نویسد: که این دو برادر از نبیرگان ملک کرت بودند ولی منهاج سراج درین مورد شرحی و اشارتی ندارد و باتفاق جمهور مورخان: ملک رکن الدین خواهرزاده خود ملک شمس الدین محمد مهین بن ابو بکر کرت را بجانشینی خویش برگزیده بود که همین شمس الدین جد بزرگ ملوک آل کرت است و

شاید که شمس الدین را در نسب پدری نیز با دودمان اجداد مادری خود نسبت و پیوندی باشد.

اما کلمه مرغنی را که مورخان قدیم به همین صورت ضبط کرده‌اند مرحوم عباس اقبال آنرا (مرغینی) بزیادت (ی) بعد از (غ) نوشته (دیده شود تاریخ ایران ج ۱ ص ۳۶۷) ولی بنظر من (مرغنی) اصح خواهد بود زیرا شیخ عبد الله فامی مولف تاریخ هرات در مدح عز الدین عمر مرغنی قصیده دارد که سیفی در تاریخ هرات چند بیت آنرا نقل کرده:

ایام شد مساعد و امید شد غنی در عهد عز الدین عمر آن شاه مرغنی

فرخنده خسروی که ز کحل سخای او دارد همیشه دیده حاجات روشنی

در عهد او قضا نکند عزم پر دلی و از بیم او فلک نکند رای توسنی

بی شبهه روز سخا و گه مصاف او راست بزم ماتمی و رزم بیژنی ازین چند بیت و قافیت آن پدید می آید، که بجای مرغینی همان مرغنی اصح است چه مرغینی را نمی توان با (مرغنی - غنی - توسنی - بیژنی) و غیره قافیت کرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۱

السادس الملك الغازی یمین الدولت و الدین بهرامشاه حرب [(۱)]

پادشاه ضابط و قاهر بود، و سیاست و عدل تمام داشت، و سنت اعزاز علما و غربا بر شرط اسلاف خود باقامت می‌رسانید، و هم در عهد پدر خود ملک تاج الدین حرب مذکور شد، و (به) شهامت و جلادت و کیاست و شجاعت مشهور گشت و مدتها در عهد حیوة پدر خود ممالک نیمروز در ضبط آورد. چون ملک تاج الدین حرب برحمت حق پیوست، او ملک را متصرف شد، و او را دو برادر دیگر از یک کنیزک ترک بودند، و پیش از وی جمله پادشاهان و ملوک نیمروز برسم قدیم مویها باز نمودندی، و کلاه جوار [(۲)] نهادندی، و دو سه دستار بران بسته، و دیگر دستار سیاه بر زبر جمله بسته. چون عهد دولت به ملک یمین الدین - بهرامشاه رسید و مادر او ترکیه بود، کلاه قندوز [(۳)] و ترک [(۴)] نهاد، و جعد ترکانه بافت، و هر دو برادر او یک شهاب الدین علی، دوم ملکشاه هم بر لباس او بودند.

و این داعی در شهور سنه ثلاث و عشر و ستمائۀ، از شهر بست عزیمت سیستان کرد، چون بدان حضرت رسید، موضعی است، آنرا گنبد بلوچ [(۵)] گویند از طرف شرق، رسول داران [(۶)] استقبال نمودند، و این داعی را به شهر آوردند و بموضعی که آنرا مدرسه سر حوض گویند بطرف جنوب شهر که آنرا در طعام [(۷)] و بازار فرود گویند منزل فرمود، و در بارگاه آن پادشاه کریم مشرف شد هر کرت تشریف فرستاد، و تا آنجا بود، هر ماه علوفه بسیار از زر و غله فرستاد و اعزاز بسیار و اکرام بی شمار فرمود، بعد از هفت ماه بطرف خراسان مراجعت افتاد. ملک یمین الدین بهرامشاه در غایت ضبط و کیاست و شهامت بود

[(۱)] راورتنی: بهرامشاه حرب بن تاج الدین حرب. ولی در حاشیه گوید: که بهرامشاه نواسه تاج الدین بود و پسر ناصر الدین

[(۲)] کذا. پ: جور که راورتنی بمعنی مخروطی ترجمه کرده

[(۳)] قندوز: سگ آبی که از پوست آن لباس سازند (غیاث) راورتنی این کلمه را بسمور و خز سیاه SABLE ترجمه کرده

[(۴)] در این جا یک کلمه بصورت درست خواند نمی شود (تبرک یا بترک) بنظر می آید در (پ) نیز چنین است، راورتنی به CAMLET ترجمه کرده بمعنی لباسیکه از موی شتر بافند. شاید اصلا ترک باشد بفتح و کاف عربی یا پارسی بمعنی کلاه و خود آهنی و گوشه کلاه (غیاث)

[(۵)] یک نسخه راورتنی: گنبد بلوت

[(۶)] رسولدار: مامور تشریفات سیاسی

[(۷)] اصل: دره طعام (ر: ۱۶).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۲

و رسم بلاد نیمروز آن بوده است در قدیم که قبایل را با هم قتال و مخاصمت بودی و هیچکس در شهر و روستا، بی سلاح تمام نرفتی. چون عهد دولت بدو رسید از هر قبیله گروگان بستند، و در قلاع مقید فرمود، تا در هر قبیله که خونی بناحق ریخته شدی، مهتر آن قبیله را بدان حادثه مواخذه فرمودی. بواسطه آن قتال از میان قبایل بر افتاد، و ملک شمس الدین بهرامشاه دو کرت بغزو قهستان ملاحظه رفت و جهاد بسیار کرد، و امام شرف الدین احمد فراهی که ملک الکلام عصر خود بود، این قطعه در تهنیت آن فتوح گفت، قطعه:

همایون و فرخنده بر اهل گیتی مبارک رخ و شاه فرخ نژاد است
 ز یمن یمین و ز یسر یسارش جهان پر ز آئین و انصاف و داد است
 شه نیمروزی! و در روز ملک خجسته هنوز اول بامداد است
 ازین حرب کاندر قهستان نمودی روان محمد ازین حرب شاد است
 بمان در جهان تا جهان را طراوت ز آب و زنار و ز خاک و ز باد است

نماند فراموش بر یاد خسرو ثناء «فراهی» اگر هیچ باد است و چون مدتها ملک راند و حادثه کفار مغل خراسان را خراب کرد و ممالک اسلام بر افتاد، قلعه‌ایست در حدود نیه [(۱)] آن بلاد، که آنرا قلعه شهنشاهی گویند و برادرزاده ملک یمین الدولت پسر ناصر الدین عثمان آن قلعه را بملاحده قهستان فروخته بود، و در تصرف ایشان بود، و درین وقت ملک یمین الدولت بهرامشاه رسولی فرستاد، و قلعه شهنشاهی را التماس نمود و گفت: اگر مضایقتی رود، زود لشکر بدان طرف آورده شود. بدین سبب از طرف قهستان فدائی نامزد او شده، و در شهر سنه ثمان و عشر و ستمائیه، روز جمعه بوقت آنچه به نماز میرفت، در میان بازار چهار فدائی از اطراف او در آمدند و او را شهید کردند، علیه الرحمه، و الله اعلم.

السابع الملک نصره الدین بهرامشاه

ملک یمین الدوله چون برحمت حق پیوست، اکابر و امراء نیمروز اتفاق کردند

[(۱)] اصل: ینه، پ: نیه. راورتی: نه، و نیه صحیح است، زیرا حدود العالم (نه) را از شهر کهای حدود خراسان در بحث سیستان آورده و در تاریخ سیستان (نیه) هم ضبط شده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۳

و پسر میانه او نصرت را بتخت نشانند و اضطراب در ممالک نیمروز ظاهر شد، و از هر طرف تشویش افتاد، و پسر مهتر او رکن الدین مقید بود و جماعت اهل سنت و جماعت از فریقین همه دوستدار و مطیع و هواخواه رکن الدین بودند. چون مدت چهار ماه از جلوس امیر نصرت برگذشت، خوارج خروج کردند، و رکن الدین را بیرون آوردند. میان امیر نصرت و رکن الدین مصاف شد. انهزام بر نصرت افتاد، امیر نصرت بطرف خراسان و غور آمد، و کرت دوم بطرف سیستان رفت، و ملک از دست رکن الدین مستخلص کرد و بعاقبت چون لشکر کفار چین و مغل بطرف سیستان رفت، و شهر سیستان بدست کفار افتاد، نصرت شهادت یافت و درگذشت. و الله اعلم.

الثامن رکن الدین محمود بن بهرامشاه

ملک رکن الدین پادشاهزاده با سیاست و قتال و متهتک بود، و در عهد حیات پدر، او را در خدمت پدران، داعی دیده بود. و مادر او کنیزک رومیه بود، و او مرد میانه بالا و لعل و سپید بود، و در وقت پدر از وی حرکات نامضبوط بسیار در وجود آمد، و ملک یمین الدین بهرام شاه پسر خود رکن الدین محمود را نامزد کرد با لشکری، و باطراف خراسان بخدمت سلطان فرستاد و با آن مستدعی که از طرف خوارزمشاه آمده بود، چون بحدود فوشنج هراه رسید، ملک رکن الدین آن ترک مستدعی را در میان شراب بکشت، و از خوف آن بجانب سیستان باز آمد. ملک یمین الدین بهرامشاه او را مقید کرد و لشکر بسیار با امیر شمس الدین ... [(۱)] با خدمتهاء [(۲)] گران مایه و عذر بسیار بخدمت خوارزمشاه فرستاد، و هم دران سال حادثه کفار مغل ظاهر شد و آن لشکر نیمروز را در قلعه ترمذ نامزد فرمود و چنگیزخان ملعون خود لشکر آورد و ترمذ بستد، و جمله آن لشکر آنجا شهادت یافتند، و ملک رکن الدین محمود چون (به) سیستان بنشست، بعد از برادر ظلم آغاز کرد و دست تعدی بر کشاد و امیر نصرت برادرش بیامد، از طرف خراسان بالتماس اهل سیستان، و ایشان را با هم مناقشت افتاد، ناگاه لشکر مغل بسیستان رسید

[(۱)] در این جا یک کلمه بصورت واضح خوانده نشد و (با حفص) بنظر می آید. پ: ناقصه

[(۲)] پ: خدمت

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۴

جمله هلاک و مستأصل و اسیر و شهید شدند، و شهر سیستان خراب گشت.

خدای بر همه رحمت کناد.

التاسع الملك شهاب الدین محمود بن حرب

چون لشکر کفار از سیستان بعد از خرابی بازگشت، ملک شهاب الدین بگوشه مانده خروج کرد، و سیستانرا بگرفت، اما چون خراب بود، و خلق نمانده، پس طراوتی و قوتی نیافت، جماعت خارجیان قوت و جمعیت کردند، شاه عثمان پسر [(۱)] ناصر الدین عثمان حرب را از شهرنیه [(۲)] استدعا کردند، و او لشکر خوارزمشاهی را از ملک کرمان که او را براق حاجب گفتندی بمدد طلبید چون آن لشکرگاه با شاه عثمان بسیستان آمد، شهاب الدین محمود شهادت یافت برادرش امیر علی [(۳)] بنشست هم نظامی نگرفت و در گذشت علیه الرحمه.

العاشر الملك تاج الدین ینالتگین [(۴)] خوارزم شاهی

ملک تاج الدین ینالتگین [(۴)] از خاندان ملوک خوارزمشاه بود، از بنو اعمام سلاطین خوارزمشاه بود، در عهدی که سلاطین غور نشاپور فتح کردند تاج الدین ینالتگین با پسر عم خود ملک فیروز التتمش [(۵)] خوارزمشاهی به هندوستان افتاد، و در وقتی که حادثه کفار چین ظاهر شد، این تاج الدین در خدمت ملک کریم الدین حمزه بود در ناگور سوالک. ناگاه فرصتی جست و خواجه نجیب الدین را شهید کرد، و یک پیل بود آنجا پیش کرد و بجانب اچه رفت بخدمت ناصر الدین قباچه [(۶)] پیوست، و چون سلطان جلال الدین خوارزمشاه بولایت سند رسید، از آنجا برفت، بموافقت خدمت سلطان جلال الدین در بلاد کرمان رفت، و دران بلاد خوگ و کوک [(۷)] حواله او شد. چون ملوک نیمروز با هم در مکاوحت بودند، پسر پسر ناصر الدین عثمان که او را شاه گفتندی، از ملک [(۸)] کرمان که براق حاجب خطایی گفتندی مدد خواست. ملک تاج الدین ینالتگین را در شهور

[(۱)] کذا، راورتی: عثمان نواسه ناصر الدین

[۲] اصل بنه

[۳] کذا، راورتی و؛ امیر علی زاهد

[۴] اصل:

نیالتگین. راورتی: بنالتگین. تاریخ سیستان: نیالتگین

[۵] راورتی: التمش

[۶] اصل: قباچ. راورتی:

قباچه، تاریخ معصومی: قباچه

[۷] کذا در اصل وپ، بقرار نسخ راورتی: خوگ و لوگ، جوگ و کوگ، جوگ و لوگ، خوگ و کورگ، خوگ و کوگ،

در تاریخ کرمان تالیف احمد علی خان کرمانی (طبع تهران ۱۳۴۰ ش) گوگ یکی از بلوکهای کرمان است که در نزدیکیهای مزاشیر و خبیص واقع بود (ص ۲۹۹، ۳۴۰، ۳۴۱) اما خان خوگ جزء کرمان بود (تاریخ سیستان ۲۸۱) که صحیح خوگ متن باید خوگ باشد.

[۸] اصل: از ملوک

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۵

سنه اثنی و عشرين و ستمائۀ بطرف نيه فرستاد، چون آنجا رسید، شاه عثمان را مدد کرد، و خود بنشست، و ولایت نیه در تصرف آورد. از شهر سیستان جماعتی بخدمت او آمدند، و از وی استمداد خواستند، که ملک شهاب الدین کشته شده بود و سیستان بی خصم مانده. تا مگر شاه عثمان را بسیستان برد و بنشانند، و تاج الدین نیالتگین بسیستان آمد آن شهر را بگرفت، و بلاد نیمروز در تصرف آورد، و درین حال ملک رکن الدین خایسار [۱] آمد. این داعی را که منهاج است از طرف غور برسالت بنزدیک ملک تاج الدین نیالتگین [۲] فرستاد بشهر فراه، در داوری [۳] خدمت [۴] او دریافته شد، و با او عهد مستحکم گشت، چون بغور مراجعت کرده آمد، تاج الدین را با ملاحظه خصومت افتاد و مصاف کردند و منهزم شد، پس بسیستان باز رفت، و جماعت خوارج را که بر وی عصیان آورده بودند بشکست، و در شهور سنه ثلاث و عشرين و ستمائۀ کرت دیگر این داعی بخدمت او رفت، و بعد از آن تاج الدین بطرف غور آمد، و قلعه تولک و اسفزار ضبط کرد، و درین سال بعد از مراجعت از نیمروز این داعی را اتفاق سفر افتاد، و لشکر مغل کرت دوم در شهور سنه خمس و عشرين و ستمائۀ بطرف نیمروز آمد، تاج الدین نیالتگین در قلعه ارگ سیستان محصر شد، و مدت نوزده ماه آن قلعه را نگاه داشت و جمله حشم که با او بودند در قلعه، از غوری و تولکی و سگری و ترک همه هلاک شدند، و او را بر یک چشم تیری آمد. ناگاه از قلعه افتاد و اسیر مغل گشت، و آن قلعه را بکشادند، و خلق باقی را شهید کردند، و تاج الدین نیالتگین را از سیستان به قلعه صفهید [۵] کوه آوردند و در پای آن قلعه شهید کردند رحمه الله علیه. حق تعالی پادشاه مسلمانان ناصر الدین را در تخت پادشاهی تا قیام قیامت باقی دارد. والسلام والله اعلم.

[۱] راورتی، خایسار غور. پ: خماسار. بقول یاقوت خیسار از شهرهای سرحدیست بین غزنه و هرات (معجم البلدان)

[۲] اصل: نیالتگین

[۳] در متن راورتی نیز چنین است و گوید که در بعضی نسخ داوری هم آمده. پ: در شهر فراط در داوری: بموجب تاریخ سیستان (ص ۴۰۷) قلعه داوری در مضافات فراه بود.

[۴] پ: وی

[۵] در متن راورتی کذا. در برخی از نسخ وی: سفید کوه. پ: سپید کوه. شاید صفهید معرب سپید باشد. صفهید هم توان خواند.

و قرار تاریخ سیستان (ص ۴۰۶) قلعه سپید کوه معروفست به لاش، و لاش و جوین تاکنون مشهور است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۶

الطبقة الخامسة عشر ملوک الکرد

اشاره

الحمد لله فائق الاصباح و جاعل الظلام، و السلام علی خیر الانام، و علی آله و اصحابه الکرام.
اما بعد: فهذا ذکر ملوک المصر و الحجاز و الیمن و شام، علی وجه الاختصار و الایجاز و لله الاتمام.
چنین گوید ضعیف ترین بندگان درگاه ربانی، منهاج سراج جوزجانی حفظه الله عن کید القاصی و الدانی، که ذکر ملوک مشرق و مغرب در کفر و اسلام بقدر امکان در تقریر آمد، و از تواریخ ملوک عجم و مشرق، شمه بر وجه اختصار در بیان آورده شد. این نسخه را بذکر ملوک شام و حجاز و مصر و یمن که سلاطین و ملوک مجاهد با نام بوده‌اند، و بعد از سنجریان و سلجوقیان آن ممالک را ضبط داشته‌اند، تزیین داده شد، تا متأملان این طبقات را چون نظر برین صحایف افتد، مولف را بدعاء ایمان و سلطان را بدعاء بقاء دولت و سلطنت و توفیق و احسان یاد دارند و الحمد لله علی نعمائه.

الاول سلطان نور الدین زنگی

سلطان نور الدین محمود زنگی از اتابکان موصل بود و اتابکان موصل از بنده‌زادگان سنجر بودند، و این بنده سنجر که اول ملک موصل شده ترک خطایی بوده است، و این روایت از یکی فرزندان و خداوندزادگان موصل سماع افتاد، در شهر لکهنوتی، و آن ملک زاده در زمین هندوستان و حضرت دهلی اجلها الله، بخداوندزاده موصل معروف بود، و هم سلف سلطان سعید شمس الدین و الدین طاب ثراه بود، او چنین تقریر کرد: که پدران ما همه بنده‌زادگان سنجر بودند، و او هم هشتم فرزند بود از ان ترک خطایی. حاصل الامر سلطان نور الدین که ملک شام بود، پادشاه عادل بود و خیر بسیار کرد، و غزو و جهاد بی اندازه کرد، و ملوک کرد و عرب و ترک در خدمت او بسیار بودند، و از سلطان نور الدین در دیار شام آثار خیر فراوان باقیست.
طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۷
و مدت ملک او بسیار بود. چون درگذشت، از وی پسری ماند علی نام، بجای او بنشست. و الله اعلم.

الثانی الملک الصالح

الملک الصالح علی بن محمود بن زنگی. بعد از پدر خود بتخت شام، در شهر دمشق بنشست، و امرا و ملوک او را خدمت کردند، و اطراف شام و حلب و دیار [(۱)] دیگر در تصرف او آمد. چون خبر وفات نور الدین رحمه الله بمصر رسید و درین وقت مملکت مصر بسلطان صلاح الدین رسیده بود، چون حقوق نعمت سلطان نور الدین در ذمه صلاح الدین بسیار بود از مصر عزیمت کرد تا بخدمت ملک صالح آید، و شرط عزا و خدمت بجا آرد ملک صالح را مبارکباد ملک شام بگوید و باز گردد، لشکر از مصر به شام آورد، چندانچه بسرحدهاء شام رسید، خبر وصول او بدمشق آوردند، ملک صالح را خوفی و هراسی در دل افتاد، با هر کس مشورت کرد، که خبر وصول او گرمست چه باید کرد؟ خادمی بود از ان ملک صالح، از خدمتگاران قدیم پدر سلطان نور الدین، آن خادم را یمین نام بود، ملک صالح را گفت: صواب آن باشد، که چون صلاح الدین رسید، تو بطرف حلب روی آوری و دمشق و شام بصلاح الدین بازگذاری! که هیبت او در دلها قرار گرفته است و مال و لشکر بسیار دارد، و ممالک را ضبط تواند کرد، و

جلال زاده و نیکو باطنست، حق تو و نعمت پدر تو نگاه دارد، و اگر با او خصومت کنی ترا طاقت مقاومت و خصومت او نباشد. رای ملک صالح برین معنی قرار گرفت از دمشق بطرف حلب رفت، و ممالک شام بصلاح الدین سپرد و باقی عمر بحلب بود در عز و حرمت. صلاح الدین او را خدمتها کرد، و حق او محافظت نمود، و از شرط اعتقاد و حسن عهد هیچ دقیقه مهمل و نامرعی نگذاشت. رحمه الله علیه.

الثالث ملک ایوب بن شادی

و ملک اسد الدین بن شادی، هر دو برادران بودند و از ملوک کرده بودند در زمین شام. و سالها در خدمت سلطان نور الدین بودند، و کارها بزرگ کردند

[(۱)] ترجمه راورتی: و دیار بکر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۸

در حدود شام و مغرب با لشکرها گران غزو و جهاد بسیار نمودند، و چون ملک ایوب بن شادی در گذشت، از وی چهار پسر ماند: اول: صلاح الدین یوسف بن ایوب. دوم ملک العادل ابو بکر بن ایوب. سیوم شهنشاه بن ایوب چهارم سیف الاسلام بن ایوب. چون ایوب در گذشت، پسران او در خدمت عم خود ملک اسد الدین بودند. و اول کس که از ایشان پادشاه شد در مصر، این اسد الدین بود و اول کس که در شام پادشاه شد، صلاح الدین یوسف بود، چنانچه بعد ازین تقریر یابد. انشاء الله تعالی.

الرابع الملك اسد الدین بن شادی بمصر

ثقات روات چنین روایت کرده‌اند: که جماعتی از علویان مغربی دعوی خلافت کردند، و از مغرب لشکر بمصر آوردند، و مصر از دست امراء عباسی بیرون کردند، و اسم مهتر ایشان المستنصر بود، و ایشان را بعضی علما به قرامطه نسبت کنند، و آن مملکت بدست فرزندان ایشان بماند، تا بدان عهد که از بلاد روم، لشکر افرنج روی بمصر نهاد، و آن بلاد را غصب کردند، چون علویان مصر را قوت مقاومت و دفع ایشان نبود، از سلطان نور الدین شام مدد التماس نمودند، سلطان نور الدین ملک اسد الدین شادی را نامزد فرمود، تا کفار افرنج را از بلاد مصر دفع کند، ملک اسد الدین شادی از خدمت سلطان التماس نمود: تا صلاح الدین یوسف که برادرزاده او بود با او نامزد نماید، ملک اسد الدین باصلاح الدین هر دو از شام [(۱)] روی بمصر آوردند، چون بحدود مصر رسیدند، کفار افرنج از وصول لشکر شام خبر یافتند، عنان جرأت در کشیدند و بسر حدی که رسیده بودند، همانجا توقف کردند، لشکر شام بمصر در آمد و استیلا یافت، چون قوت و شوکت بسیار داشتند علویان مصر خایف شدند، و از استمداد ایشان پشیمان گشتند، که لشکر شام را از استیلا و تصرف، قوت آن نداشتند منع کنند، سیدی که در مسند خلافت مصر بود وزیری داشت شاور نام، او را در سر طلب کرد و فرمود:

[(۱)] اصل: از شادی. راورتی: از شام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۸۹

که نزدیک کفار افرنج مکتوبی مخفی بنویس! که ما و لشکر ما، شامیان را مدد نخواهیم کرد، و معونت واجب نخواهیم داشت، شما را بطرف ایشان نباید رفت و قوت کرد، و این بلا- [(۱)] را دفع گردانید، غنایم ایشان جمله شما را مسلم. فی الجمله مصریان خواستند، تا لشکر شام را بچنین غدیری بدست لشکر روم و کفار افرنج باز دهند، بحکم این مکتوب و التماس، کفار افرنج روی

بقتال و دفع لشکر شام آوردند، و عدد لشکر کفار هشتاد هزار مرد بود، و عدد لشکر شام هفتصد سوار. چون هر دو لشکر بهم رسیدند و قتال و صیال [(۲)] آغاز کردند، لشکر شام را از سبب قلت عدد طاقت نبود، بضرورت منهزم شدند، و از مصر جنگ کنان در گریز شدند، تا بموضعی بیامدند، که آن موضع را بلیس [(۳)] گویند، و آن موضع را ربضی و حصارى بود بحصن پناه جستند و حصارى شدند، و لشکر کفار افرنج درد ور آن حصار لشکر گاه کردند، و منزل ساختند، و استعداد گرفتن حصار آغاز نهادند. چون لشکر شام، حال اضطرار خود و محصر شدن، و غدر علویان مصر و آن جمله مشاهده کردند، خلاص را طریقی اندیشه نمودند ملک اسد الدین و صلاح الدین گفتند: تدبیر خلاص جانبازیست یا ملک یا هلک، و با هم اتفاق کردند، و دست در چنگ توکل زدند و باعثام باری تعالی و تقدس، دل از جان شیرین برداشتند، و یکبار ناگاه از آن موضع بیرون آمدند و جهاد آغاز نهادند، نصرت آسمانی در رسید، و وعده کذلک حقا علینا نصر المؤمنین [(۴)] مدد فرستاد و لشکر کفار منهزم شدند، و انصار حق پیروزی یافت، و از آنجا تا بدر مصر و حوالی از کشته پشته کردند.

و الحمد لله على نصره الاسلام.

لشکر اسلام با چنین فتحی یکسر بدر مصر آمدند، وزیر مصر که شاور نام بود شرایط استقبال بجای آورد، چندانکه نظر صلاح الدین بر وی افتاد بدست مبارک خود، در پیش ملک اسد الدین بزخم شمشیر سر شوم او را

[(۱)] اصل و پ: این بلاد.

[(۲)] صیال: به کسره یا فتحه اول، قهر و غلبه

[(۳)] اصل: بلیاس.

راورتنی: تلیس. پ: بلیس که در مختصر الدول ابن العبری در جمله شهرهای مصر می‌آید، شاید بانیا س باشد، که هم درین کتاب دیده می‌شود.

[(۴)] و کان حقا الخ، قرآن، الروم ۴۷.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۰

از تن جدا کرد، و جمله خلق مصر و شام بر امارت ملک اسد الدین اتفاق کردند، و او ملک مصر شد و بتخت نشست، و علویان مصر را بی تعرض بگوشه‌یی بنشانند، و خطبه همچنان بنام ایشان بود، و خبر این فتح بشام فرستاد و ممالک مصر را با سر حدها در ضبط آورد، و مدتی آنجا مقام کرد و در گذشت. و السلام علی من اتبع الحق. و الله اعلم بالصواب.

الخامس سلطان صلاح الدین یوسف بن ایوب.

پادشاه بس بزرگ بود و غزوها و جهاد بسیار کرد، و با قیاصره روم و کفار افرنج قتال کرده و او را اغلب بخشش و نصرت ربانی [(۱)] و فتوح آسمانی در همه کارها یار بود و ممالک شام و مصر و قدس و حجاز و یمن همه در ضبط او آمد. حق تعالی چون خواست، که دین خود را نصرت کند، و دولت اسلام در آخر الزمان اعلان یابد، از هر دودمان پادشاهی بنده را برگزیده و ابواب فتح بلاد کفر را بمفتاح جهاد او گشاده گردانید، چنانچه در ممالک مشرق سلطان معز الدین محمد سام شنسبانی [(۲)] غوری را به فتوح بلاد تا اقصی چین مخصوص کرد، و در ممالک مغرب و دیار شام، سلطان صلاح الدین یوسف کردی را بفتوح دیار مغرب و افرنج مخصوص گردانید، تا فتوح بسیار بر دست او ظاهر شد، و ملک مصر از دست علویان مصری که روس باطنیه قرامطه ایشان بودند، در ضبط خلفاء ابی العباس باز آورد. و قدس و عکه و فراوان از مملکت روم و فلسطین از دست کفار افرنج مستخلص گردانید. حال او چنان بود: که چون پدر او ملک ایوب بن شادی برحمت حق پیوست، او بخدمت عم خود ملک اسد الدین بود،

چنانچه تقریر افتاده است در ذکر ما تقدم، و مدام ملازمت خدمت در گاه سلطان نور الدین کردی، و برجولیت و چابکی و شهامت شهرت تمام یافته بود، و در لعب صولجان و گوی باختن با سلطان حریف شده بود. یکی از ثقات چنین روایت کرد: که روزی سلطان نور الدین گوی می‌باخت، گوی میان او و سلطان افتاد، بقوت و چابکی گوی از پیش سلطان بیک ضرب چنان ربود، که از شدت زخم چوگان

[(۱)] اصل: زبانی

[(۲)] اصل: سنسبانی. پ: شام سیستان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۱

صلاح الدین گوی در هوا چندان برفت، که در نور آفتاب مستغرق شده و سایه آن گوی بر سر نور الدین افتاد، چون سلطان آن حال مشاهده کرد، غضب بر مزاج او استیلا-یافت، بخشم چوگان از دست بینداخت، و از میدان برون آمد، برین سبب خوف بر سلطان صلاح الدین غالب شد، و خود را از نظر سلطان نور الدین مخفی داشتن گرفت، و در نظر سلطان کم می‌آمد، و از خواجه هرمز [(۱)] بازرگان سماع افتاد، که درین وقت شبی سلطان صلاح الدین بخواب دید: که در مصر شبی او را قومی بگرفتند، و به نزدیک قصر امارت بردند، و طناب در حلق او کردند، و از کنگره قصر امارت درآویختند، از هیبت آن خواب بیدار شد، و خوف او زیادت گشت، و عظیم در اندیشه می‌بود. ناگاه رسول علویان مصر در رسید، و از سلطان نور الدین استمداد نمود، چنانچه در ذکر ما تقدم تقریر یافته است، سلطان عم او ملک اسد الدین را نامزد فرمود، و او صلاح الدین را درخواست کرد خوف بر صلاح الدین بسبب آن خوف استیلا-یافته بود، و به نزدیک معبر رفت و خواب باز گفت. معبر گفت: امارت ملک مصر مبارکباد! هیچ اندیشه بخود راه مده! که حق تعالی ترا ملک بس بزرگ گرداند، به قوت آن تعبیر با دل پر نشیط، و امل بسیط بمصر آمد. و آن همه حوادث بر وی و عم وی بگذشت.

چون عم وی برحمت حق پیوست، اهل مصر و لشکر شام بر امارت او اتفاق کردند، به هیچ وجه قبول نمیکرد، چون الحاح خلق از حد بگذشت، سلطان صلاح الدین فرمود: که ملتمس شما بوفای رسانم، بشرط آنکه آنچه شما یک التماس من بوفای رسانید! همه بر اشارت او رضا دادند، صلاح الدین فرمود فردا در مجلس [(۲)] جامع شوید، تا این التماس بگویم و امارت شما قبول کنم بران جمله عهد کردند، و دیگر روز در مسجد جامع جمله جمع شدند، و از وی التماس اظهار آن التماس نمودند، صلاح الدین بیعت خلافت و امامت خلفاء بنو العباس التماس نمود، جمله بیعت آل عباس قبول کردند، و در عهد دولت امیر المؤمنین المستضیء بامر الله خطبه باسم آل عباس کرد، و فتحنامه بدار الخلافت بنوشت و لواء افرنج منکوس باعلام قرامطه بخدمت مستضیء فرستاد، و از حضرت

[(۱)] کذا در اصل وپ. راورتنی: خواجه مزهر

[(۲)] پ: در مسجد جامع جمع شوند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۲

دار الخلافت او را الملك الناصر خطاب شد، و پادشاه مصر گشت، هم درین وقت سلطان نور الدین برحمت حق پیوست، سلطان صلاح الدین بشام آمد و پادشاه شد، چنانچه ذکر آن رفته است پیش ازین، و ملک العزیز را که پسر او بود مملکت مصر داد، و ملک افضل را ولی عهد او کرد، و برادر خود ملک عادل را دیار بکر داد.

یکی از ثقات کبار چنین گفت: که چون خبر جلوس سلطان صلاح الدین به ممالک روم و قیصره افرنج رسید، لشکر بی شمار از

کفار بطرف شام آمدند، و بدر دمشق با سلطان صلاح الدین مصاف کردند، و لشکر اسلام منهزم شد، و سلطان گریزان بدرون دمشق درآمد، و کفار بر در شهر لشکرگاه کردند و نکبت تمام به اسلامیان راه یافت، سلطان صلاح الدین خلق دمشق را در موضعی جمع کرد تا بر قتال و دفع کفار و غزایب دهد، و یکی را از علماء ربانی بر کرسی فرستاد تا در ترغیب جهاد چند کلمه بگوید، و خلق را بر غزو تحریص کند. آن عالم ربانی از سر صدق روی بصلاح الدین آورد و گفت: ای صلاح الدین! از دهان تو و بروتان تو، بوی بول شیطان می‌آید، عهد تو با خدای چگونه مستحکم شود، و کی راست آید؟ این حدیث بر دل مبارک سلطان بتوفیق رحمان کار کرد، و بر پای خاست، و بر دست آن عالم ربانی رحمه الله علیه از خمر و جمله معاصی توبه کرد، و خلق بر غبت صادق با او بیعت جهاد کردند و هم از آنجا روی به جهاد آوردند، و از شهر جمله بیرون آمدند، و بر لشکر کفار زد، حق تعالی نصرت فرستاد، انهزام بر اعداء دین افتاد، و چندان بدوزخ رفتند از زخم تیغ انصار حق، که در حصر و حصار نیاید، و جمله ملوک و امرا و مشایخ افرنج اسیر گشت. چون اسلامیان مظفر و منصور گشتند. سلطان در باب اسیران با هر کس تدبیر فرمود، به آخر بدان قرار گرفت: که جمله را آزاد کرد و توبه داد و انعام ارزانی داشت، چون یک منزل برفتند، پیغام بخدمت سلطان فرستادند، که ما همه بندگان آزاد کرده توایم، هر یک را حلقه بفرست تا در گوش کنیم، آنگاه برویم. سلطان فرمان داد: تا بعدد هر یک حلقه از مثقال زر صامت گرداند، و بنزدیک ایشان فرستاد، جمله حلقه در گوش کردند و باز گشتند، و آن جماعت هیچ یک هرگز بجنگ لشکر او نیامدند، و صلاح الدین

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۳

متمکن شد، و آثار او در اسلام باقیست، مدتی ملک راند و درگذشت علیه الرحمه. و او را شش پسر بودند. القاب: ملک الطاهر [(۱)]، ملک الفاضل ملک العزیز، ملک المحسن، ملک هاشم [(۲)]، ملک الصالح [(۳)] .

السادس الملك افضل

ملک افضل علی بن یوسف بن ایوب الکردی، ولی عهد سلطان صلاح الدین یوسف بود، چون سلطان درگذشت، افضل به تخت دمشق و مملکت شام بنشست و همگنان او را خدمت کردند و موافقت نمودند. اما برادرش ملک العزیز که صاحب مصر بود، لشکر بطلب ملک بجانب شام آورد، و ملک عادل ابو بکر ایوب که برادر صالح الدین بود، و دیار بکر داشت، با ملک العزیز ضم شد و ملک افضل را در دمشق محصر کردند، و مدت مدید مخاصمت میان طرفین بود، بعاقبت بدان قرار گرفت، که دمشق بملک العزیز تسلیم کرد، صلح شد، و بلاد سلخت [(۴)] که طرفی است از شام بملک افضل دادند، و ملک افضل مردی عالم وافر فضل بود حال خود در دو بیت تضمین کرد، و بدار الخلافت الناصر لدین الله فرستاد، و عهد خلافت بامام الناصر رسیده بود، آن دو بیت اینست:

شعر:

مولای ان ابو بکر و صاحبه [(۵)] عثمان قد غصبا بالسيف حق علی
انظر الی حظ هذا الاسم کیف لقی من الاواخر ما لاقی من الاول.

[(۱)] پ: ظاهر

[(۲)] اصل: ملک الثیم؟

[(۳)] راورتی گوید: که صلاح الدین فرزندی داشت که شش نفر ذیل معروف‌اند: (۱) ابو الحسن علی ملک الافضل نور الدین. دوم: ملک العزیز عماد الدین ابو الفتح عثمان. سوم: ملک القاهر غیاث الدین ابو منصور غازی. چهارم: ملک الظافر مظفر الدین ابو القاسم خضر. پنجم: ملک الظاهر (ملک المحسن یا ملک الصالح) ششم: ملک الزاهد مجیر الدین ابو سلیمان داود. ولی لن پول در

دول اسلامیه (ص ۹۰) نام پنج یسروی را می‌آورد: الافضل علی متوفی ۶۲۲ هـ. العزیز عثمان متوفی ۵۹۵ هـ. الظاهر غازی متوفی ۶۱۳ هـ. خضر. المؤید مسعود متوفی ۶۰۶ هـ.

[(۴)] کذا متن راورتنی باستناد یافعی: بلاد سرحد. در حاشیه گوید: که این نام در نسخ خطی بصور گوناگون آمده: سلحت، سکحت سکمت، مسکت. مورخان دیگر گویند: که الملک الافضل در اواخر عمر به سمیساط بود و هم درانجا بسال ۶۲۱ هـ درگذشت دیده شود ابن اثیر، ج ۱۲ ص ۱۹۶ و مختصرا الدول ابن العبری (ص ۴۱۳) و سمیساط بقول اصطخری شهری بود بر فرات (ص ۶۵)

[(۵)] این ابیات در اصل خیلی مغلوط است، مثلا عوض لقی، نفی، و بجای لاقی، لافا آمده، از مختصر الدول ابن العبری (ص ۴۱۴) تصحیح شد. ابن العبری هم عوض غصبا، اخذ او عوض حظ، حرف آورده، و از ترجمه راورتنی برمی‌آید که شاید در نسخ وی کلمه بیت آخر حظ بوده به ظای منقوطة، و این معقول بنظر می‌آید، ابن العبری جواب منظوم خلیفه الناصر را در سه بیت آورده (رجوع شود به مختصر الدول ص ۴۱۴).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۴

و بعد از مدتی ملک مصر در گذشت، از مصر ملک افضل را استدعا کردند او بطرف مصر رفت و از آنجا لشکر بشام آورد، و ملک العزیز شام را بعم خود ملک العادل رها کرده بود، ایشان را با هم مصاف شد، ملک الافضل منهزم گشت، و عاقبت با ملک العادل اتفاق ملاقات نیفتاد، سمیساط [(۱)] بملک الافضل داد، و مدتی آنجا بود و در گذشت. رحمه الله علیه.

السابع ملک العزیز

ملک عزیز را عثمان نام بود. چون سلطان صلاح الدین را تخت شام و ممالک مصر و دیار بکر و فلسطین و سکندریه ضبط شد، تخت مصر به پسر مهتر خود داد که او را ملک العزیز لقب بود. ملک العزیز آن ممالک در ضبط آورد و او مرد کافی بود، و در محافظت آن دیار آثار بسیار نمود، چون سلطان صلاح الدین در گذشت، ملک عزیز از مصر لشکر بدمشق آورد، و عم او ملک العادل بدو پیوست، و دیاربکر و دمشق از دست برادر خود ملک الافضل مستخلص گردانید، و شام و دمشق و جمله دیار بعم خود ملک العادل تسلیم کرد و بجانب مصر بازگشت، بعد از مدتی نزدیک قضاء اجل در رسید، و از اسپ خطا کرد، و در افتاد و گردن او بشکست و برحمت حق پیوست رحمه الله علیه.

بعد از او ملک الافضل به مصر آمد، و ملک مصر ضبط کرد.

الثامن الملك العادل

چون ابو بکر ایوب بن شادی بملک شام بنشست، و اطراف ممالک را ضبط کرد، و از قیصره فرهنگ دختری در حرم او آمد، آنرا در حباله خود آورد، و از آن دختر او را فرزندان آمدند، و این ملک عادل بس عاقل و کافی کیش، و داهی و کاردان بود، سالها بسیار ملک راند، بطریق عقل و فطنت اطراف را در ضبط خود نگاه داشت، و خصمان او همه در مقام خود آرمیده بودند، و او را اندک خصوصتی نیفتاد، و او را فرزندان بسیار نام دارد در رسیدند، چون: ملک الکامل المعظم [(۲)] عیسی، و ملک الاشرف [(۳)] و ملک الفائز [(۴)]، و ملک الغازی، و ملک الاوحد [(۵)]، و ملک الممدود

[(۱)] اصل و پ: سماط، ولی طوری که در حواشی گذشته گذشت مانند متن صحیح است.

[(۲)] پ: ملک الکامل و ملک المعظم

[۳] پ: الاشراف

[۴] پ: الفائض

[۵] پ: الواحد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۵

و ملک الامجد [(۱)]، و ملک الصالح اسماعیل. و هر یک از ایشان بطرفی از اطراف ممالک پادشاه بودند، و آثار خیرات و احوال دولت ایشان [(۲)] بر صحایف [(۳)] ایام، در زمین حجاز و شام و دیار یمن تا روز قیامت باقی خواهد ماند، هر طرف را از مملکت به پسری داد، و بنفس خود در ممالک مدام طواف کردی با لشکر خود، و اطراف را بعدل و کیاست محافظت نمودی و مدام کمان در بازوی وی بودی، و در قوت چنان بود: که هیچکس در آن عهد کمان او نتوانستی کشید غایت از بلندی که بود، و بصدق قول نزدیک اولیاء و اعدا معروف بود، و جمله خصمان ممالک او که کفار روم و فرنگ بودند بر قول او اعتماد داشتند، که غبار خلاف بر دامن قول او نه نشستی، و در تمام مملکت او بر هیچ آفریده ظلم نرفتی و مدت سی و اند سال ملک راند در امن و فراغ برحمت حق پیوست. علیه الرحمه و المغفره.

التاسع الملك المعظم عیسی بن ابو بکر ایوب

پادشاه عالم وافر فضل بود، چون حق تعالی او را علم بسیار کرامت کرد از میان فرزندان ملک العادل که بر قانون مذهب اهل حدیث شفعوی بود و آن ملک معظم بر مذهب امام اعظم ابو حنیفه نعمان بن ثابت الکوفی رضی الله عنه بود، و در حوادث ممالک عجم علماء خراسان و ما وراء النهر در واقعه کفار چین جلا شدند، امام شرف الدین [(۴)] که در علم [(۵)] فقه آیتی بود (و امام جلال الدین حصری) [(۶)] که در علم نظر برهانی بود بحضرت او پیوستند و این ملک معظم این دو امام را و دیگر علماء کبار را رحمهم الله علیهم اجمعین تلمذ کرد و استفاده نموده، و جامعین و زیادات [(۷)] امام محمد حسن شیبانی [(۸)] را

[(۱)] اصل و پ: المجد

[(۲)] پ: ایشان ندارد

[(۳)] اصل: و صحایف

[(۴)] راورتنی: شرف الدین ادیمی.

[(۵)] پ: در علم نظر برهانی بود.

[(۶)] کلمات بین قوسین در (پ) نیست

[(۷)] پ: زیادات. اصل:

زیارت مقصد از جامعین دو کتاب امام محمد شیبانی نیست: اول الجامع الکبیر فی الفروع، دوم الجامع الصغیر فی الفروع، دارای ۱۵۳۲ مسئله فقهی که هر یک شروح متعددی دارد (کشف الظنون ۱: ۳۷۷) و زیادات فی فروع الحنفیه هم از آثار فقهی اوست که جماعتی از علماء بران شروحنی را نوشته‌اند (کشف ۲: ۱۱) امام محمد بن حسن شیبانی از فقهای بزرگ حنفیه است که در سنه ۱۳۲ ه در واسط عراق متولد شد و در سنه ۱۸۹ ه در زنبویه ری وفات یافت، وی از امام ابو حنیفه درس فقه خواند و با امام شافعی در حضرت هارون الرشید صحبت کرد (المنجد ۲۹۶).

[(۸)] پ. سیستانی؟

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۶

مستحصر شد [(۱)]، و مدتها ملک دمشق را شریک و نایب او بود، مدتی ملک راند و در گذشت، رحمه الله علیه.

العاشر الملك الكامل

ملک کامل ولی عهد پدر بود، بتخت مصر بنشست و بعد از پدر و برادر ملک المعظم ممالک شام در تصرف آورد، و پسر خود را که مسعود نام بود، پادشاهی ممالک یمن داد، و حجاز در ضبط آورد، و بجانب روم و عرب جهاد بسیار کرد، و سنت غزو و جهاد بجا آورد، و بعد از چند گاه در گذشت، و الله الباقی و کل شیء هالک.

الحادی عشر الملك الصالح الكامل

ملک صالح ولی عهد پدر بود، چون برحمت حق پیوست، ملک صالح بتخت مصر نشست، و ممالک پدر و اجداد را در تصرف آورد، و بنو اعمام خود را، و برادران را بقدر امکان مراعات و خدمت کرد، و ملک را محافظت نمود، و اندک عمر یافت، و بعد از چند گاه در گذشت، و از وی فرزندان خرد ماندند. ثقات چنین روایت کردند: که در حوادث و وقایع ایران که فتنه چنگیزخان ظاهر شد جماعت ترکان خوارزم، و ترک خوارزم شاهی بعد شکست سلطان جلال الدین منکبرنی [(۲)] بن محمد خوارزم شاه، بزمین مصر و شام افتادند، و ملک عادلان را در تصرف آوردند، بعضی گذشتند و بعضی ماندند، ملک تعالی بر همه رحمت کناد، و سلطان السلاطین ناصر الدین و الدین را در تخت پادشاهی باقی و پاینده داراد، آمین.

[(۱)] پ: مستحصر. در ترجمه راورتنی، بعد از کلمات مستحصر شد، چنین آمده: ملک المعظم و ملک العادل از یک مادر بودند، و مدتها ... ولی این جمله در (پ) نیز نیست

[(۲)] این نام بدو صورت نقل شده: منکبرنی و منکبرتی.

لن پول و شجره تورک منکبرتی نوشته‌اند. و در کتب تاریخ مانند نفثه المصدر و سیره خوارزم شاه منکبرنی است. قراری که یکی از فضلالی ما وراء النهر مرحوم هاشم شایق بمن گفت، این نام بدو صورت در زبانهای آنجا تحلیل میگردد: اول منک بمعنی داغ و لکه سپید، و برتی یعنی بروت، پس منکبرتی بمعنی سپید بروت است.

دوم منک به همان معنی سابق، و برون بمعنی بینی که منکبرنی سپید بینی باشد. راورتنی: منکبرنی، پ: منکبرنی ستوری نیز این نام را باملای منکبرنی Mankubirni ضبط کرده (تالیفات فارسی ۲: ۱۳۴۹) قراری که در صفحه ۶ ج ۲ در متن طبقات آمده گویا معنی منکبرنی بفارسی هزار مرده باشد. که لقب یکی از امرای شمسیه هند کبیر خان ایاز بود. چون در ترکی منک بمعنی هزار بود، و کاشغری آنرا به کسره اول بهمین معنی نوشته (دیوان لغات الترك ۳: ۲۶۶) پس ازین اشاره منهاج سراج و بد نیل بودن کلمه منک (هزار) در اول آن گفته میتوانیم که معنی اصل کلمه «هزار مرده» باشد. منهاج سراج گوید: خلق او را هزار مرده گفتندی، بدین سبب او را منکبرنی لقب فرموده بود. (رک: ص ۶ ج ۲ همین کتاب).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۷

الطبقة السادسة عشر الخوارزمشاهیه

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الاول الآخر الظاهر الباطن، له الحكم الجزم. و الصلاة على رسوله محمد سيد البشر و خاتم الرسل

و افضل اولی العزم، و علی آلہ و اصحابه الانصار و المهاجرین ذوی الرأی و الحزم.

اما بعد: فهذا ذكر ملوك الترك و سلاطين خوارزم.

چنین گوید بنده ضعیف ربانی، منهاج سراج جوزجانی و فقه الله الی صالح العمل الباقی عن الركون الی الفانی، که ذکر ملوک طوایف از اوایل و اواخر، باسم حضرت سلطان ترک و عجم ناصر الدین ابو المظفر محمود بن السلطان خلد الله ملکه جمع کرده میشود، واجب دیدم درج کردن خاندان سلاطین و ملوک خوارزم که بعد از دولت سنجری اعلام سلطنت ایشان بالا گرفت، و پس از انقراض ملک سلاطین غور و غزنین انار الله براهینهم، ملک ایران جمله در تصرف ایشان آمد، و غزو و جهاد بسیار کردند، و آثار خیر ایشان در زمین ایران چندان بماند، که در حزر [(۱)] و حصار نیاید، و حقیقت ختم سلاطین اسلام شدند رحمه الله علیهم و علی تبعهم.

الاول الملك قطب الدين ابيک

نسبت ملک تاج الدین ینالتگین [(۲)] طاب مرقدہ نقل افتاد، که در شهور سنه اثنی و عشرین و ستمائۀ، از طرف کرمان بمدد فرزندان به ملک نیمروز بطرف بلاد سیستان آمد، و ممالک نیمروز او را مسلم گشت، و کاتب این حروف منهاج سراج از جهت ملک سعید رکن الدین محمد عثمان مرغنی از طرف خایسار غور باسم رسالت و استحکام عهد، بطرف فراه [(۳)] سیستان آمد و به نزدیک ملک تاج الدین ینالتگین، رحمه الله در اثناء حکایت بوقت ملاقات چنین فرمود: که ملک قطب الدین ابيک ترک [(۴)] (با قبایل خود از جانب

[(۱)] اصل: حرز. و الصحيح حرز بفتح و سکون بمعنی اندازه کردن (صراح) پ: حصر و احصار

[(۲)] اصل:

ینالتگین. راورتی: بنالتگین. تاریخ سیستان: ینالتگین.

[(۳)] اصل: فرات

[(۴)] پ: ترکمان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۸

صحاری) [(۱)] و قبایل قفچاق بطرف بلاد جند و خوارزم آمد، و مدتها دران بلاد در طواعیت خوارزمشاه ابو بکر، و خوارزمشاه مأمون، و فرزندان ایشان بود، و دران بیابان و مرغزارها، روزگار میگذرانند، چون امیر جلد و تا زنده و نیکو عهد و گزیده اخلاق و فرمان بردار بود، لشکر کشی ملوک خوارزم بر وی قرار گرفت، تا به تقدیر آفریدگار، خوارزم شاهی که دران عصر بود درگذشت و از وی پسری نماند، و جای ملک خالی گشت، و دختری ماند، جمله امرای خوارزم اتفاق کردند، و آن دختر را در حباله ملک قطب الدین ترک آوردند و عقد و نکاح کردند، و اسم پادشاهی بران دختر مقرر گشت، و نیابت بر ملک قطب الدین ابيک قرار گرفت، و او تمام بلاد خوارزم و اطراف ممالک در ضبط و تصرف آورد، و سقسین [(۲)] (و بلغار) [(۳)] و قفچاق محافظت نمود حق تعالی تقدیر چنان کرد، که ملک قطب الدین را از آن دختر پسری آمد، او را محمد نام کرد، و بعد از انقراض حیات مادر و پدر ملک خوارزم بدو رسید رحمه الله علیه، و الله اعلم.

الثانی الملك تاج الدين محمد [(۴)] ابيک

چون پدر و مادرش برحمت حق پیوستند، او بجای مادر و پدر خود بملک خوارزم بنشست، او را هم از آن مادر و پدر برادری بود

کهر، امارت فنکلی [(۵)] و قفچاق که اصل ایشان بود التماس کرد، و ملک تاج الدین محمد التماس برادر را اجابت کرد، و آن بلاد او را داد، و از آن برادر او فرزندان بزرگ رسیدند، و ملوک کبار شدند در خراسان و عراق، در عهد تکش خوارزم شاه و پسرش سلطان محمد، ایشان ملوک خراسان بودند، چنانچه الغ خان [(۶)]

[(۱)] کلمات بین قوسین در (پ) نیست، در اصل، سحاری است. راورتی: صحاری. در یک نسخه وی: حصاری.

[(۲)] پ: سفین حمد الله مستوفی گوید: ایران زمین را حد شرقی ولایات سند و کابل و صغانیان و ما وراء النهر و خوارزم تا حدود سقسین و بلغار است (نزهة القلوب ۱۲)

[(۳)] کلمات بین قوسین در (پ) نیست.

[(۴)] پ: محمود

[(۵)] پ: قبکلی در جامع التواریخ رشید الدین فنقلی است و گردون را بترکی قنقلی گویند:

چون این قوم غنایم و اموال خویش را بران بار می کردند (۱: ۳۳)

[(۶)] اصل: الغ خان محمد راورتی:

ابی محمد، که چند سطر بعد درین کتاب هم ابی محمد است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۲۹۹

ابی محمد خان گرزوان [(۱)] بود، و پس از آن خان عراق شد با اسم اتابکی سلطان رکن الدین غوریشانستی [(۲)] بن محمد خوارزمشاه. و الغ خان ابی محمد (را) دو پسر بود: مهتر تاج الدین ازبر شاه [(۳)] و کهر نصرت الدین قتلغ شاه. و برادرزادگان الغ خان ابی محمد، در هندوستان با ملک نیمروز التمش [(۴)] بن سالار بودند، و (با) [(۵)] ملک تاج الدین ینالتگین سیستان که از هندوستان رفت، و این روایت از ویست [(۶)]، رحمه الله علیهم. و این ملک تاج الدین محمد ایبک پادشاه شجاع و عادل و ضابط در رسید، و بخدمت سلاطین سلجوقی پیوست، و کاره‌ها بزرگ کرد، و با خلق عدل و احسان کرد و درگذشت. و الله الباقی و کل شیء هالک

الثالث الملك جلال الدین اتسز بن خوارزمشاه

اتسز بن محمد، بعد از پدر خود ممالک خوارزم در تصرف آورد و با خلق عدل و احسان کرد، و چند کورت از خوارزم جدا افتاد بعضی بضرورت بعضی باختیار بطرف جند و ترکستان و قفچاق لشکرها کشید، و از فضل و هنر و علم نصیب کامل داشت، و حضرت خوارزم بواسطه فضل و احسان او مجمع افاضل گشت و بعد از وثایق عهود بخدمت سلطان سنجر پیوست، و چند گاه بحکم فرمان خدمت در گاه کرد، تا بشرف رضا مقرون گشت، سلطان سنجر تخت خوارزم بدو باز داد، چون مدتی باز آمد، بسبب حرکت علی چتری که ملک هرات بود در حق اتسز عصیان آورد و سرانقیاد از ربه طاعت و خدمت بکشید

[(۱)] راورتی گرزوان. اصل: کزروان. که در نسخ راورتی املاهای گوناگون دارد، حدود العالم گوید: کرزوان شهریست بر کوه نهاده با نعمت و خوش هوا مقرر ملوک گوزگانان.

این جای اکنون گرزویان نامیده می شود، مربوط میمنه افغانیست و کوهساریست خوش آب و هوا

[(۲)] پ: غوریشانستی، در کتاب سیرت جلال الدین مکررا غورشایجی است در دول اسلامیة غورسانجی و در زامباور غوری شانستی و غور سایجی است (تولد ۶۰۱- وفات ۶۱۹ ه)

[۳] یک نسخه راورتنی ارزلو شاه

[۴] پ: ملک پیروز التتمش

[۵] اصل با ندارد از (پ) گرفتم

[۶] ترجمه راورتنی:

چنین است: الغ خان ابی محمد را دو پسر بود، مهتر تاج الدین ازبر شاه و کهتر نصرت الدین قتلغ شاه، و همچنان برادرزادگان الغ خان ابی محمد در هندوستان بودند: ملک فیروز ایلمش ابن سالار، و ملک تاج الدین ینالتگین که از هندوستان رفت و ملک سیستان شد و این الخ

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۰

چون دولت سنجری به آخر شد، پادشاهی خوارزم و تمام ممالک صحاری ترکستان و جند بر وی مقرر گشت و مسلم ماند، و جمله افاضل حضرت بیشتر بخدمت او پیوستند، و امام رشید الدین وطواط کتاب حدایق فی [(۱)] دقایق الشعر باسم او تألیف کرده است، و در عهدی که در ان ایام بدرگاه سنجری بود، او را با سلطان علاء الدین غوری جهانسوز، بواسطه فضل، محبت تمام افتاد، تا حدی که چون سلطان علاء الدین بتخت غور باز آمد، او را خدای تعالی پسری بخشید اتسز نام کرد، ملک اتسز خوارزمشاه مدت‌ها ملک راند، در خوارزم برحمت حق پیوست.

الرابع الملك ایل ارسلان بن اتسز

پادشاه بزرگ بود، بعد از پدر خود بتخت خوارزم نشست، و جمله ممالک پدر را در تصرف آورد، و با خلق عدل و احسان کرد، و با کفار قراخا [(۲)] مالی که هر سال بدادی عهد پیوست، و با خان قفجاق اتصال کرد، و اطراف ممالک را بدان طریق که امکان بود محافظت واجب داشت، و (با) بعضی از بندگان سنجری که ملوک خراسان بودند، منازعت و خصومتش افتاد، و بوجهی که میسر شد صلح پیوست، و مدت‌ها ملک راند و درگذشت، و از وی فرزندان [(۳)] ماندند، چنانچه علاء الدین تکش و سلطان شاه محمود. حق تعالی بر ایشان رحمت کند.

الخامس السلطان تکش بن ایل ارسلان [(۴)]

سلطان تکش بن ایل ارسلان پادشاه بس بزرگ بود، و از علم و فضل و هنر و موسیقی حظ کامل داشت، و چون بتخت نشست، اطراف ممالک خوارزم و بعضی از خراسان را بجنگ و صلح در تصرف آورد، و با خان خفجاق [(۵)] که اقران نام بود اتصال کرد، و دختر او در حکم خود آورد، و آن زن عظیم بزرگ شد، و در جهان نامدار گشت. خاصه در عهد پسر خود سلطان محمد خوارزم شاه، و او زنی بود عظیم بقوت و حمیت و مستقل بذات خویش، و او را در عهد پسر او خداونده جهان خطاب بود، و قوت و غضب و استکمال او تا بعدی بود:

[(۱)] اصل: فی ندارد

[(۲)] اصل: قواو خطا. راورتنی: مانند متن.

[(۳)] اصل: فرزندی ماند. پ:

مانند متن

[(۴)] اصل: بن اتسز خوارزمشاه. پ: بن ارسلان پادشاه

[(۵)] کذا. راورتی: قفجاق.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۱

که وقتی (از) شوهر خود که سلطان تکش بود، بواسطه کنیزکی که تعلق کرده بود برنجید، و در حمام در عقب او شد، و در حمام گرم، بر سلطان تکش در بست. چندانکه تکش بهلاکت نزدیک شد، جماعت امراء و ملوک در آمدند و در گرمابه بشکستند، و تکش را از گرمابه بیرون آوردند، و او صفرا کرده بود، و یک چشم او رفته عفی الله عنها. سلطان تکش پادشاه عادل بود در لطایف او می‌آرند: وقتی صاحب حاجتی بدو قصه بنوشت، که اگر مرا صد دینار دهی، از خزینه تو چه کم شود؟ بر سر قصه بقلم خود نوشت: که صد دینار! و آن جواب نزدیک اهل فضل در غایت لطف بود، و وقتی شخصی قصه نوشت:

که در دین مسلمانی من برادر توام، مرا از خزینه خود نصیبی بکن فرمود: که او را ده دینار زر بدهند. چون آن انعام بدان شخص محتاج رسید: قصه دیگر نوشت، که من برادر توام، ترا چندان خزانه، مراده دینار زر بیش نرسید جواب نبشت: که اگر دیگر برادران خرد نصیب خود طلبند، ترا این قدر هم نرسد رحمه الله.

سلطان تکش نصفی از خراسان بقوت در ضبط آورد، و ملوک مازندران او را انقیاد نمودند، و بعضی از عراق بگرفت، و سلطان طغرل عراق که برادرزاده سلطان سنجر بود اسیر او گشت، و بواسطه ممالک عراق او را بدار الخلافت منازعت افتاد، و ابن القصاب که وزیر دار الخلافت بود، بدفع تکش خوارزم- شاه بعراق آمد و منهزم بیگداد بازگشت و این بغی و ختم موجب زوال دولت تکش بود، چنانکه ظهیر الدین فاریابی [(۱)] رحمه الله درین معنی قطعه‌یی گفته است:

قطعه

شاه عجم چو گشت مسلم بتیغ تولشکر بسوی خوابگه مصطفی فرست

پس کعبه را خراب کن و ناودان بیارخاک حرم چو ذره بسوی هوا فرست

در کعبه جامه می‌چکند در خزانه نه‌وز بهر روضه راد و سه گز بوری‌ا فرست

تا کافر تمام شوی سوی کرخ تازوانگه سر خلیفه بسوی خطا فرست عفی الله عنهم. چون سلطان تکش با سلاطین غور عهد بسته بود، اما بسبب خصومت بغداد ابن الربیع از بغداد بملک غور و غزنین آمد، و کرت دوم

[(۱)] پ: آغازیانی؟

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۲

ابن الخطیب بفیروز کوه آمد، و روز جمعه خطبه کرد، و در اثناء خطبه این لفظ بگفت، در حضور سلطان غیاث الدین محمد سام انار الله برهانه که:

یا ایها الغیاث المستغاث، المستغاث [(۱)] من التکش الطاغی الباغی. و در وقت بازگشتن ابن الخطیب، پدر این داعی مولانا سراج منهاج [(۲)] رحمه الله علیه در حدود مکران وفات یافت، و دران معنی از حضرت خلافت ناصر الدین الله فرمانی رسید که: و اما السراج المنهاج فقد وقع فی الطريق اجره علی الله و رحمه الله علیهم اجمعین.

سلطان تکش را با خطا عهد مستحکم بود، و ثقات چنین روایت کرده‌اند:

که پسر خود سلطان علاء الدین محمد [(۳)] را وصیت کرده بود: که زینهار با کفار خطا خصومت نکنی! که اسلام در سر کار تو شود، همچنان شد: که آن پادشاه عادل گفته بود، و از وی درین معنی چنین روایت کنند که گفت:

قیامت دو خواهد بود، یکی آن وقت که خدای تعالی وعده کرده است، دوم آن وقت که من از دنیا نقل کنم، بسبب فتنه کفار. سلطان تکش سالها ملک راند و در گذشت، و السلام.

السادس سلطان جلال الدین محمد [(۴)] ایل ارسلان

که او را سلطان‌شاه گفتندی، پادشاه جلد و تا زنده بود، چون نوبت تخت خوارزم به برادرش رسید، میان او و برادر او مکاوحت ظاهر شد، از خوارزم بطرف خراسان آمد، و از خراسان بطرف غور آمد، و بخدمت سلطان غیاث الدین محمد سام پیوست، سلطان غیاث الدین و ملوک غور او را اعزاز کردند و میان سلطان تکش و سلطان غور عهد مستحکم بود، و بعضی از خراسان تعلق بامراء غز گرفته بود، و بعضی به بندگان سنجری، و بعضی بحضرت فیروز کوه و بامیان. و با برادرش مصاف شد، سلطان شاه از غور مدد التماس نمود تا خراسان از برادرش و امراء غز مستخلص کند و بجهت او خالی کند.

[(۱)] در ترجمه راورتی مستغاث مکرر نیست.

[(۲)] اصل و پ: منهاج سراج. راورتی: سراج الدین منهاج، که صحیح همین است، زیرا منهاج سراج نام خود مولف است.

[(۳)] اصل: سلطان علی الدین

[(۴)] پ: محمد ندارد، راورتی: محمد بن ایل ارسلان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۳

بجهت او اقطاعی بوجه مهمان داشت مهیا کردند، و با برادرش عهد خود را باقی گذاشت، در مدد او تانی فرمود، سلطان‌شاه از ممالک غور بطرف ما وراء النهر ترکستان رفت و از خان خانان خطا مدد و لشکر آورد، و خراسان از دست تعدی و تصرف امراء غز و ظلم ایشان مستخلص کرد، و بمرودار الملک ساخت، و لشکر بطرف هراة آورد، و فوشنج را حصار داد، و بجانب ممالک غور تاختی کرد و فتنه در آغازید، و بعضی از ملوک و بندگان سنجری بدو پیوستند، چنانچه بهاء الدین طغرل که ملک هراة بود، و مدام سرحداتی ممالک غور را زحمت میداد، سلطان غیاث الدین طاب ثراه فرمان داد: تا سلاطین [(۱)] او چنانچه از غزنین سلطان غازی معز الدین و الدین محمد سام (و) سلطان شمس الدین محمد از بامیان، و ملک تاج الدین حرب از سیستان جمله جمع شدند، و در خدمت سلطان غیاث الدین روی بدفع سلطان‌شاه آوردند، و بطرف رودبار مرو آمدند، و میان دزق [(۲)] و مرو الرود لشکرگاه ساختند، و سلطان‌شاه لشکر از امراء بالا آورد، و مدت شش ماه هر دو لشکر غوری و ترک در مقابله همدیگر می‌دوانیدند. سلطان جرات می‌نمود و دلیری میکرد و علفچی میگرفت.

چنانچه ملک قطب الدین ایبک هندوستانی در آن عهد امیر آخر غزنین بود، بدست حشم سلطان‌شاه گرفتار آمد، تا بعد از شش ماه مصاف شد. سلطان شاه را طاقت مقاومت و استادن نبود، که لشکر غزنین از آب مرغاب عبره کرد، و بر لشکرگاه سلطان‌شاه زد، و او را طاقت مقاومت و استادن نبود، منهزم و پریشان گشت، و بطرف مرو باز رفت، و بهاء الدین طغرل هرات که با آن لشکر بود بدست لشکر بامیان افتاد، سر او بخدمت سلطان غیاث الدین آوردند، بفرمود تا بهرات بردند، سلطان شمس الدین بامیان در آن روز چتر [(۳)] یافت، و بلقب سلطانی مشرف شد. چون سر طغرل بهرات آوردند، شاعر این بیت گفت. بیت:

طغرل که سر از اوج فلک برتر داشت از بس که هواهای هری [(۴)] در سر داشت

بی تن به نظاره هری آمده بود ز نخوت و کبر، زیور و افسر داشت

[(۱)] اصل: سلطان

[(۲)] اصل: درق راورتی: دزق و همین صحیح است. و باین نام قریه چند مشهور است: دزق حفص در مرو، دزق مسکین، درق

باران در مرو شاهجان، دزق علیا از قرای مرو الرود و غیره (معجم البلدان ج ۴)

[۳] اصل: خبر. پ: چتر

[۴] پ: هوی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۴

عفی الله عنهم. چون سلطان‌شاه منهزم و پریشان گشت بجانب مرو رفت، و این حال و فتح در شهر سنه ثمان و ثمانین و خمسمائه بود، او را علتی بود که هر سال قدری زهر بخوردی برای دفع آن علت. دران سال آن علت زیادت ظاهر شد، بجهت دفع آن قدری زهر زیادت بکار برد، هلاک شد و در گذشت.

السابع یونس خان بن سلطان تکش

چون سلطان تکش بر عراق مستولی شد، و از دست اتابک ابو بکر بن محمد بیرون کرد، و کرت دوم از دست سلطان طغرل مستخلص گردانید، یونس خان پسر خود را داد. و او پادشاه نیکو سیرت بود، و با خلق نیکو روزگار کرد، و عراق را در ضبط آورد، و با لشکر دار الخلافه خصومت در آغازید و آن حادثه چشم [۱] زخم دولت پدر و خاندان ایشان گشت، و مدتی در عراق ملک راند، و در گذشت. و الله الباقی.

الثامن ملک خان بن سلطان تکش

پسر مهتر سلطان تکش بود، و او پادشاه جبار و متکبر بود، در غایت کیاست و عقل و شهامت و شجاعت. پدرش چون نساپور و اطراف آن ممالک از دست بندگان سنجری (بیرون کشید) [۲] چنانچه فرزندان ملک مؤید طغان شاه و سنجرشاه را بعهد از نیشاپور بیرون آورد، و تخت نیشاپور به پسر خود ملک خان داد، چون او بدان تخت بنشست، ممالک اطراف را تا بدر عراق گرفت، و اکابر بسیار به حضرت او جمع شدند و مدتی ملک راند و در گذشت، و از وی پسری ماند: هندوخان بن ملک خان پادشاهزاده بس شجاع بود و طبیعت نظم داشت، و بعد از فوت پدر و جد، بخراسان لشکر کشی آغاز کرد، و سلطان محمد بن تکش که عم او بود، با او مضایقت فرمود، بیتی بگفت هندوخان بنزدیک عم فرستاد، بیت:

صد گنج ترا خنجر بران ما را کاشانه ترا، مرکب و میدان [۳] ما را

خواهی که خصومت از میان برخیزد خوارزم تراشها، خراسان ما را [۴]

[۱] اصل: حادثه و حشم زخم دولت.

[۲] کلمات بین القوسین در اصل و پ نیست از ترجمه راورتنی - حسب ضرورت اضافه شد.

[۳] پ: مرکب دوران

[۴] مجمع الفصحاء (ج ۱ ص ۳۰):

خوارزم ترا ملک خراسان ما را.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۵

سلطان محمد عمش این بیت را بدین جمله جواب نبشت: بیت:

ای جان عم! این غمزده [۱] سودا گیرد این پند [۲] نه در تو و نه در ما گیرد

تا قبضه شمشیر که آلاید [۳] خون تا آتش اقبال که بالا گیرد؟ هندوخان را طاق مقاومت عم نبود، بطرف ممالک غور آمد، و مدد طلبید، میسر نشد، بطرف خطا رفت. جلادت داشت، اما اقبال نداشت بحدود بامیان شهادت یافت. رحمه الله علیه.

التاسع علی شاه بن تکش

علی شاه بن تکش که پادشاهزاده بود بس بزرگ. چون نوبت ملک خوارزم به برادر او رسید، او را ملک نیشاپور گردانید. چون سلاطین غور طاب مراقد هم، نیشاپور فتح کردند، ملک علی شاه با دیگر ملوک خوارزم بعهد بیرون آمد، و بخدمت سلطان غیاث الدین و سلطان معز الدین پیوست. ملک علی شاه را بغزنین آوردند. چون سلطان محمد دوم کرت بدر نیشاپور آمد، و ملک ضیاء الدین را بعهد بیرون آورد و بغور باز فرستادند، ملک علی شاه را سلاطین غور، بخدمت برادر او باز فرستادند سلطان محمد تخت صفاهان و عراق بدو داد، مدتی آنجا بود، ناگاه خوفی و هراسی بدو راه یافت، و از آنجا بطرف غور آمد، و بحضرت فیروز کوه پیوست و در آن روز تخت فیروز کوه بسطان غیاث الدین محمود شاه بن محمد سام رسیده بود، سلطان محمد از خوارزم رسولان بنزدیک غیاث الدین فرستاد تا علی شاه را بگرفت و قید کرد، تا عاقبت جماعتی از خدم علی شاه خود را فدا کردند محمود بن محمد سام را شهید کردند. چون تخت بفرزندان محمود رسید، لشکر خراسان بضبط غور آمد، چنانچه بعد ازین به تقریر پیوندد، و علی شاه را

[(۱)] کذا در اصل و پ. ترجمه راورتی: «ای جان عم! این جاه طلبی راه جنون میگیرد».

در نسخ راورتی کلمه غمزده تحریف شده بود، اگر ترجمه راورتی را مدار اعتبار گردانیم باید مصراع اول چنین باشد: ای جان عم! این غم ره سودا گیرد (ر: ۵۵)

[(۲)] اصل و پ:

بند، مجمع الفصحاء: این قصه نه در تو الخ. چون در اصل بقرار املائی قدیم فرق (بند و پند) نیست بنابراین اصل آنرا دریافتن مشکل است.

[(۳)] کذا. پ: که آمد بخون. مجمع الفصحاء: پالاید خون. (برای ضبط صحیح: ر: ۵۵).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۶

از قید مخلص کرده بودند. غوریان در روزی که فیروز کوه را فتح کردند علی شاه بطرف غزنین رفت و مدتی آنجا بود. بعد از آن محمد خوارزمشاه کسان فرستاد و علی شاه را وعدها کرد بخیر. چندانچه اعتماد نمود از غزنین به لشکر خوارزم پیوست، و بگرم سیر تکناباد [(۱)] آمد، از خوارزم جماعتی نامزد شدند، و در شهر سنه تسع و ستمائۀ او را شهید کردند. رضوان الله علیهم اجمعین.

العاشر السلطان علاء الدین محمد بن تکش خوارزمشاه

سلطان علاء الدین محمد را پنج پسر بود: اول پیروز شاه [(۲)] دوم غوریشانستی [(۳)] و سیوم جلال الدین منکبرنی. و چهارم ارزلو شاه [(۴)]، پنجم آق سلطان.

محمد پادشاه بزرگ بود. عالم و شجاع و باذل و عالم نواز و جهانگیر و تازنده هر چه از اوصاف پادشاهان بزرگ عادل جهاندار باشد، حق تعالی او را همه کرامت کرده بود، او را در عهد حیات پدر قطب الدین لقب کرده بود، و چون برادر او ملک خان برحمت حق پیوست، پدرش تخت نیشاپور بدو داد و ملک شرف الدین مسعود حسن را اتابک او فرمود، بعد از مدتها لشکر کشی خوارزم بر وی مقرر گشت، و او از جانب مادر هم پادشاهزاده قفچاق بود مادرش دختر قدرخان قفچاق بود، و از کودکی آثار جلادت و فرزاندگی در ناصیه او لامع و لایح بود، و بهر مهم که پدرش بطرف جند و ترکستان فرستاد تمامت آن مهم چنانچه میبایست، بهتر از آن بکفایت میرساند، تا چون قضاء اجل سلطان تکش در رسید، سلطان محمد بطرف جند و ترکستان بود، چون از

آن حادثه خبر یافت بخوارزم آمد، و بر تخت نشست، و در شهور سنه خمس و تسعین و خمسمائه ممالک پدر را تمام در ضبط آورد، و تخت نیشاپور علی شاه را داد چنانچه تحریر یافته است، و رسل بحضرت غزنین و غور فرستاد و صلح طلبید و از لفظ ثقه‌یی از ثقات ملک غور شنیدم منک [(۵)] منهاج سراج ام، که یکی از پیغامها و ملتمسات سلطان محمد آن بود: که من بنده محمد تکش التماس مینمایم

[(۱)] کذا در اصل و پ. راورتی: تگین آباد

[(۲)] راورتی بقرار نسخ خطی: هیروزشاه بیروز شاه، نیروزشاه پیرشاه، زمباور (۲: ۳۱۶) غیاث الدین شیر شاه، او پرشاه

[(۳)] پ: غوری بشانی

[(۴)] اصل: ارلو پ: انولوشاه. نسخ راورتی: اوزلوشاه، ازرلو، اوزولو. مورخان دیگر: اوزلاغ شاه. زمباور:

قطب الدین از رلاق (ازلاکیا) و دو پسر دیگر: یحیی خورشاه، کوجاتگین

[(۵)] کذا، باملای کنونی: منکه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۷

که مرا سلاطین بفرزندی قبول کنند، و اگر شایستگی فرزندی ندارم میباید که سلطان غازی مادر مرا که خداونده جهانست، در حباله خود آورد و مرا که محمدم به بندگی و فرزندی قبول کند، تا من بنده، همه جهان را باسم و سکه آن جناب اعلی (و) خطبه آن حضرت والا فتح کنم، و به تیغ برای بندگان آن [(۱)] درگاه جهان پناه گشایم، و یکی از بندگان باشم.

چون آن رسالت بادا شد، این معنی با مزاج مبارک سلطان غیاث الدین موافق افتاد، اما رای سلطان معز الدین در آن قرار نگرفت، سلطان لشکرها جمع کرد و بجانب خراسان رفت، و تمام خراسان در ضبط آورد، و چون مراجعت کرد سلطان محمد در عقب ایشان بدو منزل و یا سه منزل آمد، فی الجمله هرگز انهزام کلی نیفتادش، دست آویز مردانه مینمود. چون آن سلطان با عظمت بود، طاقت مقاومت هم نمی آورد، چون سلطان غور در گذشتند، سلطان محمد بدر هراه آمد، و ملک عز الدین حسین خرمیل غوری بخدمت او پیوست، و او جمله خراسان در ضبط آورد، و چون بفرمان حسین خرمیل لشکر بدر هراه آورد، خواجه سعد الدین ترمذی از میان لشکرگاه خود را در شهر انداخت، و مدت یازده ماه هرات نگاه داشت، و لشکر خوارزم بتدبیر حسین خرمیل، آب رود هراه را بستند، و اطراف شهر دریا شد و چنان گشت، که اگر باره شهر نبود، آب از بامهای شهر بلند شدی، و شهر را غرق کردی، یکدو کرت در میان شهر زمین بشکافت، و آب از میان شهر برآمد، اما دفع شد، مدت هشت ماه آن بود که محاربت شهریان با لشکر خوارزم در کشتی بود. چون از حصار گیری یازده ماه بگذشت. سلطان از خوارزم بیامد فرمان داد: تا بندگان آب بکشادند آب روان شد، بقدر سیصد گز از باره شهر با خود برد و رخنه شد، و بعد از هژده روز شهر را به تیغ فتح کردند، و بعد از فتح بطرف بلخ رفت، و بلخ را هم فتح کرد، و ملک عماد الدین عمر اهوازی [(۲)] را که ملک بلخ بود، از دست سلاطین با میان، بجانب خوارزم فرستاد [(۳)]، و او از آنجا بطرف ما وراء النهر و ترکستان رفت، و جمله ملوک و سلاطین افراسیابی که در ممالک

[(۱)] اصل: نه درگاه

[(۲)] پ: عمر الهوازی. متن راورتی: عماد الدین عمر فیواری. بقرار بعض نسخ خطی راورتی، ملک عماد الملک اهوازی.

[(۳)] در بعضی نسخ راورتی عوض فرستاد، رفت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۸

ما وراء النهر و فرغانه بودند بخدمت او پیوستند، و روی به قفچاق [(۱)] خطا آورد، و (در) [(۲)] تمام بلاد و خطهای ترکستان و

بلاساغون و کاشغر خطبه و سکه بنام او شده لشکر خطا که عدد ایشان زیادت از حزر و احصا بود پیش او باز آمدند، و سر ایشان تاینکو [(۳)] طراز بود مردی پیر، اما مردی فیروز جنگ بود، چهل و پنج مصاف کرده بود، در همه ظفر او را بود. سلطان سنجر ملک‌شاه را، و سلطان معز الدین محمد سام را به اند خود [(۴)] شکسته بود و درین وقت بر سر ایشان بود، چون مصاف شد، سلطان محمد را نصرت ربانی در رسید، و لشکر خطا را بشکست، و تاینکو طراز را بگرفت، و بر دست او اسلام آورد او را اعزاز فرمود و نیکو داشت کرد.

ثقه‌یی از ثقات چنین روایت کرد: که چون تاینکو طراز مسلمان شد، سلطان محمد او را بغایت حرمت میداشت، و مدام طلب میفرمود، و احوال گذشته خطا و ملوک ماضی که با او مصاف کرده بودند جمله میپرسید، وقتی در اثناء آن حکایت پرسید: که چندین مصاف که بکردی و پادشاهان بشکستی، از آن جمله مردانه‌تر و قوی‌تر که بود؟ تاینکو طراز گفت: هیچ کس را مردانه‌تر و قوی دست‌تر و دل‌اورتر از غوری ندیدم، اگر او و لشکر او آسوده بودندی، من هرگز او را نتوانستم زد، اما او از لشکر خوارزم باز گشته بود، و با او اندک سوار مانده، و اسپ لاغر شده. سلطان محمد فرمود که راست می‌گویی! رحمه الله علیهم اجمعین.

چون سلطان محمد را چنین فتحی برآمد، دوم سال آن لشکر کشید و چهار صد هزار سوار برگستوان بطرف خطا برد، و گورخان [(۵)] که خان خانان بود بشکست، و تمامت مواشی و بنه و اتباع خطا بدست آورد، و خان خانان

[(۱)] راورتنی: روی به قلج‌خان خطائی آورد. پ: مانند متن

[(۲)] اصل: در، ندارد

[(۳)] اصل:

با نیکو؟ بقرار مجمل فصیحی و دیگر کتب تاینکو و تینکو صحیح است. فصیحی در حوادث ۶۰۶ ه گوید:

سلطان علاء الدین محمد ... چون بولایت طراز رسید، تاینکو امیر لشکر گورخان آنجا بود با او مصاف دادند و تاینکو اسیر شد (۲): (۲۸۴) (ر: ۵۴)

[(۴)] اصل: محمد سام را بلند و خود او شکسته. پ: شام را باید و خود او شکسته. راورتنی: مانند متن، و اندخود، همین اندخوی کنونی ولایت میمنه افغانستان است.

[(۵)] اصل: و کرن خان، پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۰۹

از پیش او منهزم برفت، و کشلوخان تار از طرف ترکستان آمده بود، ناگاه برو زده، او را اسیر کرد، و ملک خطا تمام سلطان محمد را مسلم شد، و سلاطین خطا (و) سمرقند و سلاطین افراسیابی را جلا فرمود، و بعضی را شهید کرد، و از آنجا بطرف عراق آمد و ممالک عراق و آذربایجان و فارس او را مسلم گشت، و اتابک سعد را در مصاف بگرفت چنانچه بتقریر پیوسته است، و اتابک یوزبک منهزم شد (و بر تخت عراق پسر خود سلطان رکن الدین غوریشانستی [(۱)] بنشانند، و الغ خان ابی محمد را اتابک و نایب او فرمود، و ملوک غور را نامزد کرد و باز گشت) [(۲)] و بطرف بامیان براند مغافصه [(۳)] سلطان جلال الدین علی سام بامیان را بگرفت و شهید کرد و باز گشت و در سال سنه اثنی عشر و ستمائه از ما وراء النهر بجانب غزنین آمد و بمغافصه [(۳)] مملکت غزنین را مسلم کرد، و سلطان تاج الدین یلدرز از جانب سنگ سوراخ [(۴)] بجانب هندوستان رفت، و ممالک غزنین و زاولستان و کابل تالب سند در ضبط امراء خوارزم آمد، و خانسالار را بغزنین [(۵)] بنشانند و ممالک غزنین و بلاد داور و جروم [(۶)] و تخت هر دو سلطان غیاث الدین و معز الدین محمد سام طاب مرقد هما به پسر مهتر خود سلطان جلال الدین منکبرنی داد و بجانب ما وراء النهر باز گشت، و در سال سنه خمس و عشر و ستمائه بجانب ترکستان در عقب قدرخان که پسر نویان [(۷)] تار بود براند، تا به قعر

ترکستان بطرف شمال پرفت، چندانکه زیر قطب شمالی برسد تا بموضعی که بیاض صبح صادق میشد، و روز طالع میگشت و بجهت [(۸)] و خوب نماز خفتن فتاوی درین [(۹)] معنی علما [(۱۰)] و مفتیان بخارا آوردند، که چون بیاض غایب نمیشود، نماز خفتن واجب شود یا نه؟ باتفاق جواب نبشتند: که نماز خفتن

[(۱)] پ: غورنسانستی. راورتی: مانند متن

[(۲)] جمل بین قوسین در اصل نبود از (پ) گرفته شد

[(۳)] اصل:

معافضه که صحیح آن مغافضه است و معنی آن اخذ فجائی باشد.

[(۴)] ر: ۶۲

[(۵)] در اصل و پ: ببحرین؟ در ترجمه راورتی چنین است و خانسالار کریز را بغزین بشانند. ولی نام اصلی این شخص کرب است.

[(۶)] اصل: حروم. پ: حروم که صحیح آن جروم است بمعنی گرمسیر

[(۷)] اصل: که پسر نویان پار بود؟ راورتی: که پسر یوسف تار بود، پ: نویان تار و نویان بمعنی امیر و شهزاده است.

[(۸)] پ: بجهت ندارد.

[(۹)] اصل: در معنی. پ: درین معنی.

[(۱۰)] اصل: بلعمان؟ پ: علماء

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۰

واجب نباشد، چون وقت موجود نمی‌شود بر آن طایفه که در آن زمین باشند.

چون فتح قدرخان تار بر آمد، حادثه کفار چین ظاهر شد، ظلمت فتنه سر از گریبان ظهور بر آورد، و آغاز واقعات اهل اسلام، و نکبت جماعت دین محمدی بود، و آن حال چنان بود: که چنگیز خان را پسری بود مهتر از همه پسران توشی نام بود، درین وقت توشی از ممالک چین در عقب لشکر تار بفرمان چنگیزخان آمده بود، و سلطان محمد از طرف ما وراء النهر و خراسان هم بدان جانب رانده بود، هر دو لشکر با هم افتادند، و میان ایشان مصاف شد و جنگ و قتال و پرخاش و صیال از اول روز تا نماز شام بداشت، چنانکه هر دو صف لشکر بشکل دایره شد، میمنه اسلامیان میسر کفار را بشکست و تعاقب نمود و میسر کفار میمنه لشکر اسلام را منهزم گردانید و تعاقب نمود، برین منوال دایره گرد از آن جنگ و مصاف از بامداد تا شام بداشت. چون شب درآمد، هر دو لشکر از هم باز شدند، آبی بود خورد در میان هر دو لشکر مقابل یک دیگر بکنار آن آب آمدند و منزلگاه کردند، چون صبح برآمد، لشکر مغل کوچ کرده بود و آتش‌ها بلند کرده و گذاشته و رفته. و چون سلطان محمد آن جنگ و قتال و جلادت و کوشش لشکر مغل مشاهده کرد، دیگر روز از آن موضع مراجعت کرد، و خوف ایشان در دل و دماغ او متمکن شد، و بیش در مقابل ایشان درنیامد، یک سبب حادثه اسلام این بوده است، و سبب دوم آن بود: که چنگیزخان در زمین چین و طمغاج و اعالی ترکستان خروج کرد، و آلتون خان طمغاج را که پادشاه ترکستان بالا بود و پادشاه قراخا، مقهور گردانید و ممالک طمغاج و تنگت و اویغور [(۱)] و تار او را صاف شد. و این خبر بسمع سلطان محمد رسید، سودای ملک چین در دماغ سلطان محمد افتاد، و خواست تا از لشکر مغل و حال چنگیزخان به تحقیق خبر یابد. سید اجل بهاء الدین رازی را با جماعت دیگر برسالت چین فرستادند، چون آن رسل بچین رفتند چنگیزخان معتمدان خود با تحف بسیار بنزدیک سلطان فرستاد، از سید بهاء الدین رازی رحمه الله شنیدم: که چون با چنگیزخان رسیدیم، و زیر طمغاج و پسر و عم

[(۱)] اصل و پ: و ممالک طمغاج و نیکبخت و شنکت و ثغر و تار. راورتی: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۱

التون خان را حاضر کرد و مارا بخواند، و روی بدیشان کرد، که می‌بینید کار بزرگی و پادشاهی من بمرتبیه رسیده است: که پادشاه آفتاب فرو شدن بنزدیک من رسل فرستاده است. آخر الامر چون مارا باز گردانید التماس کرد، که رسل طرفین و تجار و کاروان باید که نفایس سلاح، و اقمشه و ظرایف طرفین مدام می‌آرند و می‌برند، میان جانبین عهد مستحکم باشد، و بازرگانان با ایشان روان کرد بقدر پانصد شتر بار از زر و نقره و حریر و طرغو [(۱)] و دیگر ظرایف بفرستاد تا تجارت کنند، از راه اترار بدیار اسلام درآمدند، در اترار ملکی بود قدرخان نام، حدیث کثرت اموال بخدمت سلطان عرضه داشت، و در خیانت و اخذ آن طایفه استجازات خواست، بعد فرمان جمله رسل و تجار را بقتل رسانید و تمام اموال برگرفت و بخدمت سلطان فرستاد، از آن جماعت رسل و تجار، یک ساربانی در حمام بود، از راه گلخن بگریخت، و خود را در بیابان انداخت، و بطرف چین باز رفت، و حال غدر و قتل قدرخان اترار باز گفت، چنگیز خان استعداد انتقام کرد، و لشکرها (ی) چین و ترکستان مستعد گردانید. ثقات چنین روایت کرده‌اند: از آن موضع که بود، هفتصد [(۲)] علم بیرون آورد، زیر هر علم یک هزار سوار مرتب کرد، و سرده سواری را بفرمود: تا سه گوسپند مغلی قدید برگرفتند و یک دیگ آهنین، و روی براه آوردند، و از آنجا که بود تا اترار سه ماهه راه بیابان بود، و اسپ بی‌شمار و مادیان و خصی بجهت شیر و سواری با لشکر روان کرد، و آن بیابان را در مدت نزدیک قطع کرد، و به اترار بیرون آمد، و آن قلعه را و شهر را بگرفت، و تمامت خلق را شهید کرد و از آنجا بطرف بخارا آمد، روز عید قربان سنه ست عشر و ستمائۀ بخارا را بگرفت و خلق را شهید کرد. و علما را بکشت و کتابها را بسوخت.

چنین روایت کرده‌اند: که امام راکن الدین امامزاده رحمه الله در وقتی که او را شهید می‌کردند، این رباعی می‌گفت، رباعی: گفتم که دلم، گفت که خون کرده ماست گفتم جانم، گفت که در پرده ماست

[(۱)] منسوج ابریشمین سرخ رنگ (راورتی)

[(۲)] اصل: هیصد پ: سیصد. راورتی: در دو نسخه سه صد و در باقی هفتصد است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۲ گفتم که سگ کوی تو افتاده ماست [(۱)] گفتا: مزن این دم که فرا کرده ماست چنگیز خان بعد از حادثه بخارا، بجانب سمرقند رفت، و سلطان محمد خوارزم شاه، شست هزار سوار از اصناف خلق ترک و غوری و خراسانی در سمرقند بگذاشته بود، ملوک لشکر غور جمله از آن جماعت بودند، سمرقند را بعد از چند روز در محرم سنه سبع عشر و ستمائۀ بگرفت، و جماعت خلق را شهید کرد. چون حدیث آن وقایع بسمع محمد خوارزمشاه رسید، اعم و اغلب حشم که با او بودند، همه لشکر تار و خطا بودند، و حشم و خدم قدیم همه بما وراء النهر گذاشته بود، و طایفه‌یی که برابر ایشان اعتماد کلی داشت، همه بدان طرف بودند، آن جماعت که با او بودند قصد آن کردند تا سلطان را بگیرند، و آن غدر سبب خلاص خود سازند، او را گرفته تحفه بنزدیک چنگیزخان برند، از آن جماعت کسی بخدمت سلطان محمد آمد و باز گفت سلطان حزم نگاه داشت، و شب از لشکرگاه بیرون رفت، تا او را غدر آن جماعت تحقیق شود، آن طایفه نیم شب بحوالی سراپرده سلطان آمدند و حلقه زدند. چون سلطان را در سراپرده نیافتند در لشکرگاه افتادند و تمام لشکر بهم آمد، و سلطان محمد منزهم بطرف نیشاپور آمد، و بهر طرف از اطراف ممالک بنزدیک امرا و ملوک فرمانها نوشت تا قلعه‌های طرف غور و خراسان و عراق را بجهت محافظت عمارت کنند و فتنه در ممالک اسلام ظاهر شد. چون چنگیزخان از هزیمت و تفرقه لشکر اسلام خبر یافت، بعد از فتح سمرقند، شست هزار سوار مغل نامزد کرد، با دو مغل بزرگ یکی یمه [(۲)] و دیگر سوده بهادر. چون از آب عبره کردند، سلطان محمد از نیشاپور بطرف مازندران

درون رفت، بر سر دره تمیشه [(۳)] لشکرگاه داشت، که ناگاه لشکر مغل بدو رسید، از آنجا منهزم شد و پیاده بکوه بر رفت، و کوه کوه به مازندران درون رفت، و پسر رئیس مازندران بخدمت او بود، و پسرش سلطان جلال الدین منکبرنی هم با او بود بدریاء خزر در رفت، و مدتی روزها در جزیره خراب بود، چون لشکر مغل در مازندران سلطان را نیافتند، بجانب عراق بیرون رفتند

[(۱)] پ: سگ کوی تو در ما افتاد.

[(۲)] راورتنی: یمه نوین. پ: یمن توین

[(۳)] اصل: بر سر در کمیشه، پ: بر سر در کمینه. راورتنی: مانند متن و این صحیح است، زیرا تمیشه بگفته حدود العالم شهری بود در ناحیت دیلمیان و فردوسی ازین جای ذکرها دارد، مثلاً: زآمل گذر سوی تمیشه کرد. الخ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۳

محمد خوارزمشاه و چند سواران که با او بودند، از آن جزیره بیرون آمدند و علت شکم بر وی غالب شد و سودا [(۱)] ظاهر کرد و مبطون و معتوه گشت و پسر را که جلال الدین بود گفت: جد نمای تا مرا بخوارزم بری! که ابتداء دولت ما از آنجاست و این بیت بسیار گفتی.

بیت:

مردم چو بکار خویش سر گشته شود به زان نبود که بر سر رشته شود [(۲)] چون علت شکم غالب شد، مجال سوار شدن نماند، بجهت او شتری حاصل کردند و او را در محمل نشانند و بطرف خوارزم روان کردند: در اثناء راه در شهر سنه سبع عشر و ستمائۀ برحمت حق پیوست، سلطان جلال الدین او را بخوارزم برد، و در جوار سلطان تکش دفن کردند، و مدت ملک او بیست و یک سال بود، او را شش پسر بود، علیه الرحمۀ و المغفرۀ و ادام دولت السلطانیۀ- الناصر المحمودیه. و اللہ اعلم.

الحادی عشر قطب الدین ارزلو شاه بن محمد شاه بن تکش

ارزلو شاه پسر سلطان محمد بود، و مادرش قرابت مادر سلطان محمد بود جوار دودمان قدرخان قفچاق، و او ولیعهد تخت خوارزم بود. چون حادثه چنگیزخان ظاهر شد، و سلطان محمد از شط جیحون و حوالی بلخ منهزم شد و باطراف نیشاپور رفت، مادر سلطان محمد و اهل خوارزم از ملوک و امراء اتفاق کردند و قطب الدین ارزلو شاه را بتخت خوارزم بنشانند، و همکنان کمر بستند، و سلاطین (و) ملوک را که از مشرق و ایران و توران بخوارزم محبوس بودند، جمله را در جیحون غرق کردند: هیچیک را زنده نگذاشتند، تا پسر چنگیزخان توشی نام با لشکر گران از ترکستان برآمد و نامزد خوارزم شد.

چون ارزلو شاه را طاقت مقاومت نبود، اتباع و خواهران و مادران و حرم سلطان محمد را، و خداونده جهان که مادرش بود برگرفت، بطرف طبرستان و مازندران برد، و خود را به قلعه لال طبرستان انداخت، و چون توشی پسر چنگیزخان بدر خوارزم جنگ پیوست، در مدت چند روز معدود، شهر خوارزم بگرفت

[(۱)] اصل: و سود ظاهر

[(۲)] کذا در اصل و پ. راورتنی چنین ترجمه کرده: مردم چوبکار خویش سرگشته شوند، بهتر این است که رشته حیات شان بگسلد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۴

و خلق را شهید کرد، و شهر را برکند، مگر کوشک اخجک را که قصر قدیم بود، و دخمه تکش خوارزم شاه را باقی گذاشت، و

در عقب اتباع و حرم ارزولو شاه براند، و جمله را اسیر گردانید.

الثانی عشر سلطان رکن الدین غوریشانستی [(۱)]

سلطان رکن الدین پسر محمد خوارزم شاه بود، ولادت او شبی بود، که دیگر روز آن سلطان معز الدین محمد سام طاب ثراه از خوارزم بازگشت، در شهور سنه احدی و ستمائۀ، او را بدان سبب غوریشانستی [(۱)] نامزد کردند، یعنی غوری شکن. چون مملکت عراق در ضبط سلطان محمد آمد:

تخت عراق بدو داد، و دختر ملک الغخان ابی محمد که از بنو اعمام خوارزمشاهیان بود، در حباله خود آورد، و او را نیابت سلطان رکن الدین داد، و تمامت ملک غور و لشکرهای جبال را بخدمت او بگذاشت. چون محمد از عراق بازگشت، ترکان عراق که بندگان اتابکان بودند، جمع شدند و مصاف دادند، و فتح مر خوارزمشاهیان را بود، در شهور سنه اربع عشر و ستمائۀ، مدتی ملک عراق راند، چون لشکر مغل بعراق رسید، و اسلامیان منهزم شدند، جمله اهل خوارزمشاهیان اسیر شدند، و اغلب شهادت یافتند در شهور سنه سبع عشر و ستمائۀ.

الثالث عشر غیاث الدین آق سلطان محمد خوارزمشاه رحمه الله

آق سلطان پسر سلطان محمد بود و چون تخت کرمان و بالش [(۲)] گواشیر، مر سلطان محمد را میسر شد، خواجه زوزن را بتخت کرمان بنشانند. بعد از چند سال خواجه زوزن برحمت حق پیوست، و او مردی با خبر بود، و در خراسان مدارس و رباطات با نام ساخت، و قلعه سلامهیر [(۳)] زوزن را عمارت کرد چون درگذشت، سلطان محمد تخت کرمان به پسر خود آق سلطان داد و به کرمان رفت، و آن ممالک را تا آب دریا و اطراف مکران در ضبط آورد و چون حادثه اسلام ظاهر شد، و چنگیزخان بر ایران غالب گشت، جماعت خطائیان و لشکریان سلطان محمد با براق حاجب خطائی که نو مسلمان بود

[(۱)] پ: غور الثانی. در حاشیه اصل غوری اشانستی

[(۲)] راورتنی: و مسند گواشیر

[(۳)] راورتنی: سلامهیر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۵

بطرف کرمان رفتند، و با غیاث الدین آق سلطان مناقشه و خصومت آغاز شد و او را طاقت مقاومت آن خطائیان نبود، بطرف عراق بتزدیک برادر خود سلطان رکن الدین رفت، و امیر شجاع الدین ابو القاسم را با اسم نیابت و کوتوالی در شهر گواشیر (که) دار الملک کرمان بود بگذاشت، و براق حاجب خطائی با لشکر انبوه بر در شهر گواشیر بنشست و خصومت میان ایشان قایم شد، و مدت چند گاه بداشت، تا سلطان جلال الدین منکبرنی از زمین سند برآمد، از مکران بطرف کرمان رفت، چون بحوالی آن مملکت رسید و براق حاجب خطائی را از آمدن سلطان خیر شد، سلطان را استقبال کرد و شجاع الدین بشهر گواشیر رسید، با او اندک حشمی بود، از براق حاجب اندیشه مند شد، مملکت کرمان بدو داد، و خود بطرف عراق رفت. چون براق حاجب بر کرمان مستولی شد، آق سلطان را با برادر حاجب خصومت افتاد بجانب کرمان باز آمد، و بدست براق حاجب شهادت یافت. علیه الرحمۀ و الغفران.

الرابع عشر سلطان جلال الدین منکبرنی بن سلطان محمد

جلال الدین منکبرنی پسر مهتر سلطان محمد خوارزمشاه در غایت مبارزت و شجاعت و کاردانی. چون سلطان محمد، غور و غزنین

مسلم کرد، و هر دو مملکت بدو سپرد، در آن ممالک نواب او نصب شد، غزنین را بملک کربر [(۱)] داد، فیروزکوه را به مبارز الدین شیرازی داد، و وزارت را به شهاب الدین الب سرخسی مفوض فرمود، و کرمان بملک الامراء داد، پر شور [(۲)] و بو بکر پور بملک اختیار الدین محمد علی خرپوست اضافت فرمود، و چون حادثه چنگیزخان ظاهر شد، سلطان جلال الدین بخدمت پدر بود چنانچه تحریر یافته است، و چون پدر را بخوارزم آورد و دفن کرد، برادرش بتخت خوارزم نشسته بود، و او برادر کهنتر بود، و هر دو از یک دیگر خایف بودند، قطب الدین

[(۱)] اصل: کوبز. متن راورتی: کریز. در نسخ راورتی. کزبر، کونر، کبرتر، پ: کریز که صحیح آن کربر است

[(۲)] همین پشاور کنونی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۶

ارزولو شاه [(۱)] قصد جلال الدین منکبرنی کرد، سلطان جلال الدین را خبر شد از خوارزم بیرون آمد، و روی به بیابان شارسستان آورد، و از آنجا بطرف مغربی نیشاپور و بیابان خراسان بکرمان در آمد، و عزیمت غزنی کرد. ثقات چنین روایت کردند: که در آن بیابان مهتر خضر را علیه السلام بدید، و او را بشارت ملک داد، اما با او عهد کرد، که خون هیچ مسلمان بر دست تو ریخته نشود، و از آنجا بطرف بلاد نیمروز و بلاد بست و داور [(۲)] آمد و بطرف غزنین رفت، و ملک خان هرات که او را امین حاجب نام بود در اول وقایع محمد خرنک [(۳)] غوری، پیش از جلال الدین به هندوستان آمده بود [(۴)]، و درین وقت چون سلطان بغزنین آمد، ملک خان هم بدو پیوست، و چنگیزخان قومی از حشم در عقب او بطرف غزنین بفرستاد و قوتوقونوین [(۵)] که داماد چنگیزخان بود، بر سر آن حشم بود. سلطان جلال الدین پیش حشم مغل باز رفت تا حد پروان [(۶)] کفار را منهزم گردانید و سه کرت بدیشان مصاف کرد، و در آن حدود هر سه بار فتح و نصرت او را بود. چون خبر فتح او به چنگیزخان رسید، و او بطالقان خراسان بود چنگیزخان لشکرهای خود بطرف غزنین آورد، سلطان جلال الدین را طاقت مقاومت نبود، بطرف پرشور آمد، بر لب آب سند مصاف شد، و جلال الدین بشکست، و خود را در آب انداخت و منهزم بطرف هندوستان آمد، سلطان سعید شمس الدینا و الدین پیش او کس باز فرستاد، و او عطف کرد، طرف اچه و ملتان رفت، و از آنجا بزمین کرمان و فارس رفت و اتابک ابو بکر فارس خواهر خود را در حباله او آورد، او را مهمان داشت

[(۱)] کذا در اصل. مورخان اوزلاغ و ارضلاق هم ضبط کرده‌اند.

[(۲)] بالای داور بخط نوی زمین نوشته شده

[(۳)] اصل: خزند. متن ترجمه راورتی: در اول وقایع محمد خرنک غوری را کشته و پیش از جلال الدین ... الخ. پ: خورنک

[(۴)] پ: بردند.

[(۵)] اصل: قنقو راورتی: فکو، فتکو. پ: فیفونوش. و الصحیح: قوتوقونوین

[(۶)] اصل و پ: تا حد برواز کفار را ... جمهور: پروان که جبل السراج کنونی شمالی کابل است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۷

و از آنجا بزمین آذربایجان رفت، و کافر گرج [(۱)] را بشکست، و آن ممالک در ضبط او آمد، و با لشکر روم و شام مصاف کرد و منهزم شد و بعاقبت صلح افتاد میان او و میان لشکر شام [(۲)]، و ترنی [(۳)] مغل که ملتان را حصار داده بود، به نزدیک او رفت از پیش چنگیزخان، و اسلام آورد، چند کرت لشکر مغل در عقب او برفت و فتح او را بود، بعاقبت در شهر سمنه ثمان یا سمنه تسع و عشرين و ستمائه، در سرحدات آذربایجان بطرف شام و دیار بکر لشکرگاه داشت، لشکر مغل مغافصه بدو رسید منهزم شد بموضعی

رسید از ولایت اخلاط و به دیهی منزل کرد، شحنه دیه او را بشناخت در مصافی که با شامیان کرده بود، برادران و فرزندان شحنه را کشته بود. آن شحنه برین وقت، چون بر وی دست یافت او را شهید کرد، و دیگر روز به پادشاه شام اعلام دادند تأسف بسیار خورد، و کشنده او را سیاست فرمود.

درین حادثه خواهر اتابک فارس بشام افتاد، او را اعزاز کردند و پارس باز فرستادند، و دولت خوارزمشاهیان منقرض گشت، و بقایاء ملوک و حشم ایشان در زمین شام و مصر بودند. رحمه الله علیهم اجمعین و ادام الدولة السلطانیة الناصریه و السلام.

[(۱)] اصل و پ: کرخ. راورتی: گرج

[(۲)] اصل: لشکر شاه

[(۳)] کذا. راورتی: تورتی.

پ: لشکر شام و دیگر مغل که ملتان را ... الخ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۸

الطبقة السابعة عشر السلاطین الشنسابیه و ملوک غور (انار الله براهینهم) [(۱)]

اشاره

[بسم الله الرحمن الرحيم] الحمد لله مکنون الظل و النور، و مقدر الکمون و الظهور، و الصلاة علی (نبیه) محمد صاحب الکتاب المسطور. و السلام علی آله و اصحابه سادة- القرى و قادة الجمهور. اما بعد: فهذه ذکر السلاطین الشنسابیه و ملوک الغور. چنین گوید بنده امید وار برحمت سبحانی [(۲)]، منهاج سراج جوزجانی [(۳)] عصمه الله من الغفلة و الفتور، که این صحایف لمعهاست از خورشید دودمان سلاطین منصور، و با کوریهی از شجره طیبه ملوک جبال و غور، طیب الله ثراهم و جعل الجنة [(۴)] ماثوهم، بر سبیل نمودار، از اول صبح دولت و ضحوه اشراق سلطنت، و سلسله نسبت عالیہ ایشان، تا انتهای فرماندهی آن خاندان شهریاری، و ختم ملوک آن دودمان جهانداری رحم الله الماضین منهم، چنانچه استادان ما تقدم در تواریخ ذکر کرده‌اند، تا کسوت این مجموع بذکر فایح ایشان معلم و مطرز گردد [(۵)]، و بعضی از حقوق ایادی آن سلاطین با داد [(۶)] نور الله مرقدهم از ذمه این ضعیف و خاندان امانت او گذارده شود [(۷)] و ناظران را فایده باشد (انشاء الله تعالی) و بالله التوفیق و الیه السداد. بدانکه ملک الکلام مولانا فخر الدین مبارکشاه المروزی طاب ثراه [(۸)] نسب نامه این سلاطین نامدار در سلک نظم کشیده است، و آن جواهر را در سمط [(۹)] صحت انتظام داده، و سر سلک [آن] لآلی را بصدف شرف پادشاهی ضحاک تازی باز بسته، و از عهد این سلاطین تا باول دولت ضحاک تازی جمله ملوک (را پدر به پدر) ذکر کرده، و این داعی که منهاج سراج است

[(۱)] اشارات اعجامیه که بعد ازین می‌آید، مطابق شرح مقدمه کتابست. در نسخه مطبوعه کلکته بعد از طبقه (۱۱) همین طبقه (۱۷) طبع شده و پنج طبقه بینی را حذف کرده‌اند

[(۲)] اصل: سبحانه

[(۳)] اصل: جرجانی

[(۴)] مط: الجنان

[(۵)] اصل: کردند.

[۶] مط: با نام

[۷] مط: گردد

[۸] مط: طاب مرقد، درباره مبارکشاه (ر: ۶۳)

[۹] اصل: سمت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۱۹

نویسنده این کتاب [(۱)]، در حرم محترم خداوند ملکه جهان زبیده العصر و الزمان جلال (الدنیا و) الدین سلطان الملكات فی العالمین ماه ملک بنت سلطان السعید غیاث (الدنیا و) الدین ابو الفتح محمد بن سام قسیم [(۲)] امیر المؤمنین انار الله برهانه [(۳)]، در شهور سنه اثنی [(۴)] و ستمائه، در پیش تخت معظم او در نظر آورده است، و آن ملکه جهان این ضعیف را در حجره [(۵)] پادشاهی خود، چون فرزندان در پرورش پادشاهانه داشتی، و شب و روز باصغر [(۶)] سن در حرم او بودی، و در نظر مبارک [(۷)] او تربیت یافتی و آن پادشاه [زاده] را مناقب بسیار است: اول آنچه در تتق بکارت (از دار فنا بدار بقا) نقل کرد. دوم حافظ کلام الله بود. سیوم آنچه اخبار شهادت تمامت در حفظ داشت. چهارم آنچه [(۸)] در سالی یکبار قیام آوردی، و تمام قرآن در دو رکعت نماز ختم کردی. و پنجم آنکه چون پدرش سلطان غیاث الدین محمد سام برحمت حق پیوست، مدت هفت سال روشنائی آفتاب روزی بر وی نتافت، و درین مدت بر سر مصلا معتکف و منزوی بود، رحمه الله علیها (رحمه واسعة و ارزقنا شفاعتها).

حاصل الامر ملک الکلام فخر الدین مبارکشاه این نسب [(۹)] نامه را باسم سلطان علاء الدین حسین جهانسوز در قلم آورده است [(۱۰)] و در ابتداء این روایت از لفظ این زبیده الزمان و خدیجه الاوان [(۱۱)] ملکه جلالی طاب مرقدها شنیدم: که چون بعضی (از) کتاب و تاریخ در نظم آمد، مگر بسبب تغیر مزاجی که فخر الدین مبارکشاه را ظاهر شد، این نظم را مهمل بگذاشت تا چون تخت مملکت بشکوه و فرمایون سلطان غیاث الدین محمد سام زیب و جمال گرفت، این تاریخ بالقاب مبارک او مزین گشت و تمام شد، و او چنین میگوید [(۱۲)]، و الله اعلم بالحقیقه: که ایشان را شنسبانیان خوانند، به نسبت پدری [گویند] که بعد از نقل فرزندان ضحاک در بلاد غور بزرگ شد و شهم و قوی رسید و نام گرفت و غالب ظن آنست: که در عهد خلافت

[(۱)] مط: سراج است، آن کتاب را در حرم ...

[(۲)] مط: قیم

[(۳)] مط: براهینهما

[(۴)] مط: اثنین

[(۵)] کذا در اصل و پ و مط. شاید حجر باشد

[(۶)] مط: در اصغر سن

[(۷)] اصل: و در نظر مبارک شاه او

[(۸)] مط: آنکه.

[(۹)] اصل: نسبت. مط: نسب

[(۱۰)] مط: جهانسوز بنظم کرده است.

[(۱۱)] مط: خدیجه دوران

[(۱۲)] مط: راوی چنین روایت کند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۰

أمیر المؤمنین علی رضی اللہ بر دست علی کرم اللہ وجہہ ایمان آورد، و از وی عہدی و لوایی بستند، و هر که از آن خاندان به تخت نشست، آن عہد و لوای علی بدو دادندی [(۱)]، و محبت ائمه و اهل بیت مصطفی صلی اللہ علیہ و سلم، در اعتقاد ایشان راسخ بود.

(رحمهم اللہ و اللہ اعلم بالصواب و الیہ المرجع و المآب)

ذکر الاوائل منهم و نسبتهم و آبائهم الی الضحاک

یعرف بتازی ذکر ضحاک در طبقات ملوک اوایل رفته است، و مدت ملک او یک هزار سال، کم یک و نیم روز بود و علماء اهل تواریخ را در نسبت او و آباء او تا مهتر [آدم و تا] نوح علیهما السلام بسبب [او و آباء او تا مهتر آدم و تا] طول مدت اختلاف بسیار است، و آن جماعت که او را از فرزندان مهتر نوح علیہ السلام دانند [(۲)] چنین آرند: که ضحاک بن علوان بن علاق بن غوض بن آرم بن سام بن نوح علیہ السلام [(۳)]، و باز [(۴)] گفته‌اند: اسم او بیوراسب بن ارونداسب بن طوح [(۵)] بن کابه بن نوح علیہ السلام. و بعضی گفته‌اند: بیوراسب بن رنیکا و بن تازیو بن سد بن فراول بن سیامک بن مشی بن کیومرث، بن آدم علیهما السلام [(۶)].

اصحاب تواریخ چنین روایت کرده‌اند [(۷)]: که ارونداسب پدر ضحاک بود، پسر پسر تازیو برسد [(۸)]، و باتفاق اهل تواریخ این تازیو برسد [(۹)] پدر همه عرب بود (و برادر هوشنگ ملک بود) و عرب را تازی به نسبت او طبقات ناصری ج ۱ ۳۲۰ ذکر الاوائل منهم و نسبتهم و آبائهم الی الضحاک ص: ۳۲۰

[(۱)] مط: بتخت نشستی آن عہد را که أمیر المؤمنین علی نوشته بود، بدو دادندی، و او قبول کردی آنگاه پادشاه شدی، و ایشان از جمله موالی علی بودند کرم اللہ وجہہ و محبت ائمه الخ

[(۲)] اصل: دارند

[(۳)] کذا. در مط چنین است: ضحاک بن علوان بن عملاق بن عاد بن عوض بن آدم بن سام بن نوح. راورتی: ضحاک بن عنوان (علوان) بن عملاق (عملات، علاق) بن عاد بن عاص (عوص، عوض) بن آرم بن سام بن نوح بن لمک

[(۴)] مط: و بعضی گفته‌اند

[(۵)] راورتی: طوح یا طماح یا طرح

[(۶)] راورتی: بیوراسب بن ارونداسب بن (نکبار، زنبکا) بن تازیو برسد (تازیو برسید، یا تازیو برشید یا تازیو نرسد یا تبور یا تازیور) بن فراول (فراول) بن سیامک بن مبشی (مشبی) بن کیومرث بن آدم. و برخی گفته‌اند: که کیومرث بن لاود بن سام بن نوح بود

[(۷)] مط: کنند

[(۸)] مط: نرسد، راورتی:

تازیو یا تازیو یا تازیو

[(۹)] مط: نرسد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۱

باز خوانند و سیادت و امارت عرب و را، و اتباع او را بود، و ازو به پسر او رسید زنبکا و ازو به پسر او ارونداسب، و او [(۱)] مردی عادل و عاقل و خدای ترس بود، و او را پسری رسید، ضحاک نام کرد بس قتال و ظالم و فتان و جابر [خاست] شیطان او را از راه

برد [(۲)]، تا به ره گذر پدر [(۳)] چاهی حفره [(۴)] کرد، پدرش پیر شده بود، در آنجا افتاد و هلاک شد و ضحاک پادشاه عرب شد [(۵)]، و همه دنیا بعد از جمشید بگرفت، و به سحر و ظلم همه [(۶)] جهان در ضبط آورد. صاحب تاریخ مقدسی چنین می‌آرد: که او را نائی بود از زر ساخته و آن نای را هفت منفذ بود. هر منفذی بنام اقلیمی از ربع مسکون، و اهل هر اقلیمی که در وی عصیان آوردندی، در منفذی که با اسم آن اقلیم بود سحر بکردی و بدمیدی، قحط و وبا در آن اقلیم ظاهر شدی، چون یک هزار سال از ملک او بگذشت، حق تعالی خلق دنیا را از (دست) تعدی و ظلم او خلاص بخشید، و ملک به افریدون رسید، و ضحاک را بگرفت، و در چاه دماوند عراق حبس کرد. *یفعل الله ما یشاء*.

ذکر بسطام ملک الهند و السند [(۷)]

ابن بسطام از دست ضحاک مملکت هندوستان داشت، و او یکی از فرزندان ضحاک (بود) و هو بسطام بن مشهار بن نریمان [(۸)] بن افریدون بن مرساس بن سبامند بن سییداسب بن ضحاک بن سهراب بن شیداسب بن سیامک بن مرساس بن ضحاک. چون ضحاک گرفتار شد، افریدون بجهت ضبط هندوستان لشکر فرستاد، بسطام را طاقت مقاومت لشکر افریدون نبود، بجانب جبال شقنآن [(۹)] و بامیان رفت و آنجا ساکن شد، دیگر بار لشکر افریدون در عقب او نامزد شد، بسطام از جبال

[(۱)] مط: و ارونداسب مردی عادل

[(۲)] مط: ببرد

[(۳)] مط: بر راه گذر پدر

[(۴)] مط: حفر

[(۵)] مط: گشت.

[(۶)] مط: تمام

[(۷)] راورتنی گوید: که در بعضی نسخ ملک الهند و الغور هم آمده

[(۸)] مط: مهشاد بن ندیمان. راورتنی:

بسطام بن مهشاد (مشهاد، ممشاد، شاد، شهاد، شهامدان) بن نریمان (ندیمان) بن افریدون (فریدون) بن ساهند (سامند سامد) بن سپنداسب (اسپند) اسپ بن ضحاک بن سهراب (مطابق به جهان آرا: سهران) بن شیداسب بن سیامک بن مریناس (مرساس، مونس) بن ضحاک الملک (ر: ۳)

[(۹)] مط: شفتان. که صحیح آن شقنآن است و یکی از مناطق ولایت قطغن افغانی میباشد، و اکنون شقنآن گویند. حدود العالم آنرا شقنآن ضبط کرده.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۲

شقنآن و طخارستان بر وجه شکار و طوف جبال غور، چند کورت آمده بود، و آن موضع را از کثرت چشمه سارها هزار چشمه نام بود، بسطام در این وقت بسبب لشکر افریدون بغور آمد، و در پای کوه زار مرغ [(۱)] سکونت ساخت و اینجا از اصحاب تاریخ دو روایت است. یک روایت آنست [(۲)] که در قلم آمد دوم روایت آنست [(۳)] از منتخب ناصری: که یکی از اکابر غزنین در عهد سلطان غازی معز الدین محمد سام نور الله مضجعه [(۴)] پرداخته است:

چنین روایت کند: که چون افریدون بر ضحاک غالب شد و ممالک بگرفت، دو برادر او و فرزندان او به نهبانند افتادند، برادر مهتر را (که) سور نام بود امیر شد، و (برادر) کهتر را که سام نام بود سپهسالار شد، و امیر سور را دختری بود، و سپهسالار را پسری. هر

دو عمزادگان از خوردی [(۵)] نامزد یک دیگر بودند، ایشان دل بر همدیگر نهاده، سپه‌سالار سام وفات کرد، و پسر او (نیک) شجاع و مبارز رسیده بود، چنانچه دران عهد بمردی و جلادت نظیر نداشت، بعد از فوت پدر او حاسدان پیدا آمدند و او را پیش امیر (سور) سعایتها کردند، عم را دل بر وی گران شد، و عزم کرد: تا دختر (را) بملکی دهد از ملوک اطراف. چون آن دختر را خبر شد عمزاده را اعلام داد، شبی بیامد و در قلعه بکشاد، و ده سر اسپ گزیده از آخر امیر سور باز کرد، و دختر (را) و اتباع او را برنشانند، و چندانچه امکان داشت از نقود بر گرفت، و روان شد، و خود را بر سیل تعجیل به کوه پایه‌ها غور انداخت [(۶)]، و آنجا مقام داشت [(۷)]، و گفتند:

زومندیش [(۸)]، آن موضع را مندیش [(۹)] نام شد و کار ایشان آنجا استقامت پذیرفت [(۱۰)]، و بروایت اول: چون امیر بسطام و اتباع او بدان موضع مقام ساختند، خبر به افریدون بردند. خواست تا سیوم کرت لشکر نامزد قمع و قلع بسطام و اتباع او کند، و او را بدست آرد، پسران افریدون

[(۱)] متن اصل: زار مرغ، بالای زار (سار) هم نوشته شده. در نسخ راورتی: مرغزار و زلومرغ هم آمده. پ: رامرغ. (ر: ۲۶)

[(۲)] مط: ابن است

[(۳)] مط: و روایت دوم از منتخب تاریخ ناصری

[(۴)] مط: ضریحه

[(۵)] مط: خوردگی

[(۶)] مط: انداختند

[(۷)] مط: مقام ساختند.

[(۸)] اصل: زومندیس. مط و پ و نسخ راورتی: زومندیش

[(۹)] اصل: ملندیش مط: بمندیش متن راورتی: مندیش. نسخ راورتی: لمندیش، دومندیش بلندیش، درین باره (ر: ۲۶) [(۱۰)] مط: یافت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۳

تور و سلم، برادر خود ایرج را که بر تخت ایران بود بغدر کشتند و شاه افریدون را بدان سبب دل نگرانی و تفرقه ظاهر شد، بانتمام بسطام نرسید. چون بسطام فرصت یافت، روی بعمارت جبال و اطراف غور آورد، معتمدان بخدمت شاه افریدون فرستاد و صلح طلبید، و افریدون اجابت کرد، بسطام چون امان یافت، اتباع و اشیاع و قبایل عرب، که متصلان ضحاک بودند، از اطراف روی بجبال غور نهادند، و دران مملکت سکونت ساختند، و عدد آن قبایل بسیار شد. چون حق تعالی خواسته بود که از ان اصل، پادشاهان دیندار و ملوک کامگار در رسند، بران قبایل برکت کرد تا عهد اسلام دریافتند، و از معدن صلب ایشان جواهر سلطنت در سلک جهاننداری انتظام یافت، و هزار و اند [(۱)]، منبر و محراب بعوض بتکده‌ها قدیم وضع شد، و شعار اسلام تا نهایت بلاد هندوستان که بدریای چین متصل است، ظاهر گشت. رحمهم الله علیهم (اجمعین).

و این سلاطین را بندگان رسیدند: که هر یک در بسیط جهان بساط عدل (به) گسترده و قصور احسان و بذل مرفوع کردند، والی یومنا هذا وارث (آن سلطنت) و قایم بامور آن مملکت، در صدف بختیاری سلطان معظم ناصر الدنیا و الدین ابوالمظفر محمود بن السلطان (قسیم امیر المؤمنین) خلد الله ملکه و سلطانه است، که در پادشاهی مخلص باد.

و سلاطین دودمان شنسبانی را بر چهار طبقه نهاده‌اند: اول این طبقه که ذکر آن تحریر می‌یابد [(۲)] و دار الملک این سلاطین

حضرت فیروز کوه بود، دوم طبقه سلاطین بامیان که شعبه‌یی بودند ازین دوحه شاهی، و سیوم طبقه سلاطین غزنی [(۳)] که دار الملک سلطان (معز الدین) محمد سام غازی بود، و بندگان خاص او که (بعد از او) بتخت نشستند. و چهارم طبقه سلاطین هندوستان که ارث [(۴)] آن مملکت و خلافت آن دولت بدیشان رسید، و از ان دوده شنسبی بمسند جهانبانی نصب شدند. رحم الله [(۵)] الماضین و خلد دولة الباقین منهم الی یوم الدین [(۶)]. و آن قدر که معلوم شد از تواریخ آن دودمان در قلم آمد، اگر چه ترتیب آن پروانه بود [(۷)].

[(۱)] مط: و اند هزار

[(۲)] مط: می آید

[(۳)] مط: غزنین

[(۴)] اصل: وارث. مط: ارث

[(۵)] مط: طاب مرقد العاضین الخ ...

[(۶)] مط: القیامه

[(۷)] مط: ترتیب آن برولا نبود و الله اعلم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۴

الاول منهم امیر فولاد غوری شنسبی (علیه الرحمه)

امیر فولاد غوری یکی از فرزندان ملک شنسب بن خرنک [(۱)] بود، و اطراف جبال غور در تصرف او بودند [(۲)]، و نام پدران خود احیا کرد. چون صاحب - الدعوت العباسیه ابو مسلم مروزی خروج کرد، و امراء بنو امیه را از ممالک خراسان از عاج و اخراج کرد [(۳)]، امیر فولاد حشم غور را بمدد ابو مسلم برد، و در تصرف آل عباس و اهل بیت نبی، آثار بسیار نمود، و مدتها عمارت مندیش [(۴)] و فرماندهی بلاد جبال (و) غور مضاف بدو بود، در گذشت و امارت به فرزندان برادر او بماند، بعد از آن احوال ایشان معلوم نشد، تا عهد امیر بنجی نهاران (و الله اعلم).

الثانی امیر بنجی نهاران شنسبی

امیر بزرگ بود و در غور ذکر او سایر است، و او را از کبار ملوک غور دارند و جمله سلاطین از فرزندان او بودند، و نسبت ایشان چنین یافته شد که در قلم آمد: (امیر) بنجی بن نهاران بن درمیس بن وزن، بن هین، بن بهرام بن حجش بن حسن بن ابراهیم بن معدل، بن باسد بن سداد بن ضحاک [(۵)].

و امیر بنجی بس خوبی و گزیده اخلاق بود، و بهمه اوصاف ستوده و آثار پسندیده موصوف بود، و چون دولت آل عباس استقامت گرفت، و ممالک اسلاف در ضبط [آورد، بخدمت] خلفاء بنو العباس آمد، و اول کس که ازین دودمان بدار الخلفه رفت و عهد و لوا آورد، امیر بنجی نهاران بود

[(۱)] مط: حرنک، راورتی: مطابق بمتن

[(۲)] مط: در تصرف او آمد

[(۳)] مط: اخراج واجب داشت.

[۴] اصل: بلندیش. مط و راورتی: مندیش (ر: ۲۶).

[۵] کذا. متن مط: امیر بنجی بن نهاران بن درمیش بن درت بن هین بن بهرام بن حجش بن ابراهیم بن معد بن اسد بن شداد بن ضحاک. مطابق بیک نسخه ماخذ مطبوع: درت بن ورمیشان بن تروترون بن بروثر، بن شنسب بن حرنک بن بین بن منشی بن وژن بن هین الخ ... راورتی: بنجی بن نهاران بن ورمیش بن ورمیشان: (ورمیشان، درمنشان، ورمشان، ورهیشان) بن پرویز بن حرنک بن بین بن منشی بن وژن (وزن، درت، ورت) بن عین (هنین) بن بهرام بن حجش (خجش جحش) بن ابراهیم بن معد (معد) بن اسد (ناسد) بن شداد بن ضحاک.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۵

و سبب رفتن او بحضرت امیر المؤمنین هارون الرشید آن بود: که (در) غور قبیله بود، که ایشان را شیشانیان [(۱)] خوانند، و ایشان دعوی آن کنند، که اول پدر ایشان اسلام آورده است (و آنگاه) شنسبانیان محمد را بلفظ غور حمد [(۲)] گویند، و چون ایشان ایمان [(۳)] آوردند، ایشان [را] حمدی گویند بمعنی محمدی [(۴)]. و در عهد امیر بنجی از آن قبیله شیشانیان مردی بود [(۵)] نام او شیث بن بهرام، و بلفظ غوریان شیث را شیش [(۶)] گویند، (و این قبیله را شیشانیان بدین امر باز خوانند) امیر شیش را بامیر بنجی بجهت عمارت غور مناقشت رفت [(۷)]، و فتنه در میان خلق غور ظاهر شد، از طرفین جمله اتفاق کردند: که هر دو امیر بنجی و شیث [(۸)] بحضرت خلافت روند، هر که از در الخلافه عهد و لوا آورد امیر او باشد، و هر دو تن استعداد سفر کردند، و روی بدار الخلافه نهادند [و تخت خلافت بجمال امیر المؤمنین هارون الرشید مزین بود].

راوی چنین گوید: که بازرگانی بود دران دیار، یهودی بر دین مهتر موسی علیه السلام، و آن بازرگان را با امیر بنجی محبتی بود، و او سفر بسیار کرده بود و بتجارت [(۹)] رفته، و حضرت ملوک اطراف دیده، آداب درگاه ملوک و سلاطین شناخته (بود)، [او] بامیر بنجی همراه شد، و مقصود و مطلوب [امیر بنجی] را معلوم داشت، امیر بنجی را گفت: اگر من ترا ادبی تعلیم کنم و حرکات و سکناات در آموزم، و معرفت و مراتب درگاه خلافت و حضرت سلاطین تلقین واجب دارم تا بدان سبب امارت و ایالت (ممالک) غور حواله تو شود، با من عهد بکن، که در کل ممالک (تو) بهر موضع که خواهم جمعی از بنی اسرائیل و متابعان مهتر موسی را علیه السلام جا [ی] دهی و ساکن گردانی! تا در پناه تو و ظل حمایت ملوک و فرزندان تو آرمیده باشند. بنجی نهاران با آن تاجر بنی اسرائیل عهد کرد: که چون شرط نصیحت و تعلم آداب ملوک و خدمت درگاه خلافت مرا تعلیم کنی، جمله ملتسمات تو بوفای رسانم و مقترحات [(۱۰)] تو در کنار تو نهم. چون از جانبین عهد مستحکم شد، آن تاجر

[(۱)] اصل: شنسبانان

[(۲)] اصل: احمد. مط: حمد، نسخ راورتی: حمد

[(۳)] مط: اسلام.

[(۴)] مط: ایشان حمدی گفتند یعنی محمدی. نسخ راورتی: محمدی

[(۵)] مط: امیری بود

[(۶)] اصل: شیش.

[(۷)] منازعت رفت

[(۸)] مط: شیش

[(۹)] مط و: در کارها تجارب یافته

[(۱۰)] مط: مفرحات.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۶

(بنی اسرائیل) او را آداب ملوک و خدمت درگاه (خلافت و) سلاطین (و شرایط تعظیم) دار الخلافه تعلیم دادن گرفت و بجهت او لباس قبا و کلاه و موزه و زین استعداد (کرد) سواری و کار بستن اسلحه تلقین و تفهیم مهیا و مرتب میکرد، چنانچه منازع او شیش [(۱)] بن بهرام را از آن جمله هیچ معلوم نبود تا چون بدار الخلافه رسیدند، شیش [(۱)] بن بهرام همچنان با لباس مختصر غوریانه که در خانه معهود او بود در رفت، و امیر بنجی نهاران با لباس امیرانه و (زی) مهترانه، و استعداد و آداب، بحضرت خلافت آمد، بعد آداب [(۲)] خدمت درگاه خلافت، بوقت فرصت (هر دو) آنچه مقصود هر دوی ایشان بود با شرایط خدمت، بموقف عرض رسانیدند، و حال منازعت با یک دیگر بخدمت وزیر و استاد الدار [(۳)] باز گفتند و مقصود و مطلوب کلی در میان آوردند. امیر المؤمنین هارون الرشید، بعد از آنچه قصه ایشان را مطالعه فرموده بود، و نظر مبارک او بحال ایشان ملحق شده، در حق امیر بنجی نهاران تربیت فرمود. چون امیر بنجی نهاران از جمال نصیب شامل و نصاب کامل داشت، و بحسن طبیعت [(۴)] و طراوت زینت آراسته بود، بر لفظ مبارک امیر المؤمنین رفت: هذا قسم [(۵)]، یعنی این بنجی نیکورویست، و آداب امارت و اسباب فرماندهی و ایالت و حسن صورت و صفاء [(۶)] سریرت، جمع دارد، امارت غور حواله او باید فرمود، و پهلوانی (لشکر) ممالک غور حواله شیش [(۷)] بن بهرام باید کرد، و به تشریف دار الخلافه هر دو بدین اسم مشرف شدند و بجانب غور باز آمدند بحکم فرمان حضرت خلافت مراجعت کردند، و از آن عهد لقب سلاطین شنسبانی از لفظ مبارک امیر المؤمنین هارون الرشید قسم امیر المؤمنین گشت (رحمهم الله اجمعین) چون هر دو تن بغور باز آمدند، امارت شنسبانیان و پهلوانی شیشانیان را، و تا بدین عهد هم بدان [(۸)] قرار بود. سلاطین انار الله براهینهم همه شنسبانی بودند

[(۱)] اصل: شیش

[(۲)] مط: و بعد از یافت خدمت

[(۳)] مط: و اسناد دار الخلافه

[(۴)] مط: طینت.

[(۵)] مط: که هذا قسم امیر المؤمنین

[(۶)] مط: و صفایی

[(۷)] اصل: شیش

[(۸)] مط: بران.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۷

و پهلوانان چنانچه مؤید الدین فتح کرماخ [(۱)]، و ابو العباس شیش، و سلیمان شیش همه شیشانیان بودند. رحمه الله علیهم اجمعین.

الثالث امیر سوری بن محمد رحمه الله

از عهد امیر بنجی تا بدین عهد، حال امارت غور یافته نشد در تواریخ که مفصل آورده شدی، چون اتساق [(۲)] این طبقات در حضرت اعلی دهلی لازال اعلی بود و ممالک اسلام را بواسطه فتنه کفار مغل خذلهم الله تفرقه دیار و اختلاف اطراف پیدا آمده بود، امکان نقل کردن از آن تاریخ که در بلاد غور در نظر آمده بود نبود، بضرورت آنچه از تاریخ ناصری، و تاریخ [ابن] هیصم نابی [(۳)] و بعضی سماعی که از مشایخ غور حاصل شده بود، در قلم آمد، از ناظران رجاء عفوی باشد [(۴)].

چنین آرند: که امیر سوری ملک بزرگ بود، و ممالک غور بیشتر در ضبط او بود، و چون بعضی از غور چنانچه والشتان [(۵)] علیا و سفلی بشرف اسلام مشرف نبودند، در آن وقت ایشان را با هم خصومت می‌بود، و صفاریان چون از بلاد نیمروز، بطرف بست و بلاد داور آمدند، یعقوب لیث لک لک امیر تکین آباد را که بلاد رخج است بزد [(۶)]، طوایف غوریان بسرحدهای سند [(۷)] تحصن جستند، و (به) سلامت ماندند، اما ایشان را

[(۱)] اصل: یح. متن راورتی و مط: فتح کرماخ. نسخ راورتی: بنج، ینج. گمان می‌رود که صحیح این کلمه کرماج باشد، که بین کابل و دریای سند بین ولایت پختیای جنوب کابل واقع بود، و ابن بطوطه در ۷۳۴ ه از آنجا گذشت و گوید: و منها (کابل) رحلنا الی کرماش و هی حصن بین جبلین تقطع به الافغان (رحله ابن بطوطه ۲۴۱)

[(۲)] اصل: الشان

[(۳)] در دو نسخه ماخذ مط: نانی.

راورتی: ثانی (ر: ۴)

[(۴)] مط: عفو میباشد

[(۵)] اصل: وانستان. مط: والشیان. راورتی گوید که در نسخ قلمی بصور مختلف: والشتان، وایشان، و الشیان آمده، و در دو نسخه زاولستان است، ولی اصح آن والشتان بوده که بجنوب شرق غور واقع و اکنون ضمیمه حکومتی‌های تیری و دهرات ولایت قندهار است. و مردم آنرا حاضرا بالشتان گویند (ر: ۲۷)

[(۶)] اصل: یعقوب لیث لکه لک سیر لاتکین آباد را که بلاد حج است. مط و پ: مانند متن. حواشی مط و راورتی گوید که لک لک در بعضی نسخ: لکا لک، لکن لک است. متن راورتی: لک امیر ایتکین آباد که از بلاد رخج است بظن غالب صحیح این کلمه لوبک است، که نام یک خاندان سلطنت زابل بود و من شرح آنرا باستناد منابع تاریخی در رساله لویکان غزنه فراهم آورده‌ام، و از طرف انجمن تاریخ کابل طبع شده است، به آن رساله رجوع شود.

[(۷)] مط: طایفه غوریان بسرها سنگ (سرها و سنگ سرحدها رسند). متن راورتی نیز چنین است: به سنگها و صخرها تحصن جستند. که همان صورت متن مأخوذ از اصل و پ اصح بنظر می‌آید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۸

مدام خصومت با هم می‌بود، اهل اسلام و اهل شرک را، چنانچه کوشکی با کوشکی [(۱)] دیگر جنگ داشتی، و مدام منازعت کردند، و بسبب حصانت جبال راسیات که در غور است هیچ غیری را با ایشان [(۲)] استیلا نمی‌بود، و سر جمله مندیشیان [(۳)] شنسبانی امیر سوری بود، و در غور پنج باره کوه بزرگست و عالی [(۴)]، که اهل غور اتفاق دارند، که از راسیات جبال عالم است، یکی از آن زار مرغ مندیش است [و چنین تقریر کردند] که قصر [(۵)] و دار الملک شنسبانیان در دامن آن کوه کنند و گویند: که سیمرغ زال زر، را که پدر رستم بود، در آن کوه پرورده است، و بعضی از ساکنان دامن آن کوه (چنین) تقریر کنند: که در سنین که میان خمسمائه و سمانه بود، از آن کوه آواز ناله و تعزیت آمد، که زال زر در گذشت. کوه دوم سرخ غر [(۶)] نام دارد، هم در ولایت مندیش [(۷)] است بحدود تجیز [(۸)]. کوه سیوم [در] اشک [(۹)] است ببلاد تمران، که عظمت و رفعت آن زیادت از همه بلاد غور است، و بلاد تمران در شعاب و اطراف آن کوه است. و چهارم کوه ورنی [(۱۰)] است که بلاد داور و والشت [(۱۱)] و قصر کجوران [(۱۲)] در شعاب و اطراف اوست. و پنجم کوه روئین [(۱۳)] است در بلاد غور با حصانت و رفعت تمام، و گفته‌اند: که پنجم فج خیسار [(۱۴)] است که طول و امتداد

[(۱)] مط: کوشک با کوشک جنگ داشتی. راورتی: کوشک با کوشک

[(۲)] مط: بدیشان.

[(۳)] اصل: بلندیشیان

[(۴)] مط: بزرگ و عالی است.

[(۵)] راورتی: که کوشک و دار الملک شنسبانیان در دامن آن کوه است

[(۶)] اصل: سر حصر. پ سر حصر. مط: سر حصر. راورتی گوید:

که در یک نسخه کهنه سرخ غر نوشته شده، و در دیگر نسخ بصور مختلف سرخضر، سرخف سرخضر، سرحفر، سرحصر، سرحضر آمده، که از همه سرخ غر بصحت اقرب بنظر می آید، و غر در پنبتو بمعنی کوه است.

[(۷)] اصل: لمندیس

[(۸)] مط: تخبر. متن راورتی:

تجیر کوه. پ: در حدود بجز. نسخ قلمی راورتی: تخیر، تخر، تجز، تخر، جین، تجین، چین.

[(۹)] پ: در، ندارد

[(۱۰)] مط و پ: وزنی. راورتی: ورنی.

[(۱۱)] راورتی گوید: که در بعضی نسخ داور و والش است، و در نسخه پترسیورگ غور و والش آمده، و به (کورو والش) بیهقی نزدیکی دارد، که بین غزنی و مندیش واقع بود، کذا در بعضی نسخ زاریستان یا والسجان هم آمده، و راورتی چنین خوانده: که بلاد داور و زاوولیس. برای تطبیق و تصحیح (ر: ۲۷ و ۲۸) آخر کتاب.

[(۱۲)] مط: کحوران (ر: ۲۷ و ۲۸) پ: کوران

[(۱۳)] مط: روین. پ: رواین.

[(۱۴)] مط: فج و خیسار.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۲۹

و رفعت او از حدوهم و درک فهم و ذهن بیرون است. در شهر سنه تسعین و خمسمائه بر بالای او یک قصر از تنه درخت آبنوس یافتند زیادت از دو هزار من، و کیفیت وضع و وقع آن هیچکس درک نکرد.

الرابع ملک محمد سوری

صاحب تاریخ ابو الحسن هیصم بن محمد نابی [(۱)] چنین می آورد: که چون امارت خراسان و زاوولستان از سامانیان و صفاریان بامیر سبکتگین رسید، و او چند کرت از بست بطرف جبال غور لشکر کشیده بود و قتال بسیار کرده.

چون تخت بامیر محمود سبکتگین رسید، امارت غوریان بامیر محمد سوری رسیده بود و ممالک غور را ضبط کرده، تا گاهی [(۲)] سلطان محمود را اطاعت نمودی، و گاه طریق عصیان سپردی، و تمرد ظاهر کردی، و آنچه از خراج اسلام مقرر بود باز داشتی، و به اعتماد قلاع [(۳)] متین و شوکت و عدت وافر مخالفت [(۴)] برزیدی [(۵)]، و دل سلطان محمود مدام بدان سبب نگران میبود و به سبب قوت رحمت و شوکت و اجبال [(۶)] (و) حصانت و رفعت جبال ملتفت خاطر می بود، تا با لشکر گران بجانب غور آمد، و او در قلعه آهنگران محصر شد و مدتها آن قلعه نگاه داشت و قتال بسیار کرد، و بعد از مدتها بطریق صلح از قلعه فرود آمد و بخدمت سلطان محمود پیوست، و سلطان او را [(۷)] و پسر کهتر او که شیش [(۸)] نام بود، بجانب غزنین برد، بدان سبب که امیر محمد سوری پسر کهتر (خود) را دوست داشتی، چون بحدود گیلان [(۹)] رسید امیر محمد سوری برحمت حق پیوست. بعضی

چنان روایت کنند:

که او چون اسیر شد، از غایت حمیت که داشت، طاقت مذلت نیاورد، خاتمی داشت در زیر نگین زهر تعبیه کرده بودند، آنرا بکار برد و درگذشت. سلطان پسر او شیش را بغور باز فرستاد، و امارت غور به پسر مهتر او

[(۱)] مط: ابو الحسن الهیضم بن محمد النابی. راورتی: ابو الحسن الهیضم محمد فابی و در بعضی نسخ: ثانی. پ: نائی (ر: ۴)

[(۲)] مط: تا گاه

[(۳)] اصل: قلاش

[(۴)] اصل:

خلافت

[(۵)] برزیدن بر وزن و معنی ورزیدن که مداومت در کار باشد (برهان)

[(۶)] اصل: جیال.

مط: جبال. شاید اجیال جمع جیل باشد بمعنی گروه مردم

[(۷)] مط: او را با پسر

[(۸)] راورتی: شیش.

[(۹)] راورتی: کیدان. مط: گیلان که باین نام تاکنون جائی در حدود غزنه موجود است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۰

داده بود، امیر بو علی بن محمد بن سوری، چنانچه بعد ازین تحریر یابد (انشاء الله العزیز) و السلام علی من اتبع الهدی.

الخامس الملك ابو علی بن محمد سوری

میر ابو علی مردی نیکو سیرت و گزیده اخلاق بود، و بحسن اعتقاد موصوف و در عهدی که پدرش امارت غور و جبال مندیش [(۱)] داشت، همه خلق را نظر بر وی بود، و محبت او در مزاجها مرکب. و هر چند پدرش بامیر سبکتگین و سلطان محمود رحمهما الله تمرد [(۲)] میکرد، امیر ابو علی مدام بخدمت سلطان اخلاص و طواعیت خود ظاهر میگرددانید، و مکتوبات مشتمل بر اظهار فرمان برداری و محبت در قلم می آورد، و بحضرت غزنین میفرستاد، چون تمرد پدرش از حد اعتدال تجاوز کرد، سلطان از غزنین لشکر آورد، بعد از کوشش بسیار امیر محمد سوری را بدست آورد، و او را با خود بطرف غزنین برده، امیر ابو علی را امارت غور داد، چون ابو علی بغور نصب شد، بجای خلق نیکوئی کرد (و بناهای خیر فرمود، و در بلاد غور مساجد جامع) و مدارس بر آورد و اوقاف بسیار تعیین فرمود، و ائمه و علما را عزیز داشت، و تعظیم زهاد و عباد از لوازم احوال خود شمرد، و خلق ممالک غور در عهد او برفاهیت روزگار گذاشتند (و برادر او شیش بن محمد در ظل حمایت او روزگار میگذرانید) چون مدتی از عهد دولت [(۳)] او بر آمد و مملکت غزنین از محمود به مسعود رسید، امیر شیش را پسری عباس نام در غایت قوت و شوکت در رسید، خروج کرد، و عم خود امیر ابو علی را بگرفت و ممالک غور در ضبط آورد. و السلام علی من اتبع الحق و الهدی.

السادس الملك (الامیر) عباس بن شیش (بن محمد بن سوری)

امیر عباس مرد شجاع بود، و بی باک و دلیر بیرحم و در غایت رجولیت و شهامت، چون بحد جوانی و نهایت قوت بر آمد، جماعتی از احداث و جوان را در سر عهد داد و با خود در سلک عصیان کشید و ناگاه خروج کرد

[۱] اصل: بلندیش

[۲] مط: عصیان

[۳] مط: چون مدت عهد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۱

و امیر ابو علی را که عم او بود (و ملک غور) بگرفت و قید کرد، و حبس فرمود تا تمامت اموال و دفاین [(۱)] و ذخایر او در تصرف آورد، و ممالک غور را ضبط کرد و بغایت ضابط و سایس و ظالم بود و جور و بیدادی، در طبیعت او (مرکب و با خلق (بی شمار) بی رسمی آغاز نهاد، و باملاک و اموال خلق تعلق کردن گرفت، چنانچه رعایا و حشم بدست او در ماندند و عاجز گشتند و (چنانچه) مدت هفت سال در عهد او هیچ حیوانی از اسپ و شتر و گاو و گوسپند نتاج نداد و از آسمان باران باز استاد، و بروایتی هیچکس [(۲)] از آدمی هم فرزند نیاورد [و] از شومی ظلم او راوی چنین گوید: که او را دو سگ بود شگرف، مدام در زنجیر و قلادها آهنین بودند، یکی را ابراهیم غزنین نام کرد و دیگری را عباس غور، مدام هر دو سگ را پیش او آوردندی و زنجیر ازشان برگرفتی، و هر دو را با هم در جنگ انداختی و گاهی که سگ همنام او (غالب آمدی، آن روز شادبها کردی، و بخشش بسیار فرمودی، و روزی که سگ دیگر) غالب آمدی آن روز در غضب بودی و خلق را برنجانیدی، و هیچکس را از خواص او مجال نه بودی، که با او حدیث کردی، اما با این همه ظلم و تعدی از علم نجوم نصیب کامل داشت و در آن نوع رنج بسیار برده، و در تحصیل آن علم جد و جهد وافر نموده (بود) و حظ کامل حاصل کرده، و در ولایت مندیش [(۳)] بخرطه سنگه (آن قلعه اصل را که بسطام [(۴)] بنا کرده بود بتجدید آن عمارت فرمان داد) و [برای بنای قلعه] اوستادان کامل از اطراف حاصل کرد و دیوارها برسم باره از آن قلعه برد، و طرف شخ [(۵)] کوه زار مرغ [(۶)] بر کشید و در پای آن کوه بر [(۷)] بالای تلی قصری بلند بنا فرمود، و با دوازده برج، در هر برجی (سی دریچه نهاده، شش برج شرقی و شمالی و شش برج غربی و جنوبی) و در هر برجی صورت برجی از فلک بنگاشت، و وضع آنچنان کرد، که هر روز خورشید از یک دریچه به نسبت آن درجه که [(۸)] مطلع او بودی در تافتی چنانچه او را معلوم بودی [(۹)]، که آن روز آفتاب در کدام درجه و از کدام برجست؟

[۱] مط: خزاین

[۲] مط: هیچ آدمی هم فرزند

[۳] اصل: لمندیش

[۴] راورتنی: بسطام ضحاک

[۵] بفتح اول، کوه و زمین سخت دامن کوه

[۶] در نسخ ماخذ مط: زلومرغ و زلومرغ (ر: ۲۶).

[۷] اصل: در بالای

[۸] مط: دریچه که. اصل: درجه

[۹] مط: گشتی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۲

و آن وضع [(۱)] دلیل است بر خلافت و استادی امیر عباس در علم نجوم، و در عهد او قصرهای غور مبنی شد و کثرت پذیرفت. اما چون خلق از غایت ظلم و تعدی و جور از وی مرتد گشته بودند، عهد دولت غزنین و تخت سلطنت بسطام رضی ابراهیم علیه

الرحمه رسیده بود، جماعت اکابر و اشراف و امراء غور مکتوبات استعانت بجانب غزنین ارسال کردند، بنابر این التماس سلطان ابراهیم از غزنین با لشکر بسیار کشش کرد و چون بغور رسید، تمامت لشکر بخدمت سلطان پیوست [(۲)] و امیر عباس را بدست سلطان باز دادند، و سلطان ابراهیم (بن) مسعود علیه الرحمه امیر عباس را بند [(۳)] فرمود، و بغزنین برد، و ممالک به پسر او امیر محمد داد. و السلام علی من اتبع الهدی.

السابع امیر محمد بن عباس

چون سلطان ابراهیم (بن) مسعود، امیر عباس را بگرفت و بغزنین فرستاد و ممالک غور بالتماس اشراف و اکابر غور به امیر محمد عباس [(۴)] داد، و او در غایت حسن خلق و نهایت لطف مزاج و بس عادل و گزیده (اخلاق و نیکو) سیرت و منصف و رحیم و عالم نواز و عادل و ضعیف پرور. و هر (غلظت و) ظلم و عدوان که پدرش را بود، بهر صفت [(۵)] ناپسندیده هزار صفت گزیده و معنی پاکیزه در طبیعت امیر محمد مرکب بود، چون ممالک غور باسم او شد، جمله اشراف و اکابر ولایت غور، او را منقاد شدند، او بقدر امکان در احیاء مراسم خیر، و بذل و عدل و احسان جد و جهد نمودن گرفت، سلاطین غزنین را بطوع و رغبت خدمت میکرد و امتثال و انقیاد مینمود، و مال معهود [ی] میفرستاد، تا در عهد او ابواب راحت (بر خلق) غور مفتوح گشت، و همگان در آسایش و امن روزگار میگذرانیدند، و نعمت و رخص [(۶)] ظاهر گشت، تا نهایت امتداد ملک او رعایا و حشم در فراغت بودند، تا در گذشت و برحمت حق پیوست (علیه الرحمه و الغفران)

[(۱)] اصل: موضع

[(۲)] مط: پیوستند

[(۳)] مط: قید

[(۴)] مط: سپرد

[(۵)] مط: بعدد هر صفت

[(۶)] مط: خصب.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۳

الثامن الملك قطب الدين [(۱)] حسن عباس

ملک قطب الدین حسن جد سلاطین بزرگ غور بود، امیر عادل نیکو عهد و خوبی و آثار عدل و مرحمت و احسان و شفقت او بر اهل بلاد غور ظاهر بود و جماعتی که ترمذ نمودند بقمع و قهر ایشان مشغول گشت [(۲)]، و تعریک مفسدان از لوازم شمرد [(۳)]، و در بلاد غور چون اصل ایشان از قبایل عرب بود، و پرورش و نشو و نما در کوه پایها یافته (بودند، استبداد و غلظت) استیلاء و عظمت و ترمذ و گردن کشی در طبیعت و مزاج تمامت قبایل غوریان مرکب بود، و مدام میان هر دو قبیله خصومت و قتال بودی [(۴)] و هر سال طرفی از اطراف ممالک (غور) خلاف ظاهر کردند، و از ادای واجبات اموال قانون امتناع نمودندی و تا بدین عهد که آخر دولت سلاطین بود حال آن طوایف هم بدین [(۵)] جمله مشاهده می افتاد، وقتی از اوقات در عهد ملک قطب الدین که جد سلاطین بود، جماعتی از ساکنان تگاب [(۶)] که از ولایت و جیرستان بودند عصیان آوردند. ملک قطب الدین با حشم و امرا (ی غور) پبای آن کوشک و حصار آن جماعت آمد، و ایشان را بطاعت خواند، انقیاد نمودند و بقتال مشغول شدند [(۷)]، ناگاه از قضاء آسمانی از طرف عصات تیری از کمان تقدیر، بر چشم ملک قطب الدین آمد و هم از آن زخم چون بر مقتل بود، برحمت

حق پیوست، و در آن ساعت که خدم و حشم آن (زخم) تیر مشاهده کردند، جانسپاری و جلادت نمودند، و آن (کوشک و) حصار بگرفتند، و جمله آن عصات را بقتل رسانیدند، و آن موضع را خراب کردند

[(۱)] مط: قطب الدین الحسن بن محمد بن عباس، در ترجمه راورتی کذا. اما در نسخه پ نیز مانند متن است.

در معجم الانساب زامباور (۲: ۴۶۰) قطب الدین حسن بن محمد (حدود ۴۵۰ هـ) بن عباس بن شیث بن محمد سوری بن امیر بنجی نهاران بن امیر پولاد بن شنسب (حدود ۲۵۰ هـ) است.

[(۲)] مط: گشتی

[(۳)] مط: شمردی

[(۴)] مط: و مدام هر قبیله را با قبیله خصومت افتادی و قتال بودی.

[(۵)] مط: برین

[(۶)] در برخی از نسخ راورتی: لکاب وجیه و فرستان. که صحیح آن تگاب و جیرستان است، و تگاب در شمال شرق کابل واقع است و جیرستان اکنون بنام اجرستان در غرب غزنی است، و اصطلاح تگاب تاکنون در کوهساران افغانی بمعنی دره پر آب موجود است، مخصوصا در ولایت میمنه و جوزجان قدیم

[(۷)] مط: گشتند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۴

و تا به آخر عهد سلاطین غور و انقراض دولت شنسبانیان هیچ پادشاه [(۱)] بعمارت آن کوشک (و اسباب و حوالی آن موضع) مشغول نگشت [(۲)]. مگر امیر خرنک که در آن حوالی آب تنگ بود، و آن حدود او را منقاد بودند. چون ملک قطب الدین حسن برحمت حق پیوست، پسر او (عز الدین) حسین بتخت نشست [(۳)] (و الله اعلم).

التاسع ابو السلاطین ملک عز الدین الحسین بن الحسن [(۴)] نور الله مرادهم

اولاد ملک عز الدین [(۵)]: ملک شهاب الدین محمد (خرنک) ملک (مادین) و غور [(۶)] ملک فخر الدین مسعود امیر بامیان و طخارستان. سلطان علاء الدین حسین [(۷)] پادشاه غور و غزنین و بامیان. سلطان سیف الدین سوری پادشاه غور و غزنین. سلطان بهاء الدین سام پادشاه غور [(۸)]. ملک الجبال قطب الدین محمد امیر غور و فیروز کوه. ملک شجاع الدین امیر خراسان [(۹)] و غور.

ملک عز الدین (حسین) پادشاه نیکو عهد و خوبروی و نیکو اعتقاد بود بهمه اوصاف گزیده موصوف [بود] و بهمه اخلاق پسندیده معروف. ملک [(۱۰)] غور و بلاد جبال در عهد امارت او معمور، و خلاق و ساکنان (آن) دیار آسوده، در ظل امن و حمایت امان، و علما و زهاد [و عباد] و سایر رعایا را هر یک فرا خور حال او مقاصد بحصول موصول [(۱۱)] بود، و حق تعالی ببرکت اعتقاد و حسن سیرت او را هفت پسر داد، که ذکر سلطنت و مملکت ایشان در هفت اقلیم منتشر گشت، و ازیشان چهار پسر به سلطنت و تخت جهاننداری رسیدند و از ایشان فرزندان نامدار در جهان شهریار گشتند [(۱۲)].

[(۱)] مط: پادشاهی

[(۲)] مط: آن موضع اجازت نداد.

[(۳)] مط: بجای او بنشست.

[۴] مط: التاسع ملك عز الدين الحسين بن الحسن ابو السلاطين

[۵] این کلمات در اصل نیست، در مط در حاشیه اسمای اولادش را نوشته‌اند. در ترجمه راورتی در آخر مبحث است

[۶] راورتی: مادین غور، اما خرنک در اصل گاهی به جای حطی و گاهی به خ منقوط است. راورتی:

خرنک مط: خرنک.

[۷] در دو نسخه راورتی: علاء الدین سام

[۸] راورتی: غور و فیروزکوه

[۹] مط:

امیر حرماس (خراسان). راورتی: جرماس، حرماس، برماس

[۱۰] مط: ممالک

[۱۱] مط: بحصول پیوسته

[۱۲] بعد از کلمه گشت از مط و راورتی تصحیح شد. در اصل: این عبارات در بین نامهای فرزندان مکرر است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۵

چنانچه بعد ازین بتقریر انجامد و بتحریر رسد، و این عز الدین حسین را با دولت سنجرى و سلطنت سلجوقى اتصال و محبتى مستحکم بود، و هر سال از جنس سلاح چنانچه جوشن و زره و خود آنچه معهود، معین [(۱)] گشته بود بخدمت درگاه سنجرى فرستادى، و در غور سگان شگرف باشند، چنانچه در جئه و قوت هر یک با شیری برابری کنند، از ان سگان چندی در قلادهاء قیمتی بخدمت سلطان فرستادى، او را تشریفات و تحف بسیار رسیدى، و با سلطان (غور و) غزنین هم [(۲)] طریق مودت سپردى چند گاه امارت بلاد غور در ضبط او بود تا برحمت حق پیوست، و او را هفت پسر بود: مهتر همه ملک فخر الدین مسعود، فاما ذکر او در طبقه دیگر که ذکر سلاطین بامیانست کرده خواهد شد و این طبقه مبنی بر ذکر او خواهد بود (و آنجا نوشته آید).

العاشر ملك الجبال قطب الدين محمد (بن) حسين

از پسران هفت گانه ملك عز الدين حسين، مهتر ملك فخر الدين مسعود بود، و مادر او کنیزك تركيه [(۳)] بود، و بعد از او ملك الجبال قطب الدين محمد بود و مادر او زنى بود، که نسبت بزرگ نداشت و حاجبه و خادمه مادر سلاطین دیگر بود، چنانچه اسامی و القاب ایشان تحریر افتاده است [(۴)].

چون ملك عز الدين حسين که پدر سلاطین بود (رحمة الله عليه) در گذشت سلطان سوری بجای او [(۵)] بر تخت نشست، و ولایت بامیان، میان برادران قسمت کرد [(۶)]، و ذکر سلطان سوری در طبقه سلاطین غزنی آورده خواهد شد. انشاء الله تعالى. درین قسمت [(۷)] ولایت ورسار [(۸)] بملك الجبال داد، و دار الملك خود ملك الجبال (آنجا بود) و بعد از آن او را (چنان) اتفاق افتاد، که موضعی

[(۱)] مط: مقرر

[(۲)] اصل: همه

[(۳)] مط: ملك عز الدين را هفت پسر بود: مهتر همه ملك فخر الدين مسعود بامیان بود چنانچه ذکر او در ان طبقه آورده شد و اصل آن طبقه ملوک بامیان بر طلوع دولت او باشد و مادر او کنیزك تركى بود

[(۴)] مط: چنانچه سلطان سوری و سلطان بهاء الدین سام و سلطان علاء الدین حسین و امیر محمد و امیر ابو علی رحمهم الله، چون

...

[(۵) مط:]

بجای پدر

[(۶) اصل: بامیان برای آن قسمت کرد.

[(۷) اصل: درین وقت

[(۸) مط: ورشاد ورسال. متن راورتنی: ورشاده. نسخ قلمی وی: ورشاد، ورشار.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۶

طلب کند [(۱)] تا قلعه حصین و موضع شگرف [(۲)] بنا کنند که مر حضرت [(۳)] را شاید باطراف معتمدان فرستاد تا رای او بر موضع فیروز کوه قرار گرفت، قلعه و شهر فیروز کوه را بنا فرمود، سلطان سوری شهر و حصار استیه [(۴)] را دار الملک خود ساخت و ملک ناصر الدین محمود را مادین داد، و بهاء الدین سام را خطه سنگه که دار الملک مندیش بود معین شد، و قلعه و جیر [(۵)] بسطان علاء الدین حسین جهانسوز داد، و ملک فخر الدین را غالب ظن آنست که ولایت کشی [(۶)] معین گشت. از تقدیر [ات] آسمانی میان ملک الجبال که بغیروز کوه بود و دیگر برادران مناقشتی افتاد، ملک الجبال از برادران خشم کرد و بطرف غزنین رفت، و عهد دولت بهرامشاهی بود، این ملک الجبال از حسن و جمال نصیب تمام داشت، و مروت بر کمال [(۷)] چون بغزنین رسید، دست بذل و مروت برکشاد و محبت او در دل خلق بحکم الانسان عیید الاحسان. بیخ زدن گرفت و مستحکم گشت، خلق غزنین او را دوست گشتند، جماعت حساد بر وی برون آمدند، و از وی بسمع بهرامشاهی رسانیدند. که بنظر خیانت در حرم پادشاهی مینگرد و اموال بذل میکند تا بر پادشاه خروج کند. بهرامشاه فرمان داد، تا او را (در) خفیه شربت مهلک دادند برحمت حق پیوست، او را هم بغزنین دفن کردند و خصومت و مکاوحت بدین سبب میان خاندان محمودی و دودمان شنسی و آل ضحاک ظاهر شد. چون حدیث حادثه او بسمع سلطان سوری رسید، بغزنین لشکر آورد و غزنین را بگرفت، چنانچه بعد ازین بتحریر رسد و جای تحریر ذکر (و احوال) سلطان سوری بدین موضع بود، فاما چون اول کس [(۸)] ازین خاندان اسم سلطنت گرفت سلطان سوری بود، و او بتخت غزنین نشست، ذکر او در طبقه دیگر در ابتداء ذکر سلاطین غزنین کرده آید، و الله الموفق.

[(۱) مط: کرد

[(۲) مط: شگرفی

[(۳) مط: که آن حضرت را

[(۴) مط: حصار و شهر استیه. مطابق بیک نسخه، آسینه. متن راورتنی: استیه، و بقول وی در نسخ قدیم استیا بود که نام کوهی است بین غزنین و هرات (برهان قاطع) ولی استیه یکی از قلاع غور بود.

[(۵) اصل: و جتر. مط: قلعه و خطه وجیه به سلطان علاء الدین مفوض شد و ملک ... در حاشیه راورتنی وارد است که در یک نسخه قلعه دختر و در بعضی و حتر و در دیگری وجته آمده. که صحیح تر این همه و جیر است که در سابق و جیرستان گفتندی و اکنون اجرستان گوئیم و شرح آن گذشت

[(۶) مط: کش. راورتنی: کشی یا کشه، اکنون کسی در چخچران غور شمالی واقع است.

[(۷) مط: برکشاد.

[(۸) مط: اول کسیکه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۷

الحادی عشر السلطان بهاء الدین سام بن حسین

پسران: السلطان الاعظم معز الدین انار الله برهانه، سلطان الاعظم غیاث الدین و الدنیا انار الله برهانه.

دختران: مادر الب غازی ملک خراسان عند قزل ارسلان ابن الاخ السنجر.

حره جلالی مادر تاج الدین ملکه جبال غور عند سلطان شمس الدین [(۱)] چون ملک الجبال بغزنین رفت و عمارت شهر فیروز کوه مهمل گذاشت، سلطان بهاء الدین از سنگه [(۲)] به فیروز کوه آمد و شهر را عمارت کرد، و آن بناها و قصر [(۳)] سلطنت را باتمام رسانید و قلاع غور بنا فرمود، و با شاران غرستان [(۴)] اتصال کرد [(۵)] و جلوس او بفیروز کوه در (شهور) سنه اربع و اربعین و خمسمائه بود، چون حضرت فیروز کوه به فرمان او [(۶)] عمارت پذیرفت، چهار قلعه حصین در اطراف ممالک غور و گرمسیر و غرستان [(۷)] و جبال [و] هرات بنا فرمود، و قصر کجوران گرمسیر (و) غور و قلعه شورشنگ [(۸)] بجبال هراة، و قلعه بندار بجبال غرستان و قلعه فیروز میان غرستان و پارس [(۹)].

سلطان بهاء الدین سام، بعد از شهادت سلطان سوری چون از برادر (ان) پنجگانه مهتر بود، فرماندهی ملک غور او را مسلم شد، ملکه گیلان [(۱۰)] که او هم از نسبت شنسبانیان بود و دختر ملک بدر الدین گیلان، در حکم او بود، حق تعالی او را از آن ملکه بزرگ نسب، دو پسر و سه دختر کرامت کرد. پسران چون سلطان غیاث الدین محمد سام، و سلطان معز الدین محمد سام

[(۱)] اسامی پسران و دختران سلطان بهاء الدین در نسخه اصل به صورت درست خوانده نمیشود این اسامی بصورت تقریب خوانده شد. مط و راورتی ندارد.

[(۲)] سنگه سنجه بقول یاقوت و ابن اثیر یکی از شهرهای غور بود (ر: ۲۶)

[(۳)] مط: قصور

[(۴)] کذا فی الاصل. در مط: غرستان.

ترجمه راورتی: غرستان. ولی غرستان برای هوز مسکن طوایف غز و خطه علی حده است. اما غرستان در کتب مسالک و ممالک بصور مختلفه آمده و ما درین کتاب غرستان به رای قرشت را ترجیح دادیم، که در نسخه اصل است و شرح آن در ملحقات آخر کتاب خواهد آمد (ر: ۲۹)

[(۵)] مط: پیوند کرد.

[(۶)] مط: بدولت او

[(۷)] مط: غرستان

[(۸)] راورتی: شیر سنگ

[(۹)] مط:

و قلعه بندار بجبال غرستان و قلعه فیوار (فیوار) میان غرستان و پارس (مادین و نادین) راورتی: عرض فیروز، فیوار (ر: ۲۶)

[(۱۰)] مط و راورتی: کیدان ولی گیلان صحیح است منسوب به گیلان حدود غزنه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۸

انار الله برهانه [(۱)] که بسطت ملک ایشان ربع شرقی دنیا را حاوی بود، و آثار غزو و جهاد، و ضبط عدل و احسان ایشان تا نهایت ادوار آخر الزمان در بسیط جهان پیدا خواهد بود، و بعضی از آن آثار و تواریخ در ذکر هر یک بر سبیل نمودار در قلم آید انشاء الله تعالی.

و دختران یکی ملکه جبال [(۲)]، مادر ملک تاج الدین زنگی و دیگر حره جلالی مادر سلطان بهاء الدین سام بن سلطان شمس الدین محمد بن ملک فخر الدین مسعود بامیانی، و سیوم ملکه خراسان مادر الب غازی بن ملک تزل ارسلان سلجوقی برادرزاده سلطان سنجر.

و چون نکبت و حادثه که سلطان سوری را افتاد، در غزنین بجهت مخالفت و غدر خدم آل محمودی عفا الله عنهم، بسمع سلطان بهاء الدین رسید، عزیمت انتقام اهل غزنین مصمم گردانید [(۵)] و بتعزیت برادران مشغول نگشت و لشکرهای اطراف و اکناف جروم و غرستان [(۳)] جمع کرد و مرتب گردانید و روی بغزنین آورد تا آن مهم را بکفایت رساند، و به استعداد تمام نهضت فرمود، و حشم بسیار در خدمت رایت او روان شد و چون بخره گیلان [(۴)] برسید، از غایت فکر و غم برادران، و قوت حمیت [مردی] مرض غالبش [(۵)] گشت، و همانجا برحمت حق پیوست. و در وقت نقل از دار دنیا چنانچه سلطان سوری بوقت رفتن و گرفتن غزنین، تختگاه (و) ممالک غور بسطان بهاء الدین سپرده بود و فرماندهی آن ممالک بدو مفوض کرده [بود] در این وقت سلطان بهاء الدین سام علیه الرحمه چون لشکر بطرف غزنین میبرد، تختگاه ممالک غور و فرماندهی جبال به سلطان علاء الدین حسین جهانسوز سپرد و اتباع و فرزندان و امراء و اشیاع را بدو باز گذاشت. چون در گیلان [(۴)] برحمت حق پیوست و آن حال بسمع سلطان علاء الدین رسید، بتعزیت مشغول نگشت [(۶)]، و بر سیل تعجیل لشکر فراهم آورد و عزیمت غزنین کرد. و الله اعلم و احکم.

[(۱)] مط: براهینهما

[(۲)] راورتنی: ملکه جهان

[(۳)] مط: اطراف غور و اکناف جبال خروم و غرستان. که صحیح آن مطابق ترجمه راورتنی جروم و غرستان است که مقصد همان گرمسیر و غرجستان باشد (ر: ۲۹)

[(۴)] راورتنی: کیدان. که شرح آن گذشت.

[(۵)] مط: حادثش.

[(۶)] مط: نشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۳۹

الثانی عشر الملک شهاب الدین محمد بن حسین [(۱)]

ملک شهاب الدین [(۲)] محمد، برادر سلطان سام بود [(۳)]، و ولایت مادین که خطه او بود، و ولایتی از اطراف غور (است) باتفاق برادران بعد از وفات پدر رحمه الله بدو داده بودند، و او را دو پسر بود، یکی [را] ملک ناصر الدین حسین [نام بود] که در غیب سلطان علاء الدین حسین بخراسان [گذاشت] و در خدمت درگاه سنجر، بحضرت فیروزکوه او را بتخت نشانند، چنانچه ذکر او بعد ازین بتحریر رسد [(۴)]، و دوم ملک سیف الدین سوری بود، که بعد از وفات پدر، بجای پدر بنشست به ولایت مادین، و این سیف الدین سوری را سه فرزند بود یکی دختر و دو پسر، و آن دختر مهتر از برادران بود، و او در حکم سلطان شهید غازی معز الدین سام بود انار الله برهانه و سلطان غازی را ازو هم دختری بود، که در بکارت برحمت ایزدی رفت [(۵)] (و تربت او بحضرت غزنین است) [اما] (از) ان دو پسر (ملک سیف الدین سوری) یکی شهاب الدین علی مادینی بود، که بر دست ترکان خوارزم (در عهد استیلای ایشان) شهادت یافت، و دوم پسر ملک ناصر الدین ابو بکر بود.

و این کاتب در شهور سنه ثمان عشر [(۶)] ستمائۀ خدمت او را بولایت گزیو [(۷)] و تمران دریافت، و از وی آثار مروت مشاهده

کرد، دران عهد این داعی یکی از بنات اکابر اقبای خود در حباله خود می آورد [(۸)]، و آن اول حال جوانی بود، هم دران سال که چنگیزخان ملعون از آب جیحون عبره کرد بطرف خراسان، و عزیمت غزنین داشت. القصة از خدمت ملک ناصر الدین ابو بکر علیه الرحمه داعی اسپي التماس کرد و حال تزویج یکی از اقبای خویش [(۹)] بنظم بر رای او عرضه داشت (در) جواب آن قصه و نظم این رباعی بگفت

[(۱)] مط: بن حسین ملک ما دین غور. راورتی: ملک شهاب الدین محمد خرنک بن الحسین ملک ما دین غور.

[(۲)] حاشیه مط قرار یک نسخه: ناصر الدین راورتی: ملک شهاب الدین محمد خرنک

[(۳)] مط: برادر سلاطین بود

[(۴)] مط: انجامد

[(۵)] مط: پیوست

[(۶)] در یکی از نسخ ماخذ مط: ثمان عشرین

[(۷)] در نسخ راورتی کریو، کیو، کزبو که صحیح آن گزیو است و اکنون مردم گزو خوانند و گزاب نویسند، و در تشکیلات موجوده مربوط ارزگان ولایت قندهار است، و در نزدیکی اجرستان (و جیرستان تاریخی) واقع است.

(ر: ۳۰)

[(۸)] مط: آورده بود

[(۹)] مط: خود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۰

و بقلم خود ثبت کرد، و بر پشت قصه بدست داعی داد، رباعی [اینست]:

بیت

انشاء الله غم ز دلت رفته شودوان در گران بهای تو سفته شود [(۱)]

اسپی که زمن خواسته عذری نیست با آن اسپ [(۲)] بسی عذر دگر گفته شود داعی دولت را اسپي زرده سه ساله فرستاد تنگ بسته. حق تعالی از وی قبول گرداناد! و این ملکزاده بعد از حوادث غزنین و غور، بحضرت دهلی افتاد و بنخدمت (در گاه) سلطان سعید شمس الدین و الدین طاب ثراه پیوست (در شهور سنه عشرین و ستمائۀ رحمه الله علیه) و اکرام و عواطف یافت و در حضرت دهلی برحمت حق پیوست (حق تعالی سلطان اسلام را در مملکت پاینده دارد، آمین رب العالمین).

الثالث عشر الملك شجاع الدین علی بن حسین [(۳)]

ملک شجاع الدین علی [(۴)] بن حسین، در اول جوانی از دنیا نقل کرد، و در عنفوان شباب حیات او انقراض پذیرفت، و از وی پسری ماند، ملک علاء الدین ابو علی، و برادران باتفاق در وقت قسمت بلاد غور، ولایت جرماس [(۵)] بدو مفوض کرده بودند، چون او در گذشت (ولایت جرماس) به پسر او علاء الدین ابو علی مقرر [(۶)] داشتند، و از ملک الجبال قطب الدین محمد که بغزنین شهادت یافته بود، دختری مانده بود بوی دادند. چون آن حره طاب ثراه در حباله او آمد، حق تعالی ایشان را پسری داد [(۷)] هم حاجی و هم غازی گشت، ملک ضیاء الدین محمد ابو علی، و آن چنان بود: که ملک علاء الدین ابو علی در گذشت، و آن پسر بزرگ شد، مادر او را حق تعالی توفیق بخشید

[(۱)] مط: و ان در گرانمایه بتو سفته شود.

[(۲)] مط: با اسپ بسی.

[(۳)] در یک نسخه ماخذ مط:

الحسن بن الحسين. راورتی: ملک شجاع الدین ابی علی بن الحسين بن سام بن الحسن شنسبی

[(۴)] راورتی:

ابی علی بن الحسين بن الحسن. زامباز (۲: ۴۶۰) شجاع الدین علی بن عز الدین حسین بن قطب الدین حسن بن محمد بن عباس بن شیث.

[(۵)] مط: حرماس راورتی: حرماس اصل: حرماس؟ در گرشاسپ نامه اسدی حرماس به جیم چنین آمده:

بخاقان و حرماس و جنگی قلا- تگر کاین سپهد چکرد از بلا. قراری که در ذکر علاء الدین آتسز حسین می آید، حرماس در غور بود

[(۶)] مط: ارزانی

[(۷)] مط: بخشید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۱

تا عزیمت سفر قبله کرد، و از ملوک غور در آنوقت هیچ یکی را این سعادت دست نداده بود، ملک ضیاء الدین در خدمت والده خود از راه خراسان و هرات و نیشاپور بسفر قبله رفت، و در آنوقت [(۱)] سلطان تکش خوارزمشاه در نیشاپور بود، ملک ضیاء الدین در لباس سادات [(۲)] دو گیسو بافته در بارگاه او در رفت و سعادت دستبوس سلطان تکش دریافت، و حج اسلام با شرایط و ادب تمام او را میسر شد و در مکه خانقاهی بنا فرمود، و وجه (آن) عمارت تمام مهیا و مرتب کرد، و معتمدان نصب فرمود، و هم در خدمت والده خود به ممالک غور باز آمد و نام والده او ملکه حاجی شد، و در ممالک غور بسیار مدارس و مساجد بنا فرمود، حق تعالی ازیشان قبول گرداند و السلام (و سلطان ناصر الدین و الدین را در جهاننداری باقی و پاینده دارد، آمین).

الرابع عشر السلطان علاء الدین حسین بن حسین بن سام [(۳)]

چون سلطان بهاء الدین سام بن حسین که بطرف غزنین لشکر می برد، تا انتقام سلطان سوری و ملک الجبال طاب ثراهما بکشد [(۴)] در گیلان [(۵)] برحمت حق پیوست، سلطان علاء الدین بتخت ممالک غور و حضرت فیروز کوه بنشست و لشکرهای غور و غرستان [(۶)] جمع کرد، و عزیمت غزنین مصمم کرد چون سلطان یمین الدوله بهرامشاه طاب ثراه را از ان حال و عزیمت معلوم شد لشکر غزنین و هندوستان مهیا و مرتب گردانید و بیلاذ گرمسیر از رخج و تکناباد [(۷)] روی بطرف زمین داور آورد (و چون) سلطان علاء الدین با لشکر خود بزمین داور رسیده بود، سلطان بهرامشاه، رسولان بنزدیک علاء الدین فرستاد که بازگرد بجانب غور، و بمملکت اسلاف خود قرار گیر! که ترا طاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم. چون رسل بخدمت علاء الدین امانت رسالت ادا کردند، سلطان علاء الدین جواب داد: که اگر تو پیل می آری، من خر میل می آرم، مگر ترا غلط می افتد

[(۱)] مط: در آن عهد

[(۲)] مط: سیادت

[(۳)] راورتی: سلطان علاء الدین حسین بن عز الدین حسین بن سام بن الحسن. گزیده: حسن بن حسین؟

[(۴)] مط: باز خواهد

[۵] مط و راورتی و پ: کیدان اما گیلان اصح است.

[۶] مط و راورتی: غرستان. پ غرستان

[۷] مط و راورتی: تکین آباد.

که بهر دو املا نقل شده و شهر معروفی بود در حوالی قندهار کنونی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۲

که برادران مرا هلاک کرده‌یی! و من هیچکس ترا هلاک نکرده‌ام، مگر نشیده‌یی:

که حق تعالی میفرماید: و من قتل مظلوما فقد جعلنا لولیه سلطانا فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا [(۱)] چون رسل مراجعت کردند: هر دو لشکر استعداد قتال و مصاف مهیا گردانیدند سلطان علاء الدین دو پهلوان خود را بخواند، که سران لشکر و مبارزان (نامدار ممالک) غور بودند، هر دو خرمیل نام، یکی خرمیل سام حسین (پدر ملک ناصر الدین حسین) دوم خرمیل سام بنجی و هر دو تن در شجاعت داستان [(۲)] عصر خویش بودند، ایشان را فرمود: که بهرامشاه پیغام کرده (است) که من پیل می‌آرم، و من جواب گفته‌ام [اگر تو پیل می‌آری] من خرمیل می‌آرم، امروز شما هر یک را یک پیل می‌باید که بر زمین زیند! و هر دو زمین بوس دادند و باز گشتند، بموضعی که آنرا کته باز [(۳)] گویند هر دو لشکر را مصاف شد، در وقت (مصاف) هر دو پهلوانان پیاده شدند، و دامنه‌های زره در میان باز زدند و بمصاف درآمدند. چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هر یک از آن پهلوانان بر یک پیل در آمدند و در زیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل بر دریدند [(۴)]. خرمیل سام بنجی در زیر (پای) پیل بماند و پیل بر وی افتاد، او با پیل هلاک شد، و خرمیل [(۵)] سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد و چون مصاف (راست) شد، سلطان علاء الدین بعد آنچه تمام سلاح پوشیده بود (به) فرمود، تا قبای اطلس لعل معدنی بیاوردند و بر زبر تمام سلاح پوشید، خواص و مقربان سؤال کردند: که حکمت پادشاه درین که سلاح را بقبای لعل می‌پوشاند چیست؟.

[(۱)] قرآن بنی اسرائیل ۳۳

[(۲)] اصل: راستان

[(۳)] مط: کوه باز باب، پ کذا. متن راورتی: کوه باز.

در نسخ راورتی: گونه و ازو کته باز باب. گوشه ناب. اصل: گوشه باز، گوشه باب. اصح آن همه کته باز است که اکنون کته‌واز

گویند در شرق جنوب غزنی

[(۴)] مط: بدیدند.

[(۵)] راورتی گوید: که مطابق به ضبط برخی از مؤلفان باید سرفیل باشد یعنی پیشرو و سر همه فیلان ولی املائی خرمیل در اغلب

کتب چنین است، و شاید شکلی باشد از کلمه قرمیل که جمع آن در عربی قرامیل و بمعنی اشتر دو کوهانه است، و محمد خوارزمی

آنرا در جمله کلمات عجمی بهمین معنی آورده است (مفاتیح العلوم ص ۷۴) چون در سطور گذشته این کلمه در مقابل پیل آمده

امکان دارد که همین معنی مذکوره در خوارزمی صحیح باشد، و عرب این کلمه را از خراسان برده و قرمیل معرب کرده باشند. در

سیرت خوارزمشاه نام ابن خرمیل نصرت الدین محمد بن الحسن آمده. که شاید از خاندان این پهلوانان باشد. (ر: ۶۴)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۳

فرمود: از برای آنکه اگر تیر یا نیزه [یا شمشیر] اندام مرا [(۱)] مجروح گرداند، لعلی خون بر [(۲)] سلاح من بواسطه قبا (ی لعل)

ظاهر نباشد، تا دل حشم من نشکند (رحمه الله) و لشکر غور را ترتیبی است در استعداد جنگ پیاده که چیزی [(۳)] می‌سازند از

یک تا خام گاو، و بر هر دو روی (وی) از پنبه بسیار و کرباس منقش در کشیده بشکل بخیه، نام آن سلاح کاروه [(۴)] باشد. چون

پیادگان غور آنرا بر کتف نهند، از سر تا پای ایشان پوشیده شود، و چون صف زنند، مانند دیواری باشند و هیچ سلاح از بسیاری پنبه بران کار نکند. چون آن مصاف راست شد، دولت‌شاه [(۵)] بن بهرامشاه با یک فوج سواران و پیل حمله کردند [(۶)]، سلطان علاء الدین فرمود: که پیادگان صف کاروه بکشایند تا دولت‌شاه (پسر بهرامشاه) با جمله فوج در آید. صف بکشادند. چون دولت‌شاه با فوج سوار و پیل در آمد، پیادگان رخنه صف را بستند و اطراف بهرامشاهیان را فرو گرفتند، و دولت شاه را با جمله آن فوج شهید کردند [(۷)] و پیل را بکشتند [(۸)].

چون لشکر بهرامشاه آن حادثه و قتال [(۹)] مشاهده کردند، بهزیمت افتادند و بشکستند و سلطان علاء الدین تعاقب نمود، منزل بمنزل تا بموضعی که آنرا جوش آب گرم [(۱۰)] گویند، بنزدیک تکناباد [(۱۱)] سلطان بهرامشاه عطف کرد و کرت دوم مصاف را ساخته گشت [(۱۲)]، و آنچه از لشکر او با او جمع شده بودند، کرت دوم مصاف داد و شکسته گشت [(۱۲)] [بدر غزنین به هزیمت شد] و علاء الدین به قهر تعاقب نمود، تا بهرامشاه کرت سیوم حشم غزنین (و خلق) شهر و پیاده بسیار [(۱۳)] جمع کرد، و سیوم کرت مصاف شد [(۱۴)]، طاقت مقاومت [(۱۵)] نیاورد و شکسته شد و علاء الدین (بقهر) شهر غزنین را بگرفت و هفت شبانه روز غزنین را آتش در زد و بسوخت و مکابره فرمود.

[(۱)] مط: اندام را

[(۲)] اصل: خون و سلاح

[(۳)] اصل: حیزی.

[(۴)] این کلمه اصلاً ینتو و اکنون هم زنده است شرح آن (ر: ۳۱)

[(۵)] مط: پسر بهرامشاه

[(۶)] مط: کرد

[(۷)] مط: و دولت‌شاه با جمله آن فوج شهید شد

[(۸)] مط:

و پیل بیفتاد

[(۹)] مط: و قتل

[(۱۰)] موقعی بنام (گرماب) اکنون در شمال غرب قندهار به فاصله تخمیناً (۷۵) میل واقع است و شاید همین جای باشد، زیرا تگین آباد هم بدان طرف بود.

[(۱۱)] راورتی: تگین آباد

[(۱۲)] مط: شد

[(۱۳)] مط:

و پیاده حشری جمع کرد

[(۱۴)] مط: کرد

[(۱۵)] اصل: اقامت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۴

راوی چنین میگوید: که درین هفت شبانه روز از کثرت سواد دود، چنان هوا مظلم گردید، که شب را مانستی و شب از شعله‌های آتش که در شهر غزنین میسوخت هوا چنان می نمود [(۱)] که بروز مانستی. و درین هفت روز دست کشاد و غارت و کشتن و

مکابره بود، هر که را از مردان یافتند بکشتند و عورات و اطفال را اسیر کردند، و فرمان داد: تا کل سلاطین محمودی را از خاک بر آوردند و بسوخت [(۲)]، مگر سلطان محمود [غازی] و سلطان مسعود و سلطان ابراهیم را، و بر قصور [(۳)] سلطانان غزنین یک هفته تمام علاء الدین بشارب و عشرت مشغول بود، و درین وقت [(۴)] فرموده بود که (تا) تربت سلطان سیف الدین سوری و روضه ملک الجبال طلب کرده بودند، و هر دو را صندوق ساخت [(۵)] و بجهت تمام لشکر استعداد غذا مهیا گردانید. چون هفت روز گذشت شب هشتم شد، شهر تمام خراب گشت و سوخته شد، سلطان علاء الدین در آن شب، چند بیت در مدح خود بگفت و مطربان را فرمان داد: تا در پیش او در چنگ و چغانه بر زدند [(۶)]، و آن نظم اینست [بیت]:

جهان داند که سلطان جهانم [(۷)] چراغ دوده عباسیانم
علاء الدین حسین بن حسینم که باقی باد ملک جاودانم [(۸)]
چو بر گلگونه دولت نشینم [(۹)] یکی باشد زمین و آسمانم
امل مصرع [(۱۰)] زن گرد سپاهم اجل بازیگر نوک سنانم
همه عالم بگیرم چون سکندر بهر شهری شهی دیگر نشانم
بران بودم که با او باش غزنین [(۱۱)] چو رود نیل جوی خون برانم

[(۱)] مط: هوا چنان روشن می بود

[(۲)] مط: بسوختند

[(۳)] مط: و بر قصر سلطنت غزنین تمام هفته

[(۴)] مط:

درین مدت

[(۵)] مط: ساخته

[(۶)] مط: بزددند

[(۷)] مط:

داند که من شاه جهانم.

مجمع الفصحاء: کذا

[(۸)] مط: خاندانم

[(۹)] مط:

چو بر گلگون دولت بر نشینم.

پ: کذا

[(۱۰)] پ: مفرع

[(۱۱)] مجمع الفصحاء:

بدان بودم که از لمقان بغزنین به تیغ تیز، جوی خون برانم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۵ و لیکن گنده پیرانند و طفلان شفاعت میکند بخت جوانم

بیخشیدم بدیشان جان ایشان که بادا جان شان پیوند جانم [(۱)] و فرمود: که بقیه اهل غزنین را بیخشیدم، از مجلس برخاست و بحمام رفت و روز هشتم بامداد با تمامت حشم غور و ملوک بر سر روضه برادران خود آمد، جامه عزا پوشید [ه] با جمله لشکر، و

هفت شبانه روز دیگر بر سر آن روضها تعزیت داشت و ختم قرآن (کرد) و صدقات داد، و صندوقهء برادران در مهدها نهاد، و از غزنین رخت بر بست و بلاد داور بست، کوچ کرد [(۲)] و چون بشهر بست رسید قصور و عمارت محمودی را که در آفاق مثل آن نبود تمام خراب کرد [و کل ولایت که به محمودیان مضاف بود، جمله را خراب کرد و ویران گردانید] و بغور باز آمد و مراقب برادران در جوار اسلاف خود دفن کرد، و از غزنین فرموده بود: تا چندین از سادات را بقصاص سید مجد الدین موسوی که وزیر سلطان سوری بود، و او را با سلطان سوری در یک طاق غزنین آویخته بودند، بخدمت سلطان آوردند، و جوالها از خاک غزنین پر کرد [ند] و بر گردن ایشان آویخته [(۳)] و با خود بحضرت فیروز کوه آورد، و چون به فیروز کوه رسید، آن سادات را بکشت و خون ایشان با آن خاک غزنین که آورده بود برآمیخته [(۴)] و از آن خاک بر کوههای فیروز کوه چند برج ساخت، چنانچه تا بدین عهد آن بروج [(۵)] باقی بود، عفی الله عنه.

چون این چنین انتقامی بکرد، و بحضرت باز آمد و خواست تا بعشرت و نشاط مشغول گردد و مطربان را، و ندما [(۶)] را جمع کرد، و روی بششاط آورد این قطعه بگفت، و مطربان را بفرمود، تا در عمل مزامیر آوردند و بساختند و بگفتند.

[(۱)] محمد عوفی در لباب الالباب ج ۱ ص ۳۸ این اییات را باختلاف ذیل نوشته: در بیت اول مصراع اول مانند مط. بیت دوم مصراع دوم:

اجل یاریگر نوک سنانم.

بیت سوم:

که بادا موجزن گرد سپاهم که باقی باد ملک خاندانم. بیت چهارم:

همه عالم بگردم چون سکندر

الخ. بیت پنجم:

چو بر گلگون دولت بر نشینم

الخ. بیت ششم:

بدان بودم که هم از اوج غزنین بتیغ تیز جوی خون برانم. بیت هفتم: و لیکن الخ: بیت هشتم مانند متن

[(۲)] مط و پ: و از غزنین بر سمت بلاد داور و بست کوچ کرد

[(۳)] مط: ایشان نهاد و با خود

[(۴)] مط: برآمیخت

[(۵)] مط: برجها

[(۶)] مط: و ندیمان را

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۶

نظم

آنم که هست فخر ز عدلم زمانه را آنم که هست جور ز بدلم خزانه را

انگشت دست خویش بدنجان کند عدو چون بر زه کمان نهم انگشتوانه را

چون جست خانه خانه کمیتم [(۱)] میان صف دشمن ز کوی باز ندانست خانه را

بهرامشه بکینه [(۲)] من چون کمان کشید کدم به نیزه از کمر او کتانه [(۳)] را

پشتی خصم گرچه همه رای و رانه بود بگرز خورد سر رای و رانه را [(۴)]

کین توختن [(۵)] بتیغ در آموختم کنون شاهان روزگار و ملوک زمانه را

ای مطرب بدیع چو فارغ شدی [(۶)] ز جنگ بر گوی قول را، و بز این ترانه را [(۷)]

دولت چو بر کشید نشاید [(۸)] فرو گذاشت قول معنی و می صاف مغانه را عفی الله عنه و عنا. ثقات چنین روایت کرده‌اند: که چون سلطان علاء الدین بر تخت فیروز کوه بنشست، هر دو برادرزاده خود را غیاث الدین محمد سام و معز الدین محمد سام [را که] پسران سلطان شهاب الدین سام [بودند] بقلعه و جیرستان [(۹)] محبوس فرمود، وظیفه ایشان معین کرد و با سلطان سنجر طریق استبداد آغاز نهاد، و مکاوت پیش گرفت، آنچه معهود ملوک غور بود، از جنس سلاح و تحف که هر سال بخدمت درگاه سنجری آمدی باز گرفت تا کار بدانجا رسید، که سلطان سنجر لشکر خراسان را جمع کرد و عزیمت بلاد غور مصمم گردانید و سلطان علاء الدین لشکر غور را جمع کرد و پیش سنجر باز رفت، تا حدود قصبه ناب [(۱۰)] میان فیروز کوه و هرات، در صحن هریوارود [آنجا آبی است] صحرائی است لطیف و وسیع، که آنرا سه گوشه ناب [(۱۱)] گویند، در آن موضع میان هر دو لشکر مصاف شد و سلطان علاء الدین پیش از روز مصاف، به یک روز فرموده بود: تا زمینی که پس پشت لشکر غور بود، تمام آب داده بودند و منادی کرده (بود) که پس پشت زمینها پر آب شده است، هر که باز (پس) خواهد گریخت، در گل خواهد ماند، چون مصاف شد، و هر دو لشکر مقابل شدند، بر دست راست لشکر غور (بقدر) شش هزار سوار غز [(۱۲)] و ترکان و خلج بود تمام بگشتند و به سلطان سنجر پیوستند و خدمت کردند و هزیمت بر لشکر غور افتاد، و جمله امراء

[(۱)] پ: کمینم

[(۲)] پ: زکینه

[(۳)] مط: کندم بکینه از کمر او کنانه را

[(۴)] رای لقب ملوک هند و رانه مونث آنست.

[(۵)] پ: نوجین.

[(۶)] مط: شدم ز جنگ

[(۷)] مط: و میار آن ترانه را

[(۸)] اصل:

نشانه فرو گذاشت.

[(۹)] مط: و خیرستان

[(۱۰)] در یک نسخه ماخذ مط: تاب. راورتی: ناب. پ:

ناب تا بمیان ... (ر: ۴)

[(۱۱)] پ: سه گوشه تاب

[(۱۲)] اصل: غز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۷

و مبارزان و معارک [(۱)] لشکر غور (یان) دران زمینها خلاص و پرنی [(۲)] بماندند بعضی شهادت یافتند و بعضی اسیر گشتند، و سلطان علاء الدین گرفتار شد، از سلطان سنجر فرمان شد، تا او را قید کنند [(۳)] و تخته بند آهن آوردند، تا بر پای او نهند فرمود: که بخدمت سلطان عرضه می باید داشت، که با من آن کن، که من با تو اندیشیده بودم، و تخته بند زر مهیا گردانیده بودم، تا مقدار و حرمت سلطنت تو موفور ماند [(۴)]. چون عرضه افتاد، آن تخته بند را طلب کرد [(۵)] چون حاصل شد، همان تخته بند بر پای او

نهادند، و او را بر شتر نشاندهند و سلطان مراجعت فرمود. و چون ذکر لطافت طبع و شهامت عقل علاء الدین دران عصر مذکور و مشهور بود، و آن معنی [(۶)] بسمع (مبارک) سلطان سنجر (بسیار) رسیده بود، علاء الدین را دیگر روز، یا بعد از چند روز طلب کرد و اعزاز کرد و مخلص گردانید و یک طبق گوهر ثمین پیش مسند نهاده بود بعلاء الدین بخشید، علاء الدین خدمت کرد، و این رباعی بر بدیهه بگفت [(۷)] . بیت:

بگرفت و نکشت شه مرا در صف کین هر چند بدم کشتنی از روی یقین

بخشید مرا یک طبق در ثمین [(۸)] بخشایش و بخشش چنان بود و چنین سلطان سنجر او را حریف و ندیم فرمود، هیچ مجلس عشرت بی حضور او نبود، تا روزی در بزم نظر علاء الدین بر کف پای (مبارک) سنجر افتاد، او را بر کف پای خالی بزرگ بود، و او بر تخت نشسته بود، پای فرو گذاشته علاء الدین برخاست، و این بیت بگفت [(۹)] . بیت:

ای خاک در سرای تو افسر من [(۱۰)] اوی حلقه بندگی تو زیور من

چون خال کف [(۱۱)] پای ترا بوسه زخم [(۱۲)] اقبال همی بوسه زند بر سر من و این حکایت در ذکر سنجری تحریر [(۱۳)] یافته است. سلطان سنجر تخت غور

[(۱)] مط: معارفان

[(۲)] مط: خلاب و برنی. پ: بزنی

[(۳)] مط: کردند

[(۴)] در یک نسخه ماخذ مط: تا بدین مقدار حرمت سلطنت غور باشد

[(۵)] مط: کردند

[(۶)] مط: مذکور بود و مشهور گشته و این معنی

[(۷)] مط:

و این بیت بداهه گفت

[(۸)] محمد عوفی در لباب الالباب (ج ۱ ص ۳۹): اکنون بطبق میدهم در ثمین بخشایش و بخشیش چنان است و چنین

[(۹)] مط: سنجر افتاد، علاء الدین برخاست و بر کف پای سلطان سنجر خالی بود بزرگ، آنرا بوسه داد و این بیت بگفت

[(۱۰)] مط:

ای خاک سم مرکب تو افسر من [(۱۱)] اصل: چون خاک

[(۱۲)] مط: زد

[(۱۳)] مط: تقریر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۸

او را باز فرمود، و ذخیره و خزانه و تمامت گلهای [(۱)] اسپ و رمه گوسپندان خاص، و گله اشتران فرمود تا بعلاء الدین سپردند و فرمود (که علاء الدین) تو مرا بمنزلت برادری، این جمله مواشی و خزاین با خود (ببر و) بولایت غور نقل کن، اگر تقدیر آسمانی آن باشد، که حق تعالی این جماعت غز [(۲)] را منکوب گرداند و ما را نصرت باشد، چون طلب فرموده شود، بنزدیک ما باز فرست و (الا که) اگر دولت ما منتهی شده باشد و سلک ملک آن (از) انتظام تفرقه یابد بنزدیک تو بماند، نیکوتر از آن باشد، که بدست غزان افتد، و درین مدت که غیبت سلطان علاء الدین بود از تخت غور، جماعت امراء و اکابر جبال ولایت غور، اتفاق کرده بودند، و ملک ناصر الدین حسین ما دینی را که برادرزاده علاء الدین بود آورده، و بتخت فیروز [(۵)] کوه نشانده و جماعت متمردان

ولایت کشی [(۳)] که از (دیگر) خلق (غور) باستکبار و استبداد (از همه) راجح بودند، فساد بسیار کرده بودند خزاین و اموال سلطانی را بغوغا از ملک ناصر الدین در لباس انعام و صدقات و تشریفات در تصرف آورده. سلطان علاء الدین (چون) با آن خزاین و مواشی و ثروت از خراسان بطرف غور آمد، اول بر سمت (ولایت) کشی [(۴)] برفت و جمله کوشکها (ایشان) را که زیادت از هزار موضع [(۵)] بود، همه خراب کرد [ه] که در حصانت و رفعت چنان بودند، که در فضاء [(۶)] و هم [و] تصور آن نقش نپذیرد، و بعد از انتقام متمردان ولایت کشی و دیگر جبال بحضرت فیروز کوه آمد، و پیش از آمدن او ملک ناصر الدین حسین را هلاک کرده بودند، چنانچه بعد ازین تقریر یابد. و چون سلطان علاء الدین بفیروز [ه] کوه آمد و بتخت نشست، روی بفتوح دیگر آورد [(۷)] و بلاد بامیان و تخارستان [(۸)] در ضبط گرفت، و بلاد جروم [(۹)] و داور، و بست نیز بگرفت، و از خراسان قلعه تولک را که در جبال. هراتست [(۱۰)] بعد از مدت شش سال بگرفت. شاعری بود در حصار تولک او را

[(۱)] مط: گله اسپ

[(۲)] اصل: غر: مط: غور

[(۳)] اصل: کسی

[(۴)] اصل: کشتی

[(۵)] مط: هزار قصر بود.

[(۶)] اصل: که در قضاء و هم

[(۷)] مط: نهاد

[(۸)] اصل: طخرستان

[(۹)] اصل: حروم که صحیح آن جروم است، یعنی اراضی گرم سیر.

[(۱۰)] مط: که در حوالی جبال نزدیک هرات است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۴۹

عمر سراج گفتندی، در وقتی که جنگ باآخر میشد و قلعه تولک را بصلح فتح میکرد این بیت بگفت، لایق بود آورده شد. بیت:
بر اسپ نشسته و ورلک فولک [(۱)] مقصود تو تولک است اینک تولک و بزبان ایشان بالا دوانیدن و بنشیب دوانیدن اسپ را
ورلک فولک [(۲)] گویند رحمهم الله. و از آنجا روی بفتوح غرستان [(۳)] آورد، و حره [(۴)] نور ملک را که دختر شاه ابراهیم
بن اردشیر شاپور بود، از ملک غرستان [(۵)] در حباله خود آورد و صحن رودبار مرغاب و قلاع در تصرف او آمد، اما در قلعه
سبکجی [(۶)] مدت شش سال جنگ کرد، و ازین مدت سه سال مدام بنشست تا مسلم شد، و به آخر عمر رسل ملاحظه الموت [(۷)]
بنزدیک سلطان علاء الدین آمدند، ایشان را اعزاز کرد و بهرجا از مواضع غور در سر دعوت کردند، و ملاحظه الموت طمع
بضبط و انقیاد اهل غور در بستند، آن معنی غبار بدنامی شد بر ذیل دولت او [(۸)] از عمر او اندکی بیش نمانده بود برحمت حق
پیوست، و در جوار اسلاف و برادرانش دفن کردند [(۹)] بخره سنگه غور. عفی الله عنهم و عنا برحمته.

الخامس عشر الملك ناصر الدين الحسين [(۱۰)] بن محمد مادینی

چون سلطان علاء الدین حسین در مصاف سلطان سنجر گرفتار شد، مملکت غور و جبال مهمل ماند، گردن کشان و متمردان غور
تمرد آغاز نهادند و هر کس جبال و شعابی که مسکن ایشان بود حصار گرفتند و با یک دیگر مکاوحت در آغازیدند.
جمعی از اکابر که [(۱۱)] باقی مانده بودند، ملک ناصر الدین حسین بن محمد [(۱۲)] مادینی را از مادین بیاوردند و بتخت فیروز

[ه] کوه بنشانند، و خزاین (علاء الدین

[۱] مط: ورلک. پ: و درلک لولک.

[۲] پ: درلک تولک

[۳] مط: غرجستان.

[۴] اصل: و حرم نور ملک. در یک نسخه ماخذ مط: و حره حور ملک را که دختر شاه شار بن ابراهیم شار بن اردشیر شار بود،

راورتنی: حور ملک دختر شار شاه بن ابراهیم شار بن اردشیر یکی از ملوک غرجستان

[۵] مط از ملوک غرجستان. پ: مانند متن.

[۶] مط: ستکجی در بعضی نسخ ماخذ مط: سیکخی، سبکی. متن راورتنی، سبکجی. در نسخ دیگر راورتنی: سبکجی ستکجی،

سبتکجی، ستکجی، سبکی، سبکجی، سبکجی. اصل: سبکجی. پ: ستکجی

[۷] اصل:

رسل الموت آن ملاحظه

[۸] مط: دولت علاء الدین.

[۹] مط: و برادران دفنش کردند.

[۱۰] اصل: الحسن مط و راورتنی: الحسین

[۱۱] مط: از امرای کبار که

[۱۲] اصل: بن سلطان علاء الدین محمد مادینی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۰

و خزاین) پسر (او) سلطان سیف الدین را تصرف کرد، [۱] و جمله نفایس و اموال و ظرایف [۲] چه بضرورت چه باختیار بامراء و اکابر و اراذل داد و ممالک غور را در تصرف آورد [۳] و قوت و مدد او از متمردان ولایت کشی بود، و این ملک ناصر الدین بر زنان و جواری ایلاع تمام داشت و بعضی از جواری و سراری حرم سلطان علاء الدین را در خدمت خود آورده بود و تعلق میکرد.

چون سلطان علاء الدین از خدمت سنجر باعزاز و اکرام [وافر] روی بر سمت ممالک غور نهاد و بولایت جبال هرات رسید، خبر وصول رایات او بحضرت فیروز کوه آوردند، رعب و سیاست او همه دلها را در ورطه خوف انداخت، جمعی که باخلاص دولت علائی مخصوص بودند در خفیه آن کنیزکان (علاء الدین) را که در حرم ملک ناصر الدین بودند، اغرا (کردند) و تحریر نمودند، تا فرصت جستند و بوقتی که ملک ناصر الدین بر بستر خفته بود، بالشت مسند بر روی او نهادند، و (بر) چهار طرف بالشت بقوت [جمعیت] فرو گرفتند تا هلاک شد، رحمه الله علیه، و الله اعلم باحوال العالم و الصلاة علی محمد و آله و سلم.

السادس عشر السلطان سیف الدین محمد بن حسین [۴]

چون سلطان علاء الدین از دنیا نقل کرد، پسر او سلطان سیف الدین محمد باتفاق جمله ملوک و اکابر و امراء غور بتخت فیروز [ه] کوه بنشست، و او پادشاه جوان و صاحب جمال بود، و کریم طبع و عادل و رعیت پرور چاکر نواز و بخشنده و زریاش (و باذل) و دریادل و متواضع و رضا طلب و دیندار و سنی و در اسلام صلب بود.

چون بتخت بنشست، اول رد مظالم کرد و هر تعدی و ظلم و جور که پدرش کرده بود باز طلب فرمود، و بر قاعده انصاف و جاده

معدلت به آخر رسانید و آن رسل که از ملاحظه الموت آمده بودند، و در سر هر کس را به بطلان و بدعت و ضلالت [(۵)] دعوت کرده بودند [(۶)] باز طلب فرمود (و) جمله را

[(۱)] مط: را در تصرف آورد

[(۲)] مط: و ظرایف و خزاین و ذخایر

[(۳)] مط: غور را ضبط کرد.

[(۴)] مط:

سیف الدین محمد بن علاء الدین حسین. راورتی: سلطان سیف الدین محمد بن سلطان علاء الدین الحسین.

[(۵)] مط: و ضلال

[(۶)] مط: می کردند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۱

فرمان داد: تا بزیر تیغ آوردند و هلاک کردند، و بهر موضع که از روایح فتنه ایشان بویی یافت فرمان داد: تا در کل بلاد ملحد کشی کردند و همه را بدوزخ فرستادند و ساحت ممالک غور که معدن دینداری و شریعت پروری کرد، از لوٹ خبث قرامطه (بتیغ) طهارت داد، و بدین غزو بسنت محمد [(۱)] محبت او در دل‌های [(۲)] اهل غور، و ممالک جبال راسخ گشت و همگنان نطق عبودیت او بر میان بستند، و طوق طواعیت او بر گردن اخلاص نهادند، و یکی از آثار چتر مملکت داری و خیر و سلطنت او آن بود [(۳)] که هر دو پسر [(۴)] عم خود، سلطان غیاث الدین محمد سام و سلطان معز الدین محمد سام را طاب تراهما، از قلعه و جیرستان [(۵)] مخلص فرمود و بناخت و مطلق العنان گردانید، و خلق را در عهد او خصب و فراغ و امن بی شمار روی داد. اما آن پادشاه جوان [بخت] خوب سیرت کوتاه عمر افتاد، مدت یک سال و چیزی بیش دور [(۶)] سلطنت او نبود [(۷)] رحمه الله و سبب انقراض عمر او آن بود: که روزی در سراپرده خود، بر آماج تیر می‌انداخت و امراء غور را فرموده بود، تا در خدمت او موافقت مینمودند سپهسالار در میش [(۸)] بن شیش [(۹)] که برادر [(۱۰)] ابو العباس و برادر سلیمان شیش بود، در خدمت او بود، و رسم امراء غور و ملوک جبال آن بود که در ان عصر هر که را تشریف دادندی، او را دستوانه زر و مرصع بجواهر دادندی. چنانچه درین روزگار کمر میدهند، و بدست (این) سپهسالار در میش بن شیش [(۱۱)] دو دستوانه مرصع بود، که او را ملک ناصر الدین حسین [(۱۲)] بن محمد مادینی [(۱۳)] تشریف داده بود، و آن هر دو دستوانه از حرم و خزانه سلطان سیف الدین بود. چون سلطان این دستوانه [(۱۴)] حرم خود بدست او دید [(۱۵)]، غیرت رجولیت و حمیت سلطنت در باطن او شعله زدن گرفت و نایره آتش غضب برآمد

[(۱)] اصل: و بدین غرا بستن محمد

[(۲)] مط: در دل

[(۳)] مط: از آثار معدلت و خیر مملکت او آن بود

[(۴)] اصل: هر دو عم

[(۵)] اصل و مط. و جیرستان. راورتی: و جیرستان که اجرستان کنونی است.

[(۶)] اصل: در سلطنت

[(۷)] مط: بنمود.

[۸] اصل وپ: و ورمیس بن سیش. مط: در میش (ورمیش) بن شیش

[۹] راورتی ورمیش بن شیث

[۱۰] مط و راورتی: که برادر ابو العباس. اصل: برادرزاده

[۱۱] نمره (۸ و ۹) دیده شود

[۱۲] اصل: حسن

[۱۳] اصل: مادین

[۱۴] مط: آن هر دو دستوانه.

[۱۵] مط: بر دست او بدید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۲

فرمود [۱]: که در میش برو، تیر من از آماج بیار [۲]، در میش [۳] بحکم فرمان روی نهاد [۴]، پشت او بجانب سلطان شد، سلطان سیف الدین یکی تیر در کمان نهاد [۵] تا بنا گوش کشید [۶] و بر پشت درمیش (چنان) زد که براه سینه وی [۷]، برون رفت و بر جای هلاک شد.

چون دور دولت سنجرى به آخر شده بود، امراء غز [۸] استیلا آورده بودند و اطراف ممالک خراسان در ضبط آورده [۹] و فساد و تاراج ایشان باطراف رسیده و زحمت آن فساد به حوالی [۱۰] ممالک غور و حواشی جبال غزنین و غرستان [۱۱] واصل میشد. سلطان سیف الدین چون مملکت پدر را ضبط کرد لشکرها جمع آورد، و روی بدفع فساد غز نهاد، و بحدود غرستان [۱۲] و بولایت قادس [۱۳] آمد، و از آنجا روی برودبار مرو نهاد، و از دزق [۱۴] که شهر بزرگ است در گذشت، با غز مصاف داد، و سپه‌سالار ابو العباس شیش [۱۵] که پهلوان غور و از خاندان شیشانیان بود، کینه برادر خود درمیش بن شیش [۱۶] در دل داشت، فرصت (می) طلبد. در روز مصاف غز از پس پشت سلطان سیف الدین درآمد، و نیزه بر پهلوی سلطان زد، و از اسپش در انداخت و بر لفظ راند: که مردان را بر روی آماج نکشند که [۱۷] برادر مرا کشتی، چنین جای کشند.

سلطان چون [۱۸] بیفتاد، لشکر (غور) منهزم شد، و سلطان را هم بر (ان) جای بگذاشتند، غزی بسر او رسید او هنوز زنده بود، چون جامه و کمر پادشاهان دید خواست تا کمر [۱۹] او باز کند، بند کمر او بزودی گشاده نمیشد [۲۰]

[۱] مط: گفت

[۲] مط: باز آر

[۳] اصل: ورمیس

[۴] مط: ورمیش چون بفرمان روی به آماج آورد و پشت ...

[۵] اصل: تیر پیکی در کمان نهاد. پ: تیر سلکی در کمان

[۶] مط: بکشید

[۷] مط: براه سینه از بیرون رفت

[۸] مط: غزان

[۹] مط: کرده

[۱۰] مط:

فساد و تاراج ایشان بحوالی

(۱۱) [راورتنی: غرجستان

(۱۲) [مط: غرجستان

(۱۳) [مط و راورتنی: مادین.

راورتنی گوید: که در بعضی نسخ قادس و فاروس هم آمده که صحیح آن قادس خواهد بود که بقول یاقوت در معجم البلدان (ج

۷) از قرای مرو بود نزدیک دزق علیا، و اکنون بکسره دال مشهور بوده و یکی از حاکم‌نشین‌های شمالی ولایت هرات افغانیست

(۱۴) [پ: درون، اما دزق معرب دزه است که شهر معروف مرو رود بود و این دریا از بین آن میگذشت (اصطخری ۲۱۳)

(۱۵) [اصل: سیش

(۱۶) [اصل: ورمیس بن سیش.

(۱۷) [مط: چنانچه

(۱۸) [مط: چون سلطان

(۱۹) [مط: تا جامعه و کمر او

(۲۰) [مط: بند کمر او زود گشاده نمیشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۳

کاردی بر بند او نهاد، و بند را بیرید، و بقوت سر آن کارد در شکم سلطان (سیف الدین) آمد، بدان زخم شهادت یافت، و در

گذشت علیهم الرحمة و الغفران. حق تعالی پادشاه جهان و سلطان زمان ناصر الدین و الدین ظل الله فی العالمین را در تخت

پادشاهی سالهای بسیار باقی دارد، آمین.

السابع عشر السلطان الاعظم غیاث الدین و الدین ابو الفتح محمد سام قسیم امیر المؤمنین

اشاره

ثقات تغمدهم الله برحمته چنین روایت کرده‌اند: که سلطان غیاث الدین و سلطان معز الدین طاب مرقداهما، هر دو از یک مادر

بودند، و غیاث الدین سه سال و کسری از معز الدین بزرگ (تر) بود، و مادر ایشان دختر ملک بدر الدین گیلانی [(۱)] بود هم از

اصل بنجی نهاران و تخمه شنسبانیان، و ملکه مادر ایشان نور الله مرقدها، غیاث الدین را حبشی خواندی، و معز الدین را زنگی [

(۲)] گفتی، و در اصل اسم مبارک او غیاث الدین محمد بود و نام معز الدین هم محمد، بر لغت غور محمد را احمد [(۳)] گویند،

و چون سلطان غیاث الدین سام علیه الرحمه در گیلان [(۴)] برحمت حق (تعالی) پیوست، سلطان علاء الدین بتخت نشست، هر دو

برادرزاده خود غیاث الدین و معز الدین را فرمان داد، تا به قلعه و جیرستان [(۵)] محبوس کردند و اندک وظیفه جهت ما یحتاج

ایشان تعیین کرد. چون سلطان علاء الدین (از دنیا) نقل کرد سلطان سیف الدین ایشان را از قلعه و جیرستان مخلص گردانیده [(۶)]،

و مطلق العنان کرد، غیاث الدین [(۷)] در موافقت سلطان سیف الدین، بحضرت فیروز کوه مقام ساخت و معز الدین باطراف [(۸)]

بامیان بخدمت عم خود ملک فخر الدین مسعود علیه الرحمه رفت، و غیاث الدین در خدمت سیف الدین به لشکری جهت دفع غز [

(۹)] رفت، و اندک استعدادی داشت. بسبب قلت مال و منال، و هر کس از خدم پدر و مادر ایشان در سر اندک خدمتی میکردند و

غیاث الدین مدام بخدمت سلطان سیف الدین می‌بود (تا) چون

[۲] اصل: از زنگی

[۳] مط: حمد. راورتی و پ: احمد

[۴] مط و راورتی: کیدان که گیلانی منسوب به گیلان غزنه اصح است.

[۵] پ: خرجستان

[۶] مط: از ان قلعه ایشان را مخلص گردانید

[۷] مط:

به موافقت

[۸] مط: بطرف

[۹] مط: در لشکر دفع غز برفت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۴

قضای آسمانی در رسید و سیف الدین از تخت حیات سلطانی، بتخته ممت [۱] فانی نقل کرد، و لشکر غور منهزم از ولایت رودبار و اطراف دزق بطرف غرستان [۲] از راه اسیر دره و لویز [۳] آمدند، و در شهر افشین [۴] که دار الملک شاران غرستان [۵] بود بگذشت و چون به قصبه و زاورد [۶] آمدند، سپهسالار ابو العباس شیش [۷] که (سلطان) سیف الدین را به نیزه انداخته بود (آنجا) بخدمت غیاث الدین پیوست، و آنچه از اکابر و امراء و اشراف لشکر غور و غرستان [۵] حاضر بودند جمع کرد و جمله را فراهم آورد و بر سلطنت سلطان غیاث الدین همگنان را بیعت داد، و غیاث الدین را بتخت سلطنت بنشانند (ند) و مبارکباد گفت و آنجا فرمود: تا قلعه بنا کردند و تا بدین عهد که حادثه کفار مغل بود، آن [قلعه و] قصبه معمور بوده [است] و از آنجا بحضرت فیروز کوه آوردند و چون بشهر رسیدند غیاث الدین را بر تخت سلطنت نشاندند، و پیش از ان لقب او سلطان شمس الدین بود و لقب برادرش شهاب الدین. بعد از فتوح خراسان سلطان معز الدین شد. رحمه الله علیهما.

چون برادرش را در بامیان حال غیاث الدین معلوم شد، از خدمت عم خود اجازت خواست، بفیروز کوه آمد سر جاندار شد [۸]، و ولایت استیه [۹] و کجوران حواله او گشت، و چون سراپرده از شهر فیروزه کوه بطرف غور بیرون آوردند، متمردان غور خلاف آغاز نهادند و سپهسالار ابو العباس (شیش) که او را بتخت نشانده بود در غایت تمکین [۱۰] بود و متمردان غور التجا بدو میگردند، و هر دو سلطان را کین کشتن [۱۱] پسر عم خود، که سلطان سیف الدین بود در باطن می بود، و هر دو با هم تدبیر فرمودند و بران قرار افتاد: که با یکی

[۱] اصل: ممالک فانی

[۲] مط: غرجستان

[۳] مط: از راه اسیر دره و لوبر آمد و در ... راورتی:

اسیر دره و لویز. پ: اسیر وره دلو

[۴] کذا پ: اقسمین. راورتی گوید: که فصیحی بنام افشنه شهری را ذکر میکند و ابن حوقل پایتخت غرستان را (نشین، یا

سورمین) می نویسد (ر: ۵۰)

[۵] پ: ندارد

[۶] مط: و راورد. متن راورتی: و داوژد، در بعضی نسخ راورتی: و ژاورد.

و داوژد.

[۷] اصل: سیش.

[۸] مط: به اجازت به فیروز کوه آمد و سر جاندار از غیاث الدین شد. پ: سرخاندان شد. اما جاندار و سر جاندار نام مناصب لشکری بود که اکنون گارد یا محافظ شاهی است (ر: ۵۲)

[۹] در بعضی نسخ ماخذ مط: اسیه، اسفیه. بقول یاقوت و دیگران استیا یا استیه از بلاد غور بود.

[۱۰] اصل: تمکن پ: متمکن.

[۱۱] پ: کذا. اصل: کشته شدن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۵

از ترکان خواص [۱] مقرر کردند، که چون ابو العباس در بارگاه آید و میان بارگاه بخدمت بایستد هر گاه که سلطان معز الدین دست بکلاه خود برد، او [۲] سر ابو العباس بیندازد. همچنان کردند، چون ابو العباس کشته شد، سلطان غیاث الدین قوت گرفت و رونق ملک زیادت شد، عم ایشان ملک فخر الدین - مسعود بامیانی چون برادر مهتر سلطانان هفت گانه بود و از (ان) برادران هیچ باقی نمانده، طمع ملک غور و تخت فیروز کوه کرد، و ملک علاء الدین قماج [۳] سنجری را که ملک بلخ بود مدد طلبید و رسولان بنزدیک تاج الدین یلدز (به) هرات فرستاد و مدد طلبید، و از اطراف لشکر بامیان و لشکر بلخ و [لشکر] هرات از جوانب روی بحضرت فیروز کوه نهادند، و ملک فخر الدین (بامیان) چون عم ایشان بود و امراء غور در خدمت او بسیار بودند و میراث طلب ملک بود، پیشتر روان شد و ملک علاء الدین قماج بلخ با لشکر خود در عقب او بچند فرسنگ از راه غرستان [۴] بالا آمدن گرفت، و تاج الدین یلدز از هرات چون نزدیک تر بود بحضرت فیروز (کوه) با لشکر خود (بحضرت فیروز کوه) آمد از راه هریورود و سلطان غیاث الدین (و معز الدین) از فیروز کوه بیرون آمد بموضعی که آنرا راغ زر [۵] گویند و لشکر غور با ایشان جمع شد، ملک تاج الدین یلدز هرات تعجیل نمود، بر طمع آنکه (مگر) فتح فیروز کوه و قمع لشکر غور بر دست او باشد [۶]، چون (بنزدیک) لشکر غور رسید و هر دو لشکر با هم مقابل گشتند، و مستعد مصاف شدند چنانچه میان هر دو لشکر مقدار نصف فرسنگ ماند، هر دو صف در نظر یک دیگر آمدند، و دو مبارز غوری از میان لشکر با هم عهدی کردند [۷] و در روی صف [۸] بخدمت سلطان آمدند و پیاده شدند و روی بزمین نهادند، که ما دو بنده لشکر هرات را کفایت میکنیم، پس بفرمان سوار شدند، و هر دو مرکبان برانگیختند و شمشیرها بر کشیدند، و چون باد پران و ابر دمان [۹]، سوی صف ترکان آمدند، و آواز میدادند

[۱] مط: خاص

[۲] مط: آن ترک سر

[۳] اصل: قماش، مط و راورتی و پ: قماج

[۴] پ: کذا. راورتی:

غرستان.

[۵] پ: کذا مط: راغ زر. متن راورتی. راغ ذریر. بعضی نسخ راورتی: راغ زر، راغ ویز

[۶] مط: بنام من باشد. پ: مانند متن

[۷] مط: بستند

[۸] مط: مصاف

[۹] اصل: چون باد و باران و ابر دمان. مط و پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۶

(یلدز کجاست) که ملک یلدوز را می‌طلبیم، و یلدوز در زیر چتر استاده بود، لشکرش بملک اشارت کردند، چندانچه آن دو مبارز غوری را معلوم شد که یلدوز کدامست؟ هر دو چون شیران (عرین) گرسنه و پیلان مست در یلدوز افتادند و بزخم شمشیر یلدوز را از پشت اسپ بر زمین انداختند چون لشکر هرات آن مبارزت و دلاوری [و جرأت] و عیاری مشاهده کردند درهم شکستند و منهزم گشتند. حق تعالی چون آن دو سلطان غیاث الدین و معز الدین را ظل رحمت خود گردانیده بود، چنین فتحی و نصرتی [(۱)] کرامت ایشان گردانید و دیگر روز چند هزار سوار (جرار) خونخوار نامزد کردند، تا پیش لشکر قماج بلخ رفتند و مغافسه بر لشکر آوردند، و او را بگرفتند و بکشتند و سر او بخدمت ایشان آوردند، پس فرمان داد، تا سر قماج در موضعی کردند و بسواری دادند [(۲)] و بخدمت عم خود ملک فخر الدین مسعود بامیانی [(۳)] باستقبال فرستادند، و ملک فخر الدین مسعود نزدیک رسیده بود، چون آن سر قماج را روان کردند، در عقب لشکر بر نشاندند و بطرف ملک فخر الدین عم خود راندند. چون آن سوار سر قماج را بنزدیک فخر الدین برد، عزیمت مراجعت کرد، چون روان شد، سوار غور در رسیده بود [(۴)]، و اطراف فرو گرفته.

چون سلطان غیاث الدین و معز الدین در رسیدند، در حال به خدمت عم از مرکب پیاده شدند و عم خود را خدمت کردند و فرمودند: که خداوند را باز باید گشت، او را به لشکر گاه خود آوردند و بتخت [(۵)] نشاندند و هر دو برادر، در پیش او دست بر کمر [(۶)] زده بایستادند و بدین سبب حیا و ندامت بر ملک فخر الدین غالب شد، از شرمساری ایشان را جفائی چند بگفت و برخاست و گفت: (که) بر من می‌بخندید! ایشان بخدمت او عذر بسیار تمهید کردند و در خدمت او یک منزل برفتند و او را بطرف بامیان

[(۱)] مط: فتح و نصرت

[(۲)] مط: و مغافسه بر لشکر آوردند و منهزم گردانیدند و علم او بخدمت ایشان آوردند، پس فرمان داد تا سر یلدز در جائی کردند بسواری دادند و بخدمت

[(۳)] مط: بامیان

[(۴)] مط: چون سر یلدز و علم قماج بدید، ملک فخر الدین عزیمت مراجعت کرد و لشکر برنشاند، چون سوار شد، لشکر غور رسیده بود.

[(۵)] مط: و بر تخت

[(۶)] مط: د کمر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۷

باز گردانیدند، و ملک غور سلطان غیاث الدین را صاف شد، و بعد از آن بجانب گرمسیر و زمین داور آمد و آن دیار را مستخلص گردانید و ملک غور او را مسلم شد و چون تاج الدین یلدوز هرات کشته شد و لشکر بهراه منهزم باز رفت [(۱)]، بهاء الدین طغرل که (یکی) از بندگان سلطان سنجر بود هرات (را) در ضبط خود آورد و مدتی نگاه داشت تا اهل هرات بخدمت ملک غیاث الدین (مکتوبات) استدعا ارسال کردند، و آن فتح هم برآمد بعد از چند سال قادس و ولایت کالیون [(۲)] و فیوار و سیفرو در ضبط آمد، چون آن بلاد در تصرف آمد، دختر عم خود ملکه تاج الحریر [(۳)] جوهر ملک بنت السلطان علاء الدین را در حباله خود آورد و تمام بلاد غرستان [(۴)] و طالقان و جرزوان [(۵)] مسلم شد و بلاد جروم و تکناباد [(۶)] بسلطان معز الدین داد، و بعد از آنکه از سجستان باز آمده بود، بطرف غزنین و ولایت زاول و جروم [(۷)] و حوالی آن سوار فرستادن گرفت، و بلاد کابل و زاول و غزنین [در آن عهد] بدست (قبایل) غزان بود و از دست خسرو شاه بسته بودند، و عهد خسرو شاه منقرض گشته بود، و پسر او

خسرو ملک تختگاه خود به لو هور ساخته بود.

سلطان غیاث الدین فرمان داد: تا حشمهای جبال غور و آن قدر که از خراسان در تصرف او آمده بود جمله جمع شدند و روی بغزین نهاد (ند) و امیران غز [(۸)] که در غزین بودند، چون طاقت مقاومت لشکر غور نداشتند

[(۱)] مط: گشت

[(۲)]: اصل: کالیو و فیوار و سیفروود. پ: فتوار و سیفر. در بمضی نسخ: کالیون یا کالیوار یوار، یا فیوار یا بغشور. متن راورتی: فارس و ولایت کالیون و فیوار و بغشور. اختلاف نسخ راورتی: فارس فادس، قادس. بغشور یا سیفروود. چنانچه گذشت قادس اکنون هم در هرات مشهور است.

اما بغشور بقول ابن حوقل از مدن بامیانست، که ابو الفداء (ص ۴۵۷) آنرا از کور خراسان گفته است.

اما بقول اصطخری (ص ۲۱۲) کالوون (کالون) از شهرهای خراسان بود، که بین مدن هرات و مرو ذکر رفته است، درباره فیوار (ر):

(۲۶)

[(۳)] مط: دختر عم خود ملک تاج الدین، جوهر ملک بنت السلطان علاء الدین حسین را در، راورتی: دختر عم خود ملکه تاج الدینا و الدین گوهر ملک بنت سلطان علاء الدین حسین.

[(۴)] مط: غرجستان

[(۵)] مط: خزروان، حرزوان، حروران. پ: خردران ولی جرزوان معرب گزویوان کنونی است که مربوط میمنه افغانیست

[(۶)] مط: و از بلاد حروم و تکیناباد.

راورتی: جروم و تگین آباد

[(۷)] اصل: حروم

[(۸)] اصل: و امیران غزین که در غزین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۸

طراق [(۱)] بستند و از غایت ثبات غزان نزدیک بود، تا (که) هزیمت بر لشکر غور افتد، سلطان مدد فرستاد [(۲)]، ناگاه فوجی از مبارزان غز حمله کردند و شاه علم غوریان را بستند، و (در) اندرون طراق خود بردند [صفهای] لشکر غوریان از میمنه [و از] میسره گمان بردند، که شاه علم مگر با قلب درون طراق رفته است و از اطراف حمله کردند و طراق غز را بشکستند و بگرفتند و لشکر غز منهزم شد و خبر بسطان غیاث الدین باز رسید، و حشم غور تیغ در غزان نهادند و خلقی را از ان قوم [(۳)] بر زمین زدند، و مملکت غزین مسلم شد، و این فتح [سلطان] در شهر سنه تسع و ستین و خمسمائه بود، چون غزین فتح شد سلطان غیاث الدین برادر خود، سلطان معز الدین را بتخت محمودی بنشانند و بطرف فیروزه کوه مراجعت فرمود، و بعد از دو سال (لشکرها استدعا کرد) و لشکرهای غور و غزین را مستعد گردانید و بدر شهر هرات رفت، و اهل هرات آثار خدمت و هوا داری ظاهر (می) کردند. چون بهاء الدین طغرل این معنی دریافت، شهر هرات (را) بگذاشت، و خود بطرف خوارزمشاهیان رفت و در شهر سنه احدی و سبعین و خمسمائه هرات فتح شد، و بعد از آن [فتح] بدو سال فوشنج فتح شد، و بعد آن فتح [(۴)] ملوک نیمروز [(۵)] و سجستان رسل فرستادند و خود را در سلک موافقت خدمت پادشاه کشیدند، و بعد از ان [(۶)] ملوک غز که در کرکان [(۷)] بودند انقیاد نمودند، و اطراف ممالک خراسان که تعلق بهرات (و) بلخ داشت، چنانچه طالقان، و اندخود و میمنه [(۸)] و فاریاب و پنجده [(۹)] و مرو الرود، و دژق [(۱۰)] و خلم [(۱۱)]، جمله آن قصبات در تصرف بندگان او آمد، و خطبه و سکه بنام سلطان غیاث الدین [(۱۲)] مزین گشت و بعد از او چند گاه سلطان شاه جلال الدین محمود بن ایل ارسلان خوارزمشاه

[۱] طراق: معرب تراغ یا تراک اسم صوتست و این معنی در این جا راست نمی‌آید، اصل این کلمه مغولی بنظر می‌آید، که مقصد از آن سنگر بندی و صف بندی خاص لشکر برای جنگ باشد.

[۲] مط: سلطان غیاث الدین بازگشت و از غوریان جمعی را بمدد سلطان معز الدین فرستاد.

[۳] مط: ازیشان بر زمین

[۴] مط: و بعد ازین فتوح ملوک

[۵] اصل: ملک نیمروز

[۶] مط:

و بعد ازین

[۷] مط و راورتی: کرمان طبقات ناصری ج ۱ ۳۵۸ السابع عشر السلطان الاعظم غیاث الدین ابو الفتح محمد سام قسیم امیر

المؤمنین ص : ۳۵۳

[۸] مط و پ: میمند

[۹] مط: پنجديه

[۱۰] پ: ورق که همان دزه و دزق سابق الذکر مرو است.

[۱۱] مط: و خلم و دزق و کیلف و جمله آن ... متن راورتی کذا.

[۱۲] مط: بنام مبارک او مزین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۵۹

از برادر خود علاء الدین تکش خوارزمشاه مسترید [۱] گشت (و) بخدمت در گاه غیاث الدین پیوست، و بعد از مدتی عصیان آورد، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است [۲] بنزدیک خطا رفت و از آنجا مدد آورد و مرو بگرفت و اطراف ممالک غور را زحمت دادن گرفت و فساد و تاراج آغاز نهاد تا در [سال] سنه ثمان و ثمانین و خمسمائه سلطان غیاث الدین فرمان داد: تا سلطان معز الدین از غزنین، و ملک شمس الدین از بامیان، و ملک تاج الدین (حرب) از سیستان با لشکرهاى خود، در [۳] رود بار مرو جمع شدند، بیامدند [و با لشکر سلطان شاه مقابل شدند و] سلطان شاه از مرو با لشکر خود بالا آمد و در مقابل [۴] سلاطین ترک تاز [ی] میکرد و علفچی لشکر را زحمت میداد، چنانچه مدت شش ماه آن فتنه بداشت و هر دو لشکر نزدیک یک دیگر بماندند، تا سلطان معز الدین گذرگاه آب مرغاب را طلب فرمود و از آب بگذشت، و دیگر لشکرها در عقب او بگذشت و سلطان شاه منهزم شد، و آن [۵] فتح در (شهور) سنه ثمان و ثمانین و خمسمائه بود، (و) بهاء الدین طغرل سنجری در (ان) مصاف بدست لشکر بامیان افتاد و سر او بخدمت سلطان غیاث الدین آوردند، و در آن روز ملک شمس الدین بامیانی که پسر ملک فخر الدین مسعود عم سلطان [۶] بود چتر یافت و بلقب سلطانی خطابش کردند، و هم در آن سال پیش از آن (که) لشکرهاى غور و غزنین و بامیان بروود بار مرو برای دفع سلطان شاه جمع شدی، بشهادت سلطان حلیم خسرو ملک علیه الرحمه فرمان شده بود و هر سالی فتوحی نو باطراف ممالک غور میشد تا در شهر سنه ست و تسعین و خمسمائه، علاء الدین خوارزمشاه برحمت حق پیوست. سلطان غیاث الدین و معز الدین با لشکرهاى غور و غزنین بطرف خراسان حرکت فرمودند و بدر نیشاپور رفتند [۷] چون لشکر در حوالی نیشاپور مقام ساختند و جنگ قایم شد. ثقات چنین روایت کرده‌اند تغمد هم الله برحمته: از جمله کرامات سلطان غازى غیاث الدین طاب ثراه که روزی بجهت تفحص جنگ جای شهر سوار شد و بر لب خندق طوف فرمود

[(۱)] مط: مستزید

[(۲)] مط: تحریر افتاده است.

[(۳)] مط: به رود بار

[(۴)] مط: و در مقابله

[(۵)] مط: و این فتح

[(۶)] اصل: عز سلطانه

[(۷)] اصل: رفت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۰

بموضعی رسید، که رای مبارک او بران موضع قرار گرفت [و بجهت جنگ جای اشارت فرمود] تا فتح آن شهر از آن موضع باشد، بتازیانه اشارت کرد که ازین برج تا بدین [(۱)] برج منجیق [می] باید نهاد تا رخنه شود و جنگ سلطانی پیش برند تا این شهر توان ستد و فتح میسر گردد، در زمان که اشارت [بکرد، همان مقدار که اشارت] فرموده بود، باره شهر و برجاها تمام در شکست [(۲)] و بیفتاد و خراب شد، چنانچه خشتی بر خشتی نماند و نشاپور فتح شد و ملک علی شاه پسر تکش خوارزمشاه با ملوک خوارزم که آنجا بودند چنانچه سرتاش و کزلک خان و دیگران بدست آمدند، و ملک ضیاء الدین محمد ابی علی شنسبانی [(۳)] را که عمزاده هر دو سلطان و داماد سلطان غیاث الدین بود ایالت و تخت نیشاپور دادند و دران سال مراجعت فرمودند و دیگر سال بجانب مرو شاهجان رفتند و فتح کردند و ملک نصیر الدین محمد خرنک [(۴)] را در مرو نصب فرمودند، و ایالت سرخس به پسر عم خود ملک تاج الدین زنگی مسعود بامیانی که پسر فخر الدین مسعود [بامیان] بود فرمودند و تمامت خراسان در ضبط آمد و صاف شد و علاء الدین محمود خوارزمشاه بسیار کوشید تا مگر بطریق خدمت او را قبول کنند، و خراسان بوی [(۵)] دهند باز گذارند، مسلم نشد.

ثقات چنین روایت کردند: که چون تکش خوارزمشاه نقل کرد محمد خوارزمشاه بخدمت سلطان غیاث الدین طاب ثراه رسل فرستاد، مضمون رسالت آنکه: میان سلاطین و میان پدر من عهد مودت و مرافقت مستحکم بود بنده میخواهد تا بدان قرار در سلک دیگر بندگان باشد اگر رای اعلی صواب بیند، مادر مرا [(۶)] سلطان غازی معز الدین و الدین [(۷)] در حباله خود آورد و بنده را فرزند خواند، و از حضرت غیاث بنده (را) تشریف و مثال خوارزم و خراسان باشد، بنده تمام عراق و ما وراء النهر از دست مخالفان مستخلص کند [(۸)]. چون این [(۹)] رسالت ادا کردند، سلطان معز الدین (را آن) اتصال موافق نیفتاد و مکاوحت ظاهر شد و چون حق تعالی خواسته بود: که ممالک ایران تمام در ضبط محمد خوارزمشاه آید، به آخر روزگار

[(۱)] مط: تا بدان برج

[(۲)] اصل: در گشت.

[(۳)] مط: شنسبی

[(۴)] مط: خرنک

[(۵)] مط: بدو باز گذارند.

[(۶)] مط: او را

[(۷)] مط: معز الدین

[(۸)] مط: گرداند

[(۹) مط: آن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۱

چند کت از پیش (لشکر) غور و غزنین منهزم شد، و بعاقبت این [(۱)] سلاطین پیش ازو نقل کردند و چند کت از حضرت دار الخلافه امیر المؤمنین المقتدی [(۲)] بامر الله و (از) امیر المؤمنین الناصر لدین الله خلع [(۳)] فاخره بحضرت سلطان غیاث الدین طاب ثراه و اصل شد و کت اول ابن الربیع آمد. و قاضی مجد الدین قدوه، با او بدار الخلافت رفت، و کت دیگر [(۴)] ابن الخطیب آمد [(۵)] و پدر این داعی مولانا سراج منهاج طاب مرقد [(۶)] با او نامزد شد بدار الخلافه [(۷)]. چون از حضرت ناصر لدین الله خلعت رسید، نوبت پادشاهی او پنج شد و سلطنتش عرض [(۸)] و بسط گرفت و از مشرق هندوستان و از سرحد چین و ماچین تا در عراق، و (از) آب جیحون و خراسان تا کنار دریاء هرمز خطبه باسم مبارک این پادشاه تزیین یافت، و مدت چهل و سه سال [(۹)] مملکت راند و ادرا و انعام او باطراف مملکت اسلام از شرق تا غرب و عجم و عرب و ترکستان و هند باهل [(۱۰)] خیر و اصحاب علم و زهد و صفوت و اصل گشت و اسم جمله ارباب استحقاق [و] صدقات آن ممالک در دواوین و دفاتر او مذکور بود [(۱۱)] و مدت عمر او شست و سه سال بود، و نقل آن پادشاه معظم از دار فنا بدار بقا [(۱۲)] در شهر هرات [(۱۳)] بود، روز چهارشنبه بیست و هفتم ماه جمادی الاولی سنه تسع و تسعین و خمسمائه (بود) و روضه او در جوار مسجد جامع هرات (شد) رحمه الله علیه رحمه واسعه. و حق تعالی [(۱۴)] ذات سلطان غیاث الدین محمد سام [طاب ثراه] را بانواع عنایت ظاهر و باطن مزین گردانیده بود و حضرت او را از افاضل علما و اکابر فضلا و جماهیر حکما و مشاهیر بلغا آراسته کرده، و درگاه با جاه او جهان پناه شده (بود) و مرجع افراد مذکوران (دنیا) گشته. از کل مذاهب مقتدایان هر فریق جمع بودند و شعرای بی نظیر حاضر، و ملوک کلام نظم و نثر در سلک خدمت بارگاه او منتظم.

[(۱) مط: آن

[(۲) مط: المستضیء

[(۳) مط: خلعت

[(۴) مط: دوم

[(۵) راجع بمبادله این سفراء به تعلیق (۲) رجوع شود.

[(۶) ثراه

[(۷) مط: با او نامزد دار الخلافت کردند

[(۸) اصل: عوض.

[(۹) در یک نسخه مط: ۴۰ سال، ولی اصح ۴۱ سالست

[(۱۰) مط: بر اهل.

[(۱۱) مط: ممالک مذکوره در دواوین او برد فاتر ثبت بود

[(۱۲) مط، و نقل او از دنیا بدار الخلد.

[(۱۳) مط، هرات شد

[(۱۴) در اصل، این مبحث تا به آخر (ذکور و اناث) بعد از شرح اسمای اولاد و وزراء و فتوحات آمده، ولی مطابق به مط و ترجمه راورتنی اصلاح شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۲

در اول حال (آن هر دو برادر) نور الله مرقدهما، بر طریق مذهب [(۱)] کرامیان بودند بحکم اسلاف (و) بلاد خود، اما [چون] سلطان معز الدین بر تخت غزنین نشست و اهل آن شهر و مملکت بر مذهب امام ابوحنیفه کوفی بودند رضی الله عنه، سلطان معز الدین [(۲)] بر موافقت ایشان، مذهب امام اعظم قبول کرد [(۳)] اما سلطان غیاث الدین طاب ثراه [(۴)] شبی در خواب دید، که او با قاضی (سعید) وحید الدین مرو رودی [(۵)] رحمه الله که بر مذهب امام شافعی [(۶)] رضی الله عنه و مقتدای شفعویان بود در یک مسجد بودند، ناگاه امام شافعی (رحمه الله) در آمدی در محراب رفتی و تحریمه نماز پیوستی، و سلطان غیاث الدین و قاضی وحید الدین هر دو بامام شافعی اقتدا کردند. چون از خواب در آمد، سلطان فرمان داد: تا بامداد قاضی وحید الدین در بارگاه تذکیر فرمودند [(۷)]، چون بر بالای کرسی رفت در اثناء سخن گفت: (که ای) پادشاه اسلام! این داعی دوش خوابی دیده است و عین خوابی که سلطان دیده بود باز گفت.

او هم بمثل آن دیده بود (که سلطان) چندانچه [(۸)] از کرسی فرود آمد بر بالا رفت و بخدمت سلطان [(۹)]، در حال سلطان دست مبارک قاضی وحید الدین علیه الرحمه بگرفت و مذهب امام شافعی رضی الله [(۱۰)] قبول کرد. چون نقل سلطان بمذهب اصحاب حدیث شافعی شد [(۱۱)] بر دل علماء مذهب محمد کرام (رحمه الله علیه) حمل آمد، و از آن طایفه علماء بزرگ (بسیار) بودند، اما در آن عصر افصح ایشان امام صدر الدین علی هیصم نیشاپوری بود و ساکن (و) مدرس مدرسه شهر افشین [(۱۲)] غرستان [(۱۳)] بود قطعه‌یی بگفت و سلطان را در آن نقل اعتراض کرد و آن قطعه چون بخدمت سلطان رسید [(۱۴)]

[(۱)] بر طریق و مذاهب.

[(۲)] مط: کوفی بودند رحمه الله، او بموافقت.

[(۳)] مط: مذهب ابی حنیفه. رحمه الله اختیار کرد.

[(۴)] مط: نور الله مرقد.

[(۵)]: مروزی طاب ثراه، تاریخ وفات شیخ وحید الدین محمد بن محمود مرو رودی فقیه شافعی ماه رجب سنه ۵۹۹ ه در هراتست (مجمل فصیحی ۲: ۲۷۹)

[(۶)] مط: که بر مذهب اصحاب حدیث بود و مقتدای شفعویان.

[(۷)] مط: وحید الدین را تذکیر فرمودند

[(۸)] مط: چنانچه

[(۹)] مط: فرود آمد و بخدمت سلطان بالا رفت سلطان

[(۱۰)] مط: رحمه الله علیه

[(۱۱)] مط: نقل سلطان در اصحاب حدیث شایع شد

[(۱۲)] اصل: اقسین. مط: افشین

[(۱۳)] مط: غرستان

[(۱۴)] مط: بسطان رسید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۳

خاطر مبارکش از وی غبار گرفت رحمه الله علیهم، و (امام) صدر الدین را مجال مقام [(۱)] نماند در ممالک غور [و قطعه اینست، قطعه]

در خراسان خواجه گونه [(۲)] شافعی بسیار بود بر در هر خسروی، ای خسرو صاحب نشان [(۳)]
 لیک اندر هفت کشور پادشاه شافعی بهترک معلوم کن تا هیچکس دارد نشان؟
 ور کسی گوید خلیفه شافعی مذهب [(۴)] بود حاش لله هیچ زیرک را نباشد این گمان
 مذهب عباس را اندر خلافت بی خلاف حاجتی نبود مخالف ذکر این معنی بدان [(۵)]
 زو [(۶)] خلاف آخر چو در لبس سیه صورت نسبت در شعار صبغه الله این تصور کی توان
 کی کند هرگز خلیفه جز به عباس اقتداکی سزد هرگز (خلاف) جد و عم زان خاندان
 (پس تو باری چون پدر را خواستی کردن خلاف چون رفتی بر شعار و راه دیگر خسروان؟)
 ورنه آن کردی و نی این در جهان خود بگذرد [(۷)] حاجتی باری طلب کن بهر عذر آن جهان
 تا چو هر کس با امام اهل خیزد روز حشر تو درین تقلید خود تنها بمانی جاودان

شافعی و بو حنیفه و الله این خواهند گفت: خوب نبود بی سبب، زان در بدین، زین در بدان [(۸)] اما صدر الدین بدین سبب از
 ممالک غور نقل کرد و به نیشاپور رفت و مدت یک سال آنجا بماند. بعد از آن قطعه‌یی بحضرت سلطان فرستاد، تا او را

[(۱)] اصل: مقال

[(۲)] اصل: گون

[(۳)] اصل: سلطان نشان.

[(۴)] اصل: شافعی بسیار بود

[(۵)] در یک نسخه ماخذ مط: حاجبی نبود. دز دیگر:

حاجتی نبود مخالف هرگز این معنی بدان [(۶)] اصل: از خلاف.

[(۷)] مط: ورنه این کردی و نی این جهان خود بگذرد.

[(۸)] اصل: زان در بدین زیردران.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۴

باز طلبید و تشریف فرستاد، و از نیشاپور بحضرت باز آمد.

قطعه

جلال حضرتکم غوثنا و انت غیاث بیمن عهدک یتیسر امرنا المکثاث [(۱)]

غیاث خلق توئی پس کجا برند نفیر [(۲)] از صولت فلک پیر و دولت احداث

ز خسروان جهان در جهان توئی که تراست ز جد و عم و پدر سلطنت زحق [(۳)] میراث

ز عالمان جهان نیز [(۴)] هم منم که مراست دعوات ارث [(۵)] ز اجداد خفته در اجداث

چو بر منابر اسلام خوانده ایم ترا هزار بار فزون، کای بفضل و عدل غیاث

ایا غیاث لدنیا و دیننا فاغث [(۶)] یغثک من هو غوث العباد یوم یغاث

همیشه خانه دنیا و سقف گردون راز عدل و فضل تو بادا نهاد اساس و اثاث [(۷)]

دعای دولت تو فرض بر قوی و ضعیف ثنای حضرت تو قرض بر ذکور و اناث ثقات چنین روایت کرده‌اند: که سلطان غیاث الدین
 در اول جوانی معاشر عظیم بود و شکار دوست، و از حضرت [(۸)] فیروز کوه، که دار الملکک او بود تا بشهر داور که دار الملکک
 زمستانی [او] بود، هیچ آفریده را مجال نبود که شکار کردی، و میان آن دو شهر چهل فرسنگ بود، هر فرسنگی بمیری [(۹)]

فرموده بود تا بر آورده بودند، و در زمین داور باغی ساخته بود، آنرا باغ ارم نام نهاده، و الحق در (میان) دنیا مثل نزهت و طراوت آن باغ، هیچ پادشاه [(۱۰)] را نبود، و طول او بقدر دو میدان وار زیادت بود، و جمله چمنهای [(۱۱)] آن بدرخت [(۱۲)] صنوبر و ابله و انواع ریاحین آراسته، و سلطان فرموده بود: تا در حوالی [(۱۳)] باغ میدانی ساخته بودند، طول و عرضی آن میدان مثل طول و عرض آن باغ بود، و هر سال یک کرت فرمان دادی تا زیادت از پنجاه و شست فرسنگ (از شکاریان) بره کشیدندی، و مدت یک ماه بایستی

[(۱)] اصل:

بیمن تیسرا مسرتا الملائث

؟ در یکی از مآخذ مط: المکنث اما مکنث متن ممکن است از ماده مکث عربی باشد.

[(۲)] اصل: بغیر. مط: نفیر

[(۳)] مط: بحق

[(۴)] مط: جهان پیرهم منم

[(۵)] مط: دعا بارث اما اجداث درین بیت جمع جدث بمعنی قبر است (المنجد)

[(۶)] اصل:

ایا غیث الدنيا و دیننا فاغث یغیث من هو غیث العباد یوم یغاث.

[(۷)] مط:

ز فضل و عدل تو بادا شها اساس و اثاث [(۸)] اصل:

عظیم بود و شکار گرفتن حضرت فیروز کوه.

[(۹)] مط: فرسنگی را میلی فرموده

[(۱۰)] مط:

هیچ پادشاهی را

[(۱۱)] مط: چشمهای آن

[(۱۲)] مط: بدرختان صنوبر

[(۱۳)] مط: در جوار باغ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۵

تا هر دو سر برهه شکار [(۱)] بهم پیوستی، زیادت از ده [(۲)] هزار شکاری از وحوش و بهایم و سباع از همه اجناس دران میدان آوردندی، در روز شکار سلطان بر قصر باغ برآمدی، و مجلس بزم مهیا فرمودی و بندگان و ملوک یگان یگان سواره در (ان) میدان برفتندی [(۳)] و شکار میکردند (ی) بنظر مبارک او طاب ثراه [(۴)].

وقتی خواست تا در (ان) صحرا بشکار رود، فخر الدین مبارکشاه [(۵)] بر پای خواست، و این رباعی میگفت [(۶)]، سلطان عزیمت شکار فسخ کرد و بعشرت مشغول شد، و آن رباعی اینست، بیت:

اندر می و معشوق و نگار آویزی به زان باشد که در شکار آویزی

آهوی بهشتی چو بدام تو درست اندر بز کوهی بچه کار آویزی؟ حق تعالی ازیشان عفو گرداناد [(۷)]، و رحمت خود نثار روح ایشان کناد [(۸)] (و سلطان اسلام ناصر الدنيا و الدین را در مسند سلطنت باقی و پاینده دارد) ثقات [طیب الله ثراهم] چنین روایت

میکنند [(۹)] که چون سلطان غیاث الدین طاب مرقده از شراب توبه کرد، و به صفوت [(۱۰)] و احسان مشغول شد در عهدی که سلطانشاه خوارزمشاه لشکر خطا، بخراسان آورد و (به) مرو تختگاه ساخت، (و) سر حد (های ممالک) غور را زحمت دادن گرفت، لشکر خود را بدخانه شیر سرخس آورد [ه] و رسولی بخدمت سلطان غیاث الدین فرستاد و ملتسمات نمود، سلطان فرمود: که بجهت آن رسول جشنی ساختند، و مجلس عشرت بیاراستند [(۱۱)] و ملوک و امراء غور را شراب دادند و رسول را اعزاز فرمود و شراب داد ۰ تا در حال مستی، مزاج سلطان شاه را از فرستاده او معلوم کند [(۱۲)] و بجهت خاصه سلطان غیاث الدین آب انار شیرین در صراحی کردند، و چون دور [(۱۳)] معهود بسطان میرسید، از آن آب انار در پیاله [(۱۴)] خاص میریختند

[(۱)] مط: تا هر دو سر بره نرگ شکار بهم پیوستی. راورتی: ترگاه بهم پیوستی. اصل: مانند متن

[(۲)] اصل: دو هزار

[(۳)] اصل: میرفتند

[(۴)] برای شرح باغ ارم زمینداور (ر: ۳۲)

[(۵)] ر: ۶۳

[(۶)] مط: بگفت

[(۷)] مط: کناد

[(۸)] مط: گرداناد

[(۹)] مط: کرده اند

[(۱۰)] اصل: بصوت.

[(۱۱)] مط:

مهیا کردند

[(۱۲)] مط: شود

[(۱۳)] اصل: در معهود

[(۱۴)] مط: در جام.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۶

و بسطان میدادند، چون رسول سلطانشاه را قوت حرارت شراب دریافت بر سر زانو شد، و از مطربان این رباعی را درخواست [(۱)].
(بیت)

زان شیر که با شیر دهانه است [(۲)] مقیم شیران جهان ازو هراسند عظیم

ای شیر تو، یعنی سر و دندان بنمای [(۳)] کین ها همه در دهان شیرند زبیم چون رسول این بیت باز خواست و مطرب در نوا شد [

(۴)] و به رود بزد گونه [(۵)] سلطان غیاث الدین طاب ثراه متغیر گشت و ملوک غور از جای (به) شدند، خواجه صفی الدین

(محمود) از سران وزراء درگاه بود، و در ظرافت و طراوت [(۶)] آیتی و طبع نظم داشت و شعر نیکو گفتی، بر پای خاست و روی

بر زمین نهاد، و در جواب رسول این بیت از مطرب بخواست [(۷)]:

بیت

آن روز که ما رایت کین افزیموز دشمن مملکت جهان پردازیم

شیری ز دهانه گر نماید دندان دندانش بگزرز در دهان اندازیم سلطان غیاث الدین طاب ثراه بغایت خوش طبع گشت و او را بانعام

وافر و تشریفات گرانمایه مخصوص گردانید و جمله ملوک او را بنواختند، [که] حق تعالی بر همه رحمت کند، و همه را غریق مغفرت گرداند.

(و سلطان اسلام و پادشاه هفت اقلیم شاهنشاه معظم، مولی ملوک الترك و العجم، ناصر الدنیا و الدین، علاء الاسلام و المسلمین، مغیث الملوک و السلاطین الحامی لبلاد الله، الراعی لعباد الله، المؤید من السماء، المظفر علی صنوف الاعداء، ذی الامان لاهل الایمان، وارث ملک سلیمان ابو المظفر محمود بن السلطان (التمش) قسیم امیر المؤمنین را در پادشاهی و جهان پناهی، سالهای بسیار و قرنهای بی شمار باقی و پاینده دارد، بحق محمد و آله اجمعین و سلم تسلیمات کثیرا کثیرا).

[۱] مط: و از مطرب این رباعی درخواست، رسول سلطانشاه گوید

[۲] مط: دهانه است. در یکی از مأخذهای مط: باس. پ:

زان شیر که در با پس دهانست مقیم.

اصل:

زان شیر که باش او دهانست؟

ظاهر است که تمام ضبطهای نسخ مغلوپاند، چون شیر دهانه سرخس قبلا مذکور افتاده، پس قرار متن تصحیح شد.

[۳] مط:

ای شیر تو از دهانه دندان بنمای.

پ: کذا

[۴] مط: در نوا آورد

[۵] مط: لون سلطان

[۶] مط: در لطافت و ظرافت

[۷] مط: باز خواست.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۷

السلطان المعظم غیاث الدنیا و الدین (ابو الفتح) محمد (بن) سام [قسیم امیر المؤمنین] [دائر] اولاد او:

ملکه معظمه جلال الدنیا و الدین [۱] [طاب ثراها]. سلطان غیاث الدین محمود [۲] وزراء (که دست سلطان بوده‌اند):

شمس الملک عبد الجبار گیلانی [۳]. فخر الملک شرف الدین فروری [۴] مجد [۵] الملک دیوشاهی داری عین الملک

سوریانی [۶]. ظهیر الملک عبد الله سنجری.

جلال الدین دیوشاری [۷].

دار الملک او: تابستان: حضرت فیروز کوه [۸]. دار الملک زمستان:

بلاد داور. اعلام و رایات خلیفتی: (سیاه میمنه، لعل میسره).

(توقیع میمون او: حسبی الله وحده).

قضات ممالک او: قاضی القضاء معز الدین الهروی [۹]. قاضی شهاب الدین خرمابادی [۱۰] (رحمه الله).

[۱] اصل: الملک جلال الدین و الدنیا. مط: ملکه معظمه جلال الدین. راورتنی: مانند متن.

[۲] مط: این نام ندارد

[۳] مط: شمس الدین عبد الجبار کیدانی. راورتی: شمس الملک عبد الجبار کیدانی. اصل شمس الملک گیلانی

[۴] مط: فخر الملک شرف اشرف سوریانی.

راورتی: فخر الملک شرف الدین واداری (فرداری).

[۵] اصل: محمد الملک. مط: مجد الملک دیوشاهی داری. راورتی: مجد الملک خواجه شفیع الدین

[۶] اصل: شقوریانی. مط: تنها عین الملک. راورتی: سورانی (سوریانی)

[۷] مط: فقط جلال الدین. راورتی: دیوشاری (دیوشاهی) اختلاف نسخ در نسبت‌های وزیران عینا نگاشته شد. در نسبت شخص

اول گیلانی منسوب باشد به گیلان نواحی غزنه که اکنون هم موجود است، نسبت شخص دوم احتمال دارد قزرداری باشد منسوب به قزرداری (قصدار) و خضدار کنونی بلوچستان.

اما صحیح کلمات دیوشاهی داری؟ و دیوشاری را ربوشاری توان گفت، منسوب به ربوشاران که ناحیتی بزرگ بود از غرjestان گوزگان و بعضی از آبهای مرو ازین ناحیت رود (حدود العالم ۵۹).

اما سوریانی منسوب باشد به سوری و زوری کنونی که یکی از قبایل معروف افغانی غور است و اکنون هم بنام زوری در غور علیا سکونت دارند

[۸] اصل: دار الملک بامیان حضرت فیروزکوه

[۹] اصل: کمال الدین هروی. یکی از مأخذ مط: یزدی

[۱۰] مط: سرداری. یکی از مأخذ مط: حرمابادی. راورتی. حرماوادی، حرمابادی.

پ: خیرآبادی. اصل: هرمابادی. حرماباد: شهر نیک بود در عراق عجم و اکنون خرابست (نزهد القلوب ۷۸).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۸

مدت ملک (میمون) او: چهل و یک سال [(۱)] بود.

ملوک و سلاطین که از دست او بوده‌اند [(۲)]:

سلطان شمس الدین محمد مسعود سیستانی. ملک تاج الدین [(۳)] حرب محمد سیستانی. ملک ضیاء الدین در غور. ملک تاج

الدین حربی. سلطان بهاء الدین محمد سام. ملک نصر الدین غازی بن قره ارسلان [(۴)]، ملک تاج الدین زنگی مسعود بامیانی.

ملک قطب الدین یوسف تمرانی. ملک ناصر الدین سوری مادینی. ملک شاه و خشی. ملک تاج الدین مکران. ملک سیف الدین

مسعود تمران [(۵)].

فتوحات

فتح ملک هرات، فتح قماح، فتح داور، فتح فارس، فتح کالیور، فتح فروار، فتح سیف برد، فتح غرستان، فتح طالقان، فتح حزدوان،

فتح جروم

[(۱)] مط: ۴۱ سال. یکی از مأخذ مط: ۴۳ سال

[(۲)] اصل: دایره ملوک و اقبای او.

[(۳)] در اصل این نام مکرر است

[(۴)] اصل: مره ارسلان.

[(۵)] این نامها در نسخ بصور مختلف آمده، متن اصل قرار فوق است. اما متن مط چنین است: سلطان شمس الدین مسعود بامیانی.

سلطان شهاب الدین محمد سام اخوه بغزنین. سلطان بهاء الدین بامیانی. ملک تاج الدین حرب محمد سیستانی بن ارسلان ملک ناصر الدین غازی، ملک قطب الدین یوسف تمرانی.

ملک تاج الدین زنگی مسعود بامیانی. ملک ضیاء الدین غوری. ملک تاج الدین تمرانی.

ملک بدر الدین علی گیلانی. ملک ناصر الدین سوری مادینی. ملک ناصر الدین تمرانی.

ملکشاه و خشی. ملک تاج الدین مکران. ملک مؤید الدین مسعود تمرانی. در یکی از ماخذ مط: شمس الدین محمد مسعود بامیانی: مبارز الدین سام محمد بامیانی. ملک بهاء الدین حرب محمد سیستانی: ملک تاج الدین تمران: ملک تاج الدین غور: سلطان بهاء الدین محمد سام.

ملک نصر الدین غازی پسر ارسلان. ملک تاج الدین زنگی مسعود بامیانی: ملک قطب الدین یوسف نهرانی: ملک ناصر الدین سور مادینی: ملک شاه و خشی: ملک تاج الدین مکران.

مؤید الدین مسعود تمران اما اسامی سلاطین و ملوک در ترجمه راورتی چنین است: سلطان معز الدین محمد سام اخوه بملک غزنین، سلطان شمس الدین محمد سام بامیانی: ملک تاج الدین محمد حرب سجستانی: ملک ناصر الدین ابی غازی بن قزل ارسلان. ملک تاج الدین محمد تمرانی.

ملک تاج الدین زنگی بن مسعود بامیانی: ملک قطب الدین یوسف تمرانی، ملک ضیاء الدین محمد در غور ملک ناصر الدین بن سوری مادینی ملک بدر الدین علی کیدانی: ملک شاه و خشی (وخش بدخشان) ملک ناصر الدین تمرانی. ملک تاج الدین مکران. ملک مؤید الدین مسعود تمرانی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۶۹

فتح تکناباد، فتح نیشاپور، فتح لوهور، فتح و کشتن خسرو ملتان؟ فتح سلطان شاه فتح مرو الرود، فتح پنجده، فتح فاریاب، فتح خجند، فتح نیمروز، فتح سجستان، فتح فوشنج، فتح ردبل (زابل) فتح کابل، فتح غزنین، فتح بهاء الدین طغرل هرات [(۱)].

الثامن عشر الملك الحاجي علاء الدين محمد بن ابی علی بن الحسن الشنسی [(۲)]

ملک علاء الدین پسر ملک شجاع الدین ابی علی بود، پسر عم هر دو سلطانان غیاث الدین و معز الدین، و از هر دو برادر بزرگتر بود و هم حاجی و هم غازی بودند [(۳)]، و هر دو سلطان او را در مخاطبه بلفظ خداوند یاد فرمودندی، و دختر سلطان غیاث الدین که ماه ملک نام بود و بلقب جلال (الدین و الدین) و از دختر سلطان علاء الدین جهانسوز بود، در حباله او بود، و آن دختر پادشاهزاده بس بزرگ بود و قرآن مجید محفوظ او بود [(۴)] و اخبار شهادت [(۵)] یاد داشت و خطش چون در شاهوار بود، و در هر سال یک کرت دو رکعت نماز گزاردی (و) تمام قرآن در آن دو رکعت ختم کردی، و از دنیا همچنان بکر رفت، بسبب آنچه پیش از وی ملک ضیاء الدین کنیزک [(۶)] ترک داشت، که مادر پسر او (بود) مگر او را عقده بود [(۷)]، برین ملکه قادر نشد، و آن ملکه در جمال و عفت و زهاد (ت) در همه دنیا (خود را) مثل نداشت و والده این کاتب با او هم شیر و هم مکتب بود، و این داعی را آن ملکه در حجر عنایت و حرم عصمت خود پرورده بود

[(۱)] مط: بلاد هرات، قماج، داور، فارس، کالیوان بنوار، سیفروود غزستان، طالقان، خزروان، خروم، یکنباد، کابل، عراق، فوشنج، غزنین، سجستان نیمروز، میمند، فاریاب، سجده، مرو الرود، سلطان شاه (؟) و هور، مرو ملکه (؟) نشاپور ولسی. ترجمه راورتی: بلاد هرات، قماج، داور، فارس، کالیون، فیوار، سیفروود غرستان، تالقان، جزروان، جروم، تگین آباد، کابل: اغراق (عراق) فتح بر بهاء الدین طغرل هرات، غزنین، فوشنج، سجستان، نیمروز، میمند (مهند) فاریاب، پنجده، مرو الرود.

فتوحات بر سلطان‌شاه، لاهور، مرو ملکه (؟) نیشاپور، نسا. راجع بشرح و تصحیح برخی ازین نامها که مورد تدقیق است، به تعلیقات آخر کتاب رجوع شود (ر: ۳۳)

[(۲)] مط: بن ابی علی بن الحسین. راورتی: ملک الحاجی علاء الدین محمد بن ملک شجاع الدین ابی علی بن عز الدین الحسین بن الحسین شنسبی

[(۳)] مط: و هم حاجی بود و هم غازی.

[(۴)] مط: محفوظ داشت

[(۵)] اصل: اخبار شهاب الدین

[(۶)] مط: کنیز کی ترکی

[(۷)] مط: عقده کرده بود بدین ملکه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۰

و تا اوان بلوغ، بخدمت بارگاه (و حرم) او بود، و احوال [(۱)] این داعی و اجداد (مادری) همه بخدمت درگاه او، و درگاه پدر او [(۲)] مخصوص بودند و آثار عطوفت او در ذمه این ضعیف بسیار بود [(۳)] جزاها الله خیرا. شهادت [(۴)] و فوت او حادثه کفار ببلاد عراق بود، رحمه الله علیها (رحمة واسعة) و در عهد (حیات) سلطان غیاث الدین، از خطه غور و خطه بست و وجیر و گرمسیر و درمشان و روزگان [(۵)] و غزنین، اقطاع ملک علاء الدین بود، و در مصافی که سلطان علاء الدین و غیاث الدین و معز الدین، با پتهورارای [(۶)] اجمیر حرب کرد و شکسته شد، او در خدمت سلطان غازی بود و دران سفر خدمتهای پسندیده بجای آورده بود. چون سلطانان غور بخراسان رفتند و نیشاپور فتح شد، او را بملک نیشاپور نصب کردند، و مدتی در شهر نیشاپور بود [(۷)] و با خلق طریق عدل و احسان مسلوک داشت و چون سلطان محمد خوارزمشاه (از خوارزم) بدر نیشاپور آمد مدتی نیشاپور را نگاه داشت و به آخر صلح کردند و نیشاپور بسطان محمد خوارزمشاه تسلیم نمود [(۸)] و بطرف غور باز آمد. چون سلطان غیاث الدین برحمت حق پیوست، سلطان (غازی) معز الدین تخت فیروز کوه و ممالک غور و غرستان [(۹)] و زمین داور او را داد، و خطاب او در خطبه، ملک علاء الدین شد، و پیش ازین (او را) ملک ضیاء الدین در غور گفتندی، و مدت چهار سال ملک فیروز کوه و ممالک غور و غرستان [(۹)] او داشت، و در سال سنه احدی و ستمائۀ که سلطان غازی معز الدین لشکر بطرف خوارزم برد، ملک علاء الدین از غور لشکر بطرف

[(۱)] مط: اخوان

[(۲)] مط: هم بخدمت او و درگاه بدر او

[(۳)] مط: است

[(۴)] مط: جزاها الله عنا و عن المسلمین خیرا، و آخر شهادت و فوت او در حادثه.

[(۵)] اصل: بست و [؟] و بلاد گرمسیر و درمشان و آورکان و غزنین. مط: بست و بلاد گرمسیر و درمشان و اورکان و غزنین.

پ: ارکان. طوری که گذشت و جیر همین اجرستان، موجود است و آورکان هم عبارت از (روزگان یا ارزگان) سمت شمالی قندهار مقارن صفحات غور است و اکنون هم همین نام دارد. اما نام درمشان هم تاکنون زنده است بطرف شمال غربی قندهار مربوط به نواح غور و زمین داور. حدود العالم گوید که درمشان دو ناحیتست یکی از بست و دیگر از گوزگانان، که در این جا مقصد درمشان بست خواهد بود

[(۶)] مط: پتهورای اجمیر. پ: پتورا ناچمیر. اصل:

پتهورارای. املائی این نام در تاج المآثر حسن نظامی نشاپوری رای پتهورا است. اما در کتب هندی بریتھوی راج Prithwi-Raj

است (ص ۱۲۵ کتاب انگلیسی پتهان) در صولت افغانی پرتھی راج (ص ۴۳)

[۷] مط: بیود.

[۸] مط: کرد.

[۹] مط: غزستان، غرجستان.

پ: غرستان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۱

ملحدستان و قهستان برد، و بدر شهر قاین رفت و بطرف جناباد قهستان کشید و قلعه کاخ جناباد فتح کرد و غزو بسیار و جهاد بی‌شمار بجای آورد و بغور باز آمد. چون سلطان غازی معز الدین شهادت یافت، سلطان غیاث الدین محمود (بن) محمد سام از بست که اقطاع او بود بزمین داور آمد و ملوک و امراء غور بخدمت (سلطان) محمود طاب ثراه پیوستند و روی بحضرت فیروز کوه نهاد [ند] ملک علاء الدین از فیروز کوه به غرستان [۱] آمد، و چون به سر پل مرغاب رسید، سپهسالار حسن عبد الملک در عقب او برسد، و او را باز گردانید و بفرمان محمود او را در قلعه اشیار غرستان [۱] محبوس گردانید چون محمود شهادت یافت و ملک غور به سلطان علاء الدین اتسز حسین [۲] رسید، ملک علاء الدین را از قلعه اشیار [غرستان] مخلص گردانید، و بفیروز کوه آورد، و (او را) اعزاز فرمود، تا او سپهسالار عمر سلیمان را بجهت خون پسر خود (ملک رکن الدین محمود) بکشت، و (سبب آن بود که چون) ملک علاء الدین در عهد محمود سام [چون] گرفتار شد، پسرش ملک رکن الدین ایرانشاه [۳] محمود علیه الرحمه بطرف غزنین رفت، و او پادشاهزاده بس بزرگ بود و فضل (بسیار و علم) و عقل بکمال داشت و بشهامت و جلادت موصوف بود، از غزنین بطرف گرمسیر آمد و از آنجا بغور رفت و خلق کشی [۴] که متمردان غور ایشان بودند، بقدر پنجاه (هزار) مرد، با او جمع شدند، و غیاث الدین محمود از فیروز کوه با مقدار پانصد سوار قلب و پیاده دو سه هزار بیرون آمد، و میان ایشان مصاف شد و هزیمت بر غوریان افتاد و ملک رکن الدین به هزیمت بغزنین [باز] رفت، و باز بطرف گرمسیر آمد و خداوند زاده سیف الدین تمرانی او را بگرفت و بخدمت سلطان محمود آورد، سلطان او را در وثاق امیر حاجب عمر سلیمان محبوس فرمود و روزی که سلطان شهادت یافت، بندگان ترک محمود غوغا کردند، و یکی را که

[۱] مط: غرستان، غرجستان

[۲] مط: اتسر

[۳] اصل: او برانشاه

[۴] کذا. اکنون کسی گویند که در چخچران مربوط هرات واقع است: در جای دیگر این کتاب کسی و کشی هر دو وارد است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۲

نام او امیر منکورس زرد [۱] بود بفرمودند، تا ملک رکن الدین محمود را شهید کرد.

کاتب این حروف چنین (می) گوید: که من در سن هژده سالگی بودم، در شهور سنه سبع و ستمائنه، بر در سرای سلطان، در حضرت فیروز کوه، چنانچه کار جوانان باشد، بنظاره استاده بودم، که امیر منکورس زرد سوار بیامد و توبره خونچکان در دست آویخته سر ملک رکن الدین (طاب ثراه) دران توبره نهاده بود، بسرای سلطان در رفت [۲]. عفا الله عنهم.

بسر غرض باز آئیم: در عهد سلطان علاء الدین اتسز [۳] حسین چون علاء الدین محمود فرصتی یافت، امیر عمر سلیمان را بگرفت که در خون پسر من توسعی نمودی و او را شهید کرد در شب. بامداد چون علاء الدین اتسز [۳] را معلوم شد، و امراء

غور مستغاث کردند، علاء الدین اتسز فرمان داد: تا ملک علاء الدین محمد را کورت دوم به قلعه بلروان غرستان [(۴)] حبس کردند علیه الرحمه. باقی خبر او در اواخر این طبقه گفته شود، که چون کورت دوم بتخت فیروز کوه آمد حال او بکجا رسید. و الله اعلم باحوالهم و السلام.

التاسع عشر السلطان غياث الدين محمود بن محمد سام الشنسی [(۵)] (نغمه الله برحمته)

سلطان غياث الدين محمود، بن سلطان غياث الدين محمد سام طاب ثراهما پادشاه نیکو اخلاق و معاشر [(۶)] و طیب و عیش بر طبیعت او غالب بود، چون سلطان غياث الدين محمد سام (پدرش) برحمت حق پیوست او را طمع آن بود: که عمش سلطان معز الدین غازی [(۷)]، تخت پدر بدو سپارد

[(۱)] اصل: ملکورش. مط: منکوزرد بود. بفرستادند. پ: منکورس زردیو. متن راورتی:

منگبرس زرد. در نسخ وی: منگورش، منکورس، منکوش، کلمه ما بعد: زرد، زود، زود سوار

[(۲)] مط: درون رفت

[(۳)] مط: اتسر. پ: عنبر

[(۴)] مط: بلروان غرستان. راورتی:

غزجستان. اصل: بلوران غرستان. پ: کذا.

[(۵)] راورتی: سلطان غياث الدين محمود بن غياث الدين محمد بن بهاء الدين سام شنسی.

گزیده: محمود بن محمد بن سام بن حسین

[(۶)] مط: و معاشرت و طیب.

[(۷)] مط: عمش سلطان غازی معز الدین تخت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۳

فاما آن توقع (او) بوفانه پیوست، و تخت فیروز کوه بملک علاء الدین [(۱)] در غور داد، که دختر سلطان غياث الدين در حباله او بود، و بلاد بست و فراه [(۲)] و اسفزار به سلطان غياث الدين محمود (داد و در سالی که سلطان غازی لشکر بخوارزم برد، غياث الدين محمود) لشکر بست و فراه [(۲)] و اسفزار بطرف خراسان برد، و تا بدر مرو شاهجان رفت، و دران سفر آثار بسیار نمود، چون سلطان غازی معز الدنيا شهادت یافت، غياث الدين محمود از بست عزیمت فیروز کوه کرد، و چون به زمین داور رسید، امراء خلیج گرمسیر با حشم بسیار بخدمت او پیوستند، و امراء غور، جمله استقبال نمودند و در شهر سنه اثنین و ستمائۀ بفیروز [ه] کوه آمد، و تخت غور او را مسلم شد و ممالک پدر در تصرف آورد. ملک علاء الدین از فیروز کوه بطرف غرستان [(۳)] رفت و آنجا گرفتار آمد [(۴)] و بقلعه اشیار او را محبوس کردند [(۵)]، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است. و چون اطراف مملکت [(۶)] غور: چون غرستان [(۳)] و طالقان و گرزوان [(۷)] و بلاد قادس و گرمسیر (تمام) در ضبط و تصرف بندگان او آمد، سلطان تاج الدین یلدوز [(۸)] و سلطان قطب الدین ایبک و دیگر ملوک و امراء [ترک] که بندگان معزی [(۹)] بودند، هر یک معروفی بخدمت درگاه او فرستادند، و از وی خطوط عتق و مثال ملک غزنین و هندوستان التماس نمودند. برای سلطان تاج الدین یلدوز، چتر و مثال فرستاد، تا ممالک غزنین [(۱۰)] در تصرف آورد، و چون سلطان قطب الدین بغزنین آمد و نظام الدین محمد را بفیروز کوه فرستاد، در سال سنه خمس و ستمائۀ او را چتر لعل فرمود و مثال ممالک غور و غزنین و هندوستان داد [(۱۱)]، و جمله ملوک غور و غزنین و هندوستان خطبه (وسکه) بنام او کردند. چون وارث ملک (پدر و) عم او بود جمله ملوک و سلاطین (آن ممالک) حضرت او را

تعظیم کردند، و مطاوعت نمودند.

[(۱)] اصل: دژغور.

[(۲)] مط: فسره

[(۳)] مط: غزستان، غرجستان.

[(۴)] مط: شد.

[(۵)] مط: اشیار محبوس گشت

[(۶)] مط: ممالک

[(۷)] اصل: کدروان. مط:

کرزوان. راورتنی: گذروان. اصل آن گرزوان است که بقول حدود العالم جای ملوک گوزگانان آنجا بود، و اکنون گرزویان گویند

[(۸)] مط: یلدز

[(۹)] مط: معز الدین

[(۱۰)] مط: فرستاد بممالک غزنین و چون در

[(۱۱)] مط: او را چتر و مثال فرستاد بملک هندوستان و جمله.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۴

چون یک سال از ملک او بگذشت، ملک رکن الدین ایرانشاه محمود پسر ملک علاء الدین از غزنین بطرف غور آمد چنانچه پیش ازین تحریر یافته است. سلطان غیاث الدین محمود از فیروز کوه بیرون آمد، و او را منهزم گردانید و بقدر پنج هزار مرد غوری را بر زمینداور زدند، بعد از مدت دو سال و نیم [(۱)] سلطان علاء الدین آتسز [(۲)] حسین که پسر عم پدرش بود، از بلاد بامیان به خوارزم آمد [(۳)] و از خدمت سلطان محمد خوارزمشاه استمداد نمود بجهت ضبط ممالک غور. ملک الجبال الغ خان [(۴)] ابی محمد و ملک شمس الدین آتسز [(۲)] حاجب که از ملوک بزرگ ترکان خوارزمشاهی بودند با لشکر (های) بلخ و مرو و سرخس و رودبار نامزد (مدد) او شدند (و) از راه طالقان عزیمت غور کرد، سلطان غیاث الدین محمود از فیروز کوه لشکر بیرون آورد بحدود میمنه [(۵)] و فاریاب بموضعی که آنرا سالوره [(۶)] گویند میان ایشان مصاف شد، حق تعالی سلطان محمود را نصرت بخشید و علاء الدین آتسز و ملوک خوارزمشاه [(۷)] و لشکر خراسان منهزم شدند، و چون از ملک او چهار سال گذشت، ملک علاء الدین علی شاه پسر سلطان تکش خوارزمشاه از خدمت برادر خود، به سلطان محمود پناه جست، (چون) سلطان محمود خوارزمشاه [(۸)] را معلوم شد، معارف بفیروز کوه فرستاد و در عهد حیات سلطان غازی معز الدین [محمد] میان محمود (بن) محمد سام، و میان (محمد) تکش خوارزمشاه عهده بود: که میان جانبین موافقت و موافقت باشد و با یک دیگر خصم نباشند [(۹)] و درین وقت نسخه آن عهدنامه بفرستاد و دو التماس نمود: که علی شاه چون خصم ملک منست او را نباید گرفت. سلطان محمود بحکم آن عهدنامه [علی شاه خصم] او را بگرفت

[(۱)] مط: دو نیم سال.

[(۲)] مط: اتسر بن حسین. راورتنی: اتسز

[(۳)] مط: رفت

[(۴)] مط: الف خان ای محمد.

راورتنی: لغ‌خان ابی محمد. اصل: الغ‌خان ای محمد

[۵] در اصل و مط و پ: میمند که همین میمنه موجوده است، و املائی قدیم آن چنین است و میمند (میوند) معروف که دودمان میمندیان محمودی از آن برآمدند نزدیک قندهار است. در نسخ راورتنی عوض فاریاب: فاراو، فاراب باریاب، که اصح آن فاریاب است.

[۶] مط: اسلور. راورتنی: سال اوره، اسلوره. پ: سرور

[۷] مط: خوارزمشاهی.

[۸] مط: چون سلطان تکش خوارزمشاه را معلوم شد.

[۹] مط: و با خصم یک دیگر خصم باشند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۵

و در قصریکه آنرا بر کوشک [۱] قصر گویند سلطانرا محبوس کرد، و آن قصر عمارتست، که در هیچ ملک و حضرت، مثل آن به ارتفاع و تدویر و ارکان و منظرها و رواقات و شرفات هیچ مهندسی نشان نداده است و بر بالای قصر پنج کنگره زرین (مرصع) نهاده‌اند، هر یک در ارتفاع سه گز و چیزی، و در عرض دو گز، و دو همای زرین (هر یک بمقدار شتر بزرگ نهاده، آن شرفات زرین و هما) سلطان غازی معز الدین از فتح اجمیر بوجه خدمتی و تحفه بحضرت سلطان غیاث الدین محمد سام فرستاده بود با بسیار تحف دیگر، چنانچه حلقه زرین (با زنجیر زرین و خربزه) [۲] که دایره او پنج (گز) در پنج گز بود و (دو) کوس زرین که بر گردون آوردند (و) سلطان غیاث الدین آن حلقه و زنجیر و خربزه [را] (در پیش طاق مسجد جامع فیروز کوه بفرمود تا بیاویختند و چون مسجد جامع را سیل خراب کرد، آن کوس و حلقه و زنجیر و خربزه را به) شهر هرات فرستاد [ند] تا مسجد [جامع] هرات را بعد از آنچه بسوخته بود از آن وجوه عمارت کردند تقبل الله منهم.

سلطان غیاث الدین محمود، پادشاه بس کریم و حلیم و باذل و عادل بود چون بتخت نشست، در خزینه [۳] پدر بکشاد، و آن خزینه همچنان بر قرار بود و سلطان معز الدین بران [۴] خزینه هیچ تعلق نکرده بود [چون] چنان تقریر کردند: که زرین چهار صد شتر وار بود، که هشتصد صندوق باشد و الله اعلم.

و جامهای ثقال [۵] و ظرایف و مرصعینه بدین [۶] قیاس و اجناس دیگر، از هر باب جمله را در خرج آورد، و در عهد دولت او در [۷]، نصر و جامه و ادیم و اجناس دیگر بواسطه بذل و احسان [۸] او ارزان شد و بندگان ترک

[۱] مط: آنرا بزکوشک (نرکوشک) سلطان گویند بفیروز کوه محبوس کرد و آن راورتنی: بزکوشک سلطان.

پ: ایر کوشک. در اصل برکوشک است که بصحت اقربست برای شرح آن (ر: ۳۴) تعلیقات آخر کتاب.

[۲] تمام نسخ مط: جریره اصل حریره بدون نقاط. راورتنی: خربزه، خربزه وی گویند که این خربزه بشکل کوس بود در عربی جریره بمعنی بزه و گناه است و حریره هم خوراکیست که یکی در این جا راست نمی‌آید، در تاریخ فخر الدین مبارکشاه که سردینس راس طبع کرده، در همین مورد چهار خربزه که هر یکی وزن سه صد من داشته ذکر شده‌اند (ص ۲۲) و گویند که نقارهای بزرگ بشکل خربزه بوده است (ایلیوت ۲: ۶۶۷)

[۳] مط: خزانه پدر

[۴] مط: بدان

[۵] اصل: یفال

[۶] مط: مرصعیه برین

[(۷)] مط: اوزرو جامه و ادیم و ... نضر بمعنی زر خالص است.

[(۸)] مط: و انعام او.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۶

بسیار خرید و همه را اعزاز [(۱)] کرد، و با ثروت و نعمت گردانید، و مدام انعام و عطای او بخلق واصل میشد، تا روزی از روزها در سال دوم از ملک او پسر عم [(۲)] او که خواهرزاده سلطا [نا] ن بود، ملک تاج الدین (چون) برحمت حق پیوست، و از وی وارثی نمانده بود، اموال و خزاین او از نقود و زرینه و سیمینه مالی وافر، بخدمت سلطان آوردند، سلطان فرمان داد [(۳)]: تا در بر کوشک [(۴)] که در میان فیروزکوه بود جشنی و مجلس (و) بزمی مهیا کردند و نشاط و عشرت فرمود، از نماز پیشین تا نماز شام [(۵)] تمام آن نقود را از دراهم و دنائیر، چه در بدرها، چه در همیانها بود، جمله به دریچه‌های قصر بیرون ریختند، و هر صنف از اصناف خلق حضرت چون بزم عام و انعام خاص و عام بود، خیل خیل بیای قصر می آمدند، و خود را در نظر او میداشتند، و هر صنف را نصیب کامل می فرمود، و از طبق و صراحی و شمعدان و طشت و آفتابه و نقلدان و حوضک و بارکش و کاسه (و هر جنس همه) زرین و نقره گین، چنانچه در آن بخشش زیاده هزار برده از غلام و کنیزک را از مالکان خود باز خرید [(۶)] و تمام شهر از آن بخشش پر زر شد و آن [(۷)] پادشاه را اخلاق گزیده بسیار بود و صدقات [او و انعامات] و تشریفات (او) باصناف و خلق بسیار واصل شد، و چون قضا و اجل در رسید اسباب ظهور آن حادثه پیدا آمدن [(۸)] گرفت، چون بحکم التماس سلطان (محمود) خوارزمشاه، برادر او علی شاه را بگرفت، و محبوس [و مقید] کرد و چاکران و اتباع علی شاه از عراقیان و خراسانیان و خوارزمیان و ترکان بسیار بودند، و مادر و پسر و حرم با او بودند، جمله (با او) بیعت کردند و چند کرت در خفیه هر کس را از معارف بخدمت سلطان محمود پیغام فرستاد [ند] که توقع از خدمت پادشاه آنست: که ما جمله در خدمت علی شاه به پناه آمده ایم، و خود را در سایه (دولت و) حمایت او انداخته ما را بدست خصم باید که (باز) ندهد، که زینهاری را اسیر کردن و مأخوذ گردانیدن مبارک نباشد، و الا خود را فدا خواهیم کرد، نباید که سلطان را

[(۱)] مط: عزیز داشت.

[(۲)] مط: پسر عمه او. راورتی نیز عمه ترجمه کرده

[(۳)] مط: سلطان فرمود تا بر قصر بر کوشک

[(۴)] پ: بر ندارد

[(۵)] اصل: تا نظام تمام

[(۶)] مط: از خواجگان خود باز خرید

[(۷)] مط: این

[(۸)] مط: پیدا شدن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۷

از ما خوف جان باشد. چون قضاء اجل در رسیده بود، این سخن را که بخدمت سلطان عرضه میداشتند هیچ مفید نه (می) بود و جمعی از ایشان شبها بر کوه آزاد که برابر قصر خوابگاه سلطان بود برآمده بودند و مخفی نشسته و قصر خوابگاه را و راه آن موضع تمام در نظر آورده، تا شب سه شنبه هفتم ماه صفر سنه سبع و ستمائۀ، از آن جماعت چهار تن بر بام قصر سلطان بر آمدند و سلطان را شهید کردند، و هم از راهی که برآمده بودند باز رفتند و از آب فیروزه کوه که پیش قصر می رود عبور کردند و هم بران [(۱)] بلند [ی] برآمدند و فریاد کردند: که (ای) خصمان ملک! ما سلطان را کشتیم برخیزید و ملک طلب کنید! و چون روز شد، شهر درهم

شد و سلطان را دفن کردند هم در قصر، و بعد از آن بهرات نقل کردند و در گازرگاه دفن کردند، پسر بزرگتر سلطانرا که بهاء الدین سام بود بتخت نشانند. و الله اعلم و الصلاة علی محمد و آله و سلم.

العشرون السلطان بهاء الدین سام بن محمود بن محمد سام [(۲)]

سلطان بهاء الدین سام بن سلطان غیاث الدین محمود (بن) محمد سام، بقدر چهارده ساله بود و برادرش ملک شمس الدین (محمد) بقدر ده ساله بود و مادر ایشان دختر ملک تاج الدین تمرانی [(۳)] بود، و دو دختر بودند در حرم هم ازین ملکه، چون سلطان محمود طاب ثراه شهادت یافت، بامداد جمله امراء ترک و غور جمع شدند و بهاء الدین سام را بتخت (ملک) فیروز کوه بنشانند، و ملکه معزیه [(۴)] که مادر بهاء الدین و دیگر فرزندان غیاث الدین (محمود) بود [ند] بندگان ترک [او] را بر کشتن خصمان ملک اغراء کردند و از ان طایفه یکی ملک رکن الدین محمود پسر علاء الدین محمد بن ابی علی بود او را شهید کردند، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است و ملک قطب الدین تمرانی را قید کردند و ملک (شهاب الدین) علی مادینی را که پسر عم سلاطین بود (هم) قید کردند، و امراء ترک و غور (ی) باتفاق پیش تخت کمر بستند و بعد از پنج روز چون متابعان علی شاه دیدند: که شهر

[(۱)] اصل: بدان

[(۲)] مط: کذا. راورتنی: السلطان بهاء الدین سام بن غیاث الدین محمود بن غیاث الدین محمد بن بهاء الدین سام شنسی

[(۳)] مط: تمران

[(۴)] اصل: مغربه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۸

آرام گرفت و علی شاه محبوس ماند، فتنه دیگر را تدبیر کردند و مرد بسیار در صندوقها بنشانند با اسم آنچه [(۱)] خزانه از بیرون (در) شهر می آرند (تا در شهر فتنه دیگر کنند) یکی از میان ایشان که این اندیشه فاسد کرده بودند بیامد و باز گفت. صندوقها را بر در شهر بگرفتند، چهل و پنج مرد ازیشان بدست آمد، سه تن آن بودند، که کشندگان سلطان بودند، علیه الرحمه، هر سه تن را مثله کردند و بکشتند و دو تن را از کوه در انداختند (و چهل کس را در پای پیل انداختند) و بغوغا بکشتند عفا الله عن الجميع. و بعد از ان ملک حسام الدین محمد ابی علی جهان پهلوان، از فیوار و کالیون [(۲)] بخدمت آمد، و چون مدت سه ماه از ملک بهاء الدین سام بگذشت سلطان علاء الدین اتسز [(۳)] حسین بخدمت سلطان محمد خوارزمشاه بود، از خدمت او بجهت ضبط ممالک غور مدد طلبید، ملک خان هرات، که او را در اول عهد (دولت) خوارزمشاه، امین حاجب لقب بود، و او ترک عجمی [(۴)] بود قاتل محمد خرنک، از خراسان نامزد (مدد) [ملک] علاء الدین اتسز [(۳)] [حسین] شد ملک خان با حشم خراسان، بمدد سلطان علاء الدین اتسز عزیمت ضبط فیروز کوه کردند، چون (به) حوالی فیروز کوه رسیدند، ملوک غور و امرا گفتند [(۵)]: که علی شاه را از حبس بیرون باید آورد، و اعزاز تمام واجب داشت، تا با اسم او بعضی لشکر خوارزم بموافقت آن [(۶)] حضرت رغبت نمایند، و او نیز چون خصم برادر است، در موافقت این دولت با لشکر خراسان کار زار کند، علی شاه را مخلص گردانیدند [(۷)]، و امرا را نامزد اطراف شهر کردند، ملک قطب الدین حسین بن علی بن ابی علی، و امیر عثمان خرفش [(۸)] و دیگر امرا با حشم نامزد [سر] کوه میدان شدند و امیر عثمان مرغنی که سر جاندار بود با فوجی از حشم نامزد [سر] کوه آزاد شدند و دیگر امراء چون محمد عبد الله، و غوری سلمنی [(۹)] نامزد دروازه ترائن [(۱۰)] شدند، روز پنجشنبه تمام روز بر اطراف شهر و کوهها جنگ قايم شد

[(۱)] مط: آنکه

[۲] مط: کالیوان

[۳] مط: اتسر. راورتی: اتسر

[۴] مط: ترک شجاع

[۵] مط: و امرای غور تدبیر کردند که

[۶] مط: این

[۷] مط: کردند

[۸] اصل: حرقش، راورتی: جرفش خرفش، حرفش

[۹] مط: عبد الله غوری سلیمان و عمر سلیمان نامزد. در یکی از نسخ: غوری شلمتی یا سلمی.

[۱۰] در یکی از نسخ: ترائینی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۷۹

روز جمعه منتصف جمادی الاولی، سنه سبع و ستمائۀ شهر را بگرفتند، و دولت خاندان محمد سام منقضی شد و امرائی که نامزد سر (های) کوه بودند بسلامت بماندند [(۱)] و علی شاه و ملک حسام الدین محمد بعلی کالیوان، از دروازه ریگ بست بیرون رفتند و هر یک بطرفی عزیمت کردند. حسام الدین به کالیوان رفت و علی شاه بطرف غزنین رفت و سلطان علاء الدین آتسر را بتخت نشانند، و ملک خان بهرات مراجعت کرد. سلطان بهاء الدین سام، و برادر و همشیرگان و والده او با خزاین که موجود بود، و عمه ایشان، ملکه جلالی دختر غیاث الدین محمد سام، که در حباله ملک علاء الدین بود، جمله را با تابوت سلطان غیاث الدین محمود، بطرف خراسان بردند، و تابوت محمود را در گازرگاه بهرات (به) نهادند، و اتباع و عورات و مخدرات و ملکات را بخوارزم نقل کردند، تا بعهد حادثه کفار چین در خوارزم بودند، به نیکو داشت [(۲)] و اعزاز.

روایت چنین کردند [(۳)]: که چون حادثه مغل ظاهر شد، مادر محمد خوارزمشاه آن هر دو شاهزاده را در جیحون خوارزم غرق کرد، رحمهما الله و عفی عنها. و دو دختر غیاث الدین محمود (تا) بتاریخ این طبقات، یکی در بخار است و یکی در بلخ در حباله ملک زاده بلخ پسر الماس حاجب [بود] علیه الرحمۀ و السلام.

الحادی و العشرون علاء الدین آتسر حسین [(۴)]

سلطان علاء الدین آتسر، پسر سلطان علاء الدین (حسین) جهانسوز بود، (و از پدر خرد مانده) و در خدمت (هر دو) سلطان غیاث الدین و معز الدین بزرگ شده بود، و پیشتر ملازمت او (بحضرت) غزنین بود بخدمت معز الدین. راوی چنین روایت کرد [(۵)]: که وقتی معز الدین را عارضه قولنج افتاد، چنانچه امید خلق از حیات او منقطع شد [(۶)]، امراء غور درین کار با هم (در سر) اتفاق کردند: که اگر سلطانرا واقعه فوت، باشد

[(۱)] مط: برفتند و هر یکی بطرفی عزیمت کردند و حسام الدین به کالیوان رفت و علی شاه به غزنین رفت و هر یک بطرفی

عزیمت کردند و سلطان علاء الدین

[(۲)] مط: در نیکو داشت.

[(۳)] مط: و روات چنین نقل کرده‌اند

[(۴)] مط: انسر بن الحسین. راورتی: سلطان علاء الدین آتسر بن سلطان علاء الدین الحسین جهانسوز

[(۵)] مط: کند

[(۶) مط: گشت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۰

سلطان علاء الدین آتسز را بتخت غزنین بنشانند. حق تعالی از داروخانه و اذا مرضت فهو یشفین [(۱)]، شربت صحتی بسطان معز الدین فرستاد و صحت یافت، و منهیان ازین حال و تدبیر بخدمت سلطان آنها [(۲)] کردند، سلطان فرمود که: علاء الدین را از حضرت غزنین نقل باید کرد، نباید که مکروهی بواسطه غضب انسانیت، بدو واصل شود. علاء الدین بحضرت بامیان رفت بنزدیک بنو اعمام خود. و تخت بامیان به سلطان بهاء الدین سام بن سلطان شمس الدین بن ملک فخر الدین مسعود رسیده بود، چون آنجا رفت او را اعزاز کردند و ولایتی از بامیان بدو مفوض فرمود، بعد از چند گاه دختر او را به پسر مهتر خود [ملک] علاء الدین محمد داد، چنانچه بعد ازین در طبقات ملوک بامیان تحریر یابد. انشاء الله تعالی.

چون حوادث ایام، بساط مملکت غیاث الدین و معز الدین در نوشت و سلطان بهاء الدین سام برحمت حق پیوست، علاء الدین آتسز، از حضرت بامیان به جهت [طلب] ملک غور، و تخت فیروز کوه، بخدمت سلطان محمود خوارزمشاه رفت، آنجا اعزاز بسیار یافت و در باب او اکرام پادشاهانه مبذول فرمود، و امرای خراسان را چون الغخان [(۳)] ابی محمد و ملک شمس الدین آتسز، و مجد الملک وزیر مرو، با تمام لشکر خراسان بمدد او نامزد [(۴)] فرمود، و روی بضبط ممالک غور آوردند. سلطان محمود از فیروز- کوه، روی بدیشان نهاد و مصاف ایشان بشکست، چنانچه پیش ازین در قلم آمده است بازگشت و بسطان محمد خوارزمشاه پیوست تا بعد از [فوت و] شهادت سلطان محمود، ملک خان هرات و آتسز حاجب لشکرهای خراسان [(۵)] بطرف فیروز کوه بیامدند و علاء الدین آتسز را بتخت غور نصب کردند و بازگشتند، ملوک غور و امرا او را منقاد شدند، اما مخالفت میان او و امراء غزنین و ملک تاج الدین یلدوز [(۶)] ظاهر شد و مؤید الملک محمد عبد الله سیستانی

[(۱) قرآن، الشعراء ۸۰]

[(۲)] آنها: اکنون این وظیفه را ضبط احوالات و استخبار گویند.

[(۳)] مط: الف خان ای محمد. راورتی: الغ خان ابی محمد. اصل: الغ خان ای محمد.

[(۴)] اصل: بالاء کل داد نامزد.

[(۵)] مط: ملک خان هرات امیر حاجب و لشکرهای خراسان

[(۶)] مط: یلدز.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۱

وزیر غزنین بود و پادشاه نشان، با او در حدود گیلان و مرغ نوله [(۱)] مصاف دادند، لشکر او منهزم شد، سلطان علاء الدین آتسز [(۲)] پادشاه عالم و عادل پرور بود، کتاب مسعودی در فقه محفوظ او بود، و در تقویت علما و تربیت خانواده اهل علم جدی بلیغ میفرمود و هر که را از ابناء علما مجتهد می‌یافت (به) نظر عاطفت خودش مخصوص میگردانید. و چون بتخت نشست ملک علاء الدین (محمد) را از حصار اشیار غرستان [(۳)] مخلص کرد، و بسبب قتل عمر سلیمان باز بقلعه بلروانش [(۴)] باز داشت و مدت چهار سال ملک راند تا ملک نصیر الدین حسین امیر شکار، از غزنین باز آمد [(۵)]، در میان غور با او مصاف کرد، در حدود جرماس [(۶)] بر میمنه سلطان علاء الدین، ملک قطب الدین حسین امیر شکار، از غزنین باز آمد [(۵)]، در میان غور با او مصاف کرد، در حدود جرماس [(۶)] بر میمنه سلطان علاء الدین، ملک قطب الدین حسین [بن علی ابی] علی بود [(۷)] و حمله کرد، بر میسره ملک نصیر الدین حسین، (و) لشکر غزنین را بشکست و هزیمتی را تعاقب نمود [(۸)]، و ملک نصیر الدین (حسین) بر قلب سلطان حمله کرد، سلطان را نیزه زد، و ترکی از لشکر غزنین سلطانرا (بر سر) گرز زد، چنانچه هر دو چشم مبارکش بیرون افتاد [(۹)] (و از اسپ در افتاد، ملک نصیر الدین حسین بر زیر سر سلطان سوار بایستاد) ملک قطب الدین از عقب هزیمتی باز آمد، و بر ملک نصیر الدین

حمله کرد و سلطان را باز استد [(۱۰)] و بطرف خطه سنگه برد، و در راه سلطان برحمت حق پیوست، و او را در جوار اسلاف ملوک خاندان شنسبانیان دفن کردند علیه الرحمه. مدت ملک او چهار سال بود (و کسری) و چون او درگذشت، پسران او [(۱۱)] متفرق شدند، ملک فخر الدین مسعود به غرستان [(۱۲)] آمد به قلعه سناخانه [(۱۳)] و مدتی آنجا بود، و ملک نصیر الدین محمد بقلعه بندار غرستان [(۱۴)] بالا رفت، و مدتی آنجا بود، و پسر کهتر او جمشید نام در حادثه کفار مغل بولایت هریوارود، در دره چشت آب [(۱۵)] شهادت یافت

[(۱)] مط: بحدود کیدان و مرغ نوله. راورتنی کذا

[(۲)] مط: اتسر راورتنی: اتسز

[(۳)] مط:

اشار غرجستان مخلص فرمود

[(۴)] اصل: بلرواتش

[(۵)] مط: لشکر آورد.

[(۶)] اصل:

حرماس

[(۷)] راورتنی ملک قطب الدین حسین بن علی ابی علی

[(۸)] مط: کرد.

[(۹)] مط: مبارکش از جا بخاست. راورتنی: از جای برخاست - یا: بیرون افتاد

[(۱۰)] مط: بستد

[(۱۱)] مط: پسرانش

[(۱۲)] مط: غرجستان

[(۱۳)] مط: ستاخانه. راورتنی: سناخانه، ستاخانه. پ: ستاخانه

[(۱۴)] مط:

بندار غرستان. راورتنی کذا. اصل: بندو غرستان

[(۱۵)] اصل وپ: جست آب. مط: خشت آب راورتنی کذا، شاید دره چشت او به باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۲

و آن هر دو پسر بزرگتر و ملک خان هرات بر دست بندگان سلطان محمد [(۱)] خوارزمشاه شهادت یافتند (و) بسیار کوشیدند چون تقدیر نبود هیچکدام پادشاهی نرسیدند، حق تعالی پادشاه مسلمانان را سالهای بسیار باقی و پاینده دارد [(۲)]. (و الله الباقی و الدائم).

الثانی و العشرون السلطان علاء الدین محمد (بن) ابی علی ختم الملوک [(۳)]

پیش ازین بچند موضع ذکر او رفته است، او را در اول عهد ملک ضیاء الدین در غور [(۴)] گفتندی، و چون بعد از سلطان غیاث الدین محمد سام، بتخت فیروز کوه بنشست لقب او ملک علاء الدین شد، و چون درین کرت [(۵)] ملک نصیر الدین حسین سلطان علاء الدین (آتسز) را شهید کرد، فیروز کوه (و ممالک غور) در ضبط امراء لشکر غزنین و غور آمد، باتفاق ملک حسام

الدین حسین عبد الملک سر زراد [(۶)] را بفیروز کوه بنشانند، و قلعه فیروز کوه را عمارت کرده و در میان شهر و کوه، حصار بر کوشک [(۷)] را در بند آهنین نهادند و باره کشیدند و مقاتله در میان نهادند، و ملک علاء الدین را از حصار اشیار بیرون آوردند، و بطرف غزنین بردند، و این حوادث در سنه عشر و یا احدی عشر و ستمائۀ بود.

چون ملک علاء الدین بغزنین رسید، سلطان تاج الدین یلدوز علیه الرحمه او را اعزاز وافر کرد، و فرمان داد: تا چتر سلطان معز الدین از سر روضه او بر گرفتند، و بر سر او نهادند، و او را اسم سلطانی داد، و بحضرت فیروز کوه فرستاد، چون به غور باز آمد، مدت یک سال و چیزی ملک راند و خطبه و سکه بنام او شد، و لقب سلطانی [(۸)] در خطبه اطلاق کردند. سلطان محمد خوارزمشاه، عهد نامه‌یی که در نیشاپور از وی سته بود، که هرگز بر وی تیغ [(۹)] نکشد، به نزدیک او فرستاد، در شهر سنه اثنی عشر و ستمائۀ

[(۱)] اصل: محمود. مط و راورتی: محمد

[(۲)] اصل: دارد. مط: دارد

[(۳)] راورتی: سلطان علاء الدین محمد بن شجاع الدین علی. وی گوید که مولف خلط کرده، زیرا شجاع الدین ابو علی جد علاء الدین محمد بود

[(۴)] اصل: در غوژ

[(۵)] مط: در این وقت

[(۶)]. اصل: سردار، مط:

سر زراد. راورتی: کذا، سرزاد

[(۷)] اصل و پ: کذا. مط و راورتی: بز کوشک را در آهن نهادند.

[(۸)] مط: سلطان.

[(۹)] مط: بروی او نکشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۳

سلطان علاء الدین محمد شهر فیروز کوه را به معتمدان سلطان خوارزمشاه [(۱)] تسلیم کرد، و او را بخوارزم بردند، و اعزاز و اکرام بسیار فرمود [ند] و بنزدیک ملکه جلالی که در حباله او بود، و دختر سلطان غیاث الدین محمد سام منزل کرد، و مدتی در خوارزم با هم بودند، چون قضاء اجل در رسیده برحمت حق پیوسته [(۲)]، و در عهد امارت و مملکت خود معتمدان فرستاده بود، و در جوار شیخ با یزید [(۳)] بسطامی علیه الرحمه موضعی حاصل کرده و مرقد خود را معین گردانیده، چون برحمت حق پیوست وصیت کرد: تا او را از خوارزم (به بسطام) نقل کردند [(۴)] چون بوصیت او را بطرف بسطام آوردند، خادم خانقاه بسطام در شب [(۵)] شیخ بایزید [(۶)] را در خواب [(۷)] دید که فرمود: که فردا مسافر و مهمانی میرسد، باید که شرایط استقبال بجای آری! خادم خانقاه بامداد از بسطام بیرون آمد، بقدر یک پاس از روز از طرف خوارزم محفه سلطان علاء الدین محمد برسید، باعزاز او را در بسطام آوردند و دفن کردند، و ملوک غور و سلاطین شنسی بر انقراض ملک او ختم شدند.

رحمة الله عليهم اجمعين و ادام دولة السلطانية الناصرية المحمودية [(۸)].

[(۱)] مط: به معتمد او سلطان محمد خوارزمشاه.

[(۲)] مط: اجل در رسید، برحمت حق تعالی پیوست

[۳] اصل: شیخ ابو یزید.

[۴] مط: کنند.

[۵] مط: دو شب.

[۶] اصل: ابو یزید.

[۷] مط: بخواب.

[۸] مط: اجمعین ملک تعالی سلطان اسلام ناصر الدین ابو المظفر محمود را بر تخت جهاننداری پاینده دارد، بمحمد و آله

اجمعین، آمین رب العالمین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۴

الطبقة الثامنة عشر (فی ذکر السلاطین الشنسیه) [۱] بطخارستان و بامیان

اشاره

الحمد لله الذي اعز عباده بالاحسان، و عمر بلاده بالفضل و الامتنان، و شرف بملوك الدين ديار طخارستان، و الصلوات [۲] على محمد المبعوث من اشرف [۳] بطن عدنان، و الصلوات (و السلام) على آله و اصحابه سادات [۴] اهل الايمان، و سلم تسليمًا كثيرًا.

(اما بعد) چنین گوید: کمترین بندگان در گاه ربانی منهاج سراج جوزجانی [۵]، که چون حق تعالی، از دودمان شنسبانیان که ملوک جبال غور بودند، سلاطین بزرگ در رسانید و چند (گاه) مملکت (را) از دیار عجم و هند [وستان] در قبضه تصرف و فرمان ایشان آورد، یکی از آن مملکت طخارستان و جبال بامیان بود. که به همه اوقات قدیم الدهر، باز ملوک آن زمین به عظمت مکان و کثرت اموال و خزاین و وفور معادن و دفاین معروف و موصوف بوده‌اند و در بعضی از اوقات [۶]، ملوک عجم را چنانچه قباد و فیروز را [۷] مقهور کرده‌اند، و آن دیار بمعادن زر و نقره و لعل و بلور و بیجاده [۸] و غیر آن در اقصی ممالک دنیا معروف [و موصوف بوده] است. چون آفتاب دولت ملوک و سلاطین غور از مشارق اعلی طالع شد، و سلطان علاء الدین حسین جهانسوز از انتقام اهل غزنین فارغ گشت، روی بفتوح آن دیار نهاد [۹]، و برادر مهتر خود ملک فخر الدین مسعود را علیه الرحمه در آن مملکت بعد از فتح نصب کرد، و از وی اولاد کبار و ملوک کرام در رسیدند، آثار عدل و احسان وصیت بذل و امتنان ایشان، در تمام ربع مسکون نشر شد. رحمهم الله عليهم اجمعین.

[۱] اصل: شنسبانیه

[۲] مط: و الصلوات

[۳] مط: اسراف

[۴] مط: ساده

[۵] اصل: جورجانی.

[۶] اصل: اقات ملوک عجم راضی قباد

[۷] اصل: را ندارد

[۸] بیجاده، گاه ربا و قسمی از یاقوت (برهان).

[(۹)] مط: روی بفتح آن دیار آورد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۵

الاول الملک فخر الدین مسعود (بن) الحسین [(۱)] الشنسی

ملک فخر الدین مسعود بن حسین، از شش برادر دیگر مهتر بود، و مادر او ترک [(۲)] بود، و او پادشاه بس بزرگ بود. چون از مادر سلاطین نبود او را بتخت ممالک غور جای نداده بودند [(۳)]، بسبب آنچه [(۴)] پنج [(۵)] برادر هم از پدر و هم از مادر شنسبانی بودند، و ملک الجبال محمد که به غزنین شهادت یافت، از زن دیگر بود، که خادمه مادر سلاطین بود، و ملک فخر الدین مسعود از کنیزک ترک بود، چنانچه تقریر یافت.

چون علاء الدین از انتقام اهل غزنین و خراب کردن قصرهء بست، که مقام آل [(۶)] محمود بود فارغ شد، از غور لشکر مهیا کرد، و بطرف بلاد طخارستان رفت، و در فتح آن بلاد و قلاع، جلادت بسیار نمود، و امراء غور دران لشکر چندان شجاعت و مبارزت نمودند، که اگر رستم دستان حاضر بودی داستان مردی ایشان خواندی، و چون آن بلاد مسلم شد، ملک فخر الدین مسعود را بتخت بامیان بنشانند و بدو سپردند، و چون ملک فخر الدین بدان [(۷)] تخت بنشست، اطراف بلاد و ممالک جبال شغنان و طخارستان تا به دروازه و بلور [(۸)]، و اطراف ترکستان تا حد و خش [(۹)] و بدخشان، همه در ضبط آمد، و ملک فخر الدین را فرزندان شایسته در رسیدند، و چون قماج از بلخ و یلدوز از هرات، که بندگان سنجر (ی) بودند، قصد از عاج سلطان غیاث الدین کردند، تا فیروز کوه را ضبط کنند، دولت غیاثیه هنوز در اول طلوع بود [که] ملک فخر الدین ایشان را مدد کرد، بدان شرط: که هر چه

[(۱)] راورتنی: ملک فخر الدین مسعود بن عز الدین الحسین شنسی

[(۲)] مط: ترکیه

[(۳)] مط: ندادند.

[(۴)] مط: آنکه

[(۵)] اصل: شش

[(۶)] اصل: آن

[(۷)] مط: بران

[(۸)] مط: تا بدر کوفه و بلور یا: تا بور بلور- یا: تا بدرواز و بلور. اصل، تا بدر کور و بلور. راورتنی. تا در گون بلور- در کوت دروازه و بلور. بدر بور بلور. اما صورت متن اقرب بصوابست، چه (دروازه) تاکنون هم به همین نام در بدخشان موجود است، و بلور و بلورستان هم تا عهد بابر به همین نام معروف بود که اکنون نورستان گویم و پیشتر کافرستان بود.

[(۹)] مط: سرخس، حاشیه مط: و خش. راورتنی: و خش، در حاشیه گوید: که ختن هم خوانده میشود، ولی و خش اصح است، که بقول حدود العالم در ناحیت ما وراء النهر شهری بود آبادان و بر کرانه و خشاب نهاده (ص ۷۱) چون بعد ازین بدخشان هم درین ردیف مذکور است بنا بر این (سرخس) غلط است، چه این ناحیت در شمال غرب هرات بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۶

از خراسان باشد ایشان را، و هر چه از حد غور باشد ملک فخر الدین را.

چون سلطان غیاث الدین را حق تعالی نصرت بخشید و یلدوز کشته شد و سر یلدوز را بنزدیک عم خود، ملک فخر الدین فرستاد، و

لشکر او نزدیک رسیده بود، سلطان غیاث الدین در عقب او بیامد، ملک فخر الدین منهزم شد سلطان غیاث الدین او را دریافت و باز گردانید و به لشکر گاه خود برد، و بتخت بنشانند و غیاث الدین و معز الدین هر دو در پیش تخت او کمر بستند، و بخدمت بایستادند [(۱)].

راویان چنین تقریر کردند: که ملک فخر الدین در غضب شد، هر دو را جفا گفت: که شما (تمسخر میکنید، لفظش این بود، که شما روسپی بچگان) [(۲)] بر من میخندید رحمه الله علیهم [اجمعین]. این لفظ بجهت آن آورده شد، تا ناظران و خوانندگان را صفات حمیده آن پادشاهان [(۳)] معلوم شود، که رحم و شفقت و حرمت و تعظیم عم خود، تا چه اندازه محافظت فرموده‌اند [(۴)] و جفای او را چه مایه تحمل کرده‌اند؟ [(۵)] هر دو سلطا (نا) ن چون از بار فارغ شدند استعداد مراجعت عم خود مهیا گردانیدند، و جمله امراء و بندگان او را تشریف دادند و باز گردانیدند. ملک فخر الدین بطرف بامیان بازگشت، آنجا قوت تمام گرفت و مدام ملوک غور و سلاطین او را خدمت کردند، و حالش در پادشاهی به آخر رسید، مدت‌ها ملک راند و در گذشت، و او را چند پسر شایسته بود، سلطان شمس الدین مهتر بود، و ملک تاج الدین زنگی، و ملک حسام الدین علی. حق تعالی بر همه رحمت کناد، و همه را غریق مغفرت خود گرداناد، بحق محمد و آله اجمعین.

الثانی [(۶)] السلطان شمس الدین محمد بن مسعود [(۷)]

چون ملک فخر الدین مسعود بامیان، برحمت حق پیوست، پسر مهتر او سلطان شمس الدین محمد بود، او را بر تخت بامیان (به) نشانند، و خواهر سلطان غیاث الدین و معز الدین در حباله او بود، که لقب او حره جلالی بود

[(۱)] اصل: باستاند

[(۲)] روسپی: مخفف روسپید یعنی زن فاحشه و بدکار (فرهنگ نظام).

[(۳)] اصل: پادشاه

[(۴)] مط: میفرمودند.

[(۵)] مط: تا چه حد تحمل میکردند.

[(۶)] اصل: الثامن.

[(۷)] مط: بن مسعود بن الحسین الشنسیانی. راورتی: کذا.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۷

و از هر دو سلطان مهتر بود، و مادر سلطان بهاء الدین سام بن محمد بود، چون سلطان شمس الدین بتخت بامیان بوصیت پدر و اتفاق امراء بنشست سلطان غیاث الدین او را تشریف فرستاد، و اعزاز وافر واجب داشت، ممالک طخارستان تمام در ضبط او آمد [(۱)]، و بعد از آن شهر بلخ و چغانیان و وخش و جروم [(۲)] و بدخشان و جبال شغنان [(۳)] در تصرف او آمد، بهر طرف لشکر کشید، و بر جمله آن بلاد نافذ امر شد و در سالی که سلاطین غور و غزنین، بدفع سلطان شاه خوارزمی بولایت رود بار مرو لشکر کشیدند سلطان شمس الدین (محمد) بفرمان سلطا (نا) ن، لشکر بامیان و طخارستان بخدمت ایشان آورد، و چون سلطان‌شاه منهزم شد، ملک بهاء الدین طغرل هرات که بنده سنجر بود، و از هرات منهزم به سلطان‌شاه پیوسته بود، درین مصاف بندست لشکر بامیان افتاد، او را بکشتند و سر او بخدمت سلطان غیاث الدین آوردند، سلطان غیاث الدین را عظیم موافق افتاد دفع او (و) درین روز لقب شمس الدین سلطان شد و چتر سیاه یافت، و پیش ازین پدرش ملک فخر الدین چتر [(۴)] نداشت، و خطاب او شمس الدین بود، چون چتر یافت سلطان خطاب شد، و از غیاث الدین و معز الدین، که پسران عم او بودند اعزاز بسیار یافت، و حق تعالی او را

فرزندان شایسته داد، و شش پسر کرامت کرد (و مدتها ملک طخارستان در ضبط بندگان او بماند، و علمای بزرگ را تربیت کرد) و در ممالک او سکونت ساختند [(۵)]، و با رعایا عدل و احسان ورزید [(۶)]، و در نیکونامی برحمت حق پیوست، و بعد از او ملک بسطان بهاء الدین سام رسید.

الثالث السلطان بهاء الدین سام (محمد) [(۷)]

سلطان بهاء الدین سام پادشاه بزرگ بود و عادل و عالم‌پرور و عدل‌گستر و در عهد او اتفاق علماء عالم بود، که هیچ پادشاه مسلمانی از او عالم‌پرورتر نبود

[(۱)] مط: در ضبط آورد

[(۲)] مط: خروم.

[(۳)] اصل: سفبان؟

[(۴)] مط: و پیش از آن ملک فخر الدین و او چتر نداشتند

[(۵)] اصل: کرامت کرد که در ممالک غور سکونت ساخت

[(۶)] اصل: برزید

[(۷)] راورتنی: سلطان بهاء الدین سام بن سلطان شمس الدین محمد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۸

بدان سبب که مجالست و مکالمت [(۱)] و مذاکرات او با علمای فرق [(۲)] بود، و او از هر دو طرف شنسبانی بود، و مادر او حره جلالی دختر سلطان بهاء الدین [سام] خواهر مهتر هر دو سلطانان [رحمهم الله] بود.

قاضی تاج الدین زوزنی که ملک الکلام عصر خود بود، در میان سرای او عقد تذکیر [(۳)] کرد، در اثناء دعای سلطان گفت: چه جلوه‌گری کنم عروس ملکی را که روی سلطنتش دو خال [(۴)] باشد، یکی غیث الدین و دوم معز الدین رحمهم الله علیهما.

فی الجملة حسن اعتقاد [(۵)] آن پادشاه، در حق علماء اسلام، زیادت از آن بود که در دایره تحریر گنجد. علامه الدنيا فخر الدین (محمد) رازی رحمه الله، رساله بهائیه باسم او تألیف کرد [ه است] و مدتها در ظل (رأفت و) حمایت او بود و شیخ الاسلام ملک

العلماء جلال الدین و رسل [(۶)] رحمه الله علیه در عهد او بمنصب شیخ الاسلامی خطه بلخ رسید. مولانا افصح العجم اعجوبة الزمان سراج (الدین) منهاج را رحمه الله، از حضرت فیروز کوه در سر طلب کرد و انگشترین [نگین] فیروزه نقش سام بران ثبت

کرده. بنزدیک مولانا فرستاد و مولانا را باعزاز (تمام) طلب کرد، و کاتب این ذکر منهاج سراج اصلح الله حاله در این وقت در سن سه سالگی بود، مولانا رحمه الله علیه را چون استدعاء سلطان بهاء الدین (سام) طاب ثراه (متواتر و متعاقب گشت، و سبب آن بود،

که مولانا طاب مرقده) در عهد ملک شمس الدین از غزنین بطرف بامیان رفت و در آن وقت بهاء الدین سام ولایت بلوران [(۷)] داشت، خدمت مولانا را دریافت، و امکان نگاهداشت و اعزاز مولانا بنمود [(۸)] و کلمات روح افزای و مذاکره دل‌گشای او دیده

و شنیده بود، و ذوق آن در طبیعت پادشاهی [(۹)] باقی مانده، میخواست تا از مایده (نعمت) کلام مولانا نور الله مرقده

[(۱)] اصل: بر مکالمت.

[(۲)] اصل: فوق

[(۳)] مط: عقدی تذکیر

[۴] اصل: سلطنتش دین دو خال

[۵] مط: حسن عاطفت

[۶] مط و پ: و رسل. حاشیه مط: قدسک، ورسک، متن راورتنی:

ورسک. حاشیه: ورسل، قدسک. اصل: ورل.

[۷] مط: یلوان، یلون، بروان. راورتنی:

بلروان، بلوان. شاید همان بلورستان باشد که ذکر شد، یا پروان باشد. که جبل السراج کنونی شمال کابل است، یا بلروان باشد که در صفحات گذشته نیز مذکور افتاده.

[۸] اصل: مولانا نه بود.

[۹] مط: پادشاه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۸۹

نصیب تمام گیرد. چون بتخت بامیان رسید، کرات و مرات مولانا را طلب فرمود، و تفویض جمله مناصب شرعی را تکفل [۱] فرموده، و انگشتری خاصه [۲] بفرستاد. مولانا علیه الرحمه از حضرت فیروز کوه بی اجازت سلطان غیاث الدین بحضرت بامیان رفت و چون بدان جانب رسید، اعزاز بسیار یافت، و کل مناصب آن مملکت: چون قضاء ممالک و انقطاع دعاوی حشم منصور و خطابت [۳] ممالک و احتساب با کل امور شرعی، و دو مدرسه باقطاع و انعام وافر بمولانا مفوض فرمود، و مثال آن جمله مناصب بخط صاحب (که) وزیر مملکت بامیان بود، تا بدین تاریخ، که طبقات (باسم) همایون سلطان معظم ناصر الدین [۴]، خلد الله ملکه و سلطانه در قلم آمد، در خریطه امثله داعی است، و علم و دستار تشریف هم موجود، رحمه الله علیهم اجمعین. این معنی بجهت حکایت از حسن اعتقاد آن پادشاه دیندار در قلم آمد، فی الجمله بزرگ پادشاهی بود، مملکت او عرض و بسط گرفت، تمام (ممالک) طخارستان و مضافات آن، و ممالک دیگر چنانچه از شرق تا حد کشمیر، و غربی تا حد ترمذ و بلخ و شمالی تا حد کاشغر، و جنوبی تا حد غور و غرستان [۵] جمله خطبه و سکه باسم او شد، و جمله ملوک و امراء (غزنین از غوری و ترک) هر سه ممالک را چنانچه غور و غزنین و بامیان، بعد از هر دو (سلطانان) نظر بر وی بود. چون سلطان غازی معز الدین و الدین محمد سام شهادت یافت، ملوک و امراء غور و غزنین و ترک [۶]، باتفاق او را طلب کردند، سلطان بهاء الدین (محمد) سام از بامیان عزیمت غزنین کرد، و بران سمت با لشکر روان شد، چون بخره گیلان [۷] رسید: عارضه شکم او را ظاهر گشت [۸]. بعد از شهادت سلطان (غازی) معز الدین، به نوزده روز برحمت حق پیوست، و مدت ملک او چهارده [۹] سال بود.

[۱] اصل: تلفک

[۲] مط: انگشترین خاص

[۳] اصل: و خطاب ممالک

[۴] مط: ناصر الدین و الدین ابو المظفر محمود بن سلطان ایلتمش قسیم امیر المؤمنین خلد الله سلطانه در قلم آمد درباره صاحب وزیر (ر: ۴۵)

[۵] مط: غزستان، غرجستان. پ غرستان

[۶] مط: امراء غزنین از غوری و ترک

[۷] مط و راورتنی:

کیدان: پ. گیلان که اکنون در حدود غزنه است

[۸] مط: شد.

[۹] اصل: چهار. راورتی:

۱۴ سال. وی در شعبان (۶۰۲ هـ) مرد، و در اواسط سال (۵۸۸ هـ) بر تخت نشست، که هم درین سال سلطان معز الدین رای پتهورا را در ترین مالیده بود (حاشیه ص ۴۳۲، ج ۱ ترجمه راورتی).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۰

الرابع السلطان جلال الدین (علی بن سام) [(۱)]

چون سلطان غازي معز الدین شهادت یافت، و سلطان بهاء الدین [در راه] برحمت حق پیوست، وارثان ملک دو فریق ماندند، از تخمه شنسبانیان یک فریق سلاطین بامیان و دیگر سلاطین فیروز کوه. چون مرقد سلطان غازي از دمیک [(۲)] روان کردند، ترکان [بندگان سلطان از ملوک] و امراء بزرگ مرقد و خزانه (وافر) و کارخانه (ها) از دست امراء غزنین بیرون کردند، و امراء غوری را که در لشکر هندوستان بودند، میل بجانب پسران سلطان بهاء الدین بود، و امراء ترک را میل طرف سلطان غیاث الدین محمود بن محمد سام بود، که برادرزاده سلطان معز الدین بود، و امراء غور آنکه در غزنین بودند، چون سپهسالار خروش [(۳)] و سلیمان شیش [(۴)] و جز ایشان بخدمت علاء الدین و جلال الدین مکتوبات نبشتند و ایشان را استدعا کردند و ایشان بغزنین آمدند، چنانچه بعد ازین به تحریر پیوندد، در طبقه سلاطین غزنین، و جلال الدین چون برادر را به (تخت) غزنین بنشانند، خود بازگشت و بتخت بامیان بنشست. راوی ثقه چنین روایت کند [(۵)]: که خزانه غزنین قسمت کردند، قسم جلال الدین دویست و پنجاه (حمل) شتر زرعی و مرصعینه آمد، که آن زر و سیم با خود، به بامیان آورد [(۶)]، و کرت دیگر لشکر کشید بطرف غزنین، و لشکر غور (ی) و غزو بیغو [(۷)] از اطراف ممالک چون [(۸)] جمع کرد بغزنین آمد و گرفتار شد، و باز مخلص گشت، و بامیان رفت و عم او سلطان علاء الدین در غیبت ایشان، تخت بامیان گرفته بود، جلال الدین بازگشت با اندک مردی به مغافصه [(۹)]، سحر گاهی بر عم زد و عم را بگرفت

[(۱)] راورتی: سلطان جلال الدین علی بن بهاء الدین سام بامیانی

[(۲)] اصل: دمیل.

مط: دمیک. راورتی کذا، برای شرح (ر: ۳۵) آخر کتاب.

[(۳)] کذا فی الاصل. متن مط:

خروشتی. حاشیه مط: خروش. راورتی: خروشتی، خروش، خروشنی، خروسی

[(۴)] اصل: سیس. راورتی و مط: شیش.

[(۵)] مط: کرده

[(۶)] مط: شتر از عین مرصع و زر و سیم رسید با خود به بامیان برد

[(۷)] در متن مط: بیغو است، مانند نسخه اصل. در حاشیه نوشته که در بعضی نسخ (غزو سقار اطراف) است، راورتی نیز این هر

دو صورت را مینویسد

[(۸)] مط: خود

[(۹)] مط: مغافصه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۱

و شهید کرد صاحب را که وزیر پدرش بود پوست کشید، و ملک را ضبط کرد، و مدت هفت سال ملک راند، تا سلطان محمد خوارزمشاه، از لب آب جورکش [(۱)] عبره کرد، و ناگاه بر وی زد، و او را بدست آورد و تمام آن خزاین که از غزنین آورده بود، و خزاین بامیان با آن برگرفت و جلال الدین را شهید کرد و بازگشت، و جلال الدین پادشاه بزرگ بود و زاهد [بود] و در غایت شجاعت و جلادت و مبارزت، چنانچه در مدت عمر او هیچ مسکر بدهان مبارک او نرسیده بود، و بند جامه او بهیچ حرام گشاده نگشته بود [(۲)]، و در رجولیت بحدی بود: که هیچ پادشاهزاده شنسبانیان بقوت و دلاوری و سلاح او نبود، و دو تیر بیک شست (از میدان جنگ) انداختی (و هر دو تیر خطا نگشتی) و هیچ (صید و) خصم از (زخم) تیر او نجستی، و در وقتی که ترکان غزنین او را تعاقب کردند، در هزار درخت [(۳)] غزنین، یک تیر بر تنه درختی زده بود، و ترازو کرده [(۴)]، هر ترک مبارز که بدان درخت رسید خدمت کرد (و) بازگشت (و آن تیر زیارت گاهی گشت) و با این همه جلادت حلیم و کریم (و غریب نواز و علماء دوست و فقیرپرور) بود، اما رجولیت با تقدیر بسنده نباشد. چون وقت آمد درگذشت (حق تعالی پادشاه مسلمانان ناصر الدین را پاینده دارد بمحمد و آلہ اجمعین) و السلام علی من اتبع الهدی.

الخامس السلطان علاء الدین مسعود بن شمس الدین محمد (رحمة الله عليه)

علاء الدین مسعود، در وقتی که پسران سلطان بهاء الدین سام، چنانچه علاء الدین و جلال الدین هر دو بغزنین گرفتار شدند، او بتخت بامیان بنشست

[(۱)] کذا فی الاصل و پ، متن مط: خراز کش کرد. در حاشیه باستاند یک نسخه: حور کس عبره کرد.

متن راورتی: جداره حاشیه: جزار، جدار، خزار، خوارکش، خزر. ممکن است صحیح آن (آب خوار) باشد و خوار شهری کوچک بود در طبرستان، که آب خوار از قلعه فیروزکوه، دماوند میگذشت (نزهت القلوب ۲۰۱)

[(۲)] مط: حرام نکشاده بود.

[(۳)] راورتی گوید که هزار درخت شاید بین غزنه و گردیز واقع بود.

[(۴)] کذا در اصل و مط، راورتی آنرا به در بین گذشتن و اضمحلال Overtturn ترجمه کرده. ترازو کردن تیر، یعنی سوراخ کردن تیر، جسمی را بطوریکه نصفش در یک طرف جسم باشد و نصف دیگر در طرف دیگر آن و شکل ترازو پیدا شود صایب گوید: نیم آگاه از زلف بلندش این قدر دانم + که از دلها ترازو گشت مژگان رسای او (اندرج ۱: ۶۵۹)

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۲

و دختر ملکشاه و خش [(۱)]، که در حکم برادر او سلطان بهاء الدین سام بود، در حکم خود آورد، وزارت به صاحب بامیان ارزانی داشت و ممالک طخارستان در ضبط خود آورد، چون جلال الدین از غزنین مخلص شد روی بطرف بامیان آورد، و در حصار کنارنک [(۲)] یکی از علماء ربانی بود صاحب کرامات، او را امام شمس الدین ارشد گفتندی جلال الدین برای تفاؤل [(۳)] و تبرک زیارت او آمد، و او عالمی بود ربانی و بعد از تحصیل کل علوم شرعی از دنیا اعراض کرده (بود) و بعبادت حق تعالی مشغول گشته، و روی بدرگاه خدای عز و جل آورده، و صاحب کشف و کرامات شده، و چون جلال الدین [(۴)] او را زیارت کرد، و از باطن مبارک او استمداد نمود، فرمود: که جلال! [(۵)] تخت بامیان [را] بگیر! و لیکن زینهار (تا) عم خود را نکشی، که بازت کشند. سلطان جلال الدین زیارت او کرد و بازگشت، چندانچه پشت بگردانید، بر زبان امام ربانی رفت: که بیچاره جلال الدین عم را بکشد (و) او را (هم) بکشند، و عاقبت همچنان شد، که بر لفظ آن یگانه روزگار [(۶)] رفته بود، جلال الدین از آنجا که بود، سحر گاهی بر عم زد، او را برگرفت و بکشت، و صاحب را [که وزیر بود] پوست کشید، چنانچه پیش ازین تحریر یافته

است [رحمهم الله اجمعین].

[۱] [وخش از نواحی ختلان ما وراء النهر بود، که و خشاب در پای آن است (اصطخری ۲۳۲)].

[۲] [متن مط: کاربک. حاشیه: کنارنک. متن راورتی: کاویک. در حاشیه گوید: که در سلسله هندوکش کاواک موجود است، شاید همین باشد، که در بعضی نسخ کاریک و کنارنگ هم آمده.

در سلسله هندوکش اکنون معبريست که آنرا خاواک گویند ولی در این جا کنارنگ صحیح خواهد بود زیرا این نام بمعنی مرزبان و حاکم اطراف سرحدی از قدیم در افغانستان بود و ۱۸۰۳ سال قبل در کتیبه بغلان در زبان قدیم دری (تخاری) بشکل کرل رنگ آمده و این کتیبه مربوط حدود (۱۶۰ م) است (برای شرح رجوع شود به کتاب تحلیل کتیبه بغلان از قلم نویسنده)

[۳] [اصل: تقول

[۴] [اصل:

علاء الدین

[۵] [اصل: علی. مط: علاء، ولی چون مخاطب جلال الدین است، باید جلال باشد نه علاء

[۶] [مط: یگانه جهان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۳

الطبقة التاسعة عشر في ذكر سلاطين الغزنين [۱] من الشنسانيه

اشاره

الحمد لله الذي نصر الدين و قهر المشركين، و جعل حضرة غزنه دار السلاطين [۲] و ايدهم بالظفر و النصره على المشركين و على كسر اصنام الهند و قهر العناة من المتمردين [۳]. و الصلوات [۴] على محمد خاتم النبيين، و السلام على آله و اصحابه اجمعين. اما بعد: چنین گوید داعی ضعیف محتاج، منهاج سراج عصمه الله تعالی عن الاعوجاج: که این طبقه مقصور [۵] است، بر ذکر سلاطين شنسانیه که تخت حضرت غزنین، بشکوه ایشان زیب گرفت، و ممالک هند و خراسان [۶] متفاخر بدولت ایشان گشت [۷]، و اول ایشان از دودمان شنسبی [۸] سلطان سیف الدین سوری بود، و بعد از آن سلطان غیاث الدین حسین غزنین گرفت [۹] اما ملکداری نکرد، و بعد از آن سلطان معز الدین محمد سام بگرفت و بگذشت و آن ملک به بنده خود (سلطان) تاج الدین یلدوز [۱۰] سپرد و بر وی ختم شد (رحمة الله عليهم اجمعين).

الاول السلطان سيف الدين سوري [۱۱]

سلطان سیف الدین سوری، پادشاه بزرگ بود، و از شجاعت و جلادت و مروت و عدل و احسان، و منظر بهی و فر شهری نصیبی داشت [۱۲]، و اول کسی که ازین دودمان بر وی اسم سلطان اطلاق کردند او بود، چون خبر حادثه برادر بزرگ او ملک الجبال بدو رسانیدند [۱۳]، روی بانتمام سلطان بهرامشاه آورد، و از ممالک غور لشکر بسیار مستعد گردانید، و روی بغزنین نهاد (و بهرامشاه را بشکست) و غزنین [را] بگرفت، و بهرامشاه از پیش او منهزم شد و بطرف هندوستان رفت، و سلطان سوری بتخت غزنین بنشست، و ممالک غور را به برادر خود، سلطان بهاء الدین که پدر غیاث الدین، و معز الدین بود بسپرد

[(۱) مط: غزنیه]

[(۲) اصل: غزنیه دار الملک سلاطین]

[(۳) اصل: التمردین]

[(۴) مط: و الصلوت]

[(۵) مط: مقصود]

[(۶) اصل: ممالک هندوستان متفاخر]

[(۷) مط: شد]

[(۸) اصل: سنبی]

[(۹) مط: غزنین بگرفت، چون شهادت یافت، آن تخت به بنده خود]

[(۱۰) مط: یلدز]

[(۱۱) راورتی: سلطان سیف الدین سوری، بن عز الدین الحسین]

[(۱۲) مط: نصیب تمام داشت.]

[(۱۳) مط: بسمع او رسانیدند.]

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۴

و چون غزنین در ضبط آورد، جمله امراء حشم و معارف غزنین و اطراف او را انقیاد نمودند، و او در حق آن طوایف انعام وافر نمود، چنانچه حشم رعایا [ی] بهرامشاهی مستغرق ایادی او گشتند. چون فصل زمستان در آمد، حشمهای غور را اجازت فرمود، تا بطرف دیار خود [رفتند] مراجعت کردند، و حاشیه و حشم و کار داران بهرامشاهی را با خود نگاه داشت، و برایشان اعتماد نمود، و سلطان و وزیر او سید مجد الدین موسوی و تنی چند (معدود) از خدم قدیم عهد با او بماندند، باقی بر درگاه و در ولایت، جمله حشم [(۱)] غزنین بود، چون شدت برف و سرما کثرت پذیرفت [(۲)]، و راههای [درها و برهای] غور از بسیاری برف مسدود گشت، و اهل غزنین را وقوفی افتاد: که از جانب غور، وصول حشم و مدد بطرف غزنین ممکن نگردد در خفیه بخدمت بهرامشاهی، اهل غزنین نبشتند و ارسال کردند [(۳)] که در همه (شهر) غزنین و اطراف، از لشکر غور با سلطان سوری تنی چند معدود بیش نمانده‌اند، باقی جمله خدم آل محمودی [(۴)] اند، فرصت را مجال نباید داد [(۵)] و عزیمت غزنین مصمم گردانید [(۶)]. سلطان بهرامشاه بر حکم (آن) مکتوبات و استدعا مغافصه از (طرف) هندوستان بغزنین آمد، و بر سلطان سوری زد، سوری با خواص خود که از غور بودند، و با وزیر سید مجد الدین (موسوی) بیرون شده و راه غور گرفت، سوار (ان) بهرامشاهی او را تعاقب نمودند تا (در) حدود سنگ سوراخ او را دریافتند سلطان سوری با تنی چند معدود که بود، با سوار (ان) بهرامشاهی (به) جنگ پیوست، تا ممکن بود، سوار قتال میکرد، چون پیاده شد، پناه بکوه برد، او و وزیر و خواص او تا تیر در کیش [(۷)] داشتند، هیچکس را مجال (آن) نبود: که پیرامن او گشتی. چون در تیر کش او تیر نماند [(۸)]، او را بعهد و دست راست بگرفتند و بدست آوردند، چون بدر شهر غزنین رسید دو اشتر بیاوردند (بر) یکی سلطان سوری (را) برنشانند، و یکی

[(۱) مط: خدم غزنین]

[(۲) اصل: چون شدت برف و کثرت سرما قوت پذیرفت.]

[(۳) مط:]

بخدمت بهرامشاه اهل غزنین مکتوبات ارسال کردند.

[۴] اصل: خدم اکر محمودند

[۵] مط:

فرصت از دست نباید داد

[۶] مط: مصمم باید کرد.

[۷] اصل: تاتر در کشی، مط: تا در ترکش تیر بود

[۸] اصل: چون تیر ترکش نماند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۵

وزیر او [را] سید مجد الدین (موسوی) را گرد شهر غزنین تشهیر کردند، و از بالای خانه خاکستر و خا [شا] ک و نجاست در سر مبارک ایشان (میریختند) تا بسر پل طاق غزنین رسیدند [۱]، سلطان سوری و وزیر (او) سید مجد الدین موسوی هر دو را صلب کردند [۲] و از پل بیاویختند (و چنین ظلمی و فزیهتی) بران پادشاه خوبروی ستوده سیرت عادل و شجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاء الدین حسین (جهانسوز) را که برادر سلطان سوری بود، نصرت بخشید، تا آن حرکت و فزیهت را انتقام کرد، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است.

الثانی السلطان المعظم معز الدین ابو المظفر محمد (بن) سام قسیم امیر المؤمنین [۳]

اشاره

ثقات [تغمدهم الله برحمه] چنین روایت کرده‌اند: که چون سلطان علاء الدین حسین جهانسوز از دنیا نقل کرد، و سلطان سیف الدین پسرش بتخت غور بنشست، هر دو سلطا (نا) ن غیاث الدین و معز الدین را که در قلعه و جیرستان محبوس بودند مخلص فرمود، چنانچه در ذکر سلطان غیاث الدین تقریر یافته است. سلطان غیاث الدین در حضرت فیروز کوه آرام گرفت بخدمت سلطان سیف الدین، و سلطان معز الدین بخدمت عم خود ملک فخر الدین مسعود حسین بامیانی بیامیان رفت [۴]. چون سلطان غیاث الدین بملک غور نشست بعد از حادثه سیف الدین، و این خبر بامیان رسید، ملک فخر الدین روی بجانب معز الدین کرد: که برادرت کاری کرد، تو چون خواهی کرد؟ بر خود خواهی [۵] جنبید، معز الدین روی پیش عم بر زمین نهاد و از بارگاه بیرون آمد و بطرف حضرت فیروز کوه هم از آنجا (که بود) روان شد. چون بخدمت غیاث الدین برسد سرجاندار شد، و پس بخدمت بایستاد

[۱] مط: تا بسر پل یک طاق غزنین، چون آنجا رسیدند

[۲] عین همین مطالب در آثار الوزراء سیف الدین عقیلی درباره موسوی وارد است (ص ۳۲۷)

[۳] مط: السلطان الغازی معز الدین و الدین ابو المظفر محمد بن سام قسیم امیر المؤمنین انار الله برهانه. راورتی: سلطان الاعظم معز الدین والدین ابو المظفر محمد بن بهاء الدین سام قسیم امیر المؤمنین.

[۴] مط: و سلطان معز الدین بطرف بامیان رفت بخدمت عم خود ملک فخر الدین مسعود بامیان، چون

[۵] مط: کرد تو چون خواهی کرد، بر خود خواهی جنبید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۶

چنانچه پیش ازین تحریر یافته است، یک سالی خدمت (برادر) کرد مگر بچیزی خاطر مبارکش منقسم گشت [۱] (و) بطرف سجستان رفت بنزدیک ملک شمس الدین سجستانی، و یک زمستان آنجا بود، سلطان غیاث الدین معارف فرستاد، و او را باز آورد،

و ولایت [و] قصر کجوران (واستیه) بدو تفویض کرد [(۲)]، و چون بلاد گرمسیر تمام در ضبط آمد [(۳)] شهر تکیناباد [(۴)] که از اعظم بلاد گرمسیر بود، حواله او فرمود، و این تکیناباد موضعی است، که سبب بر افتادن آل محمود سبکتگین بمنازعت و ضبط آن شهر بوده است بدست سلاطین غور [(۵)] رحمهم الله، و سلطان غازی علاء الدین رباعی گفت [(۶)] و نزدیک خسرو ملک [(۷)] بن بهرامشاه فرستاد:

رباعی

اول پدرت نهاد کین را بنیاد تا خلق جهان جمله به بیداد افتاد

هان تا ندهی ز بهر یک تکنابادسر تا سر ملک آل محمود بیاد رحمهم الله السلاطین من الطرفین. چون سلطان معز الدین ملک تکناباد [(۸)] شد، لشکر امراء غز [(۹)]، که از پیش لشکر خطا هزیمت شده، بطرف غزنین آمده بودند و مملکت غزنین دوازده سال از دست خسرو شاه و خسرو- ملک بیرون کرده، و در ضبط آورده (سلطان معز الدین از تکیناباد باد بطرف غزنین مدام میتاخت و بر) [(۱۰)] غز میزد، و آن بلاد را زحمت میداد تا در شهور سنه تسع و ستین و خمسمائه غزنین را سلطان غیاث الدین فتح کرد، سلطان معز الدین را بر تخت غزنین بنشانند و بغور بازگشت چنانچه پیش ازین تحریر یافته است.

چون سلطان معز الدین اطراف غزنین در ضبط آورد، دوم سال (این در شهور) سنه سبعین و خمسمائه گردیز فتح کرد [(۱۱)]، و سیوم سال بر سمت ملتان لشکر کشید و از دست قرامطه ملتان را مستخلص کرد، (و) هم درین سال

[(۱)] مط: شد

[(۲)] مط: بدو مفوض کرد

[(۳)] مط: آورد

[(۴)] اصل: تکناباد

[(۵)] اصل: بوده است سلطان غور

[(۶)] مط: گفته بود.

[(۷)] مط: و بنزدیک خسرو شاه.

[(۸)] مط: تکیناباد

[(۹)] مط: لشکر غزو امرای آن جماعت از پیش

[(۱۰)] جمله بین قوسین در نسخه اصل بیجاست، از روی مط تصحیح شد. در (پ) عوض (غز میزد): و غزو میگرد.

[(۱۱)] اصل: خمسمائه مقام کرد. در یکی از نسخ ماخذ مط نیز چنین است. در این جا متن مط گرفته شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۷

بر سنه احدی و سبعین و خمسمائه (اهل سنقران عصیان آوردند و فساد بسیار کردند، تا در شهور سنه اثنی و سبعین) لشکر بطرف سنقران [(۱)] برد، و بیشتر ازیشان را بقتل رسانید، و چنان تقریر کردند: که اکثر طایفه سنقرانیان [(۲)] ظاهرا (آیت) قرآن خوان بوده‌اند، که شهادت یافتند. اما چون فتنه و عصیان انگیزه بودند، بضرورت سیاست ملکی کشته شدند، و بعد ازین فتح، سال دیگر سلطان معز الدین از راه اچه و ملتان بطرف نهرواله لشکر کشید، و رای نهرواله بهیمدیو [(۳)] بسال خورد بود، اما حشم و پیل بسیار داشت. چون مصاف شد، لشکر اسلام منهزم گشت، و سلطان غازی بی‌مراد مراجعت کرد و این حادثه در شهور سنه اربع و سبعین و خمسمائه بود، و در شهور سنه خمس و سبعین و خمسمائه لشکر بجانب فرشور کشید و فتح کرد، بعد از ان بدو سال دیگر بطرف لوهور لشکر کشید [(۴)]، چون کار دولت محمودیان به آخر رسیده بود، و قواعد دولت آن دودمان واهی شده، خسرو ملک بطریق

صلح پسر را و یک زنجیر پیل بخدمت سلطان غازی فرستاد، و آن حال در شهور سبع و سبعین و خمسمائه بود، و دیگر سال که [شهور] سنه ثمان (و سبعین و خمسمائه) شد [(۵) سلطان غازی لشکر بطرف دیول [(۶) برد، و تمام آن بلاد کنار بحور را در ضبط آورد [(۷)]، و اموال بستند و مراجعت فرمود، و در شهور (سنه) ثمانین [(۸)] و خمسمائه لشکر بطرف لوهور آورد، و جمله ولایت و آن ملک را نهب کرد و بوقت مراجعت حصار سیالکوت را عمارت فرمود، و حسین خرمیل را آنجا

[(۱)] اصل: سقران. بعضی نسخ: سقران. پ: سنقریان. راورتی: سنقران.

[(۲)] اصل: سفرائیان.

[(۳)] اصل: بهیمدیو. متن مط: بهسودیو. در نسخ ماخذ مط: بهیمدیو متن راورتی. بهیمدیو، در برخی از نسخ راورتی: بهبودیو، بهمدیو. روضه الصفا این نام را بهوج دیو مینویسد. در خلاصه التواریخ سجانرای:

بهیم دیو. این نام بر مسکوکات شاهان گندها را بخط ناگری بهیمه دیوه **BhimaDiva** است، این شاهان در قرون اول اسلامی در ویهند کناراتک حکمرانی داشتند (پتهان ۱۱۰) اما این بهیمه دیوه که شاه نهرواله گجرات بود، بهیمه دیوه ثانی است، که از ۱۱۷۸- ۱۲۴۱ م (۵۷۴-۶۳۹ ه) زندگی داشت (ایبوت ۲: ۶۵۶) (ر: ۶۹)

[(۴)] مط: برد

[(۵)] مط: بود

[(۶)] دیول: همان دیبل معروفست که بقول خلاصه التواریخ در صوبه تهته واقع و دار الحکومه آنجا بود (ص ۵۹) این شهر در بین مورخان و جغرافیون عرب شهرت دارد و در حدود کراچی کنونی کاین بود.

[(۷)] مط: کناره بحر را ضبط کرد

[(۸)] اصل: ثمان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۸

نصب کرد و بازگشت، و چون سلطان غازی مراجعت کرد، خسرو ملک لشکرهای هندوستان و حشر [(۱)] قبایل (کو کهران) جمع کرد، و بدر سیالکوت (آمد) و مدتها بنشست و بی مراد مراجعت کرد، بعد از آن سلطان غازی در شهور سنه اثنی و ثمانین و خمسمائه بدر (شهر) لوهور آمد، و چون کار دولت محمودی به آخر انجامیده بود، و آفتاب (دولت) و سلطنت سبکتگین بغروب رسیده، و دبیر قضا پروانه عزل خسروی و ملکی [(۲)] در قلم قدر آورد [(۳)] خسرو ملک طاقت مقاومت نداشت، بوجه صلح پیش آمد، تا با سلطان ملاقات کند [(۴)] بیرون آمد، و مأخوذ و محبوس گشت، و لوهور سلطان غازی را مسلم شد، و ممالک هندوستان در ضبط آمد، و سپه سالار علی کرماخ [(۵)] را که والی ملتان بود، بلوهور نصب فرمود و پدر این کاتب مولانا (اعجوبه الزمان افصح-العجم) سراج الدین منهاج علیه الرحمه قاضی لشکر هندوستان گشت و تشریف سلطان معز الدین پوشیده، و در بارگاه لشکر مجلس علم عقد کرد، و دوازده شتر به جهت نقل کردن کرسی او نامزد شد، رحمه الله علی السلاطین الماضین- المتقدمین و الملوک المسلمین الباقین.

بعد از آن سلطان غازی مراجعت فرمود بطرف غزنین، و خسرو ملک را با خود ببرد، و از حضرت غزنین بخدمت درگاه سلطان اعظم غیاث الدین و الدین طاب ثراه، بحضرت فیروز کوه فرستاد، و او را از آنجا [به غرستان] به قلعه بلروان حبس کردند، و پسرش بهرامشاه به قلعه سیفرود غور [(۶)] باز داشت و چون در شهور سنه سبع و ثمانین و خمسمائه عصیان [آورد] و فتنه سلطان شاه خوارزمی ظاهر شد، خسرو ملک و پسرش را شهید کردند.

بعد از آن سلطان غازی، لشکر اسلام را مستعد گردانید، و بطرف قلعه تبرهنده [(۷)] آمد، و آن قلعه را فتح کرد، و بملک ضیاء

- [۱] مط: و چند قبایل
- [۲] مط: عزل خسرو ملک
- [۳] مط: در قلم تقدیر آورده
- [۴] اصل: بیش آمد و بدانکه ملاقات باشد بیرون
- [۵] این نام در تواریخ هند مانند معصومی (ص ۲۷۲) و تاریخ مبارکشاهی (ص ۶) و طبقات اکبری (۱: ۱۶) کرماخ است. به حواشی مبحث امیر بنجی طبقه ۱۷ رجوع کنید.
- [۶] بعضی نسخ راورتنی: سنقران غور
- [۷] مط: سرهنده. اصل: تبرهنده، این نام را مورخان بصور مختلف آورده‌اند: طبقات اکبری و خلاصه التواریخ: سرهنده. تاریخ الفی و زبده التواریخ:
- تبرهنده، لباب الالباب: تبرهنده که اکنون پتهنده گویند. فرشته: پتهنده. راورتنی گوید: که اینجا در چند صد میل غربی تهنیسر واقع است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۳۹۹

قاضی تولک محمد عبد السلام نساوی تولکی داد، و آن قاضی ضیاء الدین کاتب را پسر عم جد مادری بود، قاضی مجد الدین تولکی رحمه الله علیه از لشکر هندوستان و غزنین (به) التماس او یک هزار و دویست مرد تولکی اختیار کرد، و جمله را در خیل او فرمود، و دران قلعه نصب کرد، بدان [۱] شرط که مدت هشتمه قلعه نگاه دارد، تا سلطان غازی از غزنین باز آید، اما رای کوله پتهورا [۲] نزدیک آمده بود، سلطان پیش او به تراین [۳] باز آمد، و جمله رایگان [۴] هندوستان با رای کوله بودند، چون مصاف راست شد، سلطان غازی نیزه بستد، و بر پیلی حمله کرد، که رای دهلی گوبندرای [۵] بران پیل بود، و در روی مصاف جرأت میکرد [۶]، سلطان غازی که حیدر زمانی [۷] و رستم ثانی بود، به نیزه بران پیل حمله کرد، و گوبندرای [۸] را بر پشت پیل، بر دهان نیزه زد [۹] چنانکه (دو) دندان آن ملعون در دهان او افتاد، و او بر سلطان [اسلام] شلی [۱۰] کشاد، و بر بازو زخم محکم آمد، سلطان سر اسپ باز گردانید، و عطف فرمود، و از شدت آن زخم بیش طاقت مقاومت بر پشت اسپ نماند، هزیمت بر لشکر اسلام افتاد، چنانچه پیش هیچ کس بهم نرسید، و نزدیک بود: که سلطان از پشت اسپ درافتد، خلیج [۱۱] بچه (عیاری) مبارزی [۱۲] سلطانرا بشناخت، و ردیف سلطان شد، و او را بر پشت اسپ در کنار گرفت و بانگ بر اسپ زد، و از میان مصاف بیرون آورد، و اهل اسلام چون سلطان (را) ندیدند، نفیر از خلق برخاست، تا بمنزلی که لشکر شکسته آنجا از تعاقب کفار ایمن شدند ناگاه سلطان برسید، جماعت امرا و غوری بچگان و معارف سلطان را) با آن خلیج [۱۳] [بچه] شیر مرد دیده بودند [۱۴] و بشناخته جمع شدند

- [۱] مط: بران
- [۲] اصل: کوابتهورا. راورتنی و مط: کوله پتهورا
- [۳] این جنگ در تیراوری ده میلی شمال غربی کرنال واقع شد، ولی در این جا جایی بنام تراین یا تراین موجود نیست در گزیتیر رسمی کرنال ۱۹۱۸ م (ص ۱۰) این جای را ناره دینه نام قریه ۱۲ میلی جنوب تهنیسر تعیین کرده اند (ایلیوت ۱: ۶۹۸)
- [۴] اصل: رانکان

[۵] در یکی از نسخ مط: کنرداری. فتوح السلاطین و غیره: گویند رای.

[۶] مط: و در روی مصاف همان پیل حرکت میکرد.

[۷] اصل: ثانی. طبقات ناصری ج ۱ ۳۹۹ الثانی السلطان المعظم معز الدنیا ابو المظفر محمد (بن) سام قسیم امیر المؤمنین [۳].....
ص: ۳۹۵

[۸] اصل: و گویند رای را

[۹] مط: را که بر پشت آن پیل بود بر دهان نیزه زد، چنانچه

[۱۰] مط:

سیلی زد اصل: سیلی کشاد، چون سیلی زخم نمی‌آرد: اصلاح شد، برای تفصیل (ر: ۳۶).

[۱۱] مط: خلجی

[۱۲] اصل: مبارزی غازی سلطان.

[۱۳] مط: خلجی

[۱۴] اصل: بدیده بودند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۰

و نیزه‌ها بشکستند [۱]، و محفه و مرقد ساختند و [سلطانرا] بر سرو دیده نهاده بدان منزل رسانیدند، خلق آرام گرفت، دیگر بار دین محمدی بحیات او قوت گرفت و لشکر متفرق بقوت حیات آن پادشاه غازی جمع شد [۲] و بازگشت، و روی بدیار اسلام آورد [۳] و قاضی تولک را در قلعه تبرهنده [۴] بگذاشت و رای (پتهورا) بیای قلعه [۵] آمد و جنگ پیوست و مدت سیزده ماه و چیزی جنگ داد [۶] سلطان غازی دیگر سال لشکر اسلام جمع کرد، بانقاص سال گذشته روی بهندوستان نهاد، و این داعی از ثقه‌یی شنید که (از) معارف بلاد تولک و جبال بود [۷]، لقب او معین الدین، او میگفت: که من دران لشکر با سلطان غازی بودم، عدد سوار لشکر اسلام دران وقت صد و بیست هزار برگستوان بود چون سلطان غازی طاب ثراه با چنین استعداد نزدیک رای کوله رسید و او قلعه تبرهنده [۸] را بصلح گشاده بود، و در حدود تراین لشکر گاه کرده سلطان تعبیه لشکر بساخت، و قلب و بنه [۹] [و رایات و (علامات) و چتر و پیلان در عقب بقدر چند گروه بگذاشت و صف راست کرده، آهسته می‌آمد و سوار برهنه و جریده را چهار فوج کرد [۱۰] و از هر [چهار] طرف کفار نامزد (کرد) فرمان داد: می‌باید که از چهار طرف میمنه و میسر و خلف [۱۱] و قدام لشکر [کفار] (به) هر طرف ده هزار سوار تیر انداز دست بر لشکر کفار میدارند (و) چون پیلان و سوار [ان] ملاعین حمله میکنند، شما پشت میدهید، و بتگ اسپ از پیش ایشان دور می‌شوید، لشکر اسلامیان همبرین [۱۲] منوال کفار را عاجز کردند حق تعالی اسلام را نصرت داد [۱۳]، و لشکر کفار منهزم گشت، و پتهورارای بر پشت پیل بود فرود آمد، و بر اسپ نشست، و بهزیمت تا حد سرستی [۱۴] گرفتار آمد، و او را بدوزخ فرستادند و گویند (رای) دهلی در مصاف کشته شد، و سر او را سلطان بشناخت، بدان دو دندان شکسته، و دار الملک اجمیر و تمام سوالک

[۱] مط: و نیزه‌ها را شکسته و محفه و مرقد ساخته و بر سر

[۲] اصل: دیگر بار قوت حیات یافت و لشکر تقویت آن پادشاه غازی جمع شد و

[۳] مط: نهاد

[۴] مط: سرهنده

[۵] اصل: قلعه تبرهنده

[۶] مط: بداد

[۷] مط: معارف جبال بلاد تولک بود

[۸] مط: سرهنده

[۹] بنه: اسباب و لوازم زندگانی که در سفر حمل شود

[۱۰] مط: فوج فرموده بود.

[۱۱] اصل: خلق.

[۱۲] مط: همبران

[۱۳] مط: بخشید

[۱۴] در یکی از نسخ ماخذ مط و راورتی: سرستی. متن مط: سرسی و اصل کذا، قرار ضبط خلاصه التواریخ (ص ۳۹) و فرشته و غیره سرستی یکی از آبهای پنجاب هند است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۱

چون هانسی و سرستی و دیگر دیار فتح شد، و این حال نصرت در شهر سنه ثمان و ثمانین و خمسمائه بود، ملک قطب الدین ایبک را بقلعه کهرام نصب فرمود و مراجعت کرد، و قطب الدین از کهرام بطرف میرت آمد و فتح کرد، و حضرت دهلی را بکشاد، هم درین سال قلعه کول را در شهر سنه تسع و ثمانین و خمسمائه فتح کرد، و سلطان در شهر سنه تسعین و خمسمائه از غزنین بطرف بنارس و قنوج آمد، و در حدود چند وال، رای جی چند [۱] را منهزم گردانید و درین فتح سیصد و اند زنجیر پیل بدست آمد، و در ظل حمایت آن سلطان غازی و عادل طاب ثراه بنده او ملک قطب الدین را نصرت بخشید و تا ولایت اطراف ممالک هند را فتح می‌کرد، چنانچه بلاد نهر واله و تهنکر و قلعه کالیور و بداون [۲] جمله فتح کرد و تاریخ هر یک بعد ازین در فتوح قطبی تحریر [۳] یابد انشاء الله تعالی.

و چون سلطان سعید غیاث الدین محمد سام، در شهر هرات، برحمت حق پیوست، سلطان غازی معز الدین [محمد] طاب ثراه بحدود طوس و سرخس خراسان بود بر عزیمت عزاء برادر بطریق [۴] بادغیس هرات آمد، و چون شرط عزا بجای آورد، اقطاعات ممالک غور را نامزد ملوک فرمود، شهر بست و ولایت فراه و اسفزار به برادرزاده خود سلطان غیاث الدین محمود پسر سلطان غیاث الدین محمد سام داد، و ملک ضیاء الدین در غور [۵] را که پسر عم هر دو سلطانان بود، و داماد سلطان غیاث الدین (محمد سام بود) گرمسیر غور [۶]، چنانچه تخت فیروز کوه (و شهر رود) و زمین داور داد، و او را دو زنجیر پیل فرمود، و ملک ناصر الدین (الپ) غازی (بن) قره ارسلان سلجوقی را که خواهرزاده (هر دو) سلطا (نا) ن بود، شهر هرات داد. بعد از آن سلطان معز الدین بطرف غزنین مراجعت فرمود، و بعضی از ملوک و امراء غور را در خدمت خود بغزنین برد، و استعداد سفر خوارزم آغاز نهاد

[۱] مط: جیچندر، ولی متن اصلی و راورتی و فتوح السلاطین و غیره جی چند است

[۲] مط: نهر واله و بهنکر (هنکیر، هینکر، ننکر) و قلعه کالیوان (کالیون، کالیور) و بداون. راورتی: تهنکر و قلعه گوالیار و بدایون.

[۳] مط: تقریر یابد.

[۴] مط: بطرف

[۵] اصل: دژغور

[۶] مط: بود ملک غور و گرمسیر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۲

و در شهر سنه احدی و ستمائۀ بر سمت بلاد خوارزم لشکر کشید، و محمد خوارزم شاه از پیش لشکر غزنین منهزم رفت [(۱)] و چون سلطان غازی بدر خوارزم آمد و چند روز جنگ فرمود آبیکه از جیحون بطرف شرقی خوارزم خلیجی کرده‌اند (و نام آن قراسواست) اهل خوارزم بر لب آب جنگ آغاز کردند [(۲)] و از امراء غور چندی [(۳)] در مقاتلت شهید و اسیر گشتند [(۴)] و چون فتح خوارزم بواسطه قلت استعداد لشکر غزنین و امتداد (مدت) لشکری و کم علفی دست نداد، از خوارزم بر شط [(۵)] جیحون بطرف بلخ مراجعت فرمود، و لشکر خطا و ملوک ترکستان بکنار جیحون آمده بودند، و راه لشکر اسلام گرفته. چون سلطان غازی به اندخود [(۶)] رسید، یزک [(۷)] لشکر کفار ترکستان روز سه شنبه نماز دیگر به لشکر (گاه) سلطان رسیدند و جنگ پیوستند. مقدمه لشکر اسلام سالار حسین خرمیل بود کفار را منهزم گردانید، و او از ملوک گرزوان [(۸)] بود، در حال بخدمت سلطان غازی عرضه داشت [(۹)]: که حال نصرت اسلامیان و انهزام لشکر کفار برین جمله بود، صواب آنست: که پادشاه اسلام فرمان دهد تا همین ساعت لشکر اسلام برنشیند، و کفار منهزم را تعاقب نماید، و مغافصه بر ایشان زند تا فتحی بزرگ براید. سلطان غازی فرمود: سالها شد، که من چنین غزوی طلب میکردم و از من عذر نیاید [(۱۰)]، بتوفیق آفریدگار تعالی مصاف رویارو [(۱۱)] کنیم [(۱۲)]، تا خدای تعالی نصرت کرا بخشد، من باری ثواب جهاد بسنت یافته باشم. چون ملک عزالدین حسین خرمیل مزاج سلطان (معزالدین) غازی، برین منوال مشاهده کرد، دانست که سلطان این سخن از غایت قوت اسلام و حمیت دینداری میگوید، و الا- لشکر کفار بی عدد آمده‌اند، و جمله آسوده، و لشکر اسلام کوفته (در) سفر خوارزم و اسپ لاغر شده، طاقت مقاومت ایشان را نباشد، از خدمت سلطان بیرون آمد، با تمامت لشکر و حشم خود، بقدر پنج هزار سوار در شب بطرف گرزوان [(۸)] رفت، و اکثر حشم

[(۱)] مط: منهزم بخوارزم رفت

[(۲)] مط: نهادند

[(۳)] مط: چند تن.

[(۴)] اصل: در مقاتلات اسیر گشتند.

[(۵)] مط: و شط.

[(۶)] اند خوی کنونی.

[(۷)] یزک: دسته لشکر که برای جاسوسی و کشف اراضی دشمن می‌رود (فرهنگ نظام)

[(۸)] مط: گرزوان که صحیح آن گرزوان است و شرح آن گذشت

[(۹)] مط: عرض داشت

[(۱۰)] اصل: نیامد

[(۱۱)] مط: رویارو

[(۱۲)] مط: کنم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۳

که اسپ لاغر داشتند، همه برفتند. بامداد (با) سلطان اندک سوار قلب و بندگان خاص مانده بودند، مصاف برکشیدند و جنگ پیوست [(۱)]، و لشکر کفار گرد بر گرد (لشکر اسلام)، حلقه کرده در آمدند، و سلطان را هر چند بندگان میگفتند: که حشم اسلام تنی چند معدود مانده‌اند نباید رفت [(۲)] سلطان [غازی] جایگاه نگاه میداشت، تا با سلطان از سوار و بندگان او بقدر صد سوار

مانده و چند زنجیر پیل (معدود) و بندگان ترک و سرخیلان غوری، که خواص سلطان بودند، در پیش (سر) اسپ او جانسپاری میکردند و کافر می‌انداختند و شهادت می‌یافتند.

ثقات چنین روایت کردند: که سلطان غازی چندان استادگی کرد، که چتر مبارکش از تیر کفار (مغل) چنان شده بود، که خارپشت (و به) هیچ سیبل روی نمیگردانید، تا بنده ترک از بندگانش [(۳)] که نام او ریه [(۴)] جوکی بود بیامد، و عنان مبارکش [را] بگرفت و بجانب حصار اند خود کشید و برد، و بقلعه اند خود در آورد. دیگر روز ملک عثمان سمرقندی که یوسف ثانی بود، و ملوک ترکستان افراسیابی را که مسلمان بودند، در میان آوردند و صلح کردند و لشکر کفار بازگشت. سلطان بطرف غزنین باز آمد، و فرمان داد: تا سه سال استعداد لشکر ترکستان کنند [(۵)] و بطرف خطا عزیمت مصمم فرمود، و در آن وقت [(۶)] جماعت متمردان از کوکهران و قبایل کوه جود [(۷)] عصیان آورده بودند، سلطان در آن زمستان بهندوستان آمد، و آن طایفه متمردان را بدوزخ فرستاد، و غزو بستنی [(۸)] بفرمود، و جوی خون از آن جماعت براند. چون مراجعت بغزنین کرد بر دست [(۹)] فدایی ملاحده در منزل دمیک [(۱۰)] در شهر سنه اثنی [(۱۱)] و ستمانه شهادت یافت رحمه الله، و یکی از فضلا

[(۱)] مط: پیوستند

[(۲)] اصل: بیاید رفت.

[(۳)] اصل: تا بنده ترک از بندگان

[(۴)] کذا در اصل و پ. مط: ایبه جوکی یا ایته. راورتی: ابه جوکی، ایبه جوکی، ایبه جوکی.

[(۵)] اصل: کنید

[(۶)] اصل: وقت اگر جماعت.

[(۷)] در حاشیه مط: کهو کهران یا کوکران و قبایل کوه جون. راورتی: از کهوکران و قبایل کوههای لاهور و جود. کهو کهر نام یکی از قبایل پنجاب است و کوه جود همین تپه‌زاریست که در ضلع میانوالی ما و رای اباسین افتاده.

[(۸)] مط: بسنت

[(۹)] مط: بدست

[(۱۰)] ر: ۳۵. پ: و پیک

[(۱۱)] مط: اثنین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۴

درین معنی نظم کرده است (تحریر افتاد تا در نظر پادشاه مسلمانان آید):

شهادت ملک بحر و بر معز الدین کز ابتدای جهان، شه چو او نیامد یک

سیوم ز غره شعبان بسال شش صد و دوفتاد در ره [(۱)] غزنین بمنزل دمیک حق تعالی سلطان زمان و شهریار گیهان ناصرالدین و الدین ظل الله فی العالمین محور [(۲)] ممالک دنیا، مظهر کلمه العلیا، وارث ملک سلیمان ابو المظفر محمود بن السلطان را بر سریر جهانداری و متکاء شهریاری باقی و پاینده داراد بحق محمد و آله اجمعین.

ذکر آنچه از عدل آن پادشاه بود در دنیا، در حوصله تحریر نگنجد و آنچه نگاهداشت سنت مصطفی صلی الله علیه و سلم و محافظت ترتیب غزوات بر جاده مسلمانی همبران پادشاه ختم شد، و آنچه از مصطفی (صلی الله علیه و سلم) روایت کرده‌اند: که از قیامتش پرسیدند، فرمود: بعد از من شش صد و اند سال باشد، و شهادت آن پادشاه در تاریخ ششصد و دو بود [و] هم درین سال اول نشانی [(۳)] قیامت ظاهر شد، و آن [سال] خروج چنگیزخان مغل بود (و خروج ترک) پس معلوم شد، که آن پادشاه در بند

محکم اسلام بود، و چون او شهادت یافت، در قیامت باز شد، و آنچه اموال غزو در خزانه غزنین جمع شد، در خزانه هیچ پادشاه [(۴)] نشان ندادند تا بحدی که خواجه اسماعیل خزانه دار علیه الرحمه (در حضرت فیروز کوه) گفت: بوقت آوردن تشریف نزد (یک) ملک جلالی (دختر غیاث الدین محمد سام) که از جواهر در خزینه غزنین از یک جنس الماس که نفیس ترین [(۵)] جوهرهاست بیک هزار [(۶)] و پانصد من موجود است، دیگر جواهر و نقود [(۷)] را برین قیاس همی باید کرد. حق تعالی صد هزاران ثنا و رحمت و بشری و کرامت بمرقد و مضجع آن پادشاه غازی و اصل گرداناد، و سلطان ناصر الدین را بر تخت پادشاهی تا قیام قیامت باقی و پاینده داراد بمحمد و آله الامجاد و صلی الله علی محمد الی یوم التناد.

[(۱)] اصل: در ده.

[(۲)] مط: محرز

[(۳)] مط: علامت

[(۴)] مط: پادشاهی.

[(۵)] اصل: نفایس ترین.

[(۶)] مط: یک هزار

[(۷)] اصل: دیگر جواهرها را برین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۵

السلطان المعظم معز الدین و الدین (ابو المظفر) محمد بن [سام] ناصر [امیر] المؤمنین (مدت ملک او: ۳۲ سال ۸ ماه) [(۱)].

دار الملک تابستان: [حضرت] غزنین و خراسان.

دار الملک [او] زمستان: لاهور و هند.

(قضات: قاضی ممالک صدر شهید نظام الدین ابو بکر [(۲)] (بعد از صدر سید شرف الدین ابو بکر بن صدر الشهد نظام الدین

در غزنین) [(۳)].

قاضی لشکر و کل ممالک [(۴)]: شمس الدین بلخی (و بعده پسر او).

ملوک و اقرباء [(۵)]

ملک حسام الدین علی کرماخ [(۶)]. ملک عز الدین خرملیل [(۷)]. ملک مبارز الدین محمد عیش [(۸)]. ملک ناصر الدین حسین

امیر شکار [(۹)]. ملک اختیار الدین چتردار [(۱۰)]. ملک شیر ملک و جیری [(۱۱)]. ملک الدین سور [(۱۲)] گیلانی. امیر

حاجی غازی [(۱۳)].

[(۱)] مط: ۳۲ سال. راورتی: ۳۲ سال ۸ ماه اصل ۸ ماه ندارد

[(۲)] راورتی: قطب الدین ابو بکر.

[(۳)] کلمات بین قوسین در اصل نیست. راورتی و مط: مطابق متن است.

[(۴)] مط: و وکیل ممالک. راورتی:

مانند متن.

[(۵)] در مط: سلاطین و ملوک و اقربا یکجا آمده‌اند، و اول سلاطین ذکر میشوند

[۶] مط:

کرم‌ماج. راورتی مانند اصل و متن

[۷] مط و اصل کذا. راورتی: ملک عز الدین حسین بن خرمیل.

[۸] کذا فی الاصل مط: ملک مبارز الدین بن محمد علی اتسز (در بعضی نسخ علی شیر) راورتی: ملک مبارز الدین محمد علی اتسز.

[۹] مط: ملک نصیر الدین حسین امیر شکار. راورتی گوید: که در برخی از نسخ نصیر و در بعضی ناصر است.

[۱۰] مط: حرولی، حرول، راورتی: ملک اختیار الدین خروار و باختلاف، نسخ: حرول، حردار، حرولی، حرول. اما چتر دار نسخه

اصل بصواب اقریست، که در آن عصر بزرگترین مناصب درباری بود. و اگر به خروار منسوب باشد، جایست در لوگر کابل

[۱۱] مط: ملک اسد الدین شیر، ملک احمری. راورتی: ملک اسد الدین شیر، ملک و جیری و جیرستان که در دو نسخه احمدی

و در یکی احمری آمده، و از همه و جیری بصحت اقریست منسوب به و جیرستان که در دو نسخه احمدی و در یکی احمری آمده، و از همه و جیری بصحت اقریست منسوب به و جیرستان تاریخی که اکنون اجرستان گوئیم.

[۱۲] مط: رکن الدین سور کیدان، راورتی کذا. در اکثر نسخ وی: مهور سیدان، شاید اصح آن گیلانی باشد منسوب بگیلان غزنه.

[۱۳] مط: امیر حاجب حسین محمد علی غازی. راورتی: امیر حاجب محمد علی غازی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۶

دایره سلاطین

ملک ضیاء الدین در غور [سلطان بامیان] سلطان علاء الدین محمود [۱].

ملک بدر الدین گیلانی [۲]. قطب الدین. ملک ناصر الدین بامین [۳].

توقیع او: نصر من الله [۴].

اعلام و رایات [۵]: سیاه بر دست چپ. لعل: بر دست راست.

[امیر حاجب: حسین محمد حسینی. امیر سلیمان شیش [۶]، امیر داود. امیر حاجب خان، ملک ناصر الدین تمران، ملک مؤید

الدین مسعود. ملک شهاب الدین مادینی]

وزراء

ضیاء الملک درمشی [۷]. مؤید الملک محمد عبد الله سنجرى. شمس الملک عبد الجبار گیلانی [۸].

بندگان او که بسطنت رسیدند (سلطان تاج الدین یلدز در غزنین [۹]. سلطان ناصر الدین قباچه در ملتان

[۱] مط: علی الدین محمود. راورتی: ملک علاء الدین اتسز حسین

[۲] مط و راورتی: گیلانی

[۳] مط: ملک قطب الدین تمران. راورتی: تمرانی. مط: ملک ناصر الدین مادین. راورتی:

ناصر الدین حسین مادینی. علاوه بر نامهای مذکوره در مط و راورتی ملوک ذیل نیز ذکر شده‌اند، که در اصل نیست: مط و

راورتی: سلطان بهاء الدین سام در بامیان. سلطان غیاث الدین محمود بفیروزکوه ملک ناصر الدین الب غازی بن قزل ارسلان سلجوقی. ملک تاج الدین حرب سجستان.

ملک تاج الدین زنگی بامیان. ملک شهاب الدین مادینی. ملک تاج الدین مکران. ملک شاه و خش ملک ظهیر الدین محمد کرماخ (مط: کرماج) ملک ظهیر الدین فتح کرماخ (مط: کرماج) ملک حسین الدین (راورتی: بن خرمیل). امیر سلیمان شیش امیر داد (یا امیرزاده) امیر حاجب خان ملک. امیر حاجب حسین محمد حبشی (راورتی: محمد حسین یا حسینی یا حبشی). امیر حاجب حسین سرجی (راورتی: سرخ، سرخی، سرجی، سراج الدین ابی بکر). تنها در مط با عنوان ملوک مخلوط: ملک علاء الدین، ملک مسعود. ملک یوسف الدین مسعود. ملک ناصر الدین تمران ملک مؤید الملک کرماج. سلطان شمس الدین التمش. سلطان ناصر الدین قباچه در ملتان و اچه سلطان تاج الدین یلدوز بغزین، سلطان غیاث الدین عوض حسین خلیج لکهنوتی. سلطان قطب الدین ایبک لوهور. ملک حسین الدین کرمانه

[۴] مط و راورتی، کذا

[۵] مط: اعلام او: سیاه میمنه با ملوک و امرای غور، لعل میسره با ملوک و امرای ترک. راورتی: کذا

[۶] این نامها در مط و راورتی نیست و شیش در اصل سیس است

[۷] مط: در منشی. راورتی: درمشانی، درمشی درشی، درسی. که اصح آن درمشانی خواهد بود. منسوب به همان درمشان که مذکور افتاد

[۸] مط و راورتی: کیدانی

[۹] مط: در غزین ندارد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۷

واچه [۱]. سلطان قطب الدین ایبک در لاهور [۲]. سلطان غیاث الدین عوض خلیج در لکهنوتی [۳].

دایره فتوح او [۴]

فتح کالیور [۵]، فتح مالوه، فتح بهار، فتح لکهنوتی، فتح کالنجر، غزو کوکران [۶] غزو ترابین [۷]، مانبورای [۸] فتح بنوراک کوکه [۹]، فتح مرو، فتح طوس فتح جناباد [۱۰]، فتح نسا، فتح باورد، فتح سبزواری [۱۱]، فتح شارستان [۱۲] فتح پنجده، سفر خوارزم [۱۳]، فتح لاهور، فتح گردیز، فتح سنقرقان [۱۴] فتح ملتان و غزو [۱۵] قرامطه و اچه. فتح سیالکوت، فتح تبرهنده. فتح اجمیر [فتح احمداد]، فتح هانسی [۱۶]، فتح سرستی [۱۷]، فتح کهرام، فتح میرت فتح دهلی، فتح کول، فتح بنارس، فتح تهنکر، فتح (و غزو) نهرواله، فتح بداون [فتح سوالک] [۱۸]، فتح هندوستان.

[۱] مط: در ملتان و اچه ندارد

[۲] مط در لاهور ندارد

[۳] مط: بجای غیاث الدین، سلطان شمس الدین التمش مینویسد، ولی راورتی غیاث الدین می آورد. طوری که در حاشیه صفحه گذشته گذشت، مط این نامها را در جمله ملوک هم آورده، و در اینجا مکرر کرده است، ولی راورتی جداگانه تحت عنوان (خدمه‌ای که به سلطنت رسیدند) می آورد. نسخه اصل ندارد.

[۴] مط: فتوح و غزوات. در اصل چون نامهای این جایها در دایره نوشته شده، بنابراین در عنوان دایره را ذکر کرده است

[۵] مط:

کالیوان. راورتی: ندارد.

[(۶)] اصل: عدو کو کران. مط: فتح کو کران.

[(۷)] اصل:

عدو تراین. مط: فتح تراین.

[(۸)] کذا فی الاصل. مط: فتح بنواری کفران.

[(۹)] کذا فی الاصل مط و راورتی: ندارد

[(۱۰)] مط: جناباد، یا: میناباد. اصل: صناباد؟ جناباد گنابد از بلاد قهستان بود (نزهت ۱۷۶)

[(۱۱)] مط: فتح سارسامر، ساد سیانه، سامانه

[(۱۲)] مط: فتح شروان

[(۱۳)] مط: فتح خوارزم.

[(۱۴)] مط: فتح سوفار، سفرفار، شرفسار. شاید همان سنقران سابق الذکر باشد.

[(۱۵)] مط: ملتان و غزنین و قرامطه

[(۱۶)] اصل: هاپس. مط: هانسی

[(۱۷)] اصل: مستی. مط: سرستی.

[(۱۸)] اصل:

حوالک در مط این نامها زیاده از اصل آمده: فتح برشور، فتح سانور، فتح سرهند، فتح کوه جود، غزو خطابه ماند خود، فتح سرو الرود، فتح بهیره، فتح سروان، فتح چیچندر بنارس، فتح بهتر رای، فتح کالنجر غزو توران، فتح اوندبهار، فتح ولایت اوده، فتح قنوج، فتح واکنور، فتح مروان، فتح مدانون سنقر خوارزم در حاشیه مط نوشته‌اند: در بعضی نامها بسبب نیافتن تحقیق آن همچنان که در نسخه بود نوشته شد. راورتی هم اکثر این نامها را می‌آورد، آنچه در مط و اصل نیست اینست: گوالبار، عوض اوندبهار مط: ادوآندبهار عوض شارسران، متن: شارسران. متأسفانه که اصل بعضی نامها در نسخ خطی از طرف نویسندگان مسخ شده، که با وسایل موجوده تصحیح آن میسر نیست بنابر آن به نقل متون اصلی و مطبوع و راورتی اکتفا رفت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۸

الثالث السلطان علاء الدین محمد (بن) سام البامیانی [(۱)]

چون سلطان غازی معز الدین محمد سام به دمیک شهادت یافت، و سلطان بهاء الدین بن محمود طاب ثراه در راه برحمت حق پیوست، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است، خصمان ملک غور و غزنین و بامیان و هند از تخمه شنسبانیان [(۲)] دو فریق ماندند، یک فریق سلاطین غور، و دوم فریق سلاطین [(۳)] بامیان. چون مرقد سلطان معز الدین از منزل دمیک بجانب غزنین روان کردند، ملوک و امراء ترک که موالی سلطان غازی بودند مرقد سلطانرا با خزانه فاخر، از دست امراء و ملوک بقهر بستند، و در قبض آوردند، و چون بطرف کرمان [(۴)] رسیدند، مؤید الملک وزیر محمد عبد الله سنجری رحمه الله با چند تن از معارف امراء اتراک بطرف غزنین با مرقد سلطان نامزد شدند، باتفاق یک دیگر ملوک، و ملک تاج الدین یلدوز [(۵)] که مهتر ملوک ترک و بزرگتر بندگان سلطانی بود، بکرمان [(۶)] مقام کرد، و چون مرقد بغزنین رسید، بعد از دو روز سلطانان بامیان [(۷)] علاء الدین محمد و جلال الدین (علی) پسران سلطان بهاء الدین سام بامیانی باستدعاء امراء غور چنانچه سپهسالار سلیمان سیش [(۸)] و سپهسالار خروش [(۹)] و دیگر معارف دار الملک غزنین از طرف بامیان برسیدند، و در شهر غزنین آمدند. علاء الدین محمد سام بامیانی که

پسر مهتر بود بتخت نشست، و امراء حاضر [(۱۰)]، از ترک و غوری همه در بیعت او آمدند، و خزانه غزنین که از کثرت اموال و نفایس، گنج قارون را ده یک محصول خود شمردی، جمله بطریق مناصفه در قسمت آورد.

ثقات چنین روایت کرده‌اند: که قسمت سلطان جلال الدین بامیانی که برادر کهنتر بود، دویست و پنجاه حمل شتر از زرعین و مرصعینه [(۱۱)] و ظرایف زر و سیم برسید، که بطرف بامیان برد، چون مدتی بگذشت

[(۱)] راورتی: سلطان علاء الدین محمد بن بهاء الدین محمد سام بامیانی

[(۲)] اصل: سنسبانیان

[(۳)] اصل:

سلطان

[(۴)] این کرمان همان کرمان معروف ایران نیست، بلکه جائی بود در راه غزنه و هند و اکنون به فتنحین گویند و در کوهسار کرم واقع است. ر: ۳۷

[(۵)] مط: یلدز

[(۶)] اصل: یک زمان مقام.

[(۷)] اصل: سلطانان خسرو بامیان

[(۸)] اصل: سلیمان سیف.

[(۹)] مط: حروش. راورتی: سپه‌سالار خروشی

[(۱۰)] مط: حاص.

[(۱۱)] مط: مرصعیه و ظرافیه زر و سیم.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۰۹

مؤید الملک وزیر و امراء ترک که در حضرت غزنین بودند، بخدمت ملک تاج الدین یلدوز [(۱)]، مکتوبات در قلم آوردند بجانب کرمان، و استدعا نمودند، و او از طرف کرمان عزیمت مصمم کرد [(۵)] چون بحوالی شهر رسید، سلطان علاء الدین استعداد مصاف کرد، و پیش باز رفت، و جلال الدین هم از شهر بیرون آمد، بطرف بامیان (روان شد).

چون مصاف علاء الدین با تاج الدین یلدوز راست شد، امراء ترک از طرفین با هم موافقت نمودند (و علاء الدین منهزم گشت، و او و جمله ملوک شنسبانی که در موافقت او بودند گرفتار آمدند، و ملک تاج الدین یلدوز چون بغزنین آمد، جمله ملوک شنسبانی را اجازت داد: تا بطرف بامیان باز رفتند. بار دیگر سلطان جلال الدین بجهت مدد برادر خود، علاء الدین حشمهای ملک غور و بامیان، و افواج لشکر بیغو [(۲)] از وخش و بدخشان جمع کرد، و بیاورد و کرت دوم بغزنین آمد و ملک غزنین ضبط کرد، و علاء الدین را بتخت باز نشاند، و (جلال الدین) بطرف بامیان باز رفت.

ملک تاج الدین یلدوز کرت دوم با لشکر خود، از طرف کرمان عزیمت غزنین کرد، علاء الدین ملوک و امراء غور را از غزنین (نامزد) دفع ایشان گردانید از جانب ملک تاج الدین یلدوز، ایتکین [(۳)] تار نامزد استقبال ایشان شد برباط شغران [(۴)] بدیشان رسید، جمله را مست و لا- یعقل، فرو گرفت، و امراء غور و ملوک بزرگ آنجا شهید شد، و از آنجا ملک تاج الدین یلدوز بیای غزنین آمد، و علاء الدین در قلعه محصر شد، و مدت چهار ماه در بندان بماند تا جلال الدین از بلاد بامیان بمدد سلطان علاء الدین و دفع لشکر ترک بیامد چون بحوالی غزنین رسید، امراء ترک پیش او بدفع و قتال باز رفتند، جلال الدین منهزم شد و گرفتار آمد، او را بیای قلعه غزنین آوردند و قلعه فتح کرد. چون هر دو برادر بدست آمدند بعد (از) مدتی ملک تاج الدین یلدوز هر دو را عهد

داد، و (به) طرف بامیان فرستاد، بعد از چند روز میان برادران تفاوت حالی ظاهر شد، و جلال الدین پادشاه شیر دل و زاهد و ضابط بود، با (او)

[(۱)] مط: یلدز

[(۲)] متن مط: لشکر جوار و خوش. حاشیه: حشمهای ملک بامیان و افواج حشمهای بیغو از و خوش.

[(۳)] اصل: ایتکن. متن مط: ایتکین. حاشیه آن: ایتکر، ایتکی. راورتی: مانند متن.

[(۴)] مط و راورتی: سنقران.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۰

علاء الدین موافقت نکرد، از آنجا بخدمت سلطان محمد خوارزمشاه رفت باستمداد آن معنی متمشی [(۱)] نشد، و دولتش [(۲)] بار دیگر نیامد، و بخت مساعدت نکرد، بعد از آنچه سلطان محمد خوارزمشاه، ملک بامیان ضبط کرد، علاء الدین برحمت ایزدی پیوست، و او دختر علاء الدین آتسنز [(۳)] حسین داشت، و از آن ملکه او را پسری بود. و کاتب این حروف منهاج سراج را در شهر سنه احدی و عشرین و ستمائه، بوجه رسالت اتفاق سفر قهستان افتاد از ممالک غور این ملکه و پسر او را در حدود طیس بولایت خوسف [(۴)] نشان دادند [(۵)] که در حادثه ملاعین چین بدان طرف افتاده بود.

الرابع السلطان تاج الدین یلدز المعزی [(۶)]

سلطان غازى معز الدین طاب ثراه پادشاهی بود بس عادل و غازی و شیر دل، و در دلاوری دوم علی ابو طالب بود رضی الله عنه، و او را فرزند کمتر بود، یک دختر (بیش) نداشت، از دختر عم خود ملک ناصر الدین محمد مادینی علیه الرحمه، و (بر) خریدن بندگان ترک ایلاع [(۷)] تمام داشت، و بندگان ترک بسیار خرید، و هر یک از بندگان او بجلادت و مبارزت و جان سپاری، در تمام ممالک مشارق شهرت یافتند، و اسم بندگان او در جهان منتشر گشت، و در عهد حیات سلطان هر یک نامدار گشته بودند. ثقات چنین روایت کرده‌اند: که یکی از مقربان حضرت سلطنت او جرأتی نمود و عرضه داشت کرد (که) چون تو پادشاهی را که در بسیط ممالک (اسلام) در علو شأن [تو] هیچ پادشاهی نیست، پسران بایستی [(۸)] دولت ترا (تا) هر یک از ایشان وارث مملکتی بودند از ممالک گیتی، و بعد از انقراض عهد این [(۹)] سلطنت، ملک درین خاندان باقی ماندی. بر لفظ مبارک آن پادشاه طاب ثراه رفت: که دیگر سلاطین [(۱۰)] را یک فرزند و یا دو فرزند باشد مرا چندین هزار فرزند است، یعنی بندگان ترک، که مملکت من

[(۱)] اصل: ممتشی

[(۲)] مط: دولتش یاریگر.

[(۳)] مط: اتسر

[(۴)] اصل و مط: خوشب. یکی از نسخ ماخذ مط: جوشب. راورتی: خوشاب؟ که صحیح آن خوسف است از بلاد قهستان (نزهت

۱۷۷)

[(۵)] اصل: نشان زدند

[(۶)] در اصل این عنوان نیست از مط گرفته شد. راورتی: سلطان تاج الدین یلدوز المعزی السلطانی

[(۷)] اصل: ایلاغ

[۸] مط: بایستندی.

[۹] اصل: آن.

[۱۰] اصل: سلطان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۱

میراث ایشان خواهد بود، بعد از من خطبه ممالک با اسم من نگاه خواهند داشت، و همچنان بود [(۱)]، که بر لفظ آن پادشاه غازی رفت، بعد از او کل ممالک هندوستان را تا بغایت که تحریر این سطور است [(۲)] سنه ثمان و خمسین [(۳)] و ستمائۀ محافظت نمودند (و می‌نمایند) رجا بفضل حق تعالی واثق است، که تا بغایت انقراض دور بنی آدم، این ممالک بدین قرار در ضبط ایشان خواهد بود انشاء الله تعالی. آمدیم بسر حرف [(۴)] خود: که ذکر سلطان تاج الدین یلدوز است، او پادشاه نیکو اعتقاد (بود) و حلیم و کریم و خوب خصال و وافر جمال. سلطان غازی معز الدین [(۵)]، او را خورد سال بود که بخرید، و هم از اول حال او را خدمت فرمود، پس مرتبه [مرتبه] او را بزرگ گردانید، و بر سر بندگان [دیگر] سرور کرد، چون بزرگ شد [بمرتبه] امارت و ولایت [رسید] کرمان و سنقران [(۶)] او را داد باقطاع و هر سال که سلطان را در سفر هندوستان اتفاق شدی، بکرمان منزل بودی، جمله امراء و خواص و ملوک را ضیافت کردی، و یک هزار کلاه و قبا به تشریف بدادی، و در باب جمله حشم انعام فرمودی و بفرمان سلطان غازی، دختر او در حباله سلطان قطب الدین ایبک آمده بود، و یک دختر دیگر در حباله ملک ناصر الدین قباچه بود. ملک تاج الدین یلدوز را دو پسر بود: یکی از ایشان را [(۷)] پیش معلم (بر) نشانده بود، وقتی آن معلم برای تأدیب و تهذیب، کوزه‌یی بر سر آن برزد، قضا (را) اجل در رسید، آن کوزه بر مقتل (او) آمد، (آن) پسر فوت شد، خبر بسطان تاج الدین یلدوز بردند، در حال معلم را خرج [(۸)] راه داد، از غایت حلم و حسن اعتقاد فرمود: که معلم را پیش از آنچه والده پسر را از حال پسر خود معلوم شود، متواری باید باشد و سفر اختیار باید کرد، نباید که المی بدو رسانند از سوز فرزند. این حکایت دلیل است

[(۱)] مط: شد

[(۲)] مط: بغایت تحریر این سطور که

[(۳)] در سه نسخه راورتی: ۵۶۸ هـ.

متن راورتی: ۶۵۷ هـ. در یک نسخه ماخذ مط: سبع و خمسین. چون این کتاب در ثمان و خمسین ختم شده، بنابراین ضبط اول قطعا غلط است

[(۴)] اصل: حروف خود

[(۵)] اصل: معز الدین

[(۶)] مط: سنقران یا اسفزار، راجع بکرمان و اقطاع یلدوز (ر: ۳۷) آخر کتاب، و در این جا سنقران صحیح است که بین غزنه و هند بود، و کرمان به فتحین نیز در آن سواست، و بالعکس اسفزار بطرف هرات و غرب غور بود.

[(۷)] مط: یکی را از ایشان

[(۸)] مط: معلم را زاد داده از

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۲

بر حسن سیرت و صفای اعتقاد آن پادشاه حلیم رحمه الله. در سال آخر (عهد) سلطان معز الدین چون بکرمان [برفت و] منزل کرد، تاج الدین یلدوز (آن) یک هزار قبا و کلاه معهود هر سال، بخدمت سلطان آورد و سلطان از آنجمله یک کلاه و قبا اختیار کرد، و بکسوت خاص [(۱)] خود مشرف گردانید و او را نشانه سیاه داد، و در خاطرش آن بود: که ولیعهد غزنین بعد از سلطان او باشد.

چون سلطان غازی شهادت یافت، ملوک و امراء ترک را خاطر و مزاج آن بود: که سلطان غیاث الدین محمود سام، از حدود گرمسیر بطرف غزنین آید و بر تخت عم خود بنشیند، و همگنان به خدمت او کمر بندند، این معنی بحضرت فیروز کوه در قلم آوردند، و عرضه [(۲)] داشت کردند، که سلاطین بامیان تعدی میکنند و ملک غزنین طلب می نمایند [(۳)] این ملک را وارث (ملک) توئی! و ما بندگان تو. سلطان غیاث الدین محمود جواب فرمود: که مرا تخت پدر (و) حضرت فیروز کوه و ممالک (غور) اولی تر، آن مملکت مر شما را فرمودم، سلطان تاج الدین را تشریف فرستاد و خط عتق داد، و تخت غزنین به حواله او کرد، بحکم آن فرمان ملک تاج الدین بغزنین آمد، و ملوک بامیان را بگرفت و بتخت غزنین بنشست و ممالک غزنین را در ضبط آورد، و کرت دوم (او) از غزنین جدا افتاد و دیگر بار در غزنین آمد و در ضبط آورد، و کرت دیگر هم همین حکم داشت، تا بعد از چند گاه، با سلطان قطب الدین (ایبک) او را بحدود پنج آب سند مصاف افتاد منهزم شد، و سلطان قطب الدین به غزنین آمد و مدت چهل روز در غزنین بود، و درین مدت بعشرت مشغول شد [(۴)] کرت دیگر سلطان تاج الدین از کرمان بطرف غزنین آمد و سلطان قطب الدین از راه سنگ سوراخ بجانب هندوستان (باز رفت و تاج الدین غزنین را بار دیگر ضبط کرد و چند کرت بطرف غور) و سجستان لشکر فرستاد، و ملوک نامزد کرد، یک کرت بمدد سلطان غیاث الدین (لشکر) فرستاد تا بدر هرات، بسبب مخالفت حسین خرمیل، که ملک هرات بود با سلطان محمد خوارزمشاه ساخته بود، و از جمله او شده، و از پیش

[(۱)] اصل: و مکتوبات خاص

[(۲)] مط: عرض داشت

[(۳)] اصل: مینماید

[(۴)] مط: شده بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۳

لشکر غور و (غزنین) منهزم شد، کرت دوم سلطان تاج الدین بطرف سجستان لشکر برد، و مدتی دران سفر بماند، تا بدر شهر سیستان برفت و به آخر (با) ملک تاج الدین حرب که ملک سیستان بود صلح شد، چون مراجعت کرد در اثناء راه ملک نصیر الدین حسین امیر شکار با او خلاف کرد، و میان ایشان محاربت افتاد، و ملک نصیر الدین منهزم گشت و بطرف خوارزم رفت و بعد از مدتی بیامد [(۱)] (تا) در سفر هندوستان ملوک و امراء [ترک] غزنین اتفاق کردند، و خواجه مؤید الملک محمد عبد الله سنجری را که وزیر بود و ملک نصیر الدین امیر شکار را شهید کردند. بعد از [آن] چهل روز سلطان محمد خوارزمشاه، از طرف طخارستان لشکر کشید و بطرف غزنین آمد لشکر او سرحداتی راه هندوستان بطرف گردیز و دره کراهیه [(۲)] بمغافصه [(۳)] بگرفت. سلطان تاج الدین یلدوز از راه سنگ سوراخ، بجانب هندوستان [بداون] منهزم برفت، و (به) لوهور آمد، و او را با سلطان سعید شمس الدین التتمش [(۴)] طاب ثراه، در حدود تراین مصاف شد، تاج الدین یلدوز گرفتار آمد، و او را بشهر بداون فرستاد (و) آنجا شهید شد، و روضه او آنجاست. مزار متبرک خلق [(۵)] صاحب حاجت گشته. و مدت ملک او نه سال بود (رحمة الله علیه، و الله اعلم).

الخامس الملك الکریم قطب الدین ایبک المعزی [(۶)]

سلطان کریم عادل، قطب الدین ایبک، حاتم ثانی بود، تخت غزنین بگرفت و از دست تاج الدین یلدوز که خسر او بود بیرون کرد. مدت چهل روز بر تخت بنشست، از ان مدت در عشرت [(۷)] و بخشش بود، و کار ملک

[(۱)] مط: باز آمد

[(۲)] اصل: کرد و دره کراهیه. مط: گردیز و دره کراسه یا کسراهه.

راورتنی: کراهه، کراسه که املای کراهه صحیح خواهد بود، زیرا تاکنون در همین سرزمین مربوط چمکنی گردیز دریای کراهه موجود است (ر: ۶۲)

[(۳)] کراهیه تمنا بگرفت.

[(۴)] مط: التمش، شرح آن (ر: ۴۹)

[(۵)] مط: مزار خلق متبرک

[(۶)] در اصل جای این عنوان سپید است، از مط گرفته شد، راورتنی بعد از کلمه المعزی، السلطانی نیز دارد.

[(۷)] مط:

و درین مدت بعشرت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۴

بواسطه عشرت تمام مهمل و معطل [(۱)] می ماند، (و) ترکان غزنین و ملوک معزی به نزدیک سلطان تاج الدین یلدوز، در خفیه مکتوبات در قلم آوردند، و او را استدعا نمودند، تاج الدین از کرمان، عزیمت غزنین کرد، چون قرب مسافت بود مغافصه بغزنین آمد. سلطان قطب الدین را چون آگاهی شد از طرف غزنین [(۲)] بطرف هندوستان از راه [(۳)] سنگ سوراخ باز آمد، چون هر دو یک دیگر [(۴)] را خسرو داماد بمنزلت پدر و پسر بودند، المی بیکدیگر نرسانیدند، و بعد ازین ملک غزنین بسطان محمد خوارزمشاه مضاف شد و در تصرف ملوک خوارزم آمد [(۵)]، چنانچه پیش ازین بتحریر پیوسته است.

این طبقه ختم شد از شنسبانیان و بندگان ایشان بعد ازین طبقه سلاطین هندوستان در قلم آریم، و اول ایشان ذکر سلطان قطب الدین ایبک و مآثر او در هندوستان، بمقدار آنچه این نسخه احتمال کند در قلم آید [(۶)] بمنه و [کمال] کرمه، اللهم ارحم کلهم آمین.

[(۱)] مط: مهمل و مختل.

[(۲)] مط: از جانب

[(۳)] مط: براه (رک: ۶۲)

[(۴)] مط: و هر دو در یک دیگر خسرو.

[(۵)] مط: ملک غزنین در تصرف سلطان محمد خوارزمشاه آمد، و در تصرف ملوک خوارزم، چنانچه.

[(۶)] اصل: آمد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۵

الطبقة العشرون فی ذکر سلاطین الهند من المعزیه [(۱)]

اشاره

الحمد لله [(۲)] الذي جعل الممالیک ملوکا، و جوهر السلطنة فی قوالب العباد مسبوکا، و الصلوات [(۳)] علی من ختم النبوة مسلوکا. و السلام علی آله و اصحابه - الذين بسیوفهم دم الاعداء مسفوکا [(۴)].

اما بعد: چنین گوید بنده ضعیف ربانی، منهاج سراج جوزجانی [(۵)] عصمه الله عن الركون الی الفانی، که این طبقه [(۶)]

مخصوص است، بذکر سلاطین که بندگان حضرت و چاکران سلطان غازی معز الدین محمد سام طاب ثراه بودند، و در ممالک هندوستان، بتخت سلطنت نشستند، و سریر آن پادشاه بدیشان رسید، همچنانکه بر لفظ مبارک او رفته بود، و پیش ازین تحریر یافته است، میراث دار پادشاهی گشتند، تارک مبارک ایشان بتاج ملک ارثی آن پادشاه متوج [(۷)] گشت، و آثار انوار دین محمدی، بواسطه دولت ایشان بر صحایف اطراف و اکناف مملکت هندوستان باقی ماند و تا باد چنین باد. اللهم ارحم السلاطین الماضین و ایدنا بنصره الباقین [(۸)].

الاول منهم السلطان قطب الدین المعزی [(۹)]

سلطان کریم قطب الدین حاتم ثانی طاب مرقد، پادشاه مردانه و بخشنده بود حق تعالی او را شجاعت و کرمی بخشیده بود، که در شرق و غرب عالم، در عصر او پادشاهی را نبود، و چون حق تعالی خواهد که تا بنده را در دل خلق عظمتی و فری [(۱۰)] ظاهر گرداند، بصفت شجاعت و کرم موصوف کند، تا دوست و دشمن را بنوازش و سخا و گزارش و غا مخصوص گرداند، چنانچه این پادشاه کریم غازی بود، تا از بخشش و کوشش او دیار هندوستان، از دوست و دشمن پر و تهی [(۱۱)] گشت، بخشش او همه لک (لک) و کشتن او (همه) لک لک بود، چنانچه ملک الکلام بهاء الدین اوشی در مدح این پادشاه (کریم می) فرماید:

[(۱)] جای این عنوان در اصل سپید است. از مط گرفته شد

[(۲)] اصل: بحمد الله

[(۳)] مط: و الصلاة

[(۴)] اصل: مفوگاه

[(۵)] اصل: جورجانی

[(۶)] اصل: طبقات

[(۷)] اصل: متوجه

[(۸)] اصل: و اید بالنصره الباقین

[(۹)] در اصل این عنوان نیست. راورتنی: المعزی السلطانی. مط: مانند متن.

[(۱۰)] مط: و وقری

[(۱۱)] اصل: بروبهی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۶ ای بخشش تو لک بجهان آورده کان را کف تو کار بجان آورده

از شرم [(۱)] کف تو، خون گرفته دل کان پس لعل بهانه در میان آورده سلطان قطب الدین را باول بار [(۲)] که از ترکستان بیاوردند بشهر نیشاپور افتاد، قاضی القضاة فخر الدین بن عبد العزیز کوفی که از اولاد امام اعظم ابو حنیفه کوفی بود رضی الله عنه و حاکم ممالک نیشاپور و مضافات آن او را بخیرید و در خدمت و موافقت فرزندان او کلام الله بخواند و سواری و تیر اندازی تعلیم گرفت، چنانچه در مدت نزدیک بصفت رجولیت (موصوف) و مذکور شد و چون به او ان شباب رسید، او را تجار بحضرت غزنین آوردند سلطان غازی معز الدین محمد سام او را از آن تجار بخیرید، اگر چه بهمه اوصاف حمیده و آثار گزیده موصوف بود، اما بظاهر جمالی نداشت، و انگشت خنصر او شکستی داشت، بدان سبب او را ایبک [(۳)] شل گفتندی، و سلطان معز الدین در آن وقت گاه گاه، بطرف و عیش [موصوف] مشغول بودی، شبی بزم [و] نشاط فرمود، و در آن جشن هر یک را از (ان) بندگان حضرت انعامی فرمود، از نقود زر و سیم ساخته و ناساخته، هر چه از ان انعام به قطب الدین رسید از مجلس بیرون آمد، تمامت آن مال

بترکان و پرده داران و فراش و دیگر کار داران بخشید، چنانچه از قلیل و کثیر با او باقی هیچ نماند، و دیگر روز این معنی بسمع اعلی رسانیدند، او را بنظر عنایت و قربت خود مخصوص گردانید و بر اشغال خطیر، پیش تخت (و) بارگاه او را نصب فرمود، و سرخیل و کاردار بزرگ شد، و هر روز مرتبه او برتر میگشت [(۴)]، و در ظل حمایت سلطانی تضاعف می پذیرفت تا امیر آخر [(۵)] شد، و در آن شغل چون سلطانان غور و غزنین (و) بامیان بطرف خراسان رفتند، جلادت بسیار نمود بدفع قتال سلطان شاه و او بر سر (اصحاب) پایگاه علفچی بود بطلب علف برفت، ناگاه سوار سلطان بر ایشان زد [(۶)]، میان ایشان قتال قایم شد، قطب الدین (جلادت بسیار نمود، اما چون

[(۱)] مط و پ: از رشک، درباره بهاء الدین اوشی فرغانی به لباب الالباب (ص ۱۶۱) و مجمع الفصحاء (۱: ۴۴۲) رجوع شود.

[(۲)] مط: را در اول حال.

[(۳)] اصل: ایبک شد. راورتی و دیگر مورخان مقلد وی ازین جمله نتیجه گرفته‌اند که معنی ایبک در ترکی شل باشد، ولی معنی متن واضح است، و ایبک معنی شل را ندارد و نام اصیل ترکیست.

[(۴)] مط: او بر تراید میگشت

[(۵)] مط: آخور

[(۶)] در یک نسخه راورتی: سلطان‌شاه برایشان پیوست و جنگ آغاز نهاد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۷

سوار اندک بود گرفتار شد، و او را به نزدیک سلطان‌شاه بردند بفرمان او [(۱)] اسیر گشت. چون میان سلاطین غور و غزنین مصاف شد و سلطان‌شاه منهزم گشت، قطب الدین را بندگان (سلطان) با تخته بند آهنین [(۲)] بر شتر نشاند بخدمت سلطان غوری [(۳)] آوردند، سلطان او را بناخت، و چون بدار الملک غزنین باز آمد، اقطاع کهرام بدو مفوض فرمود (و) از آنجا بطرف میرت آمد، در شهر سنه سبع و ثمانین و خمسمائه میرت را ضبط کرد و از میرت هم در شهر ثمان و ثمانین و خمسمائه دهلی بگرفت [(۴)]، و در شهر سنه تسعین در موافقت رکاب اعلی سلطان غازی، با سالار عز الدین حسین خرمیل، که هر دو [ملک] مقدمه لشکر بودند، در حدود چند وال [(۵)]، رای بنارس جی چند [(۶)] را بزد، و منهزم گردانید، و بعد از ان در شهر سنه احدی و تسعین و خمسمائه تهنکر [(۷)] فتح شد، و در شهر سنه ثلاث و تسعین و خمسمائه بطرف نهرواله رفت، و رای بهیم- دیو را بزد، و انتقام سلطان از ان طایفه بکشید و دیگر بلاد هندوستان را فتح کرد، تا باقصی ممالک چین از طرف شرق. و ملک عز الدین محمد بختیار خلجی بلاد بهار و نودیه [(۸)] را چنانچه بعد ازین تحریر یابد در عهد او بدولت او فتح کرد، و چون سلطان غازی محمد سام طاب ثراه شهادت یافت، سلطان غیاث الدین محمود محمد سام، که برادرزاده سلطان معز الدین بود، قطب الدین را چتر فرمود و لقب سلطانی داد.

(او) در شهر سنه اثنی [(۹)] و ستمائه از دهلی عزیمت لوهور کرد، و در روز سه شنبه هژدهم ماه ذی القعدة سنه اثنی [(۹)] و ستمائه بر تخت سلطنت لوهور جلوس کرد، و بعد از چند گاهی میان او و سلطان تاج الدین یلدوز مناقشتی افتاد بجهت لوهور، چنانچه آن مناقشت بمصاف کشید، و در ان نصرت، سلطان قطب الدین را بود، و تاج الدین منهزم از پیش او برفت، و سلطان قطب الدین بر سمت [دار الملک] غزنین برفت و آنرا ضبط کرد، و بعد از مدت چهل روز که بر تخت غزنین بود [انعام و اکرام بخلق خدا ارزانی داشت و] بطرف هندوستان باز آمد

[(۱)] مط: مقید گشت

[۲] مط: آهنی

[۳] مط: غازی

[۴] مط: و از میرت هم درین سال لشکر بکشید و دهلی بگرفت

[۵] اصل: جندوال

[۶] اصل: جیجند

[۷] اصل: بهیکر. مط: تهنکر.

راورتنی: تهنیکر

[۸] مط: و نردیه آن ممالک را. راورتنی نودیه. اصل: نود نه. پ: تردته.

[۹] مط: اثنین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۸

چنانچه پیش ازین ذکر آن رفته است، و چون قضاء اجل (او) در رسید، در شهر سنه سبع و ستمائنه، در میدان گوی زدن از اسپ خطا کرده، و اسپ بر زیر او آمد، چنانچه پیش کوهه [۱] زین بر سینه او آمد و برحمت حق پیوست، و مدت ملک او از اول فتح دهلی تا بدین وقت بیست سال بود و عهد سلطنت او با چتر و خطبه و سکه (مدت) چهار سال و کسری بود، علیه الرحمه و الغفران [۲].

الثانی منهم آرامشاه بن سلطان قطب الدین علیه الرحمه [۳]

چون سلطان قطب الدین برحمت حق تعالی پیوست [حالی] امراء و ملوک هندوستان صواب چنان دیدند، که از برای تسکین فتنها و آرامش رعایا و اطمینان قلب لشکریان، آرامشاه را بتخت نشانند، و سلطان قطب الدین را علیه الرحمه سه دختر بود، ازیشان دو دختر متعاقب در حباله ملک ناصر الدین قباچه بود، و یک دختر در حباله سلطان شمس الدین آمد، در این وقت چون قطب الدین درگذشت و آرام شاه را بر تخت نشانند، ملک ناصر الدین قباچه بطرف اچه و ملتان رفت و قطب الدین را نظر ملکداری بر سلطان شمس الدین (التمش) بود، و او را پسر خوانده بود، و بداون او را اقطاع داده. ملوک به اتفاق او را از بداون بیاوردند و بتخت دهلی بنشانند و دختر سلطان قطب الدین در حباله او آمد، آرامشاه را قضاء اجل در رسید و ممالک هندوستان چهار قسم شد: مملکت سند (ناصر الدین) قباچه در تصرف آورد و مملکت دهلی بسلطان سعید شمس الدین مضاف شد و ممالک [۴] لکهنوتی ملوک و سلاطین خلیج در ضبط آوردند. و مملکت لوهور گاهی ملک تاج الدین و گاهی ملک ناصر الدین قباچه و گاهی سلطان شمس الدین بتفاوت احوال ضبط میکردند، چنانچه بعد ازین هر یک تحریر یابد [۵].

الثالث منهم الملك ناصر الدین قباچه المعزی [۶]

ملک ناصر الدین (قباچه) پادشاه بزرگ، و بنده سلطان غازی (معز الدین) [۷] بود

[۱] در اصل کوهی نوشته شده، و بالای آن به کوفه تصحیح کرده‌اند

[۲] راورتنی نقش سکه قطب الدین را چنین می‌آورد: (سکه وارث ملک و نگین سلطان قطب الدین ایبک فی سنه ۶۰۳ ضرب دار الخلافه دهلی جلوس)

[۳] این عنوان در اصل سپیداست. از مط نوشته شد. راورتنی: سلطان آرام شاه بن سلطان قطب الدین ایبک.

[۴] مط: و مملکت

[۵] راورتی: نقش سکه آرامشاه را در حواشی چنین می‌نویسد: (هذا الدرهم مسکوک باسم الملک ظل الله آرامشاه فی سنه سبع و ستمائنه، ضرب دار السلطنه بلده لاهور).

[۶] راورتی:

قباچه المعزی السلطانی

[۷] راورتی: مانند مط.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۱۹

در غایت کیاست و کاردانی و تمیز و حداقت و دانائی. سلطان غازی (معز الدین) محمد سام (را) در هر مرتبه از مراتب اشغال (سالها) خدمت کرده بود، و بر غث و سمین حضرت و لشکر داری و ملک پروری وقوف تمام یافت، و چون مقطع اچه و ملتان که ملک ناصر الدین ایتم بود در مصاف اند خود [۱] که سلطان را با (حشم) خطا و ملوک ترکستان بود، پیش رکاب سلطان غازی مبارزت بسیار نمود و غراها بسنت کرد، و کافر بسیار بدوزخ فرستاد، و مبارزان لشکر خطا از کثرت مقاتلت او عاجز آمدند، بیکبار روی بدو آوردند، و او شهادت یافت، و سلطان غازی از آن حادثه بتخت غزنین آمد حضرت اچه بملک ناصر الدین قباچه مفوض گشت، و او بدو دختر داماد سلطان قطب الدین بود علیه الرحمه، و از دختر مهتر او را پسری بود ملک علاء الدین بهرامشاه [نام] خوب منظر و نیکو سیرت و بر عشرت مولع، و از راه جوانی بر فساد حرص تمام داشت.

حاصل الامر: چون ملک ناصر الدین قباچه، بعد از حادثه سلطان قطب الدین بطرف اچه رفت شهر ملتان را ضبط کردند، و سندستان و [۲] دیول تالب دریا جمله در تصرف او آمد، و قلاع و قصبات شهرها مملکت سند را فرو گرفت، و دو چتر برداشت [۳] و تا حد تبرهنده و کهرام و سرستی [۴] تصرف کرد، و لوهور را چند کرت بگرفت، و لشکر غزنین که از جهت تاج الدین یلدوز می‌آمدند، با ایشان مصاف داد، و از پیش خواجه مؤید الملک سنجری که وزیر مملکت غزنین بود منهزم گشت. و چون ممالک سند بر وی قرار گرفت، در حوادث کفار چین اکابر خراسان و غور و غزنین بسیار بخدمت او پیوستند، و او در حق همکنان انعام و اکرام وافر فرمود، و مدام میان او و سلطان سعید شمس الدین طاب ثراه منازعت (می) بود، تا چون مصاف لب آب سند شد میان جلال الدین خوارزمشاه و چنگیزخان.

جلال الدین خوارزمشاه بزمین سند آمد، و بر طرف دیول و مکران برفت. لشکر کفار مغل بعد از فتح نندنه بمدتی تری نوین [۵] مغل، با لشکر گران بیای شهر ملتان آمد

[۱] اصل: آمد خرد، ولی متن مط اند خود، درست است که اکنون اندخوی گوئیم. ولی کلمه ایتم در موارد دیگر گاهی ایتمر هم نقل شده.

[۲] مط و پ: هندوستان راورتی و اصل: سندستان. که قباچه در آنجا حکمدار بود

[۳] مط: و چتر بر گرفت و تا حدود

[۴] اصل: تبهرد و کهرام و سرسی پ: تبهرنده و کهرام و سرسی.

[۵] کذا فی الاصل. مط: بعد از فتح نندنه، تری (تولی) نوین مغل. حاشیه مط: نندنه بمدتی ترمی نوین مغل.

راورتی فتح نندنه ترقی نوین مغل. در جامع التواریخ رشیدی نام این مغل که به تعقیب جلال الدین به هند گماشته شد (بلانویان) است، که در سنه ۶۱۹ ه رفت و در محرم ۶۲۰ ه از هند مراجعت نمود (ص ۴۳۲ ج ۱).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۰

و چهل روز آن حصن حصین را در بندان داد، و ملک ناصر الدین در آن مقاتله و حصار در خزانه بکشاد [(۱)]، و با خلق احسان بسیار کرد، و آثار شهامت و فرزاندگی و جلادت و مردانگی چندان نمود، که ذکر آن، بر صحایف ایام تا روز قیامت باقی ماند، و این حادثه (حصار) در شهر سنه احدی و عشرين و ستمائۀ بود، و بعد از آن یک سال و نیم [(۲)] ملوک غور از جلاء کفار بخدمت ناصر الدین پیوستند و در آخر شهر سنه ثلاث و عشرين و ستمائۀ، لشکر خلیج از جمله لشکر خوارزمیان بر ارض [(۳)] منصوره که از بلاد سیوستان است، استیلا آوردند و سر ایشان ملک خان خلیج بود. ملک ناصر الدین روی بدفع ایشان آورد، و میان ایشان مصاف شد، لشکر خلیج منهزم گشت، و خان خلیج کشته شد، و ملک ناصر الدین بملتان و اچه باز آمد.

هم درین سال کاتب این حروف منہاج سراج، از طرف خراسان از راه غزنین و ملتان [(۴)] در کشتی، روز سه شنبه بیست و ششم ماه جمادی الاولی سنه اربع و عشرين و ستمائۀ به اچه رسید، و در ماه ذی الحججه سنه اربع مدرسه فیروزی اچه، حواله این داعی شد با قضاء لشکر علاء الدین بهرامشاه.

و در ماه ربیع الاول سنه اربع و عشرين و ستمائۀ، سلطان سعید شمس الدین طاب ثراه بظاهر اچه لشکر گاه فرمود. و ملک ناصر الدین منهزم در کشتیها بطرف بهکر رفت و لشکر سلطان بر در حصار اچه دو ماه و بیست و هفت روز مقام فرمود، روز سه شنبه هفتم ماه جمادی الاولی [(۵)] قلعه اچه فتح شد. چون خبر فتح اچه بملک ناصر الدین رسید، پسر خود علاء الدین بهرامشاه را بخدمت سلطان فرستاد، چون (به) لشکر گاه رسید، بیست و دوم جمادی الاخری [(۶)]

[(۱)] اصل: دران مقاتله در خراسان بکشاد

[(۲)] مط: بعد از یک سال و نیم

[(۳)] مط: اراضی

[(۴)] مط: متهان. راورتی و پ: بنیان. راورتی گوید: که در مط متهان آمده، و در اکثر نسخ بنیان و بنیان است شاید برن یا بیان باشد. بر کنار اندوس جائی بنام متن کوت موجود بود که این نام هم متهان شده نمی‌تواند، بنابراین باید ملتان صحیح باشد، چه از ملتان میتوان به اچه در کشتی رفت. در یکی از نسخ ماخذ مط: غزنین بهتان روز ۲۵ جمادی الاولی اگر همان بنیان را صحیح بدانیم معقولست، چه بنیان بین غزنه و سواحل سند بود (ر: ۴۳)

[(۵)] مط: روز شنبه ۲۷ جمادی الاولی. یک نسخه ماخذ مط: روز سه شنبه. اصل:

سه شنبه ۲۷ جمید الاول. راورتی: مانند متن.

[(۶)] اصل: ۲۲ جمادی الاول. مط:

۲۲ جمادی الاخری. راورتی: مانند مط.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۱

خبر فتح بهکر رسید، ملک ناصر الدین خود را در آب سند غرق کرد، و مدت حیات او منقرض گشت، و مدت ملک او در زمین سند و اچه و ملتان بیست دو سال بود.

الرابع بهاء الدین طغرل (السلطانی) المعزی [(۱)]

ملک بهاء الدین طغرل نیکو سیرت (بود) بغایت منصف و غریب نواز، و بتواضع آراسته، و او از بندگان قدیم عهد سلطان غازی معز الدین [او الدنيا] بود، و او را به تربیت بزرگ گردانیده بود، و حصار تهنکر که ولایت بهیانه [(۲)] بود، بدان رای مضاف بوده است، چون فتح کرد بد و تفویض فرمود، او آن بلاد را معمور گردانید، و از اطراف هندوستان و خراسان تجار و معارف روی بدو نهادند

جمله را خانه و اسباب (می) بخشید، و ملک ایشان میگردانید تا بدین سبب نزدیک او ساکن میشدند، چون سکونت قلعه تهنکر [(۳)] او را و حشم او را موافق نیامد، در ولایت بهیانه، شهر [(۴)] سلطان کوت بنا کرد، و اندران جا سکونت ساخت، و بطرف کالیور [(۵)] مدام سوار میفرستاد، و بعد از آنچه سلطان غازی از بالای حصار کالیور بازگشت، او را فرمود: که این قلعه ترا مسلم می‌باید کرد.

بدین اشارت بهاء الدین طغرل، فوجی از حشم خود پیای قلعه کالیور ساکن کرد، و بنزدیک قلعه بر دو [(۶)] فرسنگی حصار بنا کرد، تا سوار مسلمانان شب آنجا باشند، و هر روز پیای قلعه میتازند. مدت یک سال برین قرار بودند، چون کار بر اهل [قلعه] کالیور تنگ شد به نزدیک سلطان قطب الدین رسل فرستادند، و قلعه بسطان قطب الدین دادند و میان ملک بهاء الدین طغرل و سلطان اندک (مایه) غباری بود، و ملک بهاء الدین طغرل بس نیکو اعتقاد بود، و از وی در دیار بهیانه آثار خیر بسیار ماند و در گذشت و برحمت حق پیوست. رحمه الله علیهم.

[(۱)] راورتی: ملک بهاء الدین طغرل المعزی السلطانی

[(۲)] اصل: و حصار ستیکر که ولایت بهتانه بود بوی مضاف. پ: بهتانه، بهیانه. در ۵۰ میلی جنوب غربی آگره واقع است (ایلیوت ۲: ۳۰۱).

[(۳)] اصل: تهنکیر. مط: تهنکر. راورتی: تهنکیر. که اکنون قلعه‌ئی بنام تهنگر هدر ۱۵ میلی جنوب بیانه موجود است (کتاب راههای هند، ص ۱۹ تألیف سیلی)

[(۴)] اصل: بهتانه. مط: بهیانه، شهر سلطانکوت. در یکی از نسخ خطی: سیالکوت. راورتی: بهیانه شهر سلطانکوت.

[(۵)] مط:

کالیوان. راورتی: گوالیار.

[(۶)] اصل: قلعه می‌برد و فرسنگی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۲

و بعد ازین ذکر ملوک خلیج، که از جمله دولت سلطان کریم قطب الدین رحمه الله بودند، و در اعداد بندگان سلطان معز الدین محمد سام طاب مرقدهم درین طبقه آورده میشود، تا خوانندگان را بر ذکر تمام ملوک و امراء هندوستان اطلاع افتد و نویسند را بدعای خیر یاد آرند، و دوام دولت سلطان زمان، و شهنشاه اهل ایمان ناصر الدین و الدنیا سلطان حال را از حضرت واجب الوجود در خواهد [(۱)] ملک تعالی آن دولت (را) تا قیام قیامت باقی دارد.

الخامس الملك الغازی [اختیار الدین] محمد بختیار [(۲)] الخلیجی بدیار لکهنوتی

ثقات تغمدهم الله برحمته، چنین روایت کرده‌اند: که این محمد بختیار خلیج غور و بلاد گرمسیر بود، و مردی جلد و تا زنده و دلیر و شجاع و فرزانه و کاردان و از قبایل خود بطرف غزنین و حضرت سلطان معز الدین آمد، و او را در دیوان عرض بسبب آنچه [(۳)] حال او در نظر صاحب دیوان عرض، مختصر نمود قبول نکرد [ند] و از غزنین بطرف هندوستان آمد، چون بحضرت دهلی رسید، هم بسبب آنچه (در نظر دیوان عرض جمالی نداد، قبول نیافت، از دهلی بطرف بداون رفت بخدمت مقطع بداون سپهسالار هزبر الدین حسن [(۴)] ارنب، او را مواجبی قرار افتاد) [(۵)] و بعد از چندگاه بطرف اوده رفت بخدمت

[(۱)] مط: ناصر الدنیا و الدین محمود السلطان قسیم امیر المؤمنین از حضرت واجب الوجود در خواهند.

[۲] راورتی: محمد بن بختیار

[۳] مط: آنکه

[۴] یک نسخه ماخذ مط: حسین ازنب. راورتی: حسین ادیب.

[۵] کلمات بین قوسین از (در نظر، تا افتاد) در اصل نیست، از مط گرفته شد، در اصل عوض آن جملات نامربوط ذیل آمده، چون راورتی هم با متن مط موافق است، بنابراین جمل ذیل ترک شد:

(در دیوان عرض در نیامد رد شد، محمد محمود عم بختیار بود، در غزنین چون مصاف شد، کوله شکسته شد، علی ناگوری بخدمت برادران مادو (مط: برادر ایستاد) محمد محمود [را بر خود نگاه داشت، چون مقطع ناگور شد] محمد محمود را طبل و علم داد [و] چون مقطع قنوج شد، کشتندی او را داد، و چون او شهادت یافت محمد بختیار بجای او مقطع شد) این جمل در حاشیه مط به استناد یک نسخه خطی نقل شده، که اختلاف آن با متن اصل، ذریعه علایم مخصوصه نشان داده شد. در (پ) چنین است: هم بسبب آنچه حال او در نظر صاحب دیوان عرض مختصر نمود و قبول نکردند از غزنین به طرف هندوستان آمد، چون به حضرت دهلی رسید، هم بسبب آنچه در نظر دیوان عرض نیامد، زد محمد محمود غم ... ربود در غزنین چون مصاف شد الخ ...

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۳

ملك حسام الدین اغلبک [(۱)]. و چون اسپ و سلاح نیکو حاصل کرده بود و بچند موضع جلادت و مبارزت نمود، او را سلیترو سهولی [(۲)] اقطاع دادند و چون مرد شجاع و دلیر بود، بطرف منیر و بهار میدوانید و غنایم بدست می آورد، تا استعداد تمام از اسپ و سلاح و مرد بدست آورد، و ذکر جلادت و غنایم او منتشر گشت، و جماعت اخراج از طرف هندوستان روی بدو آوردند، و ذکر او بخدمت سلطان قطب الدین رسید، او را تشریف فرستاد و اعزاز وافر فرمود. چون بران اکرام استظهار یافت، لشکر بطرف بهار برد: و آن ولایت را نهب کرد، و یک دو سال برین منوال بدان حوالی و ولایت میدوانید، تا استعداد حصار بهار کرد.

ثقات چنین روایت کردند: که با دویست برگستوان، بدر قلعه بهار رفت و بمغافصه جنگ پیش برد، و دو برادر بودند دانشمند (ان) فرغانی یکی نظام الدین و دوم صمصام الدین (رحمهما الله در خدمت محمد بختیار و صمصام الدین را) کاتب این حروف دریافت به لکهنوتی، در شهور سنه احدی و اربعین و ستمائۀ. و این نقل از وی است: چون بدر حصار وصول بود [(۳)]، جنگ پیش بردند، و این دو برادر دانشمند در میان آن فوج غازیان جانباز بودند، که (چون محمد بختیار) خود را بقوت و دلیری در تنوره دروازه (آن) حصار انداختند و قلعه را فتح کردند و غنایم بسیار بدست آورد [ند].

بیشتر ساکنان آن موضع برهمنان بودند، سرهای تراشیده داشتند، همه کشته شدند و در آنجا کتب بود، چون کتب بسیار در نظر اهل اسلام آمد جماعتی را طلب کردند که [آثار] از معانی آن کتب، اعلامی باز دهند، جمله کشته شده بودند. چون معلوم شد، تمامت آن حصار و شهر مدرسه بود بلغت هندوئی بهار اسم مدرسه باشد.

[(۱)] اصل وپ: اغلبک، مط و راورتی: اغلبک، عوفی در جوامع الحکایات اغلبک آورده، که اوغلی در ترکی بمعنی شهزاده است و اغلبک معنی بیگ شهزادگان و جنرالان دارد (ایلیوت ۲: ۶۶۷).

[(۲)] کذا فی الاصل. مط: سهلت و سهلی. یکی از نسخ مط: سلس و سهلست. متن راورتی: بهگوت و بهیولی حاشیه وی: سهولی، سهیلی، سهلت، سهلست. پ: سهلت و سهیلی. سهلت اکنون در بنگال و منیر و بهار هم در هند موجوداند اما بهیولی پر گنه‌یی بود در سرکار چنار (آئین اکبری ۲: ۱۶۵) و بهگوت همین هنسه جنوب بنارس است (ایلیوت ۲: ۷۰۳)

[(۳)] مط: افتاد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۴

چون آن فتح برآمد، با غنایم بسیار بازگشت، و بخدمت سلطان قطب الدین آمد و اعزاز و اکرام یافت، جماعتی از امراء حضرت را آن [(۱)] انتشار ذکر و اعزاز و انعامی که از سلطان قطب الدین طاب ثراه، در حق او مشاهده کردند غیرت آمد در مجلس عشرت با محمد بختیار بر سیبل طعن و خوار داشت (سخنان تمسخر) صریح و مرموز گفتندی، تا کار بجائی رسید که در قصر سپید او را با پیل جنگ فرمود، بیک گرز که در خرطوم پیل زد پیل از پیش او بهزیمت شد (محمد بختیار تعاقب پیل کرد) چون آن جلوه‌گری بیافت، سلطان قطب الدین از خاص خود (انعام فرمود) و امرا را فرمان داد، تا او را چندان انعام کردند، که در تحریر نیاید. و محمد بختیار هم در آن مجلس تمام آن نعمت (را) بر پاشید و بخلق داد، با تشریف خاص سلطانی بازگشت، و بطرف بهار رفت، و رعب او در دل کفار و اطراف بلاد لکهنوتی و بهار و بلاد بنگ و کامرود، اثر تمام کرد.

ثقات روات [(۲)] رحمهم الله، چنین روایت کردند: که چون ذکر شجاعت و مبارزت و فتوح ملک محمد بختیار رحمه الله به رای لکهنیه [(۳)] رسید، که دار الملک او شهر نودیه [(۴)] بود، و او رای بس بزرگ بود، و مدت هشتاد سال در تخت بوده، برین [(۵)] موضع حکایتی از حالات آن رای استماع افتاده است در قلم آمد، و آن آنست: که چون پدران رای از دنیا نقل کرد، رای لکهنیه [(۶)] در شکم مادر بود، تاج بر شکم مادر او نهادند، و همکنان پیش مادر او کمر بستند، و خاندان ایشان را رایان هند بزرگ داشتندی و بمنزلت خلیفه هند شمردندی، چون ولادت لکهنیه نزدیک رسید، مادرش را آثار (وضع) حمل ظاهر شد، منجمان و برهمنان را جمع کرد [ند] تا طالع وقت را نگاه دارند باتفاق گفتند: اگر بعد ازین (به) دو ساعت ولادت باشد، نحوست هر چه تمامتر باشد و به پادشاهی نرسد، و اگر بعد ازین (به) دو ساعت ولادت باشد مدت هشتاد سال پادشاهی کند. چون مادر او این حکم از منجمان بشنید فرمود: تا او را هر دو پای بهم بستند و نگونسار در آویختند و منجمان را بنشانند تا طالع می‌نگریستند، و چون وقت شد، اتفاق کردند، که وقت ولادت آمد

[(۱)] مط: از

[(۲)] اصل: روایت

[(۳)] اصل: لکمپیه. راورتی در متن: لکهنیه در حاشیه گوید: که برخی لکهنیه هم آورده‌اند، ولی رای لکهن قرار ضبط ابو الفضل در آئین اکبری از شاهان بنگال بود.

[(۴)] اصل:

نود نه. مط و راورتی: نودیه

[(۵)] مط: بدین

[(۶)] اصل: لکهنیه. پ: رای لکهنوتی و رای لکهنه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۵

فرمود تا او را فرو گرفتند، در حال لکهنیه را ولادت بود، چون بزمین آمد، مادرش از شدت حمل در آن حالت در گذشت، لکهنیه را بر تخت نهادند، و هشتاد سال پادشاهی کرد.

از ثقات روایت چنین است: که هرگز بر دست او از قلیل و کثیر (هیچ) ظلمی نرفت، و هر که از وی سؤال کرد، یک لک بخشید، همچنان که سلطان کریم قطب الدین حاتم الزمان طاب ثراه. چنان تقریر کردند: که در آن بلاد کرکوده بعوض چیتل روان است (عطائی) که کمتر بود [(۱)]، یک لک کرکوده بدادی [(۲)] خفف الله عنه العذاب.

بسر ذکر محمد بختیار باز آئیم: چون محمد بختیار، از خدمت سلطان قطب الدین بازگشت و بهار فتح کرد، و ذکر او بسمع رای لکهنیه و اطراف ممالک او برسد جماعتی منجمان و برهمنان و حکماء مملکت او نزدیک رای آمدند و عرضه داشت کردند: که

در کتب ما از قدماء برهمنان چنان آورده‌اند: که آن مملکت بدست ترکان خواهد افتاد، و آن وعده نزدیک آمد. صواب آنست که رای موافقت نماید: تا (با) جمله خلق ازین مملکت نقل کنند [(۳)] و از فتنه ترکان بسلامت مانند [(۴)]. رای چنین جواب داد: که این مرد را که بر بلاد ما مستولی گردد. هیچ علامتی هست در کتب شما؟ برهمنان گفتند: علامت او آنست، که چون راست بایستد بر دو قدم، و دستها فرو گذارد، هر دو دست او از سر زانو (ی او) در گذرد، چنانچه انگشت [(۵)] دست او بساق پای (او) برسد رای گفت: صواب آن باشد، که معتمدان فرستیم، تا تفحص آن علامت بواجبی بجای آرند. بفرمان رای معتمدان فرستادند، و تفحص کردند، و آن علامت در خلقت و قامت محمد بختیار رحمه الله باز یافتند. و چون آن علامت ایشان را

[(۱)] مط: کردی

[(۲)] در یکی از نسخ ماخذ مط: بدادی و ازین نوشته وقف مصرف بالاتر.

[(۳)] مط: نقل کرده شود تا از

[(۴)] مط: مانیم

[(۵)] مط: انگشتان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۶

محقق شد، اکثر برهمنان و ساهان [(۱)]، بديار سکنات [(۲)] و بلاد بنگ و کامرود [(۳)] رفتند، رای لکهمنیه [(۴)] را ترک مملکت گرفتن موافق نیفتاد. دوم سال (آن) محمد بختیار لشکر مستعد گردانید، و از بهار بکشید، ناگاه بدر شهر نودیه [(۵)] (باز در آمد، چنانچه هژده سوار با وی بیش نبود، و دیگر لشکر متعاقب او می آمد چون محمد بختیار بدر شهر رسید، هیچکس را زحمتی نداد) بر سیل سکونت و وقار چنانچه هیچکس را گمان نیفتاد که محمد بختیار است، و اغلب آن خلق را گمان می افتاد که مگر بازرگانند، و اسپ بهائی آورده‌اند، تا بدر سرای لکهمنیه برسید، و تیغ برکشید و غزا آغاز نهاد. درین حال رای بر سر مایده نشسته بود و طبق‌های [(۶)] زرین و سیمین بر طعام قرار معهود پیش نهاده، که فریاد از در سرای رای و میان شهر بر آمد. چون او را تحقیق شد، که حال چیست؟ محمد بختیار در میان سرای (و) حرم رای رانده بود، و خلقی را بزیر تیغ آورده، رای (به) پای برهنه از پس پشت سرای خود بگریخت، و جمله خزانه و حرم و خدم و خواص [(۷)] و زنان او بدست او آمدند و پیلان بسیار بگرفتند، و چندان غنایم حاصل شد مر (اهل) اسلام را، که در تحریر ننگند، و چون لشکر او بتمام برسید، و شهر تمام در ضبط آورد، همانجا مقام ساخت، و رای لکهمنیه بطرف سکنات [(۸)] و بنگ افتاد، و مدت عمر او در ان نزدیکی انقراض پذیرفت، و فرزندان او

[(۱)] کذا در اصل و مط و پ: راورتنی گوید: که در اکثر نسخ ساهان آمده که بمعنی تاجر و دکاندار است. ولی بگمان نویسنده این سطور آنچه در پنبتو کلمه ساهو (جمع ساهوان) بمعنی آزاد و متمول است باین کلمه نزدیکی دارد. در حواشی تاریخ ایلیوت (۲: ۷۰۴) گوید: ساه از کلمه ساهو برآمده که در سنسکریت سادهو بود بمعنی خالص و محترم، این بطوطه تاجران گوهر شهر دولت آباد را بنام (ساه) یاد کرده است که جمع آن ساهان باشد.

[(۲)] مط: سنکنات. حاشیه مط: سکنات. متن راورتنی: سنکنات حاشیه وی بحواله بعضی نسخ: سکنات. پ: بدرما سکنات و بلاد نیک و کار مرد. زبده التواریخ: سکنات. طبقات اکبری و تذکره الملوک و غیره: جگنات دوسن در تاریخ هند (۲: ۷۰۴) گوید: که اکنون هم بنگال غربی را ونگه و بنگه گویند و خلاف لکشمه سینه درویکرم پور نزدیک سنارگاون دکه تا سه نسل دیگر حکمرانی داشتند و شاید سکنات محرف ستارگاون باشد.

[(۳)] اصل: ویلان نبل؟

- [۴] اصل: لکهمیه. ممکن است کلمه کامرود جمله پیش در اصل کامرون بود قامرون که ملکی بود بر مشرق هندوستان و پادشاهی او را قامرون خوانند (حدود العالم ۴۱)
- [۵] اصل: نودنه
- [۶] اصل: طبقات
- [۷] اصل: خواصان
- [۸] مط: سنکناث.
- طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۷

تا بدین وقت در ممالک بنگ فرمانده‌اند. چون محمد بختیار آن ممالک [۱] را ضبط کرد، شهر نودیه [۲] را خراب کرد [۳]، و بر موضعی که لکهنوتی است دار الملک ساخت، و اطراف آن ممالک را در تصرف آورد، و خطبه و سکه در (هر) خطه قایم کرد، و مساجد و مدارس و خانقاهات، در آن اطراف بسعی جمیل او و امر [۴] او بنا شد و از آن [۵] غنایم و اموال بسیار، بخدمت سلطان قطب الدین فرستاد، و چون مدت چند سال بر آمد، و احوال کوه‌های ترکستان [۶] و تبت و اطراف شهر لکهنوتی [۷] معلوم کرد، سودای ضبط ولایت تبت و ترکستان در دماغ او زحمت دادن گرفت لشکر مرتب گردانید [۸]، و بقدر ده هزار سوار مرتب کرده، و در اطراف آن کوهها که میان تبت و بلاد لکهنوتی است، سه جنس خلق است: یکی را کوچ [۹] گویند، و دوم را میچ [۱۰] و سیوم را تهارو، همه ترک چهره‌اند و ایشان را زبانی دیگر است میان لغت هند و تبت. و یکی (از) رؤسای قبایل کوچ و میچ [۱۱] که او را علی میچ [۱۲] گفتندی، بر دست محمد بختیار اسلام آورده بود، دلالت (و) راهبری آن کوه قبول کرد، و محمد بختیار را بموضعی آورد که آنجا شهریست نام آن مردن کوت [۱۳]، چنان تقریر میکنند: که در قدیم العهد گرشاسپ شاه از زمین چین بازگشت و بر طرف کامرود بیامد و آن

[۱] مط: آن مملکت

[۲] اصل: نودنه

[۳] مط: بگذاشت

[۴] مط: و امرای او

[۵] اصل:

و آن

[۶] مط: ممالک ترکستان.

[۷] مط: از طرف مشرق لکهنوتی.

[۸] مط: مستعد کرد و

[۹] اصل: کوچ. مط و راورتی: کوچ.

[۱۰] اصل: مییخ. مط: میچ. راورتی: میچ یا میگ.

[۱۱] اصل: کرنج، مینج. پ: کوچ و مینج

[۱۲] اصل: مسیح. راورتی: علی میچ. مط: میچ. مستر کروک در فرهنگ قبایل و فرق (۴: ۳۸۰) می‌نویسد که قبیله تهارو تاکنون در دامنه‌های همالیه و گورکهوراوده شمالی ساکن است، و میچ نیز با آنها شباهتی دارند و در سهول. بنگال در حدود جبال سیکیم افتاده‌اند، و به قیافت چینی نزدیکی دارند و مانند قبایل نیپالی از نژاد دراویدی اندوگزیبیر هند طبع ۱۹۰۸ م نیز این مردم را از نژاد

هندی چینی نوع منگولی می‌شمارد (۶: ۴۴) در عالم گیر تامه (ص ۶۹۲) گوید: که مردم میچ مانند قلماق بدشکل‌اند و در کوچ بهار زندگی دارند.

[(۱۳)] کذا فی الاصل. مط:

مر دهن کوت. راورتی: بر دهن کوت. و مر دهن کوت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۸

شهر را بنا کرد، و در پیش آن شهر آبی می‌رود، در غایت عظمت، نام او بنکمتی [(۱)] گویند چون به دیار [(۲)] هندوستان در آید او را بلغت هندوئی سمندر گویند به بزرگی و وسعت (و عمق) سه چندان گنگ [(۳)] باشد محمد بختیار بر لب آن (آب) آمد، و علی میچ در پیش لشکر اسلام شد، و مدت ده روز لشکر را بطرف بالای آب روان کرد، در میان کوهها ببرد، تا بموضعی آورده، که از قدیم العهد باز (آنجا) پلی بسته بودند از سنگ تراشیده با بیست و اند طاق. چون لشکر او بران پل بگذشت، دو امیر خود را، یکی بنده ترک، و دوم امیر خلجی بر سر آن پل نصب کرد با حشم بسیار، تا محافظت کنند آن پل را، تا هنگامی که مراجعت او باشد، و محمد بختیار با باقی حشم بران پل بگذشت. چون رای کامرود از گذشتن لشکر اسلام خبر شد [(۴)]، معتمدان فرستاد، و گفت: صواب نیست، عزیمت بلاد تبت کردن، درین وقت باز باید گشت و استعداد تمام باید کرد، منکه رای کامرود قبول کردم [(۵)] که سال آینده لشکر خود ساخته کنم و پیش لشکر اسلام شوم، و آن بلاد (را) مسلم کنم. محمد بختیار به هیچ وجه، آن نصیحت قبول نکرد، و روی بجبال تبت نهاد. از معتمد الدوله مقبل رکابی [(۶)] محمد بختیار، که در لکهنوتی سکونت ساخته است میان دیوکوت و بنگاون [(۷)]

[(۱)] مط و راورتی: بنکمتی. در یکی از ماخذ مط. بکمدی و ستماکات در مجله آسیائی بنگال ۱۸۷۵ م (ص ۱۸۸) مردهن را با بردنکوتی دیناج پور در ۳۵ میلی جنوب رنگپور تعیین کرده که در سنسکریت وردهنه کوتی بود و بانی آنرا گرشاسپ (یا مطابق چند نسخه گشتاسپ) گفته‌اند، ولی بموجب گرشاسپ نامه همین شاه در هند و چین فتوحاتی کرده بود، و نامش در اوستا کیری سسپه است (یشت ۱۹) اما درباره تعیین بنکمتی آرای پژوهندگان مختلف است، و جمهور برانند که این بنکمتی عبارت از کره تویه است که به نهر اترای می‌آمیزد و بعد از آن به گنگ می‌ریزند (تاریخ آسام ۳۴) اما موقع پل را بلا- کمن در ۱۲ میلی دارجلنگ و دالتون در سلهاکو نزدیک گوهاتی تعیین کرده است (حواشی هودیوالا برایلیوت ۷۰۷)

[(۲)] مط: بدریای.

[(۳)] مط: سه چند آب گنگ.

[(۴)] مط: آگاهی شد.

[(۵)] مط: میکنم

[(۶)] اصل: از معتمدان دولت. راورتی و مط: مانند متن

[(۷)] اصل: دیو و بستکاوان. راورتی:

دیو- کوت و بنکانوه. پ: دیوکوت و سنکاوان. راورتی گوید: که در برخی از نسخ قدیم بنکنوه یا بنگانوه، و در یکی هم بکاوان یا بگاوان است، دو نسخه جدید ستگاوان و ستاگون است، که بلاد کمان در جغرافیای تاریخی بنگال (ص ۹) بنگاون یا سنگاون آورده، شاید اینجا ساتگاوان یا همان بکلانه آئین اکبری باشد. دیوکوت اکنون در بلورگهت علاقه دیناج پور نزدیک قلعه مخروبه دمدمه بعرض ۲۵ درجه و ۱۱ دقیقه شمال و طول ۸۸ درجه ۳۱ دقیقه غربی واقع است، و بقول بلاکمن بنگاون هم.

اکنون نزدیک دیو کوت موجود و مشهور است (گزیتیر هند ۶: ۲۷۵).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۲۹

در سال سنه احدی [(۱)] و اربعین و ستمائۀ، شبی بر سیبل مهمان در خانه او نزول شد، از وی سماع افتاد: که چون از آن پل گذشته شد، پانزده روز میان شعاب جبال شامخات بالا (و) شیب، قطع منازل و مراحل کردند، شانزدهم روز بصرن زمین تبت وصول نمود (تمام) آن زمین (و) قبایل معمور بود، و دیه‌اء آبادان. اول بموضعی رسیدند، که آنجا قلعه بود، چون لشکر اسلام دست بنهب بردند، اهل (آن) قلعه و حوالی برای دفع پیش باز آمدند و جنگ پیوستند، و از بامداد تا نماز دیگر مقاتله صعب رفت، و جمع بسیار از لشکر اسلام کشته و خسته گشتند و تمامت سلاح آن جماعت از پاره‌های (نی) نیزه بود، چنانچه جوشن و برگستان و خود و سپر، همه قطعه قطعه بریشم خام [(۲)] بر هم بسته و دوخته و جمله [(۳)] خلق تیر انداز [(۴)] و کمانهای بلند بودند. چون شب لشکر گاه شد، جمعی را که اسیر [(۵)] کرده بودند (پیش آوردند و) تفحص نمودند. چنان تقریر کردند: که بر پنج فرسنگی آن موضع شهریست، آنرا کرم بتن [(۶)] خوانند در آنجا بقدر سیصد و پنجاه هزار ترک شجاع و تیر انداز باشد، همان لحظه که سوار مسلمان برسید، قاصدان بفریاد رفته‌اند تا خبر کنند، بامدادان سواران [(۷)] برسند. داعی وقتی که بطرف لکهنوتی بود، ذکر آن شهر تفتیش کرده بود، شهریست بس بزرگ، تمام باره او از سنگ، تراشیده (و) جماعت برهمنان و نوینان [(۸)] اند، و آن شهر در فرمان مهتر ایشانست، و دین ترسائی دارند

[(۱)] مط و اصل: کذا. حاشیه مط: اثنی. متن راورتی: اثنی. حاشیه وی: احدی.

[(۲)] اصل و پ: برسم خام. راورتی: بریشم یا برسم

[(۳)] اصل: و چون خلق

[(۴)] اصل: تیر انداز و ترک و کمانهای.

[(۵)] اصل: امیر.

[(۶)] کذا در اصل و پ و مط. در نسخ ماخذ مط: کرم بین یا لرم بین.

نسخ راورتی: کربتن، کرپتن، کره پتن کورپتن، کرم بتن. زبده التواریخ: کرشین، کرشن. مورخان دیگر کرم سین. در اراضی گور که شهری بنام دهرم پتن و شهر دیگر نپال نپال لایته پتن پتن بود، که باین نام شباهتی دارند.

[(۷)] مط: بامداد آن سوار بران برسند

[(۸)] مط: نوینان، توتیان. پ: توتیان. اصل: نوپیانند راورتی: نوین‌ها، شاید نوین مغلی باشد که ذکر شد. بقول کارترمر املائی صحیح این کلمه توین است (تاریخ مغل ۱۹۸) در جهانگشای جوینی (۱: ۲۴۱) آمده که مسیحیان و راهبان بودائی را مغولها توین خوانند، و در تاریخ رشیدی نیز توین راهب بودائی است و جوینی گوید: در زعم جماعت منزویان بت پرستان که بلغت ایشان توین خوانند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۰

هر روز بامداد، در نخاس آن شهر بقدر یک هزار و پانصد اسپ فروخته شود، و تمامت اسپ تنکنه [(۱)] که بدیار لکهنوتی میرسد از آن موضع می‌آرند راه ایشان بر دره‌ها باشد، و آن طریق در آن بلاد معروف است، چنانچه از بلاد کامرود تا بلاد تبت سی و پنج دره کوه است، که از آن راه اسپان بزمین لکهنوتی آرند. حاصل الامر: چون محمد بختیار را مزاج آن زمین معلوم شد و حشم اسلام مانده (راه) و کوفته بودند، و در اول (روز) مبالغی شهید و خسته شدند، بامراء خود مشورت کرد که مراجعت باید کرد، تا دیگر بار باستعداد تمام، بدین دیار آمده شود، چون باز گشتند، در تمام راه یک برگ کاه و یک شاخ هیزم نمانده بود. جمله آتش زده بودند بسوخته و جمله ساکنان آن شعاب و دره‌ها، از راه برخاسته بودند، و در مدت پانزده روز یک سیر علوفه و یک شاخ کاه

علف ستور (و اسپ) حاصل نشد همه اسپ می‌کشتند و می‌خوردند، تا چون بکوههای زمین کامرود بسر [(۲)] آن پل رسیدند، دو طاق پل را خراب دیدند، بسبب آنچه هر دو امیر را با هم خصومت شده بود، و هر دو بخصومت یک دیگر، ترک محافظت سر پل و راه گرفته بودند، و هندوان بلاد کامرود آمده، و پل را خراب کرده.

چون محمد بختیار با لشکر بدان موضع رسید، راه گذاشتن نیافت، و کشتی موجود نبود متحیر بماند و سرگردان گشت. اتفاق کردند، تا به موضعی مقام باید کرد، و تدبیر کشتی و مرزابه [(۳)] باید کرد، تا از آب عبره کرده شود، و در جوار آن موضع بتخانه نشان دادند، در غایت ارتفاع و حصانت، و عمارت آن بغایت خوب، و در آنجا بتان زرین و سمین بسیار موضوع

[(۱)] کذا در اصل وپ. مط: اسپ تنگ بسته. متن راوتری: تنکهن. در حاشیه گوید: که در نسخ دیگر تنکنه هم آمده و برخی آنرا تنگهن، تین یا تنگن خوانده‌اند، که به تنگ و تنگستن کوههای بوتان منسوب خواهد بود، اما ابو الفضل در آئین اکبری (ج عاص ۹۴) نویسد که در پایان بنگاله نزد کوچ اسپ پیدا میشود میانه ترکی و گوت (نوع اسپ کوهسار شمالی هند) که تا نکهن (تنگن) نامند، توانا و نیرومند بود، پس تنکنه متن هم شاید تنگنه یا تنگن باشد. اما تنگ بسته مط را راوتری در نسخ خطی خود ندیده است. [(۲)] اصل: بس آن بل؟

[(۳)] اصل: مرانه. مط و پ: مرزابه و کشتی. این کلمه در اصل یکبار (مرراوه) هم آمده، در نسخ ماخذ مط مرزابه بود، در قاموس مفصل السنه شرقی که برای «ایست اندیا کمپنی» نوشته شده، مرزاب که جمع آن مرازیب است، به معنی کانال و پپ آب و کشتی کلان آمده، که در همین معانی کشتی بمقصد متن است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۱

و یک بت بزرگ، چنانچه وزن او هم بتخمین زیادت از دو هزار مثقال زر صامت بود.

محمد بختیار و باقی حشم بدان بتخانه پناه جستند، و تدبیر چوب و رسن (بجهت عماد) مرزابه [(۱)] و گذاشتن از آب کردند، چنانچه رای کامرود را از نکبت و عجز لشکر اسلام آگاهی افتاد، تمامت هندوی ولایت را فرمان داد: تا فوج فوج می‌آمدند، و در دور بتخانه نی نیزه بزمین فرو می‌بردند و درهم می‌بافتند، چنانچه (بشکل) دیوارها میشد. چون لشکر اسلام آن حال مشاهده کردند، با محمد بختیار گفتند: که اگر چنین بمانیم، جمله در دام (وقید این) کفار افتاده باشیم، بطریقی خلاص باید جست، باتفاق حمله کردند، و از آنجا [(۲)] بیکبار بیرون آمدند، و بر یک موضع زدند، و خود را راه کردند، و (از آن تنگنا) بصحرا [رسیدند] و هندو (ان) در عقب ایشان چون بلب آب رسیدند منزل کردند، و هر کس بقدر امکان برای گذاشتن حيله ساخت ناگاه یکی از لشکریان اسپ را در آب زد، بقدر یک تیر پرتاب پایاب [(۳)] بود، فریاد در میان لشکر افتاد، که پایاب یافتند جمله خود را در دریا زدند [(۴)] و هندو (ان) در عقب لب آب بگرفت [(۵)] چون میان آب رسیدند غرقاب بود، همه هلاک شدند.

محمد بختیار با سوار معدود بقدر صد سوار یا کم و بیش از آب عبره کرد بحیل بسیار، و دیگران همه غرق شدند. چون محمد بختیار از آب بیرون آمد جماعت کوچان [(۶)] و میچان را خبر شد، علی میچ [(۷)] راهبر، قرباتان [(۸)] (خود را) بر (ره) گذر داشت، پیش آمدند و استقبال کردند و خدمتی بسیار آوردند، چون بدیوکوت رسید، از غایت اندوه بیماری بر وی مستولی شد و بیش از شرم عورات و فرزندان خلج که هلاک شده بودند سوار نشد، و هر گاه که سوار شدی، جمله خلق بر بام و کوچها از عورات و اطفال فریاد میکردند و دعای بدو دشنام میگفتند [بیش سوار نشد] و در آن حادثه بسیار بر زبان او رفت

[(۱)] اصل: مرانه. مط و پ: مرزابه.

[(۲)] مط: و از آن بتخانه

[۳] اصل: بای آب

[۴] مط: در آب زدند

[۵] مط: بگرفتند.

[۶] اصل: کونجان و منجمان را. راورتی: کونج میج

[۷] اصل: علی منج:

راورتی: میج. مط: میج.

[۸] کذا در اصل و مط و پ. راورتی این کلمه را به خویشاوندان و نزدیکان **Kindsmen** ترجمه کرده شاید اصل آن قرابتیان باشد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۲

که مگر سلطان غازی معز الدین و الدین محمد سام را حادثه افتاد، که بخت [از] ما برگشت و همچنان بود که سلطان غازی طاب ثراه دران وقت شهادت یافته بود.

محمد بختیار دران غصه رنجور شد، و صاحب فراش گشت و برحمت حق پیوست، بعضی روایت کردند: که امیری بود از ان او علی مردان خلجی [نام] در غایت دلیری و بیباکی [۱]، اقطاع نارکوتی [۲] بدو مفوض بود، چون ازین حادثه خیر یافت، به دیوکوت آمد، محمد بختیار صاحب فراش بود، و مدت سه روز شده بود، که کسی را مجال دیدن او نبود، علی مردان بطریقی نزدیک او در آمد، و چادر از روی او [۳] بر کشید، و او را بکارد شهید کرد طاب ثراه و این احوال و حادثه [۴]، در شهور سنه اثنی [۵] و ستمائنه بود، حق تعالی عفو گرداناد، بمحمد و آله الامجاد.

السادس منهم (الملك عز الدين) محمد شیران [۶] خلیج

چنین روایت کرده‌اند: که محمد شیران و احمد شیران [۷] دو برادر بودند از امراء خلیج در خدمت محمد بختیار، و چون محمد بختیار [۸] بطرف جبال کامرود و تبت لشکر کشید، محمد شیران [۹] را با برادر و فوجی از لشکر بطرف لکهنوتی و جاجنگر فرستاده بود، چون خبر آن حوادث بدیشان رسید از آن طرف مراجعت کردند و بطرف دیوکوت باز آمدند و شرط عزا بجای آوردند، و از آنجا بطرف نارکوتی رفت، که اقطاع علی مردان بود، و علی - مردان را بگرفت و بانتقام آن حرکت که کرده بود قید کرد، و بکوتوال آن موضع سپرد که نام او بابا کوتوال صفاهانی بود، و بطرف دیوکوت باز آمد و امراء را جمع کرد و این محمد شیران [۹]، مردی بغایت جلد و نیکو اخلاق بود. وقتی که محمد بختیار شهر نودیه [۱۰] را نهب کرد، و رای لکهنیه [۱۱] را نهب گردانید [۱۲]

[۱] اصل: وبی باک

[۲] کذا در اصل پ: بارکوتی. مط: دیار کونی. راورتی: در برخی از نسخ قدیم نارلکوئی آمده. در زبده التواریخ نار نکوی است. در بعضی نسخ این کتاب: نارکوتی، دیار کونی، بار کوئی هم آمده. ایللیوت در تاریخ هند (ج ۲ ص ۳۱۴) کونی و نارکوتی می آورد

[۳] اصل: و جادر از وی

[۴] مط: و حوادث

[۵] مط: اثنین.

[۶] مط: شیران الخلجی بلکهنوتی. راورتی: ملک عز الدین محمد بن شیران یا شروان الخلجی بلکهنوتی

[۷] مط: محمد شیران و احمد ایران. راورتی: مانند متن.

[۸] اصل: وقتی که بطرف جبال

[۹] اصل: محمد شروان

[۱۰] اصل: نود نه

[۱۱] لکهمیسه در اصل

[۱۲] مط: رای لکهن را منهزم گردانید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۳

و حشم و پیلان او متفرق شدند، و حشم اسلام در عقب غنیمت برفتند، این محمد- شیران [۱] مدت سه روز از لشکر غایب بود، چنانچه همه امراء بجهت او دل نگران شدند، بعد از سه روز خبر آوردند: که محمد شیران [۱] در فلان جنگل هژده [۲] پیل یا زیادت با پیل بانان گرفته است و بداشته و تنهاست [۳] سوار نامزد کردند، تمامت آن پیلان نزد محمد بختیار آورد.

فی الجمله محمد شیران [۱] مردی جلد بود و بسامان، چون علی مردان را [در] بند کرد و بازگشت، و چون او مهتر امراء خلیج بود، همگنان او را خدمت می‌کردند، و هر امیر بر سر اقطاع خود می‌بود، تا علی مردان طریقی کرد و بکوتوال [۴] دست راست گرفت، و از قید بیرون آمد و بحضرت دهلی رفت و از سلطان قطب الدین التماس نمود، تا قایماز [۵] رومی را از او ده فرمان شد [۶] که [بطرف] لکهنوتی رود، و بحکم فرمان، امراء خلیج را ساکن گردانید حسام الدین عوض خلجی که از [دست] محمد بختیار مقطع کنکوری [۷] بود، قایماز رومی را استقبال کرد، و با او بطرف دیوکوت رفت، به اشارت قایماز رومی بازگشت، محمد شیران و دیگر امراء خلیج جمع شدند و قصد دیوکوت کردند، و قایماز رومی از اثناء راه بازگشت و با [امراء] خلیج او را مصاف شد، محمد شیران و امراء خلیج منهزم گشتند (و بعد از آن) بطرف مکسیده و سنطوس [۸] ایشان را با هم مخالفتی افتاد، محمد شیران شهادت یافت، و تربت او همانجاست، رحمه الله.

[۱] اصل: شروان

[۲] اصل و مط: هژده

[۳] اصل: و شهامت سوار

[۴] مط: و با کوتوال. کوت وال کلمه پنبتو است، مرکب از کوت یعنی قلعه و وال که ادات تصاحب و نسبت است، که جمعا حصار دار و قلعه‌یگی معنی می‌دهد، این کلمه از دوره غزنویان رایج بود که بیهقی نیز می‌نویسد، برخی از نویسندگان آنرا ترکی تصور کرده‌اند که صحتی ندارد، چه تاکنون در پنبتو زنده است

[۵] مط و راورتی: قایماز. اصل: قائمان. پ: نافاز و قایماز. یکی از نسخ: قانماز

[۶] مط و پ: شود.

[۷] کذا در اصل و پ. متن راورتی: گنگوری. حاشیه راورتی:

گسگوری، کسکوری، کنکتوری، طبقات اکبری: کلوائی، کاواین. مط: کنکتوری، کتکوری پ: کنکوری.

[۸] اصل و راورتی: مانند متن. مط: مکیده یا سکننده و سنطوس. پ: مکیده و منطوس.

راورتی گوید که در اکثر نسخ ثقه و قدیم مانند متن است، اما در بعضی: سنتوس، مکیده. سکننده سطوس.

طبقات اکبری تنها سنطوس. صورت صحیح این کلمات مسیده و سنتوش است، که در جنوب غربی دیوکوت در دیناج پور بودند،

و اکنون سنتوش را ماهی گنج گویند بر کنار غربی دریای اترای و در کتابی که هتتر در اوضاع بنگال نوشته نام پرگنه‌های مسیده و سنتوش در ضلع دیناج پور آمده است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۴

السابع الملك علاء الدین علی مردان الخلیجی [(۱)]

علی مردان خلیجی بغایت جلد و دلیر و بیباک بود، چون از قید نار کوتی خلاص یافت بخدمت سلطان قطب الدین آمد، و با سلطان قطب الدین بطرف غزنین رفت، و بدست ترکان غزنین گرفتار شد در ثغر. راوی چنین روایت کرد [(۲)] که روزی در شکارگاه با سلطان تاج الدین یلدوز [بود] با یکی از امراء خلیج که او را سالار ظفر گفتندی گفت: که چه میگوئی، که اگر بیک تیر این تاج الدین یلدوز را هلاک کنم درین شکارگاه، و ترا پادشاه گردانم. ظفر خلیج مرد (ی) عاقل بود، او را از آن منع کرد. چون از آنجا بازگشت، او را دو سر اسپ داد، و روان کرد، چون بهندوستان باز آمد، بخدمت سلطان قطب الدین پیوست و تشریف و نواخت یافت، و ممالک لکهنوتی بدو مفوض شد و بطرف لکهنوتی رفت. چون از آب کوس [(۳)] بگذشت، حسام الدین عوض خلیج از دیو کوت استقبال نمود و بدیو کوت آمد و بامارت بنشست، و جمله ممالک لکهنوتی ضبط کرد. چون سلطان قطب الدین برحمت حق پیوست، علی مردان چتر بر گرفت، و خطبه باسم خود کرد، و او را سلطان علاء الدین لقب شد، و او مرد خونریز و قتال بود، و باطراف لشکرها فرستاد و بیشتر امراء خلیج را شهید کرد و رایان اطراف از وی اندیشه‌مند شدند و اموال و خراج به وی فرستادند، و مثال اطراف ممالک هندوستان دادن گرفت، و تصلف بی‌طایل بر زبان او رفتن گرفت، بر سر جمع و بارگاه حدیث ملک خراسان و غزنین (و غور) میگفت [(۴)] و ترهات و بی‌فایده بر زبان او جاری شد (ی) تا بحدی که از وی مثال غزنین [(۵)] و خراسان و عراق التماس نمودندی فرمان دادی.

چنین روایت کردند: که بازرگانی در آن ولایت تنگدست شد، و مال از وی تلف گشت، از علی مردان احسانی التماس نمود، فرمود: که آن مرد از کجاست؟

گفتند: از صفاهان. فرمان داد: تا مثال صفاهان باقطاع او نویسند و هیچکس را از غایت سیاست و بیباکی او مجال نبودی که گفتی صفاهان در تصرف ما نیست و هر چه ازین بابت مثال دادی، اگر گفتندی در تصرف ما نیست، جواب دادی

[(۱)] راورتنی: ملک علاء الدین علی بن مردان خلیجی

[(۲)] مط: گرفتار شد، از ثقات چنین روایت کرده‌اند که راورتنی: راوی چنین گفت راوی چنین روایت کرد

[(۳)] کذا در اصل و مط پ: کوسی. متن راورتنی: کونس بعضی نسخ وی: کوس، کونسی، کوسی.

[(۴)] مط: میگفتی.

[(۵)] اصل: مثال غزنین میگفت و خراسان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۵

که خواهیم گرفت، آن بازرگانرا مثال صفاهان فرمود. آن مسکین محتاج خرقة و لقمه بود، اکابر و عقلاء آنجا بودند، بجهت منفعت آن غریب عرضه داشتند:

که مقطع صفاهان یخرج راه و استعداد حشم محتاج است، تا آن شهر را ضبط کند آن شخص را بجهت ما یحتاج مال خطیر فرمود، حال تکبر و سیاست (و) همت کاذبه علی مردان تا بدین اندازه بود، و با این همه قتال و ظالم بود، و ضعفا و رعایا و حشم بدست تعدی و ظلم و قتل او در ماندند، بهیچ وجهی خلاص نیافتند جز خروج کردن بروی [(۱)]. جماعت امراء خلیج اتفاق کردند و علی

مردان را بکشتند، و حسام الدین عوض را بتخت بنشانند و مدت ملک او، دو سال یا کم و بیش بود (و الله اعلم).

الثامن الملك حسام الدین عوض خلیجی

[بدیاری لکهنوتی] حسام الدین عوض مردی نیکو سیرت بود، و از جمله خلیج گرمسیر غور. چنین روایت کرده‌اند: که در حدود کوهپایه غور، وقتی به دراز گوشی بار بموضعی میرد از حدود والشتان [(۲)]، بر بالائی که آنرا پشته افروز [(۳)] گویند بر میرفت و دو درویش خرقة پوش بوی رسیدند، او را گفتند: هیچ طعامی (بر دراز گوش) داری؟ عوض خلیجی گفت: دارم. قرصی چند بانان خورش سفرانه با خود داشت، بار از دراز گوش فرود آورد، و رخت بکشاد، و آن سفره پیش درویشان نهاد. چون طعام بخوردند، آب موجود داشت، در رخت بر دست گرفت، و بخدمت ایشان بایستاد. چون آن درویشان طعام و شراب ما حضر بکار بردند، با هم گفتند: این سره مرد [(۴)] ما را خدمت کرد، نباید حق او گذاشت. روی بطرف خلیجی کردند، که سالار بطرف هندوستان رو تا آنجا که مسلمانی است ترا دادیم. باشارت آن درویشان [(۵)] از آنجا باز گشت و عورت خود را بران دراز گوش نشانند، و بطرف هندوستان آمد، و به محمد بختیار پیوست.

[(۱)] مط: و هیچ وجهی نیافتند خلاص را، جز خروج

[(۲)] اصل و راورتی: والشتان. پ:

زاولستان، مط: زاولستان. والشتان یا بالشتان که تاکنون طرف شمال غربی قندهار در ثغور غور بفاصله (۷۰) میل واقع است.

[(۳)] کذا در اصل و مط و راورتی، پ: پشه افروز.

[(۴)] مط: این شیره مرد ما را خدمتی کرد، ضایع نباید گذاشت، روی به عوض خلیجی کردند

[(۵)] اصل: درویش.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۶

و کار او تا آنجا رسید: که خطبه و سکه بلاد لکهنوتی بنام او شد و خطابش سلطان غیاث الدین کردند، و شهر لکهنوتی (را) دار الملک ساخت و حصار بسنکوت [(۱)] بنا کرد. و خلائیق از اطراف روی بدو آوردند، و او مرد بغایت نیکو ظاهر و باطن بود و گزیده اخلاق و صافی سیرت، و جوانمرد و عادل و بخشنده، در عهد او حشم و رعایای آن بلاد در رفاهیت و آسایش بودند و از بذل و عطای او همکنان نصیب تمام یافتند، و نعمت بسیار گرفتند، و از وی دران دیار آثار خیر بسیار ماند، و مجامع و مساجد بنا کرد [ند]، و اهل خیر را از علما و مشایخ و سادات ادراوات داد، و دیگر اصناف خلق را از بذل او اموال و املاک بدست آمد. چنانچه امام زاده‌ئی بود، از حضرت فیروز کوه، او را جلال الدین پسر جمال الدین غزنوی گفتندی، از وطن خود با اتباع بزمین هندوستان آمد در شهر سنه ثمان و ستمائنه، بعد از چند سال بحضرت فیروز کوه باز آمد و مال و نعمت وافر آورد، و سبب [(۲)] حصول آن نعمت از وی پرسیده شد تقریر کرد: که چون بهندوستان رفته شد [(۳)]، و از دهلی عزیمت لکهنوتی مصمم گشت، چون بدان حضرت رسیده شد، حق تعالی میسر گردانید: که در بارگاه غیاث الدین تذکیری گفته آید، آن پادشاه نیکو سیرت از خزانه خود یک طشت بزرگ پر تنگه زر و نقره انعام فرمود، بقدر ده هزار تنگه.

ملوک و امراء و اعیان خود را فرمان داد: تا هر یک در حق او انعام فرمودند بقدر سه هزار [(۴)] دیگر حاصل شد، و در وقت مراجعت پنج هزار دیگر (انعامات) حاصل شد، چنانچه هژده هزار (عدد) تنگه از حسن اعتقاد پادشاه لکهنوتی غیاث الدین (خلجی) بدان امامزاده واصل شد، رحمه الله و تقبل منه.

و چون کاتب در شهر سنه احدی و اربعین، بدیاری لکهنوتی رسید در اطراف بلاد لکهنوتی خیرات آن پادشاه مشاهده کرد. بلاد

لکهنوتی دو جناح دارد

[(۱)] مط: بسکوت یا لنگرت یا بسکونه. راورتی و پ: مانند متن. موقعیت این حصار را پژوهندگان تاکنون تعیین نکرده‌اند (حواشی بر تاریخ ایلوت ۲: ۷۱۰).

[(۲)] اصل:

بسبب

[(۳)] مط: آمده شد

[(۴)] مط: سه هزار تنگه نقره دیگر حاصل شد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۷

بر دو طرف آب گنگ. طرف غربی را رال [(۱)] گویند، و شهر لکهنور [(۲)] بدان جانب است، و طرف شرقی را بر بند [(۳)] گویند، و شهر دیوکوت بدان جا نسبت، از لکهنوتی تا بدر لکهنور و از اطراف دیگر تا بشهر دیوکوت پل بسته است، بقدر ده روزه راه [(۴)]، بسبب آنچه وقت بشکال [(۵)]، تمام آن زمین آب گیرد، و این پلها اگر نباشد، مگر در کشتی بمقاصد و اطراف عمارت توان رسید، در عهد او بسبب این پلها راه بر جمیع خلائق گشاده شد، و چنین سماع افتاد: که سلطان سعید شمس الدین چون بدیار لکهنوتی رسید، بعد از فوت ملک ناصر الدین (محمود) طاب ثراه، و بدفع فتنه ملک اختیار الدین بلکا [(۶)]، [و] خیرات غیاث الدین خلجی در نظر مبارک او آمد، بهر وقت (که) ذکر غیاث الدین افتادی، خطاب او سلطان غیاث الدین خلجی فرمودی، و بر لفظ مبارک او رفتی: که مردی [که] با اینچنین خیرات [او] را سلطان غیاث الدین خطاب کردن دریغ نباشد رحمه الله علیهم.

فی الجمله غیاث الدین خلجی، با خیرات و عدل [(۷)] و نیکو سیرت پادشاهی بود، اطراف ممالک لکهنوتی چنانچه جاجنگر و بلاد بنگ [و کامرون] و ترهت جمله او را اموال فرستادند، و بلاد لکهنوتی [(۸)] او را صاف شد، و پیلان و اموال و خزاین بسیار بدست آورد، و امراء خود آنجا بنشانند، و سلطان سعید شمس الدین، از حضرت دهلی بطرف لکهنوتی، چند کرت لشکر فرستاد

[(۱)] اصل: دال مط: ازال، دال. راورتی: رال، که یک شکل راه است، و اصلا در سنسکریت راه است.

[(۲)] مط: لکهنوتی. راورتی: لکهنور و لکهنوتی.

[(۳)] کذا فی الاصل مط: بر بنده یا براند. راورتی: برند، برنده، بر بند. بقول هملتون در کتاب هندوستان (۱: ۱۱۴) بنگال در زمان قدیم پنج ضلع داشت: راه یا راده در غرب هوگلی و جنوب گنگا، که همین رال باشد.

و بریند یا بریندره در شمال پدمه از آن جمله است، و بر بند متن همین بریند است.

[(۴)] اصل:

ده هزار راه، بلا-کن در مجله جمعیت آسیائی بنگال ۱۸۷۳ م (ص ۲۱۲) لکهنور را با لکرکودا که در بسر بهرم واقع است مطابقت میدهد، که بفاصله ۸۵ میل در جنوب گور است عرض ۲۳ درجه و ۱۸ دقیقه، طول ۸۷ درجه و ۱۵ دقیقه. دیوکوت در ۷۵ میلی شمال گور است.

[(۵)] مط: برشکال.

[(۶)] در یکی از نسخ ماخذ مط: بدکار که صحیح آن بلکاست و برخی از مورخان او را پسر حسام الدین عوض شمرده‌اند، ولی در یک سکه او که در مجله آسیائی بنگال ۱۸۷۳ م (ص ۳۶۷) مورد بحث قرار گرفته نام و القابش چنین است: «شهنشاه علاء الدین

ابو المالی دولت‌شاه بن داود» که تاریخ این سکه ۶۲۷ یا ۶۲۹ هاست (حواشی بر تاریخ ایلوت ۲: ۷۱۷)

[(۷)] مط: خلجی مردی با خیر و عدل و نیکو.

[(۸)] مط: بلاد لکهنور

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۸

و بهار بدست آورد، و امراء خود آنجا بنشانند، و در شهور سنه اثنی و عشرين و ستمائۀ عزیمت لکهنوتی کرد، و غیاث الدین کشتیها بالا کشید، و در میان ایشان بصلح قرار افتاد، و سی و هشت زنجیر پیل، و هشتاد لک مال بستند و خطبه بنام سلطان کرد. چون سلطان بازگشت، بهار ملک علاء الدین جانی را داد. غیاث الدین از لکهنوتی به بهار آمد و بهار را ضبط کرد و تعدی نمود تا در شهور سنه اربع و عشرين و ستمائۀ ملک شهید ناصر الدین محمود بن سلطان (سعید شمس الدین) طاب ثراه از اوده باغراء ملک جانی [(۱)] لشکر هندوستان جمع کرد، و بطرف لکهنوتی رفت، و درین سال غیاث الدین عوض حسین خلجی از لکهنوتی بطرف بنگ و کامرود لشکر برده بود، و شهر لکهنوتی خالی گذاشته ملک ناصر الدین محمود طاب ثراه لکهنوتی ضبط کرد، و غیاث الدین خلجی از ان لشکر، بسبب آن حادثه، بازگشت، و با ملک ناصر الدین قتال کرد و غیاث الدین و جمله امراء او اسیر گشتند، و غیاث الدین شهید شد، و مدت ملک او دوازده سال بود. حق تعالی پادشاه زمان ناصر الدین و الدنیا را بر تخت پادشاهی باقی و پاینده دارد. آمین رب العالمین.

[(۱)] کذا فی الاصل، مط: با عز الملک جانی. راورتی: ملک عز الدین جانی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۳۹

الطبقة الحادیة والعشرون فی ذکر السلاطین الشمسیه (بالهند)

اشاره

الحمد لله ذی الفضل [(۱)] و الاحسان و الکرم و الامتنان. علی انعم اهل الايمان بالامن و الامان فی ظل دوله الشمسیه و جناب آل التتمش [(۲)] السلطان و صلوات [(۳)] علی محمد صاحب السیف و البرهان، و السلام علی آله و اصحابه سادة القبائل و قادة البلدان.

اما بعد: چنین گوید ضعیف ترین بندگان در گاه سبحانی، منهاج سراج جوزجانی [(۴)] بلغه الله الی اعلى الامانی، چون ارادت قدیم باری تعالی و تقدس در ناصیه بنده، آثار دولت و انوار مملکت تعبیه کرده باشد، چون ما در زمانه بحمل جنینی چنین [(۵)] بارور گردد، پرتو آن محمول بر جبهه او ظاهر باشد، و چون هنگام وضع (آن) حمل آید [(۶)]، و آن صاحب دولت در قماط مسقط رأس ملفوف گردد [(۷)]، فرح نظاره سوی آن ولادت بر همه چهرها پیدا آید (و از هنگام ولادت) تا (به) ایام نقل از مسکن عادت، بمنزل سعادت، همه حرکات و سکونات او سبب راحت خلائق، و عزت و ضیع (و) فایق شود، اگر رقبه‌یی (را) او در رقبه رق کشد، مالکش صاحب نعمت گردد، و اگر قدمش در طرق [(۸)] قطع منازل و مراحل سر باز دهد، رفقاش [(۹)] از اهل دولت گردند، چنانچه مهتر یوسف را علیه السلام در عقد شری مالک دعر [(۱۰)] آورد [ند] بدعای او بیست در شاهوار ابناء در سلک اصلش درج شد، و اگر بخانه عزیز افتاد (جفتش را) به آخر کار ملک [(۱۱)] مصر گردانید. و اگر طفل در گاهواره بر طهارت ذیل او گواهی داد، و شهد [(۱۲)] شاهد من اهلها، بعاقبت هم در خدمت او وزیر مملکت گشت، عنایت ازلیه و کفایت ابدیه، چنین [(۱۳)] ظاهر گردد. و الله اعلم.

[(۱)] اصل: الله الذي الفضل

[(۲)] اصل: الشمس. مط: التمش

[(۳)] مط: و الصلاة

[(۴)] اصل: جورجانی.

[(۵)] مط: چنین جینی

[(۶)] اصل: آمد

[(۷)] اصل: کرد

[(۸)] مط: طرف

[(۹)] اصل: وقفاش؟. پ: و نقاش؟

[(۱۰)] اصل: زعز. پ: و عز؟ تاریخ طبری: مالک بن دعر. مجمل: مالک دعور. تفسیر طبری: مالک بن دعر.

[(۱۱)] مط: ملکه

[(۱۲)] اصل: و شهید. قرآن، یوسف ۲۶

[(۱۳)] اصل: خیر.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۰

الاول السلطان المعظم شمس الدنيا والدين ابو المظفر التمش [(۱)] السلطان

اشاره

چون حق تعالی و تقدس در ازل آزال تقدیر رانده بود: که ممالک هندوستان در ظل حمایت سلطان معظم و شهریار اعظم شمس الدنيا والدين ظل الله فی العالمین ابو المظفر التمش السلطان یمین خلیفه الله ناصر المؤمنین انار الله برهانه و ثقل بآثار العدل و الاحسان میزانه، و دولت شاهان فرزندان او رحم الله الماضین و ادام دوله الناصریه المحمودیه، از فتن آخر الزمان و حوادث وقایع جهان در امان ماند، آن سلطان عادل باذل منصف کریم غازی مجاهد مرابط عالم پرور [(۲)] عدل گستر فریدون فر، قباد نهاد، کاوس ناموس، سکندر دولت بهرام صولت راه، از قبایل البری [(۳)] ترکستان، یوسف وار، بدست تجار داد، تا مرتبه (مرتبه) بتخت سلطنت [و منصب] و مسند مملکت رسانید، تا پشت دین محمدی، بدولت او قوی [شد] و روی ملت احمدی بصولت او بهی گشت، و در شجاعت دوم علی کرار، و در سخاوت ثانی حاتم طائی آمد، اگر چه سلطان کریم قطب الدین علیه الرحمه [(۴)]، بخشش لک در زمان ظاهر میکرد، اما سلطان سعید کریم شمس الدین طاب ثراه بعوض هر لک صد لک بخشید، و بجایگاه و حساب. چنانچه هم در دنیا و هم در آخرت محسوب [(۵)] تواند بود، و در حق اصناف خلق از دستار بند، و کلاه دار، و دهاقین و تجار و غرباء امصار، انعام او عام بود، و از اول عهد دولت و طلوع صبح مملکت، در استجماع علماء با نام و سادات کرام، و ملوک و امراء و صدور و کبراء، زیادت از هزار لک [(۶)] هر سال بذل فرمود، و خلائق اطراف گیتی را بحضرت دهلی، که دار الملک هندوستان است، و مرکز دایره اسلام، و مهبط او امر و نواهی شریعت

[(۱)] اصل: ایلتمش. مط: التمش طوری که در صفحات گذشته گذشت، از املاهای مختلف این نام التمش اصح است برای شرح

(ر: ۴۹)

[۲] اصل: عادل

[۳] شاید اصل این نام الپ اریا شد که بقول دیوان لغات الترك معنی آن آدم دلیر است، در جهانگشای جوینی (۱: ۹۲) نام یک نفر الپ ارخان آمده و الپری‌ها از ملوک افراسیابی بودند، که برنی در تاریخ فیروز شاهی بلین را نیز از افراسیابیان شمرده است (هودیوالا- ایلپوت ۲- ۷۱۵)

[۴] اصل: علی الرحمه

[۵] مط: محبوب

[۶] اصل: از هر لک هر سال.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۱

و حوزه دین محمدی، و منصفه [۱] ملت احمدی، و قبه اسلام [۲] مشارق گیتی صانها الله عن الآفات و احضرها السعادات [۳] جمع آورد و این شهر بکثرت انعامات، و شمول کرامات آن پادشاه دیندار، محط رجال [۴] آفاق گشت، و هر که از حبایل ید [۵] حوادث [بدان] بلاد عجم و نکبات کفار مغل، بفضل ایزدی خلاص یافت، ملاذ و ملجأ و مهرب [۶] و مامن، حضرت جهان پناه آن پادشاه ساخت، والی یومنا هذا آن قواعد امن و امان ممهّد و مستحکم است، و تا باد چنین باد.

از ثقات روات چنین سماع [۷] افتاد: که چون سلطان شمس الدین نور الله مرقد، در صغر سن (که) بحکم ایزدی از بلاد ترکستان و قبایل البری نامزد سلطنت ممالک هندوستان شد چنان بود: که پدر او را ایلخان [۸] نام بود، و او را اتباع (و اقربا) و خیل بسیار بود، و این پادشاه را در اول صورت [۹]، از جمال و کیاست و حسن خلقت نصیب تمام بود، چنانچه برادران او از حسن کیاست او حسد کرده، او را به بهانه تماشاء گله اسپان، از پیش مادر و پدر بیرون آوردند یوسف صفت: قالوا یا ابانا! مالک لا تأمننا علی یوسف و انا له لناصحون ارسله معنا غدا یرتع و یلعب (و انا له لحافظون [۱۰]) چون بسر گله اسپان آوردند، بدست بازرگانی بفروختند.

بعضی گویند [۱۱]: (که) آن طایفه فروشنده، پسران عم او بودند، بازرگانان او را بطرف بخارا آوردند، و بدست یکی از اقربای صدر جهان بخارا فروخت [۱۲] و چند گاه دران خانواده بزرگی و طهارت بود، و کرایم آن دودمان او را در حجر [۱۳] اصطناع چون اولاد در رضاع می‌پروردند.

یکی از ثقات روایت کرد: که از لفظ [۱۴] مبارک آن پادشاه نور الله مضجعه شنیدم، که وقتی از ان خاندان قراضه [۱۵] بمن دادند، که در بازار رو و قدری انگور بخر و بیار! چون ببازار رفتم، در اثنای آن راه [۱۶]

[۱] مط: و بیضه

[۲] مط: قبه الاسلام

[۳] مط: السادات

[۴] مط: محط رجال

[۵] مط: حبایل حوادث

[۶] اصل: مهذب

[۷] مط: استماع

[۸] مط: ایلم خان. راورتنی در متن: کذا در حاشیه بحواله نسخ خطی: یلم خان، ایلخان.

[۹] مط: صوت.

[(۱۰)] قرآن، یوسف ۱۲

[(۱۱)] مط: گفته‌اند

[(۱۲)] مط: فروختند

[(۱۳)] اصل: حجر

[(۱۴)] اصل: مضجع

[(۱۵)] قراضه:

ریزه‌زر (نصاب)

[(۱۶)] مط: راه آن. طبقات ناصری ج ۱ ۴۴۲ الاول السلطان المعظم شمس الدنيا و الدین ابو المظفر التمش [(۱)] السلطان ص :

۴۴۰

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۲

قراضه از من غایب شد، از سبب صغر سن، از خوف آن حال، گریه بر من افتاد در میان آن تضرع (و زاری) درویشی بمن رسید، و دست من بگرفت و بجهت من [(۱)] انگور بخريد و بمن داد، و مرا عهد داد: که چون بدولت و ملک رسی، زنه‌ار فقراء و اهل خیر را بتعظیم نگری! و حق ایشان نگاهداری، من با او عهد کردم، و هر دولت و سلطنت که یافتم، از نظر آن درویش یافتم، رحمهم الله. غالب ظن آنست: که هرگز پادشاهی بحسن اعتقاد و آب دیده، و تعظیم علما و مشایخ، مثل او از مادر خلقت، در قماط سلطنت نیامد، از ان خاندان امانت و تصدیر بازرگانی خرید، که او را حاجی بخاری گفتندی، پس از ان بازرگانی دیگر که او را جمال الدین چست قبا گفتندی، او را خرید و بحضرت غزنین آورد، و در آن مدت، ترکی از وی بجمال و اوصاف حمیده و اخلاق مرضیه و آثار رشد و فر بزرگی، بدان حضرت نیاورده بودند، ذکر او بخدمت سلطان معز الدین محمد سام طاب ثراه عرضه داشتند، فرمان شد (تا) او را قیمت کنند [(۲)]، و او با ترکی دیگر در یک سلک بود اییک نام، هر دو را هزار دینار زر رکنی قیمت معین شد جمال الدین چست قبا، در فروختن او بدین مقدار (بها) مضایقت نمود، سلطان فرمان داد: که هیچ آفریده او را در بیع نیارد و موقوف باشد.

جمال الدین چست قبا، بعد آنکه یک سال در غزنین مقام نمود، عزیمت بخارا کرد، سلطان را به بخارا برد، و کرت دیگر او را بغزنین باز آورد، بعد از آنکه سه سال به بخارا بود، چون فرمان نبود، که کسی او را بخرد، یک سال در غزنین بماند، تا سلطان قطب الدین از غزو نهرواله و فتح گجرات با ملک نصیر الدین [(۳)] حسین بغزنین رفت و حدیث او بشنید. از حضرت سلطان معز الدین اجازت طلبید بخريدن او، سلطان فرمود: که چون فرمان نفاذ یافته است که او را در غزنین نخرند، او را بدهلی باید برد و آنجا بخريد. نظام الدین محمد را سلطان قطب الدین بجهت اتمام مصالح خود در غزنین بگذاشت و فرمان داد:

[(۱)] اصل: مرا.

[(۲)] مط: کردند

[(۳)] اصل: نصر الدین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۳

که جمال الدین چست قبا را با خود به هندوستان بیار [د] تا آنجا سلطان شمس الدین را خریده شود.

بر حکم آن فرمان، نظام الدین ایشان را بدهلی آورد، سلطان قطب الدین او را بییک لک جیتل [(۱)] بخريد، آن ترک اییک نام را طمغاج [(۲)] نام کرد و امیر تبرهنده شد، در مصاف سلطان تاج الدین یلدوز که با قطب الدین بود شهادت یافت، و سلطان التمش

طاب ثراه سر جاندار [(۳)] شد، و سلطان قطب الدین ایبک او را فرزند خواند، و بخود نزدیک گردانید، و هر روز جاه و شرف او زیادت شد. چون آثار رشد در حرکات و سکنتات او ظاهر و باهر بود [(۴)] مرتبه بمرتبه او را [(۵)] بدانجا رسانید، که امیر شکار شد، بعد از آن چون کالیور فتح شد، امیر کالیور شد، پس از آن اقطاع قصبه برن و مضافات آن یافت.

بعد از آن بچند گاه، چون آثار جلادت و مبارزت و شهامت او ظهور کلی پذیرفت و سلطان قطب الدین آن معانی [(۶)] مشاهده کرد، ملک بداونش گردانید، و چون سلطان معز الدین سام از سفر خوارزم مراجعت کرد در مصاف اند خود هزیمت با لشکر خطا افتاد، قبایل کوکران تمرد و عصیان آغاز کردند از غزنین عزیمت غزو آن جماعت کرد. سلطان قطب الدین حشم هندوستان بحکم فرمان آنجا برد، سلطان شمس الدین با حشم بداون در آن خدمت برفت [(۷)]، و در وقت هیجا و هنگام غزا، سلطان شمس الدین طاب ثراه با برگستوان در میان آب جیلم که آن مخاذیل بدان پناه ساخته بودند در راند و مبارزت بسیار نمود، و بزخم تیر کفار را منهزم گردانید، و کار محاربت او اندران آب بجائی رسیده بود، که کفار را از اوج موج، به حسیض دوزخ میفرستاد که: اغرقوا فادخلوا ناراً [(۸)].

در اثناء آن جلادت (و جهاد) نظر سلطان [غازی] معز الدین علیه الرحمه

[(۱)] مط: چیتل، که بقول غیاث اللغه مسکوک سیمی است، در عصر آل بابر یک دام عبارت از ۲۵ جیتل بود، که (پنج) دام مساوی دو آنها کنونی هند می‌شود.

[(۲)] فرشته: طغان

[(۳)] ایلوت ترجمه سرجاندار را چیف آف گارد ز (قوماندان دسته محافظ شاهی) نوشته (ر: ۵۲)

[(۴)] مط: و باهر میدید.

[(۵)] مط: مرتبه او را

[(۶)] مط: این معنی

[(۷)] مط: در خدمت او برفت

[(۸)] قرآن، نوح ۲۵

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۴

بدان [(۱)] آثار شهامت و مبارزت افتاد، و از حال او استطلاع نمود [(۲)].

چون رای همایون او را روشن گشت که کیست؟ او را طلب فرمود، و بتشریف خاص مشرف گردانید، و سلطان قطب الدین را فرمان داد: که التتمش را نیکو داری، که از وی کارها [(۳)] خواهد آمد و بفرمود: تا خط عتق او در تحریر آوردند، و بنظر پادشاهان او را ملحوظ گردانید و بدولت احرارش رسانید [(۴)]. چون سلطان قطب الدین در لوهور برحمت حق تعالی پیوست، علی اسماعیل که امیر داد [(۵)] حضرت (دهلی) بود، با دیگر امراء و صدور مکتوبات بطرف بداون، بخدمت سلطان شمس الدین در قلم آوردند، و او را استدعا کردند. چون بیامد در شهر سنه سبع و ستمائۀ بر تخت دهلی بنشست و ضبط کرد، و چون ترکان و امراء قطبی [(۶)] از اطراف (دهلی) جمع شدند، و بعضی از اتراک و امراء معزی با ایشان جمعیت کردند و طریق مخالفت سپردند. (و از دهلی بیرون رفتند، و در حوالی جمع شدند و عصیان و خروج آغاز نهادند، سلطان شمس الدین با سوار قلب و خدم خاص خود) از دهلی بیرون رفت، و در پیش صحرای جود [(۷)] ایشان را منهزم گردانید و گفت: تا سر ایشان را بزیر تیغ آوردند [(۸)]، و بعد از آن سلطان تاج الدین یلدوز از لوهور و غزنین با او عهد بست، او را چتر و دور باش فرمود [(۹)] و میان او و ملک ناصر الدین قباچه بکرات مخاصمت میرفت [(۱۰)] بجهت لوهور و تبرهنده و کهرام (و در شهر سنه اربع عشر و ستمائۀ ناصر الدین قباچه را

منهزم گردانید) و چند کورت دیگر در اطراف ممالک هند با امراء و اتراک مخالف افتادش، اما چون عنایت الهی [(۱۱)] حامی و ناصر او بود، نصرتش می‌بخشید و هر که برو [(۱۲)] خروج میکرد، و یا عصیان می‌برزید [(۱۳)] مقهور میگشت

[(۱)] مط: بران

[(۲)] مط فرمود

[(۳)] مط: کاری خواهد آمد

[(۴)] کذا در مط: اصل گردانید

[(۵)] در ظفر الواله حاجی دبیر امیر العدل است (۱: ۶۸۷) که دادبگ هم گفتندی، در تاج المآثر نیز کلمه امیر داد آمده است و مقصد از آن چیف جستس (داور بزرگ) باشد (هودیوالا- ایلپوت ۲: ۷۱۵)

[(۶)] متن مط: معزی.

حاشیه: قطبی. راورتی قطبی

[(۷)] متن مط: چون حاشیه: جود. راورتی و اصل: جود. ایلپوت: جومه.

[(۸)] مط: و اغلب سران ایشان را بزیر تیغ آورد

[(۹)] مط: فرستاد

[(۱۰)] اصل: بکرات مخالفت بجهت

[(۱۱)] مط: ایزدی

[(۱۲)] مط: با او

[(۱۳)] مط: ورزید.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۵

و چون مدتی [(۱)] حفظ و نصرت ایزدی یاریگر آمد، اطراف ممالک مضافات حضرت دهلی و بداون و اوده و بنارس و سواکک [(۲)]، تمام در ضبط [او] آمد و سلطان تاج الدین یلدوز، منهزم از پیش لشکر خوارزمشاه بطرف لوهور آمد، میان او و سلطان شمس الدین بجهت سرحدات مضایقتی رفت، در تراین میان هر دو مصاف شد، و در شهر سنه اثنی عشر و ستمائۀ فتح [(۳)] سلطان شمس الدین را بود، و تاج الدین یلدوز اسیر گشت، و او را بحکم فرمان در دهلی آوردند و بطرف بداون فرستاد، و همانجا مدفون گشت [(۴)] و بعد از آن در شهر سنه اربع و عشر و ستمائۀ با ملک ناصر الدین قباچه مصاف شد، ناصر الدین قباچه منهزم گشت، و چون حوادث خراسان بسبب ظهور چنگیزخان مغل درافتاد، در شهر سنه تسع عشر [(۵)] و ستمائۀ جلال الدین خوارزمشاه، از پیش لشکر کفار منهزم بطرف هندوستان آمد و بسرحدات لوهور فتنه خوارزمشاهیان برسید. سلطان شمس الدین طاب ثراه از دهلی لشکر بطرف لوهور برد، جلال الدین خوارزمشاه از پیش حشم هند عطف کرد، و بطرف سند و سیوستان رفت، و سلطان شمس الدین (غازی) علیه الرحمه، بعد از آن در شهر اثنی و عشرین و ستمائۀ بطرف بلاد لکهنوتی لشکر کشید، و غیاث الدین عوض خلجی رقبه خدمت در رقبه انقیاد آورد و سی زنجیر فیل و هشتاد لک مال بداد، و خطبه [(۶)] بنام مبارک شمس کرد.

و در شهر سنه ثلاث و عشرین و ستمائۀ، عزیمت فتح رنتپور [(۷)] کرد و آن قلعه [را که] در حصانت و استحکام، در تمام ممالک هندوستان مذکور و مشهور است و در تواریخ اهل هند چنین آورده‌اند: که هفتاد (و اند) پادشاه بیای آن قلعه آمد (ه بودند) و هیچ یک را فتح آن حصار میسر نشد، بعد از

[۱] مط: و مدتی

[۲] اصل: سولکک. مط: سوالکک.

[۳] اصل: ستمائۀ قباچه و سلطان

[۴] مط: شد

[۵] متن مط: ثمان عشر. حاشیه. تسع عشر، ایلیوت: ۶۱۵ هـ. راورتی ۶۱۸، فصیحی ۶۱۷.

برخی از نسخ: ۶۲۰

[۶] مط: و سکه

[۷] اصل: رنتهور. مط: رنتپور. راورتی: رنتپهور.

در متن ترجمه ایلیوت رن تهمبور است، که در بعضی نسخ آنرا رن تمپور، رن تمبور هم دیده است و بقول وی کولبروک ریشه این نام را در سنسکریت رنه- تهمبه- بهره مره، یعنی «زنبور ستون جنگ» نشان داده است (ایلیوت ۲: ۳۲۱) خوشحال خان ختک شاعر افغان که مدتها در عصر اورنگزیب درین حصار زندانی بود. نام آنرا در اشعار خود رنتبول آورده است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۶

مدت چند ماه، در شهور سنه ثلاث و عشرین و ستمائۀ بر دست بندگان او بفضل آفریدگار فتح شد، و بعد از آن یک سال در شهور سنه اربع و عشرین و ستمائۀ عزیمت قلعه مندور کرد، از حدود سوالکک. حق تعالی آن فتح (او) را میسر گردانید و بازگشت، و غنایم بسیار بدست بندگان او آمد. بعد از آن یک سال در شهور سنه خمس و عشرین و ستمائۀ، از حضرت دهلی لشکر بیلاذ اچه و ملتان برد و کاتب این حروف منهاج سراج در رجب اربع و عشرین و ستمائۀ از طرف غور و خراسان بیلاذ سند و اچه و ملتان رسیده بود، و در غره ربیع الاول سنه خمس و عشرین و ستمائۀ [۱] سلطان سعید شمس الدین طاب ثراه بیای قلعه اچه رسید، و ملک ناصر الدین قباچه بدر قصبه اهروت [۲] لشکرگاه داشت، و تمام بحر و کشتیها بانه و اتباع لشکر در ان آب، و کشتیها [۳] پیش لشکرگاه داشت، که روز آدینه بعد از نماز از طرف ملتان مرغان رسیدند و خبر دادند: که ملک ناصر الدین ایتم [۴] مقطع لاهور بیای ملتان آمد، و سلطان شمس الدین از راه تبرهنده، روی بطرف اچه آورد [۵] و ملک ناصر الدین قباچه منهزم [گشت و] در کشتیها [نشست] با تمام لشکر خود بطرف بهکر رفت. وزیر خود عین الملک حسین اشعری را فرمان داد: تا خزاینی که در قلعه اچه است بطرف قلعه بهکر برد، و سلطان شمس الدین مقدمه لشکر خود ملوک بزرگ [۶] را بر سر لشکر بیای اچه فرستاد: یکی ملک عز الدین محمد سالاری که امیر حاجب (بود) دوم کزلک خان سنجر سلطانی [۷] که ملک تبرهنده بود، بعد از ان چهار روز سلطان با تمام لشکر [و بندگان] و پیلان و بنه [و اتباع] بیای (قلعه) اچه رسید و لشکرگاه نصب فرمود وزیر (دولت) خود

[۱] اصل: سنه اربع سلطان. مط و راورتی: مانند متن

[۲] اصل: هرات؟ متن مط:

بدر حصار امروت. حاشیه: اهروت، هراوت، هرات. راورتی: اهروت، اهورت، هراوت.

[۳] مط: بر کشتیها

[۴] مط: ایتمر. متن راورتی: ایتم. حاشیه: ایتمر، ایلیوت: ایتمور.

[۵] مط: دارد

[۶] مط: خود دو ملک بزرگ

[۷] اصل: کولکخان سنجر سلطانی. راورتی:

و دیگر تاج الدین سنجر گزلك خان سلطان شمس. یا: كج زلك سلطان شمسى يعنى مملوك شمس الدين التتمش. ايليوت: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۷

نظام الملك محمد جنیدی و دیگر ملوک را در عقب ملك ناصر الدين بطرف قلعه بهكر فرستاد، و مدت سه ماه [(۱)] در پای حصار اچه جنگ فرمود روز سه شنبه بیست و هفتم ماه جمادی الاخری [(۲)] سنه خمس و عشرين و ستمائۀ (قلعه) اچه بصلح فتح شد، و در همین ماه ملك ناصر الدين قباچه از حصار بهكر خود را در پنجاب [(۳)] غرق کرد، و پیش از این بچند روز پسر خود ملك علاء الدين بهرامشاه را بخدمت سلطان شمس الدين طاب ثراه فرستاده بود.

بعد از چند روز خزاین و بقایای حشم ملك ناصر الدين بخدمت درگاه پیوستند، و آن بلاد تا آب محیط [(۴)] فتح شد، و ملك سنان الدين جنیسر [(۵)] که والی دیول و سند بود، بخدمت درگاه شمسى پیوست، و چون دل مبارک آن پادشاه از فتح آن بلاد فارغ شد، روی بدار الملك جلال دهلی نهاد، و این کاتب خدمت بارگاه اعلی آن پادشاه اهل الایمان در روز اول که پبای (قلعه) اچه حرسها الله لشکرگاه نصب فرمود دریافته بود، و منظور نظر مبارک او شده چون از پای آن قلعه انصراف فرمود در موافقت حشم منصور آن پادشاه غازی بحضرت دهلی اجلها الله آمد، و در ماه رمضان سنه خمس و عشرين و ستمائۀ بحضرت اعلی و صول بود. درین وقت رسل دار الخلافت با تشریفات وافره بحدود ناگور رسیده بود، و در روز دوشنبه بیست و دوم [(۶)] ماه ربیع الاول سنه ست و عشرين و ستمائۀ بحضرت رسیدند، و شهر را آذین [(۷)] بستند، و آن پادشاه و ملوک و فرزندان طاب ثراهم و دیگر ملوک و خدم و بندگان همه بخلعت دار الخلافت مشرف گشتند، و بعد از [آن] چنان بزم و شادی در ماه جمادی الاولی سنه ست و عشرين و ستمائۀ، خبر فوت ملك سعید ناصر الدين محمود رسید

[(۱)] متن مط: يك ماه. حاشیه: سه ماه. راورتی: سه ماه

[(۲)] متن مط: ۲۸ ماه جمادی الاولی. حاشیه:

۲۷ جمادی الاخری. راورتی: ۲۸ جمادی الاولی

[(۳)] مط: آب سنده. راورتی: در پنجاب

[(۴)] مط: تال ب دریای محیط

[(۵)] متن مط: سنان الدين حبش. حاشیه مط: شهاب الدين حبش. راورتی:

سنان الدين چتی سر، یا جیتر یا حبش. پ: حبش. کلمه جنیسر در جهان گشای جوینی (۲: ۱۴۶) چنیسر و در تحفه الکرام هم چنین است، ولی نام سنان الدين درین کتب نیست. در بین مردم سند تا کنون داستان چنیسر و لیلا سروده می شود، در بناول پور روستائی باین نام موجود است (مهران بقلم راورتی ۲۴۲).

[(۶)] اصل: دوم. یکی از نسخ ماخذ مط: دوم متن مط و راورتی: ۲۲

[(۷)] مط: آئین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۸

و بلکا خلجی [(۱)] در ممالک لکهنوتی عصیان آورد، و سلطان شمس الدين طاب ثراه لشکرهای هندوستان، بطرف لکهنوتی برد، و در شهور سنه سبع و عشرين و ستمائۀ آن طاغی را بدست آورد و تخت لکهنوتی بملك علاء الدين جانی داد، و در رجب همین سال بحضرت جلال دهلی باز آمد، و در شهور سنه تسع و عشرين و ستمائۀ عزیمت فتح حصار کالیور کرده، و چون پبای کالیور [(۲)] سرپرده سلطنت او نصب شد، میلکدیو پسر بسیل [(۳)] لعین جنگ آغاز نهاد و مدت یازده ماه، در پای آن قلعه مقام فرمود. و

کاتب این حروف از دهلی در ماه شعبان همین سال، روی بخدمت درگاه سلطنت آورد، و این دولت دریافت، و این داعی را بر در سرای اعلیٰ [(۴)] نوبت تذکیر فرمود، و در هر هفته سه نوبت تذکیر معین شد، و چون ماه رمضان درآمد، هر روز تذکیر گفته شد (و تمام عشر ذی الحجّه) و تمام عشر محرم گفته آمد، و در دیگر ماهها همان سه نوبت نگاه داشته آمد، چنانچه نود و پنج مجلس بر در سرای اعلیٰ عقد گشت [(۵)]، و در هر دو عید فطر و اضحیٰ، سه موضع لشکر اسلام نماز گذاردند و از آنجمله روز عید اضحیٰ در برابر قلعه کالیور که شهر بر آن طرف است [(۶)]، داعی دولت منهاج سراج خطبه عید و نماز فرمود، و بتشریف گرانمایه مشرف گردانید و [آن] در بندان بداشت، تا روز سه شنبه بیست و ششم ماه صفر سنه ثلاثین و ستمائۀ حصار فتح شد، و میلکدیو لعین در شب از قلعه بیرون آمد و بگریخت، و بقدر هفتصد [(۷)] کس را بر در سرای اعلیٰ سیاست فرمود و بعد از آن امراء و اکابر چون مجد الملک ضیاء الدین محمد جنیدی (را) امیر داد، و سپهسالار رشید الدین علی علیه الرحمه را کوتوالی فرمود

[(۱)] اصل و پ: ملکا. متن مط: بلکا ملک خلجی. حاشیه مط: ملکا. راورتی: بلکا ملک حسام الدین بن عوض خلجی

[(۲)] مط: حصار کالیور مصمم فرمود: چون پبای آن قلعه سرای اعلیٰ

[(۳)] کذا فی الاصل.

متن مط: میلکدیو لعین پسر بسیل. حاشیه مط: میلکو پسر سل میل یا بلبل. راورتی: منگل دیو، میلک بهودیو سیل دیو. پ: پسر بلبل این نام در ظفر الواله (۲: ۶۹۹) میلکدیو بن بیسیل است و امیر خسرو در خزاین الفتوح (ص ۶۰) مهلکدیو نوشته، که عین الملک ملتانی در سنه ۷۰۵ حصار مندورا ازو گرفت و بقول دف و بورگس نام میلک یا میگک در نامهای راجگان جونا گده بنظر می آید (حواشی هودیوالا برایلیوت ۲: ۷۱۷)

[(۴)] مط: سرای اعلیٰ

[(۵)] مط: شد

[(۶)] مط: کالیور که جانب شمال آن طرف است داعی دولت را که منهاج سراج است خطبه عید. راورتی: عوض کالیور گویار.

[(۷)] مط: هشتصد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۴۹

و منهاج سراج (را) که داعی این دولت است، قضا و خطابت و امامت و احتساب و کل امور شرعی و تشریفات فاخر و انعامات وافر ارزانی داشت، حق تعالی دستگیر (ی) روح مطهر و قالب معطر آن پادشاه غازی کریم و عادل عالم پرور گرداناد [(۱)]. و دوم ماه ربیع الاول [(۲)] همین سال، از پای قلعه مراجعت فرمود و بقدر یک فرسنگ از پای قلعه، بطرف حضرت لشکرگاه کرد، و نوبت سلطنت در آن مقام پنج شد، و چون بحضرت باز آمد، در شهر سنه احدی و ثلاثین و ستمائۀ [(۳)]، لشکر اسلام را بطرف بلاد مالوه برد، و حصن شهر بهیلسان [(۴)] را بگرفت و بتخانه که سیصد سال بود تا آنرا عمارت میکردند، و رفعت او بقدر صد و پنج [(۵)] گز بود خراب کرد (و از آنجا بطرف اجین نگری رفت و بتخانه مهاکال دیو را خراب کرد) [(۶)] و تمثال بکرماجیت [(۷)] که پادشاه اجین نگری بوده است، و از عهد او (تا بدین وقت) از یک هزار و دو بیست [(۸)] سال است، و تواریخ هندوان از عهد او مینویسند، و چند تمثال دیگر: که از برج ریخته بودند، با سنگ مهاکال [(۹)] بحضرت دهلی آورد، و در شهر سنه ثلاث و ثلاثین و ستمائۀ، لشکرهای هندوستان بطرف بنیان [(۱۰)] برد، در آن سفر ضعف بر ذات مبارک او مستولی شد [(۱۱)]، و چون بسبب زحمت نفسانی از آنجا مراجعت کرد، روز چهارشنبه چاشتگاه غره شعبان با اختیار منجمان بحضرت دهلی که دار الملک جلالی بود، در عمارت [(۱۲)] نشست در آمد بعد از نوزده روز چون مرض او قوی شد، در روز دوشنبه بیستم ماه شعبان سنه ثلث

ثلاثین

[(۱)] اصل: گرداند

[(۲)] متن مط: ربیع الآخر. حاشیه مط: ربیع الاول. راورتی: ربیع الآخر

[(۳)] مط و راورتی: ۶۳۲ یکی از نسخ ماخذ مط: ۶۳۱

[(۴)] اصل و پ: نلسان.

متن مط: بهیلسا. دیگر نسخ: بهیلسان، بیلستان. راورتی: بهلسان. بقرار آئین اکبری (ج ۲ ص ۹۶) بهیلسه در سر کار ایسین صوبه مالوه بود و مسکن راجپوت. که ضبط مط بدان نزدیکتر است، در کتاب الهند البیرونی بهیلسه است، که آنرا بنام بهایلیشه راب النوع آفتاب میخواندند.

[(۵)] پ: ندارد

[(۶)] پ: را خراب کرد، ندارد.

[(۷)] اصل: مکواجیت

[(۸)] کذا در اصل.

متن مط: ۱۳۱۶ سال، حاشیه مط: ۱۲۰۰، ایلوت و راورتی: ۱۳۱۶. در بعضی نسخ: ۱۲۰۰

[(۹)] پ: مها کل. اما نام اجین نگری در ایلوت تنها اجین است (۲: ۳۲۴)

[(۱۰)] اصل: بنبان.

متن مط و پ: بنیان. حاشیه مط: بدهیان، بیان، بنبان، فرشته و بدایونی و طبقات اکبری: ملتان رک: (۴۳)

[(۱۱)] مط: گشت

[(۱۲)] عماری: محمل شتر و پیل و گردون که ذریعه اسپ یا گاو کشند (غیاث).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۰

و ستمائے [(۱)]، از دار فنا بدار بقا رحلت کرد [(۲)]، و مدت ملک او بیست و شش سال بود، انار الله برهانه.

حق تعالی آن پادشاه سعید شهید غازی عادل نو از عدل گستر را در فرادیس جنان برحمت رضوان خود مخصوص گرداناد، و پادشاه وقت سایه یزدان سلطان سلاطین ناصر الدنیا و الدین، علاء الاسلام و المسلمین ظل الله فی العالمین، ابو المظفر محمود بن السلطان را بر تخت پادشاهی تا قیام قیامت باقی دارد. بحق محمد و آله اجمعین [(۳)].

السلطان المعظم شمس الدنیا و الدین ابو المظفر التتمش [(۴)] السلطان ناصر امیر المؤمنین [(۵)] دار الملک او: حضرت دهلی.

رایات: میسره لعل.

اعلام: میمنه سیاه

دایره ملوک او [(۶)]

ملک طغان ملک بداون [(۶)]. ملک نصر الدین میرانشاه پسر میر چاوش خلج.

[(۱)] اصل: ثلاثین و ستمائے. مط و راورتی: ۶۳۳ ه

[(۲)] مط: نقل کرد

[(۳)] مط: ملک تعالی سلطان اسلام ناصر الدنیا و الدین محمود را که وارث آن سلطنت است تا نهایت حد امکان و تخت سلطنت

باقی داراد آمین رب العالمین

[(۴)] اصل: التمش. پ: مانند متن

[(۵)] راورتی گوید: که لقب ناصر امیر المؤمنین تنها درین کتاب بنظر می آید، بدایونی آنرا یمین امیر المؤمنین آورده ولی در سکه ۶۱۲ سال اول سلطنت او چنین نوشته شده: (ضرب هذا الدینار بحضرت دهلی سنه اثنا عشر و ستمائة - قمع الکفر و الضلاله سلطان شمس الدین، جلوس احد)

[(۶)] این اسماء در اصل بصورت دایره‌ها نوشته شده، که در متن نقل شد. در بین آن دو ایر نوشته‌اند: دایره اولاد او. ولی این دایره سپید مانده. نسخه مط هم متن و حواشی دارد که هر دو در این جا آورده میشود:

صورت متن مط: السلطان المعظم شمس الدین و الدین ابو المظفر التمش ناصر امیر المؤمنین انار الله برهانه. قضات: قاضی سعد الدین کروری، قاضی نصیر الدین کاسالیس، قاضی جلال الدین قاضی کبیر الدین قاضی لشکر. ملوک و اقرباء او رحمهم الله: ملک فیروز شاه التمش شاهزاده خوارزم + ملک جانی شاهزاده ترکستان. ملک قطب الدین ملک غور. ملک عز الدین محمد سالار حربی مهدی ملک عز الدین حمزه عبد الجلیل. ملک عز الدین کبیر خان ایاز. ملک تاج الدین سنجر. ملک کزل خان دولتشاه خلجی ملک لکهنوتی. ملک اختیار الدین محمد برادر زاده. ملک الامراء افتخار الدین امیر کوه. ملک عز الدین علی سیالکوتی، ملک طغان، ملک شروان. ملک نصیر الدین میرانشاه پسر محمد چاوش خلجی. ملک عز الدین بختیار + ملک نصیر الدین محمد بیدار. محمد کولان ترک ناصری*

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۱

ملک عز الدین بختیار [(۱)]. ملک نصر الدین. ملک بیدار کولان [(۲)]. الب ترک ناصر [(۳)]. ملک عز الدین طغرل بهائی + ملک الامراء سنقر ناصری ملک ناصر الدین ایتم بهائی + ملک ناصر الدین مادینی ملک غور.

[(۱)] * ملک عز الدین طغرل بهائی + ملک الامراء ده سنقر ناظری. ملک ناصر الدین ایتم. ملک ناصر الدین مادینی ملک غور. ملک ناصر الدین محمود علیه الرحمه. سلطان رکن الدین فیروز شاه. سلطان غیاث الدین محمد شاه. سلطان ناصر الدین و الدین محمود. سلطان ناصر الدین والدین. سلطان معز الدین و الدین. سلطان قطب الدین محمد. سلطان جلال الدین مسعود. ملک بهاء الدین محمد. در حاشیه مط چنین است: این نامها فقط در یک نسخه بود بعینه نقل افتاد، و در دیگر یک نسخه بعوض این نامهای دیگر است، آنها بجنسه نقل میشود: ناصر الدین محمد مردانشاه. محمد حارث.

ملک نصیر الدین طغان مقطع بداون + ملک عز الدین طغرل قطبی + ملک عز الدین بختیار غوری.

ملک الامراء قره سنقر ناصری. ملک نصیر الدین ایتم بهائی. ملک نصیر الدین ایتم قطبی. ملک حسام الدین اغلبک ملک عز الدین ناگوری. ملک فیروز شمس سالاری شاهزاده خوارزم. ملک علاء الدین جانی یعنی شاهزاده ترکستان + ملک قطب الدین ملک غور و جبال ملک عز الدین. ملک عز الدین. ملک اختیار الدین حسین + ملک تاج الدین سنجر کزلک خان + ملک اختیار الدین ایرانشاه بلکا خلجی. ملک الامراء افتخار الدین امیر کوه + ملک رکن الدین حمزه عبد الجلیل. ملک بهاء الدین ناصری.

اسامی اولاد او: السلطان ناصر الدین. سلطان رضی الدین. سلطان معز الدین بهرامشاه. سلطان قطب الدین محمد ملک جلال الدین مسعود. ملک شهاب الدین محمد. سلطان علاء الدین مسعود شاه سلطان ناصر الدین محمود. سلطان غیاث الدین محمد شاه. سلطان رکن الدین فیروز شاه سلطان ناصر الدین محمود شاه.

راورتی اسمای اولاد او را مطابق فوق باختلاف ذیل آورده: سلطان رضیه ملک جلال الدین مسعود شاه سلطان ناصر الدین محمود شاه لکهنوتی. سلطان علاء الدین مسعود شاه بن رکن الدین فیروز شاه قضات: این اسماء در اصل نیست، در حاشیه مط آمده، و در

راورتنی چنین است: قاضی سعد الدین گردیزی. قاضی جلال الدین غزنوی. قاضی نصیر الدین کاسیلی. قاضی کبیر الدین قاضی لشکر.

ملوک: آنچه بین راورتنی و متن موافقت است، در آخر نامها علامت (+) ماندم، اختلاف این است:

ملک قطب الدین حسین بن علی بن ابی علی ملک غور. ملک عز الدین کبیر خان ایاز. ملک اختیار الدین دولت‌شاه بلکا بن حسام الدین عوض خلجی ملک لکهنوتی. ملک رکن الدین حمزه عبد الملک.

ملک بهاء الدین پولاد ناصری. ملک غور ناصر الدین مادینی شنسبانی. ملک نصیر الدین مردانشاه محمد چاوش. ملک نصیر الدین بیدار (بیدار) چاوش. ملک عز الدین بختیار خلج. ملک نصیر الدین ایتم بهائی. ملک سعد الدین ترخان قطبی. ملک حسام الدین اغلبک ملک اوده. ملک عز الدین علی ناگوری سوالکھی. حواشی این صفحه:

[(۱)] اصل: یجینه؟

[(۲)] اصل: سداکو. متن مطابق پ.

[(۳)] پ: ملک بزرگ ناصری.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۲

ملک فیروز شاه ایلتمش [(۱)] شاهزاده خوارزم + ملک جانی شاهزاده ترکستان ملک قطب الدین حسن. ملک غور عز الدین محمد شاه مهدی. ملک عز الدین حمزه عبد الجلیل. ملک عز الدین کبیر خان. ملک تاج الدین سنجر کزلکخان [(۲)] ملک دولت‌شاه خلج ملک لکهنوتی. ملک اختیار الدین محمد برادرزاده ملک الامراء افتخار الدین امیر کوه + ملک عز الدین ناگوری.

دایره فتوح او [(۳)]

فتح بداون (و هزیمت رای مان) + فتح بنارس + [و هزیمت قایماز] فتح حصار رنتپهور + فتح حصار مندور + فتح خراج؟ [(۴)] دیبل. فتح بهار + [فتح بهکر] + فتح ملتان + فتح اچه + فتح سیوستان + فتح دیول + فتح اجین (نگری) + [فتح بیلستان؟] فتح کالیور. فتح [بر] تاج الدین (و گرفتار شدن) + فتح لوهور (و امرای مخالف) + فتح تبرهنده + فتح سرستی + فتح کهرام + فتح مصاف ناصر الدین قباچه + (و هزیمت او) فتح لکهنوتی + فتح ترهت + فتح قنوج [(۵)].

[(۱)] پ: ایلتمش

[(۲)] پ: مانند متن. اصل: الکر للخان.

[(۳)] مط: او، ندارد

[(۴)] پ: صرح دیبل

[(۵)] پ: فتح قهستان. شرح فتوح در اصل مانند متن است، اختلاف مط با اصل چنین است:

فتح جالیور و سنده. فتح در بهنگه. فتح حصار تهنکر + فتح جاجنگر. فتح لکهنوتی کرت دیگر + فتح بهیلسا. فتح خراج و سل؟ فتح الهیر + فتح نندنه + فتح کوخاه و سیالکوت + فتح جهجهر، فتح مالوه + فتوحاتی که پس از ان نشان + گذاشته‌ایم در راورتنی هم آمده، اما آنچه در راورتنی زیاد یا مخالف متن بود اینست:

جالور. فتح بر مخالفان باغ جود. گرفتن قنوج شیر گره و لالیهر یا لیهر؟ گوالیور. گوجه (کوجه) جنجر؟ مندوده یا مده؟ اجمیر. قلعه بهیلسان. آوردن بت مهاکال و انداختن آن در دروازه مسجد دهلی تا مؤمنان بران گذرند.

نوت: در اصل مطالب ذیل نیامده، از مط و راورتنی گرفته میشود:

توقیع مبارک او: الکبریاء الله.

مدت ملک او: بیست و شش سال.

وزیر او: نظام الملک کمال الدین جنیدی.

نام این وزیر بقرار ضبط راورتی: نظام الملک کمال الدین (محمد؟) ابو سعید جنیدی. این وزیر دانشمند که ممدوح محمد عوفی است، و کتب خود را به نام وی اهداء میکند، نام او:

نظام الملک قوام الدین محمد بن ابی سعد الجنیدی است (دیده شود لباب الالباب و جوامع - الحکایات عوفی).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۳

الثانی الملک السعید ناصر الدین محمود بن السلطان [(۱)] (نور الله مرقدہ)

ملک ناصر الدین محمود پسر مهتر [(۲)] سلطان شمس الدین بود علیه الرحمه [(۳)] و او پادشاه فرزانه و عاقل و بخرد [(۴)] و در غایت جلادت و مبارزت و بذل و احسان [بود] و اول اقطاعی که سلطان او را فرمود، خطه هانسی بود و بعد از مدتی در شهر سنه ثلاث و عشرين و ستمائنه، خطه او ده بدو مفوض گشت [(۵)] و آن پادشاه زاده، در آن دیار آثار پسندیده (بسیار نمود) و غزوات بسنت کرد. چنانچه ذکر او برجولیت و شہامت در عرصه هندوستان منتشر گشت، و برتوه [(۶)] لعین را که صد و بیست و اند هزار مسلمان بر دست (و) تیغ او شہادت یافته بودند بر انداخت، و بدوزخ فرستاد، و کفار متمرّد (ان) که در اطراف زمین او ده بودند قمع و قهر کرد، [(۷)] و جماعتی را منقاد گردانید، و از او ده عزیمت لکهنوتی کرد، و لشکر (های) هندوستان، بفرمان اعلی نامزد (او) شد، و ملوک نامدار چنانچه بولان و ملک علاء الدین جانی همه در خدمت او بطرف لکهنوتی رفتند، و سلطان غیاث الدین عوض خلجی بر عزیمت دیار بنگ، از لکهنوتی لشکر برده بود، و مرکز خالی گذاشته.

چون ملک سعید ناصر الدین با لشکرها، بدان [(۸)] طرف رسید، بسنکوت (و شهر لکهنوتی) او را مسلم شد، و چون خبر به (سلطان) غیاث الدین عوض خلجی رسید، از موضعی که بود، روی به لکهنوتی نهاد، و ملک ناصر الدین با لشکرها پیش [او] باز رفت، و او را منهزم گردانید، و غیاث الدین را با جمله امراء و اقرباء، و امراء خلج، و خزاین و پیلان بدست آورد، و غیاث الدین را

[(۱)] راورتی: ملک السعید ناصر الدین محمود شاه بن سلطان شمس الدین ایلتمش.

[(۲)] مط: بزرگتر

[(۳)] مط: علیهما

[(۴)] مط: عالم و عاقل بود، و در

[(۵)] مط: شد

[(۶)] مط: برتوه؟ راورتی: برتو، بریتو. پ: بربلوه. در کمبرج هستری آف اندیا (۳: ۵۴) این شخص راجه کشور که مه روپه شمرده شده، شاید نام اصلی وی بریتهو باشد، زیرا روایات محلی رنگپور یک نفر راجه بزرگی را بنام بریتهو می شناسد، که در بهیتار گره بنگال غربی حکمرانی داشت (قرن ۱۳) و بقایای مخروبه پایتخت او تاکنون بطول ۴ میل و عرض دو میل افتاده اند که مارتن در کتاب هند غربی (۳: ۴۳۳) و گزیتیر هند (ج ۸ و ۲۱) از آن ذکری دارند، و رنگپور را جزوی از کامروپ قدیم می شمارند (حواشی هودیوالا بر ایلوت ۲: ۲۷۰)

[(۷)] مط: بر انداخت

[(۸)] اصل: بران. مط: بدان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۴

بقتل رسانید، و خزاین او را ضبط کرد [(۱)]، و آنجا تمامت علماء و سادات و زهاد (و اتقیا) و اهل خیر دار الملک دهلی و سایر قصبات را بوجه (تحف) انعام [(۲)] فرستاد و چون تشریفات دار الخلافه، بحضرت سلطان شمس [الدنیا] و الدین طاب ثراه رسید از آنجمله یک تشریف گرانمایه با چتر لعل، بطرف لکهنوتی فرستاد [و] ملک ناصر الدین علیه الرحمه، بدان چتر و تشریفات [(۳)] و اکرام مشرف گشت و همکنان را از ملوک و اکابر (ممالک) هندوستان بطرف او نظر بود [(۴)]، که وارث مملکت [(۵)] شمس او باشد، فاما تقدیر آسمانی بحکم العبد یدبر و الله یقدر، باندیشه خلق راست نیاید [(۶)] بعد از یک سال و نیم زحمت و ضعف، بذات عزیز او راه یافت و برحمت حق تعالی پیوست. و چون خبر وفات او بحضرت دهلی رسید، جمله خلائق بر فوت او اضطراب نمودند. حق تعالی سلطان اسلام ناصر الدین [(۷)] محمود را چنانچه وارث اسم و لقب اوست، وارث اعمار جمله ملوک و سلاطین گرداناد [(۸)] .

الثالث سلطان رکن الدین فیروز شاه [(۹)]

سلطان رکن الدین (فیروز شاه) پادشاه کریم و خوب منظر بود، و حلم و مروت بکمال داشت، و در بذل و عطا ثانی حاتم بود، و والده او خداونده جهان شاه ترکان کنیزک (ترک) بود و مهتر جمله حرمه‌اء سلطانی بود، و آن ملکه را صدقات و احسان و خیرات، در حق علماء و سادات و زهاد بسیار بود.

سلطان رکن الدین در شهور سنه خمس و عشرين و ستمائۀ اقطاع بداون یافت و چتر سبز. و عین الملک حسین [(۱۰)] اشعری که وزیر [ممالک] ملک ناصر الدین قباچه بود، در این وقت و زیر سلطان رکن الدین شد، و چون سلطان شمس الدین از فتح کالیور [(۱۱)] بحضرت باز آمد، ممالک لوهور که تختگاه خسرو ملک بود بسطان رکن الدین داد، و چون سلطان در آخر لشکری از طرف بنیان

[(۱)] مط: در ضبط آورد، و از آنجا

[(۲)] مط: انعامات

[(۳)] مط: تشریف

[(۴)] مط: ممالک هند بدو نظر بود.

[(۵)] اصل: ملکی شمس او باشد. اینجا در نسخه اصل ۱۳ سطر مبحث سلطان رکن الدین از کلمات: سلطان رکن الدین مکاوحت آغاز نهاد. تا: میان بازار شهر میراند بیجا آمده، قرار مط بموقع اصلی آن رد شد که در آنجا هم اشارت میرود.

[(۶)] اصل: تا بقدر آسمانی العبد یدبر الله بقدر اندیشه خلق راست نیامد؟

[(۷)] اصل ناصر الدین محمود

[(۸)] مط: اوست ارث و جمله ملوک و سلاطین و دولت گرداناد بحق حقه

[(۹)] راورتی: بن سلطان ایلمش

[(۱۰)] در یکی از نسخ ماخذ مط: عین الدین. راورتی: مانند متن

[(۱۱)] مط: از کالیور فتح آن قلعه و بلاد بحضرت راورتی: فتح گوالیار.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۵

و آب سند باز آمد، رکن الدین را با خود بحضرت آورد، که خلق را نظر بر وی بود چون بعد از ملک ناصر الدین محمود، مهتر

پسران (سلطان) بود. چون سلطان شمس الدین از تخت دنیا بملک آخرت خرامید، باتفاق ملوک و اکابر مملکت سلطان رکن الدین بتخت نشست، و در سه شنبه بیست و یکم ماه شعبان [(۱)] سنه ثلاث و ثلاثین و ستمائیه، تاج و تخت از فرو بهاء او زیب و زینت گرفت، همکنان بجلوس او شادمانه [(۲)] شدند (و تشریفات پوشیدند) چون ملوک از حضرت مراجعت کردند، رکن الدین در خزاین بکشاد و بعشرت مشغول شد، و در بذل اموال بیت المال به ناموضع [(۳)] افراط نمودن گرفت. از غایت حرص که بر عشرت و لهو داشت، مصالح ملکی و امور مهممل ماند [(۴)]، و والده او شاه ترکان، در حل و عقد ملک تصرف کردن [(۵)] گرفت، و فرمان میداد. و چون در حیات سلطان شمس الدین از دیگر حرما غیرت و رشک دیده بود، بحرما مضرت رسانید [(۶)]، و بعضی ازیشان بظلم [(۷)] و تعدی، باطل و هلاک کرد و خاطر اهل مملکت، از عهد ایشان غبار گرفت، و با آن حرکات پسر سلطان را (که او را) قطب الدین لقب بود، و پسر شایسته [و امیدوار بود] هر دو چشم او را بفرمود، تا میل کشیدند، بعد [از] آن بقتل رسانید، مخالفت ملوک، بدین سبب ظاهر شد [(۸)]. ملک غیاث الدین محمد شاه (بن سلطان) [(۹)] که در سن کمتر از رکن الدین بود، در او ده مخالفت نمود و خزاین لکهنوتی را (که) بحضرت می آوردند تصرف میکرد و بعضی از قصابات (هندوستان) را نهب و تاراج گردانید [(۱۰)] و ملک عز الدین سالاری که مقطع بداون بود، عصیان ظاهر کرد، و از اطراف دیگر ملک علاء الدین جانی که مقطع لوهور بود، و ملک عز الدین کبیرخانی

[(۱)] مط: روز سه شنبه ۲۹ شعبان یکی از مأخذهای مط: شب سه شنبه ۲۱ شعبان. در نسخ راورتی هر دو صورت منقولست، طبقات اکبری: شنبه ۶۳۳ هـ.

[(۲)] مط: شادمان شدند

[(۳)] مط: در غیر موضع. پ: مانند متن

[(۴)] مط: حرص او بر عشرت و لهو کار ملک و مصالح دولت و انتظام امور سلطنت مختل ماند و والده

[(۵)] مط: نمودن گرفت

[(۶)] مط: بدان جماعت اهل حرم مضرت

[(۷)] اصل: تظلم

[(۸)] مط: بدین وسایل ظاهر شدن گرفت

[(۹)] راورتی: بن سلطان شمس الدین.

[(۱۰)] مط: کرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۶

والی ملتان، و ملک سیف الدین کوچی مقطع هانسی با هم جمع شدند [(۱)] و طریق مخالفت و تمرد آغاز نهادند.

سلطان رکن الدین بر عزیمت دفع ایشان، از حضرت لشکر بیرون آورد و وزیر مملکت، نظام الملک محمد جنیدی هراس خورد، و از کیلوکهری بطرف کول [(۲)] رفت، و از آنجا با ملک عز الدین محمد سالاری پیوست (و) هر دو به ملک جانی و کوچی پیوستند، و سلطان رکن الدین بطرف کهرام لشکر برد. امراء ترک و بندگان خاص که در خدمت قلب بودند شیعه کردند و در حوالی منصور پور و تراین، تاج الملک محمود دبیر و مشرف [(۳)] ممالک و بهاء الملک حسین اشعری، و کریم الدین زاهد، و ضیاء الدین [(۴)] پسر نظام الملک جنیدی و نظام الدین شرقانی، و خواجه رشید الدین مایکانی [(۵)] و امیر فخر الدین دبیر و جماعت [(۶)] کارداران تازی یک را شهید کردند.

در ربیع الاول سنه اربع و ثلاثین و ستمائیه، در شهر سلطان رضیه که دختر بزرگتر سلطان بود، با مادر [(۷)] سلطان رکن الدین

مکاوحت آغاز نهاد رکن الدین بضرورت، طرف دهلی بازگشت، مادر رکن الدین قصد سلطان رضیه کرد، تا او را بگیرد و باطل کند [(۸)]، خلق شهر خروج کردند، او قصر دولت خانه را حصار گرفت و مادر رکن الدین را بگرفت. و چون رکن الدین به کیلوکهری رسید، فتنه در شهر ظاهر شده بود، و مادر او گرفتار گشت [(۹)] قلب امراء ترک همه در شهر آمدند، و بخدمت سلطان رضیه پیوستند و سلطان رضیه را بیعت کردند و بر تخت نشاندند.

چون بر تخت نشست، فوجی از بندگان ترک و امراء به کیلوکهری فرستاد تا سلطان رکن الدین را بگرفتند و بشهر آوردند و مقید گردانید و محبوس کرد

[(۱)] مط: و از طرف دیگر ملک عز الدین کبیر خان مقطع ملتان و ملک سیف الدین کوچی مقطع هانسی و ملک علاء الدین مقطع لوهور با هم جمع شدند. راورتی: ملک عز الدین کبیر خان ایاز والی ملتان، و ملک سیف الدین کوچی مقطع هانسی، و ملک علاء الدین جانی مقطع لوهور

[(۲)] اصل: و از کیلوکهری در لوک رفت. مط و راورتی: مانند متن. پ: از کیلوکهری در کول رفت

[(۳)] پ: مشرق.

[(۴)] مط: ضیاء الملک.

[(۵)] مط: مالکانی. راورتی: مایکانی

[(۶)] مط:

امیر فخر الدین و دیگر جماعت.

[(۷)] سطور ما بعد تا علامت (+) سطر ۹ صفحه ۴۵۷ در اصل یک و نیم صفحه پیش رفته، و در مبحث ناصر الدین محمود طوری که اشارت رفت خلط گردیده، بقرار (مط) بموقع خود نوشته شد

[(۸)] مط: و هلاک کند

[(۹)] مط: آمد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۷

و هم دران حبس برحمت حق پیوست و آن حادثه و قید روز یکشنبه هژدهم ماه ربیع الاول سنه اربع و ثلاثین و ستمائنه بود و ملک او شش ماه و بیست و هشت روز بود.

سلطان رکن الدین در سخا و عطا حاتم ثانی بود او کرد از بذل [(۱)] اموال و تشریفات وافره و کثرت عطایا، در هیچ عهد هیچ پادشاه نکرد فاما علت آن بود: که میل او بکلی بطرف لهور و طرب و نشاط بود و در فساد و عشرت ایلاع تمام داشت و اکثر تشریفات و انعامات او به جماعت مطربان و مسخرگان و مخثان بود و زرپاشی او تا بحدی بود که مست بر (پشت) پیل نشسته میان بازار شهر میراند+ و تنگه‌های [(۲)] زر (سرخ) میریخت تا خلق میخندید [(۳)] و نصیب میگرفتند و بر لعب و سواری پیلان حرص تمام داشت و جمیع پیلانان را از دولت و احسان او نصیب تمام بود، و در طبع و مزاج او ایذاء هیچ آفریده نبود، و همین معنی سبب زوال ملک او شد، که پادشاهان را همه معانی [(۴)] باید. عدل باید، تا رعیت آسوده ماند، و احسان باید تا حشم آسوده ماند، و لهور و طرب و مجانست با ناجنسان و خبیثان موجب زوال مملکت گردد، عفی الله عنهم [و علی] (سلطان ناصر الدین و الدین را در جهاننداری بقا باد، آمین رب العالمین).

سلطان رضیه طاب مرقدها پادشاه بزرگ و عاقل و عادل کریم و عالم نواز و عادل و عدل گستر و رعیت پرور و لشکر کش بود، بهمه اوصاف گزیده که پادشاهان را باید موصوف بود [(۶)] اما از حساب مردان در خلقت نصیبی نیافته بود. این همه صفات [(۷)] گزیده چه سودش داشت؟ [(۸)] رحمها الله.

در عهد پدر خود، سلطان سعید [شهید شمس الدین و الدین] طاب تراهم فرمانده بود و با عظمت بسیار، بسبب آنچه مادر او [ترکان خاتون] بزرگتر حریمهای اعلی بود، و مقام او در قصر دولت خانه و کوشک فیروزی بود.

[(۱)] اصل: و آنچه از کردار بذل.

[(۲)] اصل: و یگه [؟] زر.

[(۳)] مط: بر می چیدند و نصیب

[(۴)] مط: همه معنی جمع باید تا رعیت آسوده ماند، احسان باید تا حشم آسوده ماند، لهو و طرب و مخالطت را ناجنسان و خسیسان موجب

[(۵)] راورتی: بنت سلطان ایلتمش

[(۶)] مط: را باید داشت اما

[(۷)] اصل: صفت.

[(۸)] مط: چه سودش کند.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۸

و چون سلطان در ناصیه او آثار دولت و شهامت میدید، اگر چه دختر بود و مستوره بعد آنکه از فتح کالیور مراجعت فرمود، تاج الملک محمود دبیر را رحمه الله، که مشرف مملکت بود فرمان داد: تا او را ولایت عهد نبشت [(۱)] و ولی عهد سلطنت کرد، و در وقت نبشتن آن فرمان، بندگان دولت که بحضرت سلطنت او قربتی داشتند، عرضه داشت کردند: که با وجود پسران بزرگ که سلطنت را شایانند، دختر را پادشاه اسلام و ولی عهد میکند [(۲)] چه حکمت است؟ و نظر پادشا (ها) نه بر چه معنی است؟ این اشکال را از خاطر بندگان رفع فرماید، که بندگان این معنی لایق نمی نمایند. سلطان فرمود: که پسران من بعشرت و جوانی مشغول باشند، و هیچکدام تیمار مملکت ندارند. و ازیشان ضبط ممالک نیاید شما را بعد از فوت من معلوم گردد (که) ولایت عهد را هیچ یک لایقتر ازو نباشند [(۳)]، و حال همبرین جمله [(۴)] بود، که آن پادشاه سعید دانا فرمود (ه بود) علیه الرحمه. و باز چون سلطان رضیه بتخت ملک بنشست، همه کارها بقانون اصل باز آمد، اما وزیر مملکت نظام الملک جنیدی موافقت نمود، و ملک جانی و ملک کوچی و ملک کبیر خان [(۵)] و ملک عز الدین محمد سالاری، و نظام الملک از اطراف بر در شهر دهلی جمع شدند، و با سلطان رضیه مخالفت آغاز نهادند، و آن مکاوح بتطویل انجامید و در این وقت ملک نصره الدین تاییسی [(۶)] [تازی] معزی مقطع او ده بود، از آن طرف با لشکر خود، بر عزیمت مدد سلطان رضیه بحکم فرمان، روی بحضرت دهلی نهاد، چون آب گنگ عبره کرد، و ملوک مخالف بر در دهلی بودند، مغافصه او را استقبال کردند و بدست آوردند [ش] رنجوری بر وی غالب شد، و او برحمت حق پیوست، و توقف مخالفان بر در دهلی دیر کشید.

چون دولت سلطان رضیه و اقبال او روی در تزیاد داشت، سلطان از شهر بیرون آمد، و به موضعی بر لب آب جون سراپرده نصب فرمود و میان امراء ترک که در موافقت رکاب سلطان بودند، و میان ملوک مخالف بکرات مقاتله افتاد و به آخر صلح شد اما بطریق حیل و لطایف تدبیر [(۷)] ملک عز الدین محمد سالاری

[۱] مط: بنوشت

[۲] مط: میگرداند

[۳] مط: هیچیک ازو لایق تر نباشد

[۴] مط: همبران

[۵] اصل: کیخان. راورتی: کبیر خان ایاز

[۶] اصل: تانشی. مط: و پ: نصیر الدین تابشی یا نصرت الدین. راورتی: نصرت الدین تاییسی

[۷] اصل: بطریق جنگ و لطان تدبیر؟

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۵۹

و ملک عز الدین کبیر خان ایاز در خفیه بطرف سلطان شدند و شبی بر در سراپرده جمع گشتند، بران قرار که: ملک جانی و ملک کوچی و نظام الدین جنیدی را طلب کنند و محافظت [(۱)] و مقید گردانند، تا فتنه تسکین پذیرد. آن ملوک را چون معلوم شد، منهزم از لشکرگاه خود برفتند. سواران سلطانی تعاقب نمودند، ملک کوچی و برادرش فخر الدین بدست آمدند، و بعد از آن در حبس شهید شدند، و ملک جانی بحدود پایل و در موضع نکوان [(۲)] شهادت یافت، و سر او بحضرت آوردند. نظام الملک جنیدی در کوه [سرهند] [(۳)] بردار رفت، و بعد از مدتی همانجا برحمت حق تعالی پیوست. چون کار دولت رضیه منتظم شد، وزارت بخواجه مهذب داد، که نایب نظام الملک بود، و لقب او هم نظام الملک کرد، نیابت لشکر بملک سیف الدین ایبک بهتو [(۴)] داد، و لقب او قتلغ خان شد، و ملک کبیر (خان) [(۵)] را اقطاع لوهور دادند، و مملکت آرام گرفت، و دولت را بسطت ظاهر شد، و از ممالک لکهنوتی تا دیول همه ملوک و امراء انقیاد نمودند. ناگاه ملک ایبک بهتو [(۶)] برحمت حق پیوست، نیابت بملک قطب الدین حسن غوری داد، و او را نامزد حصار

[۱] مط: و مخاطب و مقید

[۲] در اصل و پ و مط: بحدود بابل و در نکوان (بکوان) حاشیه مط: موضع یکوان. راورتی: پایل و نکوان، در حاشیه گوید: که ایلوت و برگس این نام را از فرشته ببول نوشته‌اند، مگر پایل به کسره یا فتحه ثالث نام جائیست باستانی که قلعه شکسته کهن دارد بر سر یکی از راههای دهلی تا لودهیانه، اما نام دیگر بتفاوت نسخ: نکاوان، نگاوان، و در اکثر نکوان، و در یک نسخه: یکوان آمده آئین اکبری پایل را از توابع سهرند صوبه دهلی می‌شمارد (ص ۲۹ ج ۲) پایل اکنون در ۳۴ میلی شمال غربی شهر پتیاله هند واقع است بعرض ۳۰ درجه و ۴۰ دقیقه شمالی و طول ۷۶ درجه و ۵ دقیقه شرقی، نکوان بفتح‌تین قریه کوچکی است در جوار پایل ریاست پتیاله (گزیتیر هند ۱۹: ۳۱۶)

[۳] اصل: سرمند. پ: برهند. حاشیه مط: کوه سرهند بردار (در فرشته سرمور). راورتی:

کوه‌های سرمور بردار در احوال سلطان ناصر الدین سال نهم کوهپایه بردار و بجنور آمده که هودیوالا در حواشی ایلوت (۲: ۷۳۲) بردار را مصحف هر دو را شمرده و گوید که در وادی جنوب سواکک واقع است، و سرمور هم همین سواکک کنونی است و بجنور هم در ۴۰ میلی جنوب هر دوار افتاده، وی گوید: که ممکن است بردار مصحف رود را (هیمالیا) باشد.

[۴] اصل: ملک یوسف الدین، مط و پ: مانند متن. راورتی: ملک سیف الدین ایبک بیهق یا بهق که هر سه صورت در نسخ خطی آمده، ولی وی بیهق را در متن برگزیده.

[۵] راورتی: ملک عز الدین کبیر خان ایاز.

[۶] اصل: سلطان ایبک بهتو. مط: مانند متن. راورتی: ملک سیف الدین ایبک بیهق مرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۰

رتبه‌ور کرد، که هندوان بعد از فوت سلطان سعید مدتی آن قلعه (و حصار) را محصر گردانیدند [(۱)] ملک قطب الدین لشکرها بدان طرف برد، و امراء اسلام را از حصار بیرون آورد، [و قلعه] (و حصار) را بیران [(۲)] کرد، و بحضرت باز آمد. در این وقت ملک اختیار الدین ایتکین امیر حاجب شد، و ملک [(۳)] جمال الدین یاقوت را که امیر آخر [(۴)] بود، بخدمت سلطان قربتی افتاد، چنانچه ملوک و امراء ترک را از ان قربت غیرت آمدن گرفت، و چنان اتفاق افتاد، که سلطان رضیه از لباس عورات و پرده بیرون آمد و قبا بست و کلاه نهاد، و در میان خلق ظاهر شد، و بر پشت پیل در وقت بر نشستن، همه خلق او را ظاهر میدیدند، و درین وقت لشکرها بطرف کالیور نامزد فرمود، و انعامات و افره فرستاد. چون مجال مقاومت نبود، داعی دولت قاهره منهاج سراج، در موافقت مجد الامراء [(۵)] ضیاء الدین جنیدی که امیر داد کالیور بود، با دیگر معارف، در غره شعبان سنه خمس و ثلاثین و ستمائۀ، از قلعه محروسه کالیور [(۶)] بیرون آمد و بحضرت دهلی پیوست، و در ماه شعبان (همین سال) سلطان رضیه علیها الرحمه [(۷)] مدرسه ناصریه در حضرت با قضاء کالیور بدین [(۸)] داعی مفوض فرمود تقبل الله منها.

و در شهر سنه سبع و ثلاثین و ستمائۀ، ملک عز الدین کبیر خان که مقطع لوهور بود، مخالفت آغاز نهاد، و سلطان رضیه از دهلی لشکر بدان طرف برد، و امراء تعاقب نمودند، و به آخر صلح شد، و خدمت کرد و خطه ملتان که ملک قراش [(۹)] داشت، بملک عز الدین کبیر خان [(۱۰)] مفوض گشت، و سلطان رضیه روز پنجشنبه نوزدهم ماه رمضان [(۱۱)] سنه سبع و ثلاثین (و ستمائۀ) بحضرت باز آمد. ملک-التونیه [(۱۲)] که مقطع تبرهنده [(۱۳)] بود مخالفت آغاز نهاد، و در سر بعضی از امراء حضرت با او یار بودند. سلطان رضیه روز چهارشنبه نهم ماه (رمضان) همین سال، از حضرت با لشکرها قلب، روی بدفع فتنه التونیه نهاد

[(۱)] مط: کرده بودند.

[(۲)] مط: ویران، ولی بیران بیای مجهول بمعنی ویران لهجه بومی افغانستان است، که در پنینتو هم مستعمل ولی بمعنی مدهوش است، در مورد عمرانات معنی ویران و خراب دارد.

[(۳)] مط: امیر

[(۴)] مط: آخور

[(۵)] اصل: مجد الامر

[(۶)] راورتی: گوالیار

[(۷)] اصل: علیه الرحمه

[(۸)] اصل: برین

[(۹)] راورتی: ملک اختیار الدین قراش خان ایتکین

[(۱۰)] راورتی: کبیر خان ایاز

[(۱۱)] مط: شعبان راورتی کذا.

[(۱۲)] راورتی: ملک اختیار الدین التونیه.

[(۱۳)] حبیب السیر: سرهند؟ فرشته: بهتند

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۱

بطرف تبرهنده. چون بدان موضع رسید، امراء ترک خروج کردند، امیر جمال الدین یاقوت حبشی را شهید کردند، و سلطان رضیه را بگرفتند و مقید کردند، و بقلعه تبرهنده فرستادند، و از حوادثی [(۱)] که در اوایل عهد سلطان رضیه افتاد، بزرگتر آن بود: که

قراطمه و ملاحده هندوستان، باغراء شخصی دانشمند گونه، که او را نور ترک [(۲)] گفتندی، از اطراف ممالک هندوستان چون گجرات و ولایت سند، و اطراف دارالملک دهلی و سواحل جون و گنگ [(۳)] در دهلی جمع شدند، و در سر با هم بیعت کردند، باغراء (آن) نور ترک قصد اسلام کردند، و این نور ترک تذکیر میگفت، و اوباش خلق با او جمع شدند، و علماء اهل سنت و جماعت را ناصبی میگفت، و مرجی نام میکرد و خلق عوام را بر عداوت طوایف علماء مذهب ابو حنیفه و شافعی تحریض [(۴)] می نمود، تا میعادى نهادند، و تمامت طوایف ملاحده و قراطمه، روز جمعه ششم ماه رجب سنه اربع و ثلاثین و ستمائنه، بقدر یک هزار مرد با سلاح و با شمشیر و سپر (و تیر به) دو فوج شده، به مسجد جامع دهلی در آمدند، یک فوج بطرف حصار نو، بدر مسجد جامع از طرف شمالی در آمدند و فوج دوم از میان بازار بزازان بدر مدرسه معزی بر ظن آنکه این مسجد جامع است در آمدند، و از هر دو طرف تیغ در مسلمانان بگرفتند [(۵)] و خلق بسیار بعضی به تیغ آن ملاحده، و بعضی بزیر پای خلق شهید شدند چون نفیر از میان خلق بواسطه آن فتنه برآمد، مبارزان حضرت چنانچه نصیر الدین ایتمر [(۶)] بلارامی رحمه الله، و امیر ناصری [(۷)] شاعر، و دیگر مردان با سلاح از طرف مناره جامع سوار شدند، و با جوشن، و برگستوان [(۸)] و خود و نیزه و سپر مرتب در آمدند، و تیغ در ملاحده گرفتند، و مسلمانانی که بر بالای مسجد جامع بودند سنگ و خشت روان کردند، و جمله ملاحده و قراطمه را بدوزخ فرستادند

[(۱)] اصل، و از حوالی

[(۲)] راورتی: نور الدین ترک، درباره این شخص ر ک: ۶۵

[(۳)] اصل:

و سواجیل و گنگ. راورتی و مط: مانند متن

[(۴)] اصل: تحریص

[(۵)] مط: نهادند.

[(۶)] مط: ایتم

[(۷)] مط: و امیر امام ناصر شاعر راورتی و امیر امام ناصر شاعر، خواجه ابو نصر متخلص به ناصری از دودمان ابو سعید ابو الخیر و از مهنه خراسان بود و ازینجا بدلهلی رفت و بحضور و قطب الدین بختیار کاکلی رسید و بعد از آن بدر بار التمش رفت و در صله یک قصیده مدحیه ۵۳ هزار تنگه انعام یافت (فوائد الفواد ص ۲۱۳، سیر العارفين، منتخب بداونی ۱: ۶۵) ممکن است ناصری مذکور در آتشکده آزر همین شخص باشد (اوریشتل کالج مگزین ۱۹۳۹ م)

[(۸)] مط: در مسجد جامع سوار با سلاح تمام از جوشن و برگستوان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۲

و آن فتنه بیارامید. و الحمد لله على نعمة الاسلام و الامام و عزة الايمان [(۱)].

و چون رضیه را به محروسه تبرهنده محبوس کردند، ملک التونیه او را عقد کرد، و در حباله خود آورد، و بطرف دهلی لشکر کشید، تا کرت دیگر، مملکت را ضبط کند، و ملک عز الدین محمد سالاری، و ملک قراکش از حضرت تخلف نموده بودند، و به نزدیک ایشان رفته، سلطان معز الدین به تخت نشسته بود، و اختیار الدین ایتکین (امیر حاجب) شهید شده، و بدر الدین سنقر رومی امیر حاجب گشته، و در ماه ربیع الاول [(۲)]، سنه ثمان و ثلاثین و ستمائنه سلطان معز الدین [(۳)] لشکر [از] دهلی بدفع ایشان بیرون برد سلطان رضیه و التونیه [(۴)] منهزم شدند، و چون به کیتل [(۵)] رسیدند، لشکریکه با ایشان بودند، همه تخلف نمودند. سلطان رضیه و التونیه [(۶)] بدست هندوان گرفتار گشتند و هر دو شهید شدند [(۷)]. و هزیمت ایشان بیست و چهارم ماه ربیع -

الاول، و شهادت سلطان رضیه، روز سه شنبه بیست و پنجم ماه ربیع الاول [(۸)] سنه ثمان و ثلاثین و ستمائیه بود، و مدت ملک او سه سال و شش روز [(۹)] بود.
حق تعالی پادشاه ما را تا قیام قیامت باقی دارد.

الخامس السلطان معز الدینا و الدین بهرامشاه بن السلطان [(۱۰)]

سلطان معز الدین بهرامشاه علیه الرحمه، پادشاه قاهر بود و بیباک، و پر دل و خونریز (اما) چند اخلاق گزیده و اوصاف پسندیده داشت [(۱۱)] در ذات خود شرمگین و بی تکلف بود. هرگز از حلی و حلل، که آئین پادشاهان دنیا باشد (با خود) نداشتی، و در کمر و ساخت و علم باین زینتها [(۱۲)] رغبت نمودی. چون سلطان رضیه را در قلعه محروسه تبرهنده مقید کردند، امیران و ملوک باتفاق، مکتوبات بحضرت دهلی فرستادند و سلطان معز الدین را روز دوشنبه بیست و هفتم ماه رمضان

[(۱)] مط: علی نعمه الامان و عزه الايمان

[(۲)] در یکی از نسخ ماخذ مط: ربیع الآخر

[(۳)] راورتی معز الدین بهرامشاه

[(۴)] راورتی: رضیه و ملک اختیار الدین التونیه

[(۵)] مط: کیتهل

[(۶)] راورتی: ملک التونیه

[(۷)] مط: گشتند

[(۸)] مط: ربیع الآخر، در نسخ راورتی: هر دو صورت

[(۹)] راورتی: ۳ سال ۶ ماه ۶ روز و این صحیح است.

[(۱۰)] راورتی: بن سلطان ایلتمش مط: معز الدین بهرامشاه

[(۱۱)] مط: و خونخوار اما چند اوصاف گزیده و اخلاق پسندیده داشت

[(۱۲)] مط: مانند متن. اصل: و ساخت و باولی و جرغ و آئین اینها رغبت ... پ: باشد ندانستی و در کمر و ساخت او باولی و جرغ و آئین اینها رغبت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۳

سنه سبع و ثلاثین و ستمائیه بر تخت سلطنت نشاندند. و چون ملوک و امراء و سایر حشم بشهر باز آمدند، روز یکشنبه پانزدهم ماه شوال همین سال در دولتخانه بر سلطنت [او] بیعت عام دادند، بشرط نیابت اختیار الدین ایتکین. دران روز کاتب این سطور، بعد از بیعت، بوجه تهنیت سلطنت، در فصلی [(۱)] و دعائی این قطعه عرضه داشت:

نظم

زهی در شان تو منزل ز لوح آیات سلطانی بین [(۲)] در رایت شاهی، علامات جهانبانی

معز الدین و الدینا، مغیث الخلق بالحقى! [(۳)] سلیمان سانت در فرمانست هم انسى و هم جانی

اگر [(۴)] سلطانی هند است، ارث دوده شمسی بحمد الله ز فرزندان، توئی الشمس [(۵)] را ثانی

چو دیدندت همه عالم که بر حق وارث ملکی! درت را قبله گه کردند، هم قاصی و هم دانی

چو منهای سراج اینست خلقان را دعای تو: که یا رب بر سریر ملک [او] دولت جاودان مانی

بعهدت راست چون نیزه چنان گردد همه عالم که جز بر طره [(۶)] پرچم نه‌ببند کس پریشانی و چون اختیار الدین ایتکین نایب شد، بحکم نیابت، تمامت اموال مملکت در ضبط آورد، و حل و عقد ممالک را (به) موافقت وزیر نظام الملک محمد عوض مستوفی در تصرف آورد، و چون مدت یک دو ماه بر آمد، این معنی بر ظاهر سلطان معز الدین گران می‌آمد، همشیره سلطان که در حکم [پسر] قاضی نصیر الدین بوده بود [(۷)] و خلع افتاده، در حکم خود آورد، و نوبت سه گانه و یک زنجیر پیل [(۸)]، بر در سرای

[(۱)] مط: در فضل و دعا این قطعه عرض داشت

[(۲)] اصل و پ: مبین

[(۳)] مط: تا خلقی

[(۴)] پ: این بیت ندارد.

[(۵)] مط: التمش ثانی. اصل: مانند متن. شاید: تویی التمش ثانی باشد. درباره نظیر این قصیده (رک: ۶۶)

[(۶)] مط: در طره

[(۷)] مط: بوده و خلع. در یکی از نسخ ماخذ مط و راورتی: پسر قاضی ...

[(۸)] اصل: و نوبت سگانه یگانه و یک.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۴

خواجه نصب کرد، و رونق کار [(۱)] و نفاذ امراء (او) بداشت، تا محرم سنه ثمان و ثلاثین و ستمائیه، ناگاه روز دوشنبه هشتم ماه محرم در قصر سپید بامر [(۲)] سلطان تذکیری بود، بعد از تذکیر سلطان معز الدین دو نفر ترک مست را برسم فدایی از بالا (ی قصر) فرو فرستاد، تا در پیشگاه صفا بار قصر سپید، اختیار الدین ایتکین را بزخم کار (د) شهید کردند. وزیر نظام الملک مهذب الدین را بر پهلو دو زخم کارد زدند، اما چون اجل او نیامده بود، از پیش ایشان بیرون شد، و ملک بدر الدین سنقر امیر حاجب شد، و امور مملکت در ضبط آورد، و چون سلطان رضیه و التونیه [(۳)] از تبرهنده عزیمت دهلی کرد، و آن اندیشه باز نخواند و منهزم گشت، و سلطان رضیه و التونیه بر دست هندوان شهادت یافتند، چنانچه پیش ازین تحریر یافته است، کار بدر الدین سنقر، طراوت کلی گرفت، و هم بسبب آنچه در نفاذ اوامر خود و ضبط مصالح ملکی بی اجازت سلطان (عالی) بود و بر وزیر نظام الملک مهذب الدین تفوق میجست و فرمان میداد، و وزیر در سر مزاج سلطان را بر بدر الدین (سنقر) متغیر (می) گردانید، چنانچه مزاج او [(۴)] با او تفاوت پذیرفت، بدر الدین سنقر چون این معنی دریافت از سلطان خایف شد، میخواست: تا سلطانرا بوجهی رفع [(۵)] کند، و یکی از برادران سلطانرا بتخت نشاند. روز دوشنبه هفدهم ماه صفر سنه تسع و ثلاثین و ستمائیه، در وثاق صدر ملک تاج الدین علی موسوی، که مشرف ممالک بود، بدر الدین سنقر، جماعت صدور و اکابر حضرت را جمع کرد چنانچه قاضی ممالک جلال الدین کاشانی، و قاضی کبیر الدین، و شیخ محمد شامی و دیگر امراء چون جمع شدند، و در کار انقلاب ملک، تدبیری کردند و صدر الملک را بنزد [یک] وزیر نظام الملک (مهذب الدین) فرستادند تا حاضر شود، و باتفاق او کار کلی به آخر رسانند. یکی از مقربان و معتمدان سلطان، بنزدیک وزیر بود، که صدر ملک بوثق وزیر آمد، حدیث آمدن صدر الملک چون وزیر بشنید، آن معتمد سلطان را

[(۱)] مط: و رونق گاه.

[(۲)] مط: بام سلطان. راورتی: سپید نام سلطان. وی گوید: که در نسخ خطی هر دو صورت آمده، و ایلویوت ج ۲ ص ۳۳۸ نیز به Whiteroof ترجمه کرده، ولی بنظر من صورت متن این کتاب اقرب بصواب خواهد بود.

[۳] اصل: رضیه بالتونیه

[۴] مط: مزاج سلطان با او

[۵] مط: دفع.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۵

در موضعی که سخن ایشان بشنیدی مخفی گردانید، تا صدر الملک در آمد و حدیث تغییر سلطنت و استدعا (به مهذب وزیر) باز گفت. خواجه [مهذب] جواب داد: که شما را باز باید گشت، تا من تجدید وضو کنم در عقب بخدمت اکابر شتابم. چون صدر الملک باز گشت [۱]، معتمد سلطان را (بیرون آورد) و گفت: (آنچه صدر الملک گفت شنیدی) زود برو و بخدمت سلطان عرضه دار! صواب آنست: که سلطان برنشیند، و بر سر آن جمع آید [۲]، تا ایشان متفرق شوند، و چون آن [۳] معتمد بخدمت سلطان آمد و عرضه داشت، سلطان در حال سوار شد، و آن جمع [۴] پریشان گشت، و بدر الدین سنقر، بحضرت سلطان پیوست، سلطان باز گشت و در بارگاه بار داد، و بدر الدین سنقر را همان ساعت فرمان شد: تا به طرف بداون رود، و آن خطه اقطاع او باشد، قاضی جلال الدین کاشانی از قضا معزول گشت، و قاضی کبیر الدین و شیخ محمد شامی خایف کاشانی از قضا معزول گشت، و قاضی کبیر الدین و شیخ محمد شامی خایف شدند و از شهر برفتند. و بعد از ان بدر الدین سنقر، بمدت چهار ماه باز آمد بحضرت. چون مزاج سلطان با او متغیر بود، او را محبوس فرمود، و تاج الدین موسوی را مقید کرد، و هر دو را شهید کرد، و آن حادثه سبب تغیر احوال امرا گشت، از سلطان همگنان خایف گشتند، و هیچ یک را بر سلطان بیش اعتماد نماند، و وزیر نیز بانتقام آنچه زخم خورده بود، میخواست: تا جمله امراء و ملوک و اتراک، با سلطان خروج کنند. سلطان را از امراء و اتراک میترسانید [و امرا و اتراک را از سلطان میترسانید] تا عاقبت این معنی سرایت کرد و سبب عزل سلطان و خروج خلق شد.

و از حوادثی که در عهد معز الدین افتاد، واقعه (شهر) لوهور بود، لشکر کفار مغل از (هر) طرف خراسان و غزنین بیای شهر لوهور آمدند، و مدتی جنگ کردند، و مقطع لوهور ملک قراقرشی بود، او در ذات خود، بس مبارز و جلد و پر دل بود. اهل لوهور چنانچه شرط موافقت باشد، بجای نیاوردند و در پاس شب و جنگ تقصیر کردند، چون آن مزاج ملک قراقرش را معلوم شد

[۱] مط: مراجعت نمود

[۲] مط: عرضه دار و بگو که صواب آنست که سلطان را سوار باید شد و بر سر آن جمعیت باید آمد، تا ایشان

[۳] مط: این.

[۴] مط: جمعیت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۶

و روشن گشت، شب بر نشست، و با حشم خود از شهر بیرون آمد، و (بر) سمت حضرت دهلی روان شد، کفار او را تعاقب نمودند. حق تعالی او را نگاه داشت، بسلامت از ان میان بیرون آمد، و در شهر فرمانده نمانده بود روز دوشنبه شانزدهم جمادی الاخری، سنه تسع و ثلاثین و ستمائنه، کفار مغل بر ان شهر دست یافتند، و مسلمانان را شهید کردند، و اتباع ایشان را اسیر گردانیدند [۱]. و چون خبر هایل این حادثه بحضرت دهلی رسید.

سلطان معز الدین خلق شهر را در قصر سپید جمع کرد، و این داعی را که کاتب این سطور است، فرمان تذکیری داد، و خلق را با سلطان بیعت داده آمد.

درویشی ترکمان بود، ایوب نام، مردی زاهد و گلیم پوش. مدتی در قصر حوض سلطان [۲] باعثکاف نشسته و از آنجا او را بخدمت سلطان معز الدین تقرب افتاد، و سلطان را بدو ارادتی پیدا شد، و آن درویش در کار (های) ملک شروع کردن گرفت، و

پیش ازین در قصبه مهر پوره [(۳)] بود و از قاضی شمس الدین مهر، کوفته شده [(۴)]. درین وقت چون سخن او نزدیک سلطان معتبر شد، قاضی شمس الدین مهر، را در پای پیل انداختند.

چون آن حادثه ظاهر شد، خلق از سلطان کلی خایف شدند، و سلطان بسبب [(۵)] دفع کفار مغل که بدر شهر لوهور بودند، ملک قطب الدین حسین را با وزیر و امراء و ملوک (و) لشکرها بدان طرف نامزد فرمود، تا سرحدات را محافظت کنند، و درین وقت سلطان معز الدین علیه الرحمه قضاء حضرت و کل ممالک روز شنبه دهم جمادی الاولی سنه تسع و ثلاثین و ستمائۀ بدین داعی مفوض و تشریف و عواطف فراوان بارزانی داشت، و بعد از ان لشکرها نامزد کرده، چون (در انتقام سلطان) لشکر (ها) بلب آب بیاہ جمع شد خواجه مہذب الدین نظام الملک در انتقام سلطان بود، تا بطریقی او را از تخت بیرون کند، از لشکر گاہ بنزدیک سلطان عرضه داشتی نبشت [(۶)]

[(۱)] مط: کردند

[(۲)] این قصر را حوض شمسی هم گفتندی، که التتمش ساخته بود و حوضی بود بزرگ که مردم از ان آب می بردند، و امیر خسرو در قرآن السعدین و برنی بنام قصر حوض سلطان از ان یاد کنند که در آنجا مسجدی و خانقاهی بود، و ابن بطوطه گوید که قصر حوض سلطان بیرون دهلی بنام سلطان التتمش نامیده می شد (حواشی هودیوالا بر ایلویوت ۲: ۷۲۴)

[(۳)] اصل: قصه مهر بوده

[(۴)] مط: شمس الدین مهر گرفت گشته.

[(۵)] مط: بجهت

[(۶)] بنوشت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۷

در خفیه، که این امراء و اتراک هرگز منقاد نخواهند شد. صواب آنست:

که مثالی از حضرت نافذ شود، تا من (و) قطب الدین حسین، جمله امراء و اتراک را هلاک کنیم، بطریقی که دست دهد تا ملک صافی شود.

چون این عرضه داشت، بخدمت سلطان رسید، از راه عجلت و کودکی [سلطان] درین فرمان اندیشه و تدبیری نکرد بفرمود: تا بدین منوال مثالی نبشتند [(۱)] و بفرستاد (ند)، تا چون مثال به لشکرگاه رسید، عین آن مثال را بامراء و اتراک نمود، که پادشاه در حق شما ازین بابت فرمان مینویسد جمله از سلطان برگشتند، و باشارت خواجه مہذب بر اخراج و عزل [(۲)] سلطان بیعت کردند. چون خیر مخالفت آن امراء و لشکر بحضرت رسید شیخ الاسلام حضرت، سید قطب الدین بود [(۳)]. سلطان بجهت تسکین آن فتنه، او را بنزدیک ملوک [و لشکر] فرستاد، او آنجا رفت، و در اثارت [(۴)] آن فتنه مبالغت نمود و باز گشت، و لشکر در عقب او بدر شهر آمد و جنگ قائم شد. داعی دولت منہاج سراج، و ائمه کبار شهر [(۵)]، در اصلاح و تسکین آن فتنه، بسیار جد و جهد نمودند، به هیچ وجه قرار نگرفت، و آمدن لشکر بدر شهر دهلی، روز شنبه نوزدهم ماه شعبان سنه تسع و ثلاثین و ستمائۀ بود، تا ماه ذی القعدہ، این جنگ بود و حصار بداشت [(۶)]، و از طرفین خلق بسیار هلاک شدند، و حوالی شهر همه خراب گشت. و سبب تطویل آن فتنه آن بود: که مہتر فراشی در خدمت سلطان قربتی یافته بود [(۷)]، و بر مزاج سلطان مستولی شده، و هر چه با سلطان بگفتی، سلطان همان کردی، و آن فراش به هیچ وجه (بصلح) رضا نمیدادی روز آدینہ ہفتم ماه ذی القعدہ، جماعت سفہا را متعلقان خواجه مہذب

[(۱)] مط: بنوشتند

[(۲)] اصل: عزلت.

[(۳)] طبقات اکبری (۱: ۷۰: ۳۴) و بدایونی (۱: ۸۷) این شخص را همان ولی معروف قطب الدین بختیار کاکای شمرده‌اند، ولی چون تاریخ وفات کاکای (۶۳۳ یا ۶۳۴ هـ) است (آئین اکبری و مفتاح التواریخ). بنابراین او را همین سید قطب الدین حدود ۶۳۹ هـ گفته نمیتوانیم، بلکه شخصیت ملاحده‌ایست که بعد ازین هم ذکرش در رجال دولت خواهد آمد (هودیوالا ۷۲۴)

[(۴)] اصل: در استکنار فتنه

[(۵)] اصل: شهر را

[(۶)] اصل: آن جنگ بود در حصار بداشت

[(۷)] مط: که در خدمت سلطان مهتر فراشی که او را فخر الدین مبارکشاه فرخی گفتندی، قربتی یافته بود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۸

سه هزار جیتل بدادند، و بعضی از ابناء جنس داعی عفا الله عنهم اغراء [(۱)] کردند. در مسجد جامع بعد از نماز خروج کردند، و بر داعی شمشیر کشیدند و چند نفر غلام با سلاح با این داعی بودند. از میان غوغا [بحیله] بیرون آمده شد [و در شب] آن امرا و اتراک حصار بگرفتند، و دیگر روز شنبه هشتم ماه ذی القعدة سنه تسع و ثلاثین [و ستمائۀ] شهر در ضبط آوردند، و سلطان را مقید کردند، و مبارکشاه فراش را که در تهییج (فتنه) میکوشید مثله کردند و شهید گردانیدند، و در شب شنبه سیزدهم [(۲)] ماه مذکور، سلطان معز الدین بهرامشاه شهید شد. طیب الله ثراه. مدت ملک او دو سال و یک ماه و نیم بود. (و الله الباقي)

السادس السلطان علاء الدین مسعود شاه بن فیروز شاه [(۳)]

سلطان علاء الدین مسعود شاه، پسر رکن الدین فیروز شاه، پادشاهزاده کریم و نیکو ظن [(۴)] بود، و بهمه اوصاف حمیده موصوف. روز (شنبه) هشتم ماه ذی القعدة سنه تسع و ثلاثین و ستمائۀ بود، که شهر دهلی از دست معز الدین بیرون شد، و ملوک و امراء باتفاق، هر سه پادشاهزاده: سلطان ناصر الدین و ملک جلال الدین و سلطان علاء الدین را از حبس بیرون آوردند، و از قصر سپید به قصر فیروزی [(۵)] در دولت خانه بردند، و بر سلطنت علاء الدین اتفاق کردند، بعد (از) آنچه ملک عز الدین بلبن در دولتخانه بر تخت نشسته بود بیرون قصر، و منادی باسم فرماندهی او یک کرت در شهر طواف کرده بود [(۶)] دران معنی اتفاق نیفتاد، سلطان علاء الدین را بتخت نشانند، و خلق را بیعت عام دادند، و ملک قطب الدین حسن غوری نایب ملک شد، و نظام الملک مذهب [(۷)] وزیر شد، و ملک قراش امیر حاجب شد، و بلاد ناگور و مندور و اجمیر بملک عز الدین بلبن مفوض گشت، و خطه بداون بملک تاج الدین سنجر قتلقتق [شاه] دادند. و کاتب حروف، چهارم روز (از) فتح دهلی (از قضا) استعفا طلبیده [(۸)] و مدت بیست و شش روز قضا مهمل بود، تا چهارم (ماه) ذی الحجه

[(۱)] اصل: اعزاز

[(۲)] مط: هزدهم. راورتی: ۱۳

[(۳)] راورتی: السلطان علاء الدین و الدین مسعود شاه بن سلطان رکن الدین فیروزشاه

[(۴)] مط: خلق

[(۵)] مط: بقصر فیروز دولتخانه بردند

[(۶)] اصل: کرده بودند.

[(۷)] اصل: مذهب و وزیر و ملک ...

[۸] اصل: استغنا طلبيد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۶۹

قضا بقاضی عماد الدین محمد شفورقانی [۱] حواله شد، و نظام الملک مهذب الدین بر مملکت استیلاء (تمام) یافت، کول بوجه اقطاع فرو گرفت و پیش از ان پیل و نوبت بر در سرای خود قایم کرده بود، و جمله کارها از دست امراء ترک بیرون برده، و خاطر امراء ترک از وی غبار تمام گرفت، و امراء باتفاق در لشکرگاه بیش شهر بر صحراء حوض رانی [۲] روز چهارشنبه دوم ماه جمادی الاولی سنه اربعین و ستمائۀ او را شهید کردند. و این کاتب را عزیمت سفر لکهنوتی (در این وقت) مصمم شد. روز جمعه نهم ماه رجب سنه اربعین [و ستمائۀ] از دهلی نقل کرد، و در خطه بداون تاج الدین قتلغ، و دراوده قمر الدین قیران الطاف وافر نمودند، حق تعالی هر دو را غریق غفران گرداناد و درین وقت طغان خان عز الدین طغرل ملک لکهنوتی با لشکر و کشتیها بحدود کرده آمد، کاتب از اوده بدو پیوست، و با او به لکهنوتی رفته شد. و روز یکشنبه هفتم [۳] ماه ذی الحجه سنه اربعین و ستمائۀ، بخطه لکهنوتی رسید، و فرزندان و اتباع همه دراوده بگذاشت، و بعد از ان از لکهنوتی معتمدان فرستاده آمدند، و اتباع را نقل کرده شد، و (از) طغان خان لطف وافر و انعام بی شمار بدین داعی رسید تقبل الله عنه [۴] مدت دو سال در ان دیار [۵] مقام افتاد، و دران دو سال سلطان علاء الدین را در اطراف ممالک، فتوح [۶] بسیار بود (و) وزارت بعد از شهادت خواجه (معظم) مهذب، بصدر الملک (نجم الدین ابو بکر رسید، و امیر حاجبی دار الملک) به الغ [۷] خان معظم خلادت دولته [۸] مفوض گشت، و اقطاع هانسی معین شد.

درین مدت غزاها بسنت رفت [۹] (و) از هر طرف [مال بسیار رسید]

[۱] اصل و مط: شفورقانی یکی از مأخذهای مط: سفودقانی. راورتی: شفورقانی.

و این صحیح است، چه شبرغان موجوده افغانی را بیشتر شبورغان می نوشتند که معرب آن شفورقان یا شبورقان بوده (تقویم البلدان) و این شهر در ۹۰ میلی غرب بلخ واقع است، و اصل این نام شاپورگان خواهد بود

[۲] در یکی از مأخذ خطی مط: رابی.

[۳] راورتی و یکی از مأخذ مط: هفدهم.

[۴] مط: منه

[۵] مط: بلاد

[۶] اصل: ممالک قنوج بسیار

[۷] این نام در نسخه اصل عموماً الوخان است. و در مط و راورتی الغ خان. اما تسمیه به الوخان تاکنون در پنبتونها مروج است.

ایلیوت: دار الملک بالغ خان؟ که غلط خوانده شده و مقصد همان الغ خان است که به سلطان بلبن شهرت یافت.

[۸] مط: خلد الله دولته

[۹] مط: کرد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۰

و عز الدین طغان خان [۱] چون از کره بر سمت لکهنوتی مراجعت کرد شرف الدین [۲] اشعری را بحضرت [بخدمت] سلطان علاء الدین [۳] فرستاد و از حضرت قاضی جلال الدین کاسانی [۴] که قاضی او ده بود، درین عهد با تشریف و چتر لعل، نامزد لکهنوتی شد. روز یکشنبه یازدهم [۵] ماه ربیع الآخر سنه احدی و اربعین و ستمائۀ، جماعت رسل به لکهنوتی رسید [ند] و ملک طغان خان بدان تشریف مشرف گشت. و درین وقت از اتفاقات خوب که دولت علاء الدین را [شایسته] افتاد، آن بود: که باتفاق

ملوک و امراء حضرت، هر دو عم خود را اطلاق فرمود، و روز عید اضحی بیرون آورد.
 ملک جلال الدین را خطه قنوج داد. و سلطان ناصر الدین را خطه بهرایج و مضافات آن فرمود، و ایشان هر یک دران بلاد غزوها
 بسنت کردند، و در عمارت رعیت [(۶)]، آثار پسندیده نمودند، و در شهور [(۷)] سنه اثنی و اربعین و ستمائه، کفار جاجنگر [(۸)]
 بدر لکهنوتی آمدند، و در غره ذی القعدة تمر خان قیران [(۹)]، با حشم و امراء بفرمان سلطان علاء الدین به لکهنوتی رسید، و او را
 با طغان خان [(۱۰)] وحشت ظاهر شد. چهارشنبه ششم [(۱۱)] ماه ذی القعدة همین سال صلح افتاد، و لکهنوتی به ملک قیران [(۱۲)]
 تسلیم شد، و طغان خان عزیمت حضرت دهلی مصمم کرد، این داعی را در موافقت او روز دوشنبه چهاردهم ماه صفر سنه
 ثلاث و اربعین و ستمائه بحضرت وصول بود، و خدمت [(۱۳)] درگاه اعلی میسر گشت.
 روز پنجشنبه هفدهم ماه صفر، بتربیت الغ خان [(۱۴)] معظم خان، مدرسه ناصریه با تولیت اوقاف آن، و قضاء کالیور [(۱۵)] و
 تذکیرات مسجد جامع، جمله بدین [(۱۶)] داعی، قرار قدیم مقرر شد، و داعی را اسپ و ستام [(۱۷)] تشریفی فرمود

[(۱)] راورتی: عز الدین طغرل طغان خان.

[(۲)] مط و راورتی: شرف الملک

[(۳)] راورتی: علاء الدین مسعود شاه.

[(۴)] راورتی و اصل کذا مط: کاشانی

[(۵)] اصل: ۱۵، مط و راورتی: ۱۱

[(۶)] مط: بهرایج مفوض فرمود، چنانچه ایشان هر یک در ان بلاد از غزوات بسنت و عمارت رعیت.

[(۷)] مط: و در شوال سنه

[(۸)] متن مط و پ و ایلوت: کفار چنگیزخان. اصل و راورتی: جاجنگر، و این اصح است. زیرا که چنگیزیان در هند از ملتان و
 لاهور بطرف شرق نگذشته و به بلاد بنگال نرسیده‌اند.

[(۹)] راورتی:

ملک قمر الدین قیران تمر خان

[(۱۰)] مط: رسید و میان او و طغان

[(۱۱)] مط: سیوم. راورتی و یکی از مآخذ مط: ششم

[(۱۲)] اصل قیروان

[(۱۳)] اصل: و بخدمت

[(۱۴)] اصل: الوخان مط و راورتی: الغ خان

[(۱۵)] راورتی گوالیار

[(۱۶)] مط: برین

[(۱۷)] ستام: زین و یراق و زیور مخصوص اسپ (برهان).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۱

که هیچ [یک] از ابناء جنس، مثل آن نیافته بودند، تقبل الله منهم.

و در ماه رجب از طرف بالا، خبر لشکر کفار مغل رسید که بطرف اچه آمده‌اند، و سر آن جماعت منکوته [(۱)] لعین بود. سلطان
 علاء الدین بر عزیمت دفع کفار [(۲)]، لشکره‌اء اسلام، از اطراف جمع کرد، و چون بکنار آب بیاه رسید، کفار از پای اچه

برخاستند، و آن فتح برآمد، کاتب حروف در خدمت درگاه بود، در آن سفر جمله عقلا و ارباب بصیرت اتفاق کردند: که مثل آن لشکر و جمعیت در سالهای گذشته هیچکس نشان ندهد [(۳)]. چون خبر کثرت لشکر اسلام و استعداد به لشکر کفار رسید منهزم بطرف خراسان (باز) رفتند، و در آن لشکری جماعت ناکسان در خفیه بخدمت سلطان علاء الدین راه یافته بودند، و او را بر [(۴)] حرکات (و سکنات) نامحمود باعث و محرض میبوندند. چنانچه قتل و اخذ ملوک در طبیعت او جای می‌یافت، و بران مصمم می‌بود، جمله طبیعت ستوده او، از سنن پسندیده بگشت و بطرب لهو و عشرت و شکار، بافراط [(۵)] میل کرد، تا بحدیکه فساد بملک سرایت کردن گرفت، و مصالح مملکت مهمل می‌ماند. ملوک و امراء اتفاق کردند، و بخدمت سلطان ناصر الدین (خلد الله ملکه و سلطانه) در خفیه مکتوبات ارسال کردند (و) وصول رکاب همایون التماس نمودند، چنانچه بعد ازین بتقریر انجامد. انشاء الله تعالی. روز یکشنبه بیست و سیوم ماه محرم سنه اربع و اربعین و ستمائة سلطان علاء الدین محبوس شد، و هم دران حبس برحمت حق تعالی پیوست، و مدت ملک او چهار سال و یک ماه [(۶)] و یک روز بود، حق تعالی پادشاه ما را بر تخت پادشاهی سالهای بسیار باقی و پاینده داراد. آمین.

السابع السلطان المعظم ناصر الدنيا و الدين [ابو المظفر] محمود بن السلطان

اشاره

سلطان معظم ناصر الدنيا و الدين محمود بن السلطان قسیم امیر المؤمنین را

[(۱)] راورتی: منگوته یکی از مآخذ مط: منکونه پ: منکوبه. اما منکوته از رجال معروف دربار چنگیز بود

[(۲)] مط: دفع لشکر مغل

[(۳)] مط: نداد

[(۴)] مط در حرکات

[(۵)] اصل: یا فرات

[(۶)] متن مط: چهار سال و یک ماه حاشیه مط: چهار سال و یک ماه و یک روز. راورتی: ۴ سال و یک ماه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۲

ولادت بعد از نقل ناصر الدنيا و الدين طاب ثراه بود [(۱)] بدار الخلافه. سلطان سعید شمس الدنيا و الدين نور مرقد، این پادشاه را که در سلطنت باقی باد، بلقب و نام آن پسر مهتر مخصوص گردانید، والده او را (بقصر) قصبه لونی [(۲)] فرستاد، تا آنجا در حجر دولت، و اصطناع سلطنت پرورش دادش [(۳)] بحمد الله که دایه [فضل] آفریدگار، او را چنان پرورد: که بهمه اوصاف حمیده موصوف آمد، و از پستان عنایت، شیر رعایت چنان یافت، که همه احوال و افعال، موجب بقای مملکت و بهاء سلطنت شد. هر معنی که سلاطین نامدار را در کبر [(۴)] سن به تجارب [(۵)] و حوادث ایام مکشوف بود، جمله آن معانی بلکه [(۶)] اضعاف آن، در عنصر همایون و عرضه [(۷)] میمون آن پادشاه جوان بخت کیوان تخت مشتری بهجت مریخ هیبت خورشید طلعت زهره صباحت عطارد فطنت ماه مهابت، در اول جوانی [(۸)] و صبح زندگانی مدرج و مضمهر آمد، در سکون و وقار و ثبات بوقییس و حری، و در بذل و احسان رشک بحر عمان [(۹)] گشت و تحفه [(۱۰)] [خدمت] بارگاه اعلی اولاً- زال اعلی، بمراتب مزید هر یک از افاضل مملکت و امثال سلطنت دعائی و ثنائی آوردند، و شمه از ان روایح در کلک تقریر و تحریر کشیده آمد. و این ضعیف که داعی این بارگاه جلال و قبله اقبالست چند نظم و نثر بموقف عرض رسانیده است (و) از جمله [آن] اشعار [(۱۱)] دو صفحه یکی

برسم قصیده و دوم برسم قطعه ملمعه، درین صحایف ثبت کرده شد، تا چون در نظر ناظران گذر یابد در دعای دولت این پادشاه افزایش [(۱۲)] [لمنهاج السراج اصلح الله شانه]:

قصیده

آن شهنشاهی که [(۱۳)] حاتم بذل و رستم کوشش است ناصر [(۱۴)] دنیا و دین محمود بن التمش [(۱۵)] است

[(۱)] راورتی: ولادت سلطان معظم ناصر الدین محمود شاه، در قصر باغ دهلی بسال (۶۲۶ هـ) بود. فرشته گوید: که این ناصر الدین محمود شاه پسر دیگر ایلتمش بود، که همین نام را پیشتر داشت.

[(۲)] برخی از ماخذ مط: تولی، بولی. راورتی گوید: لونی در چند میلی جنوب دهلی است.

[(۳)] مط: داده

[(۴)] مط:

اکبر

[(۵)] اصل تجاوز

[(۶)] اصل: بلک

[(۷)] اصل: و عرض.

[(۸)] مط: در اوان جوانی

[(۹)] یکی از ماخذ مط: رشک عثمان گشت

[(۱۰)] اصل: و تحفی

[(۱۱)] اصل: شعار

[(۱۲)] مط: افزایش

[(۱۳)] در تاریخ فرشته سه بیت ازین قصیده آمده در بیت اول عوض آن شهنشاهی: آن خداوندی است، در بیت دوم مصراع دوم در علو مرتبت گوئی که فیروزه‌وش است، ضبط شده

[(۱۴)] اصل: ناصر الدنیا

[(۱۵)] مط: التمش. اصل و پ: التمش برای تحقیق رجوع به تعلیقات آخر کتاب شود (ر: ۴۹).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۳ آن جهانداریکه سقف چرخ از ایوان او در علو مرتبت گوئی فروردین پوشش است

فرق فرقد سادر است و دست و پای دولتش [(۱)] فرتاج است و نگین و زیب تخت و بالش است

سکه را زالقاب میمونش چه اندازه است فخرخطبه را از اسم همایونش چه پایه [(۲)] نازش است

راحت دلهاست روح عهد او با روح خلق بندگی دودمانش زانکه در آمیزش است

چاکر ایوان او هر جا که ترک و تاجکی [(۳)] بنده فرمان او هر جا که هند و گبرش [(۴)] است

وارث ملک بحق دیدش ز سلطان شمس دین [(۵)] هر که را از انصاف در چشم بصیرت بینش است

دولتش حساد را در هر زمان صد شیو نشت [(۶)] صولتش احباب را در هر مکان صد رامش است

گرچه بشگفتش [(۷)] گل دولت ولی از صد یکی چون نهالیست او که باغ [(۸)] ملک او نوبالش [(۹)] است

تیغ زنگاریش چون شنگرف ریز آمد بطبع [(۱۰)] شاخ و برگ نفس [(۱۱)] و عمر دشمنان در ریزش است

از نهیب زخم گر ز گاو ساراش [(۱۲)] بین که چون راکب شیر فلک در لرزه [(۱۳)] و در تابش است

تا نوای بزم ملکش راست شد زیر او فتادحاسد اندر چنگ غم چون زیر اندر نالش [(۱۴)] است

[(۱)] کذا در مط، اصل چنین است:

فرق فرقدسای دست و ضبط پای دولتش.

ارباب ذوق بر خلاف ضبط مط و اصل این مصراع را با دوم لف و نشر مرتب دانند و چنین خوانند: (فرق فرقد ساور است و دست و پای دولتش) و این اقرب بصحت بنظر می‌آید.

[(۲)] مط و پ: مایه. فرشته:

پایه

[(۳)] مط: تازکی. پ: نازی تلفظ امروزه مردم افغانستان تاجک است، که مطابق اصل است

[(۴)] مط: گبرش، اصل: اکدش. یکی از مآخذ مط: اکدش. پ: اکرش

[(۵)] مط: شمس الدین

[(۶)] کذا در اصل. مط: شومت است

[(۷)] اصل: نشگفتش کلی

[(۸)] پ: که باقی

[(۹)] پ: مالش

[(۱۰)] کذا در اصل: مط و پ: مطیع

[(۱۱)] مط: برگ نقش عمر

[(۱۲)] پ: کافسر ساروش

[(۱۳)] پ در کوزه

[(۱۴)] مط: زیر زان در نالش. پ: مانند متن.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۴ گشت از انقلاب جور باد، ایمن چو کوه در پناه عهد عدلش چونکه [(۱)] هر آرامش است

ای شنهشاهیکه ذیل عفو و دست بذل تو مجرم [(۲)] و محتاج را هم پوشش و هم پاشش است

بیست [(۳)] سالست تا که منهاج سراج خسته رادر دعا گوئی این حضرت قرار و باشش [(۴)] است

از برای نصرت و تایید شاه و بندگانش در و غا در کوشش است و در دعا در خواهش است

محور تاج [(۵)] جلالت باد! خاک در گهت تا که خاک و چرخ در آرامش و در جنبش است

گردش اهل زمین بر وفق فرمان تو باد تا بروج آسمان گرد زمین در گردش است [قطعه ملمعه] (ایضا لمنهاج السراج)

شاه را چون نام خویشش عاقبت محمود بادنصرت و تایید حق با عزم او مشدود باد [(۶)]

دوستان را زی بقا و دشمنان را زی فنانفع و ضر در بخشش و در کوششش [(۷)] موجود باد

در جهان باب امان از عدل او مفتوح [(۸)] گشت باب بیدادی بعهدهش معلق و مسدود باد

چون حسودش شد بطالع از فلک منحوس وردطالع او در پناه ایزدی مسعود باد

سفره ملک جهان را دوده او شمع بس چهره اعدای او در دیده‌ها چون دود باد

[(۱)] پ: چون هزار آرامش

[۲] مط: محرم، ولی بترتیب عفو و بذل مصراع اول باید مجرم اصح باشد

[۳] پ: این بیت ندارد

[۴] مط: فراز پاشش است. اصل: مانند متن و این صحیح است.

[۵] مط: چرخ جلالت.

[۶] اصل: مسدود

[۷] اصل: کوشش

[۸] مط: مفتوح باد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۵ اهل ایمان را ز چتر (و) رایش امن و امان [۱] سایبان دین حقند، ظل شان ممدود باد

مقصودش بر فضل حق چون تکیه‌ی دارد مدام [۲] بی توقف شاه را حاصل همه مقصود باد

خاتم سرش چو نقش عدل و احسان یافتست شاهد بخت جوان [۳] بر تاج او مشهود باد

دولتش بر ملت [۴] احمد مبارک آمدست ملک مر [۵] محمود را میمون مسلم زود باد

داعی این سلطنت منہاج را ورد این دعا [۶] تا که باد و خاک و آب و آتشت [۷] مورود باد! حق تعالی پادشاه وقت، سایه

یزدان، سلطان السلاطین، ظل الله فی العالمین ناصر الدنیا و الدین، علاء الاسلام و المسلمین، ملاذ الملوک و السلاطین ابو المظفر

محمود بن السلطان را بر تخت پادشاهی، و سریر او امرؤ نواهی سالهای نامتناهی باقی و پاینده داراد. آمین بحق محمد و آله اجمعین.

السلطان المعظم ناصر الدنیا و الدین محمود بن السلطان یمین خلیفه الله قسیم [۸] امیر المؤمنین دائره ملوک و اقربای او [رحمهم

الله] [۹]: ملک رکن الدین فیروزشاه. ملک شهاب الدین محمد شاه [۱۰]، ملک تاج الدین ابراهیم [۱۱]. ملک سیف الدین

بهرام شاه [۱۲]. الملک (الکبیر) المعظم

[۱] مط: امان است، ولی (است) زاید است.

[۲] مط: تکیه گه دارد

[۳] اصل: شاهد تخت جهان.

[۴] مط و پ: مدت احمد

[۵] مط: ملک محمودی به میمونی مسلم زود باد.

[۶] پ و مط:

مانند متن. اصل: منہاج آورد این

[۷] اصل و پ: آتشت.

[۸] این عنوان و اسامی ما بعد، در اصل بصورت دوایر قرمز نوشته شده. در مط و پ عوض قسیم ناصر امیر المؤمنین است.

[۹] در اصل دایره اولاد (حاوی ۴ نام اول) در بین دایره ملوک جداست، ولی در مط بعنوان (ملوک و اقربای او) یکجا نوشته‌اند،

چون بقول جمهور ناصر الدین بعد از خود اولادی نگذاشت، و بعد از غیاث الدین بلبن جانشین وی گردید، بنابر این به مط ترجیح

داده شد. اگر چه راورتی هم با اصل هم‌نواست.

[۱۰] مط و یکی از نسخ خطی راورتی:

محمود شاه. یکی از مآخذ مط و متن راورتی و اصل: محمد شاه.

[۱۱] مط: تنها: تاج الدین.

یکی از مآخذ مط: تاج الدین بهرام. راورتی: تاج الدین ابراهیم شاه

[۱۲] مط: و راورتی:

ملک معز الدین بهرامشاه.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۶

قطب الدین الحسین بن العلی الغوری [۱]، الملک الکبیر عز الدین محمد سالاری.

مهدی. الملک (الکبیر) عز الدین طغرل طغان خان [۲] ملک لکهنوتی.

الملک الکبیر قمر الدین قیران تمر خان [۳]. الملک الکبیر عز الدین [بلبن] کشلوخان ملک السند و الهند. ملک الکبیر قراش [

[۴] خان ملک لوهور الملک (الکبیر) و الخان المعظم بهاء الحق و الدین الغ خان بلبن [۵].

الملک الکبیر سیف الدین ایبک الب مبارک باربک الدجانی [۶].

الملک الکبیر تاج الدین سنجر شیرخان (ملک اوده) الملک (الکبیر) جلال الدین خلیج خان ملک خانی [۷] ملک لکهنوتی و اوده

[۸] الملک [الکبیر] نصر (ت) الدین شیرخان ملک السند و اللهور [۹]. الملک الکبیر سنجان [۱۰] ایبک خطائی (ملک

کهرام). الملک [الکبیر] اختیار الدین دوخان تکتم [۱۱].

الملک الکبیر نصر (ت) الدین (ارسلان خان سنجر چست) [ملک اوده].

الملک الکبیر سیف الدین [ایبک] بلکا [۱۲] خان ساتی [۱۳]. الملک الکبیر تمر خان سنقر عجم [۱۴] ملک کهرام. الملک

(الکبیر) نصر الدین محمود-

[۱] در اصل کلمات بعد از بن العلی خوانده نمیشود، الغوری از مط است

[۲] اصل: طول طوعانحان. مط: طغری طغان خان.

[۳] مط: الملک الکبیر تمر خان قیران ملک اوده و لکهنوتی.

[۴] مط: والش خان.

[۵] اصل: الوخان، مط: بلبن الف خان در اصل هر جا عوض الغ خان، الوخان است، و بعضی مورخان هم الف خان ضبط

کرده‌اند، ولی این غلطی ناشی از نقص رسم الخط و سهو کاتبانست، که اگر الغخان را متصل بهم دیده‌اند، آنرا الفخان نوشته‌اند، به

فای عربی نه به غین منقوط. که در صورت اتصال دو کلمه الغ و خان در نسخ خطی اشتباه. روی میدهد، مثلاً در بعضی نسخ فرشته:

الغ خان و در برخی الف خان است. سبحان رای در خلاصه التواریخ (۱۱۰۷ هـ) هم آنرا الف خان خوانده و ضبط کرده است (ص

۱۹۵-۱۹۷) ولی ما درین کتاب مانند مط: الغ خان را در متن مینویسیم، و اختلافات نسخ که الو و الف است در حاشیت می‌آوریم.

[۶] کذا در اصل. مط: سیف الدین ایبک مبارک بار بک کشلی خان.

[۷] این کلمات در اصل خوب خوانده نمیشود.

[۸] مط: لکهنوتی کره

[۹] مط: السند و الهند.

[۱۰] اصل: سحان

[۱۱] اصل صاد الدین اورخان نلیم؟

[۱۲] اصل: ملکا

[۱۳] اصل: سابی، بدون نقاط

[۱۴] مط: عجمی

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۷

طغرل [(۱)] البرخان، رحمهم الله [اجمعین] [(۲)].

توقیع او: الکبریاء لله.

اعلام: میمنه سیاه [(۳)]. رایات: میسره لعل [دار الملک او: حضرت دهلی] [مدت ملک او: بیست و دو سال بود] [(۴)] آنچه حق تعالی از اوصاف اولیاء، و اخلاق انبیا در ذات معظم این پادشاه (و پادشاهزاده) ودیعت نهاده است، و در عنصر میمونش تعبیه کرده است از تقوی و دیانت و زهدات و صیانت و شفقت و مرحمت و احسان و معدلت و انعام و مکرمات و حیا و صفا و ثبات و وقار و صیام و قیام و تلاوت کلام و حفادت [(۵)] و کم آزاری و انصاف و بردباری و محبت علما و مودت مشایخ و حلم با دیگر معانی گزیده، و آثار پسندیده، که از لوازم سلطنت و مواجب مملکت باشد، از قوت و شوکت و رجولیت و جرأت [(۶)]، و شدت و شهامت و عدل و احسان و بذل و امتنان، باتفاق اهل عصر در ذات هیچ پادشاهی

[(۱)] مط: الملك الكبير نصير الدين محمد طغری الپ خان. ولی در اصل البرخان بصورت نام علی حده است.

[(۲)] در مط نام الملك الكبير تاج الدين سنجر ملک اوده، هم آمده، که در ملوک نسخه اصل نیست، شاید این شخص همان تاج الدین سنجر شیرخان مذکور متن باشد. راورتی چهار نفر اولین را بنام اقبای سلطان جدا مینویسد، و بعد از آن نامهای ملوک را به تفصیل ذیل می آورد:

بر دست راست: ملک الكبير جلال الدين خلیج (خلیج یا طغرل) خان بن مرحوم ملک علاء الدین جانی غازی ملک لکهنوتی و کره. ملک الكبير نصرت الدین شیرخان سنقر سغالسوس؟ ملک سند و هند.

ملک سیف الدین بتخان ایبک خطائی ملک کهرام. ملک اختیار الدین بکتم اورخان. ملک ناصر الدین (تاج الدین؟) ارسلان خان سنجر چست ملک اوده. ملک سیف الدین ایبک بلکاخان ثنائی (ستانی، سانی) ملک تمر خان سنقر عجمی ملک کهرام. ملک اختیار الدین یوزبک طغرل خان ملک سابق لکهنوتی. ملک ناصر الدین محمود (یا نصر الدین محمد) طغرل الب خان. بر دست چپ: ملک الكبير المعظم قطب الدین حسین بن غنی غوری. ملک عز الدین محمد سالاری مهدی.

ملک عز الدین طغرل طغان خان ملک لکهنوتی. ملک کریم قمر الدین تمر خان قیران ملک اوده و لکهنوتی.

ملک الكبير عز الدین بلبن کشلوخان ملک سند و هند. ملک قره کش خان ایتکین ملک لوهور.

ملک الكبير المعظم بهاء الحق و الدین غیاث الدین بلبن الغ خان (الوخان) ملک سواک و هانسی.

ملک سیف الدین ایبک کشلی خان مبارک باربک. ملک تاج الدین سنجر کرت خان ملک اوده. ملک تاج الدین سنجر ترخان ملک اوده.

[(۳)] مط: اعلام و رایات او: سباه میمنه، لعل میسره.

[(۴)] دار الملک راورتی و مط ندارد. اما مدت ملک در اصل نیست، در مط و راورتی ۲۲ سالست.

[(۵)] مط: سخاوت

[(۶)] مط: ضرامت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۸

از سلاطین ایام ماضیه، و ملوک قرون سالفه [(۱)] نور الله مرقدهم جمع نبود طهارت ذیل و صفوت [(۲)] ظاهر و باطن آن سلطان بن سلطان اعلی الله شانه و عظم برهانه چندانست: که در تحریر و تقریر [گنجائی] نیاید. ملک تعالی او را بر تخت سلطنت [(۳)]

باقی و پاینده دارد.

بدانکه جلوس این سلطان بن سلطان خلد الله بر تخت سلطنت در اوایل شهور سنه اربع و اربعین و ستمائۀ بود، و تا هنگام این تاریخ پانزده سال شد، هر سال را از آن مفصل کرده شد، تا بفهم و خاطر [ناظر و] سامع نزدیکتر بود:

السنة الاولى سنه اربع و اربعین و ستمائۀ

سلطان معظم ناصر الدنيا و الدین، بطالع سعد و بخت میمون و وقت همایون و دولت روز افزون، روز یکشنبه بیست و سوم ماه محرم سنه اربع و اربعین و ستمائۀ، در حضرت دهلی بقصر سبز، بر تخت سلطنت بنشست و ملوک و امراء، و صدور و کبراء، و سادات و علماء، بخدمت بارگاه اعلی شتافتند، و تقبیل دست (بوس) مبارک آن شهنشاه مبارک قدم دریافتند و (همگنان) هر یک [(۴)] لایق حال خود، بوجه مبارکباد جلوس خدمتی گفتند. و روز سه‌شنبه بیست و پنجم (همین) ماه [محرم] در قصر دولتخانه و پایگاه کوشک فیروزی بار عام فرمود، و همه خلق را بسطنت و امتثال [(۵)] اوامر آن پادشاه (کریم) گزیده سیرت ملک صورت بیعت عام فرمودند [(۶)]، و همگنان به تجدید آن سلطنت مستبشر گشته، و اطراف ممالک هندوستان، بدین عهد با انصاف مسرور شدند [(۷)]، و این دولت تا نهایت حد امکان [(۸)] باقی باد. چون سلطان ناصر (الدین و) الدین [حلیم] از دهلی بر سمت بهرایج (بقدم مبارک) حرکت فرمود، و والده او ملکه جهان جلاله [(۹)] الدین و الدین دام ملکها [(۱۰)]، در موافقت او برفت، و دران بلاد و جبال غزوات بسیار کرد، ولایت بهرایج بقدم مبارک او عمارت تمام گرفت و چون صیت دولت او

[(۱)] اصل: قران سالفی

[(۲)] مط: و صفت ظاهر

[(۳)] مط: در تخت جهانداریش.

[(۴)] مط: هر یکی

[(۵)] اصل: و امثال

[(۶)] مط: کردند

[(۷)] اصل: گشت

[(۸)] اصل: خدایگان

[(۹)] مط: جلال الدنيا

[(۱۰)] اصل: دامط ملکتها.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۷۹

در اطراف هندوستان بسبب آن غزوات و عمارت [(۱)] منتشر گشت ملوک و امراء دولت، چون از سلطان علاء الدین خایف گشتند، در خفیه بحضرت او عرضه داشت ارسال کردند، و نهضت مبارک او، بر سمت دار الملک جلال التماس نمودند. ملکه جهان والده او بتدبیر صواب، ظاهر خلق را چنان نمود: که بجهت (تداوی و معالجت) عارضه بحضرت [(۲)] دهلی می‌رود، و سلطانرا در مهد نشانند با خود (و) مبالغی [(۳)] مرد پایک [(۴)] و سوار از بهرایج بر سمت دهلی روان کرد. و چون شب میشد، روی مبارک سلطانرا بنقاب مستور میگردانید (ند) و سوار میکرد بر سبیل تعجیل [(۵)] هر چه تمامتر (بمدت) قریب بدهلی آمدند، چنانچه از وصول موکب همایون آن پادشاه مبارک عهد، هیچ آفریده را خبر نشد، تا روزی که بر تخت نشست.

چون سریر سلطنت، بذات او [(۶)] فروبها و زیب و زینت گرفت، در ماه رجب سنه اربع و اربعین (و ستمائۀ) رایات اعلی [(۷)] را

حرکت داد، و لشکر بر عزیمت لب آب سند و ملتان [(۸)] و قمع کفار چین بیرون آمد [(۹)]، و بر تواتر حرکت فرمود، روز یکشنبه غره ماه ذی القعدة سنه اربع و اربعین و ستمائۀ (بر لب) آب لوهور عبره فرمود [(۱۰)]، و لشکرهء اسلام را به نهب کوه [(۱۱)] و اطراف نندنه فرمان داد، و الغ خان [(۱۲)] معظم خلدت دولته در مرتبه امیر حاجبی بود، و بر سر آن حشم نامزد شد، و سلطان بانه و پیلان بر لب آب سدره [(۱۳)] مقام فرمود و الغ خان [(۱۴)] اعظم، آن لشکر ببرد و بفضل و نصرت آفریدگار، کوه جود را نهب کرد، و از جیلیم و کوکران [(۱۵)] و کفار متمردان [(۱۶)] مبالغی بدوزخ فرستاد، و تالب آب سنده براند، و آن طرف [(۱۷)] نهب کرد، و از آنجا

[(۱)] مط: عمارات.

[(۲)] اصل: بجهت

[(۳)] مط: نشانده با خود و مبالغ مرد

[(۴)] پایک بمعنی پیاده است.

[(۵)] مط: عجلت

[(۶)] اصل: بدان فر

[(۷)] مط: رایات همایون را

[(۸)] اصل: و بنیان

[(۹)] مط آورد

[(۱۰)] مط: کرد

[(۱۱)] یک نسخه راورتی: کوه جود اما نندنه غالباً قلعتی بود در میانوالی پنجاب که کوه جود هم درانجاست. و درین قلعه خواجه عبد الرزاق پسر بزرگ خواجه احمد حسن میمندی از رجال معروف دوره سلطان محمود مجوس بود، و در سنه (۲۲۴ هـ) بامر سلطان مسعود از آنجا رها شد (تاریخ بیهقی ۱۴۹) اما این نندنه را با تلنده چند سطر بعد خلط نباید کرد.

[(۱۲)] اصل: الوخان

[(۱۳)] مط: سوده. راورتی گوید:

سود هرا شهرست در نیم گروهی جنوب غربی وزیر آباد، که نهر چناب را قدما در این جا سدره میگفتند.

[(۱۴)] اصل: الوخان

[(۱۵)] مط: کوکهران

[(۱۶)] مط: متمردان را مبالغ

[(۱۷)] مط: اطراف.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۰

مراجعت نمود بسبب تنگی علوفه و مایحتاج لشکر. و چون با چنان فتحی (و اسم) بزرگ [(۱)] بخدمت بارگاه اعلی پیوست، رایات همایون بر سمت دار الملک دهلی عطف کرد [ه] و عید اضحی (را) بکوه جالندر نماز گذارده (شد) [و مراجعت و عطف از لب آب سدره، روز پنجشنبه بیست و پنجم ماه ذی الحجه همین سال بود] و از آنجا منزل بمنزل به حضرت وصول بود. و درین روز داعی دولت منهاج سراج کاتب این سطور [(۲)] را تشریف جبه و دستار و اسپ و ساخت و ستام پادشاهانه فرمود (تقبل الله منهم).

السنة الثانیة، خمس و اربعین و ستمائة

روز پنجشنبه دوم ماه محرم سنه خمس و اربعین و ستمائة، بدار الملک دهلی وصول بود، مدت شش ماه، بسبب کثرت امطار و هجوم بشکال، در حضرت مقام فرمود، و در ماه جمادی الاخری همین سال به لشکرگاه سراپرده [اعلی] بطرف پانی پته [(۳)] نصب [(۴)] فرمود [(۵)]، و در شعبان همین سال عطف کرد، به طرف هندوستان میان دو آب، رایات اعلی روان شد، و در حدود قنوج موضعی بود حصین، و قلعه [(۶)] متین، نام آن تلسنده [(۷)]، که از سد سکندر حکایت احکام میگفت. جماعت هنود، بدان [(۸)] مقام تحصن جستند، و دست از جان بشستند، و دران روز [(۹)] لشکر اسلام، در خدمت رکاب اعلی، بدان موضع قتال کردند، تا جمله (آن) متمردان بدوزخ رفتند، فتح آن موضع میسر گشت [(۱۰)]، و آن غزو را داعی دولت در پنج و یا شش تاء کاغذ نظم در قلم آورده است [(۱۱)]، و تمام آنچه درین سفر رفته است، از غزوها بسنت

[(۱)] مط: بزرگی.

[(۲)] مط: منهای سراج را که کاتب این سطور است تشریف ...

[(۳)] اصل: پالتب متن و راورتی:

پانی پته. یکی از مآخذ مط: بالنبا، ولی پانی پت در شمال غرب دهلی شهری مشهور است.

[(۴)] اصل: نهضت

[(۵)] از و در ماه جمادی ... تا: فرمود. در پ نیست

[(۶)] اصل: قلع

[(۷)] متن مط: نندنه. یکی از مآخذ مط: تلنده.

متن راورتی: تلسنده نسخ راورتی: تلنده، تلبنده. راورتی گوید که ایلپوت و توماس در (شاهان افغان ص ۱۲۵) این نامرا نندنه خوانده‌اند، و برگس در ترجمه فرشته: نبره آورده، شاید همان تلسره باشد که در ۱۲ میلی قنوج واقع است، که در رسم الخط بومی تله می‌نوشتند و بالای دال چهار نقطه می‌ماندند چون کاتبان باین املا آشنا نبودند آنرا تلسنده خوانده باشند. پ: پتنده. این نام در ظفر الواله (۱: ۷۱۳) تلسنده است، که اکنون دیهی بهمین نام نزدیک کانپور واقع است، و تعیین موقع قلعه متین تلسنده در این جا از دیگر احتمالات که با مواقع متعدده آنرا تطبیق کرده‌اند قوی تر است

[(۸)] اصل: بران قلع طبقات ناصری ج ۱ ۴۸۰ السنة الثانیة، خمس و اربعین و ستمائة ص : ۴۸۰

[(۹)] مط:

و دو روز لشکر

[(۱۰)] مط: نشد

[(۱۱)] مط: بنظم آورده است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۱

و نهوب بر جاده و قتال [(۱)] کفار متمرّد، و گرفتن (آن حصار و فتوحی که الغ خان معظم را رفت در قتل واسر) دلکی و ملکی [(۲)] بتمام و کمال دران اجزا در نظم مشرح گفته شده است، و باسم مبارک سلطان «ناصری نامه» نام نهاده آمده است، و در ازاء آن از حضرت سلطان معظم انعامی مزید [(۳)] که هر سال برسد یافته، و از دولت خان معظم الغ خان [(۴)] اعظم یکباره دیه در حدود هانسی انعام رسید [ه]. حق تعالی هر دو را در حضرت مسند سلطانی و متکاء جهانبانی باقی و پاینده داراد. آمین.

بسر تاریخ باز آئیم: روز پنجشنبه بیست (و) چهارم ماه شوال سنه خمس و اربعین و ستمائۀ، آن قلعه بعد از [جنگ] و قتال و جهاد بسیار فتح شد.

بعد از آن روز سه شنبه [(۵)] دوازدهم ماه ذی القعدة (سنه خمس) همین [(۶)] سال بخطه کره وصول بود [(۷)]، و پیش از آن سه روز الغ [(۸)] خان معظم با تمامت ملوک و امراء لشکر، که در موافقت او نامزد بودند، و آن خان شیر دل رستم نهاد سهراب جنگ پیلتن، در آن نهضت، چندان آثار جلادت و شهامت [نمود] از غزوه‌ها شگرف و فتح مواضع حصین و قلعه و جنگلهای کثیر [(۹)]، و قتل کفار متمرّد و تحصیل غنایم با برده و اسیر و اتباع رایگان [(۱۰)] بزرگ، که بتقریر و تحریر محرران، تفصیل آن درنیاید، و [هم] شمه از آن، در کتاب «ناصری نامه» نبشته [(۱۱)] شده، و رانه [(۱۲)] بود در آن جبال و نواحی که او را دلکی و ملکی [(۱۳)] گفتندی، با اتباع بسیار و مرد جنگی بی شمار و ولایت و مال بی اندازه، و مواضع حصین و شعاب و مضایق در غایت حصانت جمله [را] نهب کرد، و تمامت آن لعین (را) و عورات و فرزندان

[(۱)] مط: بر جاده قتل

[(۲)] در مط و اصل و راورتی: کذا. این نام در برخی از نسخ او در بین دارد در طبقه ۲۲ چنین است: «ملوک اسلام و حشم را نامزد دفع دلکی و ملکی شد، و او رانه بود، در حوالی آب جون میان کالنجر و کره» طبقات اکبری گوید: که موضع رانه دلکی و ملکی را گرفتند. راورتی گوید: این رانه بر اراضی جنوب غربی حکمرانی داشت که عبارت از توابع راجپور را که آباد خواهد بود برای شرح مزید. (رک: ۶۷).

[(۳)] اصل: وید؟

[(۴)] اصل: الوخان

[(۵)] مط: دوشنبه. متن راورتی: پنجشنبه. حاشیه:

دوشنبه، طبقات اکبری: دهم همین ماه.

[(۶)] راورتی: مانند اصل

[(۷)] مط: افتاد

[(۸)] اصل: الوخان

[(۹)] مط: و جنگلهای، کشتن و قتل. شاید جنگلهای گشن باشد یعنی انبوه و غلو

[(۱۰)] مط: رانگان

[(۱۱)] مط: بنظم پیوسته است اعز الله انصاره

[(۱۲)] اصل: رایه.

[(۱۳)] کذا در پ.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۲

او را بدست آورد، و غنایم بسیار بگرفت، از یک جنس اسپ یک هزار و پانصد سر، بدست حشم اسلام افتاد، و دیگر غنایم را بدین قیاس میباید کرد. چون بخدمت در گاه پیوست، همگنان بدان فتوح شادیهها کردند.

رایات اعلی، روز پنجشنبه یازدهم ماه ذی الحجه [(۱)] سنه خمس، از آن بلاد مراجعت فرمود، و درین سفر ملک جلال الدین مسعود شاه، که مقطع قنوج بود، و برادر سلطان (به سعادت) خدمت در گاه پیوست، و دست بوس اعلی (اعلاہ الله) دریافت و بازگشت و لشکر اسلام و رایات همایون منزل بمنزل بدار الملک [(۲)] جلال آمد.

السنة الثالثة سنة ست (و) اربعين و ستمائة

روز چهارشنبه بیست و چهارم ماه محرم سنه ست و اربعین و ستمائة بدار الملک جلال دهلی باز آمد، و شهر را آذین [(۳)] بستند، و بدولت و سلطنت بمقر پادشاهی بنشست، و ملک جلال الدین چون خدمت سلطان دریافت اقطاع سنبل [(۴)] و بداون او را شد و ناگاه خوف و هراس بدو راه یافت، از سنبل بر سمت کوه سنتور [(۵)] برفت، و سلطان معظم مدت هفت ماه در حضرت (دهلی) مقام فرمود، تا ششم ماه شعبان سنه ست، رایات اعلی از دهلی بیرون آمد، و بر سمت [و] اطراف جبال و صحاری غزوها فرمود، و امرا را باطراف نامزد کرد و بحضرت باز گشت. و درین سفر دور ترا اتفاق نیفتاد و روز چهارشنبه نهم ماه ذی القعدة بحضرت باز آمد، و لشکرها، اسلام، بر سمت کوهپایه رتن پور [(۶)] برفت، و درین لشکر و مقام حضرت دو حالت [(۷)] ظاهر شد: اول آنچه قاضی عماد الدین شفورقانی [(۸)] متهم شد [(۹)] روز جمعه نهم ماه ذی الحججه در قصر سپید از قضا معزول شد، و از شهر بحکم فرمان در بداون [(۱۰)] رفت. و ملک بهاء الدین ایبک خواجه در حوالی حصار

[(۱)] کذا فی الاصل. مط: ۱۱ ماه ذی القعدة. راورتی: ۱۲ ذی حجه ۶۲۵ ه.

[(۲)] مط:

بر سمت دار الملک

[(۳)] مط: آئین

[(۴)] مط: سنبل

[(۵)] مط: از سنبل و بداون بحضرت پیوست و سلطان .. راورتی: از سنبل و بداون بر سمت لاهور رفت از راه سهو. پ: بر سمت کوهپایه و سهو رفت.

[(۶)] مط: کوهپایه رانه و تن پور. راورتی: کوهپایه میوات و ورنتهپور. ایلوت: رن تمبهور

[(۷)] مط:

دو حادثه

[(۸)] مط و اصل: شفورقانی. راورتی: شفورقانی یا شبورقانی، که دو صورت آخرین درست است، چنانچه گذشت

[(۹)] مط: شده بود

[(۱۰)] مط: فرمان بطرف بداون روان شد، روز دوشنبه دوازدهم ماه ذی الحججه بسعی عماد الدین ریحان شهادت یافت و ملک.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۳

رن تهبور [(۱)] روز یکشنبه یازدهم ماه ذی الحججه بر دست کفار هنود شهادت یافت.

السنة الرابعة، سنة سبع و اربعين و ستمائة

روز دوشنبه سیوم ماه صفر سنه سبع و اربعین و ستمائة الغ خان [(۲)] معظم در زمان [(۳)] سعادت، با لشکر اسلام و رایات اعلی، بحضرت باز رسید [(۴)]، و باتفاق جمله اکابر و ملوک مملکت، چون پناه دولت سلطانی [(۵)] و پشت لشکر و روی مملکت الغ خان [(۶)] معظم بود، فرزند او ملکه [(۷)] جهان در حباله و عقد سلطان معظم ناصر الدین و الدین خلد الله ملکه آمد و اتفاق [(۸)] این عقد روز دوشنبه بیستم ماه جمادی الاخری سنه سبع و اربعین و ستمائة [(۹)] بود. حق تعالی هر سه پشت و پناه دین محمدی را در سلطنت و عظمت و عصمت و دولت باقی دارد. و هم درین سال روز دوشنبه دهم ماه رجب [(۱۰)] قاضی جلال

الدین کاشانی از اوده برسید و قاضی ممالک شد.

روز دوشنبه بیست و دوم ماه شعبان همین سال رایات اعلی از دهلی حرکت فرمود، و روز یکشنبه چهارم ماه شوال همین سال، از آب جون عبره فرمود بر عزیمت غزو هنود، و لشکرها بدان طرف نامزد شد [(۱۱)]، و از خراسان مکتوبات همشیره این ضعیف برسید، بر رای اعلی عرضه افتاد، تشریف و مثال و چهل نفر برده و صد خروار انعام فرمود، و خاقان معظم یکسر اسپ کمیت و یکتا و جامه بزر تشریف داد [(۱۲)]، حق تعالی هر دو را باقی و پاینده داراد.

رایات همایون روز چهارشنبه بیست و چهارم ماه ذی الحجه بحضرت باز آمد و روز دوشنبه بیست و نهم ماه ذی الحجه این داعی بر عزیمت ملتان و فرستادن برده

[(۱)] مط: رتن پور

[(۲)] اصل: الوخان

[(۳)] مط: ضعان

[(۴)] اصل: بحضرت او رسید

[(۵)] مط: سلطان

[(۶)] اصل:

الوخان

[(۷)] اصل: ملکی

[(۸)] مط: فرزند او ملکه جهان گشت، اتفاق این. در این جا ایلوت و توماس و دیگر مترجمان اروپائی سهو کرده‌اند، که دختر ناصر الدین در حباله فرزند الغ خاز درامد، ولی مضمون متن واضح است و سلطان ناصر الدین در حین جلوس فقط ۱۷ ساله بود و بنابراین در این وقت دختری بالغ نداشت. طبقات اکبری و بدایونی و جمهور مورخان متفق‌اند که خود سلطان دختر الغ خان را بزنی گرفته است.

[(۹)] مط: دوشنبه بیستم ماه ربیع الاخر. یکی از مآخذ مط: ششم ماه جمادی الاخری.

راورتنی: ۲۰ ربیع الآخر ۶۲۷ هـ

[(۱۰)] مط: سال روز دوشنبه دهم ماه جمادی الاخری قاضی ...

[(۱۱)] مط: بران طرف نامزد کرد.

[(۱۲)] مط: فرمود بتربیت الغ خان معظم خلدت سلطنته حق تعالی.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۴

بخراسان، از دهلی روان شد، بخطه هانسی چون وصول بود، بحکم فرمان عالی خان اعظم و خاقان معظم، دیه انعام او در ضبط آورده شد، و بطرف ملتان بر راه ابوهر [(۱)] اتفاق (ملاقات) افتاد.

السنة الخامسة [(۲)]، سنة ثمان و اربعین و ستمائة

ملاقات شیرخان بر لب آب بیا [(۳)]، روز یکشنبه یازدهم ماه صفر سنه ثمان و اربعین و ستمائة حاصل شد، و از آنجا بطرف ملتان رفته آمد روز چهارشنبه ششم ماه ربیع الاول سنه ثمان [(۴)]، و اربعین و ستمائة [(۴)] بملتان وصول بود [(۴)].

ملك عز الدین كشلوخان [(۵)] پیش از احبه بگرفتن ملتان همین روز رسید اتفاق ملاقات او بود، تا بیست و ششم ماه ربیع الاخر،

آنجا مقام افتاد، و فتح ملتان که در دست خدم شیرخان بود میسر نشد. داعی بحضرت باز آمد، و ملک عز الدین بلبن بطرف اچه رفت. داعی از راه قلعه مروت [(۶)] به سرستی و هانسی بحضرت باز آمد، بیست و دوم ماه جمادی الاولی [(۷)]، سنه ثمان و اربعین بحضرت رسید، و در شوال همین سال اختیار الدین کربز [(۸)]، از ملتان کفار مغل (را) بسی اسیر کرد و بحضرت فرستاد، و (به) شهر دهلی بدولت ناصری آذین [(۹)] بستند.

و درین سال روز جمعه هفدهم ماه ذی الحجّه [(۱۰)]، قاضی جلال الدین کاشانی [(۱۱)] زندگانی به بندگان دولت اعلی پادشاه عالم داد (رحمة الله علیه).

السنة السادسة، سنة تسع و اربعین و ستمائة

ملک عز الدین [کشلوخان] بلبن [(۱۲)] به ناگور ترمذ آغاز نهاد، درین سال رایات اعلی بر سمت ناگور رفت، او بخدمت پیش آمد، و رایات اعلی بازگشت، و بعد از ان شیرخان از ملتان عزیمت اچه کرد، ملک عز الدین بلبن

[(۱)] بقول ابن بطوطه از ملتان بطرف دهلی اولین شهر کی بود.

[(۲)] اصل: الخامس

[(۳)] راورتی: ملاقات شیرخان سنقر بر لب آب بیاه (یا آب سنده و بیاه).

[(۴)] مط: افتاد.

[(۵)] متن مط: لشکر خان بلبن از اچه بگرفتن ... حاشیه مط: لشکر خان. راورتی: ملک عز الدین بلبن کشلوخان همین روز از اچه بملتان رسید. پ: لنگرخان.

[(۶)] مروت اکنون در ضلع خیر پور بهاولپور پنجاب بعرض ۲۹ درجه ۵ دقیقه شمالی و طول ۷۰ درجه ۴۰ دقیقه شرقی بفاصله ۶۰ میلی شرق شهر بهاولپور واقع است و راه ملتان و دهلی از طرف سرستی از ان میگذشت.

[(۷)] راورتی: جمادی الاخری

[(۸)] مط: گریز. راورتی: کریز. پ: کوتر

[(۹)] مط: آئین

[(۱۰)] مط: ذی القعدة

[(۱۱)] راورتی: کاسانی

[(۱۲)] راورتی: ملک عز الدین کشلوخان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۵

از ناگور بر سمت اچه رفت و به شیرخان پیوست و مأخوذ شد [(۱)] و قلعه اچه به شیرخان تسلیم کرد، و از آنجا روی بحضرت نهاد، روز یکشنبه هفدهم ماه ربیع الآخر، سنه تسع و اربعین و ستمائة بخدمت درگاه اعلی پیوست، خطه بداون نامزد او شد، و هم درین سال روز یکشنبه دهم ماه جمادی الاولی سنه تسع، کرت دوم، قضاء ممالک و حکومت حضرت، بامر اعلی اعلاه الله به (دین) داعی دولت منهاج سراج مفوض گشت.

و روز سه شنبه بیست و پنجم ماه شعبان سنه تسع رایات اعلی بطرف کالیور [(۲)] و چندیری و نروال [(۳)] و مالوه حرکت فرمود، و در ان سفر تا نزدیک مالوه رفت [(۴)]، و جاهرا جار [(۵)] که بزرگترین رایگان [(۶)] آن بلاد (و بقاع) بود، بقدر پنج هزار سوار، و دو لک پیاده (داشت) منهزم گشت، و قلعه نرول [(۷)] که عمارت کرده بود فتح شد و نهب گشت

[(۱)] اصل: و با خود شد

[(۲)] راورتی: گوالیور

[(۳)] مط: و نروال و مالوه. راورتی:

نرول (نرور) و مالوه، که در هندی (ل) همواره به (ر) ابدال میگردد، در چهل میلی شرق بهوپال واقع است بمرض ۲۳ درجه ۱۸ دقیقه شمالی و طول ۷۸ درجه شرقی.

پ: نرول ندارد.

[(۴)] مط: برفتند

[(۵)] متن راورتی: چاهراجار. نسخ خطی وی:

چاهو، چاهده، اجاراجارنه، و در اکثر: چاهراجار. مط و اصل: چاهراجار. مآخذ مط:

چاهراجاد، چاهوار جار. در حاشیه مط مینویسند: که این نام در تواریخ دیگر (چاهردیو) است، راورتی گوید: که بقول توماس (شاهان افغان ص ۷۰) چهندا دیوا است و این هم مشکوک بنظر میآید. چه این راجه معاصر با جداد ایلتمش بوده است، اجار شاید اچاریه Acharya باشد بمعنی راهبر و معلم، که در برخی موارد رانه اجار، رانه اجاری، چاهراجاری هم آمده و اجاری در سنسکریت بمعنی شخص ثابت و محکم در آداب دینی است، قراری که همدسن در کتاب SketchofBoddhism (ج ۲ ص ۲۲۱-۲۴۵) مینویسد: و جره اچاریه VajraAcharya از طبقات مهم بودائی بود، و این نام بصورت مختلف برین راجه اطلاق شده: تاریخ مبارکشاهی: هرچادیو. طبقات اکبری: اچاردیو. فرشته: چاهردیو ساهردیو در ظفر الواله (۱: ۷۱۶) رای چاهر، اجراست، کتنگهم این کلمه را مصحف اسواری شمرده که بر مسکوکات چهندا دیوا راجه. رن تمبهور دیده می شود (مسکوکات هند در قرون وسطی ۹۱) از تعابیر منهاج سراج: رانه اجار، رانه اجاری پیدا است که اجار نام جائی بود و باید همین ارجار دیه معروف ۱۸ میلی شرق جنوب جهانسی باشد که یک ایستگاه کنونی راه آهن جهانسی و مانک پور است (هودیوالا ۲: ۷۳۰)

[(۶)] مط و پ: رانگان

[(۷)] مط:

و قلعه بلور. حاشیه مط: قلعه بزرگ یا بکور. بعضی کتب: قلعه بزور.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۶

و خان معظم الغ خان [(۱)] اعظم در ان سفر آثار جلادت و شهادت بسیار نمود و غنایم و برده، بدست حشم اسلام افتاد (و بسلامت و عصمت رایات اعلی به حضرت باز آمد) [نصرهم الله و الصلاة علی محمد خیر البریه].

السنة السابعة [(۲)]، سنة خمسين و ستمائة

رایات اعلی بسلامت و غنیمت، بحضرت دهلی، روز دوشنبه بیست و سیوم ماه ربیع الاول سنه خمسين و ستمائة باز آمد. بعد از ان با بخت فرخنده و دولت فزاینده [(۳)] هفت ماه در دار الملک جلالی مقام افتاد، و درین مدت به انتشار احسان و اقامت مراسم عدل مشغول گشت، و روز [(۴)] دوشنبه بیست و دوم ماه شوال همین سال [(۵)]، رایات اعلی بر سمت لوهور و غزنین [(۶)] از راه اچه و ملتان نهضت فرمود، و در وقت وداع، از حدود کیتهل [(۷)]، داعی دولت را تشریف خاص (اسپ) با ساخت زر با (تمام) ستام و زین به ارزانی داشت، و درین سفر، جمله ملوک و خانان اطراف در خدمت رکاب اعلی جمع شدند، قتلغ خان از ولایت بهیانه [(۸)] و کشلوخان [(۹)] عز الدین [بلبن] از بداون با حشماهی خود در موافقت رایات [اعلی] همایون تا حد بیاه برفتند، و عماد الدین

ریحان در خفیه مزاج سلطان و ملوک، با الغ خان [(۱)] اعظم متغیر گردانید (و مزاج دیگر کرد) عفی الله عنهم.

السنة الثامنة [(۱۰)] سنة احدى و خمسين و ستمائة

چون سال نو شد، روز [(۱۱)] شنبه غره ماه محرم، سنه احدى و خمسين و ستمائة الغ خان [(۱)] را فرمان [(۱۲)] شد تا بسر اقطاع خود، بطرف سوانک و هانسی برود چون خان معظم بحکم فرمان بطرف هانسی رفت، رایات اعلی، در اوایل ربیع الاول

[(۱)] اصل: الوخان

[(۲)] اصل: السابع

[(۳)] مط و راورتنی: افزایند.

[(۴)] اصل: اقامت مراسم مراسم عدل مشغول گشت هر دو روز.

[(۵)] مط: شوال سنه خمسين و ستمائة. راورتنی: مانند متن.

[(۶)] در اصل و مط و پ و ایلوت چنین است. راورتنی غزنین را در این جا بی مورد میداند

[(۷)] یکی از ماخذ مط و پ: گنگ. مط و راورتنی: کیتل که در صوبه دهلی در سهرند واقع بود (آئین اکبری)

[(۸)] مط: بیانه

[(۹)] متن مط: لشکرخان. حاشیه: کشکوخان. پ: لنگرخان

[(۱۰)] اصل:

الثامن

[(۱۱)] اصل: نوشد سنه غره. مط: مانند متن. در یکی از نسخ مط: سه شنبه. راورتنی: سه شنبه

[(۱۲)] مط: فرمان داد.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۷

همین سال، بحضرت باز آمد، و مزاج بر اکابر شغلها بگشت، در ماه جمادی-الاول مسند وزارت، حواله عین الملک محمد نظام [الملک] جنیدی شد، و ملک کشلی خان امیر حاجب الغ مبارک ایبک را که برادر خان معظم بود [(۱)] اقطاع کره دادند، بدان طرف فرستادند [(۲)]، و در ماه جمادی الاولی همین سال عماد الدین ریحان و کیلدر شد، و رایات اعلی بر عزیمت از عاج خان معظم الغ خان [(۳)]، از حضرت بطرف هانسی رفت [(۴)]، و عماد الدین ریحان قاضی شمس الدین بهرایجی را بیاورد، و در بیست و هفتم ماه رجب، سنه احدى و خمسين و ستمائة قضاء ممالک بدو مفوض کرد، و خان معظم از هانسی بطرف ناگور رفت، و اقطاع هانسی با شغل امیر حاجبی به شاهزاده رکن الدین مفوض گشت [(۵)]، و رایات اعلی در ماه شوال [(۶)] بحضرت باز آمد، و در اوایل شوال همین سال بر عزیمت فتح اچه و ملتان (و تبرهنده) از دهلی حرکت کرد و چون بحوالی آب بیاه وصول بود، لشکر بطرف تبرهنده نامزد شد، و پیش ازین شیرخان از مصاف کفار (آب) سنده عطف کرده بود، و بجانب ترکستان رفته اچه و ملتان و تبرهنده، در تصرف متعلقان او مانده. روز دوشنبه بیست و ششم ماه ذی الحجه سنه احدى و خمسين و ستمائة فتح گشت، و حواله ارسالان خان سنجر چست [(۷)] شد، و رایات اعلی از آب بیاه مراجعت کرد [(۸)] [و الحمد لله عنی اولاً- و ثانیاً و اتم اعلی نبیه مصلیاً] [(۹)]

السنة التاسعة [(۱۰)] سنة اثني و خمسين و ستمائة

چون سال سنه اثنی و خمسین و ستمائۀ (نوشد) در حدود کوهپایه بردار و بجنور [(۱۱)] فتوح و غنائیم بسیار بدست آمد، و بر جون عبره افتاد، و روز پنجشنبه سیزدهم ماه محرم سنه اثنی، گنگ [(۱۲)] پیش میاپور عبره فرمود

[(۱)] اصل: و ملک کشلی خان امیر حاجب الغ باریک شد ایبک را که برادر الوخان بود

[(۲)] مط: روان کردند

[(۳)] اصل: الوخان

[(۴)] مط: حرکت کرد

[(۵)] مط: شد

[(۶)] مط: شعبان. راورتی: شوال.

[(۷)] اصل: حب [؟]

[(۸)] مط: فرمود

[(۹)] در اصل بجای عنی، علی و عوض اتم، اسم است بتقریب اصلاح شد

[(۱۰)] اصل: التاسع

[(۱۱)] اصل: برداز و تجور. متن مط: بردار و پنجور. یکی از مآخذ مط:

بغراینند و پتجوق. راورتی: بردار و بنجور، که در اکثر نسخ وی چنین بود، بجنور بقول آئین اکبری در سر کار سنبل صو به دهلی واقع بود

[(۱۲)] هودیوالا در حواشی ایلوت (۲: ۷۳۲) بردار را مصحف هر دوار وادی جنوب سواکک یا رود را (همالییا) شمرده و گوید، بجنور در ۴۰ میلی جنوب هردوار است.

اما میاپور که بهمین نام از طرف هیون تسنگ و شرف الدین یزدی ذکر شده از ملحقات هردوار است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۸

و همچنان دامن کوه تا لب آب رهب [(۱)] رفته شد، و در اثناء آن غزوات در تنکله بانی [(۲)] روز یکشنبه پانزدهم ماه صفر سنه اثنی، رضی الملک عز الدین درمستی [(۳)] شهادت یافت. روز دوشنبه شانزدهم ماه صفر، سلطان اسلام بانتقام آن حرکت به کفار کاتپیر [(۴)] دست بردی نمود، که تا باقی عمر، آن بلاد [را] یادگار بماند، و بر طرف بداون نهضت فرمود، روز پنجشنبه نوزدهم ماه صفر، خطه بداون بفر و شکوه چتر و رایات همایون آراسته گشت [(۵)] نه روز آنجا مقام کرد، [(۶)] و پس [از آن] عزیمت حضرت مصمم فرمود [(۷)].

روز یکشنبه ششم ماه ربیع الاول، وزارت ممالک [(۸)] بصدر الملک نجم الدین - ابو بکر، کرت دوم تفویض افتاد، و در حدود کول، روز یکشنبه بیستم ربیع الاول سنه اثنی و خمسین [و ستمائۀ] داعی دولت را بلقب صدر جهانی تشریف فرمود حق تعالی در سلطنتش باقی دارد.

روز سه شنبه بیست و ششم (ماه) ربیع الاول، بحضرت دهلی وصول بود و مدت پنج ماه در شهر مقام کرد. [(۹)] که خبر جمعیت ملوک با ملک جلال الدین برسید، رایات اعلی در ماه شعبان بطرف سنام و تبرهنده آمد، [(۱۰)] و عید فطر در سنام کرد، و لشکرهء ملوک، چنانچه ارسلان خان تبرهنده، و بتی خان ایبک خطائی [(۱۱)] و الغ خان [(۱۲)] اعظم از ناگور در موافقت ملک جلال الدین

[(۱)] کذا در اصل و مط و راورتی. در نسخ ماخذ مط و پ: رهیت یا رعت

[(۲)] کذا فی الاصل.

متن مط: تنکله بالی. ماخذ مط: تکیه مانی، تکیه یانی نسخ راورتی: تلکه بانی، تلکه مانی، بکله مانی، تکله مانی، تنکله مانی، تکله مانی، تنکله پانی، سکه مانی و غیره. شاید جزو اول آن تلک باشد که تلک پور اکنون هم موجود است

[(۳)] اصل: درمستی. راورتی و مط: درمشی. راورتی گوید: در طبقات الکبری نیز درمشی است منسوب به درمش، در بعضی نسخ درمستی آمده که فرشته آنرا در حالت مستی ضبط کرده، شاید اصح آن درمشی باشد منسوب به درمشان سابق الذکر

[(۴)] کذا در اصل. متن مط: کایتهر. حاشیه مط: تهیهر. راورتی: کاتهی هر. هودیوالا املا کاتهیهر را درست میداند که نام قدیم روئیل کهند کنونی هند است. و این همان کیتهل سابق الذکر نیست که نزدیک جهند کرنال در پنجاب افتاده است. (ایلیوت ۲: ۷۳۲)

[(۵)] مط: شد

[(۶)] مط:

فرمود

[(۷)] مط: شد

[(۸)] مط: مملکت

[(۹)] مط: بود

[(۱۰)] مط: حرکت فرمود

[(۱۱)] مط: و سنجان اییک خطائی. و قرار یک نسخه: ایکنخان. راورتی: ملوک مانند تاج الدین ارسلان خان سنجر چست تبرهنده و ملک سیف الدین بتخان اییک خطائی ایلیوت: سنجان اییک

[(۱۲)] اصل: الوخان

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۸۹

در حوالی تبرهنده بودند، رایات اعلی از سنام به هانسی آمده، آن ملوک بطرف کهرام و کیتهل حرکت کردند. سلطان بدان سمت از هانسی حرکت فرمود، و جماعت امراء در میان هر دو تن سخن گفتند، و فتنه هر دو طرف عماد الدین ریحان بود، تا روز (پنج) شنبه بیست و دوم شوال همین سال سلطان اسلام فرمان داد: تا عماد الدین ریحان بطرف بداون رود [(۱)]، و آن ولایت اقطاع او باشد و آن صلح تمام شد. روز سه شنبه هفدهم ماه ذی القعدة [و] بعد از سوگند و عهد [(۲)] و ثیق جمله (امراء) و ملوک، بخدمت سلطان پیوستند، و لوهور اقطاع ملک جلال الدین شد، و در ضمان عصمت و دولت رایات همایون، روز سه شنبه نهم ماه ذی الحجه بطالع سعد، در حضرت دهلی آمد. ملک تعالی رایات همایون را به آیات فتوح مطرز داراد. آمین رب العالمین

السنة العاشرة سنة ثلاث و خمسين و ستمائة

چون سال سه ثلاث و خمسين (و ستمائة) نوشد، حالی عجبی [(۳)] ظاهر گشت و آن چنان بود: که از تقادیر [(۴)] آسمانی، مزاج حضرت [(۵)] سلطانی، با والده او [(۶)] ملکه جهان تغییر پذیرفت، و چون او در حباله قتلخ خان بود هر دو را فرمان شد: تا او ده اقطاع ایشان باشد، و بر سر اقطاع روند، بحکم فرمان ایشان رفتند، و این حادثه در روز سه شنبه ششم ماه محرم سه ثلاث و خمسين و ستمائة بود. چون ماه ربیع الاول در آمد، سلطان اسلام روز یکشنبه بیست [(۷)] و هشتم ماه ربیع الاول این سال قضاء ممالک و حکومت حضرت دهلی برقرار ما تقدم حواله داعی دولت منهاج سراج کرد. پادشاه را در سلطنت فراوان سال بقا باد [(۸)]. و در

ربیع الاخر از ملک قطب الدین حسین [(۹)] علی، که نایب ملک بود، سخنی بر خلاف رای اعلی بسمع (مبارک) پادشاه رسانیدند روز سه شنبه بیست و سیم ماه مذکور [(۱۰)] قطب الدین را مخاطب کردند و مقید و محبوس گشت و شهادت یافت، پادشاه را بقا باد! روز دوشنبه هفتم جمادی الاولی، اقطاع میرت، حواله ملک کشلی خان

[(۱)] مط: برود

[(۲)] مط: عهد و موثیق.

[(۳)] مط: حال عجیبی

[(۴)] اصل: مقادیر

[(۵)] مط: مبارک سلطانی

[(۶)] اصل: ملکی جهان

[(۷)] مط: ۲۳. راورتی: ۲۳ همین ماه، ولی در طبقه ۲۲ ذکر الغ خان ۷ ماه ربیع الاول است.

[(۸)] مط: که پادشاه او را در سلطنت سالهای فراوان بقاباد

[(۹)] اصل حسن علی. راورتی و مط: مانند متن

[(۱۰)] مط: ربیع الآخر همین سال ملک قطب الدین.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۰

الغ اعظم باریک [(۱)] ایبک سلطانی شد، بعد از آنکه از کره بخدمت درگاه پیوسته بود (رحمه الله) و در روز سه شنبه سیزدهم ماه رجب سنه ثلاث و خمسين شیخ الاسلامی [(۲)] حضرت به شیخ الاسلام جمال الدین بسطامی [(۳)] حواله افتاد [(۴)] و هم دین ماه ملک تاج الدین سنجر سیوستانی از او ده بکشید، و عماد الدین ریحان را از بهرایج از عاج کرد، و از دنیا رحلت کرد، و هم درین سال [در] ماه شوال رایات اعلی از حضرت بطرف هندوستان نهضت فرمود، و روز یکشنبه هفدهم ماه ذی القعدة همین سال، الغ خان [(۵)] معظم، بجهت انتظام احوال [(۶)] حشم سوالک بطرف هانسی رفت، و حشم مرتب فرمود و بحضرت باز آمد. روز چهارشنبه نوزدهم ماه ذی الحججه آخر آن [(۷)] سال به لشکرگاه اعلی پیوست، و پیش از آن فرمان نافذ شده بود: تا ملک قتلغ خان از اوده باقطاع بهرایج رود، و این مثال را او انقیاد نمود [(۸)]، و از حضرت ملک بکتم رکنی [(۹)] نامزد رفع [(۱۰)] او شد در حدود بداون هر دو لشکر را با هم ملاقات شد [ه] و بکتم شهادت یافت رایات همایون بتدارک این حادثه، بر سمت او ده نهضت فرمود، (و) چون بدان حدود رسید [ملک] قتلغ خان از پیش برفت، و رایات همایون بطرف کالنجر [(۱۱)] کشید، و الغ خان [(۱۲)] معظم او را تعاقب نمود، و او را درنیافت [(۱۳)] با غنائم بسیار بخدمت درگاه (سلطانی) پیوست [و الله اعلم بالصواب]

السنة الحادية عشر سنة اربع و خمسين و ستمائة

بدولت و نصرت، در ضمان عصمت آفریدگار تعالی، چون سال نو شد، و محرم سنه اربع و خمسين و ستمائة درآمد، رایات همایون را آن فتح برآمد روی بحضرت نهاد. روز سه شنبه چهارم (ماه) ربیع الاخر همین سال [(۱۴)] بحضرت وصول کرد [(۱۵)]، چون قتلغ خان را معلوم شد: که رایات اعلی

[(۱)] اصل: باریک

[(۲)] اصل: الاسلام

[۳] اصل: سلطانی.

[۴] مط: مفوض شد.

[۵] اصل: الوخان

[۶] مط: امور حشم

[۷] مط: این

[۸] مط: و این مثال را انقیاد نمود

[۹] یکی از مآخذ مط: مکتب رتنی یا کتم نهی. راورتی: ملک بکتمر، بکتم، مکتب مکتب. پ: بکتم رهی

[۱۰] مط: دفع

[۱۱] اصل: کنجر، راورتی: کالیر، پ: کالنجر

[۱۲] اصل: الوخان

[۱۳] اصل: دریافت

[۱۴] مط: ربیع الآخر سنه اربع و خمسين بحضرت.

[۱۵] مط: نمود.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۱

بر سمت حضرت انصراف نمود، بولایت کره و مانکپور تعلق کردن گرفت، و میان او و ارسلان خان سنجر چست [۱] [مقابله]
 [۲] افتاد، و نصرت ارسلان خان را بود چون قتلغ خان را بهندوستان رفتن [۳] میسر نشد، در میان مواس [۴] عزیمت بالا کرد،
 و بطرف سنتور [۵] آمد، و در آن قبایل و جبال پناه جست. رایات اعلی برای دفع فتنه [۶] او روز دوشنبه بیستم ماه ذی الحجه
 سنه اربع و خمسين، از حضرت دهلی حرکت کرده، و چون سنه خمس و خمسين نوشد، لشکر درین سال بطرف سنتور رفت، و قتال
 میان لشکر اسلام و هنود کوهپایه قایم شد و قتلغ خان میان آن طایفه بود، و از امراء اسلام جمعی که خایف بودند، بسبب اتهام بدو
 پیوستند، و چون طاقت مقاومت نداشتند (بسبب آن) پشت دادند و الغ خان [۷] معظم تمامت آن جبال را بتیغ زیر و زبر کرد، تا
 سلمور [۸] [و] در اندرون شعاب و مضایق جبال براند، و قصبه سلمور را که هیچ پادشاه بران موضع نرسیده بود [۹]، و لشکر
 اسلام بدان دست نیافته [فتح کرد] و غزا بسنت بجای آورد، و چندان [فسده] هنود متمرّد (را) بقتل رسانید، که در حدود حصر نیاید
 (و به تحریر و تقریر نگنجد) و الله اعلم بالصواب و الیه مرجع (و) المآب

السنة الثانیة عشر، سنه خمس و خمسين و ستمائة

بعد از مراجعت روز یکشنبه ششم ماه ربیع الاول سنه خمس و خمسين و ستمائة ملک بتی خان [۱۰] اییک خطائی از اسپ خطا
 کرد. و برحمت حق تعالی پیوست و رایات همایون روی بحضرت نهاد، روز یکشنبه بیست و ششم

[۱] اصل: حت.

[۲] مط: مقاتله.

[۳] مط: سکونت

[۴] مواس: ظاهرا این کلمه به مواسات عربی نزدیکست، که یاری و غم خواری کردن باشد (صراح و منتخب) ولی در
 فرهنگ‌های عربی مواس باین صورت نیامده، و نویسندگان پارسی دوره گورگانیان هند (مواسات) را بمعنی لشکر محافظ ثغور

می‌آورند، که درین کتاب نیز در چندین جای دیگر خواهد آمد، و صورت مفرد آن در این جا دیده میشود مواس در ادب زبان پنبتو بمعنی محافظ است، و بقرار ضبط فرهنگ دفکن در هندی نیز معنی نگهبانی Protection دارد (رک: ۶۸)

[(۵)] در بعضی نسخ: ستور و ستور. پ: ستور. ستور گره پایتخت راجگان سد مور بود، که در هشت میلی شمال دهره بطول

شرقی ۷۸ درجه ۵ دقیقه و عرض شمالی ۳۰ درجه ۲۵ دقیقه واقع و اکنون دیه کوچکی است (هو دیوالا ۲: ۷۳۵)

[(۶)] مط: آن فتنه روز سه شنبه

[(۷)] اصل: الوخان

[(۸)] اصل: سرمرد؟ که اکنون سرمور است.

[(۹)] مط: دست نیافته بود و لشکر اسلام بدان نرسیده نهب کرد و غزاها

[(۱۰)] کذا در اصل. مط: سنجان ایبک. نسخ خطی:

بخان، ایبخان، تهخان. راورتی: ملک سیف الدین بن خان ایبک خطائی. پ: للخان.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۲

ماه ربیع الاول [(۱)]، سنه خمس بدار الملک جلال رسید، و چون لشکر منصور مراجعت کرد ملک عز الدین کشلو خان بلبن با

لشکر اچه و ملتان، در حوالی آب بیا [بود] پیشتر آمد (و ملک) قتلغ خان و امرائی که با او [یار] بودند بملک کشلو خان [(۲)]

پیوستند، و بحدود منصور پور و سامانه [(۳)] [بود].

چون خبر حرکت آن جماعت، بسمع اعلی رسید، الغ خان [(۴)] معظم را با لشکر نامزد فرمود، روز (پنجشنبه) پانزدهم ماه جمادی

الاولی سنه خمس و خمسین و ستمائۀ از حضرت نهضت کرد [(۵)]، و چون نزدیک آن لشکر رسید، میان هر دو فریق، بقدر ده

کروه ماند. از حضرت جمعی در خفیه مکتوبات در قلم آوردند، چنانچه شیخ الاسلام [سید] قطب الدین [(۶)] و قاضی شمس

الدین بهرایجی، بنزدیک قتلغ خان و ملک کشلو خان فرستادند تا بحضرت آیند، و دروازاها بدست ایشان [(۷)] دهند، و در شهر هر

کس را بدان حرکت و موافقت (و) بیعت میدادند، و دست عهد می‌ستدند [(۸)].

از حضرت منهیان مخلص، این مخالفت را بخدمت الغ خان [(۴)] معظم در قلم آوردند، و از لشکرگاه، بنا بدین [(۹)] مخالفت

بخدمت در گاه اعلی باز نمودند (که) حال مخالفت [جماعت و] دستار بندان برین جمله است، اگر صواب باشد، فرمان اعلی (اعلاه

اللّه، بجانب ایشان) نافذ شود، تا ایشان که در حوالی شهر اقطاع دارند، بسر اقطاع خود روند، تا این فتنه آرام گیرد بشهر باز آیند. از

حضرت دهلی [(۱۰)] بجلاء ایشان فرمان شد.

روز یکشنبه دوم (ماه) جمادی الاخری [(۱۱)]، سنه خمس و خمسین و ستمائۀ [بود] فرمان شد، تا سید قطب الدین و قاضی بهرایج [

(۱۲)] از حضرت بسر اقطاع [(۱۳)] خود روند [و] مکتوبات ایشان، از شهر بملک قتلغ خان و ملک کشلو خان بلبن رسید [و] در

حال و ساعت از موضع خود با تمامت لشکر

[(۱)] مط و راورتی: ربیع الاخر.

[(۲)] راورتی: به ملک بلبن کشلو خان

[(۳)] مط: بحدود منصوره سامانه. راورتی: مانند اصل.

[(۴)] اصل: الوخان

[(۵)] مط: فرمود.

[(۶)] راورتی: سید قطب الدین شیخ الاسلام جمال الدین.

[۷] مط: برایشان دهند.

[۸] مط: و بدست راست عهد می‌ستدند

[۹] مط:

بنابراین

[۱۰] مط: حضرت اعلی بنفی ایشان.

[۱۱] اصل: جمادی الاولی، راورتنی. و مط: مانند متن

[۱۲] مط: قاضی شمس الدین بهرایجی.

[۱۳] مط: اقطاعات.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۳

بطرف شهر راندند [و عطف ایشان از لشکرگاه بجانب شهر، روز دوشنبه سیوم ماه جمادی الاخری سنه خمس و خمسين بود، از سامانه بتعجيل راندند] که دو روز و نیم بعد مسافت صد کروه را قطع کردند، بامداد بعد از نماز بدر شهر راندند [۱]، و در حوالی شهر طواف [۲] کردند، و شب را در ظاهر دهلی میان باغ جود و کیلوکهری [۳] و شهر لشکرگاه ساختند. و چون آن ملوک و لشکر بر امید وعده آن مکتوبات بیباغ جود [۴] رسیدند، فضل خدائی [۵] آن بود: که پیش از آن بدو روز، جماعت مخالفان از شهر روان شده بودند [۶]. چون آن ملوک را از نقل ایشان معلوم شد، در کار خود متأنی شدند، و از حضرت پادشاه فرمان شد، تا دروازه‌ها شهر بیستند. و چون لشکر از شهر غایب بود، استعداد جنگ کردند و امیر الحجاب علاء الدین [۷] ایاز زنجانی [۸] نایب [۹] امیر حاجب، و الغ کوتوال بک جمال الدین نشاپوری [۱۰]، و دیوان عرض ممالک نصرهم الله، در محافظت شهر و استعداد مرد جنگ، آثار پسندیده نمودند، و در آن شب بر باره شهر امراء و سرخیلان و معارف شهر را نامزد کردند. چون بامداد روز جمعه شد حق تعالی لطیفه‌ئی ساخت، و ملک کشلوخان عزیزت مراجعت کرد، و ملوک دیگر و والده سلطان ملکه جهان چون مشاهده کردند [که آن اندیشه باز نخواند] [۱۱] جمله (بر) بازگشتن اتفاق کردند، و بیشتر حشم ایشان [آن بود که با ایشان] در مراجعت موافقت نمودند، و در حوالی شهر مقام کردند، و بسیار از اکابر و معارف دست راست [۱۲] طلب کردند، و بخدمت درگاه پیوستند، و آن ملوک

[۱] مط: قطع کردند و روز پنجشنبه ششم ماه جمادی الاخری بیباغ خود نزول کردند، بامداد بعد از نماز بدر شهر آمدند

[۲] مط: طوف

[۳] اصل: باغ حور و کتلوکهری. مط و راورتنی و پ: مانند متن.

کیلوکهری بر ساحل جمعنا دارای عمارات قشنگی بود، امیر خسرو در قران السعدین ذکر آنرا کرده، مقبره همایون بابر در آنجاست [۴] اصل: باغ جود، در بعضی نسخ باغ خود است. در ظفر الواله (۱: ۷۲۲) البستان المعروف باغ جوز است. قرائت صحیح آن باغ جود باشد که برنی نیز بچنین املا آورده است.

[۵] مط: خدای تعالی

[۶] مط: مخالفان را از شهر روان کرده بودند

[۷] راورتنی: بن ایاز.

پ: مانند متن.

[۸] در یکی از نسخ: ریحانی. پ: زنجانی

[۹] راورتی: و نایب

[۱۰] اصل:

نیساپوری.

[۱۱] اصل: بخواند

[۱۲] مترجمان انگلیسی این جمله را به وعده امان ترجمه کرده‌اند در تاریخ برنی (۴۸۸) گوید: شهاب سلطانی را بدست راست فرود آورد، در برهان قاطع (ص ۸۵۹) دست دادن بمعنی بیعت کردن و آرام گردیدن آمده، و دست راست کنایه از وزیر اعظم هم هست.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۴

بی‌مراد بازگشتند بر طرف سوالک. چون خبر عزیمت ایشان به الغ خان [۱] معظم و ملوک و امراء سلطانی عز نصر هم رسید از آن موضع که بودند، جانب شهر عطف کردند، تا چون نزدیک رسیدند، کیفیت الغ خان [۱] معظم را روشن شد سالما و غانما مظفر و منصور [۲]، روز سه شنبه یازدهم ماه جمادی الاخری بحضرت باز رسیدند.

ملک تعالی این دولت را باهالی اسلام، بفر و شکوه سلطانی [۳] و دولت‌خانی باقی و پاینده داراد (و) بعد از آن روز چهارشنبه هشتم ماه رمضان همین سال، مسند وزارت بضیاء الملک تاج الدین مفوض گشت [۴]، [و خطاب نظام الملک شد، و مسند اشراف ممالک بصدر الملک مفوض گشت] و در آخر این سال [لشکر] کفار مغل، از طرف خراسان بزمین اچه و ملتان رسید و ملک کشلو خان با ایشان عهد بست، و به لشکرگاه سالین [۵] نوین پیوست.

السنة الثالثة [۶] عشر سنة ست و خمسين و ستمائة

و چون سال نو شد، و محرم سنه ست و خمسين و ستمائة تجدید یافت، روز یکشنبه ششم ماه محرم (سنه ست و خمسين و ستمائة) رایات همایون بر عزیمت غزو و رفع [۷] کفار مغل از حضرت روان شد [۸]، و در ظاهر دهلی لشکرگاه کرد ثقات چنین روایت کردند: که روز چهارشنبه نهم همین ماه هلاو [کافر] [۹] که سر (کفار) مغل بود، بدر بغداد از پیش (لشکر) امیر المؤمنین المستعصم - بالله منهزم گشت [۱۰]. و چون رایات اعلی سلطانی بر عزیمت غزو بیرون رفت

[۱] اصل: الوخان

[۲] مط: منصور او مظفرا

[۳] مط: بفر سلطنت سلطانی

[۴] مط: شد

[۵] اصل: مساکن نوین. مط و پ: مانند متن. راورتی: نوین سالین مغل. ایلویوت در تاریخ هند (ج ۲ ص ۳۵۸):

سالین نوین

[۶] اصل: الثالث

[۷] مط: دفع

[۸] مط: حرکت کرد

[۹] مط: هلاکو. اصل و راورتی و پ:

هلاو.

[۱۰] طبایع نسخه کلکته در حاشیه نوشته‌اند، که در هر چار نسخه موجوده نوشته که هلاکو منهزم گشت، لیکن جمهور مورخان بر خلاف آنند. این نوشته طبایع را در صورتی درست میدانیم، که مستعصم مستأصل شده باشد ولی طوری که در مبحث خلفاء گذشت، پیش از هزیمت قطع خلیفه وقتی که دفعه اول قشون هلاکو بر بغداد تاخت، از طرف مدافعین خلافت رانده گشت، شاید مقصد مولف هم در این جا همان انهزام اولین باشد. چون سقوط بغداد و غارت آن چهارشنبه (۷) صفر همین سال ۶۵۶ ه است.

لهذا این خبر شوم در ماه محرم به هند نرسیده بود و منهای سراج اوایل این اخبار را شنیده و نوشته.

است (رک: جامع التواریخ ۲: ۷۱۳).

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۵

بهر طرف ملوک و امرا با افواج حشم نامزد شدند، و قلب سلطانی، غره ماه رمضان بحضرت باز آمد، مدت پنج ماه در حضرت مقام فرمود، و (در) هژدهم ماه ذی القعدة همین سال، ملک لکهنوتی [۱] بملک جلال الدین مسعود شاه ملک جانی [۲] مفوض شد [و الله اعلم بالصواب].

السنة الرابعة [۳] عشر، سنه سبع و خمسين و ستمائة

و چون سال نو شد، روز پنجشنبه سیزدهم ماه محرم سنه سبع و خمسين و ستمائة ریایات اعلی بر غزوات عزیزت مصمم کرد [۴] (و) در روز یکشنبه بیست و یکم ماه صفر همین سال، ولایت بهیانه و کول و بلارام و کالیور [۵] بملک شیرخان مفوض گشت [۶]، و ملک النواب [۷] اییک با افواج حشم، بطرف غزو کفار رن تهپور نامزد شد، و ریایات همایون بمقر عز سلطنت باز آمد، و در روز چهارشنبه (چهارم) ماه جمادی الاخری همین سال دو زنجیر پیل و خزانه از دیار لکهنوتی بخدمت بارگاه اعلی پیوست [۸] و ششم این ماه [۹] شیخ الاسلام جمال الدین بسطامی برحمت حق پیوست، و بیست و چهارم ماه قاضی کبیر الدین درگذشت رحمهما الله، و مناصب ایشان بفرزندان ایشان، بعاطفت شاهانه مفوض گشت [۱۰]، و در ماه رجب سنه سبع و خمسين و ستمائة، ملک کشلی خان اعظم باربک اییک بدار الخلد [۱۱] جنت خرامید و شغل امیر حاجبی بفرزند او ملک علاء الدین [۱۲] محمد مفوض گشت.

و در غره رمضان امام حمید الدین ماریگله برحمت حق تعالی پیوست، و انعامات او بفرزندان او مقرر گشت بعاطفت سلطنت. و بعد از چندین تعازی [۱۳]

[۱] اصل: لکنوتی

[۲] اصل: خانی، راورتی: جلال الدین مسعود بن ملک علاء الدین جانی مفوض گشت.

[۳] اصل: الرابع

[۴] مط: اعلی بر عزیزت غزوات حرکت کرد

[۵] مط:

کالیوار.

[۶] مط: شد

[۷] اصل: ملک التوایب؟

[۸] مط: رسید

[۹] مط: ماه مذکور

[۱۰] مط: شد

[۱۱] اصل: دار الملک

[۱۲] اصل: علی الدین

[۱۳] اصل: تعازی. مط: بغازی. پ: بعاری؟

راورتنی این کلمه را به شورش و اضطراب ترجمه کرده، و نمیدانم که اصل آن چه بود؟ اگر بغازی مط از ماده بغز باشد بمعنی سرعت حرکت و نشاط است (المنجد) صورت اقرب آن بنظر من تعازی است که در متن گرفته شد، مختاری غزنوی گوید: گروهی کشان رای رزم تو باشد+ نباشند مشغول جز در تعازی. و تعازی مصدر باب تفاعل است بمعنی بیکدیگر تسلیت گفتن (المنجد) که در این جا بمناسبت در گذشت و تعزیت امام ماریگله مطابق می آید. اما ماریگله همان است که سلطان مسعود غزنوی را در آنجا مأخوذ داشتند و بین راولپندی و حسن ابدال واقع است.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۶

چون دولت (و) سلطنت و مملکت فرماندهی سلطان اعظم، روی بتضعاف داشت، همه شکستگیها جبر شد، و همه خستگیها مرهم یافت، و دوحه پادشاهی را بر شاخ بقاء کلی نو شکفت، و شکوفه تازه بدمید [(۱)]، و میوه با نصارت بر بست، و در بیست و نهم ماه رمضان سنه سبع و ستمائۀ، فیض فضل آفریدگار، اصل سلطانی را از صدف شرف‌خانی، پسری بخشید و چندان انعام از ان اکرام، بیخاص و عام رسید، که قلم محرر و تقریر دبیر، حصر آن نتواند کرد [(۲)].

ملک تعالی آن بستان سلطانی، و چمن جهانبانی (را) باشجار و اثمار بقا همواره آراسته دارد. و در سلخ شوال همین سال، ملک تیرخان [(۳)] سنجر با لشکر آراسته بفرمان اعلی، به حضرت رسید.

السنة الخامسة [(۴)] عشر، سنه ثمان و خمسين و ستمائۀ

چون سال سنه ثمان و خمسين و ستمائۀ تجدید یافت [(۵)]، آفتاب کامگاری از مطالع بختیاری بتازگی طالع [شد] و ماه جهانبانی از برج کامرانی لامع گشت، سیزدهم صفر، خاقان معظم الغ خان [(۶)] اعظم بر طرف جبال دهلی [(۷)]، برای دفع فساد متمردان میو [(۸)] که دیو ازیشان در هراس باشد نهضت فرمود، و بقدر ده هزار سوار برگستوان [دار] جرار، و مبارزان خونخوار، در موافقت رکاب همایون او روان شدند، و دیگر روز غنایم بسیار، و مواشی بی‌شمار رسید، شعاب صعاب را نهب [(۹)] کرد، و کوههای حصین را بزد، هندوی بی‌اندازه، در زیر تیغ بیدریغ غازیان آمد، و چون پرداخت این تاریخ، بدین موضع رسید، برین فتح و غزو [(۱۰)] نصرت خدا ختم شد.

[(۱)] اصل: کلی نوشکوه تازه بشگفت، و میوه

[(۲)] مط: که بقلم محرر تحریر و دم قادر تقریر آن نیاید.

[(۳)] کذا فی الاصل. مط: ملک تمر خان سنجر. راورتنی: ملک تاج الدین سنجر ترخان، ایلپوت:

تمر خان

[(۴)] اصل: الخامس.

[(۵)] مط: چون سال نو شد آفتاب ...

[(۶)] اصل: الوخان.

[(۷)] راورتنی: کوهپایه دهلی

[(۸) مط: میوات. راورتی: میو، میوره، میواتی در عصر مغولیه میوات شهرتی داشت و بیدل گفته بود: صبح گلشن میوات یاسمین بهار است، این بوی یار می آید جلوه گاه یا راست این.

[(۹) اصل: نصب کرد

[(۱۰) مط: و غزا و نصرت.

طبقات ناصری، ج ۱، ص: ۴۹۷

اگر در حیات امتداد، و در بقا تطویل و استعداد باشد، بعد ازین آنچه حادث شود در قلم آید، رجاء واثق (است) به جماعتی که در (ین) طبقات و تواریخ نظر کنند، و درین اخبار و حکایات تأمل نمایند، و شمه‌یی ازین احوال، و رمزی ازین اقوال بسمع ایشان رسد، اگر هفوتی و یا زلتی و یا سهوی و یا سقطی در خاطر عاطر و سماع جمع ایشان آید، بذیل عفو [به] پوشند، و در اصلاح و تصحیح کوشند، که آنچه در تواریخ ما تقدم از قصص و اخبار انبیا و ملوک، مطالع افتاده بود، نقل کرده شده است، و آنچه برأی العین در حضور مشاهده افتاده [بود] نبشته آمد [(۱)]. ملک تعالی دولت [(۲)] (سلطان معظم شهنشاه اعظم سلطان السلاطین) ناصر الدنیا و الدین (ابو المظفر محمود بن السلطان) را در مسند تاجداری (و متکای شهر یاری تا غایت حد امکان) [باقی و] پاینده داراد [آمین] (و نویسنده و خواننده و جمع کننده این طبقات را در دنیا و آخرت نیکنام کناد. بمحمد و آله اجمعین).

پایان جلد اول

[(۱) مط: گشت.

[(۲) اصل: دولت اسلام.

طبقات ناصری، ج ۲، ص: ۱

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی) آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البيت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه

مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده ولی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: -۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰ IR۹۰-

۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

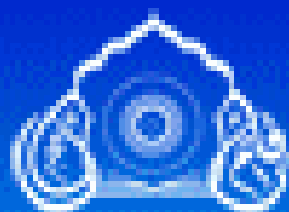
الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام :- هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده

است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، اما تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

